Revitalisation of Urban River Spaces

REURIS

Rzeki w miastach – Przestrzenie pełne życia

Podręcznik

CENTRAL EUROPE COOPERATING FOR SUCCESS.

EUROPEAN UNION EUROPEAN REGIONAL DEVELOPMENT FUND

Projekt realizowany w ramach Programu EUROPA ŚRODKOWA, współfinansowanego ze środków EFRR.

Wprowadzenie

„REURIS – Rzeki w miastach – przestrzenie pełne życia"
Projekt REURIS (Rewitalizacja miejskich przestrzeni nadrzecznych) ma na celu zaspokojenie rosnącego zapotrzebowania na atrakcyjne i łatwo dostępne przestrzenie nadrzeczne w miastach poprzez wypracowanie w drodze współpracy międzynarodowej narzędzi umożliwiających zrównoważoną rewitalizację rzek.
.

Przez dziesiątki lat rzeki w miastach środkowej Europy postrzegane były raczej jako źródło problemów niż korzyści. Dlatego też, chociaż przestrzenie nadrzeczne stanowią kluczową dla miasta strefę otwartej przestrzeni i różnorodności biologicznej, powszechna jest ich degradacja i zaniedbywanie. Mimo, iż niektóre z projektów realizowanych w ramach Unii Europejskiej miały na celu zarządzanie przestrzeniami nadrzecznymi w taki sposób, by wykorzystać zarówno naturalny potencjał rzek, jak i ich walory krajobrazowe i rekreacyjne, nie stworzono jak dotąd projektu docelowo poświęconego realizacji tych zagadnień na obszarze Europy Środkowej.

Głównym celem projektu REURIS jest rewitalizacja miejskich przestrzeni nadrzecznych w Europie Środkowej. Ze względu na złożoność problemu, projekt wymaga sprostania wielu wyzwaniom natury środowiskowej, społeczno-ekonomicznej czy politycznej. Niezależnie od specyfiki konkretnego miasta czy rzeki w Europie Środkowej, w wyniku międzynarodowej współpracy opracowana została spójna strategia postępowania. Niezbędne jest zatem wypracowanie wspólnych metod i procedur, które usprawnią pracę multidyscyplinarnych zespołów i zapewnią odpowiednie zaangażowanie i udział stosownych grup społecznych.

Niniejszy podręcznik opracowany został na potrzeby realizacji Projektu REURIS, prowadzonego w ramach Programu Interreg IV Europa Środkowa. Ma on pełnić rolę poradnika, usprawniającego planowanie i wdrażanie projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych. Podręcznik stanowi syntezę współpracy transnarodowej i wymiany wiedzy eksperckiej, doświadczeń i *know-how* ekspertów z Polski, Czech i Niemiec, którzy brali udział w realizacji Projekt REURIS.

Wiele z problemów, na które napotykają urbaniści, architekci krajobrazu oraz władze miast odpowiedzialni za realizację projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych, powszechnie występuje w krajach Unii Europejskiej. Choć nie brakuje pomysłów i planów, wdrażanie projektów niejednokrotnie kończy się niepowodzeniem. Planowanie i realizacja projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych stanowi jedno z najbardziej ekscytujących, a jednocześnie najbardziej złożonych zadań stojących przed urbanistą czy architektem krajobrazu. Co więcej, często zapomina się o korzyściach finansowo-ekonomicznych płynących z realizacji tego typu przedsięwzięć, skutkiem czego projekty te są postrzegane jako zbyt kosztowne, a ich realizacja odkładana jest dopóki nie ma nadwyżki budżetowej, którą można by na ten cel przeznaczyć.

Zgodnie z założeniami projektu REURIS i przyjętym założeniem rozwiązywanie problemów, niniejszy podręcznik skupia się przede wszystkim na praktycznych aspektach tematu, teoretyczne przedstawiając jedynie w zarysie. W podręczniku przedstawione zostały:

- Systemy planowania / metody planowania i realizacji
- Zaangażowanie interesariuszy, w tym ich udział w procesie planowania
- Opcje finansowania / korzyści finansowe i ekonomiczne

Ponadto, podręcznik przedstawia transnarodowe wytyczne, jakie opracowano na potrzeby projektów

rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych. Mogą one służyć jako lista kontrolna przy planowaniu i realizacji tego typu przedsięwzięć, lub jako kryteria ich oceny na etapie planowania bądź po zakończeniu realizacji.

Mamy nadzieję, że podręcznik ten będzie przydatnym narzędziem w procesie planowania i wdrażania projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych.

Zespół projektowy REURIS

Wstęp

Projekt REURIS prowadzony jest w ramach Programu Interreg IV Europa Środkowa, Priorytet 3: Odpowiedzialne korzystanie ze środowiska / Obszar interwencji P3.1: Rozwój wysokiej jakości środowiska poprzez zarządzanie zasobami naturalnymi i dziedzictwem oraz ich ochroną. Projekt współfinansowany jest ze środków EFRR. Realizacja REURIS przewidziana jest na okres od września 2008 roku do lutego 2012 roku.

O projekcie REURIS

Miejskie przestrzenie nadrzeczne w Polsce, Czechach i Niemczech łączy jedna zasadnicza cecha. W czasie industrializacji, która rozpoczęła się pod koniec XIX wieku i trwała aż do połowy XX wieku, rzeki i strumienie służyły do odprowadzania ścieków, były regulowane i prostowane dla potrzeb rolnictwa i rekultywacji gruntów, utwardzane i kanalizowane (rozwiązania techniczne) w celach ochrony przeciwpowodziowej, albo wręcz przykrywane. Przestrzenie nadrzeczne często wykorzystywane były do celów komercyjnych - na terenach zalewowych budowano strefy przemysłowe i infrastrukturę techniczną w postaci dróg czy torów kolejowych, zaś duże rzeki przekształcano w szlaki wodne.

Druga połowa XX wieku przyniosła zmiany strukturalne – utworzone wcześniej strefy przemysłowe pustoszały, skutkiem czego tereny nadrzeczne stopniowo ulegały degradacji. Stan ten trwa po dziś dzień i miejskie rzeki

- nie pełnią funkcji ekologicznych (nie stanowią siedlisk przyrodniczych ani środowiska życia biocenozy, są niedrożne i zanieczyszczone)
- nie pełnią funkcji społecznych (utrudniony dostęp, brak atrakcyjnych otwartych przestrzeni nadrzecznych, niewielkie zainteresowanie ze strony ludności)
- nie pełnią funkcji rekreacyjnych (rozdzielenie przestrzeni miejskich i rzek infrastrukturą techniczną, zaniedbanie terenów nadrzecznych).

Od lat 80-tych świadomość ekologiczna zwiększyła się zarówno w zachodniej, jak i wschodniej części Niemiec. W Niemczech Zachodnich realizuje się coraz więcej projektów z zakresu zarządzania obszarami rzecznymi – sprzyja temu pogląd, że dbałość o ekologiczne aspekty utrzymania rzek nie tylko nie stanowi przeszkody, a wręcz pomaga zapewnić lepszą ochronę przeciwpowodziową.

W krajach Europy Wschodniej, takich jak Polska czy Czechy, procesy te rozpoczęły się dopiero po upadku żelaznej kurtyny, co oznacza, że Niemcy Zachodnie mają bogatsze doświadczenia w zakresie ekologicznej rewitalizacji rzek. Wspomniane trzy kraje wciąż borykają się jednak z brakiem świadomości, zrozumienia i wiedzy na temat różnorakich korzyści, w tym społecznych i ekonomicznych, płynących z podejmowania tego typu działań.

Rewitalizacja miejskich przestrzeni nadrzecznych szczególnie mocno przyczynia się do poprawy środowiska i jakości życia na obszarach gęsto zaludnionych oraz uprzemysłowionych, gdzie przestrzenie nadrzeczne niejednokrotnie stanowią jedyne dostępne strefy przestrzeni otwartej, a także funkcjonujące lub potencjalne obszary różnorodności biologicznej. To z tego powodu aktywna ochrona i odnowa tych terenów jest kluczowa dla zrównoważonego rozwoju i kształtowania porządku przestrzennego miast.

Zagadnienie rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych jest niezwykle złożone. Rewitalizacja bowiem z jednej strony oznacza konieczność znalezienia rozwiązań problemów natury środowiskowej i społeczno-ekonomicznej, przy jednoczesnym zaspokojeniu potrzeb przemysłu, mieszkalnictwa i zapewnieniu mobilności, z drugiej zaś wymaga podjęcia działań związanych z ochroną przeciwpowodziową, ekologią i utworzeniem terenów rekreacyjnych.

Celem projektu REURIS jest stworzenie kompleksowej strategii rozwiązywania problemów społeczno-ekonomicznych, ekologicznych i przestrzennych, a także wypracowanie wspólnych metod, narzędzi i procedur niezbędnych do tego, by sprostać wyzwaniom, jakie niesie rewitalizacja miejskich przestrzeni nadrzecznych.

Ponieważ słowo 'rewitalizacja' może być w różny sposób rozumiane i interpretowane w poszczególnych krajach, dla celów realizacji projektu REURIS partnerzy przyjęli wspólną definicję tego słowa:

Zintegrowana rewitalizacja obszaru miejskiego oznacza częściową rekonstrukcję środowiska naturalnego i elementów dziedzictwa kulturowego, mającą na celu:

- ***poprawę warunków naturalnych w rzekach lub ich dolinach oraz***
- ***ułatwienie mieszkańcom dostępu do rzek i terenów nadrzecznych***

przez nadanie rzekom lub ich dolinom nowej jakości funkcjonalnej i przestrzennej oraz stworzenie warunków sprzyjających zrównoważonemu rozwojowi, z jednoczesnym uwzględnieniem aspektów ekologicznych, przestrzennych, technicznych oraz społeczno-ekonomicznych.

Cele szczegółowe projektu REURIS związane są z dostarczeniem odpowiedzi na pytania z następujących obszarów tematycznych:

Metody planowania i realizacji

- Jak można usprawnić metody planowania i realizacji?
- Jakie są główne przeszkody w rewitalizacji rzek i jak można je przezwyciężyć?
- Jakie są kluczowe czynniki sukcesu realizacji tego typu projektów?

Zaangażowanie interesariuszy oraz ich udział w procesie planowania

- Jakie modele współpracy spotkały się z powszechną aprobatą społeczną? W jaki sposób można zwiększyć zaangażowanie interesariuszy i społeczeństwa?
- Jak szukać rozwiązań i podejmować decyzje, by spotykały się one z aprobatą społeczną?

Kwestie finansowe

- Jak finansować projekty rewitalizacyjne w dobie powszechnych cięć budżetowych?
- Jak zwiększać świadomość w zakresie możliwych korzyści finansowych i ekonomicznych płynących z realizacji tego typu projektów?
- Jak oceniać korzyści ekonomiczne płynące z projektów rewitalizacji rzek?

Wyniki

Projekt składał się z części teoretycznej i działań pilotażowych, w tym inwestycji pilotażowych. W ten sposób prace badawcze połączono z praktyką, nie tylko opracowując metody planistyczne, ale też wdrażając je i testując.

Aspekty teoretyczne obejmowały metody planowania i realizacji, mechanizmy i procedury zmierzające do zwiększania społecznej świadomości i zaangażowania interesariuszy, a także finansowe i ekonomiczne korzyści płynące z rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych. Akcje pilotażowe, prowadzone równolegle przez każdego z partnerów, polegały na wdrożeniu projektu rewitalizacji, opracowaniu projektu koncepcyjnego rewitalizacji (do zrealizowania w terminie późniejszym) oraz zastosowaniu opracowanych w trakcie warsztatów metod angażowania społeczeństwa w proces zrównoważonej gospodarki przestrzenią nadrzeczną.

Niniejszy podręcznik stanowi podsumowanie zrealizowanych działań i ma pełnić rolę poradnika, usprawniającego planowanie i wdrażanie projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych. Podręcznik przeznaczony jest dla osób zaangażowanych w proces rewitalizacji rzek, w tym polityków lokalnych i regionalnych, planistów i architektów krajobrazu, urbanistów i interesariuszy oraz decydentów na szczeblu lokalnym i regionalnym.

Publikacja składa się z trzech części, w których omówiono następujące zagadnienia tematyczne:

Część 1 – Metody planowania i realizacji
Partnerzy poddali analizie i ocenie system planowania oraz metody planowania i realizacji stosowane w swoich krajach, a także przykłady dobrych praktyk.
→ Wyniki: Zalecenia w zakresie usprawnienia planowania i realizacji projektów

Część 2 – Zaangażowanie interesariuszy oraz ich udział w procesie planowania
Partnerzy poddali analizie i ocenie modele współpracy zastosowane w realizacji projektów rewitalizacji. Ponadto, celem wymiany wiedzy i doświadczeń oraz zwiększania świadomości i opracowywania innowacyjnych form współpracy i uczestnictwa, zorganizowano warsztaty i spotkania z ekspertami oraz interesariuszami, a także imprezy o charakterze ogólnodostępnym.
→ Wyniki: Zalecenia w zakresie zwiększenia zaangażowania interesariuszy i usprawnienia udziału społecznego w procesie planowania.

Część 3 – Kwestie ekonomiczne
W ramach projektu REURIS podjęto kwestie ekonomiczne, związane z opcjami finansowania projektów rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych. Dodatkowo, celem zwiększenia świadomości i zrozumienia dla tego typu projektów, analizie poddano szerokie korzyści finansowe i ekonomiczne płynące z ich realizacji.
→ Wyniki: Przedstawienie opisu opcji finansowania projektów rewitalizacji rzek; opis korzyści finansowych i ekonomicznych oraz propozycje mierników korzyści.

Oprócz niniejszego podręcznika, szczegółowo omawiającego zagadnienia związane z realizacją projektu REURIS, dostępny jest także krótszy informator. Zarówno podręcznik jak i informator, dostępne są w wersji elektroniczne na stronie internetowej WWW.reuris.gig.eu.

Partnerzy projektu REURIS

W projekcie REURIS uczestniczy ośmiu partnerów z trzech krajów: Polski, Czech i Niemiec:

PP 1
Główny Instytut Górnictwa, Katowice,
Polska (Partner Wiodący)

PP 2
Urząd Miasta Katowice,
Polska

PP 3
Urząd Miasta Bydgoszcz,
Polska

PP 4
Urząd Miasta Brno,
Czechy

PP 5
Instytut Planowania i Rozwoju Miasta Pilzno,
Czechy

PP 6
Urząd Miasta Stuttgart, Wydział Urbanistyki i Rewitalizacji, Niemcy

PP 7
Zielony Pierścień (Stowarzyszenie) Lipsk,
Niemcy

PP 8
Uniwersytet w Lipsku, Instytut Infrastruktury i Zarządzania Zasobami, Instytut Socjologii,
Niemcy.

Revitalisation of Urban River Spaces

REURIS

Rzeki w miastach - Przestrzenie pełne życia

Podręcznik Część 1
Metody Planowania i Realizacji

CENTRAL EUROPE
COOPERATING FOR SUCCESS.

EUROPEAN UNION
EUROPEAN REGIONAL DEVELOPMENT FUND

Projekt realizowany w ramach Programu EUROPA ŚRODKOWA, współfinansowanego ze środków EFRR.

Podręcznik Część 1 – Metody Planowania i Realizacji

Część 1. podręcznika REURIS skupia się na metodach planowania i realizacji projektów rewitalizacji miejskich rzek.

Struktura Podręcznika REURIS, Część 1 – Metody Planowania i Realizacji

1.1 Metody Planowania

Rozdział przedstawia i ocenia systemy oraz metody planowania w Polsce, Czechach i Niemczech.

1.2 Dobre praktyki

Rozdział przedstawia przykłady dobrych praktyk rewitalizacji rzek miejskich w Polsce, Czechach i Niemczech, które zostały poddane analizie i ocenie partnerów projektu.

1.3 Wytyczne dotyczące rewitalizacji rzek miejskich

Rozdział przedstawia szeroki przegląd aspektów istotnych dla określonych wymogów rewitalizacji rzek w procesie rozwoju miast.

1.4 Rekomendacje dla metod planowania i wdrażania o zastosowaniu międzynarodowym

Rozdział przedstawia schemat planowania i wdrażania projektów rewitalizacji rzek miejskich oraz podsumowuje wyniki badań będących częścią projektu REURIS poprzez sformułowanie rekomendacji.

Spis Treści

1.1 Metody planowania 5
1.1.3 Wstęp 5
1.1.4 Systemy planowania 5
1.1.4.1 System planowania w Polsce 5
Struktura administracji publicznej 5
Opis systemu planowania 6
Typy planów formalnych związanych z projektami rewitalizacji 8
1.1.4.2 System planowania w Czechach 11
Typy planów formalnych związanych z projektami rewitalizacji 11
Planowanie gospodarki wodnej 13
Terytorialne Systemy Równowagi Ekologicznej w Czechach 14
1.1.4.3 System planowania w Niemczech 15
Planowanie przestrzenne w Niemczech 15
Kształtowanie krajobrazu na różnych szczeblach 18
Planowanie sektorowe 18
1.1.4.4 Analiza systemów planowania 20
1.1.4.5 Podsumowanie 23
1.1.5 Kryteria planowania i podstawowe informacje 24
1.1.6 Nadrzędne kryteria planowania wynikające z prawa europejskiego 24
1.1.3.2. Kryteria planowania i podstawowe informacje w Polsce 25
Nadrzędne wymogi prawne w Polsce 25
Informacje dostępne w Polsce 27
1.1.3.3. Kryteria planowania i podstawowe informacje w Czechach 32
Nadrzędne wymogi prawne w Czechach 32
Informacje dostępne w Czechach 32
1.1.3.4. Kryteria planowania i podstawowe informacje w Niemczech 33
Nadrzędne wymogi prawne w Niemczech 33
Informacje dostępne w Niemczech 35
1.1.3.5. Analiza wymogów prawnych i dostępności informacji 37
1.1.3.6. Wymogi prawne i dostępność informacji - podsumowanie i ocena 38
1.1.3.7. Zalecenia dla rewitalizacji rzek miejskich przy uwzględnieniu wymogów prawnych oraz informacji niezbędnych do właściwej realizacji projektu 39
1.1.7 Metody planowania 40
1.1.4.1. Metody planowania w Polsce 40
Aktualny stan wiedzy i opis metod planowania 40
Znaczenie planów nieformalnych 41
Znaczenie konkursów 43
Proces rozpatrywania i równoważenia oczekiwań 44
Narzędzia planowania środowiska naturalnego 45
Procedury, procesy planowania i dokumenty wymagane do otrzymania pozwolenia 47
Szczegółowe planowanie i planowanie metod pracy 48
1.1.4.2. Metody planowania w Czechach 49
Znaczenie planów nieformalnych 49
Znaczenie konkursów 49
Proces rozpatrywania i równoważenia oczekiwań 51
Narzędzia planowania środowiska naturalnego 51
Procedury, procesy planowania i dokumenty wymagane do otrzymania pozwolenia 52

Szczegółowe planowanie i metodyka pracy....53
1.1.4.3. Metody planowania w Niemczech....54
Znaczenie planów nieformalnych....54
Znaczenie konkursów....59
Proces rozpatrywania i równoważenia oczekiwań....61
Narzędzia planowania środowiska naturalnego....62
Procedury, procesy planowania i dokumenty wymagane do otrzymania pozwolenia....64
Szczegółowe planowanie i metodyka pracy....65
1.1.4.4. Metody planowania – analiza i podsumowanie....66
1.2 Najlepsze praktyki z zakresu rewitalizacji rzek 68
1.2.3 Wstęp....68
1.2.4 Przykłady najlepszych praktyk....69
1.2.4.2 Polska....69
Rzeki i potoki w Polsce....69
Podejście – Polska....70
Przegląd projektów....72
Przykłady najlepszych praktyk w Polsce....77
Analiza – Polska....99
Zalecenia – Polska.... 101
Podsumowanie – Polska.... 103
1.2.4.3 Czechy....105
Rzeki i potoki w Czechach.... 105
Podejście – Czechy.... 105
Przegląd analizowanych projektów – Czechy.... 108
Przykłady najlepszych praktyk – Czechy.... 111
Analiza – Czechy.... 138
Zalecenia – Czechy.... 140
Podsumowanie – Czechy.... 140
1.2.4.4 Niemcy....142
Rzeki i potoki w Niemczech.... 142
Podejście – Niemcy.... 143
Przegląd analizowanych projektów– Niemcy.... 144
Przykłady najlepszych praktyk z Niemiec.... 147
Analiza – Niemcy.... 197
Zalecenia – Niemcy.... 199
Podsumowanie – Niemcy.... 200
1.2.5 Przegląd....202
1.3 Wskazówki dla projektów rewitalizacji rzek miejskich.... 211
1.4 Międzynarodowe zalecenia dla metod planowania i wdrażania 214
Model planowania i wdrażania projektów:....214
Zalecenia dla metod planowania i wdrażania projektów rewitalizacji rzek....216
1.5 Aneks 221
1.5.1 Ocena projektów z Polski....222

1.1 Metody planowania

1.1.3 Wstęp

Obecne metody planowania w Polsce, Czechach i Niemczech mają wpływ na wdrożenie, realizację i akceptację projektów rewitalizacji rzek miejskich. Przepisy prawne i techniczne, ogólnie dostępne informacje oraz informacje udostępnione przez władze lokalne, regionalne i państwowe, jak również rozwój kryteriów planowania, „filozofia planowania", a także samopostrzeganie architektów krajobrazu i urbanistów - wszystko to wpływa na rezultaty projektów rewitalizacji rzek miejskich.

Dlatego też, część pierwsza międzynarodowego podręcznika metod realizacji REURIS jest poświęcona ocenie obecnych metod planowania. W pierwszej części opisane są metody planowania w Polsce, Czechach i Niemczech, z uwzględnieniem systemu planowania, dostępnych informacji podstawowych o planowaniu, obecnych metod planowania oraz planowania szczegółowego. Podjęto próbę znalezienia podobieństw i różnic w obecnym stanie projektów rewitalizacji rzek miejskich w krajach i regionach zaangażowanych w projekt REURIS. W oparciu o analizę mocnych i słabych stron, zalet i wad różnych metod planowania stosowanych w trzech krajach partnerskich, zostały sformułowane wnioski, rekomendacje i wspólne podejście do metod planowania dla projektów rewitalizacji rzek miejskich.

1.1.4 Systemy planowania

1.1.4.1 System planowania w Polsce

Struktura administracji publicznej

Polska jest republiką parlamentarną, zarządzaną jako kraj jednolity (to jest, niefederacyjny), w którym jednostki samorządowe odgrywają coraz większą rolę. Polska administracja publiczna podzielona jest na cztery poziomy (patrz rys. 1.1-1):

- rząd krajowy;
- poziom regionalny, z 16 województwami;
- powiaty, których aktualnie jest 373, w tym 68 miast na prawach powiatu;
- poziom lokalny podstawowych, tradycyjnych jednostek samorządowych, zwanych gminami, w zakres których wchodzą gminy miejskie, gminy miejsko-wiejskie oraz wiejskie.

Rząd krajowy działa na poziomie ogólnokrajowym oraz regionalnym. Poza administracją rządową (urzędy wojewódzkie), na poziomie regionalnym działają również samorządy wojewódzkie

(urzędy marszałkowskie). Jednostki samorządowe mają prawo podejmowania decyzji w zakresie planowania przestrzennego na poziomie powiatowym i lokalnym.

Na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku, po około pięćdziesięciu latach planowania centralnego, Polska zrezygnowała z ideologii odgórnej kontroli, a w jej miejsce wprowadziła podejście oddolne,[1] które nadaje lokalnym jednostkom samorządowym prawo do podejmowania decyzji dotyczących planowania przestrzennego na poziomie gminy.

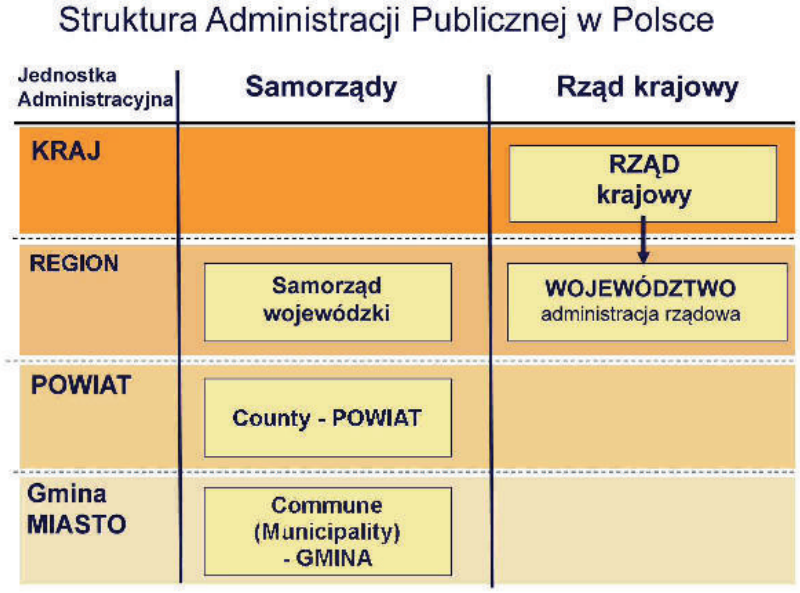

Rys. 1.1-1: Struktura administracji publicznej w Polsce

Opis systemu planowania

Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dziennik Ustaw Nr 80, póz. 717 wraz z późniejszymi zmianami, z dnia 27 marca 2003) weszła w życie w roku 2004. Wraz z Prawem Budowlanym, ustawa ta określa podstawę prawną dla procesu inwestycji w Polsce. Jest to druga, co do ważności, ustawa, po ustawie z dnia 7 lipca 1994 o Prawie Budowlanym (tj. Dziennik Ustaw 1999, Nr 15, poz. 139 wraz z późniejszymi zmianami), regulująca zarządzanie przestrzenią i odzwierciedlająca zmiany konstytucyjne w Europie. Jest ona również istotna ze względu na stworzenie możliwości inwestycji w krajach będących członkami UE.

Konkretne działania planowania przestrzennego określane są na trzech poziomach administracji państwowej (patrz Rys. 1.1-2 oraz 1.1-3):

- krajowe - poprzez Koncepcję Przestrzennego Zagospodarowania Kraju;
- regionalne - przez Wojewódzkie Plany Zagospodarowania Przestrzennego;

[1] Por.: Development and Urban Revitalisation in Poland - http://www.ifhp2007copenhagen.dk/Components/GetMedia.aspx?id=52f2f7bb-f57e-406d-9cd1-7da30b240062

- lokalne (miasta lub gminy) - przez Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego („Studium") oraz Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego, które są jedynymi uchwalonymi przez prawo lokalne.

Te elementy zagospodarowania przestrzennego, które są istotne dla spójności Polski, jako jednolitego kraju oraz dla współpracy międzynarodowej podlegają kontroli na poziomie krajowym. Zagospodarowanie przestrzenne na poziomie regionalnym podkreśla wyjątkowe cechy poszczególnych obszarów kraju oraz wskazuje zróżnicowane przestrzennie ograniczenia i możliwości rozwoju. Na poziomie lokalnym tworzone są faktyczne oraz formalnoprawne podstawy realizacji przedsięwzięć zaplanowanych na wszystkich poziomach zagospodarowania przestrzennego. Te trzy poziomy zagospodarowania przestrzennego uzupełniają się wzajemnie i wspólnie tworzą hierarchiczny schemat pozbawiony wzajemnego, bądź arbitralnego podporządkowania. Fundamentalne zasady, na których opiera się system planowania przestrzennego to spójność planów ze strategiami rozwoju, które traktowane są jako społeczne i ekonomiczne założenia oraz obowiązek stosowania planowania przestrzennego w samorządach terytorialnych wszystkich poziomów oraz w administracji rządowej na poziomie krajowym.[2]

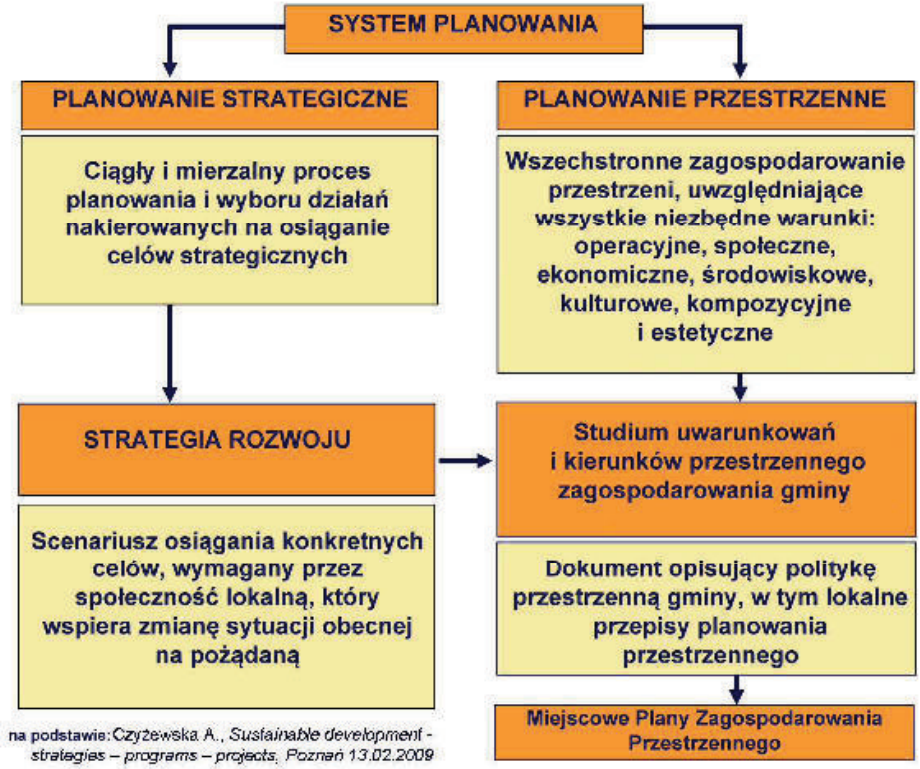

Rys. 1.1-2: *Planowanie przestrzenne i strategiczne w Polsce*

2 Hajduk S., System planowania przestrzennego w Polsce. The system of spatial planning in Poland, Zeszyty Naukowe Politechniki Białostockiej. Ekonomia i Zarządzanie, Z. 9, Białystok 2004, s. 87-95.

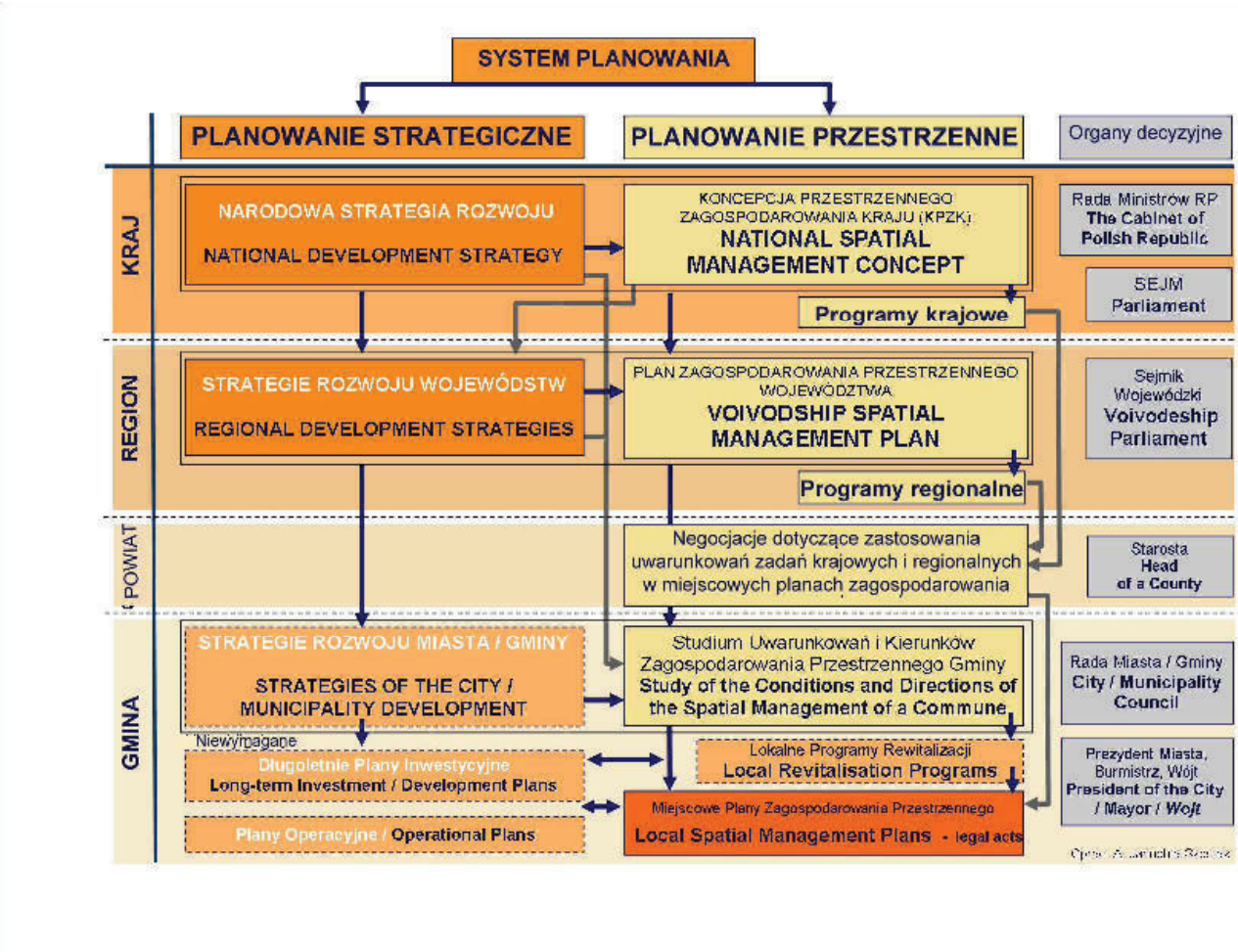

Rys. 1.1-3: *System planowania przestrzennego w Polsce*

Typy planów formalnych związanych z projektami rewitalizacji

Istnieją dwa rodzaje formalnych planów mających kluczowe znaczenie dla projektów rewitalizacji w miastach: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (w dalszej części podręcznika zwane „Studium") oraz Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego. Postanowienia tych planów muszą być zgodne ze strategią rozwoju miasta oraz wymaganiami wynikającymi z planów wyższego szczebla.

Zgodnie z Ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z 27 marca 2003[3], Studium zawiera zarówno ocenę dotychczasowego zagospodarowania przestrzennego gminy, jak i projekt kierunku jej przyszłego rozwoju w obszarze zagospodarowania przestrzennego. Warunki

3 Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. nr 80, poz. 717 z późn. zm.)

określające tę ocenę oraz plany przyszłego rozwoju odzwierciedlają przede wszystkim:

- pierwotne zastosowanie gruntu,
- istniejącą infrastrukturę,
- obiekty i miejsca znajdujące się pod ochroną,
- stan środowiska naturalnego i kulturowego,
- prawa własności nieruchomości,
- jakość życia mieszkańców,
- zadania związane z realizacją celów publicznych o stopniu wyższym od lokalnego.
-

Studium określa przede wszystkim:

- zasoby środowiskowe oraz zagrożenia dla środowiska naturalnego,
- formy ochrony środowiska,
- obszary zabudowane,
- obszary wyłączone z rozwoju budowlanego oraz takie, w których rozwój jest dozwolony, wraz ze zróżnicowanym opisem ich cech funkcjonalnych i proponowanych zmian,
- warunki i kierunki rozwoju infrastruktury technicznej i usługowej,
- obszary, dla których możliwe jest stworzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- oraz obszary wyznaczone do realizacji funkcji i programów o zasięgu większym od lokalnego.

„Studium sporządza się dla całego obszaru gminy i jego uchwalenie przez radę gminy jest obligatoryjne. Studium jest aktem administracyjnym wewnętrznie obowiązującym, chociaż nie jest aktem prawa miejscowego tj. nie ma mocy powszechnie obowiązującej. Oznacza to, że nie może stanowić podstawy do wydania decyzji administracyjnych (np. decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu). Studium zawiera część tekstową i graficzną, uwzględnia zasady określone w koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, ustalenia strategii rozwoju i planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz strategii rozwoju gminy, o ile gmina dysponuje takim opracowaniem.”[4]. We wspomnianych Studiach dla gmin, w kontekście rewitalizacji rzek, problem stanowi brak ustandaryzowanej formy oraz brak określenia i/lub szczegółowego opisu kartograficznego obszarów (określanych w Studiach jako „obszary wsparcia”), w których istnieje pilna potrzeba działań.

Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego jest prawnie wiążącym dokumentem planistycznym przyjętym przez władze lokalne. Określa on, dla objętego nim obszaru, sposób użytkowania oddzielonych granicami gruntów, określa ich funkcje, metody zagospodarowania, typy użytkowania infrastruktury oraz, jeśli zachodzi potrzeba, uwarunkowania lokalne, zasady i standardy rozwoju zabudowy i inne typowe aspekty związane z przepisami planowania przestrzennego.

Przygotowanie Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego nie jest wymagane dla

4 Atanasow A., Udział inwestorów w tworzeniu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy, How investor can participate in the preparation of a study on the conditions and directions of development in a municipality, Polish Construction Review, Issue No. 9 (54) - http://www.millercanfield.pl/pub/108f76c79d25d4e09b138448dc02f65b.pdf

całego obszaru miasta, czy gminy. Jeśli dla jakiegoś obszaru plan taki nie został stworzony, warunki rozwoju i zagospodarowania przestrzennego powinny zostać określone w trybie rozprawy administracyjnej. Fragmentacja miejscowych planów powiększa chaos przestrzenny w miastach i powoduje wielorakie problemy w procesach rewitalizacji i inwestycji. Dodatkowym czynnikiem mającym negatywny wpływ na rozwój są skomplikowane procedury przygotowania i uchwalania miejscowych planów.

Inaczej niż w przypadku niemieckiego systemu planowania, gdzie Plany Krajobrazowe są w jasny sposób włączone w system planowania przestrzennego, w Polsce ogólne zapisy dotyczące krajobrazu i środowiska naturalnego są częścią Studium. Artykuł 18 Ustawy o ochronie przyrody[5] wymaga stworzenia i realizacji planów ochrony dla parków narodowych, rezerwatów przyrody oraz parków krajobrazowych. Większość dolin rzecznych nie jest objęta zapisami żadnej z wymienionych prawnych form ochrony przyrody. Co więcej, plany ochrony zazwyczaj nie uwzględniają obszarów miejskich.

Równie istotne dla rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych są działania podjęte w kontekście Programu wodno-środowiskowego i Planów gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy[6], które są podstawowymi dokumentami planistycznymi związanymi z gospodarką wodną, według Ramowej Dyrektywy Wodnej i Prawa Wodnego. Te programy i plany przygotowywane są przez regionalne zarządy gospodarki wodnej.

5 Ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 roku (Dz. U. Nr 92 z 2004 r. poz. 880 z późn. zm.)

6 Ramowa Dyrektywa Wodna - Plany gospodarowania wodami, KZGW - http://www.kzgw.gov.pl/index.php?id=759 . Zagadnienia, które powinny zostać ujęte w planach i programie, sprecyzowane zostały odpowiednio w art. 114 i art. 113 a ustawy Prawo wodne. Zgodnie z zapisami art. 119 ustawy z 18 lipca 2001 r. Prawo wodne plany gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy sporządza i aktualizuje Prezes Krajowego Zarządu Gospodarki Wodnej w uzgodnieniu z ministrem właściwym do spraw gospodarki wodnej. Zatwierdza je Rada Ministrów i ogłasza w Dzienniku Urzędowym Rzeczpospolitej Polskiej "Monitor Polski".

1.1.4.2 System planowania w Czechach

System planowania użytkowania gruntów w Czechach opiera się na nowej Ustawie 183/2006 o planowaniu przestrzennym i przepisach budowlanych (Prawo Budowlane). Zgodnie z przepisami tego prawa, istnieją „narzędzia planowania przestrzennego", uszeregowane według poniższych kategorii

(a) krajowa Polityka Zagospodarowania Przestrzennego,
(b) materiały dotyczące zagospodarowania przestrzennego,
(c) dokumentacja planowania przestrzennego.

Typy planów formalnych związanych z projektami rewitalizacji

(a) Polityka Zagospodarowania Przestrzennego

Najważniejszym dokumentem regulującym planowanie przestrzenne w Czechach jest krajowa Polityka Zagospodarowania Przestrzennego. Jej zawartość i funkcja może zostać opisana w następujący sposób:

- Polityka Zagospodarowania Przestrzennego określa zadania planowania przestrzennego dla całej Republiki Czeskiej w stopniu bardziej szczegółowym niż Prawo Budowlane.
- Musi brać pod uwagę zrównoważony rozwój danego obszaru - równowagę pomiędzy warunkami odpowiednimi dla środowiska naturalnego, rozwojem gospodarczym oraz spójnością społeczną mieszkańców.
- Wyznacza tereny i korytarze transportowe oraz infrastrukturę techniczną o znaczeniu krajowym i międzynarodowym.
- Ustanawia priorytety planowania przestrzennego na poziomie krajowym, z uwzględnieniem zrównoważonego rozwoju.
- Opisuje warunki podejmowania decyzji dotyczących alternatyw dla proponowanych zmian na obszarach znajdujących się w określonych częściach kraju.
- Określa regiony o wyjątkowej wartości, bądź z problemami o zasięgu krajowym i międzynarodowym.
- Jest punktem odniesienia dla ministerstw i innych jednostek rządowych w przygotowywaniu planów krajowych.
- Jest uaktualniana co cztery lata.
- Organem uchwalającym jest Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

(b) Materiały dotyczące zagospodarowania przestrzennego

Materiały dotyczące zagospodarowania przestrzennego składają się z następujących części:

- Materiały analizujące zagospodarowanie przestrzenne, które wskazują i oceniają stan rozwoju poszczególnych obszarów, a także granice zmian możliwych do przeprowadzenia na tych obszarach, ustanowione w celu ochrony interesu publicznego (ograniczenia użytkowania gruntów).

- Studia zagospodarowania przestrzennego, sprawdzające możliwości i warunki zmian na danych obszarach, głównie możliwość rozwiązania problemów związanych z określonym systemem na tych obszarach.

Materiały analizujące zagospodarowanie przestrzenne przede wszystkim dostarczają informacji niezbędnych przed uchwaleniem polityki zagospodarowania przestrzennego, stworzeniem dokumentacji w zakresie planowania przestrzennego i jej zmian oraz przed podejmowaniem decyzji dotyczących poszczególnych obszarów. Służą one także do oceny wpływu dokumentacji planowania przestrzennego na zrównoważony rozwój oraz wpływ planów na środowisko (analiza zrównoważonego rozwoju obszaru).

(c) Dokumentacje planowania przestrzennego

Częścią dokumentacji planowania przestrzennego są Zasady Zagospodarowania Przestrzennego (regionalne plany rozwoju), Plan Zagospodarowania Przestrzennego oraz Plan Regulacyjny. Tworzone są one przez władze regionalne (powiaty, okręgi administracyjne), jak również przez władze lokalne (gminy).

Regionalne plany rozwoju, lub Zasady Zagospodarowania Przestrzennego są związane z Polityką Zagospodarowania Przestrzennego. Zasady zagospodarowania stosują się do obszarów będących częścią poszczególnych regionów. Uchwalane są przez władze regionalne. Głównym celem zasad zagospodarowania jest określenie warunków użytkowania gospodarczego obszaru, będącego częścią regionu, wyznaczenie korytarzy dla transportowych prac budowlanych o dużej skali (autostrady, drogi szybkiego ruchu i lotniska) oraz podanie kryteriów podejmowania decyzji dotyczących możliwych zmian, czy alternatyw. Jednocześnie, wszystkie gminy w danym regionie muszą się do nich stosować we własnych działaniach planowania przestrzennego. Poziom szczegółowości zasad zagospodarowania dotyczy również obiektów publicznych, tj. Zasady Zagospodarowania Przestrzennego mogą służyć do uzasadnienia wywłaszczeń.

Plany Zagospodarowania Przestrzennego, które są zatwierdzane przez gminę i dotyczą całego jej obszaru, są zgodne z Zasadami Zagospodarowania Przestrzennego. Plan zagospodarowania przestrzennego ma na celu racjonalne wyznaczenie przestrzennego i funkcjonalnego układu terenów należących do gminy oraz określić ich możliwe użytkowanie. Za pomocą planu zagospodarowania przestrzennego, gmina określa lokalizacje do zastosowania planu regulacyjnego.

Obszary leżące wewnątrz gminy (zwłaszcza w miastach) mogą być dokładniej opisane w Planach Regulacyjnych. Plany te ustanawiają dokładne warunki użytkowania nieruchomości, lokalizację i układ przestrzenny budowy oraz zachowanie wartości i charakteru typowych dla danego obszaru i otoczenia. Plan Regulacyjny musi być zgodny z odpowiednim planem zagospodarowania przestrzennego.

poziom administracji	dokument	odpowiedzialna jednostka administracyjna		zawartość
		przetwarza	aprobuje	
KRAJ	Polityka Zagospodarowania Przestrzennego	Ministerstwo Rozwoju Regionalnego	Rząd krajowy	Na poziomie krajowym, określa działania planowania przestrzennego w zakresie krajowym i międzynarodowym. Koordynuje tworzenie krajowych strategii i koncepcji oraz tworzenie Zasad Zagospodarowania Przestrzennego
REGION	Zasady Zagospodarowania Przestrzennego	Administracja regionu	Samorząd regionalny	Ustala podstawowe wymagania zrównoważonego rozwoju w regionie, określa obszary i korytarze rozwoju o wadze krajowej, ustanawia kryteria wyboru pomiędzy alternatywami. Zgodny z Polityką Zagospodarowania Przestrzennego.
GMINA	Gminny Plan Zagospodarowania	Administracja lokalna	Samorząd lokalny	Ustala podstawową strategię rozwoju gminy, ochrony jej wartości i organizacji krajobrazu. Wyznacza obszary pod konkretne cele. Zgodny z Zasadami Zagospodarowania Przestrzennego
	Plan Regulacyjny	Administracja lokalna, regionalna w obszarach podlegających Zasadom Rozwoju Terytorialnego	Samorząd lokalny, Samorząd regionalny	Określa szczegółowe ograniczenia i wymogi zagospodarowania przestrzennego, umiejscowienia i organizacji budynków dla ochrony charakterystycznych i wartościowych cech obszaru

Rys. 1.1-4: *Struktura administracyjna planowania miejskiego / przestrzennego w Czechach*

Kolejnym aspektem planowania przestrzennego, mającym związek z rewitalizacją cieków wodnych jest planowanie gospodarki wodnej oraz ochrona środowiska naturalnego.

Planowanie gospodarki wodnej

Według postanowień Ustawy Nr 254/2001 o wodzie, został stworzony system Planów dla Międzynarodowych Dorzeczy, Plan dla Głównych Dorzeczy, a także Plany dla Obszarów Dorzeczy, jako dokumenty najniższego rzędu.

Ministerstwo Ochrony Środowiska i Ministerstwo Rolnictwa współpracują w międzynarodowych komisjach, celem opracowania Planów dla Międzynarodowych Dorzeczy oraz międzynarodowych planów zapobiegania powodziom, a także celem ustalenia zbiorów planów przeciwpowodziowych koordynowanych na poziomie międzynarodowych terenów dorzeczy.

Czeski Plan dla Głównych Dorzeczy jest strategicznym dokumentem planistycznym gospodarki wodnej, który wyznacza cele ramowe dla gospodarowania wodami powierzchniowymi i podziemnymi oraz ochrony i poprawy stanu ekosystemów wód powierzchniowych i podziemnych.

Plany dla Obszarów Dorzeczy (obecnie zwane Narodowymi Planami dla Dorzeczy) są tworzone na okres pięciu lat, dla każdego z ośmiu dorzeczy kraju (Horní Vltava - Górna Wełtawa - , Berounka, Dolní Vltava - Dolna Wełtawa -, Dolní Labe - Dolna Łaba - oraz Ohrza, Střední a horní Labe - Średnia i górna Łaba - , Odra, Morawa i Dyja).

Mniejsze obszary - rezerwuary - są ujęte w dokumencie zatytułowanym Tereny Gromadzenia

Wód Powierzchniowych.

Rozporządzenie Nr 500/2006 o materiałach analitycznych zagospodarowania przestrzennego, dokumentacji planowania przestrzennego oraz metodach dokumentacji działań planowania przestrzennego porusza związek pomiędzy tworzeniem dokumentacji planowania przestrzennego, a prawem wodnym (wyznaczanie obszarów powodziowych) i ma na celu zagwarantowanie zgodności Planów dla Obszarów Dorzeczy z Zasadami Zagospodarowania Przestrzennego.

Terytorialne Systemy Równowagi Ekologicznej w Czechach

Regionalne i lokalne terytorialne systemy równowagi ekologicznej (TSRE) zostały utworzone w celu ochrony różnorodności biologicznej. Głównym celem TSRE jest umocnienie stabilności ekologicznej terenów poprzez ochronę, bądź odbudowę stabilnych ekosystemów i połączeń pomiędzy nimi. Łownymi celami TSRE są:

- stworzenie sieci względnie stabilnych ekologicznie obszarów, które mają dobroczynny wpływ na otaczające je, mniej stabilne ekologicznie tereny,
- ochrona, bądź odbudowa naturalnej puli genowej terenu, oraz
- ochrona, bądź wsparcie różnorodności rdzennych gatunków i ich społeczności (różnorodność biologiczna).

Zgodnie z Rozdz. 4, Artykuł (1) Ustawy Nr 114/1992 o ochronie środowiska i krajobrazu, utworzenie terytorialnego systemu równowagi ekologicznej leży w interesie publicznym, brać w nim udział winni właściciele nieruchomości, gminy oraz władze krajowe. Plany tworzą zespół centrów i korytarzy biologicznych oraz połączonych segmentów krajobrazu. Dokumenty TSRE służą jako materiały pomocnicze podczas tworzenia gminnych Planów Zagospodarowania Przestrzennego oraz narodowej Polityki Zagospodarowania Przestrzennego, w których są opisane w sposób wiążący.

1.1.4.3 System planowania w Niemczech

Niemiecki system planowania podzielony jest na ogólne planowanie przekrojowe (planowanie przestrzenne, planowanie krajobrazu) oraz planowanie sektorowe dla oddzielnych sektorów polityki publicznej. Poniższe podrozdziały omawiają obie te części. Dla celów realizacji projektów rewitalizacyjnych, największe znaczenie ma system planowania przestrzennego.

Planowanie przestrzenne w Niemczech

Planowanie przestrzenne charakteryzuje się systemem hierarchicznym, w którym poszczególne poziomy odzwierciedlają federacyjną strukturę Niemiec, złożoną z administracji federalnej, krajowej, regionalnej i lokalnej. Poszczególne poziomy są zdefiniowane prawnie, organizacyjnie i fizycznie oraz są wyraźnie zróżnicowane pod kątem powiadamiania, uczestnictwa, koordynacji i zgodności.[7] Związek pomiędzy odrębnymi częściami systemu reprezentuje „zasada wzajemnego wpływu" (system połączonego planowania oddolnego i odgórnego). Jest to zasada planowania przestrzennego, według której działania planowania na poziomie lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym wpływają na siebie nawzajem. Celem tego wpływu jest zapewnienie spójności działań podejmowanych dla rozwoju, strukturyzacji i ochrony podobszarów z warunkami i wymogami odpowiednimi dla całości terenu. Podobnie, działania mające na celu rozwój, strukturyzację, czy ochronę całości terenu, powinny także być zgodne z warunkami i wymogami odpowiednimi dla podobszarów. Zasada wzajemnego wpływu opisana jest w Federalnej Ustawie o Planowaniu Przestrzennym.[8]

7 Pahl-Weber & Henckel 2008, 38.
8 Pahl-Weber & Henckel 2008, 215.

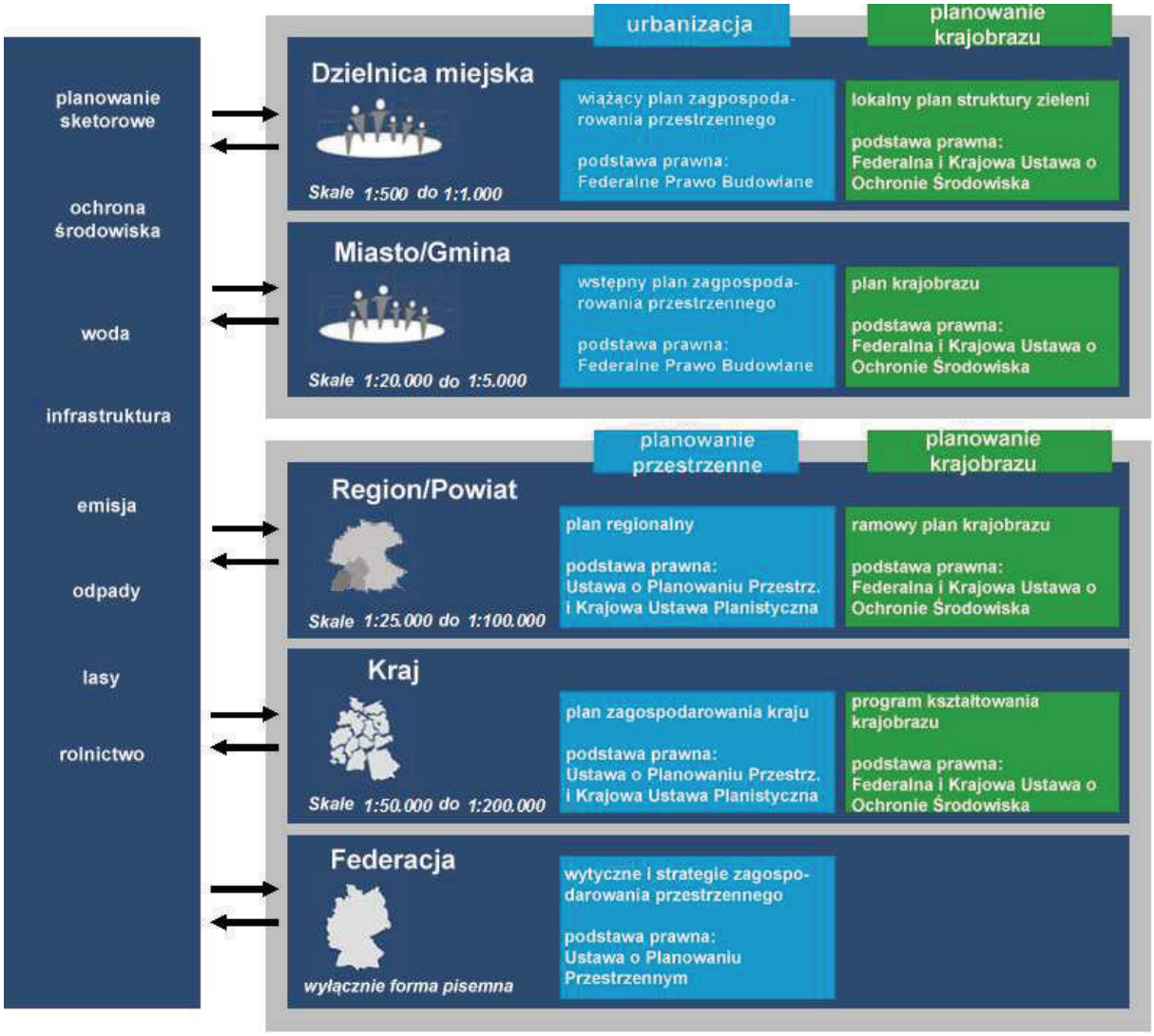

Rys. 1.1-5: *Poziomy systemu planowania w Niemczech*[9]

Federalne planowanie przestrzenne

Głównym dokumentem regulującym planowanie przestrzenne na poziomie federalnym jest Federalna Ustawa o Planowaniu Przestrzennym. Ustawa ta reguluje zadania, wytyczne i zasady, a także wymogi planowania przestrzennego na innych poziomach.

Co więcej, Federalne Ministerstwo Gospodarki Przestrzennej, wraz z ministrami poszczególnych krajów członkowskich, ustaliło zasady i strategie zagospodarowania przestrzennego w Niemczech. Te zasady i strategie odnoszą się do takich zagadnień, jak: wzrost i innowacje,

9 Rys. zmieniony, oparty na Pahl-Weber & Henckel 2008, 71

zabezpieczenie dostępności kluczowych usług publicznych oraz ochrona zasobów, zagospodarowanie krajobrazu kulturowego. Zasady te nie są wiążące dla planowania przestrzennego i aktywności powiązanych na niższych poziomach.

Krajowe planowanie przestrzenne

Federalna Ustawa o Planowaniu Przestrzennym i krajowe ustawy planistyczne wymagają przygotowania krajowych planów zagospodarowania, które zawierają nadrzędne i wiążące cele i zasady planowania przestrzennego dla całego kraju. Plany te przygotowywane są na podstawie wszystkich istotnych, z przestrzennego punktu widzenia, planów sektorowych dotyczących przemysłu i handlu, transportu, usług, budownictwa mieszkaniowego, pracy i rozrywki, jak również ochrony środowiska naturalnego. Każdy krajowy plan zagospodarowania pokazuje strukturę przestrzenną w formie tekstowej i graficznej. Ważnymi wymogami są, na przykład, kluczowe tereny i ich obszary sąsiadujące, nadrzędne korytarze zagospodarowania oraz granice pomiędzy otwartymi przestrzeniami, a obszarami gęsto zaludnionymi. Cele i założenia planowania przestrzennego wynikające z dokumentów planowania i zagospodarowania przestrzennego nadrzędnych szczebli muszą zostać uwzględnione.

Planowanie regionalne

Plany dla regionów, będących częściami poszczególnych krajów, winny zostać opisane w krajowych planach zagospodarowania. Koordynują one kwestie terytorialne w regionie oraz zajmują się infrastrukturą, mieszkalnictwem oraz strukturą przestrzeni otwartych. Stanowią więc pomost pomiędzy celami krajowymi i zasadami gospodarki przestrzennej, a szczegółowymi celami lokalnymi i decyzjami podjętymi w kontekście planowania miejskiego. Każdy krajowy plan zagospodarowania pokazuje strukturę regionalną zagospodarowania przestrzennego w formie tekstowej i graficznej. Głównym celem planu jest zarządzanie ładem przestrzennym, koordynacja rozwoju mieszkalnictwa i rekreacji z siecią transportową i infrastrukturą oraz obiektami publicznymi. W konsekwencji, do planów stosują się również inne założenia gospodarki przestrzennej, jak korytarze zagospodarowania, czy obszary kluczowe. Wyznaczenie obszarów na rozwój terenów zielonych zapewnia odpowiednią ilość miejsca dla zaspokojenia wymagań ekologicznych. Ma to również zastosowanie do rzek. Dodatkowo, rzeki winny być przedstawione i oznaczone w planach.

Zakresy planów różnią się dla poszczególnych krajów i i są zgodne z prawem krajowym. Podobnie, jak Krajowe Plany Zagospodarowania, cele i założenia planów regionalnych są wiążące dla władz publicznych i muszą zostać uwzględnione w planach niższego stopnia.

Planowanie miejskie

Najważniejszym szczeblem realizacji wymagań planowania przestrzennego jest planowanie miejskie, które dzieli się na dwa poziomy: wstępny plan zagospodarowania przestrzennego i wiążący plan zagospodarowania przestrzennego. Do obu planów stosują się przepisy Federalnego Prawa Budowlanego; składają się one z mapy, części pisemnej i raportu objaśniającego.

Wstępny plan zagospodarowania przestrzennego musi być zgodny z celami planów na poziomie krajowym oraz celami i założeniami odpowiedniego planu regionalnego. Plan ten określa rodzaje zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, jak zagospodarowanie na cele mieszkalne, handlowe, czy transportowe, grunty rolnicze i leśne, określone przepisami

Federalnego Prawa Budowlanego. Dla projektów rewitalizacyjnych, plany mogą określić tereny zielone i zaplanować posunięcia dotyczące zbiorników wodnych, zagospodarowania gruntów i ochrony przyrody, jak również zarządzania krajobrazem. Specjalistyczna podstawa tych decyzji jest opisana w planie krajobrazu i musi być wzięta pod uwagę w procesie oceny korzyści wynikających ze wstępnego planu zagospodarowania przestrzennego. Wstępny plan zagospodarowania przestrzennego jest wiążący jedynie dla organów publicznych.

Zgodnie z Federalnym Prawem Budowlanym, plan zagospodarowania przestrzennego jest prawnie wiążącym dokumentem opisującym miejskie zagospodarowanie przestrzenne dla części właściwej gminy. Stanowi on podstawę budowy, lub modyfikacji budynków w danym obszarze oraz wyznacza główne wymagania dla zdobywania pozwoleń na realizację projektów na terenach mieszkalnych. W przypadku przestrzeni otwartych i rzek, plan może wyznaczyć publiczne i prywatne tereny zielone i zbiorniki wodne oraz określić działania łagodzące i kompensujące wpływ na środowisko naturalne, a także uregulować metody sadzenia roślin i kształtowania krajobrazu. Plan wiążący musi opierać się na wstępnym planie zagospodarowania przestrzennego i zostaje przyjęty w formie zarządzenia lokalnego, rozporządzenia, bądź uchwały.

Kształtowanie krajobrazu na różnych szczeblach

Co więcej, poszczególne poziomy planowania przestrzennego odnoszące się do zarządzania krajobrazem i ochrony środowiska są opisane w planach kształtowania krajobrazu na odpowiednich szczeblach.

Poza opisem i oceną obecnego i pożądanego stanu środowiska oraz identyfikacją problemów związanych z ochroną przyrody i krajobrazu, głównym celem wspomnianych planów jest określenie celów, wymogów i środków ochrony środowiska i zarządzania krajobrazem. Zawierają one więc również dokumentację , zarówno w postaci tekstowej, jak i graficznej, stanu rzek oraz cele i środki dotyczące rzek. Powyższe aspekty winny zostać, dla poszczególnych obszarów, szczegółowo opisane w oparciu o odpowiedni poziom planowania przestrzennego.

Zgodnie z zapisami Ustawy o Ochronie Środowiska Naturalnego, wiążącej na poziomie federalnym i krajowym, plany kształtowania krajobrazu na poszczególnych szczeblach muszą być zgodne z celami i zasadami planowania przestrzennego. Z drugiej strony, treść planów kształtowania krajobrazu może zostać włączona w plany zagospodarowania przestrzennego, w ramach procesu oceny korzyści, zgodnie z Federalną Ustawą o Ochronie Środowiska Naturalnego oraz Federalnym Prawem Budowlanym. Te połączone aspekty odpowiadają celom i zasadom planowania przestrzennego, a także powinny być uwzględnione w pozostałych procesach planowania. Procedury regulujące planowanie przestrzenne są opisane w Ustawach o Ochronie Środowiska Naturalnego dla odpowiednich krajów. Z tego powodu, w poszczególnych krajach rozwinęły się zróżnicowane podejścia.

Planowanie sektorowe

Poza planowaniem przestrzennym, istnieje szereg różnych aspektów polityki publicznej - np. infrastruktura, woda, odpady, leśnictwo i rolnictwo - które wymagają wielopoziomowego planowania. Planowanie sektorowe opiera się na odpowiednich aktach prawnych, jak Federalna Ustawa o Autostradach, Federalna Ustawa Wodna, czy Federalna Ustawa Leśna. Jako, że planowanie sektorowe nie jest zwykle ukierunkowane na strukturę różnych poziomów przestrzeni i nie jest adekwatne w przypadku brania pod uwagę interesów różnych stron, koordynacja i ujednolicenie poszczególnych planów sektorowych jest nieodłączną funkcją planowania

przestrzennego.

Planowanie sektorowe ma szczególną wagę dla projektów rewitalizacji, zwłaszcza w zakresie gospodarki wodnej i ochrony środowiska. Co więcej, niektóre aspekty planowania sektorowego wyznaczają obszary chronione, bądź o znaczeniu specjalnym, jak tereny skażone, pomniki przyrody, czy specjalne gleby, które należy uwzględnić w procesie planowania.

1.1.4.4 Analiza systemów planowania

Poniższa tabela zawiera analizę silnych i słabych stron, zalet i wad, pozytywnych i negatywnych aspektów systemów planowania stosowanych w Polsce, Czechach i Niemczech, w odniesieniu do planowania i realizacji projektów rewitalizacji rzek miejskich. Lista nie jest kompletna i nie bierze pod uwagę wszystkich aspektów, odpowiada ona jednak doświadczeniu i opinii specjalistów współpracujących przy projekcie REURIS.

Tabela 1.1-1: *Analiza systemów planowania*

Polska:	
Zalety:	**Wady:**
hierarchiczna i wzajemnie się uzupełniająca struktura władz odpowiedzialnych za system planowania w Polsce łączy planowanie strategiczne i przestrzenne podejście oddolne - przenosi kompetencje decyzyjne dotyczące zarządzania przestrzenią na ręce administracji lokalnej (gminnej) stopniowy wzrost zaangażowania społeczeństwa w proces planowania znaczny stopień poszanowania własności prywatnej zobowiązanie do oceny wpływu postanowień planu na środowisko wskazanie obszarów potrzebujących zmiany, odnowienia, czy odbudowy, co pozytywnie wpływa na proces decyzyjny w fazie realizacji obszerne informacje o przestrzeni, wskazanie możliwych zmian możliwości pozyskania przez samorządy i inwestorów zewnętrznych funduszy na realizację projektów rewitalizacyjnych, elastyczność w formułowaniu projektów przez ogólne zapisy zawarte w analizowanych dokumentach (brak potrzeby szczegółowych odniesień do konkretnych dokumentów)	brak ustawy o projektach rewitalizacyjnych na poziomie krajowym brak zmian w Ustawie o Planowaniu i Zagospodarowaniu Przestrzennym niespójne i często zmieniające się właściwe przepisy prawne rządowy system planowania pozostaje skomplikowany; brak odpowiednich możliwości egzekwowania wdrożenia strategicznych decyzji; brak skutecznych procedur reakcji systemu na opinie oddolne[10] niektóre rozwiązania trudno wdrożyć na szczeblu lokalnym; gminy mają różnorakie możliwości unikania niepożądanych przez nie programów i projektów, np. przez wydłużanie procedur przygotowania miejscowych planów, opóźniania procesów społecznych i sądowniczych, etc. [11] długie i skomplikowane procedury przygotowania i zatwierdzenia Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego; rozdrobnienie Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego; niektóre gminy preferują zarządzanie przestrzenią za pomocą decyzji administracyjnych, zamiast planów miejscowych; jest to spowodowane niewłaściwym zrozumieniem korzyści płynących z elastyczności; w rezultacie przestrzeń publiczna narażona jest na szkody i niezrównoważony rozwój niejasność planów regionalnych kwestia regeneracji dolin rzecznych jest często pomijana w miejscowych strategiach rozwoju miast brak powiązania pomiędzy programami rewitalizacyjnymi, a Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (brak

10 Polska Polityka Miejska - http://www.eukn.org/poland/polishurbanpolicy/index.html
11 Tamże

	wskazanych „obszarów wsparcia”) brak powiązań pomiędzy strategiami rozwoju miast, a Studium w zakresie planów gospodarki wodnej na zlewiskach „wyrywkowy” charakter konsultacji społecznej, brak obszernych informacji i ocen dotyczących znaczenia rewitalizacji środowiska zawężenie postrzegania procesów rewitalizacyjnych do obszarów zabudowanych przeciwstawienie długofalowych procesów rewitalizacyjnych krótkim kadencjom władz skutkuje populistycznymi decyzjami politycznymi i oczekiwaniami spektakularnych wyników brak formalnoprawnej definicji rewitalizacji środowiskowej brak narzędzi planowania umożliwiających stworzenie krajobrazów i przestrzeni publicznych wysokiej jakości przepisy regulujące planowanie i zagospodarowanie przestrzenne nie uwzględniają danych zebranych podczas wprowadzania prawa środowiskowego, tj. Prawa Ochrony Środowiska, Prawa Wodnego, Ustawy o Ochronie Przyrody i innych przepisy regulujące planowanie i zagospodarowanie przestrzenne nie podają wytycznych dla modeli zrównoważonego zagospodarowania przestrzennego w regionach, miastach, okręgach, wsiach, obszarach poprzemysłowych, terenach wypoczynkowych, etc. brak rozbudowanego programu środków publicznych i prywatnych dla poszczególnych miast - polityka przestrzenna (rewitalizacyjna) obecnie wynika głównie ze skutków planowania publicznego na różnych szczeblach, programów „przemysłowych” i dokumentów operacyjnych programy przemysłowe często nie dostosowują się do warunków ustalonych w strategiach rozwoju i planach zagospodarowania przestrzennego duża ilość nieskoordynowanych programów i dokumentów opracowanych na różnych stopniach (krajowym, regionalnym, okręgowym i gminnym) prowadzi do braku skuteczności w funkcjonowaniu podstawowych narzędzi gospodarki przestrzennej i ochrony dóbr naturalnych przepisy regulujące odnowę (odbudowę) obszarów miejskich są zbyt ogólne i odnoszą się głównie do historycznych obszarów miejskich oraz cennych obszarów kulturalnych i naturalnych brak przepisów i zasad dających jednakową ważność wszystkim aspektom rewitalizacji, tj. czynnikom przestrzennym, społecznym, gospodarczym i ekologicznym brak wykształconych metod i procedur prawnych dla przeprowadzania rewitalizacji i renaturalizacji przestrzeni nadrzecznych brak przepisów prawnych regulujących rewitalizację obszarów zdegradowanych, brak możliwości adaptacji istniejących przepisów dla odzwierciedlenia

	zapotrzebowania na określone modele działań rewitalizacyjnych powierzchowność polityki przestrzennej dotyczącej ochrony środowiska, lub jej brak cele wyznaczone w dokumentach publicznych są trudne do wyegzekwowania niewielkie zastosowanie technologii GIS
Czechy:	
Zalety:	**Wady:**
Czechy stworzyły Plany dla Dorzeczy swoich głównych rzek; wykraczają one poza wymagania wynikające z Ramowej Dyrektywy Wodnej UE. Okręgowe plany dla dorzeczy zostały przygotowane z uwzględnieniem rezerw terenu dla projektów rewitalizacyjnych realizowanych równolegle. Plany szczegółowo określają tereny powodziowe. Od 1992 roku, wprowadzenie Terytorialnych Systemów Równowagi Ekonomicznej do czeskiego systemu prawnego - mające na celu umocnienie równowagi ekologicznej krajobrazu przez ochronę, bądź odnowę stabilnych ekosystemów i połączeń między nimi. Projekty rewitalizacyjne mogą być dołączone do istniejących planów podczas ich aktualizacji, lub tworzenia nowych planów; rady gmin mogą wprowadzać zmiany na poziomie planu zagospodarowania przestrzennego.	Plany zagospodarowania przestrzennego na szczeblu krajowym i regionalnym są tworzone w oparciu o stosunkowo nowe Prawo Budowlane; brak metodologicznych procedur i jasnych definicji; tworzenie materiałów i planów nie jest skoordynowane. W związku z politycznymi zmianami, co cztery lata następuje przewartościowanie priorytetów rządowych, a co za tym idzie zmiany w zasadach zagospodarowania przestrzennego. Gminne plany zagospodarowania przestrzennego są zazwyczaj tworzone na okres dziesięciu lat, ale często podczas ich obowiązywania wprowadzane są celowe zmiany. Społeczeństwo ma zbyt mało skutecznych narzędzi wpływu na te zmiany. Pojawiają się różnice pomiędzy opiniami władz lokalnych, regionalnych i krajowych. Bardzo powolne przyjmowanie trendów alternatywnej gospodarki wodnej z zagranicy do planów i konceptów przez administrację publiczną. Zbyt mała waga przykładana jest w Czechach do potencjalnych zmian klimatycznych, stąd specjaliści do spraw gospodarki wodnej, inżynierii leśnej, etc. nie biorą ich pod uwagę. W planach i strategiach gospodarki wodnej znajdują się przestarzałe i problematyczne cele. Brak wizji czeskiej gospodarki wodnej w Narodowych Planach dla Dorzeczy. Plany dla Obszarów Dorzeczy nie uwzględniają zaplanowanych projektów rewitalizacyjnych, przez co nie zostały dla nich utworzone rezerwy terenu. Z powodu braku miejsca w krajobrazie miejskim, rewitalizacja koliduje z infrastrukturą i jej strefami ochronnymi, ochroną pomników (techniki, historii) oraz niekiedy z planami ochrony środowiska i krajobrazu. Ogólny brak odpowiednich terenów na składowanie usuniętego materiału. Zbyt mała ilość gruntów publicznych do rewitalizacji. Administratorzy dokonujący korekt nieruchomości nie uwzględniają rezerw dla projektów rewitalizacyjnych, które są niemal zawsze komplikowane złożonymi kwestiami własności. Na uniwersytetach brak jest programów kształcących przyszłych projektantów posiadających szeroką wiedzę o rewitalizacji oraz umiejętności potrzebnych do jej przeprowadzenia.

Niemcy:	
Zalety:	**Wady:**
Opcja realizacji projektów rewitalizacyjnych opiera się na przewodniej koncepcji planistycznej dla miejskich przestrzeni nadrzecznych, która bierze pod uwagę wiele aspektów (np. system wód powierzchniowych i bariery wodne). Wielopoziomowy system planowania pozwala na etapową realizację projektu, a jej priorytety określone są w oparciu o korzyści społecznoekonomiczne oraz ograniczenia techniczne związane z czynnikami czasowymi i przestrzennymi (integracja z planem ogólnym). Użyteczne strategie i cele określone w różnych rodzajach planów na poszczególnych poziomach wspierają szczegółowe planowanie i proces realizacji obecnego projektu rewitalizacyjnego. Jednym z głównych problemów przy realizacji projektów jest niewystarczająca ilość dostępnego terenu. Można więc skorzystać z poszczególnych poziomów planowania celem zapewnienia terenu dla projektów rewitalizacyjnych już na wczesnych etapach planowania. Dodatkowo, obszerny system kształtowania krajobrazu dostarcza podstawowych informacji użytecznych dla projektów rewitalizacyjnych (np. tereny chronione, cele ochrony przyrody), zwłaszcza w planach krajobrazu i lokalnych terenów zielonych.	System planowania jest bardzo złożony i ściśle uregulowany. Z tego powodu, podczas procesu planowania każdego projektu rewitalizacyjnego, należy mieć na względzie dużą ilość planów i przepisów, co znacznie wydłuża proces. To samo odnosi się do skomplikowanych procedur uzyskiwania pozwoleń. Stosowanie podejścia oddolnego, czy łączenie procedur współpracy w procesie planowania jest utrudnione z powodu rozlicznych wymogów systemu planowania. Jest to szczególnie ważne w przypadku projektów o dużej skali, których realizacja wymaga zmian w planach wyższej rangi. Na koniec, poważną przeszkodą jest brak spontaniczności i kreatywności w planach szczegółowych, spowodowany przez system przepisów i wymogów (np. wytyczne dotyczące schematów graficznych).

1.1.4.5 Podsumowanie

W zakresie planowania przestrzennego, systemy planowania wszystkich krajów partnerskich zaangażowanych w projekt REURIS mogą zostać opisane na co najmniej trzech różnych poziomach:

- federalne, bądź krajowe planowanie przestrzenne;
- planowanie regionalne (na poziomie: województwo i powiat (Polska), kraj (Czechy), Region (Niemcy); oraz
- lokalne planowanie miejskie (na poziomie: gmina (Polska) obec (Czechy), mista i gminy (Niemcy).

W Niemczech, system planowania opiera się na federalnym prawie budowlanym i został wprowadzony etapowo w ostatnich dziesięcioleciach. Po uprzemysłowieniu, kwestie środowiskowe takie jak ochrona przyrody, zarządzanie krajobrazem, ochrona przeciwpowodziowa, retencja wód opadowych, rewitalizacja rzek i potoków, planowanie sieci biotopów, jak również utworzenie zielonych korytarzy i otwartych przestrzeni w gęsto zaludnionych obszarach, stały się niezwykle istotne. Dlatego też, poza planowaniem krajowym, regionalnym i miejskim, narzędzia kształtowania krajobrazu zostały ustanowione na każdym z poziomów planowania. Celem kształtowania krajobrazu jest opis i ocena obecnego i pożądanego przyszłego stanu środowiska oraz ustalenie celów i wymogów związanych z ochroną przyrody i kształtowaniem krajobrazu. Te cele i wymogi należy wziąć pod uwagę podczas tworzenia planów zagospodarowania przestrzennego zdolnych do wypośrodkowania rozlicznych żądań i

czynników. Tym niemniej, realizacja projektów rewitalizacji rzek miejskich w ramach planów zagospodarowania przestrzennego nie jest łatwa, zwłaszcza jeśli są to plany obowiązkowe.

Zarówno w Polsce, jak i w Czechach, system planowania ma swoje źródło w ustawach, prawach i przepisach, które weszły w życie na początku dwudziestego pierwszego wieku. Na tle problemów związanych z planowaniem przestrzennym, którym te kraje musiały stawić czoła po załamaniu autokratycznego systemu komunistycznego, gospodarka przestrzenna skupiała się głównie na kwestiach dobrobytu gospodarczego oraz potrzebie rozwoju systemów transportu, a nie na projektach rewitalizacyjnych. W rezultacie, posiadają one ograniczone doświadczenie w sprawach wpływu, jaki system planowania wywiera na planowaniu i realizacji projektów rewitalizacyjnych rzek miejskich. Istnieją jednak ścisłe przepisy określające w jaki sposób kwestie środowiskowe powinny być traktowane w regionalnym i miejskim planowaniu przestrzennym. Przygotowanie badań i dokumentacji jest wymagane prawem. Co więcej, planowanie sektorowe, takie jak w przypadku planów gospodarki wodnej zgodnych z Ramową Dyrektywą Wodną UE (w Polsce i Czechach), czy też planowanie Terytorialnych Systemów Równowagi Ekologicznej (w Czechach) jest poddane ścisłej obserwacji i może służyć jako podstawa do rozważań nad czynnikami środowiskowymi w planowaniu przestrzennym na poziomie regionalnym i miejskim. Pośród analizowanych problemów i wad znajdują się częste zmiany i niespójności praw i przepisów, niewystarczająca rola kwestii rewitalizacji w procesie tworzenia regionalnych i miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, niejasne plany przestrzenne na poziomie regionalnym, różnice pomiędzy planami zagospodarowania przestrzennego na rożnych szczeblach, a także sprzeczne wymogi i niewłaściwe wyważenie różnych interesów. Te problemy należy przezwyciężyć zarówno w Niemczech, jak i w innych opisanych tu krajach.

We wszystkich krajach, w których znajdują się partnerzy programu REURIS, planowanie i realizacja projektów rewitalizacji rzek miejskich są poddane bardziej, lub mniej ścisłym zasadom i regulacjom, jak również wymogom wynikającym z nadrzędnych planów zagospodarowania przestrzennego. Podczas gdy w Niemczech projekty rewitalizacji rzek miejskich są, w pewnej mierze, częścią planowania przestrzennego (podejście odgórne), w Czechach i Polsce miejskie projekty rewitalizacyjne są do dziś rzadko włączane w regionalne, czy lokalne plany zagospodarowania przestrzennego. Jak dotąd, nie ma przykładu włączenia projektu rewitalizacji rzeki miejskiej w wiążący, bądź regulacyjny plan zagospodarowania przestrzennego (to jest taki, który będzie powszechnie obowiązujący, nie tylko dla władz lokalnych). Chociaż analizowane tutaj systemy planowania wydają się być wyjątkowo złożone i ściśle regulowane, a także zabierać w praktyce dużo czasu, planowanie na poszczególnych szczeblach pozwala na wdrożenie etapowe. Co więcej, odmienne polityki i cele określone w różnych typach planów na poszczególnych poziomach, mogą w istocie wspierać wdrożenie i realizację projektów rewitalizacji rzek miejskich.

1.1.5 Kryteria planowania i podstawowe informacje

1.1.6 Nadrzędne kryteria planowania wynikające z prawa europejskiego

Dyrektywy unijne mają wielki wpływ na projekty rewitalizacji rzek miejskich w całej Unii Europejskiej. Trzy dyrektywy zostały ocenione jako najważniejsze dla projektów rewitalizacji rzek:

- Ramowa Dyrektywa Wodna: Przepisy regulujące gospodarkę wodną zgodnie z zasada zrównoważonego rozwoju zostały bezpośrednio sformułowane w dyrektywie 2000/60/WE z

dnia 23 października 2000 ustanawiającej ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej (tak zwana „Ramowa Dyrektywa Wodna")

- Dyrektywa Powodziowa: Dyrektywa 2007/60/WE z dnia 23 października 2007 (tak zwana „Dyrektywa Powodziowa") ma na celu obniżenie zagrożenia powodziowego oraz zmniejszenie negatywnych skutków powodzi w krajach UE. Dyrektywa ta jest równorzędna z Ramową Dyrektywą Wodną i w pełni postanowieniami spójna z jej zapisami[12].
- Dyrektywa Siedliskowa: Artykuł 6 Dyrektywy Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory ma istotne znaczenie dla struktur ekologicznych dolin rzecznych.

1.1.3.2. Kryteria planowania i podstawowe informacje w Polsce

Nadrzędne wymogi prawne w Polsce

W Polsce, Ramowa Dyrektywa Wodna została włączona w ustawodawstwo krajowe w ramach Ustawy - Prawo wodne z dnia 18 lipca 2001 poprzez Ustawę z dnia 23 listopada 2002 o zmianie ustawy - Prawo ochrony środowiska i ustawy - Prawo wodne (Dziennik Ustaw 2002, Nr 233, poz. 1957) oraz innych aktów wykonawczych[13].

Akty prawne i programy związane z zastosowaniem przepisów Ramowej Dyrektywy Wodnej w Polsce:

- Ustawa z dnia 18 lipca 2001 - Prawo wodne (Dziennik Ustaw 2005, Nr 239, poz. 2019 z późniejszymi zmianami) wraz z aktami wykonawczymi, głównie:
  1. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 17 grudnia 2002 w sprawie śródlądowych wód powierzchniowych lub ich części stanowiących własność publiczną (Dziennik Ustaw 2003, Nr 16, poz. 149) Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 maja 2002 w sprawie klasyfikacji śródlądowych dróg wodnych (Dziennik Ustaw 2002, Nr 77, poz. 695)
  2. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 10 grudnia 2002 w sprawie śródlądowych dróg wodnych (Dziennik Ustaw 2002, Nr 210, poz. 1786)
  3. Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 20 grudnia 1996 w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać obiekty budowlane gospodarki wodnej i ich usytuowanie (Dziennik Ustaw 1997, Nr 21, poz. 111)
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 - Prawo ochrony środowiska (Dziennik Ustaw 2001, Nr 62, poz. 627 wraz z późniejszymi zmianami)
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 o ochronie przyrody (Dziennik Ustaw 2004, Nr 92, poz. 880 wraz z późniejszymi zmianami)
- Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 o odpadach (Dziennik Ustaw, Nr 62, poz. 62 wraz z późniejszymi zmianami)

12 Szerzej: Krajowy Zarząd Gospodarki Wodnej - http://www.kzgw.gov.pl/index.php?id=637
13 RDW, czyli Ramowa Dyrektywa Wodna, Łukasz Legutko - http://www.bagna.pl/pdf/ramowa_dyrektywa.pdf

- Ustawa z dnia 7 czerwca 2001 o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków (Dziennik Ustaw 2001, Nr 72, poz. 747 wraz z późniejszymi zmianami) Krajowy Program Oczyszczania Ścieków Komunalnych, programy ochrony wód przed azotanami pochodzenia rolniczego
- Programy mające na celu poprawę jakości wody, stworzone w celu zapewnienia wody pitnej
- Programy działań włączone w plany gospodarki wodnej na obszarach dorzeczy, stworzone w celu osiągania celów środowiskowych
- Programy monitorowania wód w obszarach dorzeczy

Kluczowe regulacje prawne mające wpływ na programy rewitalizacyjne:

- Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dziennik Ustaw 2006, Nr 227, poz. 1658 wraz z późniejszymi zmianami)
- Projekt Rozporządzenia Ministra Rozwoju Regionalnego z dnia 6 sierpnia 2007 w sprawie udzielania pomocy na rewitalizację w ramach regionalnych programów operacyjnych.

Ponadto, działania rewitalizacyjne w miejskich obszarach dolin rzecznych są w Polsce regulowane poniższymi przepisami:

Ustawa z dnia 27 marca 2003 o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dziennik Ustaw Nr 80, poz. 717 z późniejszymi zmianami) wraz z aktami wykonawczymi, głównie:

4. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 26 sierpnia 2003 w sprawie wymaganego zakresu projektu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (Dziennik Ustaw, Nr 164, poz. 1587)
5. Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 28 kwietnia 2004 w sprawie zakresu projektu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (Dziennik Ustaw, Nr 118, poz. 1233)

- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 - Prawo budowlane (Dziennik Ustaw 1994, Nr 89, poz. 414 wraz z późniejszymi zmianami)
- Rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dziennik Ustaw, Nr 199, poz. 1156)
- Ustawa z dnia 3 października 2008 o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko (Dziennik Ustaw, Nr 199, poz. 1227 wraz z późniejszymi zmianami)
- Ustawa z dnia 21 grudnia 2000 o żegludze śródlądowej (Dziennik Ustaw 2006, Nr 123, poz. 857)

Zarówno lokalne programy rewitalizacyjne, jak i lokalne plany muszą wziąć pod uwagę przepisy wynikające z nadrzędnych planów i dokumentów strategicznych:

- na poziomie krajowym: Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015 oraz Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (KPZK);
- na poziomie regionalnym: Strategia Rozwoju Województwa oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa;
- na poziomie lokalnym: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta/Gminy, Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego, Strategia Rozwoju Miasta/Gminy, Wieloletnie Plany Inwestycyjne, a także plany i programy ochrony dziedzictwa kulturowego oraz plany i programy ochrony środowiska.

Informacje dostępne w Polsce

Dostępne dane przestrzenne (w szczególności najnowsze dane georeferencyjne) charakteryzują się znacznym zróżnicowaniem pod względem stopnia szczegółowości, poziomu jakości oraz postaci zapisu.. Przy obecnym stanie infrastruktury informacji przestrzennej w Polsce (lub raczej braku takowej) napotykamy poważne problemy przy próbie odnalezienia danych. Kompatybilność tych danych i możliwości ich przetworzenia są ograniczone. Dyrektywa INSPIRE,[14] która ma na celu wspieranie działań w ramach unijnej polityki ochrony środowiska oraz innych polityk/działań wpływających na stan środowiska, daje możliwości poprawy tej sytuacji. Jednakże, proces wdrażania dyrektywy INSPIRE w Polsce jest ograniczony.

Program GMES[15] (Globalny Monitoring dla Środowiska i Bezpieczeństwa), opracowany w ramach 6. Programu Ramowego UE przy udziale instytucji naukowych z całej Europy (w tym Polski), wspiera wprowadzenie monitoringu przestrzennego, który pozwoli m. in. na zbieranie i analizę informacji dotyczących zagospodarowania terenu, zagrożeń środowiskowych i gospodarki wodnej, racjonalizację systemów informacji geograficznej i inne powiązane czynności.

Poniższa tabela przedstawia listę informacji niezbędnych dla odpowiedniego planowania procesów rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych oraz stanowi ocenę dostępności tych danych w południowej i północnej części Polski. Różnice w ocenie dostępności wynikają nie tyle z odmienności badań przeprowadzonych w różnych regionach Polski, ale raczej z zakresu ich dostępności: niektóre szczegółowe dane są dostępne w wybranych wydziałach urzędów gminnych i wojewódzkich, ale nie są łatwe do uzyskania dla organizacji zewnętrznych, jak instytuty badawcze, pracownie projektowe, czy firmy konsultingowe.

Lista informacji potrzebnych dla właściwego planowania projektów rewitalizacyjnych w Polsce (znaczenie i dostępność):

14 DYREKTYWA 2007/2/WE PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY z dnia 14 marca 2007 r. ustanawiająca infrastrukturę informacji przestrzennej we Wspólnocie Europejskiej (INSPIRE) - http://www.geoportal.gov.pl/inspire/dyrektywa_inspire_pol.pdf

15 GMES - Globalny monitoring środowiska - http://wiadomosci.ekologia.pl/srodowisko/Globalny-monitoring-srodowiska,4511.html

Tab. 1.1-2: *Lista informacji potrzebnych dla właściwego planowania projektów rewitalizacyjnych w Polsce*
(Tabela sporządzona przez zespół GIG / Główny Instytut Górnictwa Katowice)

	Ważne jako część...		**ogólna dostępność w Polsce**	**uwagi odnośnie dostępności na Górnym Śląsku**	**uwagi odnośnie dostępności w Bydgoszczy**
	korytarza rzecznego	lokalnej zlewni			
Granice	X	X	Publicznie dostępne (w tym na stronach www); płatne kopie papierowe i większość danych elektronicznych; granice terenów i granice form własności - dane płatne	Istotne luki: granice planów lokalnych oraz granice zlewni;	Ogólnie dostępne w skalach 1:50000, 1:100 000; luki: granice zlewni;
Cechy geomorfologiczne (mapy topograficzne, zdjęcia lotnicze, sieć hydrograficzna, tereny podmokłe, strome zbocza, gleby)	X	X	Publicznie dostępne (w tym na stronach www); płatne kopie papierowe i większość danych elektronicznych;	Odpowiednie zasoby map topograficznych i zdjęć lotniczych; brak całościowych informacji o terenach podmokłych; sieć hydrograficzna, strome zbocza, gleby - całościowe dane dostępne tylko w małej skali (1:50000); dane szczegółowe znajdują się w rozproszonych źródłach badań lokalnych	Ogólnie dostępne w skali 1:10 000 (mapy topograficzne)
Hydrologia	X	X	Dane publicznie dostępne, w większości za opłatą	Bardzo mała ilość aktualnych danych o warunkach hydrologicznych, w tym o pływach (brak punktów pomiaru dla większości zbiorników wodnych)	Dostępne w skali 1:10 000
Hydrogeologia (poziom zwierciadła wód podziemnych, ilościowa i jakościowa charakterystyka zasobów, ryzyko zanieczyszczenia, ochrona)	X	X	Dane publicznie dostępne, w większości za opłatą. Całościowe dane (mapy hydrogeologiczne) w małej skali (1:50000)	Dostępne mapy w skali 1:50000, brak publicznie dostępnych informacji w większej skali	Dostępne również w skali 1:10 000

	Ważne jako część...		**ogólna dostępność w Polsce**	**uwagi odnośnie dostępności na Górnym Śląsku**	**uwagi odnośnie dostępności w Bydgoszczy**
	korytarza rzecznego	lokalnej zlewni			
Tereny powodziowe	X	-	Dane dostępne publicznie	Aktualne dane dostępne tylko dla wybranych miejsc	Mapy cyfrowe dostępne w każdej skali 1:50000, 1:10000)
Ochrona środowiska (rezerwaty przyrody i inne tereny chronione, pomniki przyrody, chronione gatunki i siedliska	X	X	Szeroki zakres danych poświęconych chronionym terenom i indywidualnym obiektom, przypadkowe dane o gatunkach/siedliskach znajdujących się poza terenami chronionymi	Informacje o chronionych terenach i indywidualnych obiektach rozrzucone pomiędzy kilkoma urzędami; częściowe dane o chronionych siedliskach leśnych; brak danych o chronionych siedliskach i gatunkach znajdujących się poza terenami chronionymi i lasami	Dostępne
Tereny „greenfield" (lasy, parki, kompleksy ogrodów, zalesione nieużytki)	X	X	Dane dostępne publicznie	Brak całościowych danych dla indywidualnych zlewisk	Dostępne
Morfologia rzek	X	-	Przepisy rządowe dotyczące metodologii oceny konieczności wstępnej klasyfikacji rzek według potrzeb zastosowania zaleceń RDW; metodologia RHS (River Habitat Survey) zaadaptowana do polskich warunków, lecz nie powszechnie aprobowana; znaczne ilości (kilkaset) ciągów rzecznych poddanych ocenie w Polsce	Niewielka ilość danych, opisanych głównie w GIG; istnieje możliwość stworzenia analiz (specjalista RHS w zespole REURIS)	Duża ilość ciągów rzecznych poddanych ocenie według metodologii RHS w północnej Polsce

	Ważne jako część...		**ogólna dostępność w Polsce**	**uwagi odnośnie dostępności na Górnym Śląsku**	**uwagi odnośnie dostępności w Bydgoszczy**
	korytarza rzecznego	lokalnej zlewni			
Obiekty wpływające na ciągłość korytarzy rzecznych (skrzyżowania strukturalne: konstrukcje wodne, mosty, groble, rurociągi, płoty; tereny zabudowane, przepusty rzeczne)	X	-	Informacje pośrednie możliwe do uzyskania za pomocą przekształcenia danych publicznie dostępnych.	Brak całościowych danych	Dostępne w urzędach gminy
Zagospodarowanie przestrzenne	X	X	Dane publicznie dostępne	Dane dostępne, jednakże system aktualizacji danych działa jedynie w niektórych miastach, brak kompleksowych danych dla poszczególnych zlewisk	Dostępne w granicach administracyjnych (nie dla poszczególnych zlewisk)
Pokrywa nieprzepuszczalna	X	X	Brak danych bezpośrednich, informacje możliwe do uzyskania za pomocą przekształcenia publicznie dostępnych danych dotyczących zagospodarowania i planowania przestrzennego, obszarów zdegradowanych, etc.; brak ustalonej metodologii oceny współczynnika filtracji	Brak całościowych danych	Brak całościowych danych
Niepunktowe źródła zanieczyszczeń	-	X	Brak danych bezpośrednich, informacje możliwe do uzyskania za pomocą przekształcenia publicznie dostępnych danych dotyczących zagospodarowania i planowania przestrzennego, obszarów zdegradowanych, etc.	Brak całościowych danych	Dostępne w urzędzie gminy

	Ważne jako część...		ogólna dostępność w Polsce	uwagi odnośnie dostępności na Górnym Śląsku	uwagi odnośnie dostępności w Bydgoszczy
	korytarza rzecznego	lokalnej zlewni			
Punktowe źródła zanieczyszczeń			Dane dostępne częściowo z pozwoleń wodnoprawnych	Brak całościowych danych	Dostępne
Wpływ górnictwa			Dane szczegółowe w teorii dostępne publicznie, jednak rozproszone pomiędzy spółkami górniczymi i organami samorządowymi	Brak kompleksowych informacji dla całego regionu, bądź poszczególnych zlewisk, całościowe dane dostępne w niektórych miastach (opracowania ekofizjograficzne)	Nieistotne dla regionu. Tym niemniej, dostępne są dane dotyczące odkrywkowego wydobycia gliny Opracowania ekofizjograficzne w granicach administracyjnych
Tereny dziedzictwa kulturowego	X	-	Dane dostępne w opracowaniach dotyczących lokalnego rozwoju i ekofizjograficznych	Brak kompleksowych informacji dla całego regionu, bądź poszczególnych zlewisk	Dane dostępne publicznie
Tereny, na których realizuje się odbudowę dolin rzecznych	X	-	Dane dostępne publicznie, brak jednak systemu informacji o realizowanych projektach	Brak całościowych danych	Brak całościowych danych
Infrastruktura liniowa	X	X	Dane dostępne w opracowaniach dotyczących lokalnego rozwoju i ekofizjograficznych	Brak kompleksowych informacji dla poszczególnych zlewisk; brak systemu aktualizowania danych na poziomie regionu i w większości miast	Dostępne
Stan ekologiczny wód, ekosystemy ziemnowodne, nadbrzeżne	X	-	Rozwinięty system metod oceny i wskaźników stanu ekologicznego	Brak aktualnych danych	Dostępne
Planowanie sieci biotopów	X	X	Brak wspólnej metodologii, brak obwarowań prawnych (system EECONET nie funkcjonuje)	Nie wprowadzono	Dostępne - sieć NATURA 2000

	Ważne jako część...		ogólna dostępność w Polsce	uwagi odnośnie dostępności na Górnym Śląsku	uwagi odnośnie dostępności w Bydgoszczy
	korytarza rzecznego	lokalnej zlewni			
Stan zagospodarowania obszarów zbiorników wodnych (strefowanie, przewidywane zagospodarowanie przestrzenne, przewidywalny wpływ górnictwa, planowane obszary chronione, trendy demograficzne)	X	X	Dane dostępne publicznie, brak jednak systemu informacji: brak danych o granicach poszczególnych akwenów	Nikła dostępność danych dla poszczególnych miejsc; niezwykle trudne do uzyskania informacje o przewidywanym wpływie górnictwa	Dostępne

1.1.3.3. Kryteria planowania i podstawowe informacje w Czechach

Nadrzędne wymogi prawne w Czechach

Od roku 2001, Czechy stopniowo wprowadzają przepisy Ramowej Dyrektywy Wodnej do swojego prawodawstwa, zwłaszcza do Ustawy Nr 254/2001 o wodzie wraz z późniejszymi zmianami. Zgodność ustaw jest jednak zbyt mała, poprawki nadal są wprowadzane; Czechom grozi postępowanie w sprawie naruszenia.

Planowanie przestrzenne i procedury budowlane reguluje Ustawa Budowlana (Nr 183/2006), natomiast Ustawa Nr 254/2001 o wodzie odnosi się do struktur wodnych.

Związki pomiędzy prawodawstwem, a procedurami planowania przestrzennego są określone wspomnianym już Rozporządzeniem Nr 500/2006 o materiałach analitycznych zagospodarowania przestrzennego, dokumentacji planowania przestrzennego oraz metodach dokumentacji działań planowania przestrzennego.

Terytorialne Systemy Równowagi Ekologicznej (TSRE) i interwencje w środowisko naturalne i krajobraz są regulowane postanowieniami Ustawy Nr 114/1992 o ochronie środowiska i krajobrazu.

Informacje dostępne w Czechach

Projekty rewitalizacyjne muszą być zgodne z wyżej wymienionymi planami i przepisami. Dla każdego dorzecza została przeprowadzona analiza potrzeby działań rewitalizacyjnych i ocena (zwłaszcza pod kątem technicznym, gospodarki wodnej i perspektyw środowiskowych); potrzeby miast i gmin są zawarte w planach zagospodarowania przestrzennego tych jednostek.

Sytuacja w poszczególnych obszarach jest opisana w materiałach analitycznych planu zagospodarowania przestrzennego. Dokumenty te wskazują stan zagospodarowania w obszarach oraz ich wartość, granice użytkowania obszarów oraz opisują proponowane w nich zmiany. Uzyskane informacje są później używane w ramach analizy SWOT, gdzie służą do oceny zrównoważonego rozwoju obszaru w następujących dziedzinach:

- środowisko geologiczne,

- system wodny,
- zdrowie środowiskowe,
- ochrona środowiska i krajobrazu,
- tereny rolnicze,
- tereny leśne,
- transport publiczny i infrastruktura techniczna,
- warunki socjodemograficzne,
- mieszkalnictwo,
- rekreacja,
- warunki ekonomiczne.

Szczegółowy opis zawartości materiałów analitycznych znajduje się w Rozporządzeniu Nr 500/2006. Materiały te są dostępne dla każdego obszaru rejestru gruntów, a zgodnie z nową Ustawą Budowlaną, gminy i miasta mają obowiązek ich aktualizacji w odstępach dwuletnich. Władze regionalne i gminne powinny były ukończyć prace nad materiałami analitycznymi do roku 2009. W miejscach, gdzie materiały analityczne nie zostały jeszcze stworzone, specjaliści pracujący przy projektach rewitalizacyjnych muszą najpierw uzyskać materiały od odpowiednich administratorów sieci, urzędów leśnych, władz i instytucji sanitarnych, rolniczych, transportowych, etc. Na podstawie tych materiałów przewiduje się problemy i możliwości zrównoważonego rozwoju jeszcze na etapie analiz. Przewidywania te formułowane są z uwzględnieniem wielu czynników i stwarzają kompleksowy obraz danego obszaru.

1.1.3.4. Kryteria planowania i podstawowe informacje w Niemczech

Nadrzędne wymogi prawne w Niemczech

(a) Prawo zagospodarowania przestrzennego

Niemiecka konstytucja reguluje równoległe kompetencje prawodawcze parlamentu federalnego (*Bundestag*) w zakresie zagospodarowania przestrzennego, mieszkalnictwa i gospodarki nieruchomościami. Prawodawstwo równoległe oznacza, że niemieckie kraje członkowskie posiadają moc legislacyjną we wszystkich sprawach nieuregulowanych prawodawstwem federalnym. W kontekście planowania przestrzennego, Parlament Federalny skorzystał z przysługującego mu prawa wprowadzając Federalną Ustawę o Planowaniu Przestrzennym i Federalne Prawo Budowlane. Konstytucja zezwala poszczególnym krajom członkowskim na dokonywanie własnych, odmiennych ustaleń w zakresie planowania przestrzennego, dlatego też na poziomie krajowym istnieją Krajowe Ustawy o Planowaniu Przestrzennym.

Podobnie, jak w przypadku systemu planowania, podstawa prawna przepisów planistycznych jest podzielona na kilka poziomów. Zgodnie z konstytucją, władze lokalne mają prawo regulowania wszystkich kwestii związanych z zagospodarowaniem przestrzennym na szczeblu lokalnym, na własną odpowiedzialność i w granicach ustalonych przez prawo. Lokalne samorządy również

znajdują wyraz w autonomii planistycznej (poza np. autonomią finansową i organizacyjną), która daje im polityczną i administracyjną dowolność decyzji związanych z zagospodarowaniem przestrzennym.[16] Plany zagospodarowania przestrzennego powinny być także przygotowywane przez gminy, na ich własną odpowiedzialność i zgodnie z Federalnym Prawem Budowlanym. Federalne Prawo Budowlane stanowi podstawę regulującą planowanie miejskie, zawiera przepisy dotyczące zagospodarowania przestrzennego, a także pozwoleń budowlanych, wywłaszczenia i zadośćuczynień, rewitalizacji i rozwoju miast oraz podziału gruntów. Poza Federalnym Prawem Budowlanym, stosują się również przepisy wynikające z innych aktów, jak Rozporządzenie w sprawie zagospodarowania przestrzennego, czy Rozporządzenie w sprawie formy zapisu planów.

Zgodnie z powyższym opisem, poza systemem planowania przestrzennego, istnieje też określona podstawa prawna dla każdego typu planowania sektorowego (np. Federalna Ustawa Wodna, Federalna Ustawa Leśna, czy Federalna Ustawa o ochronie środowiska).

(b) Prawodawstwo wodne

Konstytucja posiada również równoległą moc legislacyjną w materii prawodawstwa wodnego, przy czym kraje członkowskie zachowują prawo do wprowadzenia własnych ustaleń. Akty prawne mające zastosowanie w tej dziedzinie, to Federalna Ustawa Wodna i Krajowe Ustawy Wodne.

Poza przepisami krajowymi, w prawodawstwie wodnym, zastosowanie mają przepisy Unii Europejskiej, włączone w prawodawstwo krajowe. W myśl przepisów Ramowej Dyrektywy Wodnej, prawo krajowe wymaga, aby wszystkie wody znajdowały się w dobrym stanie do roku 2015. Osiągnięcie tego celu wymaga wykonania szczegółowych analiz i zarządzania ryzykiem dla każdego dorzecza (np. charakterystyka, wpływy, niedostatki w wypełnianiu planów), a także opracowania planów zagospodarowania dla dorzeczy oraz programów działań, które należy przedsięwziąć.[17] Plan zagospodarowania dorzecza opisuje jak osiągnąć cele wyznaczone dla dorzecza oraz zawiera kompletne wyniki analiz. Program działań, tworzony dla każdego obszaru dorzecza, wyznacza poszczególne działania, które należy podjąć, w oparciu o wyniki analiz.

Dodatkowo, zgodnie z Dyrektywą Powodziową (zwłaszcza w sprawie planów zarządzania ryzykiem powodziowym), należy dokonać wstępnej oceny zagrożeń powodziowych dla każdego obszaru dorzecza, bądź jego części. Aby to uczynić, należy opracować mapy identyfikujące wszystkie obszary, na których występuje zagrożenie powodziowe oraz wskazujące prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi i ich skutki dla mieszkańców, nieruchomości i środowiska w poszczególnych obszarach. Należy również przygotować plany zarządzania ryzykiem powodziowym dla każdego obszaru dorzecza. Plany te powinny wyznaczać odpowiednie poziomy zabezpieczeń oraz wszelkie środki, których przedsięwzięcie jest konieczne do osiągnięcia tych poziomów.

Poza dyrektywami unijnymi, procesy wydawania pozwoleń na projekty dotyczące gospodarki wodnej i ściekowej, a także wyznaczania obszarów chronionych, jak „obszary ochrony wody pitnej", czy „obszary ochrony uzdrowiskowej" regulują krajowe ustawy wodne.

16 Pahl-Weber & Henckel 2008, 62.
17 ENMaR 2007, 13 i nast.

(c) Prawodawstwo związane z ochroną środowiska

Podobnie, jak w przypadku zagospodarowania przestrzennego oraz gospodarki wodnej, konstytucja posiada również równoległą moc legislacyjną w materii ochrony środowiska, przy czym kraje członkowskie zachowują prawo do wprowadzenia własnych ustaleń. Federalna Ustawa o ochronie środowiska i ustawy krajowe wyznaczające cele i zasady ochrony środowiska i zarządzania krajobrazem. Poza przepisami regulującymi kształtowanie krajobrazu i narzędziami planowania środowiskowego związanymi z projektami rewitalizacyjnymi, ważne jest również zastosowanie się do przepisów odpowiednich dla terenów chronionych, takich jak narodowe pomniki przyrody, rezerwaty i parki narodowe.

Istotny wpływ w tej materii mają również odpowiednie unijne akty prawne. Wymogi opisane w Dyrektywie Siedliskowej i Dyrektywie Ptasiej zostały włączone w prawodawstwo krajowe. Z tego powodu, powstaje sieć ekologiczna specjalnych obszarów ochrony siedlisk oraz specjalnych obszarów ochrony ptaków, mająca na celu ochronę różnorodności biologicznej. W tych wyznaczonych obszarach należy przedsięwziąć działania mające na celu ochronę siedlisk i zapobieganie ich degradacji. W tym celu, kraje członkowskie zobligowane są do stworzenia właściwych planów zagospodarowania, przygotowanych oddzielnie dla każdego obszaru, jak również podjęcia działań statutowych, administracyjnych i/lub umownych, odpowiadających ekologicznym wymogom poszczególnych obszarów i zamieszkujących je gatunków.

Informacje dostępne w Niemczech

Na początku procesu planowania należy zebrać dostępne informacje dotyczące projektu rewitalizacji. Tabela 1.1-3 pokazuje poszczególne rodzaje informacji niezbędnych dla projektów rewitalizacyjnych wraz z ich podziałem na poniższe kategorie:

- podstawowe/techniczne aspekty przestrzeni nadrzecznych - informacje niezbędne do oceny technicznych możliwości przeprowadzenia rewitalizacji,
- aspekty rekreacyjne i turystyczne - informacje niezbędne do oceny możliwości zabezpieczenia interesów rekreacji i turystyki (np. możliwości udoskonalenia krajobrazu widokowego, doświadczeń przyrodniczych, zielonych korytarzy, ścieżek pieszych i rowerowych, etc.),
- aspekty ochrony zdrowia - informacje niezbędne w celu uniknięcia efektów szkodliwych dla mieszkańców,
- aspekty ekologiczne - informacje niezbędne do oceny możliwości zabezpieczenia środowiska i krajobrazu (np. możliwości przywrócenia naturalnych brzegów rzecznych, stworzenia siedlisk wodnych i ziemnowodnych, odtworzenia drożności dla ryb i innych zwierząt, poprawy różnorodności biologicznej, etc.),
- aspekty ekonomiczne - informacje niezbędne do oceny czynników ekonomicznych, jak finansowanie, pozwolenia wodnoprawne i infrastruktura.

Tabela 1.1-3: *Niezbędne informacje i ich dostępność (x - dostępne; (x) - dostępność ograniczona)*

	Rodzaj informacji	Dostępność informacji		
		Poziom	Poziom	Poziom
aspekty podstawowe / techniczne	system wód powierzchniowych	(x)	x	x
	hydrogeologia i podłoże konstrukcyjne			x
	hydrologiczna baza danych dotycząca przepływów i osadów		x	(x)
	hydrologiczna baza danych dotycząca terenów powodziowych, uwzględniająca dane o wcześniejszych wezbraniach i powodziach		x	x
	warunki zagospodarowania akwenów / wyraźnie zmienione	(x)	x	x
	reżim rzeczny		x	(x)
	zagospodarowanie wód			x
	zanieczyszczenie wód	(x)	x	x
	rejestr gruntów wraz z informacjami dotyczącymi obszarów zlewni			x
	rodzaje zagospodarowania terenów i biotopy			(x)
rekreacja / turystyka	obszary ochrony krajobrazu	x	x	x
	plan redukcji hałasu			x
	plan działań na rzecz czystego powietrza			x
	program ochrony klimatu			x
	atlas klimatyczny			x
	mapy historyczne (historyczne usytuowanie rzek)			x
	pasy zieleni			x
	infrastruktura rekreacyjna (np. ścieżki piesze i rowerowe)			x
	zabytki		x	x
	struktura społeczna populacji (ilość mieszkańców, etc.)			x
ochrona zdrowia	tereny powodziowe		x	x
	obszary zanieczyszczone i zagrożone zanieczyszczeniem		x	x
	obszary ochrony wody pitnej	(x)	x	x
	obszary ochrony uzdrowiskowej			x
ekologia	rezerwaty przyrody (obszary ochrony przyrody)	x	x	x
	obszary Natura 2000	x	x	x
	pomniki przyrody		x	x
	biotopy pod specjalną ochroną		x	x
	planowanie sieci biotopów			x
	pasy nadbrzeżne			x
	zróżnicowanie struktury ekologicznej		x	x
	zagrożone gatunki roślin i zwierząt		(x)	(x)
	wodne bariery poprzeczne / drożność	(x)	x	x
	jakość wód	(x)	x	x
	stan gleby		(x)	x
	stan wód podziemnych	(x)	x	x
ekonomia	plan zagospodarowania przestrzennego			x
	infrastruktura (zasoby publiczne, wywóz, transport)			x
	przepływy			x
	nieużytki			x
	dotychczasowe pozwolenia wodnoprawne			x

1.1.3.5. Analiza wymogów prawnych i dostępności informacji

Poniższa tabela zawiera wady i zalety sytuacji w Polsce, Czechach i Niemczech.

Tabela 1.1-4: *Zalety i wady*

Polska:	
Zalety	**Wady**
Stopniowe wdrażanie programów i dyrektyw UE (INSPIRE, GMES)	Niedostateczne korzystanie z narzędzi GIS w procesie planowania i realizacji projektów rewitalizacyjnych w miastach i na obszarach nadrzecznych Brak wspólnego systemu informacji i dostępu do porównywalnych danych dla poszczególnych dorzeczy; w wielu gminach brak bazy danych GIS Brak danych statystycznych na poziomie dzielnic miejskich Niski poziom wdrożenia zintegrowanych zasad planowania
Czechy:	
Zalety	**Wady**
Zbieranie danych i ich dostępność (materiały analityczne zagospodarowania przestrzennego) regulowane właściwym rozporządzenie, Materiały analityczne zagospodarowania przestrzennego ukończone do 2009 roku i aktualizowane co dwa lata Ustalone standardy zakresu, rodzaju i jakości danych zbieranych i udostępnianych planistom Zbieranie danych połączone z analizą SWOT obszaru	Materiały analityczne zagospodarowania przestrzennego ukończone do 2009 roku. Zakończenie prac władz regionalnych i lokalnych nad zebraniem odpowiednich danych do tego czasu jest wątpliwe.
Niemcy:	
Zalety	**Wady**
Podstawowe informacje niezbędne dla projektów rewitalizacyjnych udostępniane przez władze gminy (lecz tak szeroki zakres danych jest zwykle niedostępny w mniejszych gminach)	W niektórych przypadkach, brak obszernych informacji (np. o zagrożonych gatunkach), nawet w dużych miastach, jak Stuttgart Niejednokrotnie utrudniony dostęp do danych, z powodu braku centralnego organu odpowiedzialnego za zarządzanie odpowiednimi danymi; czasem zapytania muszą być przesyłane do różnych wydziałów Niektóre informacje muszą być przygotowane i zaktualizowane specjalnie dla celów projektów rewitalizacyjnych (np. informacje o jakości wód, pozwoleniach wodnoprawnych, czy strukturze społecznej) Brak odpowiednich informacji o gatunkach zagrożonych Brak danych dotyczących różnorodności struktury ekologicznej

1.1.3.6. Wymogi prawne i dostępność informacji - podsumowanie i ocena

Podstawowe wymogi prawne w Polsce, Czechach i Niemczech wynikają w dużej części z dyrektyw Komisji Europejskiej. Najważniejsze przepisy dotyczące projektów rewitalizacji rzek miejskich są zawarte w Ramowej Dyrektywie Wodnej, Dyrektywie Powodziowej oraz Dyrektywie Siedliskowej. Z tego powodu, podstawowe przepisy, które należy wziąć pod uwagę w krajach partnerskich projektu REURIS, będących członkami Unii Europejskiej, są zbliżone, pomimo odmiennego prawa w każdym z tych z krajów. Ponadto, należy mieć na względzie krajowe prawo budowlane każdego z krajów pratnerskich, wraz z ich szczegółowymi przepisami, zwłaszcza w procesie planowania projektów rewitalizacyjnych przestrzeni miejskiej. Dlatego też projektodawcy muszą zachować zgodność z mnogością różnych praw i przepisów; dla architektów krajobrazu, czy planistów miejskich, wszystkie te prawa i przepisy mogą wydawać się być raczej nieprzebytym gąszczem paragrafów, niż logicznym zbiorem wymogów. Tym niemniej, zamysły odpowiednich praw europejskich i krajowych są kompatybilne i wspierają projekty rewitalizacji rzek, także w kontekście miejskim. Więcej nawet, konieczność dostosowania się do unijnych dyrektyw wymusiła zmianę przepisów na poziomei kraju wszystkich partnerów projektu Na podstawie krajowych praw i ustaw budowlanych, projekty rewitalizacji rzek miejskich mogą zostać włączone w proces planowania przestrzennego (plany zagospodarowania przestrzennego) na różnych poziomach. Ułatwia to realizację tych projektów. Podczas gdy w Niemczech realizacja projektów rewitalizacyjnych jest wpisana w miejskie plany przestrzenne na różnych szczeblach (wstępny plan zagospodarowania przestrzennego, wiążący plan zagospodarowania przestrzennego), w Polsce i Czechach projekty rewitalizacyjne są włączone w plany zagospodarowania i plany regulacyjne jedynie w sporadycznych przypadkach. Informacje niezbędne dla projektów rewitalizacyjnych mogą zostać jasno określone na poziomie krajowym. Dla celów projektu REURIS stworzono międzynarodową listę informacji niezbędnych dla poprawnego planowania i wdrożenia projektu (patrz: Wskazówki dla projektów rewitalizacji rzek miejskich, podręcznik część 1., rozdział 1.4). Należy jednak udzielić odpowiedzi na pytanie jakie rodzaje informacji są niezbędne w poszczególnych przypadkach. Zależy ona, między innymi, od szczegółów sytuacji, a także natury i złożoności projektu. W niektórych przypadkach (np. jeśli informacje są przestarzałe, lub niepełne), należy zebrać dodatkowe dane, aby zagwarantować adekwatność informacji dla procesu planowania oraz zapewnić ich prawną wiarygodność dla celów ubiegania się o pozwolenia związane z projektem. Zazwyczaj jest to niezbędne, jeśli określony rodzaj informacji jest podatny na częste zmiany lub nie jest dostępny w odpowiednim zakresie (np. występowanie gatunków, rodzaje zagospodarowania przestrzennego i biotopów).
W Polsce, Czechach i Niemczech istnieją wyraźne różnice w dostępności niezbędnych informacji. W Czechach, proces zbierania danych i ich dostępność regulowane są odpowiednim rozporządzeniem. Tak zwane materiały analityczne zagospodarowania przestrzennego powinny zostać opracowane do 2009 roku i aktualizowane co dwa lata. Standardy zakresu, rodzaju i jakości danych zbieranych i udostępnianych planistom są ustalone. W Polsce, uzyskanie odpowiednich informacji od urzędów, czy władz lokalnych wydaje się być utrudnione. Rodzaj dostępnych informacji zależy od sytuacji lokalnej. Czynione są jednak wysiłki mające w przyszłości poprawić system zbierania i obróbki danych, a także ich dostępność. Niemcy, jak dotąd, również nie ustanowiły spójnego systemu zbierania danych. Zostały, co prawda, określone wymagania, ale proces zbierania, obróbki i udostępniania informacji jeszcze trwa, dzięki czemu dostępność danych opartych o GIS będzie się stopniowo zwiększać. Mimo, że większość informacji niezbędnych do realizacji procesów rewitalizacyjnych może zostać udostępniona przez odpowiednie administracje i władze lokalne, to jednak proces zbierania i obróbki tych danych jest zadaniem, które muszą wykonać projektodawcy.

1.1.3.7. Zalecenia dla rewitalizacji rzek miejskich przy uwzględnieniu wymogów prawnych oraz informacji niezbędnych do właściwej realizacji projektu

Podczas planowania miejskich projektów rewitalizacyjnych, należy wziąć pod uwagę poniższe zalecenia:

- Upewnij się, że właściwie rozumiesz znaczenie dyrektyw unijnych, zwłaszcza Ramowej Dyrektywy Wodnej, Dyrektywy Powodziowej oraz Dyrektywy Siedliskowej.
- Miej na uwadze wszystkie przepisy ustawowe, mające wpływ na projekt, zwłaszcza krajowe prawa ochrony wód i środowiska oraz prawa budowlane.
- Zebranie wszystkich informacje i dane, których potrzebujesz w celu właściwej realizacji i planowania projektu może być czasochłonne. Sprawdź, czy potrzebne ci dane i informacje są dostępne. Niektóre dane muszą zostać odpowiednio przetworzone przed wykorzystaniem. Należy w planie uwzględnić odpowiednią ilość czasu na zebranie i przygotowanie danych.

1.1.7 Metody planowania

1.1.4.1. Metody planowania w Polsce

Aktualny stan wiedzy i opis metod planowania

Wykorzystanie różnych metod planowania jest uzależnione od:

- rozmiaru obszaru i szczegółów problemu,
- głównych celów (gospodarcze, społeczne i/lub ekologiczne),
- stanu procesu planowania,

W procesie planowania można wyróżnić następujące fazy:

(a) faza analityczno-diagnostyczna

- analiza i ocena obecnej sytuacji,
- diagnoza obecnego stanu - rozpoznanie problemów,

(b) faza kreatywnego podejmowania decyzji

- ustanawiania i priorytetyzacja celów,
- szukanie alternatywnych rozwiązań,
- ocena ex-ante skutków,
- wybór rozwiązań,

(c) faza realizacji i oceny ex-post

- realizacja programu,
- monitoring i kontrola realizacji.

W procesach planowania przestrzennego zastosowanie mają zarówno metody jakościowe, jak i ilościowe[18]. Metody taksonomiczne używane są zarówno w ocenie jakościowej, jak i ilościowej do

18 Najpopularniejszymi metodami są
Metody jakościowe: analityczne i opisowe, np. metoda opisu, metoda wyboru, metoda kolejnych eliminacji i przybliżeń, metoda analizy historycznej, metoda inwentaryzacji miejskiej i krajoznawczej, metoda analizy zdjęć lotniczych (ortofotografia), metoda SWOT, metoda analizy porównawczej, metoda skaningu środowiskowego, metoda wielokryterialna, wielorakie metody waloryzacji krajobrazu (ocena jakości), np. metoda jednostek architektoniczno-krajobrazowych JARK w skali planistycznej i WARK w skali architektoniczno-miejskiej, metoda ciągów czasoprzestrzennych K.Wejcherta, metoda K. Lyncha, metoda Trieba, etc.
Metody ilościowe: np. metoda rachunku ekonomicznego, metody matematyczne, statystyczne i ekonomiczne, np. do wyceny ekonomicznej środowiska używa się następujących metod: analiza kosztów i korzyści (AKK), metoda minimalizacji kosztów (MMK), metody pośrednie: metoda kosztów podróży, metoda kosztów choroby, metoda cen hedonicznych, metoda zasobów ludzkich, metoda preferencji zadeklarowanych, metoda wyceny warunkowej, etc.

klasyfikacji i analizy danych, głównie w badaniach socjoekonomicznych[19]. Metody kartograficzne, jak na przykład metody sporządzania i używania map, odgrywają równie istotną rolę w procesie planowania.

Plany zagospodarowania przygotowuje się w różnych skalach, w zależności od rodzaju planu i sposobu jego opisu:

- plany krajowe 1:1 000 000, 1:500 000,
- plany regionalne (makro- i mikro-) 1:300 000, 1:200 000, 1:100 000,
- szczegółowe plany regionalne 1:100 000, 1:50 000, 1:25 000,
- plany lokalne 1:10 000, 1:5 000 i większe,
- plany wdrożeniowe 1:1000, 1:500 i większe.

River Habitat Survey (RHS) jest coraz częściej stosowaną metodą opracowaną dla morfologicznej oceny rzek.

Podczas fazy analityczno-diagnostycznej planowania, korzysta się z większości wymienionych wyżej metod. W fazie kreatywnego podejmowania decyzji, do modelowania różnych rozwiązań wprowadza się techniki GIS i CAD. Wyboru optymalnego wariantu dokonuje się przy pomocy metody scenariuszowej oraz analizy wielokryterialnej. Podjęte decyzje ocenia się metodami oceny ex-ante (np. metodą wyceny warunkowej); oceny wpływu na środowisko i zasadności ekonomicznej dokonuje się przy pomocy metody cen hedonicznych, bądź metod badania wykonalności. Rozwiązania poddaje się konsultacji społecznej. Metody monitorowania i oceny wyników projektu w fazie realizacji (np. metody cen hedonicznych, przydatne do oceny ex-post) wciąż nie są zbyt rozpowszechnione.

Zarówno dla procesów projektowania, jak i planowania przestrzennego, istnieją użyteczne metody zintegrowane i narzędzia systemowe (CAD i GIS), pomocne przy przygotowywaniu pełnej dokumentacji technicznej terenów i budynków. Zbieranie i późniejsze przetwarzanie danych za pomocą, na przykład, narzędzi GIS pozwala na dokładne oceny ex-ante i ex-post procesów rewitalizacji miast. Jednakże, zastosowanie GIS w Polsce jest wciąż znikome.

Znaczenie planów nieformalnych

Na poziomie lokalnym istnieje znaczna luka informacyjna pomiędzy dwoma rodzajami formalnych dokumentów planistycznych - Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i plany lokalne, bądź Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego. W przeszłości struktura przestrzenno-funkcyjna całego miasta była opisana w planie ogólnym; obecnie rolę tę powinno przejąć Studium. Tymczasem, w wielu gminach, dokument ten zawiera jedynie bardzo ogólne wytyczne, podczas gdy plany lokalne obejmują tylko niewielką część gminy (lub miasta). Luka ta jest zapełniana dużą ilością nieformalnych planów i projektów - konceptualnych, badawczych, przemysłowych - które nie są formalnie skategoryzowane.

Plany przygotowuje się w następujących celach:

19 np. metoda Hellwiga, metoda aglomeracji, metody diagnozy i prognozy statystycznej, etc.)

- W celu rozwoju strategii i scenariuszy zagospodarowania przestrzeni miasta (plany zagospodarowania miejskiego, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, plany kierunkowe, plany polityk sektorowych w sferze socjalnej, transportu, ochrony środowiska, turystyki i rekreacji, mieszkalnictwa, rozwoju gospodarczego, etc.),
- W celu ochrony środowiska naturalnego (np. studia planistyczne dotyczące zagospodarowania dolin rzecznych na szczeblu regionalnym i lokalnym, plany utworzenia terenów zielonych i przestrzeni otwartych w miastach)
- W celu ochrony środowiska kulturalnego (np. plan ochrony pomników, plan zagospodarowania krajobrazu i ochrony widoków miejskich)
- W celu optymalizacji systemu transportu (plany ścieżek rowerowych, transport publiczny, koncepcje infrastruktury komunikacyjnej w mieście)
- W celu rozwoju infrastruktury technicznej (plany stworzenia sieci kanalizacyjnych, elektrycznych, telekomunikacyjnych i wodociągowych, etc.)

Najważniejszymi planami nieformalnymi w zakresie wdrożenia i realizacji procesów rewitalizacyjnych są Lokalne Programy Rewitalizacji. Niestety, w Polsce brakuje doświadczeń w realizacji programów zintegrowanych, łączących rewitalizację miejską i środowiskową.

Lokalny Program Rewitalizacji: Dokument ten został przygotowany w oparciu o postanowienia Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2001-2006 i innych dokumentów planistycznych. Lokalny Program Rewitalizacji został stworzony w odpowiedzi na brak polskich praw i przepisów analogicznych do struktur i procedur ustanowionych w innych krajach UE. Program ten zawiera opis elementów charakteryzujących obecną sytuację w danej gminie, opisuje główne założenie programu rewitalizacji, określa planowane działania, opisuje metody i źródła finansowania tychże, prezentuje system realizacji i określa sposoby monitorowania postępów. Lokalny Program Rewitalizacji i Program Rozwoju Lokalnego są ważnymi dokumentami, które powinny być załączane do aplikacji o finansowanie w ramach funduszy strukturalnych UE odpowiednich dla projektów mających na celu rewitalizację zdegradowanych obszarów poprzemysłowych.

Plan Odnowy Gminy: Plan Odnowy Gminy jest jednym z najważniejszych narzędzi odnowy wsi, wspomagania ich rozwoju oraz poprawy warunków życia i pracy ich mieszkańców. Podstawą prawną jest Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 14 lutego 2008 r. w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi" objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (Dziennik Ustaw Nr 38, poz. 220). Stworzenie i uchwalenie takiego planu jest nieodłącznym wymogiem przy staraniu się o pomoc finansową ze środków programu „Odnowa i rozwój wsi". Daje on również odpowiednim władzom wytyczne w wyznaczaniu kierunków rozwoju ujętych nim obszarów. Przygotowanie Planu Odnowy Gminy wymaga szerokich konsultacji społecznych. Plan nie może odzwierciedlać jedynie pomysłów i propozycji wąskiej grupy osób. Zamiast tego, powinien być dokumentem akceptowanym przez mieszkańców danej gminy. Lokalne społeczności powinny ustalić priorytety i kierunki rozwoju swoich gmin, swoje zasoby lokalne oraz potrzeby, jak również wskazać inwestycje, które pomogą aktywizować mieszkańców na okres co najmniej siedmiu lat. Na tej podstawie można aplikować o dofinansowanie unijne. Działania opisane w planie muszą mieć na celu podniesienie jakości życia w obszarach wiejskich, zaspokajanie potrzeb społecznych i kulturowych mieszkańców oraz promocję rozwoju obszarów wiejskich. Dodatkowo, powinny wspierać rozwój tożsamości społeczności wiejskiej, chronić dziedzictwo kulturowe i cechy szczególne obszarów wiejskich, a także podnosić atrakcyjność turystyczną i inwestycyjną tych obszarów. Plan Odnowy Gminy powinien wziąć pod uwagę wiele czynników, w tym:

- kluczowe cechy gminy,
- spis zasobów, które mogą przyczynić się do odnowy gminy,
- ocenę silnych i słabych stron gminy,
- opis planowanych działań inwestycyjnych i środków obliczonych na aktywizację lokalnej społeczności na okres co najmniej siedmiu lat.

Znaczenie konkursów

Konkursy związane z rewitalizacją miejskich przestrzeni nadrzecznych są w Polsce organizowane zazwyczaj w ramach inicjatywy samorządów miejskich we współpracy z organizacjami zawodowymi, najczęściej architektów - Stowarzyszenie Archtektów Polskich (SARP) i urbanistów - Towarzystwo Urbanistów Polskich (TUP). W kwestii architektury krajobrazu, odpowiednią organizacją jest Stowarzyszenie Architektury Krajobrazu „Zieleń Polska" i sekcja architektury krajobrazu w strukturach SARP. Konkursy architektoniczne, arichitektoniczno-urbanistyczne i urbanistyczne mają na celu wyłonienie najlepszej propozycji rozwiązań przestrzennych spośród projektów o takim samym zakresie, przygotowanych w tym samym czasie i według jednakowych zasad konkursowych opisanych w regulaminie, który stanowi podstawę oceny projektów konkursowych.

Najczęściej organizowane są trzy typy konkursów:

- **konkurs na pomysł**, który ma na celu wybór najlepsze koncepcji zagospodarowania przestrzennego wybranego obszaru; zwycięskie koncepcje często brane są pod uwagę podczas przygotowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, czy projektów realizacji;
- **konkurs na realizację**, który ma na celu wybór najlepszego projektu wraz z danymi niezbędnymi do jego realizacji (zazwyczaj inwestor zleca zwycięzcy realizacją projektu, choć nie jest to zasadą);
- **konkurs na ofertę projektową**, który ma na celu wybór zespołu, któremu zostanie zlecone przygotowanie dokumentacji projektu.

Konkursy dzielą się też według formy:

- **konkursy otwarte** - otwarte dla wszystkich, pozwalają na wzięcie udziału wszystkim osobom zainteresowanym, czasem nakierowane na szczególną grupę projektantów (np. studenci, czy projektanci zawodowi), z jednym, lub większą ilością etapów, całkowicie otwarte (rzadko), bądź wymagające wcześniejszego zgłoszenia, czasem z preselekcją uczestników (dwa etapy);
- **konkursy zamknięte** - skierowane do konkretnej grupy autorów, lub zespołów składających się z trzech do ośmiu autorów[20] (uczestnictwo na zaproszenie, lub po zgłoszeniu chęci udziału).

20 Por.: Kopiesz-Unger J., Urbanistyka w systemie planowania przestrzennego, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 2000;

Konkursy są również podzielone ze względu na zasięg:

- **lokalne** (ograniczone) - zasięg jest ograniczony do określonego obszaru (np. województwo, miasto, etc.) lub środowiska i rodzaju uczestników (np. studenci, architekci, urbaniści, członkowie określonego stowarzyszenia, etc.);
- **krajowe** - skierowane do uczestników w całej Polsce;
- **międzynarodowe** - zakładające uczestnictwo zainteresowanych z całej Unii Europejskiej i świata (konkursy tego typu, ogłaszane przez Prezydium Rady Izby Przemysłowo-Handlowej, muszą być zgodne z przepisami międzynarodowych federacji przemysłu).

Tabela 1.1-5: *Wady i zalety konkursów w Polsce*

Rodzaj konkursu	Zalety	Wady
Konkurs na pomysł	Możliwość uzyskania niekonwencjonalnych, innowacyjnych rozwiązań i porównania różnych opcji zagospodarowania określonego obszaru Udane prace mogą być użyte w przyszłych konsultacjach społecznych	Niejasne, lub niewłaściwie zdefioniowane wytyczne mogą prowadzić do irracjonalnych rozwiązań projektowych
Konkurs na realizację	Możliwość porównania i oceny różnych aspektów koncepcji, dzięki szczegółowym projektom	Autorowi zwycięskiej pracy nie zawsze zleca się przygotowanie dokumentacji projektu (zwykle z powodu wysokiego kosztu realizacji)
Konkurs na ofertę projektową	Możliwość porównania umiejętności i doświadczenia potencjalnych wykonawców projektu	Zazwyczaj głównym kryterium oceny jest koszt projektu
Konkursy otwarte	Demokratyczna formuła pozwala wszystkim projektantom na udział w tworzeniu ważnych części miasta	Duża ilość prac o zróżnicowanym poziomie Czasochłonny proces oceny Nierzadko brak satysfakcjonujących wyników
Konkursy zamknięte	Niewielka ilość profesjonalnych zespoló o znacznych osiągnięciach zapewnia najwyższy poziom prac	Mała ilość zaproszonych do udziału projektantów nie podnosi konkurencyjności Kryteria wyboru zaproszonych zespołów mogą wywoływać kontrowersje i podejrzenia o stronniczość

Proces rozpatrywania i równoważenia oczekiwań

Miejskie przestrzenie nadrzeczne to miejsca, w których powstają konflikty pomiędzy różnymi celami: społecznymi i ekonomicznymi ograniczeniami, kwestiami przestrzennymi, potrzebą rozwoju infrastruktury komunikacyjnej, a ochroną środowiska naturalnego i ciągłości korytarzy dolin. Priorytety działań, które zostają ustalone na poziomie strategii rozwoju miasta i Studium, nie zawsze uwzględniają potrzebę rewitalizacji dolin rzecznych w miastach. Cele Lokalnych Programów Rewitalizacji (LPR) są również często określane na podstawie czynników socjoekonomicznych, wynikających w dużej mierze z możliwości uzyskania funduszy ze środków Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR 2004-2007) i

Regionalnych Programów Operacyjnych (w obecnym okresie finansowania 2007-2013). Sformułowanie zadań rewitalizacyjnych jest więc w dużej części podległe priorytetowym celom opisanym w programach regionalnych; analiza realnych potrzeb rozbudowy struktury miasta i jakości środowiska naturalnego często odgrywa mniejszą rolę.

Narzędzia planowania środowiska naturalnego

Ocena oddziaływania na środowisko (OOŚ) ma w Polsce tradycję sięgającą lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku. Od lat dziewięćdziesiątych, głównym bodźcem do jej rozwoju była potrzeba harmonizacji z wymogami prawnymi Unii Europejskiej, a także innymi konwencjami międzynarodowymi. Polska koncpecja OOŚ zmieniła się znacznie od roku 2000. Obecnie, jest to proces składający się z konkretnych etapów (screening, scoping, etc.), których integralną częścią jest zaangażowanie publiczne[21]. Witold Wołoszyn opisuje rozwój koncepcji i podstawy prawnej procesu OOŚ w Polsce i ich potencjalnego wpływu na skuteczną praktykę OOŚ w kraju. Problem jest też poddany analizie przez autorów Handbook on Environmental Impact Assessment, Wiszniewska, B, J A Farr i J Jendroska (2002)[22].

OOŚ jest oceną przeprowadzaną przez specjalistę wybranego z listy sporządzonej przed odpowiedniego ministra. Ocena taka jest niezbędna, jeśli mamy do czynienia z przedsięwzięciem o wyjątkowej wartości socjoekonomicznej; jeśli to przedsięwzięcie dotyczy stworzenia i rozwoju obszaru pod inwestycje, zwłaszcza takie, które są potencjalne szkodliwe dla środowiska i ludzkiego zdrowia, lub inwestycje mogące pogorszyć istniejące warunki; oraz kiedy zostało złożone podanie o zezwolenie na prowadzenie działalności związanej z przemysłowym wykorzystaniem zasobów naturalnych.

21 Wołoszyn W., Evolution of environmental impact assessment in Poland: problems and prospects, Beech Tree Publishing, Volume 22, Number 2, 1 June 2004 , pp. 109-119 (11) Źródło: Impact Assessment and Project Appraisal

22 Wiszniewska, B, J A Farr and J Jendroska (2002), Handbook on Environmental Impact Assessment (Ministerstwo Środowiska, Warszawa, w języku angielskim) - http://www.mos.gov.pl/ Aarhus, ostatnio sprawdzany 20 stycznia 2004;

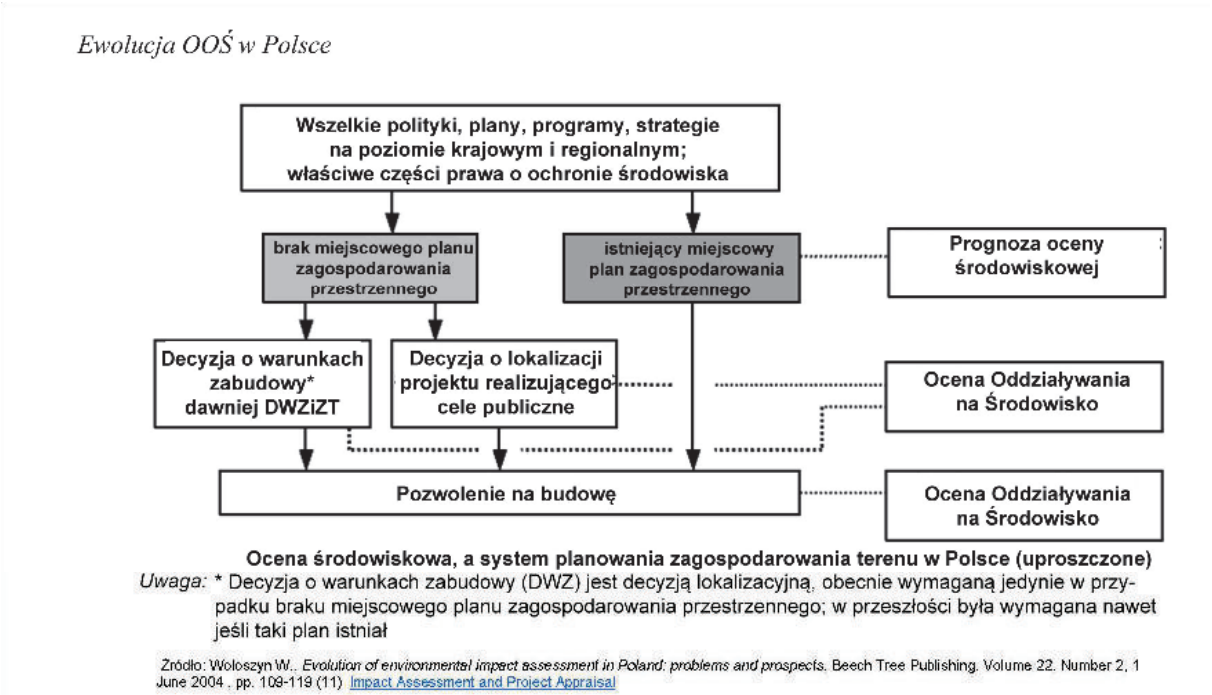

Rys. 1.1-6: *Ocena środowiskowa i system planowania przestrzennego w Polsce (Źródło: Wołoszyn W., Evolution of environmental impact assessment in Poland: problems and prospects, Beech Tree Publishing, Volume 22, Number 2, 1 June 2004, pp. 109-119 (11) Impact Assessment and Project Appraisal)*

Ocena oddziaływania na środowisko jest obligatoryjna w procesie tworzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko[23]

Konieczność przeprowadzenia oceny oddziaływania na środowisko wynika z:

- Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 o ochronie przyrody,
- Ustawy z dnia 27 marca 2003 o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- Ustawy z dnia 10 kwietnia 2003 o szczególnych zasadach przygotowania i realizacji,
- inwestycji w zakresie dróg krajowych,
- Ustawy z kwietnia 2004 o ochronie przyrody,
- Ustawy z dnia 3 października 2008 o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko.

Zgodnie z wersją roboczą Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, proponowane zmiany ustawy są potrzebne dla poprawy efektywności planowania przestrzennego przez zniesienie nieskutecznych procedur administracyjnych, zaproponowanie dodatkowych

23 Postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko... - http://www.mazowia.eu/data/other/1.postepowanie-oos_1.doc

działań planistycznych które spełniają zmienne warunki i potrzeby oraz przez ujednolicenie ocen oddziaływania na środowisko z procedurami planowania i wyznaczania obszarów pod inwestycje[24].

Procedury, procesy planowania i dokumenty wymagane do otrzymania pozwolenia

Projekty stworzone w celu rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych mogą wymagać:

- przygotowania, bądź zmiany miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (MPZP),
- przygotowania oceny oddziaływania na środowisko,
- przygotowania studium wykonalności,
- osiągnięcia porozumienia z przemysłem,
- uzyskania pozwolenia wodnoprawnego,
- uzyskania pozwolenia budowlanego.

Przed realizacją inwestycji w obszarach nadrzecznych, należy zgromadzić określone dokumenty planistyczne oraz dojść do porozumienia w sprawie projektu z Regionalnym Zarządem Gospodarki Wodnej (RZGW),[25]; w tym:

- uzgodnienia (oceny) ze Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania gminy w kwestii zagospodarowania obszarów powodziowych[26];
- uzgodnienia z Miejscowymi Planami Zagospodarowania Przestrzennego w kwestii chronionych obszarów pobierania wody, chronionych akwenów śródlądowych oraz obszarów zagrożonych powodzią[27];
- uzgodnienia decyzji dotyczących warunków zagospodarowania przestrzennego dla przedsięwzięć wymagających pozwoleń wodnoprawnych wydanych przez wojewodę[28];
- uzgodnienia decyzji dotyczących lokalizacji inwestycji użyteczności publicznej dla przedsięwzięć wymagających pozwoleń wodnoprawnych wydanych przez wojewodę[29].

24 Nowelizacja Prawa budowlanego oraz ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (cz. II), Łukasz Sęk - http://www.millercanfield.pl/pub/5d864e8490d7029f0b7dc02a115cb7e5.pdf

25 Por.: http://www.rzgw.poznan.pl/procedury-zal-spraw/planowanie-przestrzenne.php

26 Wymagane dokumenty: projekt studium. Podstawa prawna: 114 i art. 4a pkt 1 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (Dz.U z 2005 r. Nr 239, poz. 2019 z późn. zm.) Art. 11 pkt 8i ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.)

27 Wymagane dokumenty: projekt mpzp wraz z prognozą oddziaływania na środowisko, uwzględniający ustalenia studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego odpowiednio miasta lub gminy. Podstawa prawna: Art. 4a pkt 2 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (Dz.U z 2005 r. Nr 239, poz. 2019 z późn. zm.) Art. 17 pkt 7c ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.)

28 Wymagane dokumenty: projekt decyzji o ustaleniu warunków zabudowy. Podstawa prawna: Art. 4a pkt 3 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (Dz.U z 2005 r. Nr 239, poz. 2019 z późn. zm.) Art. 53 ust. 4 pkt 11 i art. 64 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.)

Zgodnie z przepisami Prawa Wodnego (Dziennik Ustaw 2005, Nr 239, poz. 2019, art. 122.1.) pozwolenie wodnoprawne wymagane jest (między innymi) dla:

- regulowania akwenów,
- zmiany kształtu terenów przyległych do akwenu, jeśli wpłynie to na warunki przepływu wody,
- produkcję maszyn wodnych,
- stawianie budynków i wykonywanie innych prac.

Uzyskanie pozwolenia wodnoprawnego winno nastąpić przed uzyskaniem pozwolenia budowlanego.

Szczegółowe planowanie i planowanie metod pracy

Realizacja inwestycji związanych z rewitalizacją miejskich przestrzeni nadrzecznych wymaga opracowania projektowego (koncepcyjnego i wdrożeniowego) w zakresie urbanistyki, architektury krajobrazu oraz, w niektórych przypadkach, projektów architektonicznych budynków i obiektów hydrotechnicznych; również niezbędnych dla odpowiedniej dokumentacji przemysłowej.

Dokumentacja projektowa winna zostać stworzona po konsultacji z Zespołem Uzgadniania Dokumentacji Projektowej (ZUD w administracji gminnej), który pomoże wskazać wszystkie części projektu wymagające uzgodnień, np. inżynieria wodna, ścieki, gaz, telekomunikacja, energia elektryczna, miejskie obszary zieleni, etc.

W zależności od charakteru obszaru ujętego w projekcie, dokumentacja może wymagać uzgodnienia z opiniami:

- Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej (RZGW), w kwestii chronionych obszarów pobierania wody, chronionych akwenów śródlądowych oraz obszarów zagrożonych powodzią;
- wojewódzkiego, bądź miejskiego konserwatora zabytków, w kwestii obiektów oznaczonych jako zabytki kultury, czy też miejsc objętych ochroną konserwatora według postanowień miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego;
- wojewódzkiego konserwatora przyrody, w kwestii obszarów objętych ochroną w myśl przepisów ochrony środowiska;
- starosty, w kwestii terenów uprawnych i leśnych, a także osuszania i irygacji;
- odpowiedniego Urzędu Żeglugi Śródlądowej, w kwestii pozwoleń na użytkowanie dróg żeglugi śródlądowej;
- odpowiedniego zarządcy dróg, w kwestii obszarów leżących w sąsiedztwie drogi, bądź proponowanej budowy drogi uwzględnionej w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

29 Wymagane dokumenty: projekt decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego. Podstawa prawna: Art. 4a pkt 3 ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (Dz.U z 2005 r. Nr 239, poz. 2019 z późn. zm.) Art. 53 ust. 4 pkt 11 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.)

Brak zintegrowanych systemów planowania w Polsce wymusza przejście długotrwałego i skomplikowanego procesu uzgadniania dokumentacji projektu. W przypadku, gdy którakolwiek z instancji zgłosi do projektu uwagi, cały proces należy powtórzyć po ich uwzględnieniu.

Mimo wszystko, pomocne okazują się zintegrowane metody i narzędzia (oprogramowanie) służące do przygotowywania pełnej dokumentacji technicznej budynków.

1.1.4.2. Metody planowania w Czechach

Znaczenie planów nieformalnych

Wstępne badania opracowuje się na etapie planowania. Wstępne badania dla projektów rewitalizacji zlecane są od zaledwie kilku lat. Zależnie od treści projektu, w Czechach stosuje się studia zagadnienia lub studia wykonalności.

Studia wykonalności przeprowadza się głównie w przypadku projektów finansowanych przez unijne fundusze strukturalne (UFS). Zastosowanie UFS wymaga przeprowadzenia studium wykonalności załączonego do decyzji o użytkowaniu terenu. Te docelowe studia wykonalności opierają się o ustalone wcześniej wzory, które są określone przez warunki naboru wniosków UFS. Wyniki studium wykonalności stanowią materiał bazowy potrzebny do pozwolenia na użytkowanie terenu. W warunkach lokalnych korzysta się z nich w przypadku projektów realizowanych na odcinkach cieków o długości 4-10 km.

Zawartość i struktura studiów zagadnienia są nieokreślone.

Oprócz studiów wykonalności oraz studiów zagadnienia, występują jeszcze w Czechach różne plany i studia nieformalne, których zawartość i forma nie jest narzucona i które zależą od celów badania. Również te plany są wykorzystywane w projektach rewitalizacyjnych.

Znaczenie konkursów

Konkurs architektoniczny to termin wykorzystywany jednoznacznie dla określonego, sprawdzonego typu konkursu o długiej tradycji. Celem konkursu architektonicznego jest wyłonienie najlepszych rozwiązań projektowych dla inwestycji każdej wielkości: od projektów wnętrz, przez projekty budowlane, aż do projektów urbanistycznych.. Uczestnicy konkursu składają swoje projekty o takim poziomie szczegółowości, jaki został określony w warunkach konkursu, a wykwalifikowani jurorzy wybierają najlepsze rozwiązanie dla konkretnego zlecenia. Konkursy architektoniczne określają zasady ustalane formułowane przez Czeską Izbę Architektów, która również pomaga przeprowadzić konkurs oraz zachować obiektywność podczas oceny prac.

Ogłoszenie konkursu musi odbyć się w zgodności z przepisami § 102-109 Ustawy Nr 137/2006 o kontraktach publicznych dzieki, której zwycięzca konkursu nie musi później przechodzić przez proces selekcji dla tej samej dokumentacji (co miało miejsce w przeszłości).

Jury konkursowe składa się z członków zależnych i niezależnych. Członkowie zależni mają bezpośredni kontakt z projektem i zazwyczaj są przedstawicielami inwestora, np. jeśli inwestorem jest miasto, do członków zależnych mogą się zaliczać politycy, przedstawiciele odpowiednich wydziałów i organu wydającego pozwolenie, itp. Ich zadanie polega na monitorowaniu zrównoważenia projektu w stosunku do wymagań, ograniczeń i planów inwestora. Głównym

zadaniem członków niezależnych jest ewaluacja jakości architektonicznej projektu i z tego względu do tej grupy należą dyplomowani architekci. Jury zwołuje posiedzenie zaraz po opracowaniu warunków konkursu w celu ich zatwierdzenia.

Konkursy można podzielić na dwie główne kategorie zależnie od metody ich przeprowadzenia: nieanonimowe zaproszenie do złożenia projektu i jego przeciwieństwo – publiczne anonimowe zaproszenie. W konkursie anonimowym, jak sama nazwa wskazuje, tożsamość uczestników konkursu nie jest znana przed rozpoczęciem konkursu, a decyzja o uczestnictwie w konkursie zależy jedynie od chęci wzięcia w mnim udziału. Uczestnicy składają swoje projekty bez określania tożsamości projektanta, projekty są poddane ocenie anonimowo przy użyciu systemu numerycznego. Tożsamość projektant jest ujawniona dopiero po oceniania zakończeniu procesu oceny i wyboru wykonawcy. Celem tej metody jest odnalezienie najlepszego rozwiązania projektowego bez względu na wcześniejsze sukcesy projektantów. Z powyższego powodu społeczność architektów uważa tę metodę za najlepszą. W przypadku konkursów nieanonimowych, zaproszeni uczestnicy składają projekty (chociaż osoby niezaproszone mogą również je składać) i uczestnicy zazwyczaj są wybierani w oparciu o ich wcześniejsze doświadczenie. Ten typ konkursu charakteryzuje zazwyczaj prostsza procedura. Mimo to, przedstawia on inwestorowi kilka różnych rozwiązań.

Aspekty konkursów architektonicznych są następujące:

- Konkurs architektoniczny prezentuje kilka punktów widzenia na możliwe rozwiązania dla danego zlecenia, z których jurorzy konkursowi próbują wyłonić najlepszy.
- Ocena skupia się na projekcie, nie uwzględniając samych projektantów (podejmowane decyzje dotyczą rozwiązań, a nie – osób).
- Decyzje nie opierają się na wcześniejszych „zasługach" poszczególnych osób lecz na podstawie obecnego podejścia i umiejętności zaoferowania najbardziej interesujących i wartościowych rozwiązań.
- Dokłada się wszelkich możliwych starań w celu zapewnienia bezstronnej oceny (występującej głownie w przypadku konkursów anonimowych).

Pozytywne aspekty:

- Równe szanse.
- Możliwość zdobycia kontraktu na dokumentację projektową, która oferuje najlepsze rozwiązanie i wygrywa konkurs.
- Zaawansowane narzędzia oceny.
- Szanse dla młodych, nieznanych w branży architektów.
- Pieczołowicie i pomysłowo chroniona anonimowość, pozwalająca na swobodę podejmowania decyzji.
- Nagrody jako sprawdzony element motywacyjny.
- Gwarantowany szacunek dla praw własności intelektualnej i praw autorskich.
- Skuteczne narzędzia zwalczające manipulację.
- Długa tradycja stosowania stale doskonalonych metod.
- Sprawdzone sposoby rozstrzygania potencjalnych (proceduralnych) sporów.
- Wysoka transparentność (po zakończeniu konkursu niemal wszystko jest publikowane).

Negatywne aspekty:

- Wymagania administracyjne i organizacyjne (przynajmniej sześciomiesięczny okres przygotowań).

- Wysoki koszt (przygotowanie konkursu, jury, nagrody – w przedziale 1% wartości inwestycji lub środków budżetowych przeznaczonych na realizację konkursowego projektu, późniejsze wystawy, itp).
- Niska użyteczność zwycięskich projektów – długi okres pomiędzy ogłoszeniem konkursu i realizacją projektu (często w międzyczasie zachodzą zmiany wymagań i potrzeb, w wyniku czego projekt budowlany nie jest realizowany zgodnie ze założeniami zwycięskiego projektu).
- Niezależność jurorów, brak odpowiedzialności przed inwestorem; częste ocenianie aspektów architektonicznych projektu (walorów estetycznych) bez uwzględnienia parametrów przestrzennych, operacyjnych, technicznych i materialnych projektu.
- Problemy z prawami własności intelektualnej (prawa do projektów należą do projektantów).

Proces rozpatrywania i równoważenia oczekiwań

Przez cały XX wiek rozwój miejskiejskiej przestrzeni wywierał nacisk na cieki i tereny zalewowe. Miasta, przemysł i rolnictwo wymagały przestrzeni, aby się rozwijać. Przywracanie rzekom ich naturalnego stanu jest stosunkowo nowym trendem w Czechach, a większość projektów realizowana jest na przestrzeni otwartej, a nie – zurbanizowanej.

Wymagania ekologiczne i techniczne dla projektów rewitalizacyjnych zostały jasno określone w Programie Odbudowy Systemu Rzecznego (1992). Spełnianie wymagań technicznych stanowiło główne osiągniecie lat 90., lecz dziś projekty osiągają również wysoką jakość pod względem funkcji ekologicznych. Społeczne, rekreacyjne i pozostałe funkcje są uwzględniane i doceniane jedynie okazjonalnie.

Priorytety i cele określa

- dokumentacja strategiczna opisana powyżej,
- cele inwestora,
- wymagania sponsora/inwestora projektu rewitalizacyjnego (wystarczające środki z Unijnych Środków Strukturalnych zostały zabezpieczone dla obecnych i przyszłych zastosowań, cele projektów odpowiadają parametrom naboru wniosków z tych środków).

Narzędzia planowania środowiska naturalnego

Ocena wpływu na środowisko (proces EIA, proces SEA) podlega krajowej Ustawie Nr 100/2001 o ocenie wpływu na środowisko i opera się na systematycznym przeglądzie i ewaluacji potencjalnych wpływów na środowisko. Jej celem jest identyfikacja, opisanie i ocena przewidywanego wpływu na środowisko i zdrowie mieszkańców jaki spowoduje realizacja planu. Celem procesu jest zmniejszenie niekorzystnego wpływu na środowisko wynikającego z realizacji projektów.

Projekty oceniane w procesach EIA dotyczą m. in. projektów budowlanych, dróg, fabryk, działalności kopalnianej i uwzględniają obecnie realizowane projekty i modyfikacje, tzn. rozbudowy, zmiany technologiczne, zwiększenie zdolności produkcyjnej, itp. Proces EIA przeprowadza się zawsze przed zatwierdzeniem planów i rozpoczęciem prac budowlanych. Organ wydające pozwolenie (np. urząd budowlany) nie może wydać decyzji w sprawie pozwolenia planistycznego bez uwzględnienia wyników procesu EIA.

Proces SEA stosowany jest w celu ewaluacji koncepcji. Proces SEA ocenia dokumenty planowania strategicznego na poziomie krajowym (koncepcje i programy rozwoju), regionalnym (zasady zagospodarowania przestrzennego) oraz miejskim (miejski plan zagospodarowania

przestrzennego).

Działania kompensujące jako rekompensata strat powstałych wskutek realizacji projektu nie są powszechnie narzucane. Jednakże, można znaleźć szczególne wypadki, kiedy to środki kompensujące zostały narzucone inwestorom wielkich obiektów, m. in. hipermarketów i zakładów przemysłowych. Doświadczenie dowodzi, że najbardziej skutecznym działaniem kompensującym jest realizacja projektu rewitalizacji na tym samym obszarze księgi wieczystej, w której inwestycja miała miejsce.

Procedury, procesy planowania i dokumenty wymagane do otrzymania pozwolenia

Jeśli dany projekt rewitalizacji można scharakteryzować jako projekt budowlany, decyzja, czy zatwierdzić projekt podejmowana jest przez urząd budowlany zgodnie z przepisami administracyjnymi i ustawą budowlaną. Inwestor musi uzyskać decyzję o użytkowaniu terenu, a następnie – pozwolenie na budowę. Przed rozpoczęciem powyższych działań, dobrze jest upewnić się, czy proponowany projekt mieści się w jednej z kategorii wymagających oszacowania wpływu na środowisko.

Ogólnie, decyzja o użytkowaniu terenu daje pozwolenie na wykorzystanie miejsca dla potrzeb proponowanego projektu budowlanego lub zatwierdza zmianę w użytkowaniu terenu dla danej nieruchomości. Pozwolenie na budowę określa, czy złożona dokumentacja (dotycząca projektu budowlanego) spełnia wszystkie wymogi techniczne.

Jeśli dany projekt rewitalizacji można scharakteryzować jako projekt wodno-kanalizacyjny, decyzja, czy zatwierdzić projekt podejmowana jest przez zarząd gospodarki wodnej zgodnie z przepisami administracyjnymi i ustawą wodną. Ochrona ekosystemów wodnych i tych zależnych od wody musi być uwzględniona podczas weryfikacji wniosków dotyczących prac wodno-kanalizacyjnych, zmian w systemie wodno-kanalizacyjnym oraz zmian w sposobie jego użytkowania lub jego usunięcia. Takie prace nie powinny utrudniać migracji ryb i zwierząt wodnych w żadnym kierunku cieku. Wydanie decyzji o użytkowaniu terenu wymaga, przede wszystkim, złożenia dokumentacji dotyczącej propozycji, tytułu własności (lub prawa kontraktowego na realizację projektu lub działania budowlanego, lub prawa odpowiadającego obciążeniu hipotecznemu terenu odnoszącego się do nieruchomości lub projektu budowlanego, jeśli urząd budowlany nie może zweryfikować takiego prawa w księdze wieczystej), oświadczeń miasta, operatorów sieci, właścicieli pobliskich nieruchomości, map oraz oszacowania wpływu na środowisko, jeśli projekt będzie tego wymagał.

Wydanie pozwolenia na budowę dla prac wodno-budowlanych wymaga przede wszystkim: oświadczenia zgodny na propozycję zmianę użytkowania terenu, tytułu własności (lub prawa kontraktowego na realizację projektu lub działania budowlanego, lub prawa odpowiadającego obciążeniu hipotecznemu terenu odnoszącego się do nieruchomości lub projektu budowlanego, jeśli urząd budowlany nie może zweryfikować takiego prawa w księdze wieczystej), dokumentacji projektowej opracowanej przez dyplomowanego inżyniera, pozwolenia na użytkowanie wody, oświadczenia zarządy cieku, map oraz dokumentów poświadczających uiszczenie opłaty administracyjnej. Prace konserwacyjne i modernizacyjne na ciekach uważa się za zmiany budowlane i zarząd gospodarki wodnej musi być o nich informowany. Powiadomienie również jest wymagane dla prac na rzecz odbudowy elementów systemu wodno-kanalizacyjnego zniszczonych w wyniku działania żywiołów lub wskutek wypadków.

Szczegółowe planowanie i metodyka pracy

Realizacja projektu budowlanego odbywa się w oparciu o pozwolenie na budowę. Do pozostałych elementów etapu realizacji projektu należy opracowanie dokumentów budowlanych, wybór firmy budowlanej (wykonawcy projektu), realizacja projektu przez wykonawcę zgodnie z opracowaną dokumentacją, nadzór budowlany sprawowany przez projektanta, którego celem jest zapewnienie zgodności z dokumentacją projektu, nadzór techniczny inwestora.

(a) Dokumentacja budowlana

Ten etap znajduje się pomiędzy procesem planowania, a jego realizacją. Jego celem jest utworzenie jak najbardziej szczegółowej dokumentacji, służącej do dokładnego zrealizowania projektu budowlanego. Do tego należy: dokumentacja odnosząca się do różnych sektorów szczególnych (instalacja wodno-ściekowa, kształtowanie krajobrazu, sieć wysokiego napięcia) oraz wykaz i specyfikacja rożnych typów produktów (murarstwo, ciesielstwo, ślusarstwo, wyroby metalowe, itp) wraz z szczegółowym budżetem, który można stosować w celu utworzenia materiałów dla procesu selekcji).

W większości przypadków projektant na wcześniejszym etapie opracowuje dokumentację realizacji projektu. Niemniej jednak, czasami niniejszy etap łączy się z następnym a dokumentację budowlaną opracowuje firma budowlana. Zaletą tej metody jest fakt, że realizacja planowana jest z uwzględnieniem możliwości danej firmy. Wadą jest natomiast utrata kontroli projektanta nad szczegółami projektu i metodami jego realizacji. Wykorzystanie tej metody jest możliwe jedynie w przypadku wielkich firm budowlanych mających swoje własne wydziały projektowe.

(b) Wybór firmy budowlanej

Wybór firmy budowlanej określają warunki zlecenia kontraktu publicznego. Cena określana jest przez firmy budowlane na podstawie dokumentacji i, w głównej mierze, budżetu szczegółowego. Podobnie jak w przypadku wyboru projektanta, równie ważna co cena jest jakość pracy firmy budowlanej. Jakość pracy firmy można określić przez przeanalizowanie jej referencji.

(c) Wdrożenie projektu budowlanego

Jedynie firmy upoważnione odpowiednimi przepisami prawnymi mogą realizować projekty budowlane. W przypadku projektów inwestycyjnych wykorzystujących środki publiczne, zazwyczaj pojedyncza firma budowlana odpowiada za realizację projektu oraz zatrudnia specjalistycznych podwykonawców w celu wykonania części pracy (stolarstwo, ślusarstwo, murarstwo, kształtowanie krajobrazu). Generalny wykonawca jest w ten sposób odpowiedzialny za jakość pracy całego zespołu.

(d) Nadzór budowlany projektanta

Ten rodzaj nadzoru jest zawsze sprawowany przez autora dokumentacji projektowej – architekta / inżyniera – a jej celem jest zapewnienie zgodności realizacji projektu z jego dokumentacją. W przypadku zmian w projekcie budowlanym (np. wykorzystanie innego rodzaju materiału) architekt / inżynier zatwierdza te zmianę po wcześniejszym upewnieniu się, że charakter projektu został zachowany.

(e) Nadzór techniczny inwestora

Zapewnia profesjonalny nadzór nad realizacją projektu i chroni interesy inwestora podczas prac budowlanych.

W odniesieniu do różnych sektorów planowania, następujące konflikty mają istotny wpływ na

projekty rewitalizacyjne:

- W krajobrazie miejskim, brak przestrzeni może prowadzić do konfliktu projektów rewitalizacji z infrastrukturą i jej strefami ochronnymi, konserwacją zabytków i okazjonalnie z ochroną krajobrazu i przyrody.
- Ogólnie brakuje odpowiednich terenów do składowania usuniętych materiałów.
- Lokalizacja sieci technicznych w miastach koncentruje się często na obszarach leżących w pobliżu cieków wodnych; nie szanuje się obszarów zalewowych.
- Często w procesie planowania pojawia się sprawa obszarów typu brownfield z ich typowymi problemami: sprawa własności, zanieczyszczenie terenu, preferencje inwestora do budowania na terenach typu „greenfield". Rewitalizacja terenów typu brownfield stwarza zarówno szanse jak i przeszkody.
- W trakcie procesów zatwierdzania projektu pojawia się sprawa określenia osób poszkodowanych. Ustawa budowlana nie definiuje odpowiednio, kto należy do tej grupy i pozostawia te kwestię uznaniu władz lokalnych. Rozprzestrzenienie się wody podczas powodzi może wpłynąć na właścicieli nieruchomości znajdujących się daleko od brzegów rzeki lub tych leżących w ich pobliżu.

1.1.4.3. Metody planowania w Niemczech

Znaczenie planów nieformalnych

(a) Procesy i procedury

Podejścia planistyczne, które generalnie określane są jako „nieformalne" charakteryzują się niesformalizowanymi, nie wiążącymi procedurami lub skupiają się na osiągnięciu porozumienia. Nieformalne podejście planistyczne próbuje za wszelką cenę wyeliminować lub rozwiązać konflikty w drodze porozumienia lub dąży do osiągnięcia porozumienia przed rozpoczęciem formalnych i prawnie wiążących procedur planistycznych. Podejście nieformalne ułatwia także późniejsze akcje planowania z racji zaangażowania interesariuszy, takich jak właściciele lub zainteresowane osoby na wczesnym etapie procesu planowania. Takie podejście daje interesariuszom możliwość wyrażenia obaw lub pomysłów.

Podejścia nieformalne są praktykowane na wszystkich etapach planowania przestrzennego w Niemczech. Charakteryzują się transparentnymi, ukierunkowanymi procesami uczestnictwa, które może przebiegać na różną skalę i na różnych poziomach (np.: uczestnictwo opinii publicznej, specjalistów, władz).

Fazy pracy odnoszące się do nieformalnych procesów planowania oraz metod użytych podczas tych etapów zostały pokazane na rys. 1.1-7. W procesie tworzenia nowych planów na różnych etapach często się zdarza, że pojawia się nowa informacja, pomysł lub koncept, które nie były brane wcześniej pod uwagę. Te nowe aspekty mogą także mieć wpływ na wcześniejsze etapy, powodując konieczność ponownego przyjrzenia się wnioskom wysnutym na wcześniejszych etapach, a podejście to ma zastosowanie podczas całego procesu.

Metody użyte na różnych etapach pracy mogą być podzielone na dwie główne kategorie: metody w samym procesie planowania oraz metody do zarządzania planowaniem. Metody odnoszące się do procesu planowania są generalnie używane podczas takich etapów jak ocena i oszacowanie sytuacji. Oprócz metod służących do analizy istniejącej sytuacji takich jak analiza istniejących danych, prace pomiarowe, wywiady oraz używanie wskaźników by ocenić sytuację, kilka metod

jest używanych do analizy stosunków przyczynowo-skutkowych w celu zidentyfikowania konfliktów pomiędzy różnymi stronami odnoszącymi się do tej samej sfery lub by ocenić drażliwość na różne elementy, ze szczególnym uwzględnieniem środowiska i aspektów socjoekonomicznych. W zarządzaniu planowaniem jest możliwe skorzystanie z różnych metod dla strukturyzacji procesu planowania lub do stymulowania procesów kreatywnych. Metody takie jak burza mózgów, metoda metaplanu i mapy myśli mogą być użyte w celu ułatwienia ustalenia początkowych pomysłów w procesie planowania. Charakteryzują się one procesem otwartym, który nie zwraca uwagi na stanowiska zajmowane przez uczestników, szczegółowe informacje, przepisy lub wymogi projektu. Początkowe pomysły mogą być spisane na kartach, a sam proces z zasady jest ograniczony z góry ustalonym przedziałem czasowym. Dzięki użyciu metody metaplanu czy mapy myśli możliwa jest wizualizacja zebranych pomysłów oraz sortowanie ich na tablicy, na przykład mogą one być podzielone i ocenione w kontekście różnych zagadnień.

Grupy pracujące, moderatorzy, 'Planungszellen' (komórki planujące) i 'Zukunftswerkstätten' (przyszłe warsztaty) są używane do zarządzania procesem planowania, w których bardziej szczegółowe koncepty są badane w atmosferze współpracy i uczestnictwa. Bazując na procesie, którego efektem jest kilka idei, na przykład dzięki metodzie burzy mózgów czy metaplanu o których była mowa wcześniej, koncepty są rozpracowywane w osobnych grupach. Jeśli jest koniecznym, aby projekt był nadzorowany, możliwe jest zatrudnienie specjalisty do prowadzenia tych grup. Te kreatywne i budujące współpracę metody są notorycznie stosowane w procesie tworzenia planów nieformalnych.

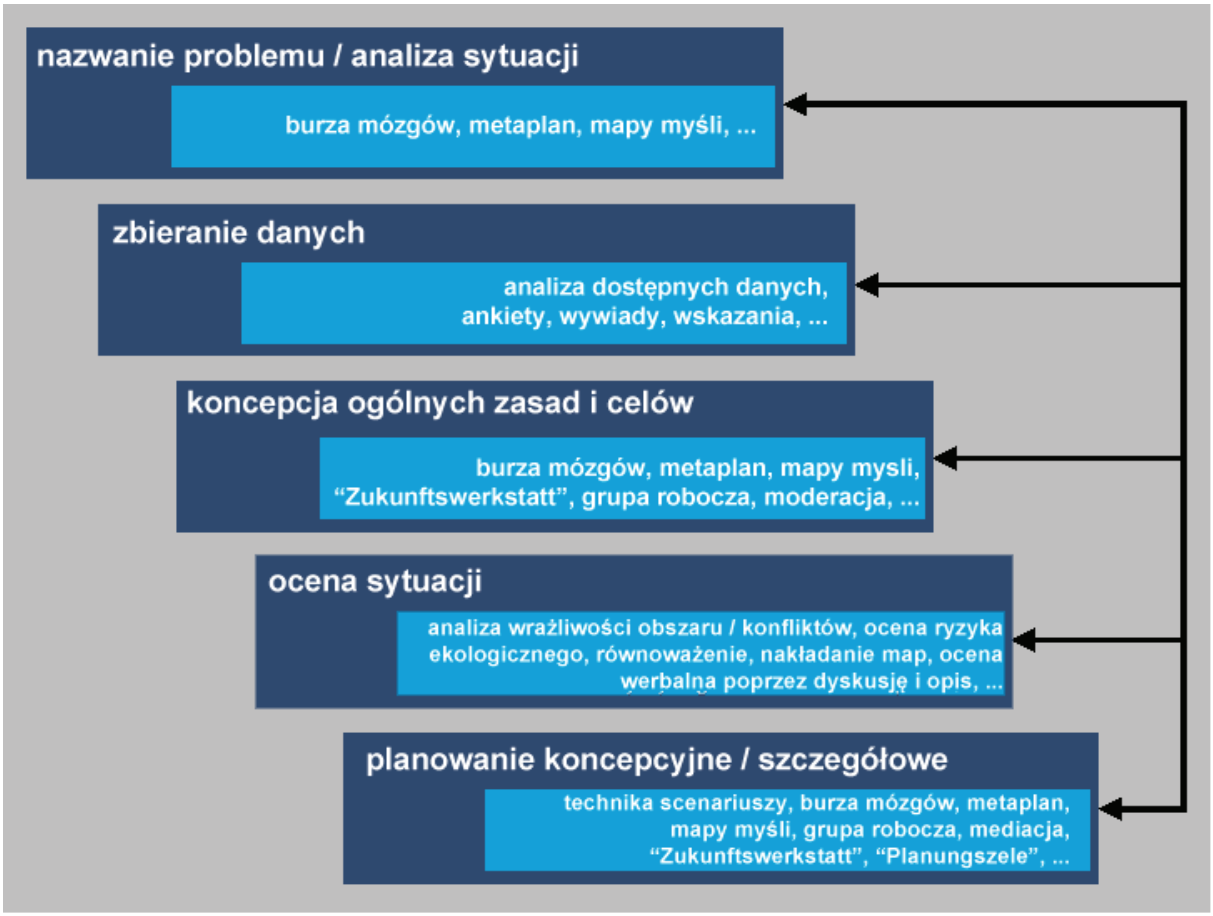

Rys. 1.1-7: *Fazy pracy i metody planowania w planowaniu nieformalnym*

(b) Plany nieformalne w Stuttgarcie

W Stuttgarcie i jego regionie istnieje już kilka nieformalnych planów, które dotyczą projektów rewitalizacji rzek miejskich lub takich, które zostały stworzone specjalnie dla projektów rewitalizacji rzek miejskich i zostały omówione poniżej.

Strategia rozwoju miejskiego w Stuttgarcie

Strategia rozwoju miejskiego jest długoterminowym planem mającym na celu analizę, informację, koordynację i kontrolę zagadnień związanych z planowaniem terenów miejskich. Łączy ze sobą sprawy ekonomiczne, środowiskowe i socjalne miasta z wymogami rozwoju przestrzeni miejskiej. Nie ma ustalonych terenów administracyjnych, ani żadnych procedur planowania regulowanych prawnie. Strategia rozwoju miejskiego, przygotowana przez Biuro planowania i przebudowy miasta, jest głównie dokumentem tekstowym, natomiast skale map wahają się od 1 : 2500 do 1 : 20000.

Międzyresortowa strategia dotycząca rozwoju miasta została wprowadzona w Stuttgarcie w 2004r. Jest to podstawa dla strategii rozwoju miejskiego (wyczerpujący plan rozwoju miejskiego) w takich dziedzinach jak gospodarka mieszkaniowa, ekonomia i zatrudnienie, kultura i edukacja, sport i rekreacja, imprezy okolicznościowe, krajobraz, tereny otwarte, ruch uliczny i mobilność. To ogólnomiejskie narzędzie do oceny planowania – które także kładzie nacisk na wybrane modele projektów – ma na celu działanie jako „pomoc nawigacyjna" dla planowania przestrzennego przedstawiając szeroką gamę rozwiązań na wielu płaszczyznach działań.

Blue Plan Stuttgart (Niebieski Plan Stuttgart)

Niebieski Plan Stuttgart jest dużym projektem, który przedstawia projekty rewitalizacji rzeki Neckar. Plan powstał w 1980 r. i odzwierciedla dużą różnorodność pomysłów na rewitalizację terenów wzdłuż rzeki i strumieni płynących przez miasto. Plan ten ma być stale uaktualniany. Niektóre z celów tego planu to ochrona i rozwój terenów rekreacyjnych, rozwój ścieżek rowerowych i tras dla pieszych oraz terenów nadbrzeżnych podobnych do naturalnych. Realizacja projektów zależy od dostępności przestrzeni oraz pieniędzy.

Do tej pory zostało wdrożonych dwanaście projektów. Jednym z pierwszych był projekt dotyczący strumienia Feuerbach niedaleko Stuttgartu, który został wdrożony w 1990r. Przed tym, strumień został zmieniony w kanał i został całkowicie wyregulowany. Istnienie opuszczonych terenów sportowych oferowało możliwość odnowienia naturalnych brzegów rzeki, rozwoju terenów retencyjnych dla ochrony przed powodzią oraz tworzenia ścieżek rowerowych oraz tras dla pieszych. Projekt zatem łączy aspekty ekologiczne oraz społeczne (zdrowie mieszkańców), a także udostepnienie terenów rekreacyjnych i miejskich.

IKoNE Stuttgart

IKoNE lub Integrierende Konzeption Neckar-Einzugsgebiet (zintegrowany koncept dla dorzecza rzeki Neckar) został wdrażany w 1998r. przez kraj związkowy Badenia-Wirtembergia (Baden-Württemberg). Głównym celem tego projektu jest wspieranie zrównoważonego rozwoju dorzecza rzeki Neckar poprzez tworzenie i koordynację różnych narzędzi zarządzania wodnego. Projekt łączy i koordynuje istniejące lokalne i regionalne plany, a także projekty już wdrożone oraz te, które będą wdrożone w przyszłości. Plan Niebieski Stuttgart był między innymi jednym z założeń, dokumentów branych pod uwagę. Planuje się, że środki do polepszenia ochrony

przeciwpowodziowej, struktury ekologicznej i stopnia zanieczyszczeń wód będą wdrożone za pośrednictwem uczestniczących stron.

MORO Neckar Green Belt Stuttgart (MORO Neckar Zielony Pas Stuttgart)

Projekt Zielony Pas Neckar jest częścią niemieckiego programu Modellvorhaben der Raumordnung (MORO) (Modelowy projekt w planowaniu przestrzennym), który jest finansowany przez Federalny Instytut ds. badań nad budynkami, spraw miejskich oraz rozwoju przestrzennego. Projekt był prowadzony przez prywatną firmę w latach 2004-2009. Główny nacisk kładzie się na rzekę Neckar jako krajową drogę wodną na odcinku od Plochingen do Marbach, gdzie leży miasto Stuttgart. Główną ideą tego konceptu było zebranie różnych projektów pod jednym szyldem. Dyskusje odbywały się w kilku grupach roboczych składających się z lokalnych i regionalnych decydentów w celu rozważenia możliwości wdrożenia planów ponad 60 projektów skupiających się na rewitalizacji, rekreacji i połączeniach transportowych. Owocem pracy tych grup było zaproponowanie dwunastu projektów, a dziewięć z nich jest na drodze wdrażania.

Plan generalny Park krajobrazowy w Dolina Neckar Stuttgart

Plan generalny Park krajobrazowy Dolina Neckar powstał w latach 2006-2008 dzięki Verband Region Stuttgart (administracja na szczeblu regionalnym). Oprócz ochrony krajobrazu i środowiska naturalnego, główną ideą tego planu jest projektowanie i podnoszenie wartości krajobrazu w regionie charakteryzującym się infrastrukturą mieszkalną, ekonomiczną i transportową. Plan generalny zatem zawiera, w formie tekstu i grafik, analizę sytuacji, ogólne zasady i cele, a także różne narzędzia dotyczące krajobrazu, zabudowy mieszkalnej, ruchu, a także rekreacji i turystyki. Jednym z głównych celów w tworzeniu tego planu nieformalnego było zaangażowanie różnych instytucji, władz miejskich, stowarzyszeń oraz innych zainteresowanych stron, aby zachęcić je do zaangażowania się w szczegółowy projekt.

(c) Nieformalne plany w Lipsku

W Lipsku i jego regionie także istnieją plany nieformalne, które dotyczą rewitalizacji obszarów rzek miejskich. Poniżej przedstawiono wybrane projekty.

Zintegrowany projekt cieków wodnych (**Integriertes Gewässerkonzept)Lipsk**

Zintegrowany projekt cieków wodnych dla Lipska jest projektem przeciwpowodziowym dla połączonych wód Lipska i częścią projektu przeciwpowodziowego Weiße Elster dla stanu Saksonii. Został on zaakceptowany przez władze miejskie w 2004r. Na średnim i długim dystansie, koncept ten ma na celu zminimalizowanie zagrożenie powodzią dzięki integracji różnych aspektów, takich jak ochrona przeciwpowodziowa, rozwój miejski, turystyka wodna oraz polepszenie jakości wody. Skupia się nie tylko na ochronie przeciwpowodziowej, ale także na często występujących okresach niskiego stanu wód. Jego działania składają się między innymi z ponownego uruchomienia Starej Elster oraz strumieniami poruszającymi młyny Elstermühlgraben i Pleißemühlgraben, połączenie Białej Elster z Nową Luppe oraz oczyszczenie z osadów strumienia napędzającego młyn Elstermühlgraben oraz dna zalewowego na Elster. Zintegrowany projekt cieków wodnych był jednym z czynników, który przyczynił się do Konceptu turystyki wodnej dla regionu Lipska.

Koncepcja turystyki wodnej dla regionu Lipska **(Wassertouristisches Nutzungskonzept Region Leipzig)**

Koncepcja turystyki wodnej dla regionu Lipska została stworzona w latach 2005-2007 przez Zielony Pas Lipsk, który tworzą współpracujące ze sobą Miasto Lipsk, dwanaście otaczających go miast oraz dwa rejony pracujące dobrowolnie z mieszkańcami, firmami i organizacjami pozarządowymi. Ten projekt ma na celu połączenie i harmonizację wszystkich spośród ponad stu działań i indywidualnych narzędzi, które są konieczne do wdrożenia systemu jezior połączonych przez cieki wodne Lipska, mając na względzie dyrektywy dotyczącej europejskiej struktury wód i sieci Natura 2000. System ten ulokowany pomiędzy Lipskiem i nowymi jeziorami na terenach pokopalnianych na północ i wschód od Lipska będzie się składał z ośmiu cieków wodnych, których całkowita długość przekroczy 200 kilometrów.

Jako, że Koncepcja turystyki wodnej dla regionu Lipska jest planem nieformalnym, nie ma prawnie zatwierdzonych procedur wymaganych dla tego projektu. Jednakże uzgodnione procedury są konieczne dla lokalnych działań indywidualnych. Dlatego jeśli inne restrykcje, takie jak cele dyrektywy dotyczącej europejskiej struktury wód i sieci Natura 2000, są brane pod uwagę już podczas tworzenia projektu, co zmniejszy zakres ewaluacji potrzebnej dla lokalnych działań.

Zintegrowana koncepcja rozwoju miejskiego Lipsk 2020

Miasto Lipsk we współpracy z zewnętrznymi interesariuszami i społeczeństwem zainicjowało projekt polegający na rozwoju zintegrowanej strategii dla całego miasta w 2007 r.; projekt został zaakceptowany przez władze miasta w 2009 r. Opiera się on na różnych projektach sektorowych i na zintegrowanych strategiach realizowanych na poziomie regionu. Projekt obejmuje cele i centralne punkty działania do 2020 r. i później; służy również jako wytyczna dla przyszłego rozwoju miasta i jest pomocny w procesie aplikowania o fundusze.
Zintegrowana koncepcja rozwoju miejskiego odnosi się do rozwoju potencjału turystycznego systemu połączonych jezior, wspomnianego wcześniej, jako jeden z celów w sektorze ekonomii i działań na rynku pracy. Ten sam cel jest przedstawiany w sektorze terenów zielonych i środowiska naturalnego razem z ochroną przeciwpowodziową oraz rewitalizacją cieków wodnych na terenach lasów zalewowych i zabudowanych obszarach miasta. Na mapie oznaczono wszystkie dzielnice, które są istotne dla ochrony przeciwpowodziowej i/lub turystyki wodnej.

Plany generalne Zatoki Miejskiej Lipska i Zatoki Lindenau

Oba plany generalne dotyczą długoterminowego rozwoju terenów wokół zatok i mogą służyć jako podstawy do planowania sektorowego. Określają sposób użytkowania terenu wokół zatok i integrują planowane inwestycje w ich sąsiedztwie. Obie zatoki są ważnymi komponentami wcześniej wymienionej idei turystyki wodnej. Podczas, gdy rozwój Zatoki Miejskiej, która znajduje się 400 metrów od centrum miasta, wymagał uruchomienie strumienia napędzającego młyn Elstermühlgraben w tym rejonie, Zatoka Lindenau w zachodniej części Lipska powinna zostać połączona z Kanałem Karla Heine'a. Plan generalny Miejskiej Zatoki Lipska został sporządzony w imieniu Miasta Lipsk i opublikowany w 2010r. Zaplanowano cztery kroki wdrażające: zewnętrzny falochron, tereny publiczne, tereny prywatne w najbliższym sąsiedztwie oraz średnio i długoterminowe rozbudowy. Teren zatoki składa się głównie z pomostów wyładunkowych, otwartych miejsc i obiektów usługowych. Budynki mieszkalne i/lub komercyjne mogły być częścią terenów pod rozbudowę.
Plan generalny Zatoki Lindenau został opublikowany w 2009 r. Bazuje na procedurze planowania miejskiego odwołującej się do opinii ekspertów wydanej przez Wasser-Stadt-Leipzig e.V. we współpracy z Miastem Lipsk. Plan generalny przewiduje zabudowę mieszkaniową o wysokim standardzie, a także udogodnienia dla turystyki wodnej, oraz tereny rekreacyjne po wschodniej stronie, renaturyzację i rewitalizację po zachodniej stronie zatoki.

(d) Aktualny stan wiedzy

Jak wynika z przytoczonych poniżej przykładów dla Miasta Stuttgartu i Miasta Lipska, nieformalne plany są efektywnym narzędziem do przygotowania i wkładu w projekty rewitalizacji. Możliwość stworzenia planów z bardziej dostępnym tekstem i oprawą graficzną pozwala efektywniej prezentować pomysły grupie docelowej. Co więcej, brak surowych wymogów i przepisów w odniesieniu do projektu grafik ułatwia zaakceptowanie celów projektu i może w ten sposób przyśpieszy wdrożenie projektów rewitalizacji.

Wspólny proces i zaangażowanie zainteresowanych stron w planowanie i proces licencyjny może przyśpieszyć wdrożenie projektów. Co więcej, proces ten zapewnia lepszą akceptację odpowiedzialności i własności, przez co otwierają się możliwości do finansowania poprzez prace ochotniczą, datki, fundacje i sponsoring.

Zaangażowanie zainteresowanych stron lub interesariuszy pomaga stworzyć nowe pomysły i rozwiązania oraz podnosi świadomość rzeczną wśród populacji. Wspólne i skoordynowane procesy planowania pozwalają na pogodzenie konfliktów związanych z żądaniami ze strony przemysłu, terenów mieszkalnych, jak i wymogów dotyczących ochrony przeciwpowodziowej oraz rekreacyjnymi i ekologicznymi aspektami nadbrzeży.

Z drugiej strony, organizacja wspólnego procesu wymaga szczególnych starań. Oprócz zalet intensywnego procesu uczestniczenia, może się okazać trudnym osiągnięcie odpowiedniej ilości i poziomu wymaganego poświęcenia. Także negocjowanie rozwiązań lub osiąganie konsensusu pośród interesariuszy i uczestników może okazać się się trudne.

Jednym z nieodłącznych minusów nieformalnych planów jest to, że są one nieobowiązkowe. Może zatem być trudno wdrożyć projekty jeśli nie ma wystarczającej ilości dostępnej ziemi, lub gdy brakuje wsparcia ze strony kompetentnych władz, lub gdy brakuje odpowiedniego finansowania.

Znaczenie konkursów

(a) Typy konkursów oraz procesy jakich wymagają

W celu znalezienia nowatorskiego podejścia do rewitalizacji przestrzeni miejskiej oraz innowacyjnych rozwiązań technicznych.sprawdzją się konkursy. Zgodnie z niemieckimi wytycznymi dla konkursów planistycznych[30] opublikowanych przez Federalne Ministerstwo Transportu, Budownictwa i Rozwoju Miejskiego w 2008r. konkursy powinny się odbywać według poniższych zasad:

- równe traktowanie uczestników konkursów, także w procesie aplikacji,
- jasno i dobrze sprecyzowane zadanie,
- odpowiedni stosunek kosztów do wydajności,
- wykwalifikowane jury,

30 BMVBS 2008

- anonimowość uczestnictwa w trakcie konkursu,
- wygrana w postaci kontraktu.

Oprócz tych ogólnych zasad, konkursy oferują uczestnikom nagrodę ufundowaną przez dewelopera, który jest odbiorcą planu lub pomysłu wybranego przez grupę jurorów na podstawie oceny porównawczej. W ten sposób konkursy spełniają zadanie inspirowania innowacyjnych pomysłów i zoptymalizowanych konceptów.

W Niemczech podstawą przeprowadzenia konkursów są specjalne procedury. Wytyczne te definiują pojecia: inwestora, uczestników oraz grupę jurorów. Dodatkowo, deweloper może konsultować się z innymi osobami w celu zasięgnięcia opinii lub porady.

Z zasady, proces rozpoczyna się szczegółowym opisem zadania, warunków konkursu oraz wymogów dotyczącymi składania ofert. Następnie uczestnicy muszą złożyć swoje prace anonimowo. Jury musi ocenić ich pracę mając na uwadze dużą liczbę kryteriów, stworzyć krótką listę oraz przyznać nagrody dla najlepszych przedstawionych planów. Jeden z nagrodzonych wygrywa kontrakt na wdrożenie przedstawionego planu.

Co więcej, wytyczna rozróżnia kilka typów konkursu. Konkursy otwarte są oparte na publicznym zaproszeniu do udziału i są dostępne dla zainteresowanych specjalistów. W przeciwieństwie do konkursów otwartych, w trakcie konkursów zamkniętych, uczestnicy są wybrani na podstawie różnych kryteriów po tym jak zakończy się etap ogłoszenia publicznego o konkursie. Jeśli chodzi o konkursy, które wymagają połączenia opisanych procedur, wytyczna określa procedury aplikacji do wspólnego konkursu.

Ten typ konkursu może być przeprowadzony jeśli inwestor nie jest w stanie określić zadania w szczegółach. W takim przypadku zadania i cele mogą być zdefiniowane w większej ilości szczegółów w następującym później procesie, w którym to uczestnicy konkursu wymieniają się poglądami.

(b) Analiza silnych i słabych stron

W przeciwieństwie do zwykłych procesów planowania, znaczną przewagą konkursów jest możliwość jaką oferują dla rozwoju innowacyjnych pomysłów i konceptów dla konkretnych projektów. W przypadku braku formalnych przepisów i wymagań, deweloper jest w stanie optymalnie wykorzystać istniejący potencjał kreatywny, a co za tym idzie daje wykonawcy możliwość wyboru spośród kilku opcji.

Obecność dużej ilości uczestników i profesjonalistów w jury ma zapewnić, że zaprezentowane plany i koncepty są najwyższej jakości. Ma to miejsce zwłaszcza w przypadku wspólnych konkursów. Wówczas, wiele etapów dyskusji i prezentacji zapewnia wysoką jakość zgłoszeń.

Z drugiej strony, złożoność procesu stawia wielkie wymagania co do kwestii czasu, środków finansowych i pracowników. Przygotowanie procedury konkursu (szczegółowy opis zadania, warunki i wymogi konkursu) jest bardzo skomplikowanym procesem dla inwestora. Oprócz trudów włożonych w przygotowanie, realizację i korekty, również zapewnienie kilku nagród jest dla dewelopera bardzo kosztowne. Lecz uczestnicy konkursu, którzy przygotowują plany, czy koncepcje także muszą poczynić znaczące inwestycje materialne, czasowe jaki i koszty związane z pracownikami. Jeśli ich propozycja nie jest nagrodzona, starania poczynione przez uczestników, czyli prywatne firmy, zostaną bez wynagrodzenia.

Biorąc pod uwagę fakt, że w konkursie uczestniczyć będzie wielu konkurentów, rozwój wielu idei i koncepcji może być mało konkretnym odbiciem faktycznego projektu, co jest kolejną nieodłączną wadą konkursów. Dlatego też, konkursy niosą pewne ryzyko, że projektu prace

konkursowe odstępowac będą od pierwszych założeń.

Dodatkowo członkowie jury pracują pod presją czasu. W rezultacie często zwracają więcej uwagi na układ projektu niż jego zawartość.

Kolejną wadą konkursów jest fakt, że niektóre z projektów mogą się okazać niepraktyczne (na przykład jeśli nie ma wystarczającej ilości miejsca potrzebnego do ich wdrożenia). Może to prowadzić do trudności, zwłaszcza po tym, jak ogłoszono już wygraną. W tym przypadku, deweloper musi uzasadnić dlaczego zwycięski projekt nie może zostać zrealizowany, a w zamian realizowany jest jeden z pozostałych.

Proces rozpatrywania i równoważenia oczekiwań

Podczas podejmowania decyzji we wszystkich sferach planowania przestrzennego, zazwyczaj należy rozpatrzyć interesy i oczekiwania. Jest to działanie kluczowe w planowaniu dla dobra publicznego i w zgodzie z prawem.[31] Podczas tego procesu należy, przede wszystkim, zadecydować które oczekiwania powinny zostać uznane jako priorytetowe. Podjęte decyzje oraz motywujące je cele powinny być właściwie uzasadnione. Głównym celem procesu rozpatrywania i równoważenia oczekiwań powinno być zapewnienie, że:

- oczekiwania zostały odpowiednio rozpatrzone,
- poruszono wszystkie kwestie,
- wzięto pod uwagę istotność interesu publicznego i interesów prywatnych, oraz
- uzyskano równowagę proporcjonalną do obiektywnej ważności poszczególnych oczekiwań (tamże).

Proces rozpatrywania charakteryzuje się następującymi etapami: pierwszym krokiem jest sprawdzenie wszystkich roszczeń. Kolejnym, osobna ocena każdego z nich. Nie należy przeciwstawiać sobie różnych oczekiwań zanim nie wykona się powyższych kroków.[32] Proces rozpatrywania dotyczy wielu celów. Poza celami ustalonymi w samym planie, należy wziąć pod uwagę również cele wynikające z przepisów prawa. Cały proces charakteryzuje się więc wieloma podstawowymi wymogami dla poszczególnych oczekiwań, jak podstawa prawna, system oceny, czy system wartości. Interes uznaje się za ważny, jeśli na przykład, jest policzalny, czy też ma znaczenie prawne.[33]

Jednym z głównych kryteriów podczas oceny oczekiwań jest miejskie zagospodarowanie przestrzenne. W tej materii, wymóg rozpatrzenia interesów jest regulowany przepisami Federalnego Prawa Budowlanego. Częścią Federalnego Prawa Budowlanego jest lista różnorakich interesów, wraz z zaznaczeniem, którym z nich należy się szczególna uwaga.

Poza rozpatrywaniem oczekiwań w ramach procesu podejmowania decyzji dotyczących planowania przestrzennego, należy również rozpatrzyć oczekiwania w procesie planowania sektorowego. W tym przypadku mogą powstać konflikty interesów odnoszących się do osobnych

31 Pahl-Weber & Henckel 2008, 271.
32 Fürst & Scholles 2001, 155.
33 Fürst & Scholles 2001, 155.

aspektów polityki publicznej. Cele związane z ochroną przeciwpowodziową mogą, na przykład, być sprzeczne z interesem przywrócenia, bądź zachowania, różnorodności ekologicznej rzeki. W takim przypadku należy porównać te kwestie i podjąć decyzję.

Rozpatrywanie niekompatybilnych interesów jest praktyką używaną nie tylko w procesie planowania, ale również podczas podejmowania decyzji politycznych. W takim przypadku, aspekty profesjonalne, kryteria, wartości i cele często zostają zignorowane, a decyzję podejmuje się niemal wyłącznie w oparciu o cele i zamysły polityczne. Tym niemniej, podstawowe zasady kierujące rozpatrywaniem różnych oczekiwań powinny również zostać wzięte pod uwagę podczas podejmowania decyzji politycznych.

Narzędzia planowania środowiska naturalnego

(a) Aktualny stan wiedzy

Główne narzędzia polityki środowiskowej dostępne dla realizacji projektów rewitalizacji to Ocena oddziaływania na środowisko (OOŚ), Rozporządzenie ds. ograniczenia wpływów (ROW), Odpowiednia ocena obszarów Natura 2000 (OON) oraz Ocena gatunków objętych specjalną ochroną (OGC). Opis i porównanie tych narzędzi planowania przedstawia tabela poniżej.

Tabela 1.1-6: *Charakterystyka instrumentów polityki środowiskowej*

	OOŚ	ROW	OON	OGC
Podstawa prawna	Dyrektywa OOŚ Ustawa o ocenie oddziaływania na środowisko	Federalna / Stanowa ustawa o ochronie natury Federalne prawo budowlane	Dyrektywa Siedliskowa Dyrektywa Ptasia Federalna / Stanowa ustawa o ochronie natury	Dyrektywa Siedliskowa Dyrektywa Ptasia Federalna / Stanowa ustawa o ochronie natury
Cele	Identyfikacja i ocean wpływu projektów na środowisko przed autoryzacją. Wyniki OOŚ muszą być brane pod uwagę w procesie autoryzacji.	Zachowywanie statusu quo pomiędzy przyrodą, a krajobrazem. Wdrożenie środków łagodzących i kompensacyjnych.	Ochrona spójnej Europejskiej sieci ekologicznej (obszary Natura 2000). Ochrona określonych typów siedliskowych (Aneks I HD) oraz gatunków chronionych (Aneks II HD, Aneks I Dyrektywy Ptasiej) w Specjalnych obszarach ochrony siedlisk	Ochrona określonych gatunków (Aneks IV HD, wszystkie europejskie gatunki ptaków), osobników oraz populacji.
Podlegający ochronie	Populacja ludzka (zdrowie), fauna, flora, bioróżnorodność, gleba, woda, klimat, powietrze. Dziedzictwo krajobrazu kulturowego, Zastosowania środowiskowe	Efektywność i funkcjonowanie ekosystemu. Wizualna jakość krajobrazu.	Określone siedliska (Aneks I HD) i gatunki (Aneks II HD, Aneks I BD) w Specjalnych obszarach ochrony siedlisk	Określone gatunki w ich siedlisku (Aneks IV HD, europejskie gatunki ptaków)

Działania podlegające instrumentom	Określone projekty wymienione w Aneks I oraz II Dyrektywy OOŚ	Naruszenia środowiska są określane jako zmiany w formie lub użytkowaniu terenów lub zmiany w zwierciadle wód gruntowych stycznych z żywą glebą, które mogą bardzo niekorzystnie wpłynąć na wydajność i funkcjonowanie ekosystemu lub wizualnej jakości krajobrazu.	Plany i projekty, które nie są bezpośrednio połączone lub też konieczne do zarządzania obszarem, ale które mogą mieć znaczący wpływ jako pojedyncze plany lub też w połączeniu z innymi projektami.	Czynności, które powodują pogorszenie się lub zniszczenie obszarów lęgowych lub miejsc wypoczynku, niepokojenie gatunku w trakcie lęgu, hodowli, hibernacji i migracji, a także formy chwytania lub zabijania gatunków.
Konsekwencje prawne	Znaczące efekty niepożądane wpływające na środowisko są brane pod uwagę podczas podejmowania przez władze wszystkich decyzji.	Powodujący naruszenie musi zaprzestać czynienia niepotrzebnych zniszczeń lub też podjąć kroki mające na celu złagodzenie i kompensację. Naruszenie będzie zabronione, jeśli wpływ na środowisko nie może być unikniony lub dostatecznie skompensowany, a korzyści wynikające z ochrony przyrody i krajobrazu mają pierwszeństwo w przypadku ważenia interesów. Brak ważenia priorytetów. Wprowadzenie złagodzenia skutków.	Plany lub projekty, które mogą spowodować znaczący wpływ nie będą zaakceptowane. Naruszenie: brak alternatywnych rozwiązań, nadrzędny interes publiczny, stopień kompensacji. Opinia Komisji Unii Europejskiej jest wymagana w przypadkach, kiedy jest możliwy wpływ na ważne siedliska lub gatunki.	Ustalone czynności będą zabronione. Naruszenie: brak satysfakcjonującej alternatywy, nadrzędny interes publiczny. Naruszenie nie jest szkodliwe dla zachowania odpowiedniej ochrony statusu populacji gatunku, którego dotyczy.

(b) Analiza mocnych i słabych stron

Jedną z silnych stron korzystania z narzędzi planowania środowiskowego w projektach rewitalizacyjnych jest fakt, że nadają się one do systematycznego badania stanu środowiska (stan natury i krajobrazu). Co więcej, ułatwiają one ocenę i opis znaczących wpływów projektu na środowisko oraz określanie sposobów mających na celu zapobieganie, redukcję lub kompensację takich wpływów.

Jeśli stosowane jest Rozporządzenie ds. łagodzenia wpływów w przypadku naruszenia środowiska na terenach miejskich, w niektórych przypadkach mogą zostać pobrane opłaty na rzecz łagodzenia wpływów. Opłata ta może pomóc sfinansować wdrożenie projektów rewitalizacji. Dodatkowo, projekty rewitalizacyjne, które już zostały rozpoczęte mogą zyskać eko-punkty za uczestnictwo w tzw. Eco Account lub mogą być dodane do puli sposobów kompensacji. Jeśli koniecznym okaże się zastosowanie Rozporządzenia ds. łagodzenia wpływów w innym projekcie lub naruszeniu środowiska w obszarze miejskim, eko-punkty lub sposoby kompensacji mogą być podstawą do roszczenia praw do sfinansowania projektu rewitalizacji.

Z drugiej strony zastosowanie narzędzi planowania środowiskowego pociąga za sobą radzenie sobie ze złożoną strukturą nadzorującą i szerokim wachlarzem metod. W przypadku projektów rewitalizacyjnych, narzędzia środowiskowe skupiają się głównie na aspektach związanych z ochroną przyrody oraz zarządzaniem środowiskiem i krajobrazem. Aspekty socjoekonomiczne lub socjalne aspekty dotyczące danego miejsca, takie jak rekreacja, czy doświadczanie natury są ignorowane, pomimo tego, że pełnią one ważną rolę w procesie planowania projektów rewitalizacyjnych.

Kolejną słabością narządzi środowiskowych jest wymagający i jasno sprecyzowany sposób aplikacji, który jest określony w odpowiednich przepisach (patrz Tabela 1.1-6, „Działania podlegające instrumentom"). Szczegółowa dokumentacja dla każdego z instrumentów jest wymagana, nawet jeśli projekt charakteryzuje się pozytywnym wpływem na środowisko; to powoduje dodatkowe wymogi co do czasu i kosztów w trakcie planowania projektu.

Procedury, procesy planowania i dokumenty wymagane do otrzymania pozwolenia

Główną procedurą w celu uzyskania pozwolenia dla projektów w kontekście planowania sektorowego w Niemczech jest procedura zatwierdzenia warunków zabudowy, która podlega regulacjom Ustawy o przepisach administracyjnych. Specjalne wymagania co do zgody na planowanie projektów rewitalizacyjnych są wyszczególnione w federalnej ustawie Prawo Wodne.

Procedury dotyczące warunków zabudowy i zagospodarowania terenu są stworzone by określić czy konkretny projekt rozwojowy wpływający na plan przestrzenny powinien otrzymać autoryzację czy też nie. Procedury te wymagają ważenia i zbilansowania interesów zarówno inwestora i społecznych jak i prywatnych interesów, na które mógłby wpłynąć projekt. Proces ten kończy się prawnie wiążącymi decyzjami. [34]. Warunki zabudowy i zagospodarowania terenu zawierają wszystkie inne decyzje wymagane od władz publicznych. Wszystkie zgody zależą od ostatecznej decyzji w sprawie warunków zabudowy i zagospodarowania terenu. Co więcej, można zauważyć duże zaangażowanie władz i ogółu społeczeństwa.

W niektórych przypadkach pozwolenie na budowę może zastąpić warunki zabudowy i zagospodarowania terenu. Ma to miejsce, kiedy brak jest niekorzystnego wpływu na prawa osób trzecich lub kiedy strony, których dotyczy sprawa wydały pisemną zgodę na wykorzystanie ich nieruchomości lub wykorzystano inne prawo i doszło do porozumienia z organizacjami publicznym odpowiedzialnymi za takie działania. [35] W przeciwieństwie do warunków zabudowy i zagospodarowania terenu, procedury te nie wymagają uczestnictwa opinii publicznej, a pozwolenia zgodne z planowaniem sektorowym nie są załączone.

W przypadku starań, by powiększyć istniejące akweny, zarówno federalna, jak i stanowa ustawa Prawo Wodne wymaga akceptacji w warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu. Może to być zastąpione przez pozwolenie na budowę jeśli nie ma wymogu przeprowadzenia OOŚ. W celu powiększenia istniejących już akwenów wodnych OOŚ musi być przeprowadzona jeśli kontrola ogólna lub też badanie miejsca inwestycji wykazuje prawdopodobieństwo znaczącego wpływu na

34 Pahl-Weber & Henckel 2008, 89.
35 ibid.

środowisko. Ustawa Prawo Wodne stanu Baden- Württemberg stanowi, na przykład, że licencja w ogóle nie jest wymagana dla projektów dotyczących małych akwenów, jeśli w wyniku projektu powstanie zbiornik wodny podobny do naturalnego.

Jeśli chodzi o projekty rozbudowy akwenów wodnych, z zasady wymagane jest dostosowanie się nie tylko do OOŚ, ale także do Rozporządzenia ds. złagodzenia wpływu i innych narzędzi środowiskowych. Proces otrzymania zgody dotyczący tych narzędzi planowania środowiskowego lub ich pochodnych jest integralną częścią procesu ubiegania się o zgodę w warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, jak i pozwolenia na budowę. Dlatego też, reporty indywidualne i plany dotyczące narzędzi planowania środowiska naturalnego (takie jak plany dotyczące sposobów kompensacji stanu środowiska) muszą być przedstawione w załączeniu do opisów technicznych i planów odnoszących się do sposobów powiększenia akwenów wodnych, w celu uzyskania zgody w warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu lub uzyskania pozwolenia na budowę.

Proces, a także i dokumenty, które musza być przygotowane w celu uzyskania pozwolenia na projekt, są z zasady bardzo skomplikowane, ściśle regulowane i zajmują dużo czasu. Dotyczy to w szczególności projektów na szerszą skalę. Oprócz tego, integracja wszystkich pozostałych decyzji/zezwoleń wymaganych od władz publicznych w warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu lub pozwoleniu na budowę jest zasadniczą sprawą, gdyż tylko jedno zezwolenie i, przede wszystkim, tylko jedna procedura jest wymagana.

Intensywny proces uczestnictwa obejmujący odpowiednie osoby, interesariuszy, a także opinię publiczną ułatwia wzgląd na ważne informacje już we wczesnej fazie projektu. Dodatkowo, odnoszenie się do odpowiednich władz jako część procedury dostarcza ważnych informacji i oświadczeń, które mogą być bardzo pomocne w procesie planowania projektów rewitalizacyjnych.

Szczegółowe planowanie i metodyka pracy

Szczegółowe planowanie w kontekście wdrażania projektów rewitalizacji może być podzielone na różne etapy pracy. Proces planowania zaczyna się od projektu konceptualnego, włączając w to analizę zysków i kosztów, ocenę prawdopodobieństwa wsparcia finansowego ze strony władz oraz ustalenie różnych danych i informacji, takich jak dane hydrologiczne, czy hydrauliczne.

Następnie musi powstać pierwsza wersja planu wdrażającego. Plan ten musi zdefiniować główne cele i założenia oraz określić jakie dokumenty będą wymagane do pozwolenia na budowę i do planu zabudowy i zagospodarowania terenu, włączając możliwość przeprowadzenia transakcji zakupu i przejęcia ziemi.

Jak tylko procedury związane z warunkami zabudowy i zagospodarowania terenu lub pozwoleniem na budowę są zakończone, wtedy musi zostać przygotowany ostateczny plan wdrożenia. Ten plan prezentuje szczegóły projektu i przedstawia w skrócie proces wdrażania, a także zawiera szczegółowe rozwiązania techniczne w postaci rysunkowej. Co więcej, plan musi zostać zaadaptowany do warunków określonych w warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu lub pozwolenia na budowę. Projekt zostaje doprecyzowany poprzez rozrysowanie szczegółowych rozwiązań konstrukcyjnych.

Dalsze wykonywanie prac konstrukcyjnych wymaga monitorowania w trakcie fazy wdrażania, skupiając się na zarządzaniu wodnym, celach środowiskowych oraz konkretnych warunkach określonych, na przykład, w pozwoleniu na budowę lub planie zabudowy i zagospodarowania terenu.

Oprócz mocnych i słabych punktów procedur związanych z uzyskaniem pozwolenia, które już zostały wymienione wcześniej, główną przeszkodą do pokonania podczas wdrażania będzie brak dostępnej ziemi oraz procedury związane z zakupem, przejęciem lub dzierżawą ziemi. Realnym rozwiązaniem tego problemu w kontekście projektów rewitalizacyjnych na terenach miejskich, jak i wymogów założeń urbanistycznych będzie instrument przesunięcia/zmiany prawa własności nieruchomości. Przesunięcie własności ziemi jest regulowane przez federalne prawo budowlane i ma na celu tworzenie działek do celu zabudowy lub innym, określając ich lokalizację, kształt i rozmiar. Zmiana prawa własności nieruchomości może nastąpić na terenie objętym wiążącym planem wykorzystania ziemi lub terenie zabudowanym. Głównym celem tej procedury jest przeorganizowanie lub powiększenie terenów, zarówno nieruchomości gruntowej zabudowanej jak i terenów niezagospodarowanych. Dlatego też, najpierw wybierane są nieruchomości z terenów dotkniętych planowaniem. Później odlicza się tereny drogowe, strefy dla pieszych, a także tereny zielone, a pozostałe tereny są ponownie dzielone pomiędzy właścicieli nieruchomości. [36] Oprócz tego instrumentu, który może być użyty na terenach miejskich, podobne narzędzie istnieje do modyfikowania terenów rolniczych i jest regulowane prawnie przez Ustawę Scaleniową.

1.1.4.4. Metody planowania – analiza i podsumowanie

Jako, że metody planowania są ściśle określone przez prawa krajowe i krajowe systemy planowania, a także są ustalane przez doświadczonych planistów z różnych krajów zaangażowanych w REURIS, jest rzeczą trudną, aby podsumować rezultaty analizy i oceny metod planowania w postaci odpowiednich międzynarodowych wniosków. Zbyt wiele różnych aspektów determinuje analizę i ocenę w skali kraju. Dlatego też poniższa analiza ograniczona jest jedynie do najbardziej oczywistych aspektów.

Plany nieformalne wydają się być odpowiednim narzędziem do ułatwiania wdrażania projektów rewitalizacji rzek miejskich, zwłaszcza w Niemczech. Pomimo, że istnieje pewnego rodzaju sposób działania jeśli chodzi o wstępne fazy, prace nad planami nieformalnymi nie muszą przebiegać według żadnych specjalnych zasad czy przepisów i nie podlegają żadnym prawnym lub administracyjnym przepisom i wymogom. Nie mniej jednak, etap ten charakteryzuje stosowanie się do niewiążących i niesformalizowanych procedur. W trakcie przeprowadzania rewitalizacji rzek miejskich w Stuttgarcie i Lipsku różne plany formalne zostały stworzone na różnych etapach planowania przestrzennego. Plany nieformalne mogą prowadzić do decyzji politycznych związanych z projektami rewitalizacji i ich wdrażaniem jeśli chodzi o plany zagospodarowania przestrzennego. Lecz muszę one być zmienione w plany formalne (wstępny plan zagospodarowania przestrzennego, wiążący plan zagospodarowania przestrzennego, plany dotyczące pozwolenia na budowę i warunków zabudowy oraz uprawnień budowlanych). W Polsce i Czechach plany nieformalne nie są używane w tym samym stopniu co w Niemczech. Pomimo tego, że w obu tych krajach można stwierdzić wysoki poziom wiedzy dotyczącej metod analitycznych, jakościowych, ilościowych, taksonomicznych jak i metod zintegrowanych, wiedza

36 Pahl-Weber & Henckel 2008, 205.

ta jest głównie używana w kontekście lokalnych programów rewitalizacyjnych i planach dotyczących restauracji miast (Polska) lub w kontekście badań nad wykonalnością projektów, które będą sfinansowane z Funduszy strukturalnych Unii Europejskiej (Czechy).

Konkursy to użyteczne narzędzie do uzyskiwania innowacyjnych pomysłów i najlepszych rozwiązań dla projektu. Inwestorzy mogą optymalnie wykorzystać istniejący potencjał kreatywny i zabezpieczyć możliwość wyboru spośród kilku opcji dla wykonawcy. Liczne odpowiednie przepisy określają jakie konkursy muszą być przeprowadzone przez wykonawcę. Przepisy oraz typy konkursów przeprowadzanych w Polsce, Czechach i Niemczech są podobne, a właściwie prawie identyczne. Konkursy są często używanym narzędziem w planowaniu architektury i przestrzeni miasta, jednakże nadal rzadko się go wykorzystuje w architekturze krajobrazu lub w zarządzaniu planami zagospodarowania, w szczególności jeśli chodzi o projekty rewitalizacyjne. Wyniki konkursów, podobnie jak nieformalnych planów, muszą zostać przełożone na plany formalne. Muszą być umieszczone we wstępnym planie zagospodarowania przestrzennego lub planie użytkowania gospodarczego lub muszą być zawarte w wiążącym planie zagospodarowania przestrzennego. Dodatkowo, muszą zostać przygotowane wszystkie dokumenty konieczne do otrzymania pozwoleń potrzebnych do realizacji projektu.

Rozpatrywanie i równoważenie oczekiwań jest najważniejszym procesem w planowaniu sektorowym, a zwłaszcza w planowaniu przestrzennym. Nie ma wiążącej zasady, która określa w jaki sposób rozwiązywać konflikty, lecz należy uczynić wszystko, aby zapewnić zbadanie wszystkich interesów każdej ze stron. Co więcej, każde roszczenie musi być ocenione z osobna. Pośród różnych zagadnień, które będą brane pod uwagę w trakcie podejmowania odpowiedniej decyzji znajdują się aspekty profesjonalne, wymogi prawne i system wartości zaangażowanych stron. Z powodu wymagań przemysłu, rozwoju miasta, infrastruktury, ochrony upraw, ochrony przed powodzią zagadnienie rewitalizacji rzek nie zostało wzięte pod uwagę w odpowiedni sposób zarówno w Polsce, Czechach, jak i w Niemczech. Wydawać by się mgło, że tendencja ta nie zmieni się, aż uprzemysłowienie nie dobiegnie do końca. Ponieważ sektor usług staje się coraz bardziej znaczący, rośnie także zainteresowanie projektami rewitalizacji. W Niemczech proces ten rozpoczął się w latach osiemdziesiątych, natomiast w Polsce i Czechach pod koniec XX wieku. Niemniej jednak, wiele przykładów pokazuje, że projekty rewitalizacji nie są jeszcze postrzegane w adekwatny sposób.

Narzędzia planowania środowiska naturalnego używane w Polsce, Czechach i Niemczech są częściowo rezultatem dyrektyw wydanych przez Komisję Europejską. Dlatego też procedury dotyczące oceny oddziaływania na środowisko, strategicznej oceny wpływu na środowisko, oceny obszarów Natura 2000 oraz oceny gatunków objętych specjalną ochroną są praktycznie takie same w Polsce, Czechach, jak i w Niemczech. W Niemczech Rozporządzenie ds. łagodzenia wpływów zostało wydane jako instrument przed wprowadzeniem oceny wpływu na środowisko. Ten instrument jest dużo bardziej precyzyjny niż OOŚ i wymaga dokładnych kalkulacji ilościowych. W specjalnych przypadkach, projekty rewitalizacji rzek miejskich zwiększą status bogactw naturalnych. Dlatego projekty rewitalizacji rzek miejskich mogą służyć jako elementy kompensacyjne dla szkodliwych wpływów na środowisko wywołanych przez inne projekty.

Procedury, procesy planowania i przygotowanie dokumentów wymaganych do uzyskania pozwolenia, jak i szczegółowe planowanie i planowanie metod pracy musi być przygotowane zgodnie z wymogami praw i przepisów krajowych.

1.2 Najlepsze praktyki z zakresu rewitalizacji rzek

1.2.3 Wstęp

W celu poszerzenia stanu wiedzy na temat planowania i wdrażania nowoczesnych rozwiązań z zakresu rewitalizacji rzek miejskich, partnerzy projektu zebrali informacje na temat sposobów rewitalizacji rzek miejskich stosowanych w swoim kraju.

Badania te miały na celu:

- przeprowadzenie oceny rozwiązań stosowanych w krajach partnerów projektu służącej za podstawę dalszego rozwoju metodologii planowania i wdrażania podobnych projektów,
- pogłębienie wiedzy w oparciu o dane pochodzące z przeanalizowanych projektów, oraz
- wymiany wiedzy i doświadczeń pomiędzy partnerami projektu.

Przedmiotem badań były:

- cele projektów rewitalizacji rzek miejskich,
- procesy planowania i wdrażania projektu,
- kwestie finansowe,
- zaangażowanie mieszkańców i interesariuszy,
- główne przeszkody,
- kluczowe czynniki sukcesu.

Partnerzy doszli do porozumienia w sprawie ogólnych celów i przedmiotu badań, niemniej jednak ze względu na różnice pomiędzy Polską, Czechami i Niemcami zadecydowano, że każdy z partnerów postępować będzie według własnej metodologii:

W Niemczech zjawisko rewitalizacji rzek jest szeroko rozpowszechnione. Przykłady najlepszych praktyk są ekspertom dobrze znane. Z tego powodu znalezienie odpowiednich przykładów planowania i wdrażania rozwiązań rewitalizacyjnych nie sprawiło sporych trudności. Wybór oraz ewaluacja projektów oparte były na ocenie jakościowej. Dlatego też, w Stuttgarcie i Lipsku ograniczono analizę do krajów związkowych: Badenia-Wirtembergia, Bawaria i Saksonia.

Z kolei sytuacja w Polsce i Czechach znacznie różni się od tej w Niemczech. Zjawisko rewitalizacji rzek pojawiło się w tych krajach stosunkowo niedawno i z tego powodu wciąż preferuje się rozwiązania techniczne. Partnerów polskich i czeskich cechuje bardziej statystyczne podejście polegające na zgromadzeniu informacji o możliwie jak największej liczbie projektów w celu odnalezienia tych najbardziej odpowiednich. Przykłady najlepszych praktyk wybrano po przeprowadzeniu wieloetapowego procesu stopniowej selekcji i ewaluacji projektów.

1.2.4 Przykłady najlepszych praktyk

1.2.4.2 Polska

Rzeki i potoki w Polsce

Większość polskich miast boryka się z konsekwencjami błędnych decyzji i nieprawidłowego planowania, które to doprowadziły do przerwania więzi pomiędzy miejskimi strukturami przestrzennymi a rzekami. Nieuniknionym skutkiem rozwoju miast i przemysłu wzdłuż dróg wodnych była drastyczna redukcja funkcji rekreacyjnych i przyrodniczych dolin rzecznych, w wyniku czego nastąpiło odejście miast od rzek. W przypadku małych rzek znajdujących się w wielkich miastach – na przykład w miastach Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego – kluczowym czynnikiem dla transformacji zlewni była szybko postępująca urbanizacja tych obszarów. Z powodu wymagań ochrony przeciwpowodziowej większość rzek miejskich poddano regulacji i kanalizacji oraz przystosowano do odprowadzania dodatkowej ilości wody i ścieków. Regulowanie i kanalizowanie koryta rzecznego, budowa systemu melioracyjnego oraz wdrożenie aktywnej ochrony przeciwpowodziowej w dalszym stopniu przyczyniły się do degradacji dolin rzecznych.

Gdańsk – nabrzeże Motławy oraz pobliskie spichlerze (po rewitalizacji) (A. Januchta-Szostak)

Bydgoszcz – odcinek Brdy w centrum miasta (A. Januchta-Szostak)

W połowie dwudziestego wieku, poziom eksploatacji przemysłowej śródmieścia zaczął spadać, czego pozostałością były opustoszałe nadbrzeżne obszary poprzemysłowe. Doprowadziło to nie tylko do obniżenia walorów estetycznych oraz funkcjonalności rzek lecz również do pogorszenia wizerunku cieków wodnych, obniżenia ich dostępności oraz w niektórych przypadkach do rozerwania przenikalności ekologicznej.

Niektóre z wielkich miast zachowały cenne obszary zielone w strefie brzegowej dzięki zaplanowanej ochronie struktur zieleni miejskiej. Pomimo wysokiej wartości przyrodniczej tych obszarów, ich potencjał wciąż nie jest w pełni wykorzystany (np. ich funkcje rekreacyjne), co wynika z ich niskiej dostępności. W ostatnich latach zauważalny w miastach jest proces przywracania dawnego znaczenia tych obszarów. Chociaż wiele polskich rzek wciąż znajduje się z złym stanie, można wyodrębnić kilka dobrych przykładów renaturyzacji / rewitalizacji miejskich obszarów nadrzecznych.

Podejście – Polska

Metodologia i kryteria wyboru przykładów najlepszych praktyk rewitalizacji przeprowadzonej przez polskich partnerów zostały opracowane przez dr. inż. arch. Annę Januchtę-Szostak, występującą w charakterze doradcy zewnętrznego bydgoskiego zespołu. Proces wyboru składał się z czterech etapów i przeprowadzony został zgodnie z poniższym planem:

- diagnoza i selekcja wstępna,
- klasyfikacja projektów,
- zebranie danych szczegółowych i ich weryfikacja,
- ocena przykładów dobrych praktyk.

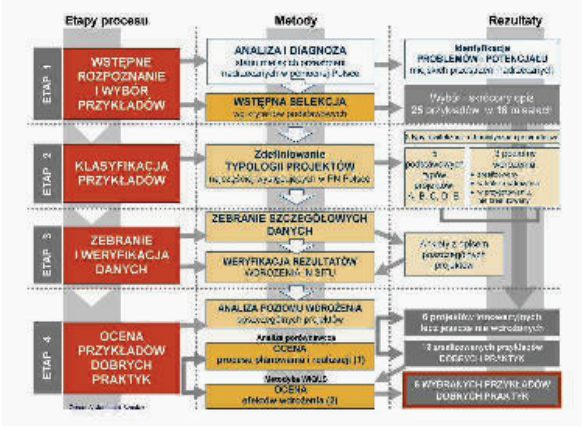

Rys. 1.2-1: *Diagram przedstawiający poszczególne etapy selekcji najlepszych praktyk*

Głównym źródłem informacji były: literatura związana z przedmiotem badań, lokalne programy rewitalizacyjne oraz rozmowy z ekspertami i wizje lokalne obszarów nadrzecznych. Dla potrzeb projektu REURIS sporządzono specjalne kwestionariusze w celu zebrania odpowiednich danych na temat projektów rewitalizacji miejskich obszarów nadrzecznych w różnych miastach oraz ich skutków.

W celu zdobycia informacji przeprowadzono:

- przegląd literatury, danych pozyskanych drogą internetową, projektów powiązanych z przedmiotem badań (współfinansowanych przez Unię Europejską) oraz dostępnych podręczników „najlepszych praktyk" związanych z przedmiotem badań,
- analizę baz danych autorów (w przypadku Polski północnej: zewnętrzny ekspert pracujący przy zespole projektu REURIS; w przypadku Polski południowej: zespół działający w Głównym Instytucie Górnictwa),
- rozmowy telefoniczne oraz spotkania z ekspertami – odpowiednimi pracownikami władz gminnych i wojewódzkich, przedstawicielami organizacji pozarządowych (również organizacjami zajmującymi się ochroną przyrody oraz przedstawicielami Association Regeneration Forum),
- analizę kwestionariuszy sporządzonych dla projektu REURIS, wysłanych do urzędów miejskich i wojewódzkich oraz planistów i projektantów,
- oględziny obszarów nadrzecznych – weryfikacja efektów realizacji projektu, zebranie dokumentacji fotograficznej oraz przeprowadzenie rozmów z mieszkańcami i użytkownikami przestrzeni nadrzecznych.

Badaniom zostały poddane miejscowości nadrzeczne, w których w ciągu ostatnich 200 lat przeprowadzono projekty określane mianem projektów rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych lub przedsięwzięto działania mające na celu tego typu transformacje. Z powodu wielkiej liczby takich miejscowości, w Polsce północnej wybrano łącznie 43 miasta, a w Polsce południowej – 21. Po przeanalizowaniu materiałów oraz danych uzyskanych w takcie wizyt w terenie wybrano 25 projektów z Polski północnej i 11 z Polski południowej. W tabeli 1.2-1 znajdującej się poniżej przedstawiono główne kryteria oceny.

Tabela 1.2-1: *Główne kryteria oceny stosowane w celach selekcji wstępnej*

1. Kryteria oceny dla procesów planowania wdrażania projektu:	**2. Kryteria oceny dla efektów realizacji projektu:**
- kompleksowość projektu (zastosowanie kompleksowych i nowatorskich rozwiązań oraz zintegrowanych metod planowania) - zrównoważenie (integracja elementów przyrodniczych, urbanistycznych, społecznych i gospodarczych; nowatorskie rozwiązania) - partycypacja społeczna - efektywność wykorzystania środków i zasobów	- skuteczność – w jakim stopniu działania wpływają na rozwój miasta oraz jakość zbiorników wodnych - użyteczność – w jakim stopniu wdrożone rozwiązania przyczyniają się do integracji takich aspektów jak ochrona środowiska, rozwój społeczny, spójność przestrzenna, zrównoważona gospodarka

Wybrane projekty zostały podzielone na pięć kategorii (etap drugi):

A. - ponadregionalny rozwój turystyki wzdłuż dolin rzecznych i cieków wodnych,
B. - strategie rewitalizacji dolin rzecznych w miastach,
C. - rewitalizacja miejskich dzielnic nadrzecznych,
D. - rewaloryzacja cieków wodnych i nadrzecznych bulwarów,
E. - rewaloryzacja i renaturalizacja małych zbiorników wodnych.

Projekty zostały skategoryzowane w ten sposób w celu ich łatwego porównania.

Ocena oraz weryfikacja danych (etap trzeci) pozwoliły na określenie etapu realizacji projektów – projekty podzielono na projekty zrealizowane, projekty na etapie wdrażania oraz projekty, które nie zostały wdrożone lecz cechowało je pewne nowatorstwo (zobacz rozdział 1.5, tabela1.5-1).

Metoda szczegółowej oceny efektów realizacji projektów (etap czwarty) oparta była o metodologię WIQUS (ang. Water Impact on the Quality of Urban Spaces, tłum: Wpływ Wody na Jakość Przestrzeni Miejskich). Metoda ta uwzględnia cztery grupy czynników: przestrzenne (wizualne), społeczne, gospodarcze i eko-hydrologiczne. Z powodu wielkiej różnorodności projektów, braku wystarczającej liczby przykładów w poszczególnych kategoriach oraz trudności związanych z zdobyciem szczegółowych danych, zastosowanie metod statystycznych ograniczone zostało do analizy oceny porównawczej.

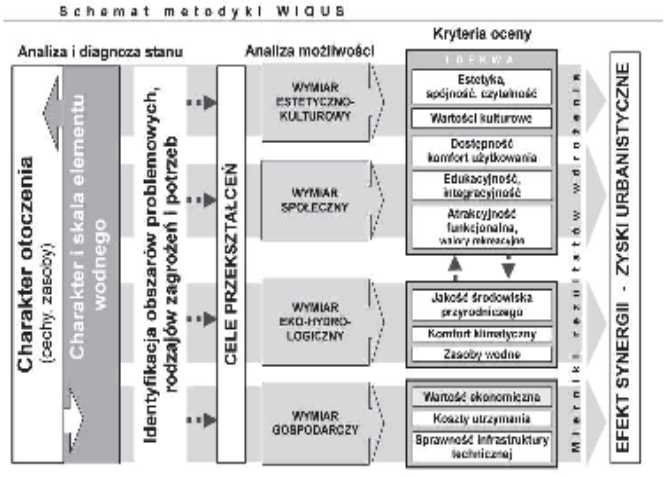

Rys. 1.2-2: *Schemat metodologii oceny szczegółowej*

Kluczowymi aspektami wpływającymi na jakość środowiska naturalnego i przestrzeni miejskich uwzględnionymi w badaniu były między innymi: atrakcyjność społeczna, funkcjonalność, podniesienie walorów estetycznych oraz zwiększenie spójności przestrzennej, odnowa ekologiczna, poprawa równowagi wodnej, poprawa infrastruktury technicznej oraz rozwój gospodarczy. Niniejsze aspekty zostały podzielone na podkryteria, które oceniano poprzez przydzielenie punktów (zobacz rozdział 1.5, tabele 1.5-2 i 1.5-3).

Przegląd projektów

Tabela 1.2-2 Projekty analizowane przez Główny Urząd Górnictwa, oddziały w Katowicach oraz w Bydgoszczy (W niniejszym rozdziale opisano szczegółowo osiem projektów „. Oznaczone są one wytłuszczoną ramką. W celu sprawdzenia wyników oceny procesów planowania i realizacji zgodnie z tabelą 1.5-1, zobacz załącznik)

Nr	Nazwa	Lokalizacja / Miasto	Wykonawca	Rok Ukończenie / Status	Główne cele
Polska północna					
A. Ponadregionalna aktywizacja turystyki w dolinach rzecznych i wzdłuż koryt rzecznych					
1A	Zintegrowany system zarządzania terenami podmokłymi w zlewni rzeki Parsęta. (projekt pilotażowy: renaturyzacja mokradła Pyszka)	Kołobrzeg, Białogard, Dygowo, Grzmiąca, Karlino / Zlewnia Parsęty	Związek Miast i Gmin Dorzecza Parsęty	zrealizowany	1. ekologiczne 2. gospodarcze
2A	Rozwój turystyki w regionach rekreacyjnych dorzecza Parsęty	Białogard, Dygowo Grzmiąca i Karlino / Zlewnie Parsęty i Radwii	Związek Miast i Gmin Dorzecza Parsęty	2006-2008	1. społeczne 2. ekologiczne 3. gospodarcze
3A	Rewitalizacja Kanału Elbląskiego (Jezioro Miłomłyn-Drużno, Miłomłyn-Zalewo, Miłomłyn-Ostróda-Stare Jablonki)	Elbląg / Kanał Elbląski	Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Gdańsku	przygotowywany	1. gospodarcze 2. społeczne 3. ekologiczne
B. Strategie rewitalizacji dolin rzecznych w miastach					
4B[2)3)]	Program Rewitalizacji i Rozwoju Bydgoskiego Węzła Wodnego	Bydgoszcz / Brda, Wisła, Kanał Bydgoski	Bydgoszcz	w toku	1. przestrzenne 2. społeczne 3. ekologiczne 4. gospodarcze
5B[1)]	Projekt Zagospodarowania Doliny Warty w Poznaniu: „Poznań - miasto pięciu wysp", „Nabrzeża Poznania - Dolina Warty"	Poznań / Dolina Warty	Politechnika Poznańska, Wydział Architektury	przygotowywany	1. przestrzenne 2. społeczne 3. ekologiczne 4. gospodarcze
C. Rewitalizacja urbanistyczna nadrzecznych dzielnic (obszary mieszkalne, poprzemysłowe i powojskowe)					
6C[2) 4)]	Projekt „Tczew wraca nad Wisłę"	Tczew / Wisła	Tczew	2007	1. społeczne 2. przestrzenne 3. gospodarcze
7C[2) 3)]	Rewitalizacja naturalnych i kulturowych zasobów Wyspy Młyńskiej oraz obszarów przylegających	Bydgoszcz / Brda, Młynówka, Międzywodzie	Bydgoszcz	2009	1. społeczne 2. przestrzenne 3. gospodarcze
8C[2)4)]	Rewitalizacja Wyspy Spichrzów i Wyspy Ołowianka	Gdańsk / Motława	Gdańsk	w toku / w fazie wdrażania	1. przestrzenne 2. społeczne 3. gospodarcze

Nr	Nazwa	Lokalizacja / Miasto	Podmiot wykonawczy	Rok Ukończenie / Status	Główne cele
9C[1)]	Miejski Program Rewitalizacji (MPR) Miasta Poznań - obszar pilotażowy „Śródka”	Poznań / Warta, Cybina - Kanał Ulgi	Poznań	w toku / w fazie wdrażania	1. przestrzenne 2. społeczne 3. gospodarcze
10C[1)]	Program "Szczecińskie Nabrzeża - Dziedzictwo Kulturowe i Turystyczne - Etap I"	Szczecin / Odra	Szczecin	w toku / w fazie wdrażania	1. przestrzenne 2. społeczne 3. gospodarcze
11C[1)]	Rozwój miasta i portu w Szczecinie oraz projekt „Lasztownia”	Szczecin / Odra	Szczecin	w toku / w fazie wdrażania	1. przestrzenne 2. społeczne 3. gospodarcze
D. Rewitalizacja bulwarów nadrzecznych i nabrzeży					
12D	Rozwój portu jachtowego w Kołobrzegu	Kołobrzeg / Parsęta	Kołobrzeg	2006	1. społeczne 2. gospodarcze
13D	Bulwary Warty	Gorzów Wlkp. / Warta	Gorzów Wlkp.	zrealizowany	1. społeczne 2. przestrzenne 3. gospodarcze
14D	Zagospodarowanie terenów nadbrzeżnych w Koninie - Bulwar Nadwarciański	Konin / Warta	Konin	w toku / w fazie wdrażania	1. społeczne 2. gospodarcze
15D	Plan zagospodarowania Płockiego Nabrzeża Wiślanego w celach turystyczno-rekreacyjnych	Płock / Wisła	Płock	w toku	1. społeczne 2. gospodarcze 3. przestrzenne
16D[1)]	Zagospodarowanie bulwarów Wisły	Warszawa / Wisła	Warszawa	przygotowywany	1. przestrzenne 2. społeczne
17D	Zagospodarowanie nabrzeży Warty i portu	Międzychód / Warta	Międzychód	przygotowywany	1. przestrzenne 2. społeczne
18D	Bulwary Warty	Oborniki Wlkp. / Warta	Oborniki Wlkp	przygotowywany	1. przestrzenne 2. społeczne
E. Rewitalizacja i renaturyzacja małych zbiorników wodnych					
19E[2)3)]	Rewaloryzacja Parku K. A. Dittricha w Żyrardowie	Żyrardów / Rzeka Pisia	Gmina Kościan	2007	1. ekologiczne 2. społeczne
20E	Częściowe otwarcie koryta rzeki Struga Toruńska „Bacha”	Toruń / Struga Toruńska	Toruń	zrealizowany	1. przestrzenne 2. społeczne
21E	Rewitalizacja Martwej Wisły w Toruniu	Toruń / Wisła	Toruń	zrealizowany	1. społeczne 2. ekologiczne
22E[2)4)]	Modernizacja koryta potoku Bystrzec	Gdańsk – Wrzeszcz / Strzyża (Bystrzec)	Gdańsk	2002	1. gospodarcze 2. przestrzenne
23E	Modernizacja kanału Raduni	Gdańsk / Kanał Raduni	Gdańsk	zrealizowany	1. gospodarcze 2. społeczne 3. przestrzenne
24E[1)]	Projekt będący częścią planu ochrony Wilanowskiego Parku	Warszawa – Wilanów / Potok Służewiecki , rzeka Wilanówka	Warszawa	przygotowywany	1. ekologiczne 2. społeczne

	Kulturowego				
25E	Zagospodarowanie obszaru Kanału Obrzańskiego Obry	Kościan / Kanał Obry	Gmina Kościan	w fazie wdrażania	1. społeczne 2. przestrzenne 3. gospodarcze
Nr	**Nazwa**	**Lokalizacja / Miasto**	**Podmiot wykonawczy**	**Rok Ukończenie / Status**	**Główne cele**
Polska południowa					
A. Ponadregionalna aktywizacja turystyki w dolinach rzecznych i wzdłuż koryt rzecznych					
26A	Przyjazna Kłodnica	Katowice + osiem innych miast / Kłodnica	Wewnętrzny komitet, pod kierownictwem Instytutu Ekologii Terenów Uprzemysłowionych; inni członkowie: zarząd gospodarki wodnej, kopalna, instytuty badawcze, samorządy	w fazie wdrażania	1. ekologiczne 2. przestrzenne
27A[5)]	Rewitalizacja doliny Czarnej Przemszy w ramach programu Wspólna Rzeka	Sosnowiec i inne miasta / Czarna Przemsza	Członkowie programu Wspólna Rzeka (samorządy i organizacje pozarządowe)	w fazie wdrażania	1. ekologiczne 2. społeczne (rekreacyjne) 3. przestrzenne
28A	Ochrona doliny Białej Przemszy	Dąbrowa Górnicza, Olkusz i inne miasta / Biała Przemsza	Nieoficjalny komitet; Sławków, organizacja Przyjaciele Białej Przemszy i Nasz Grupa Działania „Nad Białą Przemszą" w Kluczach	w fazie wdrażania	1. ekologiczne 2. społeczne 3. gospodarcze 4. planowanie
B. Strategie rewitalizacji dolin rzecznych w miastach					
29B[1)5)]	Rewitalizacja terenów zlewni Bobru	Bolesławiec/ Bóbr		w fazie wdrażania	1. społeczne 2. przestrzenne 3. gospodarcze
30B[1)]	Zagospodarowanie doliny Rakówki	Bełchatów / Rakówka	Bełchatów	w fazie wdrażania	1. ekologiczne 2. społeczne 3. gospodarcze 4. przestrzenne
C. Rewitalizacja urbanistyczna nadrzecznych dzielnic (obszary mieszkalne, poprzemysłowe i powojskowe)					
31C[5)]	Lokalny Program Rewitalizacji Starego Miasta	Kraków / Wisła	Kraków	w fazie wdrażania	1. przestrzenne 2. społeczne 3. gospodarcze
D. Rewitalizacja bulwarów nadrzecznych i nabrzeży					
32D	Bulwary Rawy	Katowice, Chorzów, Świętochłowice / Rawa	Katowice	w fazie wdrażania	1. społeczne 2. przestrzenne 3. środowiskowe
33D[5)]	Rewitalizacja Bulwaru Xawerego Dunikowskiego we Wrocławiu	Wrocław / Odra	Wrocław	w fazie wdrażania rozpoczęto w 2008	1. przestrzenne 2. społeczne

34D[2)]	Odbudowa kanału Łódki	Łódź / Łódka	Łódź	w fazie wdrażania, rozpoczęto na przełomie 2009/2010 roku	1. przestrzenne 2. gospodarcze
35D	Rewitalizacja terenu wokół zalewu i przyległych obszarów rekreacyjnych w Jędrzejowie	Jędrzejów/ Brzeźnica	-	w fazie wdrażania, rozpoczęto na przełomie 2009/2010 roku	1. przestrzenne 2. społeczne
Nr	**Nazwa**	**Lokalizacja / Miasto**	**Podmiot wykonawczy**	**Rok Ukończenie / Status**	**Główne cele**
E. Rewitalizacja i renaturyzacja małych zbiorników wodnych					
36E	Renaturyzacja rzeki Sokołówka	Łódź / Sokołówka	Łódź	w fazie wdrażania	1. ekologiczne 2. społeczne 3. przestrzenne 4. gospodarcze

Nr[1)-5)]: Wyniki procesu ewaluacyjnego:

Ocena procesów planowania i realizacji (zgodnie z tabelą 1.5-1, zobacz załącznik)
Nr 1) = Projekty z wysokim wynikiem, nie w pełni wdrożone albo w toku
Nr 2) = Projekty z wysokim wynikiem, w pełni lub częściowo wdrożone

Ocena efektów zrealizowanych projektów i projektów w toku
No.[3)] = projekty zrealizowane z wysokim wynikiem za kompleksowe podejście do rewitalizacji oraz za aspektu hydro-ekologiczne (zobacz tabelka 1.5-2, załączniku)
No.[4)] = projekty zrealizowane z wysokim koncentrujące się na technicznej i przestrzennej rewitalizacji miasta w większym stopniu niż na renaturalizacji rzeki (zobacz tabela 1.5-2, załącznik)
No.[5)] = projekty w toku z wysokim wynikiem za kompleksowe podejście do rewitalizacji (zob. tabela 1.5-3, załącznik)

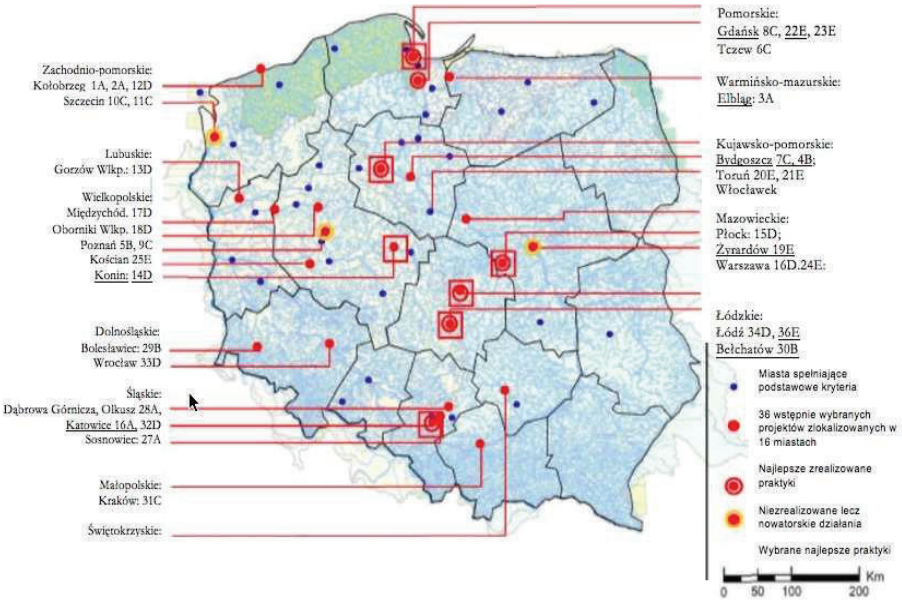

Rys. 1.2-2:*Mapa lokalizacji trzydziestu sześciu wstępnie wybranych projektów i najlepszych praktyk*

Przykłady najlepszych praktyk w Polsce

Projekt 4 B – Brda: Program Rewitalizacji i Rozwoju Bydgoskiego Węzła Wodnego (BWW)

Lokalizacja: Bydgoszcz, Kujawsko-Pomorskie / Polska
Inwestor / Podmiot wykonawczy: Miasto Bydgoszcz
Przedział czasu / Status: 2004-2005

Krótki opis: Przeprowadzono rewitalizację Wyspy Młyńskiej oraz przebudowę przystani Gwiazda. Budowana jest również marina Zawisza, cztery przystanki tramwaju wodnego oraz trzy kilometry bulwarów. Park znajdujący się przy Starym Kanale Bydgoskim jest również rewitalizowany; pozycja Bydgoszczy w aglomeracji Bydgosko-Toruńskiej uległa podwyższeniu.
Projekt ten stanowi dobry przykład dla podobnych działań. Program stał się ważnym elementem promocji Bydgoszczy. Dzięki jego realizacji Bydgoszcz uważana jest za „lidera w tej dziedzinie".

Ogólny zamysł projektu: Głównym celem projektu było przywrócenie kluczowej roli Bydgoszczy na szlaku wodnym Berlin-Kaliningrad (międzynarodowa droga wodna E-70) poprzez podniesienie jakości Bydgoskich nabrzeży i aktywizację dróg wodnych.

Szczegółowe cele projektu
ekologiczne: Trwająca modernizacja miejskiego systemu wodno-kanalizacyjnego oraz bagrowanie Brdy i Kanału Bydgoskiego, ochrona naturalnych zasobów miasta.
gospodarcze: Rozpoczęcie działań mających na celu rozwój turystyki, działalności gospodarczej, ośrodków rekreacyjnych i transportu na terenie Bydgoskiego Węzła Wodnego (BWW); powstanie nowych miejsc pracy, wyznaczenie wytycznych promowania Bydgoskiego Węzła Wodnego (BWW); wyznaczenie wytycznych dla przyszłych inwestycji.
społeczne: Stworzenie nowej tożsamości przestrzeni miejskich, integracja mieszkańców oraz poprawa jakości życia poprzez odnowę dawnych terenów rekreacyjnych oraz ułatwienie dostępu do nowych
planowanie / rozwój urbanistyczny: wyznaczenie wytycznych dla rozwoju Bydgoskiego Węzła Wodnego; wyznaczenie wytycznych dla zarządzania przestrzeniami nadrzecznymi; proponowanie czynności planistycznych
Główny cel projektu: Do najważniejszych celów projektu należą cele społeczne. Głównym celem jest przywrócenie dawnej tożsamości Bydgoszczy jako miasta „bliskiego rzece" oraz nadanie Bydgoszczy rangi „Wodnej Stolicy Polski", a ostatecznie – „Europejskiego Centrum Wodnego", jak również zachowanie dziedzictwa naturalnego i kulturowego miasta.
Inicjatywa / „siła napędowa": Autorami programu byli pracownicy Wydziału Planowania i Zagospodarowania Przestrzennego Urzędu Miasta Bydgoszcz (inicjatorzy: Grzegorz Rosa, Stanisław Wroński, Ewa Pietrzak) wspierani przez zewnętrznych ekspertów technicznych. Decyzje podjęte zostały przez Prezydenta oraz Radę Miasta Bydgoszcz.

Procesy planowania i wdrażania projektu:
1. Analiza literatury i dokumentów o podobnej problematyce / z pokrewnych dziedzin.
2. Określenie problemów oraz opracowanie metodologii.
3. Inwentarz kwestii urbanistycznych, przyrodniczych, historycznych, kulturowych, krajobrazowych, prawnych i administracyjnych, infrastrukturalnych oraz nawigacyjnych.
4. Zawiązanie zespołu interdyscyplinarnego.
5. Analiza materiałów.
6. Plan projektu.
7. Wdrożenie programu.

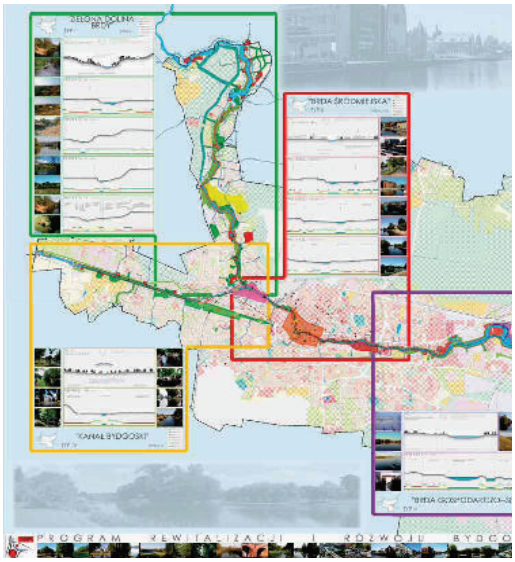

Schemat wybranych typów krajobrazów Bydgoskiego Węzła Wodnego (© MPU Bydgoszcz)

Wdrożenie: Program jest wdrażany w ramach aktualnego systemu. Poszczególne zadania uwzględniane są w budżecie oraz planie zagospodarowania miasta Bydgoszcz.

Utrzymanie: Miasto Bydgoszcz (administracja)

Partycypacja społeczna: Jako jeden z elementów Programu Rewitalizacji Regionalnej Miasta Bydgoszcz na lata 2007-2015, projekt rewitalizacji BWW był przedmiotem rozmów przeprowadzanych z mieszkańcami miasta.

Bydgoszcz - marina Gwiazda (©Anna Januchta-Szostak)

Finansowanie:
Wartość projektu: 23.200 zł (około 5.800 euro).
Środki unijne: 17.400 zł (około 4.400 euro).
Środki publiczne: 5.800 zł (około 1.450 euro).
Wykorzystanie środków strukturalnych: Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, program „Wykorzystanie Śródlądowych Dróg Wodnych dla Rozwoju Regionalnego" finansowany przez INTERREG IIIB Region Morza Bałtyckiego.

Kluczowe czynniki sukcesu: Poprzez promocję programu, tożsamość miasta jako miejscowości nadrzecznej wzrosła, podobnie jak świadomość mieszkańców. Kluczowym dla sukcesu projektu czynnikiem była spójna wizja programu oraz dobrze opracowane 169 zadań składających się na program. Ważną rolę odgrywały również takie czynniki jak: zgodność programu z innymi dokumentami, takimi jak np. strategia Województwa Kujawsko-Pomorskiego, plan zagospodarowania przestrzennego Województwa Kujawsko-Pomorskiego, studium na temat zagospodarowania przestrzennego miasta Bydgoszcz, plan zagospodarowania przestrzennego miasta Bydgoszcz na lata 2009-2011, Lokalny Program Rewitalizacyjny dla miasta Bydgoszcz na lata 2007-2015.

Główne przeszkody: Największymi utrudnieniami w realizacji projektu były: brak interdyscyplinarnych badań na temat porównywalnej wielkości projektów w Polsce, potrzeba określenia problematyki oraz opracowania metodologii badań, terminy wynikające z harmonogramu projektu „In Water".

Brda, centrum Bydgoszczy (©Anna Januchta-Szostak)

Projekt 7C – Brda: Rewitalizacja naturalnych i kulturowych zasobów Wyspy Młyńskiej oraz obszarów przyległych

Lokalizacja: Bydgoszcz, Kujawsko-Pomorskie / Polska
Inwestor / podmiot wykonawczy: Miasto Bydgoszcz
Przedział czasu / Status: 2004-2011
Wielkość obszaru: 6,5 ha

Krótki opis: Wyspa Młyńska to opustoszały teren poprzemysłowy w sercu Bydgoszczy otoczony Brdą i jej odnogą, Młynówką. Wyspa jest oddzielona od starego miasta rzeką Młynówką. Widać stąd malownicze kamienice Bydgoskiej Wenecji oraz najstarszy w mieście kościół. Od centrum miasta wyspę oddziela Brda Górna. Wyspa Młyńska była swego czasu ważnym ośrodkiem gospodarczym miasta. Od końca XVIII wieku stanowiła istotny element lokalnego przemysłu. Po dziś dzień zachowała ona swój przemysłowy charakter wyraźnie utrwalony w zabytkowych spichlerzach, młynach, elektrowni oraz budynkach administracyjnych i mieszkalnych. Przez lata elementy środowiska naturalnego oraz elementy architektoniczne ulegały rozpadowi, przyspieszonemu przez brak lub nieskuteczność modernizacji.

Lokalizacja Wyspy Młyńskiej na tle centrum Bydgoszczy (© Miasto Bydgoszcz)

Rzeka Brda oraz Kanał Bydgoski stanowią cześć międzynarodowej drogi wodnej E-70. Wyspa Młyńska to zielona enklawa (6,5 ha) unikalnych zasobów urbanistycznych, społecznych oraz krajobrazowych, poddana pełnej ochronie konserwatorskiej. Projekt zakłada renowację i adaptację pięciu zabytkowych budynków usytuowanych na Wyspie Młyńskiej w celach muzealnych (Leon Wyczółkowski, Okręgowe Muzeum Bydgoskie). Celem projektu jest wykorzystanie kulturowego, turystycznego i rekreacyjnego potencjału wyspy poprzez odnowienie zabytkowych budynków oraz udostępnienie zbiorów artefaktów połączonych z jednoczesną ich ochroną.

Ogólny zamysł projektu: Przekształcenie zdegradowanych terenów poprzemysłowych w przestrzeń o wysokiej wartości kulturowej, rekreacyjnej i turystycznej.

Szczegółowe cele projektu

ekologiczny: odbudowa kanału Międzywodzie.

gospodarcze: przyciągniecie uwagi przedsiębiorców i konsumentów.

społeczne: zwiększenie bezpieczeństwa na wyspie oraz jej dostępności, integracja społeczna, nowe funkcje dawnego obszaru przemysłowego: kultura, sport, rekreacja i turystyka.

planowanie / rozwój urbanistyczny: renowacja oraz adaptacja zabytkowych budynków, podniesienie walorów estetycznych wyspy oraz powiązanie jej z centrum miasta.

Inicjatywa / „siła napędowa”: Grupa pracowników Urzędu Miejskiego w Bydgoszczy.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Proces przygotowania i planowania projektu rozpoczęto w latach 2004-2005. Projekt jest zgodny w szczególności z Narodową Strategią Rozwoju, Narodowymi Strategicznymi Ramami Odniesienia, Strategią Rozwoju Województwa Kujawsko-Pomorskiego, Lokalnym Planem Rewitalizacji, Strategią Rozwoju i Polityką Kulturową Miasta Bydgoszcz.
Projekt zrealizowano w czterech etapach (2006-2011):
Pierwszy etap (Rewitalizacja Wyspy Młyńskiej w celach rozwoju przedsiębiorczości, lata 2006-2007) obejmował proces renowacji i adaptacji zabytkowych budynków przy Mennicy 6 dla potrzeb nowych miejsc pracy oraz centrum biznesowego, budowę trzech kładek łączących wyspę z miastem oraz budowę kompleksu zabytkowego kanału Międzywodzie.
Drugi etap („Renowacja obiektów dziedzictwa kulturowego na Wyspie Młyńskiej w Bydgoszczy”, lata 2007-2009) obejmował renowację i adaptację pięciu zabytkowych budynków dla potrzeb muzeum. Budynki tworzą unikalny kompleks architektury przemysłowej na Wyspie Młyńskiej.
Celem trzeciego etapu („Budowa infrastruktury rekreacyjnej wyspy młyńskiej i jej najbliższego otoczenia”, lata 2008-2010) była renowacja zabytkowej ulicy, budowa amfiteatru i placu zabaw, zagospodarowanie terenów zielonych i odbudowa przystani.
Czwarty etap („Rewitalizacja zdegradowanych terenów sportowych na terenie Wyspy Młyńskiej”, lata 2009-2011) ma na celu wybudowanie mariny oraz odbudowę przystani znajdujących się w północnej części wyspy.
Podstawą realizacji projektu był „Podręcznik procedur zarządzania projektami inwestycyjnymi współfinansowanymi ze środków europejskich w Urzędzie Miasta Bydgoszcz”.

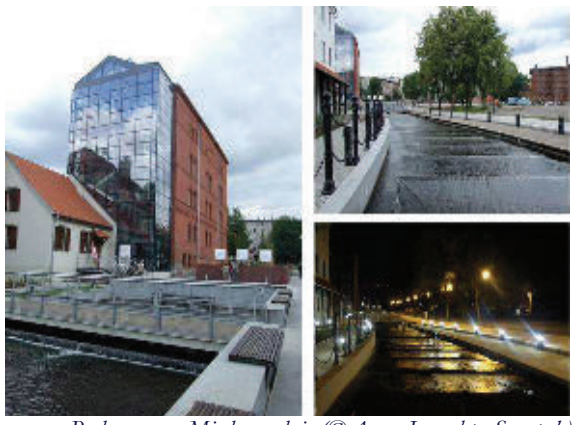

Bydgoszcz – Międzywodzie (©Anna Januchta-Szostak)

Nowa kładka na Młynówce oraz odnowiony Młyn Rothera na Wyspie Młyńskiej w Bydgoszczy (©Anna Januchta-Szostak)

Wdrożenie: Przeprowadzono szeroki zakres prac ogólnych (instalacje sanitarne, elektryczne, telefoniczne, grzewcze, systemy wentylacji i klimatyzacji) i specjalistycznych (budowa, konserwacja). Wszystkie zadania zostały przeprowadzone w pełnej zgodności z przyjętą dokumentacją techniczną uzupełnioną o dodatkowe elementy odpowiadające wymogom nadzoru budowlanego oraz opiniom ekspertów przygotowanym podczas procesu wdrażania. Prace zostały wykonane zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi oraz warunkami umowy o dofinansowanie projektu.

Partycypacja społeczna: Program i korzyści z niego wypływające promowano na wiele sposobów. Przeprowadzono spotkania z przedstawicielami organizacji pozarządowych. W okresie składania aplikacji odbywały się spotkania prezydenta miasta (lub zespołu koordynującego) z mieszkańcami; organizowano również konferencje poświęcone tej tematyce, wywiady, rozmowy i spotkania prezydenta miasta z przedstawicielami określonych dzielnic w samorządzie. Nawiązano dialog społeczny w prasie, radiu i telewizji oraz wydawano różnego rodzaju informacje prasowe, ulotki, broszury i inne publikacje. Przeprowadzono również kampanię reklamową.

Finansowanie: Projekt został wdrożony przez miasto Bydgoszcz, a środki pozyskano z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego w ramach priorytetu 2.3 - Ochrona kulturowego dziedzictwa europejskiego.

Analiza: Realizacja projektu przyczyniła się do zachowania unikalnych wartości poprzemysłowej architektury oraz pomogła przywrócić dawną tożsamość Wyspy Młyńskiej. Podwyższyła również jakość infrastruktury kulturowej oraz podniosła poziom bezpieczeństwa oraz atrakcyjność budynków publicznych i przestrzeni otwartych. Nowa marina przyczyni się również do aktywizacji dróg wodnych i rozwoju turystyki.

Projekt nowej mariny na Wyspie Młyńskiej (© Laboratorium Projektowe ZIVVA - Tomasz Rokicki)

Główne przeszkody w projekcie stanowiły: brak doświadczenia oraz odpowiedniej metodologii koniecznych w celu realizacji zintegrowanych projektów rewitalizacji urbanistyczno-przyrodniczej, brak stabilności prawnej, liczne zmiany w ustawodawstwie oraz problemy wynikające z niskiego zaangażowania lokalnej społeczności oraz niski poziom zainteresowania wśród przedsiębiorców.

Kluczowe czynniki sukcesu stanowiły między innymi: umiejętność pozyskiwania środków unijnych, nowatorskie rozwiązania i ścisła współpraca, zdecydowanie i oddanie ludzi zaangażowanych w realizację projektów.
.

Projekt 14D – Warta: Zagospodarowanie obszarów nadrzecznych w Koninie – Bulwar Nadwarciański

Lokalizacja: Konin, Wielkopolskie / Polska
Inwestor / podmiot wykonawczy: Prezydenta Miasta Konin, Skarbnik Miasta Konin
Przedział czasu / Status: 2008-2010 (planowane) - w toku
Wielkość obszaru: 3,36 ha

Krótki opis: Projekt przewiduje budowę strefy dla pieszych wyposażonej w tarasy widokowe z przylegającą kawiarnią, pubem, restauracją, galerią i amfiteatrem na 400 miejsc oraz mariną rzeczną. W planach są również boiska sportowe, w tym boiska do siatkówki, plac szkolny. Celem projektu jest utworzenie nadrzecznych terenów rekreacyjnych i zapewnienie warunków dla bezpiecznej jazdy rowerem. Bulwar będzie również połączony z lokalnym parkiem.

Ogólny zamysł projektu: Głównym zamysłem projektu jest utworzenie nowej przestrzeni publicznej w centrum miasta dostępnej dla turystów, a poprzez to podniesienie walorów estetycznych zdegradowanego śródmieścia oraz wybudowanie nowych obiektów turystycznych i rekreacyjnych przy jednoczesnym przywróceniu miastu rzeki - „W kierunku rzeki".

Szczegółowe cele projektu

gospodarcze: aktywizacja dróg wodnych na Warcie, a poprzez to umożliwienie rozwoju gospodarczego (hotelarstwo i branża cateringowa w pobliżu starówki) oraz zwiększenie liczby miejsc pracy;

społeczne: podniesienie poziomu bezpieczeństwa terenów nadrzecznych oraz zwiększenie ich atrakcyjności, udostępnienie brzegów Warty oraz poniesienie potencjału rekreacyjnego; wkład w rozwój społeczno-gospodarczy;

planowanie / rozwój urbanistyczny: połączenie rzeki z tkanką miejską, nowe obszary publiczne, podwyższenie walorów estetycznych i funkcjonalności brzegów Warty.

Główny cel projektu: Główny cel projektu określony został jako „wzrost atrakcyjności turystycznej Konina oraz zwiększenie wkładu lokalnego sektora turystycznego". Projekt pozytywnie wpłynie na poziom wykorzystania lokalnego potencjału, opartego o obecność Warty w zabytkowej części Konina. Ponadto, nowe działania polepszą stan techniczny infrastruktury, która obecnie nie pozwala na stworzenie atrakcyjnej oferty turystycznej na tym obszarze. Projekt pozytywnie wpłynie na rozwój społeczno-gospodarczy miasta, umożliwiając rozwój przedsiębiorstw z sektora hotelarskiego i cateringowego znajdujących się na terenie starego miasta, co pośrednio przyczyni się do poprawy sytuacji na rynku pracy.

Inicjatywa / „siła napędowa": Kazimierz Lipiński, Radny Miasta Konin.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Rozpoczęcie procedur przetargowych miało miejsce w 2008 roku. Wdrożenie znacznej części planów projektowych przewidziano na lata 2009/2010 (obecnie realizowane).

Inwestycja zachowuje zgodność z dokumentami dotyczącymi strategii narodowego, regionalnego i lokalnego rozwoju, włączając w to:

cel horyzontalny „ład przestrzenny" Regionalnej Strategii Rozwoju dla Województwa Wielkopolskiego do 2020; cel operacyjny 2.4 - „Zwiększenie udziału usług turystycznych i rekreacji w gospodarce

regionu"
Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Wielkopolskim, w szczególności w stosunku do celu operacyjnego 5: Rozwój szlaków i dróg wodnych, w tym Wielkiej Pętli Wielkopolsko-Lubusko-Kujawskiej
Strategia Rozwoju Konina na lata 2007-2015 – cel operacyjny 1.1 „Tworzenie warunków dla zwiększenia konkurencyjności oraz rozwoju przedsiębiorstw", oraz cel operacyjny 1.3: „Rozwój sektora turystycznego"

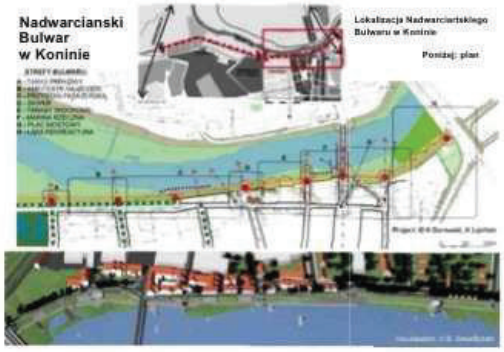

Lokalizacja i opis projektu rewitalizacji bulwaru nadwarciańskiego w Koninie (© K. Borowski, K. Lipiński)

Wdrożenie: Zakończenie fazy inwestycyjnej zaplanowano na połowę listopada 2010, niemniej jednak ostateczne zakończenie robót ma nastąpić w czerwcu 2011 z powodu trzykrotnego podtopienia obiektu w roku 2010.
W ramach procesu wdrażania poprawiono infrastrukturę techniczną (instalacja elektryczna i wodno-kanalizacyjna, oświetlenie, itp.), wybudowano tarasy, skarpy i wały, przeprowadzono rozplanowanie przestrzenne bulwaru i przestrzeni publicznych (brukowanie, nasadzanie roślin, umieszczenie mebli ulicznych, itp.) oraz budowę amfiteatru i mariny. Jednocześnie budynki wzdłuż bulwaru poddano renowacji w celu podniesienia walorów estetycznych nabrzeża oraz utworzenia przestrzeni dla potrzeb gospodarczych oraz mieszkalnych.

Partycypacja społeczna: W celu zapewnienia partycypacji społecznej, zorganizowano spotkania dla mieszkańców budynków mieszkalnych pobliskich dzielnic i osób zainteresowanych; np. w 2009 roku odbyły się dyskusje publiczne poświęcone tej inwestycji. Ponadto, poczyniono kroki w celu wypromowania projektu. Między innymi zorganizowano liczne konkursy, wystawy, konferencje oraz debaty multidyscyplinarne na poziomie lokalnym, regionalnym oraz krajowym.

Finansowanie: Projekt został sfinansowany w głównej mierze ze środków unijnych: Priorytet VI - turystyka oraz środowisko kulturowe:
10.369.029 zł (około 2.600.000 euro).
Udział środków publicznych: 5.583.323 zł (około 1.400.000 euro).

Główne przeszkody: Najważniejszą przeszkodą w realizacji projektu były utrudnienia w opracowaniu planu zagospodarowania przestrzennego „Ramy dla Środowiska w Europie" będącego warunkiem wstępnym dla tej inwestycji.

Amfiteatr na wodzie (© K. Borowski, K. Lipiński, wizualizacja: B. Siewczyński)

Prace nad wdrożeniem projektu w 2010 roku

Plac budowy w sierpniu 2010 – bruk (©J. Kończak)

Tarasy widokowe © (K. Borowski, K. Lipiński, wizualizacja: B. Siewczyński)

Projekt 19E – Pisia: Rewaloryzacja zabytkowego parku krajobrazowego im. Karola Augusta Dittricha w Żyrardowie

Lokalizacja: Żyrardów / Polska
Inwestor / podmiot wykonawczy: Urząd Miejski w Żyrardowie
Przedział czasu / Status: 2004–2007
Wielkość obszaru: 58.000 m^2

Krótki opis: Projekt renowacji zabytkowego parku im. Karola Dittricha zlokalizowanego na terenie dawnej osady fabrycznej w Żyrardowie został sfinansowany w ramach Lokalnego Programu Rewitalizacji dla miasta Żyrardów zainicjowanego w roku 2004. Żyrardowska osada fabryczna, wpisana do rejestru zabytków w roku 1979, jest jedynym w Europie zespołem urbanistycznym miasta przemysłowego z końca XIX i początku XX wieku, zachowanym niemal w całości. Obecnie osada fabryczna stanowi zabytkowe centrum miasta, a większość budynków wciąż spełnia swoje funkcje. Projektem objęto również plan zagospodarowania parku o wielkości 58.000 m^2 wraz z pałacem Dittricha, drobną architektonicznymi i architekturą krajobrazu.

Ogólny zamysł projektu: Ogólny zamysł projektu zakładał przywrócenie naturalnych walorów rzeki Pisia, rewaloryzację społeczną zaniedbanego parku im. Karola Dittricha oraz poprawę wizerunku miasta, funkcjonalności i estetyki miejskich przestrzeni publicznych, jak również rozwój ośrodków kulturowo-rekreacyjnych.

Szczegółowe cele projektu
ekologiczne: rewaloryzacja i rewitalizacja istniejącego parku oraz cieków wodnych,
gospodarcze: podniesienie atrakcyjności miasta dla mieszkańców i przedsiębiorców, korzyści rekreacyjne dla społeczności lokalnej,
społeczne: renowacja infrastruktury publicznej w połączeniu z zwiększeniem funkcjonalności rekreacyjnej i kulturowej; utworzenie strefy bezpieczeństwa oraz zapobieganie przestępczości w parkach miejskich,
planowanie / rozwój urbanistyczny: poprawa funkcjonalności oraz podniesienie walorów estetycznych przestrzeni publicznych, rewitalizacja infrastruktury na zdegradowanych obszarach, poprawa wizerunku miasta w oczach mieszkańców i turystów.

Główny cel projektu: Zwiększenie aktywności społecznej poprzez rewitalizację i renowację zdegradowanych przestrzeni miejskich
Inicjatywa / „siła napędowa”: Głównym inicjatorem projektu był Prezydent Miasta Żyrardów.
Procesy planowania i wdrażania projektu: Zainteresowanie rewitalizacją parku sięga lat siedemdziesiątych, kiedy to rozpoczęto dyskusję na temat rewaloryzacji i modernizacji zabytkowego osiedla fabrycznego. W roku 1996 opracowano i przyjęto Strategię Rozwoju dla Żyrardowa do roku 2010. W roku 2010 miasto opracowało wytyczne dla programu rewitalizacji we współpracy z ekspertami krajowymi i zagranicznymi. W roku 2003 Rada Miasta Żyrardów opracowała uchwałę dotyczącą realizacji programu rewitalizacji. Utworzono zespół koordynacyjny oraz programowy. Projekt został publicznie zaprezentowany, a następnie przyjęty przez Radę Miasta w 2003 roku. Projektem objęto kilka obszarów: zabytkowy obszar mieszkalny (36 ha) oraz obszar, na którym znajdowały się zabytkowe budynki poprzemysłowe (10 ha) - obydwa obszary objęte ścisłą ochroną

konserwatorską; obszar bloków mieszkalnych; zdegradowany obszar mieszkalny. Na tych obszarach zauważalne były braki w podstawowej infrastrukturze technicznej, degradacja budynków, zanieczyszczenia środowiska, bezrobocie, ciężkie warunki życia, przestępczość oraz niski poziom aktywności społecznej. Obszary te zostały podzielone na dziewięć kompleksów oznaczonych literami od „A" do „I". Lokalizacja i wielkość obszaru projektu rewaloryzacji parku im. Karola Dittricha oznaczono symbolem D-4.

Plan rewaloryzacji zabytkowego parku im. Karola Dittricha; w tle kompleksy na obszarze Lokalnego Programu Rewitalizacji (© Miasto Żyrardów)

Wdrożenie: Proces wdrażania projektu podzielony został na dwa etapy: pierwszy etap (15 listopada 2004 - 31 października 2007) obejmował: poprawę infrastruktury technicznej (zainstalowanie nowoczesnego oświetlenia oraz monitoringu w parku, budowa toalet publicznych), zagospodarowanie przestrzenne parku (rośliny, ścieżki, kładki, ogrodzenia, plac zabaw, meble uliczne, itp.) oraz przebudowę amfiteatru i fontanny znajdującej się przy wejściu do parku. W drugim etapie (09.02.2007 - 31.10.2007) przeprowadzono modernizacje infrastruktury wodno-technicznej (renowacja jazu „Luca" wraz z naprawą wałów na rzece Pisia oraz utworzeniem przelewu), przywrócono małym zbiornikom wodnych ich dawny, naturalny kształt oraz przeprowadzona prace renowacyjne w Muzeum Mazowsza Zachodniego mieszczącym się w pałacu Dittricha.

Niniejszy projekt nadał parkowi unikalną atmosferę, którą docenili zarówno mieszkańcy Żyrardowa jaki i turyści. W amfiteatrze leżącym naprzeciw odnowionego pałacu organizuje się obecnie koncerty muzyki klasycznej.

Partycypacja społeczna: W ramach środków mających na celu zapewnienie partycypacji społecznej zorganizowano spotkania z mieszkańcami budynków mieszkalnych zlokalizowanych na rzeczonym obszarze oraz spotkania z przedstawicielami spółdzielni mieszkaniowych i przedsiębiorcami zainteresowanymi inwestycjami na niniejszych terenach poprzemysłowych. Dodatkowe założenia programu omawiane są w odpowiednich jednostkach samorządowych. Program został przedstawiony organizacjom pozarządowym, które szczerze pragną uczestniczyć w procesie planowania i realizacji projektu. Zarówno na etapie planowania, jak i wdrażania projektu przeprowadzano rozmowy z interesariuszami, m.in. spotkania ze społecznościami szkolnymi i lokalnymi przedsiębiorcami, wywiady, konferencje, rozmowy telefoniczne, korespondencję pocztową i internetową, nawiązano dialog społeczny w prasie, radiu i telewizji oraz wydawano różnego rodzaju informacje prasowe, ulotki, broszury oraz inne okresowe i okazjonalne publikacje.

Rozwidlenie Pisi w parku im. Karola Dittricha (©Miasto Żyrardów)

Finansowanie:

Etap I:

Udział środków unijnych: 2.251.866 zł (74,41% wartości projektu) – około 560.000

euro.
Udział środków krajowych: 300.208 zł (9,92% wartości projektu) – około 75.000 euro.
Udział środków z Urzędu Miasta: 474.220 zł (15,67% wartości projektu) – około 120.000 euro.
Etap II:
Udział środków unijnych: 1.093.746 zł (65% wartości projektu) – około 275.000 euro.
Udział środków krajowych: 168.268 zł (10% wartości projektu) – około 42.000 euro.
Udział środków z Urzędu Miasta: 420.671 zł (25% wartości projektu) – około 105.000 euro.

Główne przeszkody: Główne przeszkody stanowiły: brak lokalnych danych statystycznych (różnych baz danych na temat rozmaitych sfer życia, o zmiennej szczegółowości), brak metodologii zarządzania projektami; nie zaplanowano ani nie wdrożono żadnych innych mechanizmów finansowych typowych dla tego regionu; brak mechanizmów służących zwiększeniu partycypacji społecznej; problemy związane z nieruchomościami; brak zewnętrznego dofinansowania dla odbudowy i modernizacji istniejących budynków (zasobów); znaczny rozmiar obszaru objętego projektem rewitalizacji oraz wynikającego z tego potrzeby finansowe.

Kluczowe czynniki sukcesu: Umiejętność pozyskiwania przez Żyrardów środków unijnych miała znaczny wpływ na poprawę wizerunku miasta. Spowodowało to zmianę nastawienia do miasta, zarówno jego mieszkańców, jaki i obserwatorów zewnętrznych. W rezultacie, zwiększyło się zainteresowanie mediów, odwiedzających i inwestorów oraz doprowadziło to do rewitalizacji najbardziej zdegradowanych terenów miasta.

Słoneczna niedziela w parku im. Karola Dittricha (©Miasto Żyrardów)

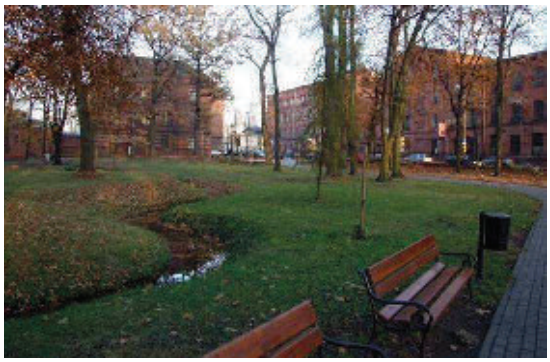

Meandrujący potok w Parku im. Karola Dittricha - Jesień 2009 (©Anna Januchta-Szostak)

Projekt 22E – Bystrzec: Modernizacja koryta Bystrzca przy ulicach Grażyny i Waryńskiego

Lokalizacja: Gdańsk / Polska
Inwestor / podmiot wykonawczy: Urząd Miejski w Gdańsku
Przedział czasu / Status: Etap I: 1997-1999; Etap II: 2001-2002
Wielkość obszaru: 2.15 ha – dwa odcinki obwałowań rzecznych; 1,30 ha – Park nad Strzyżą

Krótki opis: Potok Bystrzec (również znany jako Strzyża) przepływa z zachodniej części Wrzeszcza do centrum Gdańska, gdzie łączy się z Martwą Wisłą. Ciek ten wykorzystywany jest jako element systemu odprowadzania wody deszczowej. Na terenie badań ciek jest skanalizowany i częściowo zakryty. Ciek przepływa przez Wrzeszcz Dolny, XIX-wieczną zabytkową dzielnicę mieszkalną o znacznej wartości kulturowej, która miała wielki wpływa na utworzenie tożsamości dawnego Wrzeszcza. Z powodu występowania wzdłuż brzegu istniejącego potoku drzew o wysokiej wartości przyrodniczej powstała potrzeba dostosowania jego biegu w kilku miejscach. Zarys planu zagospodarowania przestrzennego składał się z części opisowej, grafik, informacji dotyczących wykorzystania terenu, szczegółów technicznych koryta potoku, obwałowania, ścieżek, kładek oraz szczegółów architektonicznych ogrodzenia i balustrad opisujących zabytkowy charakter architektury pobliskich budynków.

Ogólny zamysł projektu: Ogólny zamysł projektu zakładał przeprowadzenie prac regulacyjnych na potoku dla potrzeb ochrony przeciwpowodziowej, podniesienie walorów estetycznych nabrzeża w zabytkowej dzielnicy, oraz zwiększenie dostępności brzegów potoku w ramach programu miejskiej rewitalizacji Wrzeszcza Dolnego.

Szczegółowe cele projektu

ekologiczne: Projekt uwzględniał kwestie ochrony cennej roślinności występującej na tym terenie, m.in. takich gatunków jak: jesion, klon, dąb, wierzba, głóg, grab, jarzębina, dereń biały, forsycja oraz przewiercień wiciokrzew. Rezultatem tych działań było zwiększenie różnorodności biologicznej na terenie objętym pracami.

gospodarcze: Projekt miał na celu wdrożenie rozwiązań z zakresu ochrony przeciwpowodziowej oraz podniesienie jakości przestrzeni publicznych, co owocuje wyższą wartością ziemi oraz zwiększoną atrakcyjnością miejsca dla przedsiębiorców.

społeczne: Projekt wpłynął na poprawę bezpieczeństwa oraz podwyższenie atrakcyjności dzielnicy poprzez zwiększenie dostępności obszarów rekreacyjnych dla mieszkańców miasta przy jednoczesnym zaspokojeniu potrzeb wszystkich grup społecznych.

planowanie / rozwój urbanistyczny: Rewitalizacja zdegradowanych obszarów o wielkim znaczeniu kulturowym oraz wysokich walorach estetycznych zabytkowej architektury przełomu XIX i XX wieku.

Cel główny projektu: Celem głównym projektu było zapewnienie wymaganej pojemności retencyjnej cieku w celu zabezpieczenia przyległych terenów przed niebezpieczeństwem zalania.

Inicjatywa / „siła napędowa”: Projekt był nadzorowany przez władze miejskie Gdańska, lecz na etapie wdrażania projektu nadzór nad nim sprawowała spółka Gdańska Infrastruktura Wodno-Kanalizacyjna.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Podstawą dla prac była decyzja dotycząca podziału na strefy oraz zagospodarowania przestrzennego. Projekt techniczny został opracowany w roku 1997, a pozwolenie wodno-prawne uzyskano w lutym 1998 roku; pozwolenie na zagospodarowanie przestrzenne uzyskano w marcu 1998 roku. Po uzyskaniu tych pozwoleń rozpoczęto pierwszy etap prac – modernizację koryta cieku na odcinku od jeziora Bystrzec II do mostu znajdującego się na ulicy Wyspiańskiego. Drugi etap – modernizacja potoku od ulicy Wyspiańskiego do ulicy Grażyny – został przeprowadzony w oparciu o decyzję Wojewódzkiego Inspektoratu Nadzoru Budowlanego wydaną w sierpniu 2001 roku.

Lokalizacja projektu: Modernizacja koryta potoku Bystrzec w Gdańsku (©Archiwa Gdańskiego Biura Rozwoju Gdańska)

Wdrożenie: Miejsce znajduje się na obszarze objętym programem rewaloryzacji istniejących budynków i infrastruktury. Zaplanowanie działania: regulacja koryta wodnego, budowa kolektora dla potoku Strzyża przy ulicy Wajdeloty oraz instalacja oświetlenia, kształtowanie krajobrazu i wykonanie nowych nasadzeń. Nowy kanał wykończony cegłą klinkierową został poprowadzony pomiędzy zabytkowymi budynkami mieszkalnymi. Dla pieszych wybudowano urokliwe kładki, alejki spacerowe oraz schody pełniące funkcje elementów łączących potok z krajobrazem miejskim. Jednocześnie utworzono Park nad Strzyżą, co zwiększyło dostępność oraz atrakcyjność nadbrzeżnych terenów rekreacyjnych. Wzdłuż potoku posadzono również drzewa i krzaki, a mniej zróżnicowane rośliny zostały stamtąd usunięte. Rezultatem tych prac jest zachowanie bogatej roślinności oraz podkreślenie jej obecności przy jednoczesnym wdrożeniu właściwego systemu odprowadzania wody na tym terenie.

Partycypacja społeczna: Zgodnie z obowiązującymi procedurami, wszelkie decyzje administracyjne były przedstawiane właścicielom nieruchomości leżących w pobliżu obszaru objętego projektem rewitalizacji. W 1998 roku odbyło się posiedzenie dotyczące pozwolenia wodno-prawnego z powodu zgłoszonych zastrzeżeń. Pozwolenie wodno-prawne nie uwzględniało budowy kładki dla pieszych. Chociaż nie istniała potrzeba przeprowadzenia konsultacji publicznych, informacje dotyczące perspektyw inwestycyjnych zostały przedstawione na tym posiedzeniu. O projekcie poinformowano również mieszkańców. Odbyło się spotkanie z inicjatorami i wykonawcami projektu w celu pozyskania dodatkowych komentarzy i propozycji.

Finansowanie: Etap I: Udział środków publicznych: 1.065.000 zł (około 270.000 euro); Etap II: Udział środków publicznych: 1.175.100 zł (około 300.000 euro).

Górny zbiornik retencyjny na Bystrzcu. (© Biuro Rozwoju Gdańska)

Kluczowe czynniki sukcesu:

- Zaangażowanie i wytrwałość uczestników projektu oraz ścisła współpraca pomiędzy zespołem projektowym i wdrożeniowym.
- Cierpliwość we współpracy z lokalną społecznością oraz sumienność w informowaniu o planach inwestycyjnych.

Szczegóły architektoniczne wałów na Bystrzcu w zabytkowej dzielnicy (© Biuro Rozwoju Gdańska)

Bystrzec w pobliżu Górnego Młyna przed i po rewitalizacji (© Biuro Rozwoju Gdańska)

Projekt 26A – Kłodnica: Przyjazna Kłodnica

Lokalizacja: Katowice (źródło Kłodnicy) oraz Kędzierzyn Koźle (ujście Kłodnicy) / Polska

Inwestor / podmiot wykonawczy: Grupa dwudziestu dwóch członków, m.in: gmin, spółek, instytutów oraz uczelni.

Przedział czasu / Status: 2005-2013

Krótki opis: Celem programu Przyjazna Kłodnica jest połączenie i skoordynowanie czynności zainicjowanych i przeprowadzanych niezależnie w ramach różnych programów realizowanych przez samorządy oraz sporządzenie nowych propozycji działań dążących do poprawy jakości wody w rzece Kłodnica i zapewnienia lepszej ochrony środowiska na obszarach przyległych.

Ogólny zamysł projektu: Celem ogólnym projektu jest podwyższenie jakości wody w rzece oraz jej dopływach, usunięcie jej przykrego zapachu i nienaturalnego koloru, które to mają odstraszający wpływ na mieszkańców i przyjezdnych. Ponadto, rzeka i obszary do niej przylegające mają za zadanie podwyższać (a nie – obniżać) walory estetyczne oraz wartość przyrodniczą obszarów miejsko-przemysłowych. Dla społeczności lokalnych ważna jest również funkcja rekreacyjna Kłodnicy i jej doliny, podobnie jak możliwość obcowania z pięknem przyrody.

Szczegółowe cele projektu
Główny cel projektu: Przywrócenie całkowitej czystości wód Kłodnicy (podwyższenie jakości wody oraz ochrona środowiska naturalnego w dolinie Kłodnicy; w niektórych gminach – poprawa wydajności gospodarki wodno-ściekowej w wybranych miejscowościach).

Inicjatywa / „siła napędowa”: Inicjatorem projektu był Instytut Ekologii i Terenów Uprzemysłowionych w Katowicach.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Realizatorami projektu byli: Górnośląski Zakład Elektroenergetyczny S.A. w Gliwicach, Instytut Ekologii i Terenów Uprzemysłowionych w Katowicach, Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Gliwicach, Centrum Dziedzictwa Przyrody Górnego Śląska, Główny Instytut Górnictwa, Instytut Podstaw Inżynierii Środowiska PAN, Kompania Węglowa S.A, Ośrodek Badań i Kontroli Środowiska, Politechnika Śląska, Urząd Marszałkowski Województwa Śląskiego, Wyższy Urząd Górniczy w Katowicach, Instytut Chemii Nieorganicznej, gmina Świętochłowice oraz dziewięć miast i gmin usytuowanych w zlewni Kłodnicy (Bytom, Chorzów, Gierałtowice, Gliwice, Katowice, Mikołów, Ornontowice, Ruda Śląska, Zabrze). Koordynatorem programu Przyjazna Kłodnica był Instytut Ekologii i Terenów Uprzemysłowionych w Katowicach.

Planuje się następujące działania:
- redukcja ładunku zanieczyszczeń w miastach, gminach i fabrykach,
- wyeliminowanie źródeł zanieczyszczeń na obszarach miejskich i terenach uprzemysłowionych niepołączonych z siecią kanalizacyjną,
- minimalizacja negatywnych skutków szkód górniczych

Partycypacja społeczna: Zorganizowane zostały spotkania z mieszkańcami, a w trakcie realizacji projektu partycypacja społeczna przy planowaniu dalszych kroków procesu

rewitalizacji ulegała wzrostowi. Program i związane z nim korzyści przedstawiono również organizacjom pozarządowym. Zarówno na etapie planowania, jak i wdrażania projektu przeprowadzano rozmowy z interesariuszami, m.in. spotkania z społecznościami szkolnymi i lokalnymi przedsiębiorcami, wywiady, konferencje, rozmowy telefoniczne, korespondencję pocztową i internetową, nawiązano dialog społeczny na stronie internetowej, w prasie, radiu i telewizji oraz wydawano różnego rodzaju informacje prasowe, ulotki, broszury oraz inne okresowe i okazjonalne publikacje.

Finansowanie:
Górnośląski Zakład Elektroenergetyczny S.A. w Gliwicach oraz jego właściciel spółka Vattenfall sfinansowały początkowe prace, a koordynacją projektu zajął się Instytut Ekologii i Terenów Uprzemysłowionych. Dalsze środki pozyskano z programów unijnych, Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Fundacji Eko-Fundusz oraz lokalnych przedsiębiorstw przemysłowych.

Analiza:
Przeprowadzono badania mające na celu określenie poprawy jakości wody oraz stanu środowiska naturalnego w zlewni Kłodnicy oraz badania dotyczące gospodarki wodno-ściekowej w wybranych gminach.

Kłodnica w Katowicach (©Instytut Ekologii i Terenów Uprzemysłowionych w Katowicach)

Główne przeszkody: Problemy związane z pozyskaniem środków pieniężnych oraz problemy natury prawnej stanowiły najpoważniejsze przeszkody w realizacji projektu. Wycofanie się głównego sponsora spowodowało wstrzymanie realnych działań.

Kluczowe czynniki sukcesu: Ścisła współpraca pomiędzy miastami odegrała kluczową rolę w realizacji projektu.

Projekt 30B – Rakówka: Renaturalizacja Rakówki

Lokalizacja: Bełchatów / Polska
Inwestor / podmiot wykonawczy: Miasto Bełchatów
Przedział czasu / Status: rozpoczęcie w roku 1996, w toku

Krótki opis: W pierwszej kolejności w 1996 roku przeprowadzono rewitalizację Rakówki w Parku Olszewskich. Rok później (w 1997) rewitalizacji poddano kolejną część rzeki, a w roku 1999 – także zbiornik. Działania te umocniły lokalną społeczność w przekonaniu co do opłacalności realizacji podobnych projektów, w wyniku czego władze miejskie podjęły decyzję o dalszej rewitalizacji rzeki Rakówki.

Ogólny zamysł projektu: Celem projektu była ochrona oraz naturalny rozwój doliny Rakówki głównie poprzez lepszą organizację gospodarki ściekowej.

Szczegółowe cele projektu

ekologiczne: Projekt zakładał zachowanie ciągłości istniejącego korytarza ekologicznego oraz modernizację miejskiego systemu wodno-kanalizacyjnego.

gospodarcze: Podniesienie wartości miasta poprzez promocję turystyki i działalności gospodarczej.

społeczne: Integracja mieszkańców oraz poprawa jakości życia poprzez modernizację i udostępnienie publicznych przestrzeni rekreacyjnych; przekonanie ludności co do korzyści wypływających z podobnych inicjatyw.

planowanie / rozwój urbanistyczny: propozycja czynności planistycznych.

(©baza danych Urzędu Miejskiego w Bełchatowie)

Główny cel projektu: Celem głównym projektu była organizacja gospodarki wodno-ściekowej w mieście.

Inicjatywa / „siła napędowa”: Punktem wyjścia dla projektu był spontaniczny pomysł rewitalizacji pierwszego odcinka rzeki – znajdującego się w Parku Olszewskich – który miał na celu zwiększenie potencjału rekreacyjnego miasta.

(©Urząd Miejski w Bełchatowie)

Procesy planowania i wdrażania projektu: Opracowane zostało studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Bełchatów mające na celu „ochronę doliny Rakówki" oraz Wieloletni Plan Inwestycyjny na lata 2005-2008. Proces wdrożeniowy został podzielony na etapy. Ósmy etap, a tym samym ostatni, powinien zostać ukończony w sierpniu 2011 roku.

Partycypacja społeczna: W ramach środków dążących do zapewnienia partycypacji społecznej zorganizowano spotkania z mieszkańcami budynków mieszkalnych zlokalizowanych na obszarze rewitalizacji. Na przestrzeni ponad trzynastu lat trwania projektu, partycypacja społeczna w planowaniu dalszych kroków procesu rewitalizacji ulegała wzrostowi. Program i związane z nim korzyści przedstawiono również organizacjom pozarządowym.

Finansowanie: Nie istnieją dane dotyczące kosztów projektu w fazie planowania, lecz dostępne są dane na temat kosztów związanych z wdrożeniem projektu, które pod koniec roku 2010 sięgały kwoty 2.058.000 zł (około 520.000 euro). W ósmy etapie – który powinien zostać ukończony w sierpniu 2011 roku – przewidywane koszty określa się na 600.000 zł (około 151.600 euro).

Czynnikami decydującymi o sukcesie projektu były: dobra komunikacja z mieszkańcami, wzrost współpracy pomiędzy jednostkami miejskimi oraz zainteresowanie i zaangażowanie mieszkańców.

Główną przeszkodą w realizacji projektu były trudności z pozyskaniem wymaganych środków pieniężnych.

(©Urząd Miejski w Bełchatowie)

Projekt 36E – Sokołówka: Renaturalizacja Sokołówki

Lokalizacja: Łódź / Polska

Inwestor / podmiot wykonawczy: Miasto Łódź

Przedział czasu / Status: lata 90 - 2006

Wielkość obszaru: teren kilku kilometrów rzeki wraz ze zbiornikami o wielkości 2 hektarów powierzchni wody oraz kilku hektarów terenów przyległych.

Krótki opis: Przed laty ogromna 45 hektarowa posiadłość w dolinie Sokołówki (lewy brzeg dopływu Bzury) należała do najbogatszego w tym czasie w Łodzi przemysłowca Juliusza Heinzela, który wybudował w okolicy ulicy Zgierskiej rezydencję pałacową otoczoną parkiem krajobrazowym. Na odcinku poniżej ulicy Zgierskiej (aż do ujścia Bzury) dolinę Sokołówki charakteryzuje unikatowe piękno przyrody oraz nieliczne ślady interwencji człowieka. Z tego względu, na tym odcinku rzeki panowały odpowiednie warunki dla przeprowadzenia procesu renaturalizacji. Prace nad naturalizacją Sokołówki przeprowadzono w dwóch etapach.

Zbiornik „Zgierska" na Sokołówce (©Małgorzata Kopernik)

Zbiornik „Zgierska" obejmujący obszar 1,44 ha powierzchni wodnej, został poddany przebudowie w pierwszej kolejności; sam zbiornik został utworzony we wgłębieniu po starym stawie rybnym zwanym Chachuły (pochodzącym od nazwiska właściciela stawu). Obszar wokół zbiornika został poddany reorganizacji; zasiano trawę oraz nasadzono drzewa i krzewy. Przy zbiorniku znajdują się ścieżki spacerowe oraz przestrzeń na plac zabaw i park zwierząt. Zbiornik stał się ulubionym miejscem wypoczynku mieszkańców miasta oraz stanowi miejsce schronienia ptactwa wodnego. W 2004 roku prace budowlane nad zbiornikiem „Zgierska" zostały ukończone. Staw „Teresy" znajduje się na dzisiejszym osiedlu Liściasta w miejscu dawnych stawów Kordackiego. Jego obecna nazwa pochodzi od znajdującej się w pobliżu ulicy św. Teresy od Dzieciątka Jezus. Zbiornik ma pół hektara powierzchni, mieści od 3 do 5 tysięcy metrów sześciennych wody, a w najgłębszym miejscu ma metr. Na jego terenie położona jest wysepka o powierzchni 200 m^2. Staw otacza stary drzewostan, a jego nieckę wypełniła woda z Sokołówki, doprowadzona podziemnym kanałem. Zbiornik „Teresy" został zmodernizowany w roku 2006.

Ogólny zamysł projektu: Proces renaturalizacji doliny rzeki polegał na modernizacji czterech zbiorników wodnych, koryta rzecznego oraz odtworzenia naturalnej nadrzecznej okrywy roślinnej.

Szczegółowe cele projektu

ekologiczne: utworzenie nowych obszarów rekreacyjnych dla mieszkańców, poprawa mikroklimatu, podniesienie atrakcyjności pobliskich nieruchomości, podwyższenie walorów estetycznych miasta, poprawa jakości wody powierzchniowej, usunięcie niedogodności związanych z

występowaniem dróg niebrukowych, zapewnienie bezpiecznego drenażu wody deszczowej, zagospodarowanie środowiska oraz odbudowa zaniedbanych części krajobrazu miejskiego, zwiększenie świadomości ekologicznej mieszkańców.

gospodarcze:: promowanie turystyki, rekreacji oraz działalności gospodarczej.

społeczne:: nadanie przestrzeni miejskiej nowej tożsamości, integracja mieszkańców oraz poprawa jakości życia poprzez zmodernizowanie. i udostępnienie publicznych przestrzeni rekreacyjnych

planowanie / rozwój urbanistyczny: propozycja czynności planistycznych, zachowanie środowiskowych cech miasta.

Główny cel projektu: Głównym celem projektu było utworzenie nowych obszarów rekreacyjnych dla mieszkańców, przywrócenie kulturowego dziedzictwa oraz przyrodniczego znaczenia doliny Sokołówki.

Zbiornik „Teresy" na Sokołówce, ukończony w roku 2006 (©Małgorzata Kopernik)

Inicjatywa / „siła napędowa": Projekt jest efektem owocnej współpracy władz miejskich Łodzi z pracownikami naukowymi Politechniki Łódzkiej.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Pomysł renaturalizacji doliny Sokołówki powstał w latach 90 w wyniku współpracy pracowników naukowych Uniwersytetu Łódzkiego i władz miejskich. Pierwszy etap projektu został ukończony w roku 2004, drugi – w 2006. Prace na renaturalizacją Sokołówki podzielono na dwa etapy.

Partycypacja społeczna: Głównymi uczestnikami projektu są: Urząd Miasta Łódź, który jest odpowiedzialny za aspekty inwestycyjne i organizacyjne projektu (w tym partycypację społeczną), Politechnika Łódzka, która odpowiada za teoretyczne opracowanie planu zagospodarowania oraz liczne organizacje pozarządowe.
Utworzona została grupa Learning Alliance będąca platformą współpracy interesariuszy, m.in. przedstawicieli samorządu, spółek, uczelni oraz instytutów badawczych. W ramach środków mających na celu zapewnienie partycypacji społecznej zorganizowano spotkania z mieszkańcami budynków mieszkalnych zlokalizowanych na obszarze rewitalizacji oraz spotkania władz samorządowych z przedstawicielami spółdzielni mieszkaniowych oraz przedsiębiorcami zainteresowanymi inwestowaniem na obszarach poprzemysłowych. Informacje na temat projektu publikowane były na stronie urzędu miejskiego spełniającej tym samym funkcje platformy informacyjno-dyskusyjnej. Do pozostałych metod podwyższenia świadomości społecznej należały spotkania informacyjne odbywające się w szkołach, spotkania z mieszkańcami pobliskich dzielnic oraz publikacje prasowe i internetowe.

Broszura informacyjna na temat projektu renaturyzacji Sokołówki (opracowany przed rozpoczęciem inwestycji)

Finansowanie: Udział środków unijnych na poziomie 35%, w ramach 6 Programu Ramowego SWITCH

Kluczowymi czynnikami sukcesu były pogłębienie współpracy pomiędzy jednostkami samorządowymi oraz dofinansowanie z programu SWITCH.

Główną przeszkodą w realizacji projektu były problemy z pozyskaniem wymaganych środków pieniężnych.

Staw „Teresy" (©Małgorzata Kopernik)

Analiza – Polska

Trzydzieści sześć projektów zostało szczegółowo przeanalizowanych i ocenionych pod względem procesów planowania i wdrażania oraz pod względem znaczenia efektów realizacji projektów. Analizę przeprowadzono zgodnie z podejściem opisanym powyżej polegającym na przydzielaniu punktów poszczególnym projektom. (zob. załącznik, tabele od 1.5-1 do 1.5-3).

Ocena procesów planowania i wdrażania

Pomimo fragmentaryczności bazy danych stanowiącej podstawę oceniania procesów planowania i wdrażania, próba ewaluacji projektów została uwieńczona sukcesem. Szesnaście projektów uzyskało wysoki wynik: Osiem z nich nie zostało w pełni wdrożonych albo też jest w fazie realizacji, siedem zostało wdrożonych całkowicie lub częściowo. Oznaczone są one odpowiednio za pomocą [1] i [2] w tabeli 1.2-2 „Przegląd analizowanych projektów".

Ocena efektów realizacji projektów

Analiza efektów realizacji projektów (tabela 1.5-2, załącznik) pokazuje, że z dwunastu projektów realizowanych w Polsce północnej trzy projekty charakteryzowało kompleksowe podejście do rewitalizacji obszarów miejskich oraz wysoki wynik oceny hydro-ekologicznej (oznaczenie [3)] w tabeli 1.2-2 „Przegląd analizowanych projektów"). Kolejne trzy projekty otrzymały wysoki wynik końcowy lecz koncentrowały się raczej na rewitalizacji miasta / przestrzeni miejskiej (aspekty społeczno-gospodarcze zamiast przyrodniczych, oznaczenie: [4)]).

Wśród obecnie realizowanych projektów w Polsce południowej, cztery projekty charakteryzowało bardzo kompleksowe podejście (tabela 1.5-3, załącznik). Projekty te oznaczone są znakiem [5)] w tabeli 1.2-2.

Wnioski

Na drodze analizy sformułowano następujące wnioski:

- Większość projektów wdrażanych w polskich miastach nie ma kompleksowego charakteru – nie uwzględnia się aspektów ekologicznych, urbanistycznych, społecznych i gospodarczych w tym samym stopniu i nie dąży się do ich zrównoważenia.
- Żaden z projektów ukierunkowanych na ekologiczną odbudowę rzek miejskich (renaturalizacja) nie został sfinalizowany; wdraża się obecnie kilka projektów w południowej Polsce, niemniej jednak w żadnym z polskich miast nie przeprowadzono całkowitej odbudowy ekologicznej odcinka rzecznego.
- W północnej Polsce udało się sfinalizować pewne działania rewitalizacyjne, lecz koncentrowały się one przede wszystkim na społeczno-gospodarczej rewitalizacji dzielnic miejskich, a nie – na celach ekologicznych projektu.
- Większość projektów zakładała eliminację zanieczyszczeń oraz utworzenie nadrzecznych obszarów rekreacyjnych. Natomiast nie miały one na celu poprawy stanu i potencjału środowiska naturalnego rzek i ich dolin.
- Nie znaleziono przykładów zakupu ziemi w celach rewitalizacyjnych.

- Pod sloganem różnorodności biologicznej ukryte są często działania mające na celu ochronę istniejących zasobów przyrodniczych lub budowę obszarów zielonych, a nie przywrócenie dawnych biotopów czy siedlisk.
- W miastach wyrażenie „korytarz rzeczny" wykorzystywane jest jako termin prawny.
- Działania ukierunkowane na zagospodarowanie lokalnego obszaru zlewni zostały uwzględnione jedynie w dwóch projektach.
- W Polsce południowej projekty regionalne znajdujące się obecnie w fazie wdrażania są w rzeczywistości oparte o projekty lokalne. Nie mają one dodatkowej wartości w skali poniżej zlewni rzeki.
- Na Górnym Śląsku żaden z projektów nie uwzględnił zwiększenia pojemności retencyjnej.
- Nie istnieje żaden lokalny długoterminowy program wyraźnie poświęcony rzekom południowej Polski – projekty są wdrażane w ramach funduszy strukturalnych i nie wykraczają poza rok 2013.

Niniejsza analiza określa najtrudniejsze i najbardziej powszechne problemy w Polsce (Polska południowa i północna), ich rozwiania oraz kluczowe dla sukcesu projektu czynniki:

Tabela 1.2-3: *Najpoważniejsze i najbardziej rozpowszechnione problemy w Polsce (Polska południowa i północna), ich rozwiązania oraz kluczowe dla sukcesu projektu czynniki*

Główne problemy	**Zastosowane rozwiązania**	**Kluczowe czynniki sukcesu**
Plan i metodologia		
Brak doświadczeń w opracowywaniu metodologii projektów zintegrowanej rewitalizacji urbanistyczno-przyrodniczej	Pomyślne poszukiwanie metod planistycznych odpowiadających lokalnym potrzebom projektu (projekt nr 4B – Bydgoski Węzeł Wodny)	Własne nowatorskie podejście do planowania i projektowania Szkolenia pracownicze, wymiana doświadczeń z Forum Rewitalizacji, badania metodologiczne z pozostałych krajów członkowskich
Brak metod zarządzania projektami, słaba koordynacja zespołów pracujących na projektem, brak raportowania z postępów w realizacji projektu	Po negatywnych doświadczeniach w Żyrardowie (projekt nr 19E), metodologia zarządzania cyklem projektu zostaje wykorzystana na etapie planowania, wdrażania i nadzorowania poszczególnych zadań	Wola i determinacja uczestników projektu; ścisła współpraca pomiędzy zespołami planistycznymi i wdrożeniowymi
Brak baz danych GIS dotyczących zlewni, niezgodność danych statystycznych odnoszących się do różnych sfer życia miejskiego: odmienność obszarów oraz poziomu przeprowadzanych badań uniemożliwia porównanie danych	Na przykład, utworzenie w pierwszej kolejności bazy danych GIS, służącej za podstawę dla opracowania planu oraz systemu zagospodarowania terenów podmokłych w projekcie 1A realizowanym w zlewni rzeki Parsęta.	Wymiana informacji i współpraca pomiędzy samorządami, planistami oraz pracownikami badawczymi w celu utworzenia bazy danych i projektów zagospodarowania przestrzennego; wdrożenie zintegrowanych metod planowania
Problemy natury prawnej oraz trudności związane z zarządzaniem i pozyskiwaniem środków pieniężnych		
Brak mechanizmów prawnych, modelów współpracy pomiędzy sektorem publicznym i prywatnym, brak lokalnych mechanizmów finansowania dostosowanych do warunków polskich, brak dofinansowania zewnętrznego na rzecz naprawy i modernizacji budynków	Finansowanie z budżetu miejskiego, pozyskiwanie środków krajowych i unijnych	Umiejętność pozyskiwania środków unijnych miała wielkie znaczenie: umożliwiała ona realizację projektów rewitalizacji, rosło zainteresowanie mediów, a wizerunek miasta w oczach mieszkańców, turystów i

mieszkalnych (w przypadku rewitalizacji miasta)		inwestorów ulegał poprawie.
Programy finansowania projektów rewitalizacji (Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego ZPORR, Regionalny Program Operacyjny RPO) koncentrują się jedynie na celach społecznych, gospodarczych i przestrzennych. Z tego powodu, projekty skierowane na rewitalizację ekologiczną nie mogą uzyskać dofinansowania w ramach tych programów (brak tego typu kryteriów w definicji rewitalizacji)	Dostosowywanie zadań rewitalizacyjnych do priorytetów Zintegrowanego Regionalnego Programu Operacyjnego lub uzyskanie środków z innych funduszy i programów, takich jak program INTERREG IIIA finansowany przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego EFRR, Program Pomocy Polsce i Węgrom w Restrukturyzacji Gospodarki PHARE, Fundusz Spójności, Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego oraz Norweski Mechanizm Finansowy	
Niestabilność prawna i liczne zmiany przepisów prawnych regulujących proces pozyskiwania środków unijnych w pierwszym okresie członkostwa Polski w Unii Europejskiej, czego rezultatem były opóźnienia w refundowaniu oraz potrzeba zawierania dalszych umów	Pożyczki zaciągnięte przez samorządy; kwestia obligacji komunalnych	
Problemy społeczne:		
Problem nieruchomości, brak przekonania właścicieli przyległych gruntów co do potrzeby realizacji projektu i korzyści z niego wypływających Strach przed podniesieniem wartości gruntu i co się z tym wiąże – podwyższeniem czynszów	Zwiększenie świadomości społecznej poprzez zorganizowanie spotkań, dyskusji i warsztatów z mieszkańcami (np. 6C – Tczew, 9C – Poznań, dzielnica Śródka, 15D – Płock); publikacje medialne na tematy związane z projektami rewitalizacji	Aktywacja członków szeregowych w celu wsparcia lokalnych inicjatyw Wprowadzenie programów edukacyjnych oraz konsultacji społecznych

Zalecenia – Polska

Wstępne rozeznanie w sytuacji przestrzeni nadrzecznych w Polsce oraz analiza zarówno udanych jak i nieudanych projektów rewitalizacji dolin rzecznych pozwalają na określenie dwunastu istotnych kwestii, przedstawionych tutaj w formie zaleceń[37] dla podobnych projektów realizowanych w przyszłości:

37 Większość zaleceń zgodna jest z dokumentem pt. „10 Principles for Sustainable Urban Waterfront Development" (źródło: http://www.waterfront-net.org/services/documents,), por.: Januchta-Szostak A., The Water Impact on the Quality of Urban Space. Research on urban river spaces revitalization processes in the northern Poland, (w:) Gerrit J. Carsjens (red.) Landscape Legacy. Landscape Architecture and Planning Between Art and Science. Maastricht, the Netherlands, 12-14 maja 2010, ISOMUL, Uniwersytet Wageningen, 2010, s. 210 E:\CELA2010\papers\210.pdf.

- **Kompleksowość i ciągłość rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych:** Inwestycje nadrzeczne nie mogą być rozważane w odosobnieniu, jako że stanowią nie tylko integralną cześć tkanki miejskiej i jej nadrzecznej „fasady", lecz również element liniowych i sieciowych korytarzy ekologicznych oraz systemów hydrologicznych. Sprawą najwyższej wagi jest to, by wprowadzane metody zintegrowanego planowania uwzględniały wpływ inwestycji na jakość środowiska naturalnego i kulturowego, aktywację nabrzeży, atrakcyjność ścieżek turystycznych oraz zagrożenie powodziowe. Rewitalizacja to proces ciągły. Plany zagospodarowania lokalnego muszą być oparte o dogłębną analizę głównych funkcji i zawartości krajobrazów nabrzeżnych. Muszą również być wystarczająco elastyczne, by pozwolić na wprowadzanie istotnych zmian.
- **Czystość wody:** Wysoka jakość wody powierzchniowej to podstawowy warunek zrównoważonej rewitalizacji obszarów nadrzecznych. Eliminacji źródeł zanieczyszczeń w zlewni towarzyszyć muszą wysiłki dążące do zwiększenia zdolności zbiorników wodnych do samooczyszczania.
- **Warunki wstępne w zlewni:** Czynności zmierzające ku udanej renaturalizacji terenów podmokłych wymagają uprzedniego zdiagnozowania warunków panujących w zlewni oraz dostosowania celów projektu do pojemności retencyjnej i potrzeb określonej zlewni. Aby uniknąć dewastacji przekształcanych obszarów renaturyzacja koryt rzecznych powinna stanowić końcowy etap projektu.
- **Dostosowywanie rozwiązań do możliwości przestrzennych:** Priorytety rewitalizacji obszarów nadrzecznych zależne są od parametrów obszaru i jego umiejscowienia w miejskiej strukturze funkcjonalno-przestrzennej. Aspekty społeczno-kulturowe oraz walory estetyczne traktowane są priorytetowo w zagospodarowaniu przestrzennym zagęszczonych śródmieść, natomiast większe parki i lasy miejskie pozwalają na rewitalizację ekologiczną i utworzenie wodnych biotopów. Na wszystkich obszarach, jednak, konieczne jest wykorzystanie wszystkich możliwości w celu zwiększenia dostępności stref brzegowych oraz podniesienia ich atrakcyjności, pojemności retencyjnej i różnorodności biologicznej.
- **Tworzenie wizerunku miasta:** Nabrzeża są kluczowym elementem tworzenia wizerunku miasta, zarówno w zakresie rozwoju turystyki i rekreacji, jak i w zakresie tworzenia przestrzeni dla integracji społecznej i wydarzeń kulturowych. Zależność ta powinna być wykorzystywana w celu odpowiedniej promocji działań rewitalizacyjnych w dolinach rzecznych.
- **Dostępność nabrzeży:** Nabrzeża powinny być fizycznie i wizualnie dostępne dla mieszkańców i turystów bez względu na ich pochodzenie, pozycję społeczną czy wiek. Wysokiej jakości przestrzenie publiczne powinna cechować wysoka dostępność oraz ciągłość nadrzecznych tras rekreacyjnych.
- **Funkcje priorytetowe:** Użytkowanie nadrzecznych obszarów miejskich powinno wiązać się z wykorzystaniem potencjału rzeki, np. w celach transportowych, rekreacyjnych, kulturowych, edukacyjnych lub sportowych przy jednoczesnej ochronie bogactwa przyrodniczego dolin rzecznych.
- **Tożsamość nabrzeży:** Wspólne dziedzictwo miasta i rzeki, podobnie jak wydarzenia kulturowe, architektura oraz zasoby naturalne powinny określać charakter oraz znaczenie krajobrazów nadrzecznych. Również relikty przemysłowej przeszłości powinny stanowić integralną część obszarów nadbrzeżnych.
- **Podział na etapy, zarządzanie procesem rewitalizacji i monitorowanie efektów:** Rewitalizacja nabrzeży miejskich to długotrwały, złożony i wieloaspektowy proces, który powinno się przeprowadzać w kilku etapach, nie tylko w celu właściwego wykorzystania

środków inwestycyjnych, lecz również w celu generowania korzyści finansowych, społecznych, kulturowych i ekologicznych wypływających z renaturalizacji poszczególnych części dolin i aktywacji nadbrzeżnych przestrzeni publicznych. Konieczne jest zastosowanie metodologii zarządzania projektami oraz monitorowanie efektywności poszczególnych zadań w celu zdobycia akceptacji społeczności i decydentów. Lokalne władze administracyjne powinny zajmować się monitorowaniem postępów w realizowaniu celów strategicznych, bez względu na cykle gospodarcze i krótkoterminowe korzyści.

- **Akceptacja społeczna:** Społeczna akceptacja przekształceń to warunek wstępny partycypacji społecznej w projekcie rewitalizacji i utrzymania jego efektów. Uzyskać ją można poprzez cierpliwą współpracę ze społecznością lokalną, sumienne informowanie o planach inwestycyjnych oraz uwzględnianie społecznych potrzeb i oczekiwań. Istotne jest podwyższanie świadomości ekologicznej lokalnej społeczności za pomocą atrakcyjnych programów edukacyjnych skierowanych na poszczególne grupy społeczne (nie tylko dzieci i młodzież).
- **Współpraca sektora publicznego i prywatnego:** Najwyższy poziom akceptacji społecznej osiąga się, gdy koszty przekształceń i utrzymania poddanych rewitalizacji obszarów są współdzielone. Cel ten można urzeczywistnić poprzez współpracę sektora publicznego z prywatnym. Władze lokalne muszą zagwarantować wysoką jakość realizowanego projektu, przemyślane zagospodarowanie przestrzenne oraz zrównoważony rozwój społeczny. Udział kapitału prywatnego zapewnia dochodowość i przyspiesza rozwój obszaru. Prywatni deweloperzy powinni czuć się zobowiązani do partycypacji w kosztach modernizacji nadrzecznych przestrzeni publicznych. Koordynatorzy procesu rewitalizacji powinni zapewnić długoterminowe korzyści gospodarcze, społeczne i ekologiczne.
- **Ponadregionalny charakter wód powierzchniowych** Granice zlewni nie zbiegają się z granicami administracyjnymi. Z tego powodu skuteczna rewitalizacja obszarów nadrzecznych wymaga ponadregionalnej a czasami nawet międzynarodowej współpracy. Niezbędne jest przekazywania wiedzy i doświadczenia na poziomie międzynarodowym pomiędzy jednostkami uczestniczącymi w procesie rewitalizacji nadrzecznych obszarów miejskich na różnych etapach planowania i wdrażania projektów.

Podsumowanie – Polska

Wybór najlepszych przykładów rewitalizacji nadrzecznych przestrzeni miejskich w Polsce południowej oparty był o analizę literatury i dokumentów planistycznych z dwudziestu jeden projektów, wykonaną przez zespół GIG-REURIS. Następnie wybrano jedenaście projektów w celu przeprowadzenia dogłębnej oceny procesów planowania i wdrażania oraz efektów realizacji projektów.

W Polsce północnej metodologia selekcji opracowana została przez dr inż. arch. Annę Januchtę-Szostak z Wydziału Architektury Politechniki Poznańskiej.

Metodologia ta składała się z czterech etapów:

1. wstępna identyfikacja i selekcja, oparte o literaturę tematu, dokumenty planistyczne oraz rozmowy przeprowadzone z ekspertami,
2. klasyfikacja projektu,
3. zebranie danych i ich weryfikacja,
4. ocena przykładów dobrych praktyk.

Badaniami objęto obszar czterdziestu trzech miast leżących w Polsce północnej. Ostatecznie, wybrano trzydzieści sześć projektów z całej Polski i podzielono je na pięć kategorii.

Opracowano specjalne kwestionariusze, których celem było zebranie informacji o poszczególnych projektach. Kwestionariusze dla Polski północnej różniły się od tych dla Polski południowej, lecz umożliwiły one zespołowi REURIS wybranie skutecznych i kompleksowych projektów o charakterze ekologicznym, urbanistycznym, społecznym i gospodarczym. Podczas analizowania projektów oczywistym stało się, że większość polskich projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych obecnie znajduje się na etapie przygotowań.

Skuteczna analiza projektów rewitalizacji miejskich obszarów nadrzecznych przedstawiła większość powszechnych w Polsce problemów oraz ich rozwiązania.

Do głównych problemów należą:

- brak doświadczenia i metodologii dotyczącej projektów zintegrowanej rewitalizacji urbanistyczno-przyrodniczej,
- brak mechanizmów prawnych, modelów współpracy sektora publicznego i prywatnego oraz lokalnych mechanizmów finansowych dostosowanych do polskich warunków,
- niski stopień świadomości społecznej o tych zagadnieniach,
- problem dostępności gruntu,
- brak baz danych poświęconych zlewiskom oraz nieadekwatne dane statystyczne dotyczące różnych sfer życia.

Do kluczowych czynników sukcesu należą:

- wdrożenie zintegrowanych metod planowania,
- wykorzystywanie środków miejskich, krajowych i unijnych,
- wprowadzenie programów edukacyjnych i konsultacji społecznych,
- ścisła współpraca pomiędzy zespołami planującymi i realizacyjnymi,
- nowatorskie podejście do planowania i projektowania,
- własne inicjatywa oraz podejście oddolne.

1.2.4.3 Czechy

Rzeki i potoki w Czechach

Podobnie jak w innych krajach, w Czechach na miejskich obszarach nadrzecznych widoczne są skutki prowadzenia złej polityki przestrzennej względem przestrzeni nadrzecznej. Rzeki zostały oddzielone od struktur miast oraz poddane znacznym przekształceniom. Niemal na wszystkich ciekach da się zauważyć efekty stosowania starych praktyk zagospodarowania rzecznego – cieki były zwężane i stabilizowane, a obecna na nich ochrona przeciwpowodziowa ma typowo techniczny charakter. Małe cieki, porzucone zakola rzeczne oraz kanały młynówki wykorzystywano często jako miejsca odprowadzania ścieków komunalnych.

Niemniej jednak, w ciągu ostatnich dwudziestu lat można zauważyć poprawę postrzegania miejskich przestrzeni nadrzecznych i zmianę podejścia do gospodarki wodnej. Pomimo praktyk powszechnego stosowania „starych" metod, można odnaleźć dobre przykłady rewitalizacji cieków wodnych w obszarach miejskich, które obrazują, że rzeki coraz częściej uznawane są za integralny element krajobrazu miejskiego.

Morawa w pobliżu Ołomuńca (zdjęcie: Unie pro řeku Moravu)

Podejście – Czechy

W celu przeprowadzenie analiz, zdobycia odpowiednich danych, zespół badający sytuację w Czechach wybrał bardziej statystyczne podejście. Na samym początku sporządzono dokładną, ogólnokrajową mapę przedstawiającą aktualny stan rewitalizacji cieków wodnych na obszarach miejskich. W celu utworzenia powyższej mapy, mając na uwadze zdobycie odpowiednich danych zwrócono się do następujących instytucji:

- przedsiębiorstwa gospodarki wodnej,
- Zarząd Gospodarki Wodnej i Melioracji,
- Agencja ds. Zagospodarowania i Ochrony Krajobrazu,
- jednostki administracyjne parków krajobrazowych i narodowych,
- władze miejskie i wojewódzkie wydzielonego miasta Praga,
- wszystkie miejscowości z poszerzonymi kompetencjami / miasta o populacji przekraczającej 5.000 mieszkańców,

- Państwowy Fundusz Ochrony Środowiska (z uwzględnieniem oddziałów regionalnych),
- firmy zajmujące się planowaniem i realizacją projektów związanych z gospodarką wodną i odbudową cieków wodnych,
- organizacje pozarządowe działające na rzecz ochrony środowiska i krajobrazu.

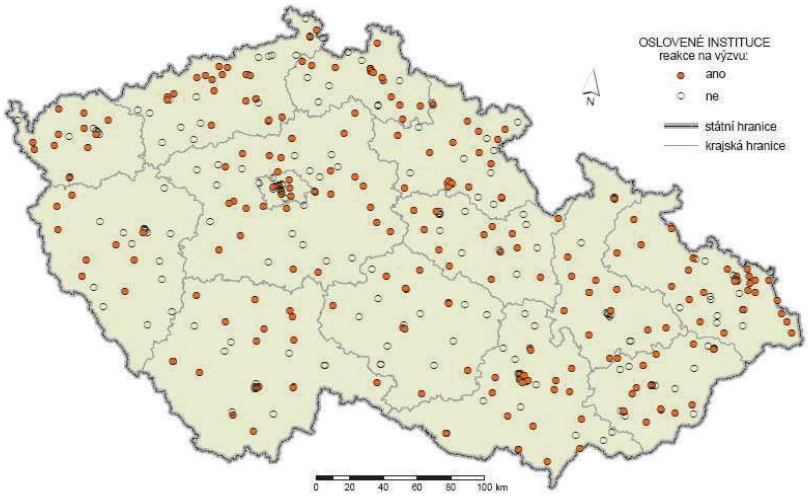

Rys. 1.2-4: *Mapa rozmieszczenia instytucji, z którymi nawiązano kontakt wraz z ich odpowiedziami (łącznie 419 instytucji, 54% instytucji udzieliło odpowiedzi) (źródło: ArcCR 500) (czerwone punkty – udzielenie odpowiedzi, białe punkty: brak odpowiedzi)*

Z instytucjami skontaktowano się drogą pocztową (list informacyjny i kwestionariusz) oraz internetową. Kwestionariusze miały na celu zdobycie informacji na temat typu i statusu podejmowanych działań, ich lokalizacji, cieków wodnych, inwestorów i okresu wdrażania projektu. Poproszono również o krótki opis projektu.

Zaledwie nieco ponad połowa respondentów odesłała informacje zwrotne i wyraziła chęć uczestniczenia w badaniu. Niski poziom zainteresowania respondentów stanowił główną przeszkodę dla przeprowadzenia właściwej oceny zrealizowanych projektów. Mimo to, wybrano trzydzieści pięć projektów w celu przeprowadzenia ich dalszej oceny. Niniejsza próbka stanowiła unikalne źródło informacji na temat dobrych praktyk rewitalizacji miejskich obszarów nadrzecznych w Czechach.

Kolejny etap polegał na zgromadzeniu szczegółowych danych na temat tych projektów. Dane te pozyskano poprzez ponowne zastosowanie kwestionariuszy. Jeśli zachodziła taka potrzeba, kontaktowano się z odpowiednią osobą lub instytucją (spotkania, korespondencja internetowa, rozmowy telefoniczne).

Projekty zostały poddane ocenie podlegającej następującym kryteriom:

- lokalizacja na obszarze miejskim,
- zastosowanie zasad rewitalizacji (projekty ukierunkowane na techniczną ochronę przeciwpowodziową oraz prace nad korytami rzecznymi zostały pominięte),
- wieloaspektowa orientacja projektu (aspekty ekologiczne, społeczne i urbanistyczne, ochrona przeciwpowodziowa, itp.),

a następnie podzielono je na dwie kategorie:

- kategoria A: wdrożone i planowane kompleksowe projekty rewitalizacji (dwadzieścia trzy projekty) – np. projekty o orientacji wieloaspektowej,
- kategoria B: projekty ograniczające się do rewitalizacji wybranych elementów – charakter ogólny tych projektów (w sumie: dwanaście projektów) nie różni się znacznie od projektów poprzedniej kategorii.

Z kategorii A wybrano dwanaście przykładów najlepszych praktyk; ich szczegółowy opis znajduje się poniżej.

Przegląd analizowanych projektów – Czechy

Tabela 1.2-4: *Lista czeskich programów rewitalizacyjnych oraz półnaturalnych działań mających za zadanie poprawę ochrony przeciwpowodziowej na ciekach wodnych znajdujących się w krajobrazie miejskim, z uwzględnieniem kilku przypadków* ostrożnie wdrażanych tradycyjnych rozwiązań stosowanych na ciekach wodnych *(1. 12. 2009)*
(kursywą zaznaczone jest dwanaście projektów uznanych za przykłady najlepszych praktyk)

Sekcja A) kompleksowe programy rewitalizacji i półnaturalne systemy przeciwpowodziowe na ciekach wodnych w krajobrazie miejskim

1 Havlíčkův Brod - rewitalizacja i działania przeciwpowodziowe na potoku Cihlářský
2 Havlíčkův Brod - potok i jego okolica, działania na odcinku pomiędzy ulicami: Rozkošská i Havlíčkova
3 Chrudim - rewitalizacja kanału młynówki w mieście Chrudim
4 Jiczyn – polder pod zbiornikiem Šibeňák na potoku Valdický
5 Jiczyn – działania mające na celu funkcjonalne wykorzystanie zlewni Cydlina na obszarze miasta Jiczyn
6 Karlowe Wary – zakole rzeki Ochrza, biocentrum
7 Litomyšl – działania na rzecz ochrony przeciwpowodziowej przy placu Komenského
8 Loštice – potok Třebůvka, Moravičany – obwałowania potoku
9 Ołomuniec – rewitalizacja rzeki Morawa i działania na rzecz ochrony przeciwpowodziowej w mieście Ołomuniec
10 Opawa – parki miejskie – kanał miejski i zbiornik retencyjny
11 Opawa – odbudowa brzegu rzeki Opawa
12 Planá – rewitalizacja zlewni potoku Plánský
13 Praga – rewitalizacja potoku Čimický
14 Praga – rewitalizacja potoku Botič przy placu Kozinovo
15 Praga – rewitalizacja potoku Botič przy teatrze Fidlovačka
16 Praga – rewitalizacja potoku Krůtecký
17 Praga – rewitalizacja potoku Litovecko-Šárecký
18 Praga – odbudowa polderu Čihadla
19 Praga – rewitalizacja potoku Cibulka
20 Přeštice – prace nad korytem rzecznym oraz na obszarze przylegającym do rzeki Úhlava
21 Trzyniec – rewitalizacja parku leśnego w Trzyńcu
22 Uherský Brod – rewitalizacja potoku Vinohradský
23 Veselí nad Moravou – rewitalizacja odizolowanego starorzecza Hrnčířské louky

Sekcja B) ostrożnie wdrażane rozwiązania tradycyjne z pewnymi elementami rewitalizacji

24 Bílovec – przyjazne dla środowiska działania przeciwpowodziowe na potoku Bílovka
25 Jablunkov - Návsí – prace na potoku Kostkov
26 Kamenický Šenov – odbudowa potoku Šenovský
27 Karviná – prace na potoku Rájecký
28 Nowy Jiczyn – prace nad korytem potoku Zrzávka w Bludowicach
29 Polička – działania na rzecz ochrony przeciwpowodziowej w zlewni potoku Bílý
30 Praga – odbudowa potoku Dolejský
31 Praga – odbudowa potoku Košíkovský
32 Rychwald – prace w dolnej części potoku Gurňáka
33 Studénka – prace na potoku Butovický
34 Úštěk – naturalna strefa rekreacyjna wzdłuż potoku Červený
35 Úvaly – odbudowa cieku wodnego i stawów z uwzględnieniem działań na rzecz ochrony przeciwpowodziowej

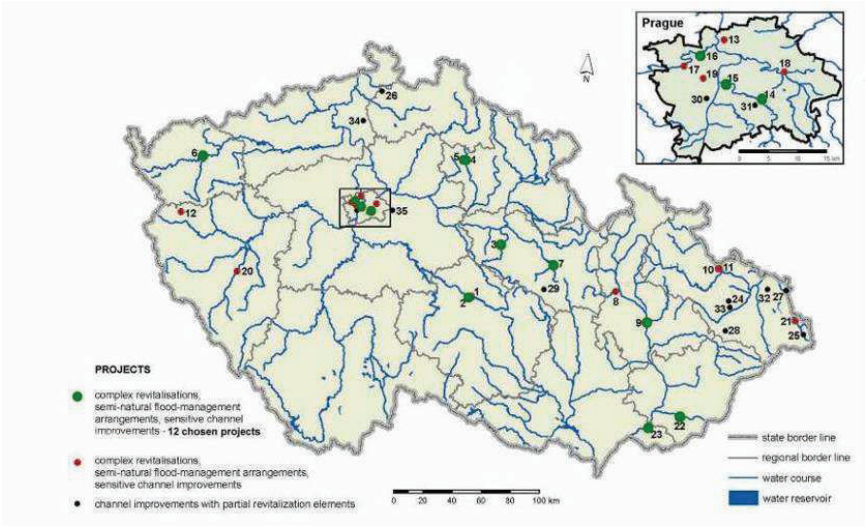

Rys. 1.2-5: *Lokalizacja 35 analizowanych czeskich projektów (dane: ArcCR 500, DIBAVOD)*

Tabela 1.2-5 *Dwanaście przykładów najlepszych praktyk z Czech (numery odpowiadają danym z mapy)*

Nr (mapa)	Nazwa	Lokalizacja / Miasto	Inwestor	Rok ukończenia Status	Główne cele
2	Rewitalizacja odcinka prawego dopływu rzeki Sázava pomiędzy ulicami: Rozkošská i Havlíčkova	Miasto Havlíčkův Brod	Władze miasta Havlíčkův Brod	2009	ekologiczne społeczne gospodarcze
3.	Odbudowa zabytkowego kanału rzecznego (kanał młynówki) w centrum miasta Chrudim	Chrudim	Władze miasta Chrudim	2009	ekologiczne społeczne
4.	Ochrona przeciwpowodziowa w dzielnicy Jiczyna i odbudowa pierwotnie skanalizowanego potoku Valdický (polder znajdujący się pod zbiornikiem Šibeňák)	Miasto Jiczyn	Władze miasta Jiczyn	2007	ekologiczne społeczne gospodarcze
5	Prace na ciekach Cydlina i Valdický oraz ich obszarach zalewowych zlokalizowanych w przestrzeni miejskiej	Miasto Jiczyn	Władze miasta Jiczyn	niezrealizowane (planowane rozpoczęcie – rok 2013)	ekologiczne społeczne gospodarcze
6	Rewitalizacja odcinka rzeki Ochrza i przylegających do niej terenów w mieście Karlowe Wary (bio-centrum)	Karlowe Wary	Władze miasta statutarnego Karlowe Wary	Niezrealizowane (planowane rozpoczęcie – rok 2010)	ekologiczne społeczne gospodarcze
7	Działania na rzecz ochrony przeciwpowodziowej na rzece Loučná na odcinku znajdującym się w pobliżu osiedla przy placu Komenského	Litomyšl	Władze miasta Litomyšl	2002	ekologiczne społeczne gospodarcze
9	Odbudowa i prace na rzecz ochrony przeciwpowodziowej w Ołomuńcu	Ołomuniec	Zarządca Zlewni Morawy, gmina Ołomuniec	Niezrealizowane (planowane rozpoczęcie - rok 2011)	ekologiczne społeczne gospodarcze
14	Rewitalizacja potoku Botič przy placu Kozinovo	Praga	Władze miasta wydzielonego Praga	2009	ekologiczne społeczne gospodarcze
15	Odbudowa 170-metrowego odcinka potoku Botič w centrum Pragi w pobliżu teatru Fidlovačka	Praga	Władze miasta wydzielonego Praga	2007	ekologiczne społeczne gospodarcze
16	Odbudowa 260-metrowego odcinka potoku Krůtecký znajdującego się na obszarze parku przyrodniczego Šárka – Lysolaje	Praga	Władze miasta wydzielonego Praga	2007	ekologiczne społeczne
22	Rewitalizacja 270-metrowego odcinka potoku Vinohradský na terenie osiedla pod Vinohrady	Uherský Brod	Władze miasta Uherský brod	2009	ekologiczne społeczne
23	Rewitalizacja odizolowanego starorzecza rzeki Morawy (tzw. "Hrnčířské louky")	Veselí nad Moravou	Zarządca zlewni rzeki Morawa	2007	ekologiczne społeczne

Przykłady najlepszych praktyk – Czechy

Projekt 2 – dopływ Sázavy: rewitalizacja odcinka cieku pomiędzy ulicami: Rozkošská i Havlíčkova

Lokalizacja: Havlíčkův Brod / Czechy
Inwestor / wykonawca: Władze miasta Havlíčkův Brod / EVOS-HYDRO, s.r.o. (spółka z o.o.)
Przedział czasu / Status: wdrożenie – od marca do października 2009
Wielkość obszaru: 200-metrowy odcinek cieku

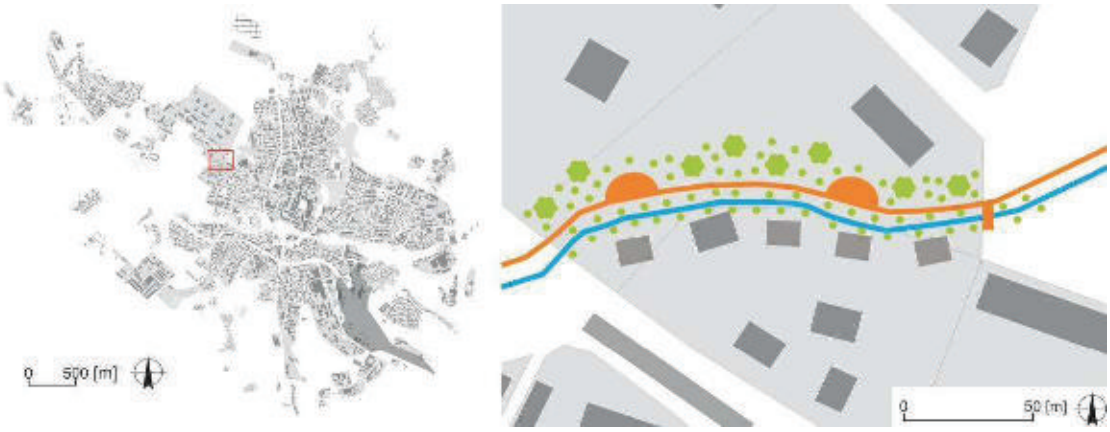

Plan (zdjęcie: Unie pro řeku Moravu)

Krótki opis: Prawy dopływ Sázavy na odcinku pomiędzy ulicami Rozkošská i Havlíčkova to w przeszłości skanalizowany ciek stanowiący zagrożenie dla przyległych budynków w okresie wzmożonych opadów. Oprócz tego, przylegający do cieku obszar znajdował się w złym stanie i nie pozwalał na lepsze jego wykorzystanie przez mieszkańców.
Pierwotna konstrukcja cieku została poddana przebudowie, a jego pojemność została zwiększona. Ponadto, zainstalowano nowy system oświetlenia, wybudowano kładki dla pieszych, usunięto rośliny inwazyjne, a na ich miejsce zasadzono nabrzeżne byliny i krzaki oraz zasiano trawę.

Ogólny zamysł projektu: Celem ogólnym projektu jest wieloaspektowe podwyższenie wartości potoku.

Szczegółowe cele projektu
ekologiczne: Dwa główne cele ekologiczne projektu to przeprowadzenie w przyjazny dla środowiska sposób regulacji potoku uwzględniającej potencjalne wędrówki zwierząt oraz wzrost nierówności dna

potoku.

gospodarcze: Z gospodarczego punktu widzenia, głównym celem projektu jest poprawa ochrony przeciwpowodziowej, której celem jest zmniejszenie zagrożenia powodziowego na tym obszarze, co wiąże się z przyszłymi oszczędnościami w postaci obniżonych kosztów naprawy szkód powodziowych.

społeczne: Celem społecznym projektu było stworzenie przestrzeni rekreacyjnej dla mieszkańców pobliskich dzielnic oraz stworzenie lepszych warunków spacerowych, szczególnie dla pacjentów pobliskiego szpitala.

planowanie przestrzenne/rozwój urbanistyczny: Z punktu widzenia planowania przestrzennego, projekt ma na celu utworzenie w przyjazny dla środowiska sposób nowego obszaru pozwalającego na kontakt z wodą.

Główny cel projektu: Celem głównym projektu było zwiększenie pojemności retencyjnej do wymaganego poziomu oraz zapewnienie lepszej ochrony przeciwpowodziowej dla tego obszaru, jak również zwiększenie pojemności wodnej zlewni oraz zwiększenie różnorodności biologicznej omawianego obszaru.

Inicjatywa / „siła napędowa": Pomysłodawcą projektu był inwestor - miasto Havlíčkův Brod

Proces planowania i wdrażania: Realizacja projektu rozpoczęła się w marcu 2009, a zakończyła się w październiku tego samego roku.

Utrzymanie: Obszar jest utrzymywany przez gminę Havlíčkův Brod.

Partycypacja społeczna: Propozycja projektu została przedstawiona w lokalnej gazecie *Havlíčkobrodské listy*. Informacje dotyczące realizacji projektu dostępne są na witrynie internetowej miasta. Uroczyste otwarcie, które nastąpiło po zakończeniu prac renowacyjnych, miało miejsce 16 lipca 2009, a udział w nim brali przedstawiciele władz miejskich i innych organizacji, jak również społeczność lokalna.

Finansowanie: Ogólna wartość projektu wyniosła 7.231.910 koron czeskich (290.000 euro). Projekt był częściowo finansowany z Programu Operacyjnego: Środowisko, priorytet VI - Poprawa stanu środowiska naturalnego. Ze wspomnianego programu pozyskano 3.986.782 koron czeskich (około 160.000 euro)

Analiza: Wyznaczone cele, odpowiadające potrzebom społeczności lokalnej oraz wymogom ochrony środowiska naturalnego, zostały w pełni zrealizowane.

Kluczowe czynniki sukcesu: Kluczowym czynnikiem sukcesu realizacji projektu było uwzględnienie potrzeb społeczności lokalnej oraz spełnienie wymogów ochrony środowiska naturalnego. Nie wystąpiły żadne przeszkody w realizacji projektu.

Stan przed rozpoczęciem rewitalizacji

lipiec 2009

czerwiec *2009*

(zdjęcia: ©gmina Havlíčkův Brod)

Projekt 3 - odbudowa zabytkowego kanału młynówki w centrum Chrudima

Lokalizacja: Chrudim / Czechy
Inwestor / wykonawca: Władze miasta Chrudim
Ramy czasowe / Status: 1995-2009
Wielkość obszaru: odcinek około 1.700 metrów

położenie i plan (zdjęcia: ©Unie pro řeku Moravu)

Krótki opis: Celem projektu była odbudowa kanału młynówki znajdującego się na starym mieście Chrudima. Jest to pierwszy czeski projekt kompleksowej rewitalizacji kanału młynówki w warunkach ograniczonej przestrzeni miejskiej.

Stan przed rozpoczęciem rewitalizacji (©Šindlar, s.r.o.)

Omawiany odcinek wodny był zapuszczony i zapchany zarówno przez glinę jak i osady niejednorodne. Nieużyteczny kanał obniżał walory estetyczne zabytkowego centrum miasta.
Wdrożone rozwiązania inspirowane były naturalnymi ciekami wodnymi (meandrująca rzeka z drobnym żwirem oraz odizolowane starorzecze, odcinki rzeczne z głazami i ostrymi kamienia pochodzącymi z kamiennych wąwozów). Proponowana pojemność koryta rzecznego pozwala na odprowadzenie 0,18 m^3/s (standardowa przepustowość cieku wynosi 0,10 m^3/s) Wykorzystano takie materiały jak drewno, żwir i kruszywo. Po przeprowadzeniu konsultacji z ekspertami określono specyfikacje dla przyszłej okrywy roślinnej.

Ogólny zamysł projektu: Projekt zakłada generalną odbudowę kanału młynówki, poprawę jakości wody oraz integrację kanału młynówki ze strukturą miasta.

Szczegółowe cele projektu
ekologiczne: Do celów ekologicznych

należy: utworzenie nowych siedlisk, przywrócenie odcinka rzecznego poprzez udrożnienie go w celu umożliwienia swobodnych wędrówek ryb i innych organizmów, zwiększenie zdolności cieku do samooczyszczania, oraz poprawa jakości wody.

społeczne: Celem społecznym jest utworzenie dogodnego i przyjemnego obszaru nadrzecznego, odpowiadającego potrzebom rekreacyjnym zarówno osób dorosłych, jak i dzieci.

planowanie / rozwój urbanistyczny: W zakresie rozwoju urbanistycznego projekt ma za zadanie podniesie walorów estetycznych miasta.

Główny cel projektu: Omawiany projekt koncentrował się na aspektach ekologicznych i społecznych.

Stan po rewitalizacji (©Šindlar, s.r.o.)

Inicjatywa / „siła napędowa”: Inicjatorem projektu były władze miasta Chrudim, natomiast opracowaniem projektu zajęła się firma projektowa Šindlar, s.r.o. Inspiracją dla projektu były prace wykonane przez ekspertów holenderskich, którzy również występowali w roli konsultantów (specjaliści z Ede będącego miastem partnerskim Chrudima).

Procesy planowania i wdrażania projektu: Plan rewitalizacji kanału młynówki zaproponowały władze miasta Chrudim, które wspierały ten projekt na każdym jego etapie, od planowania, przez promocję i wdrożenie. Sam kanał jest własnością miasta, podobnie jak większość terenów przyległych.
Zgodność projektu z planem generalnym została potwierdzona. Wydano również decyzję o zagospodarowaniu przestrzennym i pozwolenie na budowę. Uzyskano również wymagane pozwolenie z urzędu ochrony środowiska.
Projekt wdrażany był w latach 1995-2009 i podzielony został na sześć etapów.

Partycypacja społeczna: Społeczność lokalna nie została uwzględniona w fazie planowania projektu, jako że pierwsze prace nad projektem rozpoczęły się na początku lat 90, kiedy to partycypacja społeczna nie była równie rozpowszechniona w Czechach co dziś.

Finansowanie: Koszt wdrożenia projektu sięgnął kwoty 14.000.000 koron czeskich (około 560.000 euro). Pierwsze trzy etapy zostały całkowicie sfinansowane ze środków miasta Chrudim.
Na kolejnych etapach pozyskiwano środki z Państwowego Funduszu Ministerstwa Środowiska (SFŽP). Całkowity koszt utrzymania rocznego wynosi 100.000 koron czeskich (około 4.000 euro)

Analiza: Rewitalizacji poddano większość kanału młynówki. Nieodbudowany pozostaje odcinek między ulicami Václavská i Koželužská, przy którym znajdują się działki prywatne.

Główne przeszkody: Do głównych przeszkód należały: niewystarczająca ilość środków pieniężnych, zmienne warunki w mieście, wpisanie kanału młynówki na listę zabytków, infrastruktura techniczna, niewystarczający przepływ wody przez większość roku, wysoki poziom sedymentacji.

Kluczowe czynniki sukcesu: Kluczowymi czynnikami sukcesu były: pełne wsparcie władz miejskich, fakt, że zarówno kanał jak i przyległe tereny są własnością miasta. Istotne były również: łatwy dostęp do kanału, uzyskany dzięki drogom miejskim oraz możliwość kontrolowania poziomu wody w korycie.

Stan po rewitalizacji (©Šindlar, s.r.o.)

Stan po rewitalizacji (©Šindlar, s.r.o.)

Projekt 4 – potok Valdický: Ochrona przeciwpowodziowa dla części miasta Jiczyn oraz odbudowa potoku Valdický – polder pod zbiornikiem Šibeňák

Lokalizacja: Jiczyn / Czechy
Inwestor / wykonawca: Władze miasta Jiczyn / Zvánovec, a.s. (firma prywatna)
Przedział czasu / Status: listopad 2004 – styczeń 2007
Wielkość obszaru: 275-metrowy odcinek potoku Valdický

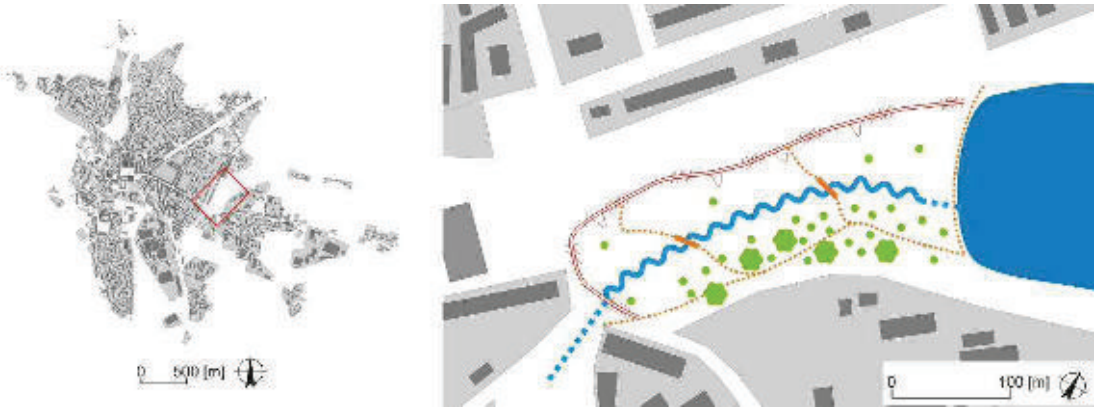

Położenie i plan (zdjęcia: ©Unie pro řeku Moravu)

Krótki opis: Potok Valdický został skanalizowany na odcinku od zapory leżącej na zbiorniku Šibeňák. Wybudowana została nowa zapora przy zbiorniku w celu poprawy ochrony przeciwpowodziowej. Zapora ma długość 270 metrów oraz szerokość 3,5 metra; stosunek nachylenia boku wynosi 1:3 (część pod lustrem wody) oraz 1:2 (część nad lustrem wody); całkowita pojemność zbiornika wynosi 1700 m^3.
Przeprowadzono prace remontowe na uprzednio skanalizowanym 275-metrowym odcinku potoku Valdický oraz ukształtowano nowy meander. Z kamieni rzecznych i dodatkowego żwiru uformowano koryto cieku wodnego o szerokości 6 metrów. Podczas prac rewitalizacyjnych wykorzystano również drewno. Proponowaną przepustowość cieku szacuje się na 0,052 m^3/s

Ogólny zamysł projektu: Głównym celem projektu było zapewnienie lepszej ochrony przeciwpowodziowej dla przyległych dzielnic Jiczyna oraz zwiększenie pojemności retencyjnej obszaru.

Szczegółowe cele projektu
ekologiczne: Do celów ekologicznych należały: rewitalizacja odcinka potoku wraz z jego korytem dążąca do poprawy warunków w lokalnych siedliskach oraz zwiększenia różnorodności biologicznej.
gospodarcze: Głównym celem gospodarczym było zapewnienie lepszej ochrony przeciwpowodziowej.
społeczne: Zarówno mieszkańcy miasta jak i rowerzyści skorzystali z nowych ścieżek rowerowych i spacerowych. Wyznaczono nową trasę rowerową ciągnącą się wzdłuż

zapory zbiornika Šibeňák.

planowanie / rozwój urbanistyczny: Miasto zyskało nowy park miejski.

Główny cel projektu: Głównym celem projektu była poprawa ochrony przeciwpowodziowej dla miasta Jiczyn oraz podwyższenie zdolności retencyjnej przyległych terenów.

Inicjatywa / „siła napędowa”: Pomysłodawcą projektu były władze miasta Jiczyn. Następnie, inicjatywę przejęła firma projektowa Šindlar, s.r.o., która zajęła się opracowaniem projektu. Projekt został wdrożony przez firmę wykonawczą Zvánovec, a.s.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Projekt został zainicjowany przez władze miasta Jiczyn. Kluczowym czynnikiem sukcesu realizacji projektu była umiejętności pozyskania środków z Ministerstwa Środowiska oraz Unii Europejskiej. Zgodność projektu z planem generalnym została potwierdzona. Wydano również decyzję o zagospodarowaniu przestrzennym i pozwolenie na budowę. Prace wdrożeniowe trwały od listopada 2004 do stycznia 2007.

Partycypacja społeczna: Społeczność lokalna i interesariusze nie zostali uwzględnieni na etapie planowania projektu. Wszelkie decyzje dotyczące inwestycji zostały podjęte przez władze miejskie.

Stan przed rozpoczęciem rewitalizacji (©gmina Jiczyn)

Stan przed rozpoczęciem rewitalizacji (©gmina Jiczyn)

Finansowanie: Całkowity koszt projektu wyniósł 5.975.000 koron czeskich (około 239.000 euro). Część środków pochodziło z Ministerstwa Środowiska (Program Operacyjny Środowisko - Infrastruktura dla Środowiska SFŽP) oraz z Unii Europejskiej: 80% kosztów (z uwzględnieniem podatku VAT) pochodziło z źródeł unijnych, 10% – z Ministerstwa Środowiska, 10% – z gminy Jiczyn. 50% środków z Ministerstwa Środowiska przeznaczono na sporządzenie dokumentacji na etapie planowania.

Analiza: Projekt wdrożono w całości oraz zrealizowano jego wszystkie założenia.

Główne przeszkody: Główną przeszkodę w realizacji projektu stanowiło odnalezienie odpowiedniego miejsca składowania osadów wydobytych z koryta cieku.

Stan przed rozpoczęciem rewitalizacji (©gmina Jiczyn)

Kluczowe czynniki sukcesu: Kluczowym czynnikiem sukcesu była umiejętność pozyskania środków z Ministerstwa Środowiska i Unii Europejskiej.

Projekt 5 – Potoki Cydlina i Valdický: Prace na ciekach Cydlina i Valdický oraz ich obszarach zalewowych zlokalizowanych w przestrzeni miejskiej

Lokalizacja: Jiczyn / Czechy

Inwestor / wykonawca: Władze miasta Jiczyn

Przedział / Status: jeszcze nie zrealizowany (proponowany rok realizacji – 2013)

Wielkość obszaru: odcinek 1.580 metrów na potoku Cydlina / odcinek 200 metrów na potoku Valdický.

Położenie i plan (zdjęcia: ©Unie pro řeku Moravu)

Krótki opis: Niniejszy projekt wdrażany będzie na obszarze miejskim Jiczyna, wzdłuż cieków Cydlina i Valdický. W przeszłości, koryta tych cieków zostały wzmocnione, a ich pojemność - zwiększona. Głównym celem projektu jest przywrócenie warunków przyrodniczych omawianych cieków (kręty ciek wodny ze stawami i dynamicznym obszarem zalewowym) przy jednoczesnym zachowaniu wymogów ochrony przeciwpowodziowej oraz poprawie aspektów przyrodniczych, estetycznych i rekreacyjnych obszaru.

Ogólny zamysł projektu: Głównym celem projektu jest poprawa parametrów ochrony przeciwpowodziowej.

Szczegółowe cele projektu

ekologiczne: przekształcenie zakola rzecznego, stawów i brodów w celu utworzenia nowych mikrosiedlisk dla płazów; odbudowa innych siedlisk mająca na celu wzbogacenie okrywy roślinnej obszaru; przywrócenie zdolności samooczyszczania ekosystemu wodnego; zwiększenie różnorodności biologicznej obszaru.

Stan cieku Cydlina przed rozpoczęciem rewitalizacji (© Šindlar, s.r.o)

gospodarcze: obniżenie poziomu wody na wspomnianych odcinkach cieków w okresie podwyższonych opadów deszczu, a poprzez to ograniczenie wydatków związanych z naprawą szkód powodziowych i odbudową obszaru po zalaniu.

społeczne: podwyższenie potencjału rekreacyjnego obszarów przylegających do wspomnianych odcinków cieków i poprawa walorów estetycznych.

przestrzenne: utworzenie unikalnego elementu przyrodniczego w przestrzeni miejskiej.

Główny cel projektu: Oprócz poprawy ochrony przeciwpowodziowej, działanie ma na celu podwyższenie statusu ekologicznego cieków wodnych i ich obszarów zalewowych, a w konsekwencji – podwyższenie potencjału rekreacyjnego miasta.

Inicjatywa / „siła napędowa”: Inicjatorami projektu były władze miejskie oraz firma projektowa Šindlar, s.r.o. Projekt cieszy się wsparciem władz miejskich Jiczyna.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Projekt nie został jeszcze wdrożony. Realizacje projektu planuje się na rok 2013. Ogólny plan projektu został opracowany w roku 2006. W roku 2008 rozpoczęto proces opracowywania dokumentacji budowlanej dla projektu uwzględniającej miejskie plany zagospodarowania przestrzennego. Projekt jest zgodny z planem generalnym.

Partycypacja społeczna: Na obecnym etapie nie zaangażowano jeszcze społeczności lokalnej.

Kluczowe czynniki sukcesu: Kluczowymi czynnikami sukcesu realizacji projektu jest wsparcie władz miejskich oraz akceptacja planów projektowych.

Cydlina przed rewitalizacją (© Šindlar)

Projekt 6 – rzeka Ochrza: Rewitalizacja odcinka zakola rzeki Ochrza i przyległych obszarów w Karlowych Warach (biocentrum)

Lokalizacja: Karlowe Wary / Czechy

Inwestor / wykonawca: Władze miasta statutarnego Karlowe Wary

Przedział czasu / Status: rozpoczęcie procesu wdrażania w roku 2010, w toku

Wielkość obszaru: Odcinek zakola rzeki Ochrza o długości 1 kilometra oraz przylegające do niego obszary znajdujące się na terenie miasta

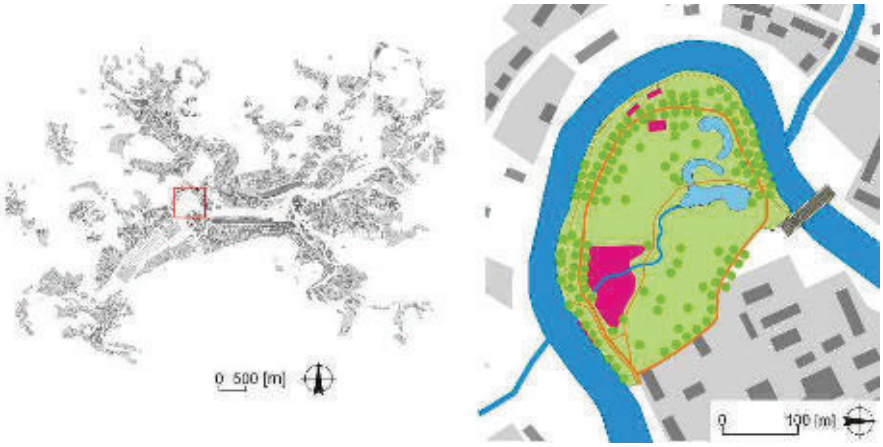

Położenie i plan (zdjęcia: ©Unie pro řeku Moravu)

Krótki opis: Obszar objęty niniejszym projektem nie był rolniczo wykorzystywany w ostatnich latach, dlatego też jest on pokryty zbiorowiskami roślinności ruderalnej. Oprócz tego, cześć obszaru wykorzystywana była jako miejsce składowania odpadów. Obszar zdefiniowany jest w planie generalnym Karlowych Warów jako regionalne biocentrum (cześć ekologicznej sieci krajobrazu – miejsce o bogatej różnorodności biotycznej).
Projekt składa się z następujących działań:
prace przygotowawcze (ukształtowanie wzgórza, usunięcie odpadów, stała konserwacja nadbrzeżnej okrywy roślinnej bez ograniczania pojemności retencyjnej terenów zalewowych),
realizacja celów przyrodniczych (kanał wodny w zlewni oraz rozwijanie mokrych siedlisk poprzez infiltrację),
realizacja celów rekreacyjnych (np. place zabaw, trasa rowerowa).

Ogólny zamysł projektu: Głównym celem projektu jest podwyższenie potencjału przyrodniczego terenów podmokłych oraz utworzenie biocentrum.

Szczegółowe cele projektu:
ekologiczne: Do celów biologicznych należą: zwiększenie różnorodności biologicznej poprzez usunięcie gatunków inwazyjnych (głównie rdestu) oraz zbiorowisk roślinności ruderalnej, zasianie odpowiednich traw oraz dopełnienie biotopów poprzez dodanie elementów wodnych o wielkich strefach litoralnych.
gospodarcze: Głównym celem gospodarczym jest poprawa zdolności

cieku do odprowadzania wody.

społeczne: Mieszkańcy miasta zyskają nową przestrzeń rekreacyjną, z której będą mogli korzystać w czasie wolnym - ścieżki dla spacerowiczów, rowerzystów i wrotkarzy. Planuje się również szlak przyrodniczy.

planowanie /rozwój urbanistyczny: Nowo otwarta przestrzeń zostanie zintegrowana ze strukturą miasta. Tereny pod ponowną zabudowę (na których uprzednio znajdowały się ogrody i szklarnie) zostaną zastąpione obszarami przyrodniczymi z elementami dodatkowymi.

Główny cel projektu: Celem głównym projektu jest ponowne rozwinięcie potencjału przyrodniczego terenów zalewowych oraz odtworzenie biocentrum.

Inicjatywa/„siła napędowa”: Inicjatywa zrealizowania projektu należała do firmy Správa lázeňských parků, współfinansowanej przez miasto Karlowe Wary. Z powodu atrakcyjności obszaru istniała obawa, że projekt zostanie zastąpiony w planie generalnym przez projekty innych interesariuszy i inwestorów. Z tego powodu konieczne było sprawne przeprowadzenie negocjacji w celu szybkiego uzyskania zgodny. Za sprawą urzędników, którzy wcześnie dostrzegli wartość projektu, proces jego akceptacji został szybko sfinalizowany.

Przed rozpoczęciem rewitalizacji – 2006 (©Atelier Fontes)

Proces planowania i wdrażania projektu: Za prace projektowe odpowiedzialna była firma Ekologická dílna Brno, natomiast za wdrożenie projektu – firma Atelier Fontes, s.r.o. Proces planowania projektu został ukończony; uzyskano również pozwolenie na budowę. Prace wdrożeniowe podjęto w roku 2010, a ich ukończenie planuje się na rok 2011.

Utrzymanie: Roczne koszty utrzymania pomp wodnych wykorzystywanych w planowanych elementach wodnych sięgną 10.000 koron czeskich.

Partycypacja społeczna: Plany projektu opracowano bez udziału społeczności lokalnej, a ilość informacji przekazywanych mieszkańcom na temat projektu była znikoma. Niniejsze podejście do partycypacji społecznej wynikło z przekonania o istnieniu zagrożenia w postaci realizacji planów budowlanych przez inwestorów, uniemożliwiających wdrożenie projektu.

Finansowanie: Całkowity koszt szacuje się na około 25.900.000 koron czeskich (około 1.036.00 euro). W kwocie tej zamykają się koszty kształtowania terenu równe w kocie 3.600.000 koron czeskich (około 144.000 euro) oraz koszty elementów wodnych w wysokości około 7.000.000 koron czeskich (około 280.000 euro).

Wizualizacja stanu po zakończeniu realizacji projektu(© Ekologická dílna Brno)

Projekt 7 – rzeka Loučná: Działania na rzecz ochrony przeciwpowodziowej na rzece Loučná na odcinku w pobliżu osiedla przy placu Komenského

Lokalizacja: Litomyšl / Czechy
Inwestor / wykonawca: Władze miasta Litomyšl / VCES Hradec Králové, a.s. (firma prywatna)
Przedział czasu / Status: październik 2001 - maj 2002
Wielkość obszaru: około 250-metrowy odcinek rzeki Loučná

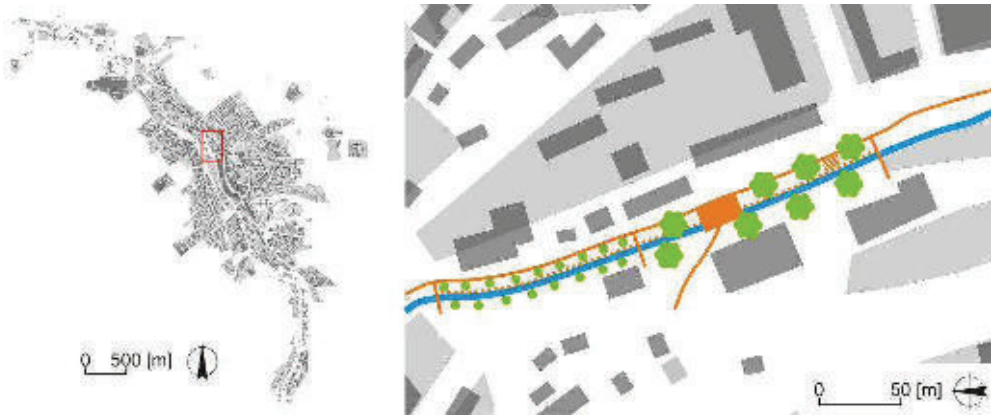

Położenie i plan (zdjęcia: ©Unie pro řeku Moravu)

Krótki opis: Głównym problemem przemawiającym za realizacją projektu był brak integracji przestrzeni osiedlowej z przestrzenią miasta, a także niewystarczająca ochrona przeciwpowodziowa. Koniecznym było wybudowanie mostu łączącego obie przestrzenie oraz rewitalizacja brzegów rzeki.
Przedsięwzięto następujące środki: rzeka została poddana przyjaznej dla środowiska regulacji polegającej na wybudowaniu wału gabionowego na prawym jej brzegu i utworzeniu stopniowego profilu południkowego. Do pozostałych zrealizowanych elementów należały: nadbrzeżna ścieżka na prawym brzegu rzeki, nowa kładka dla pieszych, drewniane schody ułatwiające dostęp do rzeki, wzmocniona koszami szańcowymi ścieżka ciągnąca się wzdłuż rzeki, dwie drogi spacerowe łączące lewy brzeg z domem Smetany i klubem muzycznym Kotelna, naprawa skarp po lewej stronie rzeki, ochrona istniejącej okrywy roślinnej i nasadzanie nowych roślin.

Ogólny zamysł projektu: Projekt został zainicjowany w celu zintegrowania osiedla mieszkaniowego z miastem oraz poprawy ochrony przeciwpowodziowej na omawianym obszarze.

Szczegółowe cele projektu:
ekologiczne: ochrona siedlisk pstrąga poprzez wykorzystanie stopniowego profilu południkowego; wzrost populacji dzikich kaczek; podniesienie atrakcyjności obszaru dla mieszkańców i turystów,
gospodarcze: zapewnienie funkcjonalnej ochrony przeciwpowodziowej, stworzenie warunków dla rozwoju działalności gospodarczej (restauracje i kawiarnia na

wolnym powietrzu),

społeczne:: zwiększenie dostępności rzeki, możliwość „ponownego odkrycia" rzeki przez mieszkańców oraz spacerowania, odpoczynku i zabawy.

Planowanie / rozwój urbanistyczny: połączenie osiedla, miasta i rzeki w funkcjonalny i architekturalnie przemyślany sposób.

Główny cel projektu: Celem głównym projektu było zintegrowanie osiedla z miastem oraz poprawa ochrony przeciwpowodziowej.

Inicjatywa / „siła napędowa": Pomysłodawcą projektu były władze miejskie, które również odpowiadają za jego planowanie i wdrożenie. Szczegółowy plan działań inwestycyjnych zaproponował projektant inż. arch. Josef Pleskot; za wdrożenie projektu odpowiedzialna była prywatna firma Vces Hradec Králové, a.s.

Proces planowania i wdrażania projektu: Projekt został wdrożony w dwóch etapach w okresie od października 2001 do maja 2002. Pierwszy etap, zwany „odbudową placu Komenského", skupiał się na poprawie stanu rzeki i jej wałów; w drugim etapie, ułatwiono dojazd do osiedla od strony miasta oraz zwiększono liczbę miejsc parkingowych (2003-2004).
Władze miejskie są w pełni odpowiedzialne za proces planowania i wdrażania projektu. Projekt został zatwierdzony przez zarządcę rzeki. Przyległe tereny były częściowo własnością miasta, a częściowo – spółki państwowej Povodí Labe, s.p..
Zgodność projektu z planem generalnym została potwierdzona. Wydano również decyzję o zagospodarowaniu przestrzennym i pozwolenie na budowę.

Partycypacja społeczna: Zaprezentowano publiczne projekt mieszkańcom miast, gdzie omawiano plany z osiedla lokalną społecznością oraz przedstawicielami różnych instytucji. Związku Rybackiego, Czeskiego Związku Ochrony Przyrody ČSOP.

Finansowanie: Całkowity koszt projektu sięgnął kwoty 21.261.000 koron czeskich (850.500 euro), 60% tej kwoty stanowiły środki z Programu Odbudowy Osiedli Betonowych.

Analiza: Inwestycję zrealizowano planowo bez większych problemów, a wszystkie jej cele zostały osiągnięte.

Kluczowe czynniki sukcesu: Do kluczowych czynników sukcesu należały: pozyskanie dodatkowych środków na pokrycie kosztów związanych z realizacją projektu; potrzeba poprawy ochrony przeciwpowodziowej w mieście; wieloaspektowość planu projektu; fakt, że miasto występowało w roli jedynego decydenta projektu; zgoda zarządcy rzeki; posiadanie na własność rzeczonych terenów przez miasto lub spółkę państwową Povodí Labe.

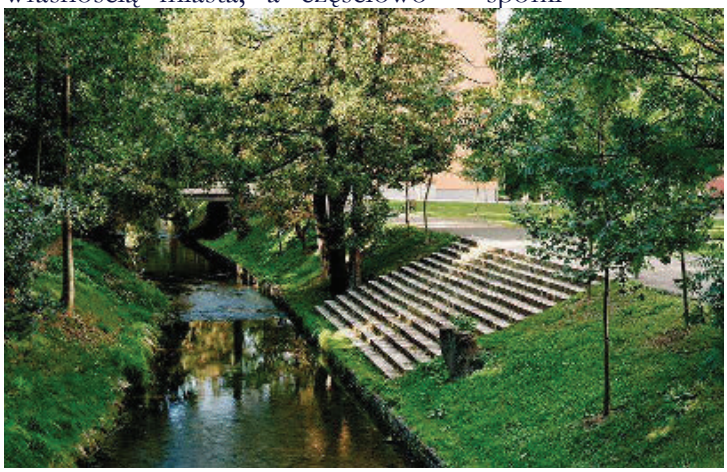

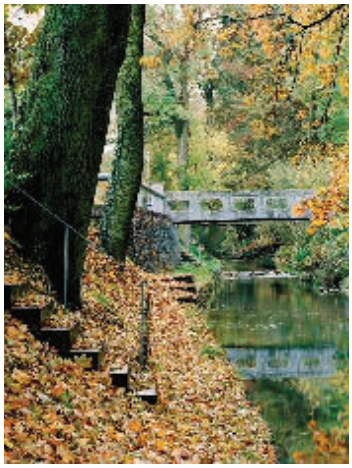

Po rewitalizacji (© Tomáš Souček)

Projekt 9 – rzeka Morawa: Odbudowa i ochrona przeciwpowodziowa

Lokalizacja: Ołomuniec / Czechy

Inwestor / wykonawca: Spółka Povodí Moravy (Zarządca Zlewni Morawy – spółka państwowa) oraz władze miasta Ołomuniec

Przedział czasu / Status: proponowany rok realizacji – 2011

Wielkość obszaru: odcinek 700 metrów

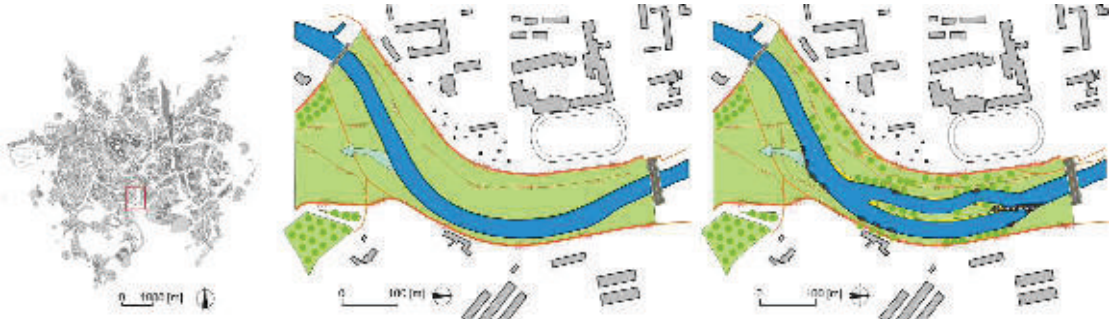

Położenie i plan (zdjęcia: ©Unie pro řeku Moravu)

Krótki opis: Celem projektu było zrealizowanie działań dążących do poprawienia ochrony przeciwpowodziowej w mieście Ołomuniec. Omawiany odcinek cieku charakteryzuje technicznie zaprojektowane koryto rzeczne o niewystarczającej pojemności, co dostrzegalne było podczas powodzi w 1997 roku. Projekt został opracowany na poziomie dokumentacji zagospodarowania przestrzennego. Proponowane działania uwzględniają: bifurkację obecnego koryta rzecznego, a tym samym utworzenie niewysokiej wysepki rzecznej, utworzenie kamiennych nasypów, przekształcenie brodu i sadzawki nadrzecznej, wykorzystanie drewna nadrzecznego przy odbudowie obwałowań, przekształcenie nabrzeżnej skarpy, nasadzenie odpowiedniej roślinności przybrzeżnej, zwiększenie dostępności rzeki, budowę nowych ścieżek i lepsze wykorzystanie istniejącej już ścieżki rowerowej, wzmocnienie zapory rzecznej.
Projekt stanowi drugi etap prac mających na celu poprawę ochrony przeciwpowodziowej w Ołomuńcu (odcinek rzeki od 234,4 km do 233,1 km). Projekt nie został jeszcze wdrożony; termin jego realizacji to rok 2011.

Ogólny zamysł projektu: Celem niniejszego projektu jest zapewnienie lepszej ochrony przeciwpowodziowej na Morawie, rzece będącej jednym z najważniejszych cieków wodnych w Czechach w połączeniu z jednoczesną odbudową wybranego jej fragmentu. Projekt dąży do zwiększenia ochrony przeciwpowodziowej, zwiększenia segmentacji morfologicznej koryta rzecznego, dodania roślin drzewiastych w celu zintegrowania ich z nabrzeżna okrywą roślinną oraz utworzenia aluwialnych stref, dostępnych dla mieszkańców miasta.

Szczegółowe cele projektu

ekologiczne:: utworzenie miejsc stanowiących schronienie dla ryb oraz siedlisk raków poprzez zastosowanie technologii biotechnicznych wałów drzewnych; wyższa dostępność odpowiednich dla ryb miejsc; zwiększenie różnorodności biotycznej koryta rzecznego

poprzez bifurkację i w konsekwencji utworzenie dwóch odnóg rzecznych.

gospodarcze: lepsza ochrona przed powodzią przy jednoczesnym zastosowaniu zasad rewitalizacji obszarów nadrzecznych.

społeczne: podwyższenie atrakcyjności obszaru aluwialnego; utworzenie obszaru rekreacyjnego pozwalającego na odbywanie spacerów, pływanie w rzece oraz zabawy dziecięce.

planowanie /rozwój urbanistyczny: stworzenie warunków pozwalających na łagodne przejście od terenów nadrzecznych do obszaru parku. Cały obszar objęty projektem stanowić będzie obszar zielony Ołomuńca, na którym mieszkańcy będą mieli możliwość wykorzystania potencjału rzeki.

Inicjatywa / „siła napędowa”: Inicjatorami projektu były władze miejskie i mieszkańcy miasta. Plany projektowe zostały sporządzone przez organizację pozarządową.

Partycypacja społeczna: Propozycje przedsięwzięcia działań na rzecz rewitalizacji rzeki nie otrzymały wsparcia władz miejskich (które występowały w charakterze inwestora) Sukces projektu jest efektem zaangażowania społeczności lokalnej w proces dyskusyjny i wywierania poprzez to ciągłego nacisku na inwestorów.

Finansowanie: Całkowity koszt realizacji projektu szacuje się na 350.000.000 koron czeskich (około 14.000.000 euro), z których koszty odbudowy ocenia się na 30.000.000 koron czeskich (1.200.000 euro).

Kluczowe czynniki sukcesu: Kluczowym czynnikiem sukcesu projektu było zaangażowanie organizacji pozarządowych w proces negocjacji i zatwierdzania projektu.

Obecny stan Morawy w Ołomuńcu (zdjęcie: Unie pro řeku Moravu)

Projekt 14 – potok Botič: Odbudowa potoku Botič przy placu Kozinovo

Lokalizacja: Praga / Czechy

Inwestor / wykonawca: Władze miejskie Pragi / Lesy hlavního města Prahy (zarządca cieku wodnego)

Przedział czasu / Status: Wdrożenie – od kwietnia do sierpnia 2009

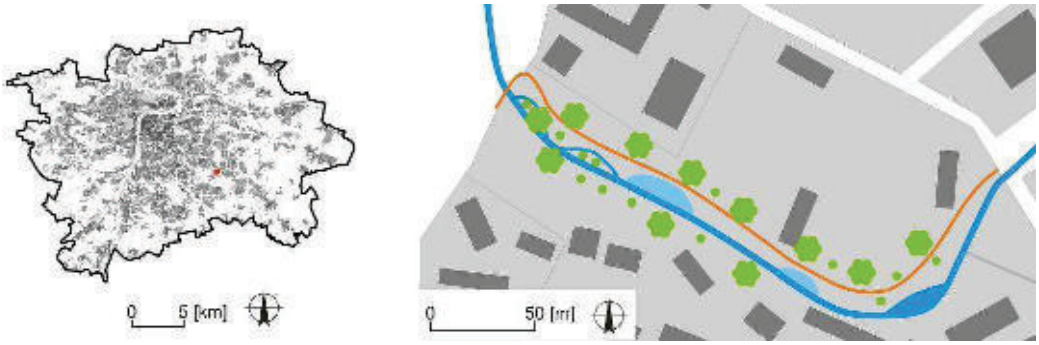

Położenie i plan (zdjęcia: ©Unie pro řeku Moravu)

Krótki opis: Koryto cieku zostało uszkodzone w czasie powodzi w 2002 roku. Lewy brzeg został zrekonstruowany do wysokości 2 m przy użyciu odpadów. Obszar jest pokryty nieendemicznymi zbiorowiskami roślinności ruderalnej (przede wszystkim robinia akacjowa). Dawne śmietnisko przy potoku Botič, które osiągało wysokość 9 m zostało usunięte. Dzięki temu odtworzono wcześniejszy profil lewego brzegu z pofałdowaną skarpą o nachyleniu 1:2. Rezultatem tych działań było zwiększenie przepustowości koryta rzecznego. Przy nowo ukształtowanej skarpie powstały dwa stawy; koryto rzeki zostało poddane bifurkacji, brzegowe strefy nacisku zostały wzmocnione przy użyciu głazów. Na starszych obszarach nadbrzeżnych posiano trawę, a zaraz przy samej linii brzegowej usypano większe kamienie w celu zapewnienia zwierzętom odpowiednich schronień.

Ogólny zamysł projektu: Projekt zakładał poprawę ochrony przeciwpowodziowej oraz rewitalizację cieku i obszarów do niego przyległych mającą na celu odnowę procesów ekologicznych oraz umożliwienie mieszkańcom użytkowania tych obszarów. Niniejszy projekt jest częścią ogólnego programu odbudowy potoku Botič.

Po rewitalizacji – 2009 (©Jiří Karnecki)

Szczegółowe cele projektu

ekologiczne: Realizacja projektu miała na celu poprawę warunków przyrodniczych w samym korycie cieku oraz na terenach przyległych, utworzenie nowych siedlisk dla zwierząt wodnych oraz usunięcie

wysypiska śmieci.

gospodarcze: Realizacji projektu powinna zagwarantować lepszą ochronę przeciwpowodziową oraz doprowadzić do zwiększenia przepustowości koryta cieku.

społeczne: Projekt miał na celu zwiększenie bezpieczeństwa pobliskich nieruchomości oraz utworzenie nowych przestrzeni przyrodniczych, gdzie mieszkańcy mogliby spędzać swój czas wolny.

planowanie /rozwój urbanistyczny: Pod względem rozwoju urbanistycznego projekt miał na celu zwiększenie walorów estetycznych omawianego obszaru.

Inicjatywa / „siła napędowa”: Głównym inicjatorem projektu było miasto Praga oraz jego urzędnicy. Projekt był promowany przez władze miejskie Pragi oraz cieszył się wsparciem radnego ds. środowiska.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Propozycja projektu została złożona przez władze miejskie Pragi jako część zaplanowanych działań na rzecz odbudowy potoku Botič. Opracowaniem planów projektowych zajęła się firma projektowa Aquatest, a.s. (firma prywatna). Projekt został wdrożony przez Lesy hlavního města Prahy (zarządca cieku). Zgodność projektu z planem generalnym została potwierdzona. Wydano również decyzję o zagospodarowaniu przestrzennym i pozwolenie na budowę. Projekt został wdrożony w okresie od kwietnia do sierpnia 2009.

Partycypacja społeczna: Władze miejskie przeprowadziły rozmowy negocjacyjne na poziomie lokalnym (podmiejska dzielnica Pragi), tzn. z mieszkańcami oraz radnymi reprezentującymi ten obszar.

Finansowanie: Całkowity koszt projektu sięgnął kwoty 4.500.000 koron czeskich (około 180.000 euro). Projekt został sfinansowany ze środków miasta.

Po rewitalizacji – 2009 (©Jiří Karnecki)

Analiza: Ponieważ projekt został zrealizowany całkiem niedawno, ocena jego efektów nie jest jeszcze możliwa. Niemniej jednak, wydaje się, że realizacja celów projektu zakończyła się powodzeniem.

Główne przeszkody: Główną przeszkodą było początkowy brak zrozumienia projektu ze strony mieszkańców, skargi składane przez mieszkańców i właścicieli pobliskich posiadłości, wysokie koszty realizacji projektu.

Po rewitalizacji – 2009 (©Jiří Karnecki)

Kluczowe czynniki sukcesu: Kluczowe czynniki sukcesu to: fakt, że władze miejskich sprawują zarząd na ciekiem, współpraca zespołu z Lesy hlavního města Prahy, wsparcie dla projektu ze strony radnego ds. środowiska, posiadanie przez miasto obszarów objętych projektem; fakt, że ochrona przeciwpowodziowa była kwestią najwyższej wagi.

Projekt 15 – potok Botič: Odbudowa odcinka potoku Botič w pobliżu teatru Fidlovačka

Lokalizacja: Praga / Czechy

Inwestor / wykonawca: Władze miejskie Pragi / Lesy hlavního města Prahy (operator cieku wodnego)

Przedział czasu / Status: Od lipca do grudnia 2007

Wielkość obszaru: 170-metrowy odcinek potoku Botič

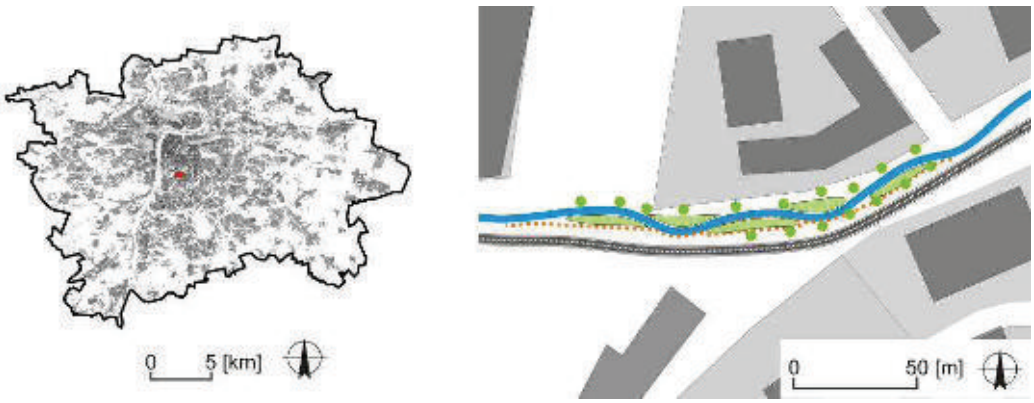

Położenie i plan (zdjęcia: ©Unie pro řeku Moravu)

Krótki opis: Obszar objęty projektem to odcinek potoku z typowym kamiennym korytem i wałami (mury brzegowe). Omawiany odcinek znajdował się z złym stanie. Prace podjęte w ramach projektu miały na celu odbudowę koryta, wałów i odtworzenie dawnych przestrzeni pomiędzy murami brzegowymi.

Ogólny zamysł projektu: Zadaniem priorytetowym projektu było zapewnienie lepszej ochrony przeciwpowodziowej, poprawa warunków wzdłuż wałów, odbudowa koryta cieku oraz w rezultacie pozyskanie nowych przestrzeni naturalnych na obszarze miasta.

Szczegółowe cele projektu

ekologiczne: Głównym celem ekologicznym projektu była poprawa warunków przyrodniczych w korycie cieku oraz utworzenie nowych siedlisk dla zwierząt wodnych i roślin podmokłych.

gospodarcze: Z gospodarczego punktu widzenia najistotniejsza była poprawa ochrony przeciwpowodziowej (odbudowa po wcześniejszych powodziach) oraz przywrócenie pierwotnej przepustowości cieku.

społeczne: Do celów społecznych należało utworzenie nowych przestrzeni przyrodniczych w mieście oraz ich funkcja edukacyjna (transparenty informacyjne i inne materiały)

Inicjatywa / „siła napędowa”: Inicjatorem projektu były władze miasta, natomiast opracowaniem projektu zajęła się firma projektowa Ekotechnik Inženýring, s.r.o. Projekt był promowany przez władze miejskie Pragi oraz cieszył się wsparciem radnego ds. środowiska.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Projekt został wdrożony przez Lesy hlavního města Prahy (operator cieku).

Prace nad wdrożeniem projektu rozpoczęto w lipcu 2007 roku od oczyszczenia koryta i usunięcia z jego dna betonowo-kamiennego bruku. W następnej kolejności utworzono koryto meandrujące (pięć zakoli, kamienne pokrycie na żwirowym dnie) wraz z przyległą okrywą roślinną, oraz zamontowano specjalne sieci zapewniające ochronę podczas podwyższonego stanu wody. Projekt został zrealizowany w grudniu 2007 roku.

Partycypacja społeczna: Władze miejskie przeprowadziły rozmowy negocjacyjne na poziomie lokalnym (podmiejska dzielnica Pragi), tzn. z mieszkańcami oraz radnymi reprezentującymi ten obszar. Z początku inwestor borykał się z brakiem zrozumienia ze strony mieszkańców.

Finansowanie: Koszty projektu wyniosły 7.000.000 koron czeskich (około 280.000 euro). Projekt został sfinansowany wyłącznie ze środków miejskich.

Analiza: Projekt był częścią propozycji kompleksowej odbudowy potoku Botič w Pradze. Cele projektu zostały osiągnięte, a jego efekty w głównej mierze odpowiadają założeniom projektu. Nadrzędnym celem projektu było zapewnienie lepszej ochrony przeciwpowodziowej. W ciągu ostatnich dwóch lat omawiany odcinek cieku zostały pomyślnie włączony do struktury miasta. Nasadzona roślinność przybrzeżna odpowiednio się zakorzeniła.

Główne przeszkody: Do największych przeszkód należały: początkowy brak zrozumienia projektu ze strony mieszkańców, kosztowne i technologicznie skomplikowane przekierowanie rusztu, skargi ze strony mieszkańców, wysokie koszty.

Kluczowe czynniki sukcesu: Kluczowe czynniki sukcesu to: fakt, że władze miejskich sprawują zarząd nad ciekiem, współpraca zespołu z operatorem Lesy hlavního města Prahy, wsparcie dla projektu ze strony radnego ds. środowiska, posiadanie na własność obszarów objętych projektem.

Przed rewitalizacją – 2006 (©Jiří Karnecki)

Realizacja – *2007 (©Jiří Karnecki)*

Po rewitalizacji – 2008 (©Jiří Karnecki)

Projekt 16 – potok Krůtecký: Odbudowa odcinka potoku Krůtecký

Lokalizacja: Praga / Czechy
Inwestor / wykonawca: Władze miasta Praga / Lesy hl.m. Prahy (operator rzeki)
Okres realizacji / Status: wdrożenie – od maja do lipca 2007
Wielkość obszaru: 260-metrowy odcinek potoku Krůtecký

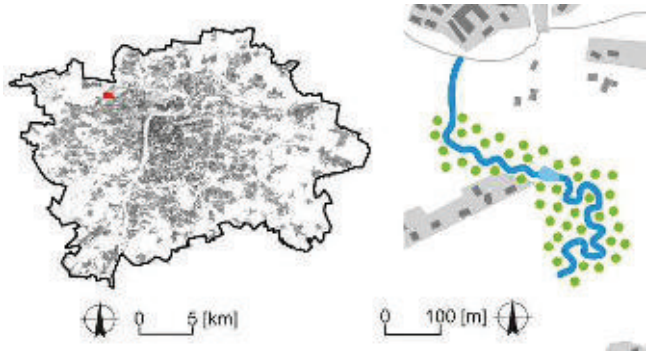

Położenie i plan (zdjęcia: ©Unie pro řeku Moravu)

Krótki opis: Koryto cieku – usytuowane na terenie parku Šárka-Lysolaje – zostało skanalizowane i wyprostowane na całej jego długości (260 metrów) Przyległa łąka pokryta była roślinami ruderalnymi oraz po części odpadami. Ujście skanalizowanej części potoku oraz drenaż sąsiadującej drogi uległy uszkodzeniu.
W czasie prac usunięto betonowe części koryta oraz nieco wykrzywiono jej bieg (meandrowanie); pierwsza część cieku została skierowana na łąkę znajdującą się za ujściem części skanalizowanej. Doprowadziło to do stworzenia terenu podmokłego ze stawem (powierzchni stawu wynosi 90 m^2, a jej maksymalna głębokość – 0,5 m). Pozostawiono młode klony i jesiony oraz uwzględniono ich lokalizację przy wytyczaniu nowego strumienia. Dokonano wzmocnienia wybranych części koryta cieku przy użyciu narzutu kamiennego. Na koniec nasadzono rośliny.

Ogólny zamysł projektu: Ogólny zamysł projektu polegał na poprawie niezadawalającego stanu cieku oraz podwyższeniu jego wartości przyrodniczej.

Szczegółowe cele projektu
ekologiczne: Z przyrodniczego punktu widzenia, odbudowa powierzchni koryta rzecznego stanowiła główny cel projektu. Do innych celów należały: podwyższenie pojemności retencyjnej nowo utworzonego obszaru podmokłego, naturalny rozwój aluwialnego obszaru zalewowego meandrującego cieku, usunięcie wysypiska oraz utworzenie nowych mokrych siedlisk.
społeczne: W wyniku realizacji projektu powstały nowe transparenty i materiały edukacyjne.

Przed realizacją – maj 2007 (©Jiří Karnecki)

Inicjatywa / „siła napędowa”: Pomysłodawcą projektu był jej inwestor – miasto Praga. Projektant, inż. Jiří Hybášek następnie opracował szczegółowe działania rewitalizacyjne. Projekt był promowany przez władze miasta.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Realizacja projektu była ułatwiona ze względu na to, że miasto jest właścicielem większości obszaru miejskiego objętego pracami. Władze miejskie występują również w charakterze zarządcy cieku. Inwestor (miasto Praga) współpracował z operatorem rzeki, Lesy hlavního města Prahy, odpowiedzialnym za wdrożenie projektu, który rozpoczął się w maju 2007 roku i został ukończony w lipcu 2007 roku.

Realizacja – lipiec 2007 (©Jiří Karnecki)

Partycypacja społeczna: Władze miejskie przeprowadziły rozmowy negocjacyjne na poziomie lokalnym (podmiejska dzielnica Pragi), tzn. z mieszkańcami oraz radnymi reprezentującymi ten obszar.

Finansowanie: Całkowity koszt projektu wyniósł 650.000 koron czeskich (około 26.000 euro); pozyskane środki pochodziły wyłącznie z budżetu miasta.

Analiza: Przez okres dwóch lat efekty realizacji projektu poddane były obserwacji. Proces oceniania oparty był o powszechnie uznaną metodologię i ukierunkowany był na wyciągnięcie wniosków z niesatysfakcjonujących rezultatów. Cele projektu zostały osiągnięte.

Realizacja – lipiec 2007 (©Jiří Karnecki)

Główne przeszkody: Główną przeszkodą był początkowy brak zrozumienia projektu ze strony mieszkańców.

Kluczowe czynniki sukcesu: Kluczowe czynniki sukcesu: Fakt, że władze miejskich sprawują zarząd nad ciekiem; współpraca zespołu z operatorem Lesy hlavního města Prahy; wsparcie dla projektu ze strony radnego ds. środowiska.

Nowy staw (©Jiří Karnecki)

Projekt 22 – potok Vinohradský: Odbudowa potoku Vinohradský w mieście Uherský Brod

Lokalizacja: Uherský Brod / Czechy

Inwestor / wykonawca: Władze miasta Uherský Brod / Silamo,s.r.o.(spółka z o.o.), Rumpold UHB,s.r.o. (spółka z o.o.)

Przedział czasu / Status: czerwiec 2008 - maj 2009

Wielkość obszaru: 270-metrowy odcinek potoku Vinohradský

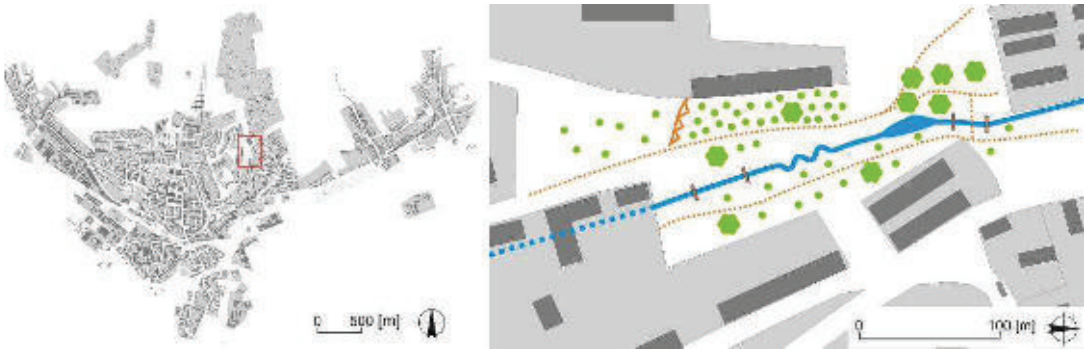

Położenie i plan (zdjęcia: ©Unie pro řeku Moravu)

Przed rewitalizacją - 2008 (© gmina Uherský Brod)

Krótki opis: Projekt zakładał przebudowę 270-metrowego odcinka potoku Vinohradský na obszarze osiedla mieszkaniowego pod Vinohrady w mieście Uherský Brod, znajdującego się w skrajnie złym stanie. Przeprowadzono prace mające na celu wydłużenie rzeki poprzez zmianę jej biegu (meandrowanie), utworzono stopnie brzegowe oraz małe stawy spełniające funkcje siedlisk dla zwierząt wodnych oraz umożliwiające rozwój roślinności zanurzonej. Ostrzyżono i oczyszczono obecne na obszarze rośliny oraz zasadzono nowe (łącznie 868 roślin drzewiastych). Środki te przedsięwzięto na obszarze o przybliżonej powierzchni 6 ha.

Ogólny zamysł projektu: Ogólny zamysł projektu zakładał poprawę niesatysfakcjonujących warunków rzecznych oraz przywrócenie naturalnych funkcji rzeki.

Szczegółowe cele projektu

ekologiczne: Głównym celem ekologicznym projektu była poprawa warunków naturalnych w korycie cieku i jego otoczeniu, utworzenie nowych siedlisk dla zwierząt wodnych oraz rozwój roślinności zanurzonej.

gospodarcze: Głównym celem gospodarczym projektu było zwiększenie

pojemności retencyjnej obszaru poprzez przywrócenie pierwotnych funkcji przyrodniczych rzeki i utworzenie małych stawów.

społeczne: Głównym celem społecznym projektu było utworzenie nowych przestrzeni przyrodniczych w środowisku miejskim, przyczynienie się do podwyższenia potencjału pobliskiego osiedla mieszkaniowego i parku.

planowanie /rozwój urbanistyczny: Celem projektu było podniesienie walorów estetycznych okolic osiedla mieszkaniowego oraz odbudowa elementów architektonicznych.

Inicjatywa / „siła napędowa”: Pomysłodawcą projektu był inwestor – władze miasta Uherský Brod.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Projekt wdrażano w okresie od czerwca 2008 do maja 2009.

Partycypacja społeczna: Projekt został przedstawiony mieszkańcom miasta. Raport dotyczący projektu przedstawiający go jako modelowe przedsięwzięcie został opublikowany w magazynie *Priorita*. Projekt również został przedstawiony na warsztatach w Ołomuńcu.

Po rewitalizacji, 2009 (© gmina Uherský Brod)

Finansowanie: Całkowity koszt projektu wyniósł 2.673.770 koron czeskich (około 107.000 euro). Z powyższej kwoty 2.060.205 koron czeskich (około 82.400 euro) pozyskano ze środków Programu Operacyjnego Środowisko (priorytet 6.4 – Optymalizacja zagospodarowania wodą i 6.5 – Wsparcie dla odbudowy obszarów miejskich).

Po rewitalizacji, 2009 (© gmina Uherský Brod)

Analiza: Wszystkie cele projektu zostały zrealizowane. Ze względu na to, że projekt został zrealizowany całkiem niedawno, ocena jego efektów, w szczególności ekologicznych i rolniczych, nie jest jeszcze możliwa. Bardziej widoczne z kolei są efekty społeczne i urbanistyczne. Ogólnie rzecz biorąc, projekt stopniowo zaczyna spełnia zaplanowane dla niego funkcje.

Kluczowe czynniki sukcesu: Kluczowymi czynnikami sukcesu są: fakt, że pomysłodawca projektu (władze miasta Uherský Brod) był też jego inwestorem oraz fakt, że projekt zdobył dofinansowanie z zewnątrz.

Projekt 23 – rzeka Morawa: Rewitalizacja odizolowanego starorzecza Morawy (tzw. "Hrnčířské louky")

Lokalizacja: Veselí nad Moravou / Czechy

Inwestor / wykonawca: Povodí Moravy, s.p. (administrator zlewni Morawy, spółka państwowa) / Ekostavby Brno (firma prywatna)

Przedział czasu / Status: Od listopada 2006 do października 2007

Położenie i plan (zdjęcia: ©Unie pro řeku Moravu)

Krótki opis: Niniejszy projekt miał na celu rewitalizację odizolowanego starorzecza Morawy zwanego M43 Hrnčířské louky, zlokalizowanego na terenie miasta Veselí nad Moravou. Na obszarze tym znajdują się obecnie tylko pozostałości cieku wraz z osadem dennym. Dorzecze nie spełniała żadnej funkcji ekologicznej, Obszar ten był zanieczyszczony odpadami komunalnymi. Ta część miasta znajdowała się w złym stanie oraz brakowało do niej łatwego dostępu.
Podjęto następujące działania: osady oraz zanieczyszczenia zostały usunięte ze starorzecza, a brzegi poddano zniekształceniu. Powstały dwie powierzchnie wodne o złożonych liniach brzegowych. Przywrócono pierwotną szatę roślinną oraz nasadzono dodatkową roślinność nabrzeżną (około 4000 nasadzeń). Do tego, wybudowano nową drogę dojazdową.

Ogólny zamysł projektu: Ogólny zamysł projektu polegał na dokładnym oczyszczeniu starorzecza oraz jego renaturyzacji, podniesieniu jego wartości ekologicznej i dostępności.

Przed rewitalizacją – 2007 (© Matula, Veselý)

Szczegółowe cele projektu

ekologiczne: Celem projektu było oczyszczenie obszaru starorzecza Morawy, poprawa jakości wody, zwiększenie pojemności retencyjnej obszaru oraz jego różnorodności biologicznej, stworzenie lepszych warunków dla wylęgu ptaków, ze szczególnym uwzględnieniem zimorodków.

gospodarcze: Celem projektu było zwiększenie zdolności retencyjnej odcinka rzecznego oraz zwiększenie jego kubatury.

społeczne: Celem społecznym projektu było udostępnienie uprzednio zapuszczonych obszarów miasta, umożliwienie odbywania spacerów na tym obszarze oraz obserwacji zachodzących procesów odnowy biologicznej.

Inicjatywa / „siła napędowa": Pomysłodawcą projektu był jego inwestor. Na etapie planowania przeprowadzono rozmowy oraz konsultowano się z pracownikami wydziału ds. środowiska w Urzędzie Miasta Veselí nad Moravou.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Projekt był wdrażany w okresie od listopada 2006 do października 2007. Odpowiednie środki techniczne zostały opracowane przez firmę Terra Projekt. Wdrożeniem zajęła się prywatna firma Ekostavby Brno.

Partycypacja społeczna: Na etapie planowania projektu przeprowadzono konsultacje z pracownikami wydziału ds. środowiska w urzędzie miasta Veselí nad Moravou; natomiast podczas wdrażania projektu konsultowano się z centrum edukacyjnym Bílé Karpaty.

Finansowanie: Całkowity koszt projektu wyniósł 11.865.221 koron czeskich (około 475.000 euro). 80% powyższej kwoty pozyskano ze środków Programu Operacyjnego Infrastruktura – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego; 10% środków pochodziło z Państwowego Funduszu Ministerstwa Środowiska.

Analiza: Wszystkie działania planowane w ramach projektu zostały zrealizowane. Ukończono pomyślnie inwestycje oraz osiągnięto wszystkie cele projektu.

Kluczowe czynniki sukcesu: Plan odpowiednich środków technicznych stanowił kluczowy czynnik, który zaważył o sukcesie projektu.

Nowy staw, 2009 (© Matula, Veselý)

Analiza – Czechy

W ostatnich latach można było zauważyć stopniowy wzrost liczby przykładów dobrych praktyk rewitalizacji cieków wodnych na obszarach miejskich. Wśród nich można zidentyfikować te zrealizowane, a także te projekty rewitalizacji cieków wodnych, które są przygotowywane do realizacji. Odnaleźć można przykłady pomyślnie zrealizowanych projektów oraz obecnie przygotowywanych projektów rewitalizacji cieków wodnych. Kompleksowe wdrażanie tzw. „zasad rewitalizacji obszarów miejskich" jest wciąż stosunkowo rzadkie. Niemniej jednak, zauważalna jest zmiana w sposobie postrzegania miejskich obszarów nadrzecznych. Miasta coraz częściej z własnej inicjatywy decydują się na podjęcie działań mających na celu poprawę stanu rzek i sąsiadujących z nimi przestrzeni miejskich stanowiących istotny element środowiska miejskiego.

Cele działań podejmowanych na miejskich obszarach nadrzecznych można podzielić na trzy grupy:

- **Ochrona miast przed powodzią**: Ochrona przed powodzią stanowi integralną część projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych. Projekty rewitalizacji mają za zadanie podniesienie retencyjności cieku oraz odnowę biologiczną elementów przyrodniczych (np. okrywy roślinnej w strefie brzegowej, roślinności zanurzonej, drzew, itp.). W idealnych warunkach ciek zachowuje typową dla siebie dynamikę oraz podlega naturalnym procesom fluwialnym (np. odkładaniu żwiru).
- **Renaturyzacja miejskich cieków wodnych – tzn. przywrócenie ich podstawowych funkcji ekologicznych**: Cel ten ściśle wiąże się z ochroną przeciwpowodziową (patrz powyżej). Geomorfologiczna segmentacja koryta rzecznego i roślinność drzewiasta są preferowane na obszarach miejskich, podobnie jak na innych odcinkach rzecznych. Wygląd rzek miejskich powinien w jak największym stopniu przypominać stan w jakim znajdują się w przyrodzie.
- **Integracja miejskich cieków wodnych ze strukturą miasta oraz ich udostępnienie**: Funkcja społeczna stanowi szczególny, istotny element projektów rewitalizacji. Rzeki mogą spełniać liczne funkcje społeczne, np. funkcje rekreacyjne, sportowe, estetyczne, itp. Z architektonicznego i urbanistycznego punktu widzenia, rzeki i ich strefy brzegowe stanowią ważne przestrzenie w mieście. Poprzez zwiększenie dostępności rzek możliwe jest wykorzystanie tych terenów przez mieszkańców w czasie wolnym. Rosnące zapotrzebowanie mieszkańców na obszary zielone i nadrzeczne w miastach powinno przyczynić się do ich udostępnienia.

Działania rewitalizacyjne powinny być planowane oraz wdrażane z uprzednim uwzględnieniem wszystkich powyższych celów. Nie tylko w przeszłości lecz również w pewnej mierze obecnie rewitalizacja miejskich cieków wodnych ogranicza się do poprawy ochrony przeciwpowodziowej. Realizacja działań mających na celu zwiększenie ochrony przeciwpowodziowej nie powinna oznaczać ignorowania pozostałych dwóch aspektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych. Zabezpieczenie przepływu wody w obszarze miejskim to zadanie mające znaczenie w okresie odpowiadającym zaledwie jednemu procentowi czasu przepływu rzeki przez miasto. W pozostałym czasie, ciek może spełniać funkcje ekologiczne, społeczne i urbanistyczne.

Kluczowe czynniki sukcesu projektów rewitalizacji cieków wodnych:

- **Kluczowa rola miast**: Miasta są głównymi inicjatorami projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych w Czechach. Koszty związane z realizacją projektów były całkowicie lub częściowo pokrywane z budżetu miasta. W drugim przypadku dodatkowe środki pochodziły z programów krajowych lub unijnych. Długoterminowe, systematyczne działania podejmowano przede wszystkim w Pradze (w ramach programu „Strumienie życia"), gdzie zrealizowano lub przygotowuje się łącznie dziesięć projektów. Również w Chrudimie proces rewitalizacji cieku wodnego przeprowadzano w kilku etapach. Za ich przykładem poszły inne czeskie miasta – m.in. Havlíčkův Brod, Jiczyn, Opawa.
- **Zaangażowanie osobiste**: Dobre praktyki w zakresie rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych opierają się na postępowym podejściu oraz wielkim zaangażowaniu osobistym. Determinacja osób zaangażowanych w znacznym stopniu przyczyniała się do promocji i realizacji projektów.
- **Koncentracja na małych ciekach wodnych**: Dotychczas, działania rewitalizacyjne skupiały się na małych strumieniach i potokach, ich odnogach oraz kanałach młynówki. Na wielkich rzekach (np. Morawa w Ołomuńcu) realizowano jedynie nieliczne projekty.
- **Dostępność środków**: Dostęp do wystarczających środków z budżetu miasta był bardzo ważny, podobnie jak dostępność środków dodatkowych, z których większość pochodziła z programów unijnych.
- **Dostępność terenów**: Dostępność terenów stanowiła jedną z głównych przeszkód w realizacji projektów; realizacja projektu jest znacznie ułatwiona w przypadku, gdy inwestor, inicjator projektu lub zarządca cieku jest właścicielem obszaru, na którym przeprowadzane będą prace; idealne warunki dla realizacji projektu to takie, gdy inwestor, zarządca cieku, inicjator oraz właściciel terenów to ta sama instytucja lub osoba (np. władze miasta Praga). Partycypacja społeczna może odgrywać kluczową rolę w procesie zabezpieczania terenu.
- **Połączenie ochrony przeciwpowodziowej z rewitalizacją**: Z uwagi na wysoki priorytet ochrony przed powodzią, akceptacja dla projektów rewitalizacji jest wyższa w wypadku, gdy realizuje się je w połączeniu z działaniami mającymi na celu poprawę ochrony przeciwpowodziowej. Dlatego też, projekty łączące w sobie te dwa cele powinny być traktowane priorytetowo.

Główne przeszkody w realizacji projektów rewitalizacji cieków wodnych

- **Dostępność nieruchomości**: Jeden z najtrudniejszych problemów pojawia się, gdy obszar objęty projektem nie jest w posiadaniu państwa, miasta lub zarządcy cieku.
- **Zaangażowanie interesariuszy i mieszkańców**: Poziom angażowania interesariuszy i mieszkańców jest niewystarczający. W proces planowania zaangażowane są zwykle odpowiednie instytucje, właściciele terenów, itp. Nie uwzględnia się natomiast społeczności lokalnej. Dopiero po realizacji projektu korzysta się z pomocy mieszkańców w celu opracowania materiałów informacyjnych dla projektu, takich jak materiały prezentacyjne, ulotki i przewodniki po szlakach krajobrazowych. Projekty rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych ostatecznie zyskują akceptację społeczną. Niemniej jednak spotykają się raczej z brakiem inicjatywy ze strony mieszkańców w początkowej fazie ich realizacji.
- **Przewaga technicznego podejścia do rewitalizacji cieków wodnych**: Urzędnicy miejscy oraz pracownicy zarządu wód w dalszym ciągu preferują konwencjonalne rozwiązania

techniczne ze względu na ich przyzwyczajenia oraz brak zaufania dla nowych metod. Co więcej, wyraźnie widoczny jest brak szkoleń oraz odpowiednich informacji na temat nowych trendów i możliwości. Oprócz tego, rozwiązania techniczne są tańsze i łatwiejsze do wdrożenia z powodu małej liczby wymaganych parametrów. W wielu przypadkach jedynie te projekty, które zakładają przyspieszenie oraz zabezpieczenie przepływu wody w cieku, otrzymują wsparcie finansowe z budżetu państwa. Wiele miast stara się obecnie o poprawę nieodpowiedniej ochrony przeciwpowodziowej, dlatego też, po osiągnięciu porozumienia z zarządcą rzeki w sprawie projektu zapewniającego ochronę przed powodzią, władze miejskie rzadko interweniują w proces planowania projektu.

- **Brak wiedzy na temat zasad rewitalizacji miejskich cieków wodnych:** Władze miasta i zarządcy cieków czasami nie widza różnicy pomiędzy zastosowaniem rozwiązań technicznych a rewitalizacją. Z tego powodu konieczna jest promocja, przeprowadzenie szkoleń urzędników w celu wymiany doświadczeń i rozpowszechnienia stanu wiedzy na temat dobrych przykładów praktyk, projektów rewitalizacyjnych zrealizowanych zarówno w Czechach, jak i z zagranicą. Takie programy szkoleniowe powinno się również przeprowadzać dla uczniów i mieszkańców miasta.

Zalecenia – Czechy

Można sformułować następujące zalecenia:

- Zwiększenie udziału społecznego od momentu rozpoczęcia projektu może pozytywnie przyczynić się do zwiększenia jego poparcia wśród mieszkańców miasta i interesariuszy.
- Połączenie ochrony przeciwpowodziowej z rewitalizacją jest konieczne.
- Skuteczne propagowanie przykładów zrealizowanych projektów rewitalizacyjnych może doprowadzić do podniesienia świadomości społecznej. Jest też koniecznym warunkiem dla wprowadzenia zmian w nastawieniu do zagadnienia rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych.
- Działania edukacyjne powinny obejmować uczniów, mieszkańców miasta oraz decydentów.
- Pomiędzy władzami miejskimi a zarządem wód powinna istnieć ścisła współpraca.

Podsumowanie – Czechy

Na miejskich obszarach nadrzecznych w Czechach wyraźnie widoczny jest wpływ dawnych praktyk w zakresie gospodarki wodnej. Obszary te oddzielono od struktury miasta i zniekształcono w znacznym stopniu. Prowadzenie polityki przestrzennej w zakresie gospodarowania przestrzenią nadrzeczną widoczny jest w przypadku niemal wszystkich cieków różnej wielkości. Niemniej jednak, w ciągu ostatnich 15-20 lat można zauważyć wyraźną poprawę postrzegania rzek w przestrzeni miasta oraz zmianę w podejściu do gospodarowania zasobami wodnymi.

W celu określenia dobrych i najlepszych przykładów, nawiązano kontakt się z instytucjami sprawującymi kontrolę nad ciekami wodnymi oraz z władzami miejskimi. Poproszono o wzięcie udziału w badaniu poprzez udostępnienie informacji na temat projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych, w których uczestniczyły.

Ponad pięćdziesiąt procent respondentów odesłało informacje zwrotne.

Urzędy Miejskie są głównymi inicjatorami projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych w Czechach.

Kluczowe czynniki sukcesu to:

- inicjatywa miejska połączona z aktywnym uczestnictwem wyedukowanych pracowników administracyjnych,
- dostępność środków i terenów,
- połączenie ochrony przeciwpowodziowej z rewitalizacją.

Główne przeszkody to:

- niewystarczające zaangażowanie interesariuszy i mieszkańców,
- dostępność terenów,
- przewaga technicznego podejścia do rewitalizacji cieków wodnych,
- brak wiedzy na temat zasad rewitalizacji miejskich cieków wodnych/

1.2.4.4 Niemcy

Rzeki i potoki w Niemczech

W czasie industrializacji, która rozpoczęła się pod koniec XIX wieku i trwała aż do połowy XX wieku, rzeki i potoki służyły do odprowadzania ścieków, były regulowane i prostowane dla potrzeb rolnictwa i rekultywacji gruntów, utwardzane i kanalizowane w celach ochrony przeciwpowodziowej, albo wręcz przykrywane. Ochrona przeciwpowodziowa oznaczała w tamtych czasach szybkie odprowadzanie wody za pomocą rozwiązań technicznych, które spowodowało przeniesienie problemu powodzi w dół cieku. Przestrzenie nadrzeczne często wykorzystywane były do celów komercyjnych – na terenach zalewowych budowano strefy przemysłowe i infrastrukturę techniczną w postaci dróg czy torów kolejowych, zaś duże rzeki przekształcano w drogi wodne.

Pod koniec XX wieku zamykanie zakładów przemysłowych oraz postępy w zakresie gospodarki wodno-ściekowej pozwoliły na poprawę parametrów jakości wody. Jednakże w tym samym czasie utworzone wcześniej strefy przemysłowe pustoszały, skutkiem czego tereny nadrzeczne stopniowo ulegały degradacji. Dla zjednoczonych Niemiec szczególne wyzwanie stanowiło zamykanie licznych kopalni odkrywkowych węgla brunatnego zlokalizowanych we wschodniej części kraju.

Po dziś dzień miejskie rzeki

- nie pełnią funkcji ekologicznych (są zanieczyszczone, nie stanowią siedlisk przyrodniczych ani środowiska życia biocenozy oraz utrudniają migrację organizmów wodnych),
- nie pełnią funkcji społecznych (utrudniony dostęp, brak atrakcyjnych otwartych przestrzeni nadrzecznych, niewielkie zainteresowanie ze strony ludności) ,
- nie pełnią funkcji rekreacyjnych (oddzielenie rzek od miast infrastrukturą techniczną, zaniedbanie terenów nadrzecznych).

Od lat 80. świadomość ekologiczna społeczeństwa wzrosła zarówno w zachodniej, jak i wschodniej części Niemiec. Organizacje pozarządowe, takie jak stowarzyszenia ochrony środowiska naturalnego, odgrywają coraz większą rolę. Niektóre z nich zainicjowały czynności zmierzające głównie do poprawy jakości wody oraz stanu zbiorników wodnych.

Stopniowo, ochrona środowiska naturalnego i aspekty przyrodnicze zaczęto uwzględniać w procesie legislacyjnym, co wpłynęło w znacznym stopniu na redukcję zanieczyszczeń wody oraz kwestię rewitalizacji rzek. Sprzyja temu pogląd, że dbałość o ekologiczne aspekty utrzymania rzek nie tylko nie stanowi przeszkody, a wręcz pomaga zapewnić lepszą ochronę przeciwpowodziową. Proces ten został znacznie przyspieszony poprzez wprowadzenie Europejskiej Ramowej Dyrektywy Wodnej w roku 2000.

Początkowo działacze na rzecz ochrony środowiska i właściciele nieruchomości byli do siebie wrogo nastawieni. Członkowie obydwu grup skupiali się na obronie swoich własnych przekonań, powodowało, iż podejmowane działania na rzecz wypracowania kompromisu nie przynosiły zadawalających efektów. W wyniku ciągłego podkreślania wagi integracji aspektów ekologicznych, społecznych i gospodarczych w procesie decyzyjnym przy okazji różnych szczytów międzynarodowych, obydwie grupy zaczęły stopniowo wykazywać więcej gotowości do współpracy.
Pomimo drobnych różnic stanowisk dotyczących szczegółowych aspektów projektów, panuje

ogólna zgoda odnośnie potrzeby wdrażania rozwiązań zrównoważonych. Z tego właśnie względu wspólne planowanie nie niesie obecnie tylu trudności co kiedyś. Jednakże, pomimo powszechnego uwzględniania aspektów społecznych w projektach rewitalizacji rzek, realizacja aspektów gospodarczych zwykle ogranicza się do kwestii rozwoju turystyki i zapobiegania szkodom powodziowym.

Podejście – Niemcy

W Niemczech analizie i ocenie poddano projekty z południowej i wschodniej części kraju. Podczas, gdy zespól ze Stuttgartu skupiał się na projektach z Badenii-Wirtembergii oraz Bawarii, pracownicy Uniwersytetu w Lipsku koncentrowali się na projektach z Saksonii. Obaj partnerzy opracowywali metodologię i przeprowadzili analizę niezależnie od siebie.

Podejście do projektów w południowych Niemczech (Urząd Miasta Stuttgart)

Projekty rewitalizacyjne w Niemczech cechuje wysoka ich liczba oraz szeroki zakres. Przykłady dobrych praktyk są powszechnie znane i doceniane w środowisku ekspertów. Zespół ze Stuttgartu sporządził listę trzydziestu projektów rewitalizacyjnych z Badenii-Wirtembergii. Szczegółowej analizie poddano dwanaście projektów. Wyboru dokonywano z myślą przedstawienia szerokiego zakresu projektów o różnym charakterze i problematyce, co służyć ma sformułowaniu wniosków na temat różnych sposobów planowania, wdrażania i finansowania projektów. Wybrane projekty różnią się od siebie m. in. pod względem:

- lokalizacji rzeki (obszary miejskie lub podmiejskie),
- wymiarów cieków wodnych (od strumyków po rzeki),
- odpowiedzialność za cieki wodne (rodzaj instytucji odpowiedzialnej za dany ciek),
- wielkości obszaru objętego projektem,
- celów projektu,
- wykonawcy (mała lub wielka organizacja/firma),
- podejścia (np. czy projekt został wdrożony w ramach programu Landesgartenschau).

Niektóre z projektów realizowane są w ramach inicjatywy IKoNE[38]

Dane zostały zebrane w oparciu o wizję lokalną, spotkania z osobami odpowiedzialnymi za realizacje projektów oraz poprzez analizę planów projektowych, zdjęć, broszur i artykułów prasowych, literatury tematu oraz źródeł internetowych. Rozmowy przeprowadzano w oparciu o

[38] **IKoNE: Intergrierende Konzeption Neckar-Einzugsgebiet** (Koncepcja Integrująca dla zlewni rzeki Neckar): W roku 1998 władze kraju związkowego Badenia-Wirtembergia stworzyły Koncepcję Integrującą dla Zlewni Rzeki Neckar (IKoNE), mającą na celu inicjację i koordynację działań na rzecz wsparcia rozwoju zrównoważonego na obszarze zlewni rzeki Neckar. Za program odpowiedzialna jest Rada Regionalna w Stuttgarcie. Koncepcja IKoNE ma na celu podwyższenie jakości ochrony przeciwpowodziowej i środków zapobiegawczych, poprawę warunków ekologicznych wód i ich jakości oraz usprawnienie działania ogólnych mechanizmów i baz danych.

kwestionariusz, który został opracowany specjalnie na potrzeby tego badania.

Analizę i ocenę projektów wykonywano zgodnie z kryteriami koncentrującymi się na kwestiach usprawniających / utrudniających realizację projektu, głównych przeszkodach i kluczowych czynnikach sukcesu projektu.

Metody realizacji projektów w Saksonii (Uniwersytet w Lipsku)

Jednym z pierwszych działań podejmowanych w celu przeprowadzenia dokładnej oceny projektów rewitalizacji rzek miejskich musiała być oczywiście ocena działań dotychczas podejmowanych na obszarze objętym badaniem. Wstępną identyfikację i ocenę najbardziej udanych przedsięwzięć wykonano poprzez nawiązanie kontaktu z ekspertami działającymi w różnych dziedzinach oraz analizę dostępnych w internecie danych. Częściej wspominane projekty zostały poddane szczegółowemu badaniu. Kryteria wyboru najlepszych praktyk odpowiadają tematyce badań projektu REURIS: Z jednej strony, jedno z głównych kryteriów oceny stanowiło zaangażowanie podmiotów prywatnych i ich partycypacja w kosztach projektów rewitalizacyjnych. Z drugiej strony, do kryteriów należały kwestie dostępności rzeki, aprobaty społecznej dla omawianych inicjatyw, projektowych działań z zakresu PR, poziom porównywalności z pracą REURIS, wzorowe planowanie i wdrażanie projektu.

Dane zebrano poprzez analizę literatury tematu i danych internetowych. Prócz tego, przeprowadzono rozmowy z partnerami poszczególnych projektów w celu pozyskania istotnych informacji i dalszych źródeł.

Aby usprawnić proces selekcji przykładów najlepszych praktyk, które spełniają kryterium partycypacji podmiotów prywatnych w kosztach, przeprowadzono badanie ankietowe w 46 wspólnotach saksońskich, w którym udział wzięło ok. 15000 mieszkańców i interesariuszy. W rezultacie wybrano dwa przykłady praktyk: kanał młynówki Pleißemühlgraben w Lipsku (w jednej trzeciej finansowany ze środków właścicieli prywatnych nieruchomości nadbrzeżnych) oraz potok Weidigtbach w Dreźnie (zarządzany w dużej mierze przez prywatną spółdzielnie mieszkaniową Eisenbahner-Wohnungsbaugenossenschaft Dresden eG, która tym samym wnosi pośredni wkład finansowy poprzez opłacanie kosztów utrzymania personelu). Ponadto, projekty Weidigtbach i Pleißemühlgraben, podobnie jak Parthenaue w mieście Taucha oraz Kaczawa w Dreźnie, spełniają pozostałe kryteria dostępności, aprobaty społecznej, wzorowego planowania i wdrożenia, itp. Wszystkie cztery projekty wybrane zostały jako przykłady najlepszych praktyk ze względu na powyżej wymienione kryteria.

Przegląd analizowanych projektów– Niemcy

Tabela 1.2-6 *Analizowane projekty z Niemiec*

Nr	Nazwa	Lokalizacja / Miasto	Wykonawca	Rok ukończenia / Status	Główne cele
Niemcy południowe (analizowane przez Urząd Miasta Stuttgart)					
1.	Rzeka Neckar: Rewitalizacja rzeki Neckar w Villingen-Schwenningen	Villingen-Schwenningen	Miasto Villingen-Schwenningen	2010	ekologiczne społeczne
2	Rzeka Neckar: Państwowa	Plochingen nad	Miasto Plochingen	1998	przestrzenne

	Wystawa Ogrodnicza Plochingen	rzeką Neckar			społeczne ekologiczne
3.	Rzeka Neckar: "Saugraben"	Stuttgart, dzielnica Hofen	Miasto Stuttgart	w toku	ekologiczne
4.	Rzeka Neckar: "Neckarauenpark"	Stuttgart, dzielnica Bad Cannstatt	Miasto Stuttgart	2003	społeczne ekologiczne
5	Rzeka Neckar: "Zugwiesen"	Ludwigsburg	Miasto Ludwigsburg, Zarząd Gospodarki Wodnej i Żeglugi w Stuttgarcie	w toku	ekologiczne
6	Rzeka Neckar: "Uferwiesen"	Ludwigsburg	Miasto Ludwigsburg, Zarząd Gospodarki Wodnej i Żeglugi w Stuttgarcie	2009	ekologiczne społeczne
7	Ramsbach: Renaturyzacja górnego biegu cieku Ramsbach	Stuttgart, dzielnica Degerloch	Miasto Stuttgart	2008	ekologiczne
8	Neckar + Elz: Półnaturalne przekształcenie rzek Neckar i Elz	Mosbach-Neckarelz	Miasto Mosbach	2002	ekologiczne
9	Elz: Projekt Landesfartenschau Mosbach	Mosbach	Miasto Mosbach	1997	gospodarcze społeczne
10	Schutter: Przekształcenie ujścia rzeki Schutter	Kehl	Zarząd Południowego Biegu Renu Górnego, Stowarzyszenie na rzecz Ochrony Przeciwpowodziowej „Ujście rzeki Schutter" (Zweckverband Hochwasserschutz)	2002	ekologiczne
11	Neckar + Ren: projekt blau_mannheim_blau	Mannheim	Miasto Mannheim	w toku	przestrzenne gospodarcze społeczne ekologiczne
12	Isar: Isar-Plan	Monachium	Miasto Monachium, Zarząd Gospodarki Wodnej Bawarii	w toku	ekologiczne społeczne

Niemcy wschodnie (analizowane przez Uniwersytet w Lipsku)					
13	Pleißemühlgraben	Lipsk	Miasto Lipsk, Wydział Miejskich Obszarów Zielonych i Cieków Wodnych	w toku	gospodarcze społeczne
14	Weidigtbach	Drezno	Miasto Drezno, Urząd Ochrony Środowiska, Spółdzielnia Mieszkaniowa Eisenbahner-Wohnungsbaugenossenschaft Dresden eG (EWG)	najwcześniej rok 2014/ w toku	gospodarcze ekologiczne społeczne
15	Parthenaue	Taucha	Związek Parthenaue	w toku	ekologiczne społeczne
16	Kaczawa	Drezno	Miasto Drezno, Urząd Ochrony Środowiska, Federalne Ministerstwo Edukacji i Badań Naukowych, Projekt ekologiczny Elberaum	16a: 1994-97, 16b: 2005-2006	ekologiczne społeczne

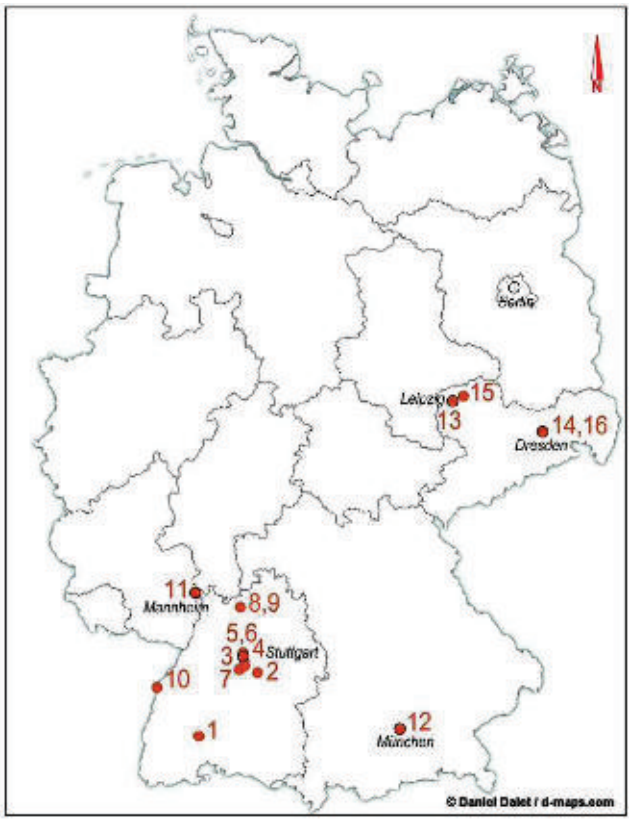

1 Neckar, Villingen-Schwenningen,
2 Neckar, Plochingen
3 Neckar, Stuttgart
4 Neckar, Stuttgart
5 Neckar, Ludwigsburg
6 Neckar, Ludwigsburg
7 Ramsbach, Stuttgart
8 Neckar + Elz, Mosbach-Neckarelz
9 Elz, Mosbach
10 Schutter, Kehl
11 Neckar + Rhine, Mannheim
12 Isar, Monachium
13 Pleißemühlgraben, Lipsk
14 Weidigtbach, Drezno
15 Parthenaue, Taucha
16 Kaitzbach, Drezno

Rys.: 1.2-6: *Analizowane projekty z Niemiec (1-12 Niemcy południowe, 13-16 Niemcy wschodnie)*

Przykłady najlepszych praktyk z Niemiec

Projekt 1 – rzeka Neckar: Rewitalizacja rzeki Neckar w Villingen-Schwenningen

Lokalizacja: Villingen-Schwenningen, Badenia-Wirtembergia / Niemcy
Inwestor / wykonawca: Miasto Villingen-Schwenningen
Przedział czasu / Status: 1997-2010
Wielkość Obszaru: odcinek rzeki Neckar o długości około 3,5 km

Krótki opis: Źródło rzeki Neckar znajduje się na wrzosowisku Schwenninger Moos leżącym w pobliżu miasta Villingen-Schwenningen. Miasto stanowi pierwszy obszar zurbanizowany, przez który przepływa ta rzeka. Z powodu olbrzymiego zanieczyszczenia ściekami bytowo-gospodarczymi i przemysłowymi rzeka Neckar została zakryta w latach 60., tym samym całkowicie znikając z krajobrazu miasta. W wyniku rozwoju miasta, narastającego poziomu uszczelnienia powierzchni gleby i coraz silniejszych opadów deszczu, system kanalizacji miejskiej często ulegał przeładowaniu.
Projekt rewitalizacji rzeki Neckar zakładał otwarcie cieku na terenie miasta, utworzenie nowego pasa zieleni i otwartych przestrzeni miejskich, zastosowanie półnaturalnych rozwiązań oraz integrację rzeki z krajobrazem miejskim. Odcinek projektowy o powierzchni 1,5 km zrealizowany został w ramach Wystawy Ogrodniczej Villingen-Schwenningen, która odbyła się w 2010 roku.

Teren nabyto poprzez wymianę nieruchomości z pobliską firmą (©Miasto Stuttgart)

Ogólny zamysł projektu: Mimo, że miasto Villingen-Schwenningen uznawane jest za „źródło rzeki Neckar", jej obecność nie była w mieście widoczna. Poprzez odkrycie rzeki postanowiono przywrócić dawny krajobraz miasta i jego tożsamość.. Jednocześnie poprawiono ochronę przeciwpowodziową poprzez odciążenie miejskiego systemu kanalizacyjnego .

Szczegółowe cele projektu

ekologiczne: utworzenie siedlisk dla roślin i zwierząt, poprawa klimatu miasta i stanu środowiska naturalnego.

gospodarcze: poprawa zaopatrzenia w wodę pitną, odciążenie systemu kanalizacyjnego (zmniejszenie kosztów utrzymania), ochrona przeciwpowodziowa, zwiększenie atrakcyjności turystycznej miasta, wkład w wzmocnienie miękkich czynników lokalizacji miasta.

społeczne: poprawa krajobrazu miejskiego, jakości życia oraz podniesienie potencjału rekreacyjnego.

planowanie przestrzenne/rozwój urbanistyczny: zwiększenie atrakcyjności miasta oraz poprawa jego wizerunku.

Główny cel projektu: Głównym celem projektu była poprawa ochrony przeciwpowodziowej, warunków przyrodniczych i jakości wody.

Inicjatywa / „siła napędowa": W latach 70. i 80. były dyrektor Wydziału ds. Przestrzeni Zielonych i Środowiska, zdając sobie sprawę z znaczenia kwestii otwarcia rzeki Neckar, pomimo braku wsparcia ze strony lokalnych polityków, przeprowadzał stopniowo działania w celu realizacji tego zamiaru,. W latach 80. wykorzystując środki przeznaczone na utrzymanie rzeki, zaczął wdrażać rozwiązania rewitalizacyjne na odcinkach modelowych w celu przekonania decydentów i społeczność lokalną co do swoich planów. Jego następca, podzielając jego zaangażowanie, kontynuował tę pracę.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Pod koniec lat 70 przywrócono dopływ wody do trzęsawiska Schwenninger Moor, z którego rzeka Neckar wypływa. Stanowiło to warunek wstępny dla przyszłych działań rewitalizacyjnych. W latach 80 były dyrektor Wydziału ds. Przestrzeni Zielonych i Środowiska rozpoczął realizację odcinków modelowych w celu przekonania decydentów i mieszkańców. Sporządzono koncepcję rozwoju cieku wodnego. Na konferencji w 1999 roku mieszkańcy miasta mieli możliwość zaangażować się w tę sprawę. A w 2001 roku Rada |Miasta podjęła ogólną decyzję w sprawie rewitalizacji rzeki Neckar. W 2003 roku Wydział ds. Przestrzeni Zielonych i Środowiska złożył aplikację o uczestnictwo w Państwowej Wystawie Ogrodniczej w celu przyspieszenia realizacji projektu. Przez długi czas projekt nie cieszył się powszechnym poparciem społeczności i decydentów. Co gorsza, stanowił przedmiot zagorzałej dyskusji. Mimo to, oddanie i wytrwałość uczestników projektu pozwoliły ostatecznie na jego realizację. Projekt jest obecnie częścią inicjatyw IKoNE oraz „Nasza rzeka Neckar", które miały znaczny wpływ na jego realizację.

Wdrożenie: Projekt podzielono na cztery odcinki odpowiadające dostępności terenu i środków finansowych. Etap planowania trwał jedenaście lat (1997–2008), a etap wdrażania – osiem. Nowo otwarta rzeka Neckar zasilana jest przez czystą wodę pochodzącą ze jej źródeł i dopływów. System kanalizacyjny pozostał zakryty ziemią, a gdziekolwiek to było możliwe, rzece przywrócono jej dawny bieg. Konieczne dla realizacji projektu tereny zdobywano przy użyciu różnych środków, np. poprzez likwidację ulicy, przeniesienie ścieżki rowerowej, wykorzystanie dawnego koryta rzecznego w celach komercyjnych i rekultywację obszarów pod zabudowę. Gdziekolwiek to było możliwe, przy formowaniu koryta rzecznego stosowano rozwiązania półnaturalne. W celu ograniczenia utraty wody w wyniku przecieków, koryto rzeczne zostało uszczelnione warstwą izolacyjną.

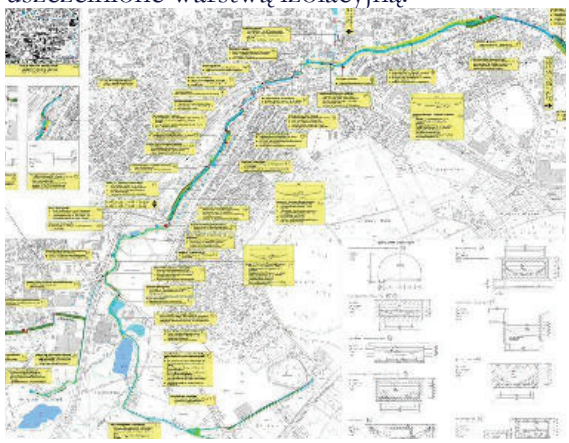

Przegląd odcinków projektowych i stosowanych dla nich rozwiązań
(©Miasto Villingen-Schwenningen)

Utrzymanie: Utrzymanie nowo utworzonego koryta rzecznego, na które składa się m. in. usuwanie chwastów, należy do obowiązków Miasta Villingen-Schwenningen.

Partycypacja społeczna: W opracowaniu koncepcji rozwoju cieku udział brała lokalna grupa agenda-21, podobnie jak rozmaite organizacje działające na rzecz ochrony środowiska naturalnego oraz różne jednostki administracyjne. Z kolei mieszkańcy miasta mieli możliwość wniesienia własnego wkład poprzez uczestnictwo w odbywającej się w 1999 roku konferencji poświęconej przyszłym planom miasta. Zorganizowano różnego rodzaju akcje informacyjne oraz otwarte konsultacje społeczne, a interesariuszy poinformowano osobiście lub drogą pocztową.

Finansowanie: Całkowity koszt projektu wyniósł około 11.000.000 euro. Wkład kraju związkowego Badenia-Wirtembergia wyniósł 5.300.000 euro. Środki miejskie w wysokości 3.500.000 euro pochodziły z budżetu miasta. Pozostałe 2.200.000 euro pozyskano z opłat kompensacyjnych oraz oszczędności wynikających z odciążenia lokalnej oczyszczalni ścieków. Teren został nabyty drogą kupna lub wymiany.

Odcinek projektowy 1 – teren pozyskano poprzez przekształcenie ulicy w ścieżkę spacerowo-rowerową (©Miasto Stuttgart).

Analiza: Zastosowano podejście kompleksowe, integrujące aspekty społeczne, ekologiczne, gospodarcze i przestrzenne. Wszystkie cele projektu zostały osiągnięte, a sam projekt uznawany jest za przykład dobrych praktyk rewitalizacyjnych. Charakterystyczne dla niego jest również wielkie zaangażowanie interesariuszy. Miasto zyskało nowy pas zieleni, który cieszy się popularnością wśród mieszkańców i turystów.

Główne przeszkody: pozyskanie terenu, brak poparcia społecznego, stosowanie struktury hierarchicznej zamiast utworzenia zespołu interdyscyplinarnego, niesprzyjające reportaże w mediach, początkowy brak zrozumienia ze strony mieszkańców miasta.

Kluczowe czynniki sukcesu: Kluczowymi czynnikami sukcesu były działania z zakresu PR, zaangażowanie i zainteresowanie społeczności lokalnej, przeprowadzenie takich działań jak utworzenie obszarów modelowych. Bez oddaniai wytrwałości wykonawcy, projekt nie zostałby nigdy zrealizowany. Pomocne okazały się również programy dofinansowania organizowane przez kraj związkowy Badenia-Wirtembergia oraz program Państwowa Wystawa Ogrodnicza 2010, które to umożliwiły przyspieszenie procesów planowania i wdrażania projektu.

Projekt 2 – rzeka Neckar: Państwowa Wystawa Ogrodnicza w Plochingen

Lokalizacja: Plochingen nad rzeką Neckar, Badenia-Wirtembergia / Niemcy
Inwestor / wykonawca: Miasto Plochingen
Przedział czasu / Status: 1989-1998
Wielkość obszaru: powierzchnia około 16 ha, odcinek rzeczny długości 1 km

Krótki opis: Śródmieście Plochingen zlokalizowane jest blisko północnego brzegu rzeki Neckar. Około 150 lat temu położono tu tory kolejowe. Później wybudowano drogi, które spowodowały oddzielenie miasta od rzeki. Brzegi rzeki zostały wzmocnione betonem.
Projekt osiągnął wyznaczony mu cel połączenia rzeki z miastem poprzez wybudowanie przejścia podziemnego pod ulicą i torami. Po drugiej stronie rzeki, na obszarze wymagającym modernizacji utworzono otwarte przestrzenie oraz zastosowano rozwiązania renaturalizacyjne na rzece Neckar i jej dopływie Fils. Obszar ten spełnia obecnie funkcje rekreacyjne.

Ogólny zamysł projektu: Celem projektu było ponowne połączenie śródmieścia Plochingen z rzeką Neckar oraz utworzenie nowych otwartych przestrzeni poprzez adaptację zdegradowanego terenu.

Szczegółowe cele projektu
ekologiczne: poprawa warunków przyrodniczych w strefie przybrzeżnej rzeki, utworzenie siedlisk dla roślin i zwierząt.
gospodarcze: zwiększenie wartości terenu oraz poprawa konkurencyjności miasta poprzez podniesienie jego atrakcyjności i jakości życia.
społeczne: poprawa jakości życia poprzez utworzenie nowych przestrzeni otwartych spełniających funkcje rekreacyjne oraz utworzenie atrakcyjnego obszaru mieszkaniowego znajdującego się w pobliżu rzeki: „Mieszkanie nad rzeką".

planowanie przestrzenne/rozwój urbanistyczny: przebudowa zdegradowanego obszaru, połączenie miasta z rzeką, utworzenie półnaturalnej nadrzecznej przestrzeni rekreacyjnej.
Główny cel projektu: odnowienie więzi miasta z rzeką, utworzenie nowych otwartych przestrzeni miejskich oraz poprawa warunków przyrodniczych.

Inicjatywa / „siła napędowa": Po ukończeniu odbudowy śródmieścia, burmistrz Plochingen oraz dyrektor wydziału zagospodarowania przestrzennego podjęli decyzję naprawy sytuacji otwartych przestrzeni miejskich oraz przywrócenia dawnej więzi miasta z rzeką. To oni właśnie byli inicjatorami i propagatorami projektu.

Zmodernizowane przejście podziemne pod ulicą i torami łączy śródmieście z rzeką Neckar (©Miasto Stuttgart)

Procesy planowania i wdrażania projektu: W 1987 roku Miasto Plochingen zorganizowało konkurs na znalezienie sposobu połączenia śródmieścia z rzeką Neckar. Badania wykonane do konkursu stanowiły pierwszy krok w kierunku rewitalizacji obszaru. Ze względu na to, że w Plochingen znajduje się zaledwie kilka otwartych przestrzeni miejskich, zaprezentowano pomysł utworzenia obszaru rekreacyjnego. W roku 1988 po złożeniu aplikacji miasto Plochingen dostało możliwość uczestniczenia w Państwowej Wystawie Ogrodowej odbywającej się tego samego roku. Konkurs na realizację projektu został zorganizowany w roku 1993. Nabyto teren od różnych właścicieli prywatnych (jednej osobie, która nie chciała utracić swojej działki ogrodowej, pozwolono ją zachować).

Wdrożenie: Prace budowlane rozpoczęły się 1996 roku. Państwową Wystawę Ogrodową otwarto w 1998 roku – pięć lat po uzyskaniu przez Plochingen statusu miasta. Zmodernizowane przejście podziemne pod ulicą i torami łączy teraz śródmieście z rzeką Neckar. Trzy nowo wybudowane kładki pozwalają mieszkańcom na przedostanie się na drugą stronę rzeki zaledwie w parę minut. Kręta droga prowadząca w miejsce połączenia rzek Neckar i Fils daje mieszkańcom możliwość odkrywania obszarów nadrzecznych, odsłaniając przy tym atrakcyjną panoramę miasta. Wskutek przemieszczenia wałów powiększono obszar retencyjny o 22.000 m^3. Przerzedzono gęstą okrywę roślinną strefy przybrzeżnej. Występujące tam rośliny drzewiaste przeniesiono w miejsce, w którym zakrywają one obecnie infrastrukturę drogową znajdującą się na południowej granicy obszaru projektowego. Wybrukowane nabrzeża zostały częściowo zrenaturalizowane i obniżone. Utworzono również dodatkowy kanał rzeczny. Na różnych odcinkach rzeki istnieje możliwość bezpośredniego kontaktu z wodą.

Utrzymanie: Strefa przybrzeżna jest utrzymywana w należytym stanie przez Umweltzentrum Neckar-Fils (Centrum Środowiska) prowadzone przez Naturschutzbund (Związek Ochrony Środowiska). Utrzymaniem trawników zajmuje się grupa obywateli składająca się ze starszych mieszkańców miasta, dla których w celu wyrażenia podziękowania za włożoną przez nich pracę organizuje się co roku specjalne spotkanie obiadowe.

Partycypacja społeczna: Propozycja projektu spotkała się ze sprzeciwem ze strony niektórych mieszkańców. Z tego powodu w 1994 roku rada miasta zdecydowała się zorganizować referendum w tej sprawie. Przeprowadzono dużą ilość akcji informacyjnych i ostatecznie większość mieszkańców wyraziła poparcie dla realizacji projektu. Codzienne decyzje dotyczące projektu podejmował zespół pracowników administracyjnych, planistów i architektów krajobrazu. Od samego początku pozwalano na czynny udział lokalnych stowarzyszeń w procesie kształtowania projektu. Miało to za zadanie zapewnić wysokie zainteresowanie obszarem wśród mieszkańców także po zakończeniu Państwowej Wystawy Ogrodniczej.

Plac zabaw w parku krajobrazowym Bruckenwasen, będący wcześniej częścią Wystawy Ogrodów Państwowych (©Miasto Stuttgart)

Finansowanie: Koszt projektu sięgnął około 7.500.000 euro (14.600.000 marek niemieckich nie wliczając kosztów obszaru mieszkalnego). Wkład kraju związkowego Badenia-Wirtembergia wyniósł 3.100.000 euro. (6.000.000 marek niemieckich).
Teren nabyto od różnych właścicieli prywatnych. Środki pochodziły z budżetu miasta.

Skarpa nabrzeżna rzeki Neckar została obniżona, przerzedzono również okrywę roślinną oraz wybudowano nowy kanał. Obszar mieszkalny Bruckenwasen (po lewej) oferuje mieszkańcom wysoką jakość życia. (©Miasto Stuttgart)

Analiza: Przy realizacji projektu zastosowano podejście kompleksowe, integrujące aspekty społeczne, ekologiczne, gospodarcze i przestrzenne. Zdołano zrealizować wszystkie cele projektu. Obszar cieszy się wielką popularnością wśród mieszkańców i stanowi ważną część obszarów rekreacyjnych i otwartych przestrzeni miasta.

Kluczowe czynniki sukcesu:

ścisła współpraca uczestniczących w projekcie wydziałów i instytucji.

akcje z zakresu PR, referendum.

osadzenie projektu w kontekście Państwowej Wystawy Ogrodniczej odegrało kluczową rolę dla jego sfinansowania i realizacji.

wsparcie ze strony społeczności lokalnej po zorganizowaniu referendum.

ścisła współpraca wszystkich osób zaangażowanych w realizację projektu.

Projekt 3 – rzeka Neckar: "Saugraben"

Lokalizacja: Stuttgart – dzielnica Hofen, Badenia-Wirtembergia / Niemcy
Inwestor / wykonawca: SES Stadtentwässerung Stuttgart
Przedział czasu / Status: rozpoczęcie w roku 1994 / w toku
Wielkość obszaru: odcinek 200 metrów wzdłuż brzegu rzeki Neckar, około 9.000 m^2

Krótki opis: Na początku XX wieku rzeka Neckar została poddana regulacji na odcinku od Plochingen aż do miejsca, w którym wpływa do Renu. Brzegi cieku zostały wzmocnione warstwą betonu, tak aby umożliwić wykorzystywanie tej rzeki jako drogi wodnej. Rzeka utraciła więź ze swoimi obszarami zalewowymi i przyległymi siedliskami roślin i zwierząt.
W ramach projektu na odcinku 200 metrów rzeki Neckar planuje się zastąpić nabrzeże rozwiązaniami półnaturalnymi. Na obszarze plantacji malin i nieużytków rolniczych utworzone zostanie odnoga rzeczna z wysepkami i zakolami oraz zbiornik wodny.

Ogólny zamysł projektu: Celem projektu jest poprawa warunków przyrodniczych w strefie przybrzeżnej rzeki oraz utworzenie siedlisk dla roślin i zwierząt.

Szczegółowe cele projektu
- **ekologiczne**: rozwój elementów naturalnych w strefie przybrzeżnej rzeki, połączenie jej z przylegającym obszarem, stworzenie rozmaitych warunków lokalnych w celu zwiększenia różnorodności biologicznej.
- **gospodarcze:** władze federalne pełniące funkcje zarządcy federalnego dróg wodnych musiały zapewnić żeglowność rzeki poprzez modernizacje brzegów.
- **społeczne**: poprawa walorów estetycznych krajobrazu.
- **planowanie przestrzenne/ rozwój urbanistyczny**: –

Główny cel projektu: Głównym celem projektu była poprawa warunków przyrodniczych.

Inicjatywa / „siła napędowa": Od lat 80 zeszłego wieku Podwydział Planowania Zieleni i Krajobrazu w Stuttgarcie dążył do poprawy sytuacji ekologicznej w strefie przybrzeżnej rzeki Neckar spełniającej funkcję federalnej drogi wodnej. Projekt "Saugraben" realizowany jest ramach wdrażania środków łagodzących efekty różnych projektów budowlanych negatywnie wpływających na stan środowiska w obszarze Stuttgartu.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Omawiany obszar stanowił jeden z dwudziestu pięciu proponowanych działań rewitalizacyjnych w regionie miasta Stuttgart. W roku 1994 SES Stadtentwässerung Stuttgart (miejskie przedsiębiorstwo wodociągów i kanalizacji prowadzone przez podmiot prywatny) potrzebowało terenu na wybudowanie obiektu spełniającego funkcje piaskownika i jednostki kontrolnej. Projekt "Saugraben" oznaczony został jako środek łagodzący. Cztery inne projekty kompensowane są w ten sam sposób.

Jak dotąd ukończono tylko pierwszy odcinek konstrukcyjny (©Miasto Stuttgart)

Obiekt łączący w sobie jednostkę kontrolną i piaskownik został uruchomiony w 2001 roku. Wdrażanie działań łagodzących negatywne skutki dla środowiska miało zostać ukończone najpóźniej w roku 2003, niemniej jednak z różnych powodów doszło do opóźnienia. Wstępny plan zagospodarowania krajobrazu niewłaściwie przedstawił faktyczną sytuację, w wyniku czego koszty realizacji projektu okazały się wyższe niż szacowano. Zaszła potrzeba pozyskania terenu w celu wybudowania obiektów potrzebnych dla realizacji dodatkowego działania. Pojawiła się również konieczność wybudowania w miejsce mostu tymczasowego nowego mostu stałego około sto metrów w dół cieku.

Analiza pokazała, że betonowe nabrzeże rzeki Neckar wymagało modernizacji. Z jednej strony pozwoliło to planistom na uwzględnienie działań ekologicznych w strefie nadbrzeżnej, z drugie strony – spowodowało to dalsze opóźnienia. Ostatecznie, podjęto decyzję o podzieleniu projektu na dwa odcinki projektowe i rozpoczęto prace. Pierwszy odcinek został niemalże ukończony, drugi jest w toku.

Wdrożenie: Betonowe nabrzeże rzeki Neckar zostanie rozebrane na odcinku 200 metrów, a w zamian zastosowane zostaną tam bardziej naturalne rozwiązania. Obniżone brzegi pozwalają na rozrost trzciny i wysokich bylin. Odnoga rzeki da możliwość na stworzenie rozmaitych warunków lokalnych w celu zwiększenia różnorodności biologicznej. Kanał pozwoli na rozwój zwierząt reofilicznych. Prąd rzeki, ograniczający sedymentację mułu, jest utrzymywany przez specjalne rozwiązania w obszarze odpływowym oraz ostrogi regulacyjne zbudowane z faszyny. Płytkie i głębokie obszary wody, strefy trzciny, wysepki, żwirowe brzegi, obszary pozostawione naturalnej sukcesji i martwe drewno to kolejne elementy nowo utworzonych siedlisk. Wysepka utworzona przez rozdzielenie rzeki stanowić będzie schronienie dla gatunków endemicznych. Stroma skarpa została zabezpieczona rozwiązaniami bio-inżynieryjnymi (Kreainerwand). Obszar przyczyni się do podniesienia wartości ponadregionalnej drogi rowerowej biegnącej wzdłuż rzeki Neckar.

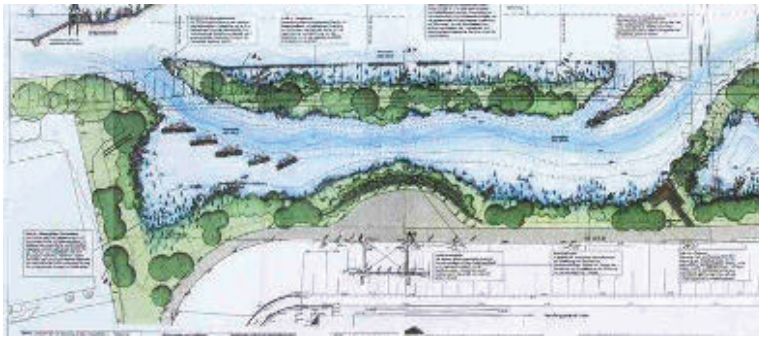

Plan wykonania (biuro Geitz&Partner) (©Miasto Stuttgart)

Utrzymanie: Za utrzymanie obszaru w należytym stanie odpowiedzialne będzie częściowo miasto Stuttgart, a częściowo – Zarząd Gospodarki Wodnej i Żeglugi (WSA). Za ochronę brzegów rzeki, wysp i ostróg regulacyjnych odpowiedzialne jest WSA. Za pozostały obszar odpowiedzialne jest Miasto Stuttgart, Wydział Ogrodów i Parków, a koszty utrzymania pokrywane są ze środków budżetowych.

Partycypacja społeczna: Zgodnie z prawem zarówno instytucje publiczne jak i interesariusze uczestniczyli w procesie planowania. O postępach w realizacji

projektu informowano również rady dzielnicowe.

Finansowanie: Projekt, jako że należał do środków łagodzących, musi zostać w całości sfinansowany przez inwestora (około 1.000.000 euro). Koszt projektu szacuje się obecnie na 1.000.000 euro, lecz początkowo koszt ten określono na kwotę 700.000 euro. To, kto ma pokryć wynikłą różnicę w wysokości 300.000 euro jest obecnie przedmiotem dyskusji.

Wąskie połączenie starorzecza z rzeką Neckar ogranicza przepływ wody. Po zakończeniu drugiego etapu woda będzie przepływać swobodnie (©Miasto Stuttgart)

Analiza: Projekt nie został jeszcze ukończony. Środek łagodzący powinien zostać wdrożony w ciągu dwóch lat po ukończeniu projektu stanowiącego źródło negatywnego wpływu na środowisko – innymi słowami, cel łagodzenia negatywnych skutków nie został osiągnięty.

Kluczowe czynniki sukcesu:
Obszar projektowy stanowił już wcześniej własność miasta Stuttgart. Pomysł projektu narodził się w latach 80. i to już wtedy sporządzono wstępne plany Potrzeba wdrożenia środka łagodzącego miała wpływ na pozyskanie potrzebnych środków finansowych. Kompetentne biuro projektowe otrzymało zlecenie opracowania planu realizacji projektu.

Główne przeszkody:
Koszty realizacji projektu okazały się wyższe niż wstępnie szacowano, a dyskusje dotyczące alokacji kosztów spowalniają proces wdrożenia projektu.
Dalsze opóźnienie wynikło z potrzeby opracowania planów, pozyskania dodatkowych środków finansowych i problemów z odnalezieniem kompetentnych firm specjalistycznych.

Projekt 4 – rzeka Neckar: "Neckarauenpark"

Lokalizacja: Stuttgart, dzielnica Bad Cannstatt / Badenia-Wirtembergia / Niemcy
Inwestor / wykonawca: Miasto Stuttgart
Przedział czasu / Status: 1991-2003
Wielkość obszaru: 1.500-metrowy odcinek rzeki Neckar

Krótki opis: Na początku XX wieku rzeka Neckar została poddana regulacji na odcinku od Plochingen aż do miejsca, w którym łączy się z Renem. Działania te miały na celu przystosowanie cieku do uprawiania żeglugi. Na obszarze projektowym strome skarpy pokryte zostały betonem, a strefę przybrzeżną rzeki wykorzystywano jako składnice i tereny pod ponowną zabudowę. W ramach projektu zdemontowano betonowe nabrzeże i na jego miejscu umieszczono kamienie wodne. Utworzono również strefy wody płytkiej, a zdegradowany obszar przekształcono w otwartą przestrzeń miejską spełniającą obecnie funkcje rekreacyjne.

Miejsca siedzące z materiałów naturalnych (©Miasto Stuttgart)

Ogólny zamysł projektu: Od lat 80 zeszłego wieku Podwydział Planowania Zieleni i Krajobrazu w Stuttgarcie dążył do utworzenia otwartych przestrzeni miejskich oraz poprawy sytuacji ekologicznej w strefie przybrzeżnej rzeki Neckar służącej za federalną drogę wodną. Niniejszy projekt należał do grupy projektów, które zrealizowano jako pierwsze. Obszar komercyjny został przekształcony w otwartą przestrzeń nadrzeczną.

Szczegółowe cele projektu:

ekologiczne: utworzenie siedlisk oraz poprawa warunków przyrodniczych.

społeczne: udostępnienie rzeki i utworzenie przestrzeni rekreacyjnej.

planowanie przestrzenne/rozwój urbanistyczny: utworzenie otwartych przestrzeni w pobliżu obszarów mieszkalnych.

Główny cel projektu: Działania miały na celu udostępnienie rzeki i utworzenie przestrzeni rekreacyjnej.

Inicjatywa / „siła napędowa": Pierwsza propozycja projektu została opracowana przez Wydział Planowania Zieleni i Krajobrazu w Mieście Stuttgart oraz zrealizowana została we współpracy z Wydziałem Ogrodów i Parków.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Wydział Planowania Zieleni i Krajobrazu podjął się zebrania pomysłów i sporządzenia planów na rzecz poprawy sytuacji ekologicznej oraz utworzenia otwartych przestrzeni w strefie przybrzeżnej rzeki Neckar. Opracowano szkic projektu w celu przedstawienia możliwych dla tego obszaru rozwiązań. Po założeniu fundacji Allianz Environmental Foundation Munich w roku 1990, jej pracownicy poszukiwali projektu pilotażowego, który mogliby wesprzeć. Po zapoznaniu się z projektem miasta Stuttgart

fundacja zdecydowała się go wesprzeć.

Z pomostu rozciąga się widok na rzekę i kompleks zakładów przemysłowych na przeciwnym brzegu(©Miasto Stuttgart).

Pierwsze wersje projektu z 1990 zakładały obniżenie brzegów i strefy nadbrzeżnej oraz utworzenie siedlisk dla roślin i zwierząt. Plany te nie mogły zostać zrealizowane z powodu braku możliwości przeniesienia infrastruktury technicznej obecnej na tym obszarze. Ponadto, wdrożenie tych rozwiązań spowodowałoby wydostanie się na powierzchnię wody źródlanej (źródła w Stuttgarcie stanowią drugi największy w Europie zbiornik wodny). Nowe plany uwzględniły te okoliczności. Zdecydowano się utworzyć obszar wody płytkiej o wiele mniejszej powierzchni. Prace rozpoczęto w roku 1991; pierwszy odcinek został ukończony w 1993 roku, a drugi – w 1994. Trzeci odcinek (1999-2003) zrealizowano w ramach modernizacji dzielnicy Bad Cannstatt mającej na celu rozwój urbanistyczny i utworzenie nowych obszarów rekreacyjnych. Cały obszar przekształcono w park publiczny zwany – the "Neckarauenpark".

Wdrożenie: Betonowe nabrzeża rzeki Neckar zostały zdemontowane, a na ich miejsce położono ciężkie kamienie oraz elementy składające się z otoczaków różnej wielkości. Większość obszaru zaprojektowano jako przestrzeń otwartą z trawnikami, ścieżkami dla spacerowiczów i rowerzystów. Z pomostu rozciąga się widok na rzekę i kompleks zakładów przemysłowych na przeciwnym brzegu Na niewielkiej części obszaru występują siedliska roślin i zwierząt (zbiorniki wodne, obszary wody płytkiej). Utworzono nowatorski plac zabaw imitujący statek, zwany "Neckarine", który zdobył nagrodę "Deutscher Spielraumpreis 2004" przyznawaną przez czasopismo *Stadt und Raum*. Powstały również obiekty sportowe, m.in. ścianka wspinaczkowa na starym moście kolejowym, boisko do piłki nożnej i pola do gry w boules.

Utrzymanie: Obszar jest utrzymywany w należytym porządku przez Wydział Ogrodów i Parków. Utrzymanie brzegów poniżej linii brzegowej należy do obowiązków Zarządu Gospodarki Wodnej i Żeglugi.

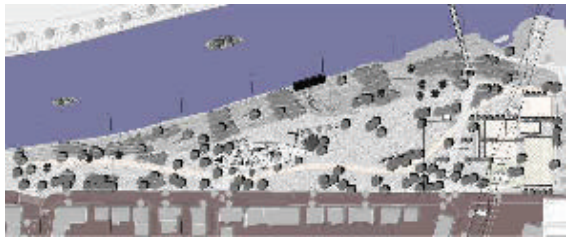

Neckarauenpark: szkic projektu(©Miasto Stuttgart)

Partycypacja społeczna: Projekt był prezentowany i omawiany na spotkaniach rad dzielnicowych. Przy okazji różnych imprez informowano również lokalne stowarzyszenia, rodziców oraz dzieci. Społeczność lokalna brała czynny udział w procesie planowania. Mieszkańcy z własnej inicjatywy wybudowali pola do gry w boules oraz odbudowali zdegradowany zabytkowy most.

Finansowanie: Koszt realizacji pierwszego i drugiego etapu sięgnął kwoty około 3.600.00 marek niemieckich (około 1.800.000 euro). Fundacja Allianz Environmental Foundation przekazała około 1.300.000 euro; dalsze 500.000 euro pozyskano z opłat kompensacyjnych. Koszt realizacji trzeciego etapu wyniósł 925.000 marek niemieckich (około 473.000 euro). Stanowiąc część działań renowacyjnych, projekt uzyskał wsparcie ze źródeł federalnych (Program Promocji Rozwoju Urbanistycznego) oraz z opłat kompensacyjnych.

Analiza: Cele ekologiczne nie zostały osiągnięte w stopniu odpowiadającemu wstępnym założeniom. Masywne chodniki kamienne pomimo swej nowoczesności w czasie realizacji projektu z dzisiejszej perspektywy zdają się niezadowalające i

niepotrzebne. Pozostałe cele zostały osiągnięte, a sam obszar cieszy się popularnością mieszkańców pobliskich dzielnic.

Główne przeszkody: Główną przeszkodę stanowiła istniejąca infrastruktura, której nie dało się przenieść, co uniemożliwiło realizacje planów wstępnych.

Kluczowe czynniki sukcesu: Do kluczowych czynników sukcesu należały: opracowanie szkicu projektu, pozyskanie środków z fundacji Allianz Environmental Foundation, możliwość realizacji trzeciego etapu w ramach programu modernizacji zdegradowanego obszaru.

Statek zabaw zdobył nagrodę "Deutscher Spielraumpreis 2004" (©Miasto Stuttgart).

Projekt 5 – rzeka Neckar: "Zugwiesen"

Lokalizacja: Ludwigsburg, dzielnica Poppenweiler, Badenia-Wirtembergia / Niemcy

Inwestor / wykonawca: Miasto Ludwigsburg i Federalny Zarząd Gospodarki Wodnej i Żeglugi reprezentowany przez Regionalny Wydział Zarządu Gospodarki Wodnej i Żeglugi w Stuttgarcie (WSA)

Przedział czasu / Status: rozpoczęcie w roku 1996 / w toku, rozpoczęcie prac – 2011 rok

Wielkość obszaru: powierzchnia około 17 ha, odcinek rzeczny o długości 1 km

Krótki opis: Odcinek Neckar znajdujący się w dół rzeki od Plochingen został poddany regulacji i wykorzystywany jest jako droga wodna. Jazy, m.in ten w Poppenweiler, gwarantują utrzymanie wymaganego poziomu wody lecz jednocześnie utrudniają wędrówki zwierząt wodnych. Brzegi rzeki są strome i wzmocnione betonem.
Plany zakładają wybudowanie jazu oraz utworzenie kanału umożliwiającej swobodny przepływ wody konieczny dla ułatwienia migracji ryb i innych zwierząt wodnych. Brzegi rzeki zostaną przekształcone przy użyciu rozwiązań półnaturalnych. Starorzecze ze zbiornikami wodnymi pozwoli na utworzenie nowych siedlisk dla roślin i zwierząt. Nowy pomost widokowy umożliwi obserwację i rozkoszowanie się pięknem okolicy.

Ogólny zamysł projektu: W roku 1996 Wydział Przestrzeni Zielonych i Środowiska w mieście Ludwigsburg opracował wstępny pomysł projektu, który miał za zadanie poprawę warunków przyrodniczych na rzece Neckar oraz utworzenie kanału przy zaporze Poppenweiler, umożliwiającego wędrówki zwierząt wodnych.

Szczegółowe cele projektu:

ekologiczne: otwarcie drogi dla zwierząt umożliwiającej im przedostanie się przez zaporę Poppenweiler, utworzenie siedlisk dla roślin i zwierząt.

gospodarcze: zapewnienie żeglowności dróg wodnych należy do obowiązków władz federalnych.

społeczne: utworzenie obszaru rekreacyjnego blisko miasta oraz udostępnienie go dla przyjezdnych.

Główny cel projektu: otwarcie drogi dla zwierząt umożliwiającej im przedostanie się przez zaporę Poppenweiler, poprawa warunków przyrodniczych wzdłuż rzeki Neckar

Inicjatywa / „siła napędowa": Wydział Przestrzeni Zielonych i Środowiska w mieście Ludwigsburg opracował wstępny pomysł projektu oraz odpowiadał za postępy w jego realizacji.

Procesy planowania i wdrażania projektu: W 1996 roku Wydział Przestrzeni Zielonych i Środowiska w mieście Ludwigsburg opracował wstępny pomysł projektu. W 1998 roku władze związkowe Badenii-Wirtembergii rozpoczęły inicjatywę IKoNE[1] oraz zapoczątkowały proces poszukiwań odpowiedniego obszaru, na którymi można by zrealizować projekt modelowy. W 1996 roku Wydział Przestrzeni Zielonych i Środowiska w mieście Ludwigsburg zaproponował obszar "Zugwiesen". Etap planowania trwał dziewięć lat, ze względu na opóźnienia wynikające z trudności z nabyciem gruntów. Początkowo rolnicy żądali zbyt wysokiej ceny za swoje tereny. Projekt stanowić będzie część eko-rachunku miasta Ludwigsburg. Na etapie planowania, WSA ogłosiło, że brzegi rzeki muszą zostać zmodernizowane poprzez ich rozebrania aż do koryta rzecznego. Miasto wykorzystało okazję na zmodyfikowanie planów. We współpracy z WSA udało się powiększyć

strefę łączącą planowane starorzecze z rzeką Neckar. Projekt jest obecnie częścią inicjatyw IKoNE [1], „Grünzug Neckartal" oraz „Wielki Park Krajobrazowy Stuttartu" (Verband Region Stuttgart), pomagających w realizacji projektu.

Obszar projektowy przed rewitalizacją wykorzystywany w celach rolniczych (©Miasto Stuttgart)

Wdrożenie: Przy jazie Poppenweiler wybudowany zostanie półnaturalny ciek wodny o długości 1,7 km. Wzmocnienia brzegowe rzeki Neckar zostaną zdemontowane, a na ich miejscu pojawi się półnaturalna strefa brzegowa o długości 800 metrów pozwalająca na swobodne połączenie rzeki z nowo utworzonym starorzeczem. Zbiorniki wodne o powierzchni 3,8 ha, obszary wody płytkiej i głębokiej, strefy trzciny, wysepki oraz żwirowe brzegi to kolejne elementy nowo utworzonych siedlisk. Przez obszar projektowy przebiega ponadregionalna trasa rowerowa. Ominie ona wrażliwe obszary, ale jednocześnie umożliwi przyjezdnym rozkoszowanie się pięknem nowo utworzonego obszaru półnaturalnego. Dobry widok na cały obszar projektowy gwarantuje nowa wieża obserwacyjna.

Utrzymanie: Obowiązek utrzymania obszaru w należytym stanie współdzielony jest przez Miasto Ludwigsburg i Zarząd Gospodarki Wodnej i Żeglugi (WSA) Za ochronę brzegów rzeki, wysp i ostróg regulacyjnych odpowiedzialne jest WSA. Za pozostały obszar odpowiedzialne jest Miasto Ludwigsburg. Obowiązek utrzymania trawników i roślinności drzewiastej należy do rolników.

Partycypacja społeczna: Zgodnie z prawem zarówno instytucje publiczne jak i interesariusze mogli uczestniczyć w procesie planowania.
Udział w planowaniu brała również Rada Konsultacyjna ds. Środowiska w Ludwigsburgu.

Finansowanie: Projekt jest obecnie wdrażany przez Miasto Ludwigsburg oraz WSA Stuttgart. Wdrożenie – planowanie, przetarg i finansowanie – podzielono na dwie części odpowiadające podziałowi obowiązków. Całkowity koszt projektu szacuje się na około 8.350.000 euro. Udział środków z WSA szacuje się na kwotę 3.000.000 euro. Udział środków miejskich szacuje się na kwotę 5.350.000 euro. Środki zewnętrzne w wysokości 1.650.000 euro pochodzą z konkursu Glücksspirale, Verband Region Stuttgart, programów kraju związkowego Badenia-Wirtembergia oraz fundacji prywatnych. Pomost widokowy sponsorowany jest przez fundację „Foundation Euronatur". Pozostałe 3.700.000 euro pochodzi z opłat kompensacyjnych. Koszt utrzymania obszaru przez miasto szacuje się na 10.000-15.000 euro rocznie. Kwota zostanie wypłacona rolnikom, którzy zajmować będą się utrzymaniem tego obszaru.

Główne przeszkody: trudności z pozyskaniem terenów pod projekt, brak odpowiednich firm planistycznych – w regionie miasta Stuttgart znajduje się wyłącznie kilka agencji mogących realizować projekty na federalnych drogach wodnych.

Kluczowe czynniki sukcesu:: Na realizację pomysłu projektu miało wpływ rosnące zrozumienie kwestii ekologicznych, świadomość znaczenia „rzek – jako linii życia" zarówno wśród mieszkańców, jak i urzędników; wkład projektu do eko-rachunku. Kluczowymi czynnikami sukcesu był: ścisła współpraca pomiędzy miastem a Zarządem Gospodarki Wodnej i Żeglugi w Stuttgarcie (WSA), bezpośredni kontakt z decydentami i ekspertami, środki pochodzące od sponsorów, włączenie projektu do nadrzędnego programu rozwoju, nowe rozporządzenie Zarządu Gospodarki Wodnej

i Żeglugi wspierające integrację aspektów ekologicznych z działaniami mającymi na celu utrzymanie dobrego stanu brzegów rzeki.

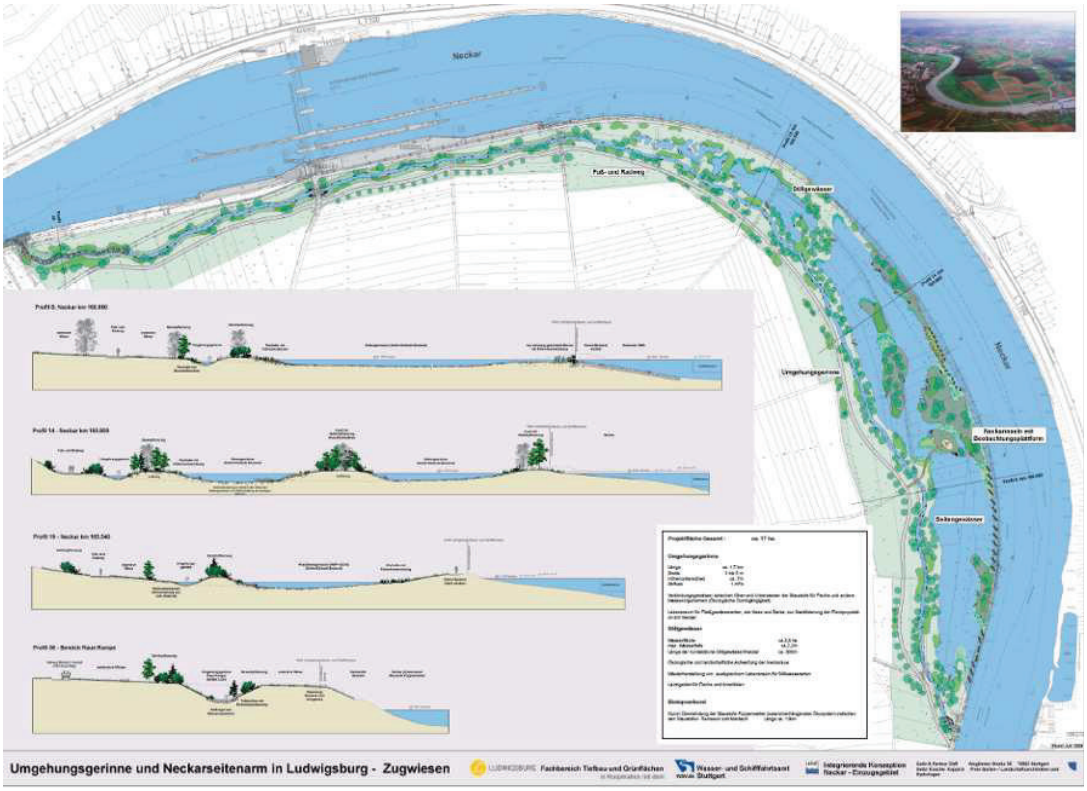

Plan projektu oprac.: *Geitz&Partner (©Miasto Ludwigsburg)*

Projekt 6 – rzeka Neckar: "Uferwiesen"

Lokalizacja: Ludwigsburg, dzielnica Hoheneck, Badenia-Wirtembergia / Niemcy

Inwestor / wykonawca: Miasto Ludwigsburg i Federalny Zarząd Gospodarki Wodnej i Żeglugi reprezentowany przez Regionalne Wydział Zarządu Gospodarki Wodnej i Żeglugi w Stuttgarcie (WSA)

Przedział czasu / Status: 2005-2009

Wielkość obszaru: 500-metrowy odcinek rzeki Neckar

Krótki opis: Na wschód od Ludwigsburga leży regulowany odcinek rzeki Neckar wykorzystywany jako droga wodna. Od roku 1920 do 1968 rzeka otoczona była wysokimi wybetonowanymi skarpami. Istniejące przestrzenie otwarte wzdłuż rzeki nie cieszyły się popularnością z powodu gęstego pasa roślinności drzewiastej występującego przy brzegach, uniemożliwiającej kontakt z rzeką. Niniejszy projekt zakładał obniżenie brzegów rzeki, wdrożenie rozwiązań półnaturalnych, budowę obszaru wody płytkiej z zakolami i wysepkami, wspierających rozwój siedlisk roślinnych i zwierzęcych. Roślinność drzewiasta znajdująca się w strefie przybrzeżnej została przerzedzona, aby umożliwić mieszkańcom bezpośredni dostęp do wody.

Ogólny zamysł projektu: Wdrażane działania skupiały się na kwestii „odnowienia więzi mieszkańców miasta Ludwigsburg z rzeką", udostępnieniu obszarów rekreacyjnych i obiektów sportowych, oraz połączeniu tych działań z poprawą warunków przyrodniczych w strefie nadbrzeżnej rzeki Neckar.

Szczegółowe cele projektu

ekologiczne: poprawa struktur przyrodniczych w strefie przybrzeżnej rzeki, utworzenie siedlisk dla roślin i zwierząt.

gospodarcze: władze federalne pełniące funkcje zarządcy federalnych dróg wodnych miały obowiązek zmodernizowania brzegów rzeki w celu zapewnienia jej żeglowności.

społeczne: utworzenie obszaru rekreacyjno-sportowego.

planowanie przestrzenne/rozwój urbanistyczny: utworzenie obszaru rekreacyjnego w pobliżu miasta.

Główny cel projektu: utworzenie obszaru rekreacyjno-sportowego przy jednoczesnej poprawie warunków przyrodniczych

Inicjatywa / „siła napędowa": Wydział ds. Przestrzeni Zielonych i Środowiska w mieście Ludwigsburg opracował i przedstawił wstępny pomysł projektu.

Procesy planowania i wdrażania projektu: W roku 2005 rozpoczęto proces planowania, który skupiał się na kwestii „odnowienia więzi mieszkańców miasta Ludwigsburg z rzeką", udostępnieniu obszarów rekreacyjno-sportowych oraz połączeniu tych działań z działaniami na rzecz poprawy warunków przyrodniczych w strefie przybrzeżnej rzeki Neckar. Ze względu na potrzebę modernizacji brzegów rzecznych, projekt został zrealizowany we współpracy z Zarządem Gospodarki Wodnej i Żeglugi. Większość obszaru projektowego stanowiła własność miasta Ludwigsburg. Projekt będzie stanowić dodatek do eko-rachunku Ludwigsburga. Rada Miasta Ludwigsburg opowiedziała się za realizacją projektu, ze względu na to, że projekt nie będzie finansowany z budżetu miasta lecz z środków pochodzących z opłat kompensacyjnych, Projekt jest obecnie częścią inicjatyw: IKoNE [1], „Grünzug Neckartal" oraz „Wielki Park Krajobrazowy Stuttartu" (Verband Region Stuttgart), które wsparły realizację projektu.

Prace budowlane rozpoczęły się w roku 2008. Projekt został ukończony w roku 2009. Przeszkodę w realizacji projektu stanowiły

problemy natury urzędowej. Aplikacja o zatwierdzenie działań technicznych po ich wykonaniu w przeszłości ograniczała się do wykonania rozmowy telefonicznej, lecz obecnie wymaga się sporządzenia aplikacji w formie pisemnej. Spowodowało to opóźnienia, mogące doprowadzić do obniżenie jakości pracy – np. w przypadku działań wdrażanych pod wodą wymagających szybkiego wykonania.

Strefa przybrzeżna pozwala na rozwój nowych siedlisk oraz bezpośredni dostęp do rzeki. (©Miasto Ludwigsburg)

Wdrożenie: 500-metrowy odcinek nabrzeża został rozebrany, a na jego miejscu pojawiły się rozwiązania pół-naturalne. Nasadzono rośliny drzewiaste. Ostrogi regulacyjne, faszyna wierzbowa oraz nagromadzone kamienie chronią brzegi przed erozją. Przez obszar projektowy przebiega ponadregionalna trasa rowerowa oraz ścieżki dla spacerowiczów i biegających. Obniżone brzegi oraz kamienne stopnie pozwalają mieszkańcom na dostęp do rzeki oraz jej półnaturalnej strefy przybrzeżnej.

Drewniane ostrogi regulacyjne (faszyna utworzona z gałęzi wierzbowych) stabilizują brzeg rzeki oraz wspierają tworzenie nowych konstrukcji. Schody ułatwiają dostęp do wody (©Miasto Stuttgart)

Utrzymanie: Obowiązek utrzymania obszaru w należytym stanie współdzielony jest przez miasto Ludwigsburg i Zarząd Gospodarki Wodnej i Żeglugi (WSA) Kwestia ta jest regulowana przez umowę zawartą pomiędzy miastem Ludwigsburg i WSA. Za ochronę brzegów rzeki, wysp i ostróg regulacyjnych odpowiedzialne jest WSA. Za pozostały obszar odpowiedzialne jest Miasto Ludwigsburg. Z wyłączeniem stref dostępnych dla mieszkańców, obszar pozostawiony jest własnemu rozwojowi.

Partycypacja społeczna: W ramach opracowywania koncepcji zagospodarowania przestrzennego miasto Ludwigsburg zorganizowało w 2005 roku „lato dialogu", po którym odbyły również rozmaite konferencje. Przeprowadzono oficjalną prezentację i dyskusję poświęconą projektowi. Zgodnie z prawem zarówno instytucje publiczne jak i interesariusze uczestniczyli w procesie planowania.
Udział w planowaniu brała również Rada Konsultacyjna ds. Środowiska w Ludwigsburgu.

Finansowanie: Projekt jest obecnie wdrażany przez Miasto Ludwigsburg oraz WSA Stuttgart. Wdrożenie projektu podzielono na dwie części odpowiadające podziałowi obowiązków. Udział środków z WSA wynosi 925.000 euro. Wkład miasta wynosi 610.000 euro. Różnego rodzaju środki zewnętrzne w wysokości 70.000 euro pochodzą z Verband Region Stuttgart i fundacji prywatnych. Pozostałe środki pochodzą z opłat kompensacyjnych. Szacowane koszty utrzymania obszaru ponoszone przez miasto nie przekraczają kosztów z lat poprzednich.

Analiza: Obszar cieszy się popularnością wśród mieszkańców miasta. Ze względu na to, że projekt został ukończony jesienią 2009, przeprowadzenie oceny efektów ekologicznych nie było jeszcze możliwe.

Główne przeszkody: Główną przeszkodą w realizacji projektu były problemy natury urzędowej.

Kluczowe czynniki sukcesu: Do kluczowych czynników sukcesu należały: ścisła współpraca uczestników projektu, dotacje zewnętrzne, nowe rozporządzenie WSA w sprawie integracji aspektów ekologicznych przy realizacji działań na rzecz konserwacji brzegów rzeki, wkład projektu do eko-rachunku miasta Ludwigsburg.

Koncepcja otwartej przestrzeni "Uferwiesen", oprac.: Büro Geitz&Partner (© Miasto Ludwigsburg)

Projekt 7 – potok Ramsbach: Renaturalizacja górnego biegu potoku Ramsbach

Lokalizacja: Stuttgart, dzielnica Degerloch, Badenia-Wirtembergia / Niemcy
Inwestor / wykonawca: Miasto Stuttgart
Przedział czasu / Status: 2000-2008
Wielkość obszaru: powierzchnia 4,41 ha, odcinek około 1,6 km na potoku Ramsbach

Krótki opis: Od lat 40. potok Ramsbach stanowił część sieci kanalizacyjnej miasta. W okresie tym ciek został skanalizowany, a na jego brzegach utworzono strome betonowe skarpy. Szkody w strefie brzegowej naprawiano za pomocą narzutu kamiennego, betonu i koszów szańcowych. W latach 60. wybudowano osobny kanał wodno-ściekowy, co stanowiło warunek wstępny rewitalizacji potoku. W ramach prac renaturalizacyjnych przeprowadzono rozbiórkę nabrzeża i zastąpiono je elementami pół-naturalnymi. Potok Ramsbach został wydłużony poprzez utworzenie niewielkich zakoli. Rozwiązania półnaturalne pozwalają na dynamiczny rozwój cieku.

Ogólny zamysł projektu: Koncepcja rewitalizacji odcinka potoku znajdującego się na południe od Stuttgartu narodziła się dłuższy czas temu. Proces planowania rozpoczęto dopiero po uzyskaniu środków pochodzących z projektu rozbudowy lotniska Stuttgart (STR). Ogólny zamysł polegał na kompensacji rozbudowy lotniska poprzez zmodernizowanie rzeki Körsch oraz jej dopływów znajdujących się w pobliżu lotniska (region Filder).

Szczegółowe cele projektu
ekologiczne: poprawa jakości wody, zastosowanie rozwiązań naturalnych oraz utworzenie siedlisk dla roślin i zwierząt, zapewnienie ciągłości cieku i ułatwienie wędrówek zwierząt rzecznych poprzez udrożnienie mostów i przepławek.
Główny cel projektu: Głównym celem była renaturalizacja cieku Ramsbach.

Inicjatywa / „siła napędowa”: Po uzyskaniu środków, realizacją projektu zajął się Wydział Planowania Zieleni i Krajobrazu oraz Wydział Inżynierii Lądowej.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Z powodu rozbudowy portu lotniczego Stuttgart w latach 1986-2004 określono kwotę odszkodowania z tytułu negatywnego wpływu na środowisko w wysokości 17.000.000 marek niemieckich (około 8.700.000 euro). Spółka zarządzająca portem lotniczym przekazała te środki Funduszowi Ochrony Środowiska, fundacji prawa cywilnego utworzonej przez kraj związkowy Badenia-Wirtembergia.
Grupa “Kommunaler Arbeitskreis Filder KAF“ (komunalne grupa robocza regionu Filder) składająca się z przedstawicieli wspólnot poszkodowanych przez rozbudowę zajęła się analizą i określeniem metod wykorzystania udostępnionych środków. Fundacja podejmowała również decyzje co do tego, który projekt powinien zostać uzyskać dofinansowanie. W 1991 roku opracowana została ramowa koncepcja „Habitat Region Filder”, mająca na celu analizę warunków różnych cieków i określenie priorytetów dla projektów renaturalizacji. Projekt rewitalizacji potoku Ramsbach należał do grupy 34 przyjętych projektów. Proces planowania rozpoczął się w roku 2000. Ze względu na rozbicie terenu projektowego na małe działki będące własnością dużej liczby rolników, zastosowano plan scaleniowy dla użytków rolnych W ramach rekompensaty dla właścicieli nieruchomości znajdujących się na

obszarze projektowym, zainicjowano proces wymiany gruntów. Niektórzy rolnicy zgodzili się dzierżawić grunt w celu jego uprawy. Prace wdrożeniowe rozpoczęły się w lipcu 2008. W grudniu tego samego roku proces wdrażania został ukończony.

Na obszarze istniała możliwość poszerzenia koryta cieku oraz utworzenia zakoli (©Miasto Stuttgart)

Wdrożenie: Betonowe nabrzeże zostało rozebrane, a na jego miejscu powstał obszar półnaturalny.
Długość rzeki została nieco zwiększona poprzez utworzenie zakoli o różnej wielkości, skarp i nisko położonych brzegów, stref trzcin i wysokich krzewów. Koryto, również pod mostami i w przepławkach, zostało pokryte żwirem i kamieniami. Gdziekolwiek to tylko możliwe, pozwala się na dynamiczny rozwój potoku wspierany tamami poprzecznymi zbudowanymi z faszyny i rumowiskami rzecznymi. Strome brzegi zostały zabezpieczone przed erozją za pomocą takich rozwiązań bio-inżynieryjnych jak faszyna wierzbowa i progi zieleni pozwalające na rozwój i formowanie nowej roślinności.. Nadmiar wody deszczowej jest odprowadzany jest do nowo wybudowanego zbiornika retencyjnego pokrytego, w którym woda ulega oczyszczeniu. Działania te zostały zrealizowane przez Wydział Inżynierii Lądowej Urzędu Miasta Stuttgart.

Utrzymanie: Za utrzymanie obszaru w dobrym stanie odpowiedzialne jest miasto Stuttgart, Wydział Ogrodów i Parków oraz Wydział Inżynierii Lądowej. Łąki nadające się do celów rolniczych są wynajmowane rolnikom. Rolnicy zobowiązani są do wykorzystywania tego obszaru w mało intensywny sposób. Rośliny nasadzone w ramach działań bio-inżynieryjnych muszą być strzyżone regularnie w celu zwiększania różnorodności biologicznej. Zbiornik retencyjny musi być regularnie oczyszczany i opróżniany. Rośliny drzewiaste są przerzedzane lub ścinane do podstawy pnia co pięć lat, w celu zachowania otwartego charakteru krajobrazu utworzonego przez łąki.

Partycypacja społeczna: Zgodnie z prawem zarówno instytucje publiczne jak i interesariusze mogli uczestniczyć w procesie planowania. Rolnicy brali udział w procesie opracowywania planów scaleniowych dla użytków rolnych. Rada miasta i rada dzielnicowa były informowane o postępach w realizacji projektu.

Finansowanie: Koszt projektu wyniósł około 1.000.000 euro. Prace wdrożeniowe kosztowały 800.000 euro, a nabycie ziemi – 200.000 euro. Ponieważ projekt były realizowany w ramach środków łagodzących negatywne skutki rozbudowy portu lotniczego Stuttgart, 90% kosztów pokryto z „Funduszu Ochrony Środowiska", fundacji prawa cywilnego kraju związkowego Badenia-Wirtembergia. Pozostałe 10% kosztów pokryte zostało ze środków budżetowych miasta Stuttgart.

Potencjalnie zagrożone strefy są zabezpieczone kamieniami (©Miasto Stuttgart)

Analiza: Ze względu na lokalizację obszaru projektowego poza obszarem miejskim, aspekty ekologiczne traktowane były priorytetowo. Sytuacja ekologiczna uległa poprawie, a nowo utworzone siedliska dobrze się rozwijają.

Główną przeszkodą w realizacji projektu były problemy z pozyskaniem gruntów.

Kluczowe czynniki sukcesu: Do kluczowych czynników sukcesu należały: potrzeba łagodzenia negatywnych skutków rozbudowy portu lotniczego Stuttgart, nowatorskie rozwiązania w zakresie zabezpieczania gruntu, fakt, że rolnicy skorzystali na nowym podziale użytków rolnych oraz na poprawie ochrony przeciwpowodziowej.

Ramsbach: Plan wykonania (biuro Geitz&Partner) (©Miasto Stuttgart)

Projekt 8 – Neckar + Elz:
Połnaturalne przekształcenie rzek Neckar i Elz

Lokalizacja: Mosbach, dzielnica Neckarelz, Badenia-Wirtembergia / Niemcy
Inwestor / wykonawca: Miasto Mosbach
Przedział czasu / Status: 1999-2002
Wielkość obszaru: zbiornik o powierzchni 8.000 m^2, 600-metrowy odcinek rzeki Neckar, 600-metrowy odcinek rzeki Elz

Krótki opis: Na początku XX wieku rzeka Neckar została poddana regulacji, jej brzegi zostały wzmocnione betonem w celu wykorzystywania rzeki jako drogi wodnej. Rzeka utraciła więź z obszarami zalewowymi i przyległymi siedliskami roślin i zwierząt. Również koryto i ujście rzeki Elz zostały poddane kanalizacji w celu poprawy ochrony przeciwpowodziowej.
Na łącznej długości 1200 metrów rzek Neckar i Elz nabrzeża zostały zdemontowane, a na ich miejscu zastosowano rozwiązania półnaturalne wzmacniane metodami bio-inżynieryjnymi. Utworzono starorzecze stanowiące schronienie dla młodych ryb. Przyległy teren, wcześniej wykorzystywany w celach rolniczych, a obecnie jako nieuprawny obszar trawiasty, wraz z obniżonymi brzegami stanowi nadrzeczną przestrzeń rekreacyjną.

Ogólny zamysł projektu: Celem projektu była poprawa warunków przyrodniczych w strefie nadbrzeżnej rzeki, utworzenie siedlisk dla roślin i zwierząt oraz przestrzeni rekreacyjnej dla mieszkańców miasta znajdujące się w jego pobliżu.

Szczegółowe cele projektu
ekologiczne: rozwój elementów przyrodniczych, połączenie wody z ziemią, utworzenie siedlisk, w szczególności schronisk dla ryb oraz obszaru wylęgania ryb niedrapieżnych
gospodarcze: Projekt brał pod uwagę wymogi związane z utrzymaniem federalnych dróg wodnych.
społeczne: poprawa jakości życia, modernizacja obszaru rekreacyjnego, udostępnienie rzeki poprzez wybudowanie ścieżek dla spacerowiczów i rowerzystów.
planowanie przestrzenne /rozwój urbanistyczny: dalszy rozwój miasta poprzez modernizację otwartych przestrzeni i podwyższenie jakości życia
Główny cel projektu: Głównym celem projektu była poprawa warunków przyrodniczych.

Inicjatywa / „siła napędowa”: Dawny Zarząd Gospodarki Wodnej „Północny Górny Ren” szukał odpowiedniego obszaru na realizację modelowego projektu IKoNE1, a miasto Mosbach poszukiwało możliwości zrealizowania tzw. „zielonego projektu” (mniejszy odpowiednik Wystawy Ogrodów). Wybrany obszar wzdłuż rzek Neckar i Elz spełnia obydwa te wymogi.

Starorzecze stanowiące siedlisko młodych ryb (©Miasto Stuttgart)

Procesy planowania i wdrażania projektu: Dawny Zarząd Gospodarki Wodnej „Północny Górny Ren" poszukiwał odpowiedniego obszaru na realizację modelowego projektu IKoNE1. Z kolei, miasto Mosbach poszukiwało możliwości zrealizowania tzw. „zielonego projektu" (mniejszy odpowiednik Wystawy Ogrodów). Wybrany obszar wzdłuż rzek Neckar i Elz spełniał obydwa te wymogi. Organizacja małej wystawy ogrodów nie powiodła się z powodu niezatwierdzenia aplikacji. Obszar został zabezpieczony poprzez wymianę nieruchomości zgodnie z procedurą wymiany gospodarstw rolnych Badanie dna rzecznego mające miejsce po przeprowadzeniu planów realizacji projektu, a co się z tym wiąże – po oszacowaniu kosztów projektu opartych o serię sześciu testów wykazało, że wcześniejsze dane są niedokładne. Wykazano, że poziom żwiru znajduje się niżej niż wcześniej oczekiwano. Spowodowało to problemy finansowe, jako że żwir został sprzedany z wyprzedzeniem. Powstała potrzeba pozyskania dodatkowych środków na rzecz przetransportowania i magazynowania nieoczekiwanej ilości ziemi. Co gorsza, obliczenia zostały wykonane przy pomocy starszych zdjęć samolotowych, które nie odzwierciedlały faktycznego stanu rzeczy (agradacja).

Wdrożenie : Na odcinku 600 metrów zniszczałe nabrzeże rzeki Neckar zostało zastąpione elementami półnaturalnymi. Ukształtowano nową odnogę odchodzącą do głównego koryta rzeki stanowiącą schronienie dla młodych ryb. Zbiornik wody stojącej łączy rzekę z terenami podmokłymi. Niektóre obszary zostały pozostawione naturalnej sukcesji, z kolei na innych przeprowadzono wstępne nasadzenia autochtonicznych krzewów, trzcin i kęp. Latem na tych obszarach mieszkańcy zażywają kąpieli słonecznych, a dzieci grają w gry zespołowe. Obniżone brzegi rzeczne umożliwiają kontakt z wodą pozwalając na rekreację, gry i poznanie rzeki. Mieszkańcy rozkoszują się widokiem nowo ukształtowanego koryta rzecznego stojąc na kładce, której wybudowaniu przyświecał cel zwiększenia świadomości potrzeb strumieni i rzek.

Tam gdzie zachodziła potrzeba, brzegi zostały zabezpieczone metodami bio-inżynieryjnymi. Utworzono elementy pół-naturalne. W pewnym stopniu rzeka zachowała swoją własną naturalną dynamikę. Miejsce, którym rzeka Elz łączy się z rzeką Neckar ma obecnie formę przypominającą deltę, składającą się z trzech odnóg widocznych z drewnianego mostu.

Tamy poprzeczne zabezpieczają starorzecze. Obniżone brzegi umożliwiają mieszkańcom kontakt z rzeką. (©Miasto Stuttgart)

Latem na tych obszarach mieszkańcy zażywają kąpieli słonecznych, a dzieci grają w gry zespołowe.

Partycypacja społeczna: Wydział Zagospodarowania Przestrzennego i Wydział Inżynierii Lądowej Urzędu Miasta Mosbach ściśle współpracowały z regionalnym oddziałem Zarządu Gospodarki Wodnej w Neckar-Odenwald, z Zarządem Gospodarki Wodnej i Żeglugi w Heidelberg oraz Instytutem Gospodarki Wodnej i Inżynierii Rolniczej w Karlsruhe. Udział w realizacji projektu brały również: lokalny klub wędkarski, klub kajakarski, stowarzyszenie działające na rzecz ochrony środowiska oraz właściciele pobliskich nieruchomości.

Finansowanie: Koszt sporządzenia wymaganej dokumentacji wyniósł około 64.000 euro i został całkowicie pokryty z budżetu kraju związkowego Badenia-Wirtembergia (125.000 marek niemieckich). Koszt realizacji wyniósł 800.000 euro (1.560.000 marek niemieckich). Udział kraju związkowego Badenia-Wirtembergia wyniósł 70%. Mimo, że utrzymanie rzeki Elz należy do obowiązków kraju związkowego, Miasto Mosbach wniosło wkład w postaci pokrycia 30% kosztów realizacji projektu. Bez tych środków projekt nie zostałby wdrożony. Budowa kładki widokowej została sfinansowana z krajowe programu „Ludzie i Woda"1.

Analiza: Przy realizacji projektu zastosowano kompleksowe podejście, integrujące aspekty społeczne, ekologiczne, gospodarcze i przestrzenne. Proces planowania oparty był na ścisłej współpracy uczestników projektu. Wszystkie cele projektu zostały osiągnięte. Obszar cieszy się wielką popularnością wśród mieszkańców i stanowi ważną część obszarów rekreacyjnych i otwartych przestrzeni miasta.

Główne przeszkody: Badania poprzedzające etap planowania były nieodpowiednio przeprowadzone.

Kluczowe czynniki sukcesu: największą rolę odegrała ścisła współpraca pomiędzy Miastem Mosbach i Zarządem Gospodarki Wodnej.

Projekt 9 – rzeka Elz: Wystawa Ogrodów w Mosbach

Lokalizacja: Mosbach, Badenia-Wirtembergia / Niemcy

Inwestor / wykonawca: Miasto Mosbach

Przedział czasu / Status: 1989-1997

Wielkość obszaru: powierzchnia około 19 ha, odcinek o długości 1 km na rzece Elz

Krótki opis: W wyniku prac mające miejsce na rzece Elz od lat 50, rzeka ta została zamknięta w kanale o trapezoidalnym przekroju poprzecznym, częściowo wybetonowanym nabrzeżu i progami rzecznymi. Na obszarze miasta Elz i jej dawny kanał młynówki przepływają przez zapuszczone parki oraz wzdłuż zdegradowanego obszaru. Śródmieście oraz przestrzenie otwarte oddzielone zostały od rzeki za sprawą drogi międzykrajowej.
W ramach Wystawy Ogrodów w Mosbach, która odbyła się w roku 1997, zrewitalizowano istniejące otwarte przestrzenie oraz utworzono nową przestrzeń otwartą w podupadłej części miasta. Rzeka Elz została częściowo zrenaturalizowana. Śródmieście połączone jest obecnie z otwartymi przestrzeniami za pomocą nadziemnego przejścia dla pieszych nad drogą B 27.

Ogólny zamysł projektu: Po ukończeniu projektów na rzecz rozwoju miasta, władze Mosbach skupiły się na wzmocnieniu miękkich czynników lokalizacji i zwiększeniu atrakcyjności miasta poprzez wykorzystanie potencjału otwartych przestrzeni i odnowienie więzi miasta z rzeką.

Szczegółowe cele projektu

ekologiczne: poprawa warunków przyrodniczych na rzece Elz, poprawa warunków dla wędrówek zwierząt wodnych, poprawa jakości wody

gospodarcze: poprawa wizerunku miasta, jego atrakcyjności dla turystów, wzmocnienie miękkich czynników lokalizacji, poprawa ochrony przeciwpowodziowej

społeczne: utworzenie atrakcyjnych obszarów rekreacyjnych w okolicy śródmieścia

planowanie przestrzenne/ rozwój urbanistyczny: wzmocnienie miękkich czynników lokalizacji, zwiększenie atrakcyjności miasta, ciągłość osi zieleni

Cel główny projektu: wzmocnienie miękkich czynników lokalizacji, utworzenie obszaru rekreacyjnego

Inicjatywa / „siła napędowa”: Inicjatorem planów rewitalizacji otwartych przestrzeni miejskich oraz udziału miasta w konkursie na organizację Wystawy Ogrodów były władze miejskie Mosbach. Pomysłodawcą projektu renaturalizacji rzeki Elz był Zarząd Gospodarki Wodnej.

Procesy planowania i wdrażania projektu: W roku 1989 Zarząd Gospodarki Wodnej opracował program „Elzbach”, którego zadaniem było zwiększenie dostępności cieku Elz dla zwierząt oraz poprawa jego warunków ekologicznych. Sporządzono 32 pojedyncze działania, takie jak zastąpienie niskich jazów i progów rzecznych kamiennymi skarpami i betonowym nabrzeżem z elementami półnaturalnymi. Ta koncepcja służyła za podstawę projektu rewitalizacji rzeki Elz na terenie miast Mosbach. W 1989 roku władze miejskie wzięły udział w konkursie na organizację Wystawy Ogrodów, który miasto Mosbach wygrało. Udział w Wystawie Ogrodów umożliwił zastosowanie rozwiązań na wyższym poziomie technicznym. Wizja a i cele programu Elzbach skłoniły jury do wybrania najbardziej ekologicznego rozwiązania.
Około 90% obszaru znajdowało się w posiadaniu miasta; na pozostałym obszarze znajdowały się działki ogrodowe, które zostały wykupione przez miasto. Prace budowlane rozpoczęły się w roku 1994.

Koncepcja zakładał przerzedzenie gęstej okrywy roślinności drzewiastej obecnej w parkach. Jednakże, ścinanie drzew wywołało negatywną reakcję zarówno wśród mieszkańców, jak i w mediach. Wystawa Ogrodów w roku 1997 okazała się wielkim sukcesem. Obszar zyskał ogromną popularność wśród mieszkańców miasta i przyjezdnych.

Zabytkowy park miejski został zmodernizowany: Przerzedzono gęstą okrywę roślinną składającą się z drzew i roślin drzewiastych w celu zwiększenia ilości wolnej przestrzeni w parku oraz podniesienia jego atrakcyjności (©Miasto Stuttgart)

Wdrożenie: W ramach Wystawy Ogrodów w Mosbach w 1997 roku utworzono trzy rodzaje otwartych przestrzeni, które charakteryzowała lekkość i niskie koszty utrzymania.
Dwie istniejące przestrzenie o charakterze zabytkowym zostały poddane renowacji i modernizacji. Zapuszczony obszar przyległy został na nowo zaprojektowany, tak by zawierać rozległe o tereny trawiaste i place zabaw (Kleiner Elzpark, Großer Elzpark). Obiekty do jazdy na desko- i łyżworolkach zostały wybudowane w celu zwiększenia zainteresowania młodzieży. Rzeka Elz i jej kanał młynówki zostały w części poddane renaturalizacji. W miejscach, w których to było konieczne, zastosowano rozwiązania bio-inżynieryjne. Odpowiednie dla tego miejsca rośliny drzewiaste zostały nasadzone. Położono nacisk na dynamiczny rozwój tych obszarów oraz poprawę ochrony przeciwpowodziowej. Śródmieście połączone zostało z otwartymi przestrzeniami za pomocą nadziemnego przejścia dla pieszych nad drogą B 27. Nowe ścieżki dla spacerowiczów i rowerzystów oraz kładki rzeczne pozwalają na odkrywanie nowych przestrzeni nadrzecznych.

Dawny zapuszczony obszar został przekształcony i znajdują na nim obecnie place zabaw i trawniki. (Kleiner Elzpark) (©Miasto Stuttgart)

Utrzymanie: Administracja miasta Mosbach odpowiada za utrzymanie nowo utworzonych przestrzeni w należytym stanie; utrzymanie rzeki Elz, będącej rzeką główną, leży w obowiązkach władz związkowych Badenii-Wirtembergii.

Partycypacja społeczna: W ramach działań związanych z organizacją Wystawy Ogrodów w Mosbach utworzono zespół, którego członkami byli przedstawiciele Fundacji Wystawy Ogrodów, poszczególnych wydziałów Urzędu Miasta Mosbach, Krajowego Ministerstwa Stref Wiejskich, rozmaitych stowarzyszeń oraz planiści i oficjalny komisarz ds. Ochrony Środowiska. Utworzono klub zajmujący się nasadzaniem roślin i pielęgnacją rabatek kwiatowych.
Finansowanie: Koszt wdrożenia projektu sięgnął około 8.700.000 euro (17.000.000 marek) wliczając w to koszty nabycia ziemi wynoszących 680.000 euro (1.300.000 marek). Wkład kraju związkowego Badenia-Wirtembergia wyniósł 3.100.000 euro. (6.000.000 marek niemieckich) Wkład kraju związkowego Badenia-Wirtembergia w projekt renaturalizacji rzeki Elz wyniósł 460.000 euro (900.000 marek). Miasto Mosbach wniosło wkład do postaci przekazania gruntów potrzebnych do realizacji projektu.
Wkład miasta w utrzymanie otwartych przestrzeni wynosi 140.000 euro rocznie. Obszar cieszy się wielką popularnością, co

jest dowodem na odpowiednie wykorzystanie środków pieniężnych.

Analiza: Przy realizacji projektu zastosowano podejście kompleksowe, integrujące aspekty społeczne, ekologiczne, gospodarcze i przestrzenne. Wszystkie cele projektu zostały osiągnięte.
Obszar cieszy się wielką popularnością wśród mieszkańców i stanowi ważną część obszarów rekreacyjnych i otwartych przestrzeni miasta. Jest również ważnym elementem miejskich pasów zieleni

Główne przeszkody: Do głównych przeszkód należały: brak wystarczających środków finansowych, negatywne reportaże w mediach, początkowy brak zrozumienia dla projektu . Właściciele niektórych działek ogrodowych znajdujących się na obszarze projektowym dążyli do sprzedaży tych działek po bardzo zawyżonych cenach.

Kluczowe czynniki sukcesu: Wyraźne określenie celów programu Elzbach, potencjał istniejących przestrzeni otwartych i wystarczająca liczba dogodnych miejsc znacznie wpłynęły na przyspieszenie procesu realizacji projektu.

Rzeka Elz została częściowo zrenaturalizowana. Monotonna budowa koryta rzecznego została zmodyfikowana,

Projekt 10 – rzeka Schutter: Przebudowa ujścia rzeki Schutter

Lokalizacja: Kehl, Badenia-Wirtembergia / Niemcy

Inwestor / wykonawca: Zarząd Gospodarki Wodnej Południowego Renu Górnego

Stowarzyszenie na rzecz ochrony przeciwpowodziowej „Ujście rzeki Shutter" (Zweckverband Hochwasserschutz)

Przedział czasu / Status: 1998-2002

Wielkość obszaru: odcinki rzek Kinzig (rzeka główna) i Schutter o łącznej długości 8,5 km

Krótki opis: W XIX wieku przeprowadzono prace regulacyjne na rzece Kinzig, a w latach 70 zeszłego wieku – na rzece Schutter. Główny kanał rzeki Kinzig został utwardzony. W roku 1972 u ujście rzeki Schutter, w którym spotykała się z rzeką Kinzig uległo przemieszczeniu względem kierunku prądu rzecznego.
Projekt zakładał renaturalizację rzeki Kinzig poprzez utworzenie koryta cieku o przekroju przypominającym podwójny trapezoid, poszerzenie obszaru zalewowego przy ujściu rzeki, poszerzenie i renaturalizacja dolnego biegu rzeki Schutter oraz kompletna przebudowę jazu Neumühle.

Ogólny zamysł projektu: Wykorzystanie planów naprawy i podwyższenia wałów na rzekach Kinzig i Schutter w celach rewitalizacyjnych

Szczegółowe cele projektu

ekologiczne: poprawa warunków przyrodniczych, rozwój elementów naturalnych i pół-naturalnych, utworzenie siedlisk dla roślin i zwierząt, ułatwienie wędrówek zwierzętom wodnym, adaptacja terenów podmokłych

gospodarcze: poprawa ochrony przeciwpowodziowej

Główny cel projektu: poprawa ochrony przeciwpowodziowej

Inicjatywa / „siła napędowa": Po wielkich szkodach powodziowych powstałych w 1990 roku zawiązano Stowarzyszenie na Rzecz Ochrony Przeciwpowodziowej „Ujście rzeki Schutter" (Zweckverband Hochwasserschutz). W przeciągu kilku następnych lat stowarzyszenie wraz z Zarządem Gospodarki Wodnej opracowało regionalny program ochrony przeciwpowodziowej oraz program naprawy obwałowań na rzece Schutter.

Procesy planowania i wdrażania projektu: W latach 1978-1983 opracowano regionalny program ochrony przeciwpowodziowej. Wały rzeki Kinzig wymagały naprawy i podwyższenia w celu poprawy pojemności retencyjnej oraz przepustowości rzeki, a co za tym idzie – poprawy ochrony przeciwpowodziowej. Na etapie planowania okazało się, że kwestie ekologiczne – w szczególności obecność grubomuszlowych małż rzecznych (gatunki załączone do II i IV Unijnej Dyrektywy Siedliskowej) – wymagają więcej uwagi. Zarząd Gospodarki Wodnej oraz Stowarzyszenie na rzecz Ochrony Przeciwpowodziowej „Ujście Rzeki Schutter" opracowały projekt powiększenia obszarów zalewowych w dolnym biegu rzeki Schutter Rolnicy wyrazili zgodę na realizację projektu ze względu na to, że dodanie tego obszaru do eko-rachunku społeczności biorących w nim udział oznacza zmniejszenie przyszłych wymagań rolnych. Nabycie nieruchomości odbyło się poprzez ich wymianę na nieruchomości należące do państwa oraz na drodze kupna. Obszary nadające się do celów rolniczych zostały rozdzielone proporcjonalnie pomiędzy rolników, tak aby żaden z nich nie czuł się poszkodowany. Aby wyjść rolnikom naprzeciw, pozwolono im w części kontynuować działalność rolniczą na obszarach usytuowanych poza strefą o 3-letnim okresie powtarzalności podtopień.

Niemniej, jednym z celów jest przekształcenie obszarów rolniczych w łąki.

Wykopano kanał i wstępne zakola pozwalając tym samym potokom na utworzenie swojego własnego koryta (©BHM Planungsgesellschaft mbH)

Wdrożenie: Prace budowlane rozpoczęły się w roku 2000; inne działania zostały zrealizowane w 200 roku. Nadzór budowlany pod względem aspektów ekologicznych zapewnił realizację celów. Część strefy nadbrzeżnej rzeki Kinzig została poddana rozkopom i renaturalizacji. Wały dolnego biegu rzeki Schutter i jej ujście zostały przeniesione o odległość do 160 metrów. Dolny odcinek rzeki Schutter został przekształcony, a jej ujście przemieszczone, co pozwoliło na wydłużenie rzeki o 630 m. Wykopano jedynie kanał i wstępne zakola pozwalając tym samym potoki na utworzenie swojego własnego koryta. Pozostawienie martwego drewna oraz kłączy w korycie rzeki i przy jej brzegach pozwoliło na utworzenie zakoli rzecznych oraz wykorzystanie starych suchych kanałów, stanowiących obecnie schronienie dla zwierząt. Obecne na obszarze projektowym rośliny drzewiaste zostały przeniesione w strefę nadbrzeżną cieku i jak dotąd skutecznie spełniają swoją funkcję . Dawne koryto rzeczne służy obecnie za kanał ulgi, pozwalając na rozwój nowo utworzonych zakoli bez potrzeby utrzymywania tego obszaru. Dawny jaz Neumühle została zdemontowana, a na jej miejscu pojawiła się zapora (Kinzig). Łącznie powstało 40 ha nowych terenów zalewowych i pojemność retencyjna zwiększyła się o 840.000 m^3. Utworzono nowy odcinek rzeczny o długości 1,45 km oraz przekształcono przy użyciu półnaturalnych metod odcinek o długości 7,7 km.

Utrzymanie: Obszar ten wydzierżawiony jest rolnikom, którzy zajmują się jego uprawą. Występują tu obszary rolne, niezbyt intensywnie użytkowane łąki i pastwiska. Nowo powstałe zakola charakteryzuje ich własna dynamika rozwoju i jak dotąd nie zaszła potrzeba przeprowadzania prac renowacyjnych na tym obszarze.

Partycypacja społeczna: Zgodnie z prawem zarówno instytucje publiczne jak i interesariusze byli zaangażowani w proces planowania. Stowarzyszenia na rzecz ochrony środowiska zajęły się przygotowanie ekspertyz dla poszczególnych dla poszczególnych sektorów. Bezpośrednie, indywidualne rozmowy z rolnikami pozwoliły na poczynienie postępów w realizacji projektu i ostatecznie jego pomyślne ukończenie.

Finansowanie: Całkowity koszt projektu (z uwzględnieniem naprawy obwałowań) wyniósł około 10.400.000 euro. Zarządca cieku wniósł wkład finansowy w wysokości 5.100.000 euro; wkład stowarzyszenia wyniósł 3.500.000 euro; 70% kosztów realizacji projektu pokryte było przez kraj związkowy Badenia-Wirtembergia. Uzyskano również środki unijne z programu IRMA (Interreg Rhine-Maas Activities) w wysokości 1,500.000 euro.

Analiza: Wszystkie cele projektu zostały osiągnięte. Co więcej, główny cel projektu, którym była poprawa ochrony przeciwpowodziowej, został osiągnięty za pomocą rozwiązań, które również doprowadziły do poprawy warunków przyrodniczych. Nowo utworzone siedliska rozwijają się bardzo dobrze.

Główną przeszkodą były spekulacje cenowe podczas procedury nabywania terenu.

Kluczowe czynniki sukcesu: wiedza lokalna planistów, indywidualne rozmowy z rolnikami, równy podział obszarów pomiędzy rolnikami, nadzór budowlany uwzględniający aspekty ekologiczne, stała i ścisła współpraca z uczestnikami projektu, dotacje z Unii Europejskiej i kraju związkowego Badenia-Wirtembergia.

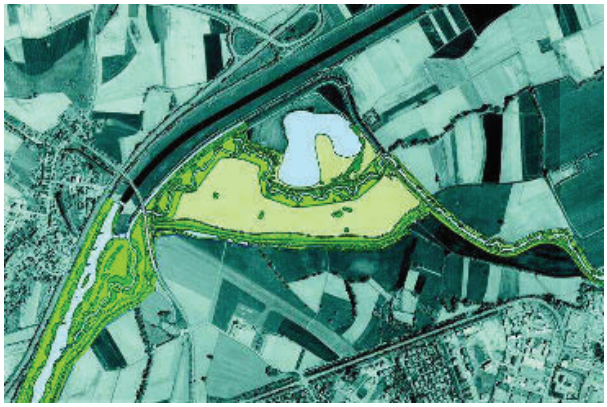

Koncepcja przekształcenia ujścia rzeki Schutter, oprac. BHM Planungsgesellschaft (©Büro Henrich/Jehle und Regierungspräsidium Freiburg-Offenburg)

Pozostawienie martwego drewna oraz kłączy w korycie rzeki i przy jej brzegach wspomaga rozwój zakoli rzecznych i suchych kanałów, stanowiących obecnie schronienie dla zwierząt. (©BHM Planungsgesellschaft mbH)

Projekt 11 – rzeki Neckar i Ren: "blau_mannheim_blau"

Lokalizacja: Mannheim, Badenia-Wirtembergia / Niemcy
Inwestor / wykonawca: Miasto Mannheim
Przedział czasu / Status: rozpoczęcie w roku 2006 / w toku

Krótki opis: Miasto Mannheim znajduje się w centrum aglomeracji Ren-Neckar. Na obszar ten mają wpływ dwie rzeki: Ren i Neckar. Przestrzenie nadrzeczne spełniają różne funkcje. Obszary sportowe i rekreacyjne występują naprzemiennie z obszarami przyrodniczymi, szerokimi i spokojnymi przestrzeniami oraz strefami przemysłowymi, co tylko podkreśla różny charakter tych miejsc. Ze względu na ogromne zmiany strukturalne, niektóre strefy przemysłowe pustoszeją lub już zostały porzucone.
"blau_mannheim_blau" to ramowy projekt mający na celu odnowienie więzi mieszkańców z pobliskimi rzekami Ren i Neckar poprzez zbliżenie miasta i rzeki, udostępnienie otwartych przestrzeni nadrzecznych oraz wpisanie przyrodniczych elementów w krajobraz miasta.

Ogólny zamysł projektu: Miasto Mannheim i Aglomeracja Rhein-Neckar dążą do podniesienia rangi miasta Mannheim jako wiodącego ośrodka gospodarczego oraz odróżnienia regionu Rhein-Neckar od pozostałych aglomeracji europejskich. Opracowywany jest obecnie plan „Parku Delty", którego zadaniem jest podkreślenie krajobrazu rzecznego jako cechą charakterystyczną obszaru podnoszącą jego atrakcyjność.

Szczegółowe cele projektu

ekologiczne: zabezpieczenie istniejących zasobów przyrodniczych, utworzenie nowych siedlisk dla roślin i zwierząt

gospodarcze podniesienia rangi miasta Mannheim jako wiodącego ośrodka gospodarczego oraz odróżnienia regionu Rhein-Neckar od pozostałych aglomeracji europejskich, wzmocnienie miękkich czynników lokalizacji, poniesienie wartości terenów nadrzecznych.

społeczne: utworzenie systemu rozmaitych atrakcyjnych przestrzeni rekreacyjnych znajdujących się blisko osiedli mieszkaniowych i śródmieścia

planowanie przestrzenne/rozwój urbanistyczny: odnowienie więzi dzielnic miasta z rzeką, podniesienie jakości życia w śródmieściu.

Główny cel projektu: odróżnienie obszaru od innych aglomeracji europejskich, wzmocnienie miękkich czynników lokalizacji

Zrealizowany projekt: rekreacja w mieście (© Daniel Lukac)

Inicjatywa / „siła napędowa": W ostatnich latach miasto Mannheim wielokrotnie podejmowała dyskusje na temat możliwości rewitalizacja otwartych przestrzeni nadrzecznych W 2006 roku Miasto Mannheim rozpoczęło realizację projektu "blau_mannheim_blau".

Procesy planowania i wdrażania projektu: W 2006 roku Miasto Mannheim zleciło opracowanie koncepcji rozwoju otwartych przestrzeni nadrzecznych. Potencjał

otwartych przestrzeni nadrzecznych był analizowany w czasie dwuetapowego procesu planowania powiązanego z warsztatami dla interesariuszy odbywającymi się w 2006 i 2007 roku. Przedmiotem dyskusji przeprowadzanych z przedstawicielami rozmaitych instytucji, stowarzyszeń i klubów, urzędnikami administracyjnymi oraz interesariuszami (mieszkańcami, przedsiębiorcami) były możliwości rozwoju i zagospodarowania przestrzeni nadrzecznych oraz skutecznego wykorzystania ich potencjału. Wyniki badań zostały włączone do koncepcji zagospodarowania przestrzennego blau_mannheim_blau. Proces opracowywania koncepcji został zakończony w 2007, a jego efekty zostały przestawione na sympozjum w październiku 2007. Plany cieszyły się wielkim zainteresowaniem i wsparciem ze strony interesariuszy. Prace na koncepcją blau_mannheim_blau były kontynuowane w latach 2008-2009, czego wynikiem było utworzenie planu generalnego koncentrującego się na określonych obszarach oraz opracowanie dalszych projektów w przyszłości. Zrealizowano już kilka działań. Długoterminowe planowanie i wdrożenie działań mających na celu rewitalizację sieci rzek, kanałów, przystani i otwartych przestrzeni nadrzecznych oraz połączenie ich z centrum miasta i pobliskimi dzielnicami stanowią wyzwania na przyszłość.

Wdrożenie: Niektóre indywidualne projekty zostały już zrealizowane, np. projekt modernizacji placu "Alte Messplatz" zakładający udostępnienie brzegów rzeki Neckar poprzez wybudowanie nowych schodów; budowa plaż wraz z nową restauracją na brzegu Renu, drogi wzdłuż kanału łączącej pobliską akademię muzyki popularnej z kompleksem przedsiębiorstw muzycznych w pobliskiej lecz trudno dostępnej dzielnicy miasta, wylęgarnie dla ryb (starorzecza, naturalnie brzegi i roślinność).

Partycypacja społeczna: Interesariusze – przedstawiciele instytucji, stowarzyszeń, klubów, pracownicy administracyjni oraz inni interesariusze (mieszkańcy, przedsiębiorcy) uczestniczyli w różnych warsztatach. Wnioski wyciągnięte z warsztatów przyczyniły się do opracowania koncepcji i planu generalnego. Oprócz tego, zorganizowano sympozjum poświęcone zagospodarowaniu otwartych przestrzeni nadrzecznych.

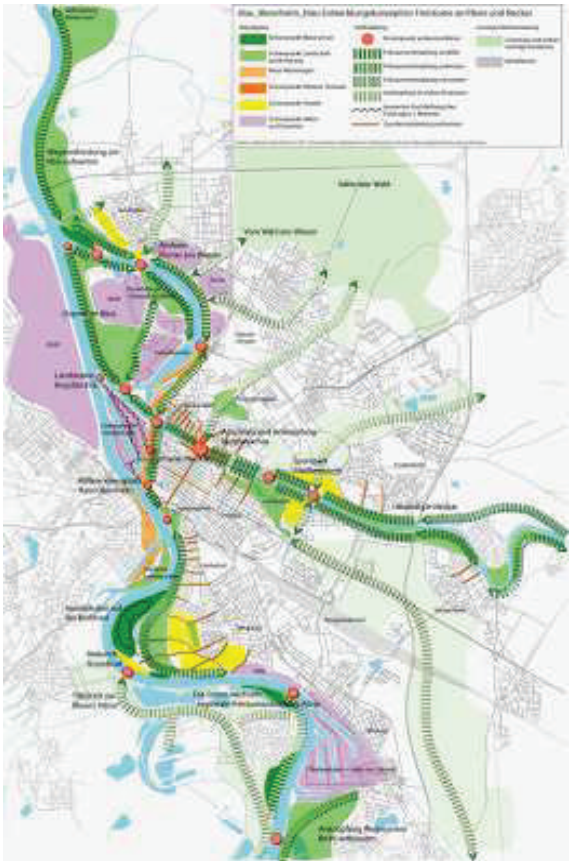

Rozwój koncepcji blau-mannheim-blau: oprac.: lohrberg-architekten (©Miasto Mannheim)

Finansowanie: Środki na realizację projektu pochodzą z różnych źródeł: aglomeracja Rhein-Neckar, stowarzyszenie lokalne „Nachbarschaftsverband Heidelberg-Mannheim", Zarząd Gospodarki Wodnej i Żeglugi, różne programy unijne, krajowe i federalne. Najczęściej środki pozyskuje się dla poszczególnych projektów.

Główne przeszkody: ograniczenia budżetowe wynikające z kryzysu gospodarczego oraz chęci zaoszczędzenia, brak personelu i etatów, trudne rozmowy i spotkania oraz opóźnienia przy udzielaniu pozwoleń na planowanie.

Kluczowe czynniki sukcesu: uznanie miejskich przestrzeni nadrzecznych jako

ważny czynnik w wzmocnieniu miękkich czynników lokalizacji; przygotowanie planu ramowego, ścisła współpraca pomiędzy wydziałami i interesariuszami; współpraca z różnymi partnerami umożliwiająca połączenie poszczególnych projektów i koncepcji w celu zwiększenia zaangażowania w realizację projektów wśród innych uczestników; oraz oczywiste korzyści dla mieszkańców

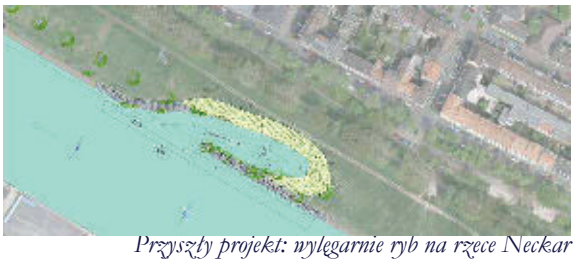

Przyszły projekt: wylęgarnie ryb na rzece Neckar (©Miasto Mannheim / IUS)

Zrealizowany projekt: „Verbindungskanal" (©Daniel Lukac)

Projekt 12 – rzeka Isar: Plan-Isar

Lokalizacja: Monachium, Bawaria / Niemcy

Inwestor / wykonawca: Miasto Monachium, kraj związkowy Bawaria (Zarząd Gospodarki Wodnej Bawarii)

Przedział czasu / Status: rozpoczęcie w roku 1995 / ukończenie planowane na rok 2001

Wielkość obszaru: odcinek około 8 km na rzece Isar

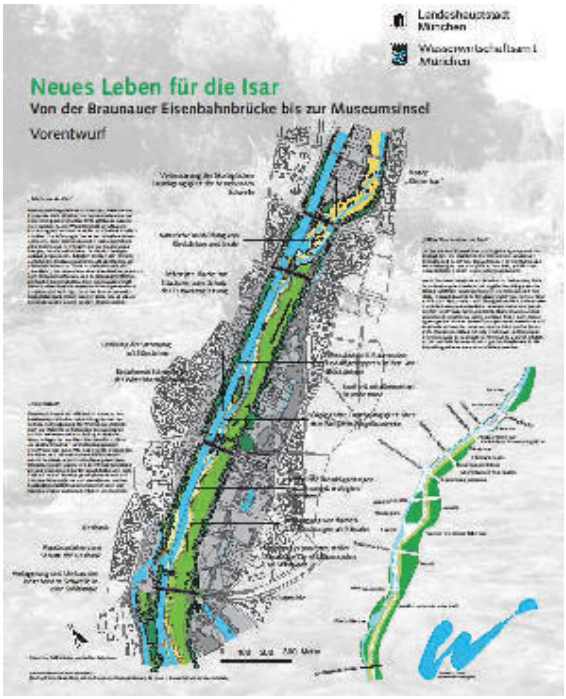

Zarys projektu (©Zarząd Gospodarki Wodnej Bawarii i Urząd Miasta Monachium)

Krótki opis: Przed regulacją rzeki Isar w XIX wieku, ciek płynął w zmiennym korycie, na którego brzegach znajdowała się duża ilość żwiru i gałęzi. Na początku XX wieku rzeka Isar została umieszczona w korycie rzecznym o trapezoidalnym przekroju poprzecznym. Ze względu na budowę zbiornika w górnym biegu rzeki w celu pozyskania energii elektrycznej, rzeka utraciła swoją dynamikę.
W ramach realizacji projektu, przeprowadzono działania mające na celu poszerzenie koryta rzecznego od południowej granicy miasta do śródmieścia na odcinkach na których było to możliwe. Betowe obwałowania zostały zastąpione niskimi brzegami o lekkim nachyleniu. Pobudza się tym samym dynamikę wody i rumowiska rzecznego. Niskie jazy i progi rzeczne zostały zastąpione płaskimi pręgami. W niektórych częściach śródmieścia na odcinkach na których było to konieczne zastosowano klasyczne rozwiązania techniczne.

Ogólny zamysł projektu: Głównym celem projektu była poprawa ochrony przeciwpowodziowej na cieku. Na wczesnym etapie planowania uwzględnione zostały działania na rzecz poprawy warunków przyrodniczych oraz utworzenia obszaru rekreacyjnego

Szczegółowe cele projektu
ekologiczne: poprawa warunków ekologicznych, ułatwienie wędrówek zwierzętom wodnym, utworzenie i połączenie siedlisk, zwiększenie dynamiki rzecznej, zwiększenie ilości wody rezydualnej.
gospodarcze: ochrona przeciwpowodziowa
społeczne: zwiększenie potencjału rekreacyjnego, umożliwienie mieszkańcom kontaktu z rzeką
planowanie przestrzenne/rozwój urbanistyczny: połączenie krajobrazu rzecznego z tkanką miejską
Główny cel projektu: Na początku projekt skupiał się przede wszystkim na poprawie ochrony przeciwpowodziowej.

Inicjatywa / „siła napędowa”: Powodzie mające miejsce w Bawarii zwiększyły

świadomość mieszkańców Bawarii co do potrzeby zwiększenia ochrony p/powodziowej. W 1995 roku utworzony został zespół interdyscyplinarny „Isar-Plan" przez Zarząd Gospodarki Wodnej Bawarii oraz Miasto Monachium.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Koncepcje zintegrowanego rozwoju rzek miejskich po raz pierwszy pojawiły się w latach 80. W roku 1988 rada miasta zadecydowała o podjęciu podstawowych działań na rzecz zagospodarowania rzeki Wstępne plany opracowane zostały w roku 1991. W 1995 roku utworzono interdyscyplinarny zespół roboczy „Isar-Plan". Zamiast łączyć zespoły poszczególnych instytucji administracyjnych, decydenci reprezentujący te instytucje spotykali się ze sobą osobiście, co znacznie przyspieszyło proces podejmowania decyzji. Opracowano trzy alternatywy: W 2000 roku rada miasta wybrał najbardziej kompleksową alternatywę, która wiązała się ze znacznymi zmianami, ale jednocześnie gwarantowała najlepsze wyniki w zakresie ochrony przeciwpowodziowej, poprawy warunków przyrodniczych i modernizacji obszarów nadrzecznych. Procesy planowania i wdrażania projektu zostały podzielone na siedem etapów. Z powodu różnych ograniczeń i wymogów, zorganizowano konkurs na realizacje w sektorze śródmieścia. Jako, że koncepcja zwycięzcy konkursu nie zdobyła akceptacji społeczności lokalnej, rozpoczęto procedurę konsultacji społecznych. Ostatecznie po przeprowadzeniu procesu negocjacyjnego osiągnięto porozumienie. Prace budowlane na pierwszych odcinkach projektu rozpoczęły się w 2000. Siedem z ośmiu kilometrów obszaru projektowego zostało już ukończone. Prace w niektórych sekcjach śródmieścia są jeszcze w toku.

Wdrożenie: Południowy odcinek rzeki przeszedł znaczne zmiany: główny kanał został poszerzony. Obwałowania zostały zastąpione niskimi brzegami o lekkim nachyleniu, pozwalającymi na dynamiczny rozwój rzeki. Niskie tamy i progi rzeczne zostały zastąpione płaskimi pręgami. Martwe drewno oraz kłącza w korycie rzeki i przy jej brzegach wspomagają rozwój rzeki. W celu ochrony populacji wartościowych gatunków drzew na wałach ochronnych, zostały one wzmocnione ścianą membranową; przed starymi wałami na niektórych odcinkach wybudowano nowe wały. W celu ochrony infrastruktury w niektórych częściach śródmieścia, zastosowano standardowe rozwiązania budowlane.

Rzekę Isar charakteryzuje wyraźna dynamika. Każde wylanie rzeki powoduje zmiany w korycie, a rzeka sama decyduje samo o swoim biegu (©LH Stuttgart).

Utrzymanie: Za utrzymanie terenu odpowiedzialne jest miasto Monachium.. Kraj związkowy Bawaria ma wkład w pokrycie kosztów utrzymania. Prace konserwacyjne uwzględniają naprawy szkód powodziowych, przekraczających próg dopuszczalności.

Partycypacja społeczna: Zgodnie z postanowieniem rady miasta z roku 1989, lokalna społeczność została poinformowana o przyszłych planach projektowych i uzyskała możliwość wyrażenia swojej opinii. W latach 1995-2007 przeprowadzona zostało badanie opinii społecznej. Badaniom towarzyszyły prace nowo powstałego komitetu ekspertów mającego za zadanie przeprowadzenie rozmów i negocjacji z interesariuszami i przedstawicielami poszczególnych dzielnic. Mieszkańcy zostali poinformowani na wybranych spotkaniach. Zaplanowano również proces negocjacyjny i procedurę partycypacyjną dla mieszkańców śródmieścia.

Finansowanie: Całkowity koszt projektu wyniósł około 28.000.000 euro. Udział kraju związkowego Bawaria wyniósł 55%, a Miasta Monachium – 45%. Obszar projektowy był już wcześniej własnością uczestników projektu.

Analiza: Przy realizacji projektu zastosowano kompleksowe podejście, integrujące aspekty społeczne, ekologiczne, gospodarcze i przestrzenne. Wszystkie cele projektu zostały osiągnięte. Proces planowania oparty był na ścisłej współpracy poszczególnych wydziałów administracji miejskiej i interesariuszy. Obszar cieszy się wielką popularnością wśród mieszkańców i stanowi ważną część obszarów rekreacyjnych i otwartych przestrzeni miasta.

Główne przeszkody: Opór mieszkańców śródmieścia w stosunku do koncepcji zwycięzcy konkursu spowodował opóźnienie w realizacji projektu. Zanieczyszczenie obszaru spowodowało podwyższenie kosztów realizacji projektu.

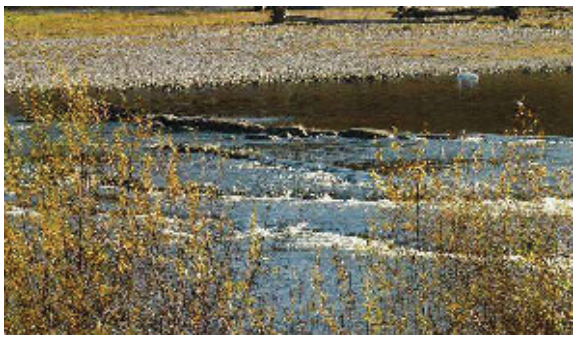

Progi rzeczne zostały zastąpione płaskimi kamieniami (©LH Stuttgart).

Kluczowe czynniki sukcesu: Posiadanie na własność obszaru objętego projektem oraz wystarczająca ilość miejsca na wdrożenie kompleksowych rozwiązań; Silna sytuacja budżetowa Miasta Monachium Ścisła współpraca pomiędzy Miastem Monachium i Zarządem Gospodarki Wodnej Bawarii, ścisła współpraca w zespole Isar-Plan (składający się z decydentów projektu), wsparcie społeczności lokalnej, nadzór budowlany uwzględniający aspekty ekologiczne, sprawna praca firmy wdrożeniowej

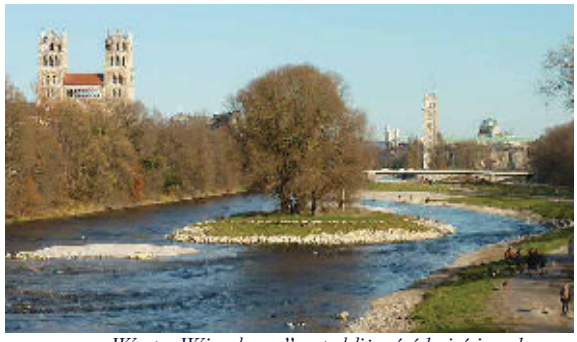

„Wyspa Wierzbowa" w pobliżu śródmieścia: drzewa znajdujące się w strefie brzegowej zostały uratowane poprzez ukształtowanie wyspy na rzece (©LH Stuttgart)

Projekt 13 – Kanał młynówki Pleißemühlgraben

Lokalizacja: Lipsk, Saksonia / Niemcy

Inwestor / wykonawca: Miasto Lipsk, Wydział Miejskich Obszarów Zielonych i Cieków Wodnych

Przedział czasu / Status: rozpoczęcie w roku 1992, w toku

Wielkość obszaru: Odcinek 2,89 km na kanale młynówki

Krótki opis: Kanał młynówki Pleißemühlgraben o długości 3,74 km usytuowany jest w całości na obszarze administracyjnym Miasta Lipsk. Na odcinku od jazu Pleißewehr Connewitz na południu do miejsca połączenia z rzeką Parthe, kanał Pleißemühlgraben jest w głównej mierze otoczony budynkami nadbrzeżnymi. Znajduje się również przy nim droga przelotowa oraz drogi dojazdowe. Na jednej czwartej swojej długości, ciek jest otoczony miejskimi przestrzeniami nadrzecznymi. Pomimo dużej liczby jazów, kanał Pleißemühlgraben jest w głównej mierze drożny i umożliwia migracje ryb i innych organizmów wodnych. Umożliwia to specjalny projekt według którego, omawiane jazy są zbudowane.
W latach 50 zakryto odcinek kanału o długości 2,98 km oraz 584-metrowy fragment został wypełniony ze względu na niedopuszczalne zanieczyszczenie wody. Pierwsze działania na rzecz otwarcia kanału młynówki zostały podjęte z inicjatywy społecznej w latach 80. W latach 1996-2007 zrealizowano prace na pierwszych siedmiu odcinkach budowlanych.

Ogólny zamysł projektu: Głównym celem projektu jest otwarcie kanału młynówki Pleißemühlgraben stanowiącego część sieci rzecznej Lipska.

Szczegółowe cele projektu

ekologiczne: Zarówno na etapie planowania jak i wdrażania projektu uwzględniano cele Europejskiej Ramowej Dyrektywy Wodnej.

gospodarcze: Wartość obszarów mieszkalnych i gospodarczych znajdujących się w okolicy centrum miasta zostanie podwyższona. Otwarcie cieku stanowi ważny element Koncepcji Turystyki Wodnej Regionu Lipska oraz ma wpływ na poprawę wizerunku miasta (promocja miasta).

Otwarty kanał Pleißemühlgraben z wodnym placem zabaw i kładką dla pieszych. (© Linda Bigga)

społeczne: Poprzez rewitalizację kanału młynówki utworzone zostaną otwarte przestrzenie nadrzeczne gwarantujące łatwiejszy dostęp do wody oraz pełniące funkcje rekreacyjne, wypoczynkowe i sportowe. Co więcej, uczestnictwo instytucji edukacyjnych, stowarzyszeń oraz mieszkańców miasta daje możliwość przeprowadzania akcji edukacyjnych poświęconych tematyce środowiska.

planowanie przestrzenne /rozwój urbanistyczny: Celem urbanistycznym projektu jest połączenie zabytkowych obiektów o wielki znaczeniu historycznym (mury, schody) z nowoczesnymi elementami (np. balustradami, oświetleniem). Kanał młynówki

Pleißemühlgraben stanowi część planu ochrony przeciwpowodziowej miasta Lipsk.

Główny cel projektu: Głównym celem projektu jest poprawa wartości urbanistycznej obszaru oraz rozwój sieci wodnej w ramach Koncepcji Turystyki Wodnej dla Regionu Lipska.

Inicjatywa / „siła napędowa": Zalążkiem projektu był tzw. Pleißemarsch, seria demonstracji w 1988 i 1989 roku mająca na celu zwrócenie uwagi na kwestię zanieczyszczenia środowiska, w szczególności rzeki Pleiße. W 1990 roku, kampania „Rozjaśnijmy rzekę Pleiße" odniosła sukces. Podczas kampanii rozpalono małe ogniska na dwukilometrowym odcinku zakrytego kanału. Kampania stała się zaczątkiem dyskusji w radzie miasta i ostatecznie w roku 1992 postanowiono otworzyć kanał. Za procesy planowania i wdrażania projektu odpowiadają: Miasto Lipsk, Wydział Miejskich Obszarów Zielonych i Cieków Wodnych Gmina otrzymała wsparcie stowarzyszenia Förderverein Neue Ufer e.V, które zostało założone w 1996 roku.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Jednym z głównych celów realizacji projektu była poprawa jakości wody w kanale Pleißemühlgraben z klasy IV w roku 1990 do II-III w roku 1995. W roku 1994 rada miasta Leipzig zatwierdziła plan ramowy dla otwarcia kanału młynówki Pleißemühlgraben.
Wdrożenie: Prace na pierwszym odcinku projektowym leżącym przy ulicy Wundtstraße o długości 233 m rozpoczęto w roku 1996 i zakończono 1998.
Prace na dalszych odcinkach, drugim i trzecim znajdujących się pomiędzy ulicami Rudolphstraße i Gottschedstraße (o długościach 104 i 296 metrów) rozpoczęto w roku 1997, a ukończono w roku 1999.
W 1999 roku rozpoczęto prace nad czwartym, 95-metrowym odcinkiem znajdującym się pomiędzy ulicami Wächterstraße i Karl-Tauchnitz-Straße. Jednocześnie, rozpoczęto proces rewitalizacji pobliskich przestrzeni zielonych Fritz-von-Harck-Anlage. Obydwa zadania zostały ukończone w roku 2000, kiedy to nastąpiła

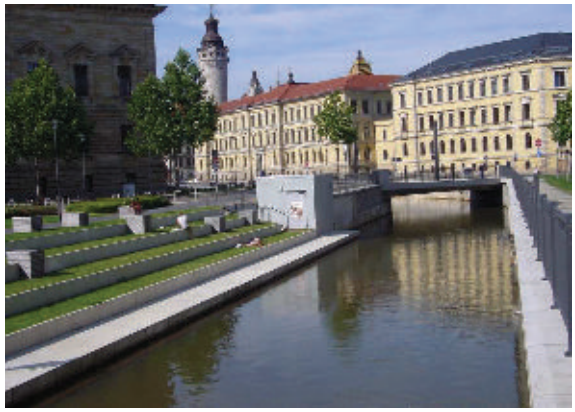

Brzeg Mendelssohnufer składający się z pięciu stopni i kostek stanowi metaforę dla pięciolinii i nut rozpoczynających koncert e-mol na skrzypce Mendelssohna. (© Linda Bigga)

inauguracja tego obszaru. W roku 2001 nastąpiła inauguracja walca wodnego na jazie Nonnenmühlwehr (w pobliżu Fritz-von-Harck-Anlage wspomnianego powyżej) oraz ogrodów wodnych znajdujących się niedaleko ulicy Otto-Schill-Straße.
Prace na piątym odcinkiem projektowym leżącym przy ulicy placu Simsonplatz o długości 140 m rozpoczęto w roku 2001 i zakończono w 2002.
Prace na ósmym odcinkiem projektowym leżącym pomiędzy ulicami Wundtstraße i Paul-Gruner-Straß o długości 146 m rozpoczęto w roku 2004. Miasto nabyło część prywatnych terenów w celu wybudowania nadbrzeżnej ścieżki spacerowej. Ten odcinek ukończono w roku 2006.
Również tego roku ruszyły prace na szóstym odcinku o długości 78 m leżącym przy Mendelssohnufer (pomiędzy ulicami Harkortstraße i Mozartstraße). Prace ukończono w roku 2007.
Rozpoczęcie prac nad następnym odcinkiem usytuowanym przy ulicy Dittrichring planowane są na rok 2012.

Utrzymanie: Wydział Miejskich Przestrzeni Zielonych, Cieków Wodnych i Gospodarki Przestrzennej jest odpowiedzialny za utrzymanie obszaru w dobrym stanie.

Partycypacja społeczna: Stowarzyszenie "Förderverein Neue Ufer e.V." wspiera Miasto Lipsk oraz zajmuje się informowanie interesantów wysyłając biuletyn dotyczący projektu i aktualnych postępów w jego

realizacji. Spotkania informacyjno-dyskusyjne z rozmowami panelowymi oraz krótki prezentacjami dotyczącymi „Cieków Lipska" stanowią okazję do poszerzenia swojej wiedzy na temat projektu i przedstawienia swoich własnych propozycji. Imprezy z okazji otwarcia kolejnych odcinków projektowych zwracają uwagę mieszkańców na postępy w realizowaniu założeń projektu jednocześnie wzbudzając zainteresowanie rzeką oraz jej wpływem na kulturę i sztukę.
Konkursy w szkołach i na uniwersytecie na etapie planowania ósmego odcinka projektowego oparte było o pedagogiczno-dydaktyczną koncepcję edukacji i komunikacji ekologicznej. Zaangażowanie społeczne pobudzane było poprzez organizację konkursów i warsztatów dla mieszkańców.

Finansowanie: Koszt przeprowadzania rewitalizacji 1100-metrowego odcinka, który został otwarty w 2007 roku, wyniósł 9.500.000 euro.
Każdy ze zrealizowanych jak dotąd odcinków projektowych sfinansowany był w jednej trzeciej z budżetu Miasta Lipsk, w jednej trzeciej – z programów Wolnego Kraju Saksonii, Niemieckiej Fundacji Federalnej Środowisko (Deutsche Bundesstiftung Umwelt) oraz Fundacji na rzecz Zrównoważonego Rozwoju Allianz (Allianz Umweltstiftung), oraz w jednej trzeciej ze środków właścicieli nadbrzeżnych nieruchomości.

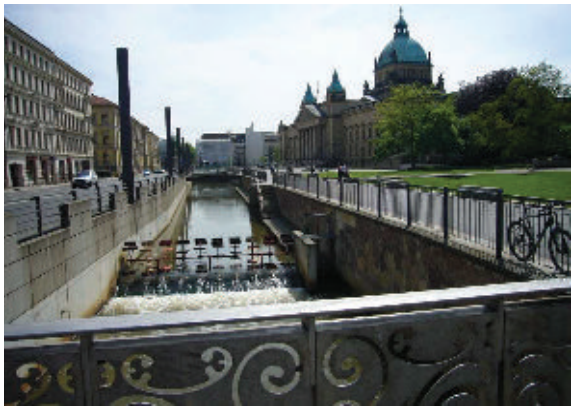

Walec wodny przy jazie Nonnenmühlwehr oraz obszary zielone Fritz-von-Harck-Anlage (© Linda Bigga)

Główne przeszkody: Początkowo właściciele nadbrzeżnych nieruchomości mieli pewne zastrzeżenia odnośnie projektu otwarcia kanału młynówki Pleißemühlgraben, ponieważ obawiali się uciążliwych konsekwencji, taki jak przykry zapach czy występowanie muszek. Jednakże, obawy te zostały rozproszone i projekt rewitalizacji otwartych przestrzeni nadrzecznych uzyskał ich aprobatę.

Kluczowe czynniki sukcesu: ustalenia określające podział kosztów pomiędzy poszczególnych partnerów projektu stanowiły kluczowy czynnik sukcesu jego realizacji. Innym czynnikiem odgrywającym istotną role w realizacji projektu był fakt, że inicjatorami projektu byli sami mieszkańcy miasta i lokalne stowarzyszenia.

Projekt 14 – potok Weidigtbach

Lokalizacja: Drezno, Saksonia / Niemcy

Inwestor / wykonawca: Miasto Drezno, Urząd Ochrony Środowiska,

Miasto Drezno, Urząd Ochrony Środowiska, Spółdzielnia Mieszkaniowa Eisenbahner-Wohnungsbaugenossenschaft Dresden eG (EWG)

Przedział czasu / Status: rozpoczęcie w roku 2001, ukończenie najprędzej w 2014

Wielkość obszaru: Odcinek 3,3 km rzeki Weidigtbach

Krótki opis: Całkowita długość potoku Weidigtbach wynosi 4,6 km. Od alei Ockerwitzer Allee aż do ulicy Schlehenstraße potok otoczony jest obszarami rolniczymi. Natomiast od ulicy Schlehenstraße do miejsca złączenia się z potokiem Gorbitzbach, Weidigtbach przepływa przez obszary mieszkalne niemal równolegle do drogi federalne B 173 i przylegających torów tramwajowych.

Zrenaturalizowany potok Weidigtbach (© Linda Bigga)

Projekt rewitalizacja oparty jest na studium wykonalności pt. "Machbarkeitsstudie zur Renaturierung des Weidigtbachs zwischen Dresden-Gompitz und Dresden-Cotta" przeprowadzone przez Stowassera i in. w roku 1999 dla Urzędu Ochrony Środowiska Miasta Drezno. Proces rewitalizacji cieku został podzielony na 18 odcinków w oparciu o dane dotyczące budowy i sposobu użytkowania potoku. Pierwszy odcinek stanowił obszar, na którym ciek łączył się z potokiem Gorbitzbach, a następnie prace kontynuowano w dzielnicy Dresden-Altgompitz. Niniejszej analizie poddano pierwsze 15 odcinków.

Nowe koryto rzeczne oraz jego brzegi zostały poddane stabilizacji przy pomocy metod naturalnych, czego efektem jest samodzielny rozwój strumienia. Aby zachować istniejące połączenia komunikacyjne powstała potrzeba budowy obiektów przepuszczających wodę, takich jak mosty i kładki.

Ogólny zamysł projektu: Głównym celem projektu rewitalizacji jest wdrożenie Europejskiej Ramowej Dyrektywy Wodnej, przy jednoczesnym otwarciu potoku, podniesieniu jakości życia na obszarach przylegających do cieku oraz udostępnieniu go mieszkańcom.

Szczegółowe cele projektu

ekologiczne: Celem projektu jest renaturalizacja potoku Weidigtbach uwzględniająca kwestie przepuszczalności obszaru dla flory i fauny (m.in. migracja zwierząt) zgodna z wytycznym Europejskiej Ramowy Dyrektywy Wodnej.

gospodarcze: Jednym z celów projektu było ograniczenie kosztów miasta związanych z odprowadzaniem wody deszczowej i utrzymaniem cieku poprzez zastosowanie rozwiązań naturalnych.

społeczne: Podwyższenie jakości życia Utworzenie otwartych przestrzeni nadrzecznych połączone z częściowym usunięciem miejsc parkingowych

planowanie przestrzenne/ rozwój urbanistyczny: Poprawa ochrony p/powodziowej poprzez utworzenie

zbiorników retencyjnych i dodatkowych kanałów ulgi przy cieku. Wzbogacenie krajobrazu i zwiększenie wartości obszaru mieszkaniowego Kräutersiedlung poprzez zainstalowanie alternatywnych rozwiązań zagospodarowania wody deszczowej

Główny cel projektu: Głównym cele projektu było przywrócenie potokowi Weidigtbach i jego obszarom nadbrzeżnym jego dawnej wartości przyrodniczej, a tym samym zwiększenie wartości obszaru mieszkaniowego i poprawa ochrony przeciwpowodziowej.

Inicjatywa / „siła napędowa”: Inicjatorem projektu było Urząd Ochrony Środowiska w Dreźnie. Spółdzielnia Mieszkaniowa Eisenbahner-Wohnungsbaugenossenschaft Dresden eG (EWG) dołączyła do inicjatywy i wspiera miasto poprzez koordynowanie zadań zespołu i pozyskiwanie dotacji.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Proces planowania dla odcinków I-IV i X-XV z uwzględnieniem opracowania samego projektu, jego zatwierdzenia i zaplanowania działań wdrożeniowych zajął około dziesięć lat (2000-2009). Zbiornik retencyjny (odcinek V) znajduje się w fazie wstępnego planowania od roku 2007. Proces planowania zielonych przestrzeni parku Weidigtbachpark (odcinek VI) z uwzględnieniem opracowania projektu, jego zatwierdzenia i zaplanowania działań wdrożeniowych rozpoczął się w roku 2000, a skończył się w roku 2007. W przypadku otwarcia potoku Weidigtbach na odcinku pomiędzy przystankiem tramwajowym Schlehenstraße a cmentarze, Cotta (odcinki VI-VIII) proces planowania i zatwierdzania zajął jedenaście lat (2000-2010). Proces planowania odcinka IX składał się z planowania projektu, zatwierdzenia, planowania działań wdrożeniowych
Nie zaszła potrzeba nabywania gruntu. Spółdzielnia Mieszkaniowa EWG jest właścicielem terenów na których znajduje się zakryty kanał. Po jego otwarciu zostanie on zakupiony przez Miasto Drezno.

Wodny Plac Zabaw NaturSpielRaum (© EWG)

Wdrożenie: W latach 2000-2001 przekształcono dawne obszary parkingowe oraz przeprowadzono renaturalizację 200-metrowego odcinka potoku Weidigtbach znajdującego się przy ulicy Schlehenstraße . W latach 2004-2005 wykonano renaturalizację potoku na odcinku za ulicą Reuningstraße i zbudowano wodny plac zabaw NaturSpielRaum (etap IX). W latach 2007-2008, utworzono zielone przestrzenie Weidigtbachpark (etap VI) Na początku roku 2009, pozostałe etapy rewitalizacji potoku Weidigtbach mają zostać ukończone. Cały projekt rewitalizacji ma zastać ukończony najprędzej w 2014 roku.

Partycypacja społeczna: Początkowo zorganizowano konkurs na ogólną koncepcje zagospodarowania przestrzennego. Następnie przeprowadzono konkurs architektoniczny. W dalszych etapach realizacji projektu planuje się przeprowadzić otwarte konsultacje społeczne.

Park Weidigtbachpark wybudowany na miejscu dawnych zdegradowanych obszarów(© EWG)

Finansowanie: Koszt wdrożonych działań sięgnął jak dotąd kwoty 1.900.000 euro. Dalsze koszty realizacji projektu szacuje się na około 5.000.000 euro.
Różne odcinki projektu rewitalizacji realizowane były ze środków kompensacyjnych uzyskanych z projektu budowy drogi krajowej B 173, linii tramwajowej Gompitz i supermarketu. Jak dotąd, rewitalizacja były częściowo finansowana przez Miasto Drezno (m.in. w ramach Programu Żywe Środowisko), Drezdeńskie Przedsiębiorstwo Transportowe (DVB), przedsiębiorstwo wodociągów i kanalizacji Dresden Stadtentwässerung, Urząd Budowy Dróg Meißen-Dresden oraz z dotacji udzielonych przez władze federalne i władze Wolnego Kraju Saksonii.

Główne przeszkody: Otwarcie potoku Weidigtbach okazało się bardzo trudne i kosztowne w niektórych lokalizacjach. Do tych miejsc należały: przystanek tramwajowy, przejście podziemne dla pieszych, jak również miejsca w których na przykład zakryty strumień leży głębiej w ziemi albo tam, gdzie na potoku wybudowano obiekty, który nie można było usunąć.

Kluczowe czynniki sukcesu: Z drugiej strony, rewitalizacja potoku Weidigtbach następowała ze względu na wymagania Europejskiej Ramowej Dyrektywy Wodnej. Kluczowym czynnikiem sukcesu było wsparcie i otwartość spółdzielni mieszkaniowej EWG, która dołączyła do inicjatywy i przyjęła na siebie w różne obowiązki, m.in. pozyskiwanie dotacji.
Głównym czynnikiem sukcesu projektu w dalszym ciągu jest ścisła współpraca pomiędzy Urzędem Ochrony Środowiska w Dreźnie a spółdzielnią mieszkaniową EWG.

Projekt 15 – rzeka Parthe: Parthenaue

Lokalizacja: Lipsk, Saksonia / Niemcy
Inwestor / wykonawca: Związek Parthenaue
Przedział czasu / Status: rozpoczęcie w roku 1992, w toku
Wielkość obszaru: obszar ponad 80 km² wzdłuż rzeki Parthe (56,7 km długości)

Krótki opis: Po upadnięciu Żelaznej Kurtyny, w północno-wschodniej części Lipska nastąpił szybkie rozwój gospodarczy. Utworzono związek Parthenaue (do członków należy sześć lokalnych samorządów, w tym Miasto Lipsk i Powiat Lipsk) w celu ochrony tego terenu przed szkodami wynikającymi ze wzrostu działalności gospodarczej. Do realizowanych działań należą:

Renaturalizacja tzw. "Rüdgengraben" w pobliżu Plaußig z ponad dwoma kilometrami krzewów i terenów zalewowych,

Renaturalizacja dawnego wysypiska "Sehlis", w tym pielęgnacja krzewów i terenów podmokłych,

Przekształcenie parku miejskiego Taucha w park krajowy,

Rewitalizacja w Wachberg w pobliżu miasta Taucha, na obszarze o powierzchni 2 ha, zakładająca m.in. pielęgnację pola,

Pas zieleni z rzędami drzew owocowych i dzikich rozpościerających się na odcinku 16,5 km oraz krzewów na odcinku 4,6 km, usytuowany na wschód od miasta Taucha,

Adaptacja ekologiczna lasu o powierzchni 28 ha.

Ogólny zamysł projektu: Do celów stowarzyszenia należy: ochrona obszaru przed intensywną zabudową, ochrona środowiska i krajobrazu, ochrona wody i ochrona przeciwpowodziowa, promowanie rekreacji. Realizacji tych celów dokonuje się poprzez promocję ochrony środowiska oraz stosowanie różnych strategii m.in w zakresie edukacji o środowisku i projektów promocji przez sztukę.

Szczegółowe cele projektu

ekologiczne: Stowarzyszenie pielęgnuje i rewitalizuje siedliska, zajmuje się m.in. pielęgnacją 130 km wód bieżących w zlewni dolnego biegu rzeki Parthe zgodnie z kryteriami ekologicznymi.

społeczne: Stowarzyszenie oferuje programy edukacyjne dla szkół i innych grup mieszkańców i turystów w celu zwiększenia wiedzy i świadomości o środowisku i jego ochronie.

planowanie przestrzenne /rozwój urbanistyczny: Opracowany został plan zagospodarowania wód oraz wdrożono cyfrowe zarządzanie wodami oparte o dane systemu informacji geograficznej ArcView.

Główny cel: Głównym celem jest połączenie programów ochrony krajobrazu i wód z wyszukanymi metodami zagospodarowania przestrzennego.

Zapuszczona część rzeki Parthe www.zv-parthenaue.de)

Inicjatywa / „siła napędowa”: Po utworzeniu stowarzyszenia większość pracy wykonywana jest przez ochotników. W przypadku nadmiaru ilości pracy, stowarzyszenie zatrudnia jednego z ochotników na stanowisku dyrektora generalnego. Dyrektor występuje w roli inicjatora większości działań renaturalizacyjnych w zlewni rzeki Parthe.

Procesy planowania i wdrażania projektu: Stowarzyszenie nie musiało kupować terenu, ponieważ odpowiedzialne za to są władze lokalne, na których terenie przeprowadzane są działania. Władze lokalne podejmują decyzję dotyczącą tego, czy podjąć się samemu wykonania pewnego działania, czy też przekazać je do wykonania przez Stowarzyszenie Parthenaue.

Wdrożenie: Od momentu utworzenia stowarzyszenia, wdrożono projekty o różnej wielkości i okresie realizacji.

Utrzymanie Za utrzymanie obszaru w dobrym stanie odpowiedzialne jest miasto Stuttgart, Wydział Ogrodów i Parków oraz Wydział Inżynierii Lądowej.

Partycypacja społeczna: Zadania związane z renaturalizacją i ochroną środowiska wykonywane są przez odpowiedni jednostki. Nawiązuje się kontakt ze społecznością lokalną na wiele sposobów (wycieczki rzeczne, szlaki przyrodnicze, wystawy na temat lasów nadrzecznych i cieków wodnych, działania przeprowadzane z dziećmi mające na celu ochronę środowiska, prezentacje, warsztaty artystyczne, wystawy organizowane w strefach nadbrzeżnych oraz przyległych parkach).

Praca „Latająca ryba” (© www.zv-parthenaue.de)

Finansowanie: Nie ma możliwości określenia kosztów, ponieważ praca stowarzyszenia składa się z wielu różnych projektów i działań realizowanych w różnym czasie i finansowanych z różnych źródeł.

Główne przeszkody: Za czynniki utrudniające pracę można by uznać niewystarczająca ilość czasu, personelu i środków. Jednakże, w żadnym wypadku nie uniemożliwiły one realizacji poszczególnych inicjatyw.

Kluczowe czynniki sukcesu: Aby zrealizować swoje zadania i dotrzeć do społeczności lokalny oraz ponadregionalnych, stowarzyszenie pracuje nad różnymi rodzajami projektów: Tajemnicą sukcesu stowarzyszenia jest kompleksowość przedsiębranych przez nie działań, do których należą cyfrowe zarządzanie wodą, ochrona środowiska po realizacji planów zagospodarowania wód, wystawy i prezentacje, wycieczki z przewodnikami, szlaki krajoznawcze, trasy rowerowe, projekty artystyczne. Każda z tych inicjatyw odniosłaby samodzielnie sukces, lecz razem tworzą one nową trwałą tożsamość obszaru, który definiowany jest obecności rzek i jego dziedzictwem przyrodniczym.

Instalacje świetlne na brzegu rzeki Parthe w Lipsku ©http:/// Heinz-Jürgen Böhme)

Projekt 16a - rzeka Kaczawa: Projekt "Wasserkultur"

Lokalizacja: Lipsk, Saksonia / Niemcy

Inwestor / wykonawca: Federalne Ministerstwo Edukacji i Badań Naukowych, Projekt ekologiczny Elberaum

Przedział czasu / Status: 1994-1997

Wielkość obszaru: Rzeka Kaczawa (11,92 km)

Krótki opis: Rzeka Kaczawa w głównej mierze usytuowany jest na obszarze administracyjnym Miasta Drezno. Od XIX wieku, Kaitzbachgrund, strefa nadbrzeżna potoku, funkcjonuje jako popularne miejsce wypoczynku. Od lat 50. do roku 1989 obszar ten stanowił teren składowania odpadów radioaktywnych pochodzących z zakładu przetwarzania uranu Wismut w miejscowości Coschütz/Gittersee. W latach 90. Miasto Drezno musiało przeprowadzić proces oczyszczania potoku Kaitzbach oraz pobliskiego jeziora Carolasee, usytuowanego w tzw. "Großen Garten", które zanieczyszczone osadami kanalizacyjnymi.

Ogólny zamysł projektu: Ogólny cel projektu stanowiło : podwyższenie świadomości społecznej w spawie potoku Kaitzbach, poprawa wizerunku potoku poprzez realizacje wspólnych projektów uwzględniających aspekty ekologiczne, urbanistyczne, społeczne i artystyczne.

Szczegółowe cele projektu

ekologiczne: Celem ekologicznym projektu była poprawa ochrony wody poprzez zainicjowanie, między innymi, projektów współpracy z młodzieżą poświęconych problematyce ekologicznej.

społeczne: Zwiększenie świadomości mieszkańców o potoku Kaitzbach.

planowanie przestrzenne /rozwój urbanistyczny: W zakresie planowania przestrzennego, **głównym celem projektu** było zachęcenie działań z zakresu zagospodarowania wód oraz poprawa stanu cieków miejskich w celu ich lepszej integracji z tkanką miasta oraz poprawy ich wizerunku wśród mieszkańców.

Inicjatywa / „siła napędowa": Projekt „WasserKultur" (kultura wody) to ogólnokrajowy projekt realizowany we współpracy z partnerami z Frankfurtu nad Menem, Drezna i Kassel wspierany przez Federalne Ministerstwo Edukacji i Badań Naukowych. Jedno z pierwszych działań realizowanych w ramach tego projektu, zwane „Teilprojekt Dresden", został zainicjowane przez Ökoprojekt Elberaum oraz jego pracownika Franka Frenzela, które zajmuje się koordynowaniem wszystkich projektów.

Partycypacja społeczna: Projekt rozpoczął się od przeprowadzenia krótkiego badania wśród lokalnych interesariuszy. Celem badania było pozyskanie informacji na temat interesariuszy, problemów i potrzebnych działań. Po roku 1994, w ramach projektu organizowano comiesięczne wycieczki nad potok Kaitzbach. Rok później opublikowano przewodnik, który został natychmiastowo wyprzedany. Podczas trwania projektu, zorganizowano liczne wystawy w szkołach i budynkach publicznych. Do innych wydarzeń społecznych należały: wycieczki z uczniami, studentami, pracownikami naukowymi, warsztaty filmowe z młodymi ludźmi, warsztaty z lokalnymi interesariuszami i konkursy dla studentów i uczniów.

Finansowanie: Projekt „WasserKultur" (kultura wody) to ogólnokrajowy projekt realizowany we współpracy z partnerami z Frankfurtu nad Menem, Drezna i Kassel wspierany przez Federalne Ministerstwo

Edukacji i Badań Naukowych. Nie ma możliwości określenia kosztów, ponieważ praca projekt składa się z wielu różnych działań realizowanych w różnym czasie i finansowanych z różnych źródeł.

Ścieżka utworzona wzdłuż potoku Kaitzbach (©Karin Lange)

Analiza: Pomimo ukończenia projektu przed trzynastu laty, wycieczki nad potok Kaitzbach wciąż są organizowane dwa razy w roku. Stowarzyszenie artystów "Dresdner Sezession '89 e.V.", które zainicjowało przed laty wystawę "Wasserkunstweg Mnemosyne" nadal organizuje wydarzenia artystyczne w strefie nadbrzeżnej potoku. Projekt Wasserkultur jest przykładem projektu o długoterminowym wpływie podejmowanych przezeń działań, gdyż dziesięć lat po ukończeniu projektu, jest on nadal obecny w świadomości mieszkańców.

Główne przeszkody: Rada Miasta Drezno nie była zbytnio zainteresowana projektem WasserKultur. Niemniej, w spotkaniach dyskusyjnych i wydarzeniach w ramach projektu udział brali członkowie dzielnicowej rady konsultacyjnej .

Kluczowe czynniki sukcesu:: współpraca ze stowarzyszeniami, lokalnymi interesariuszami, oraz fundacjami miała korzystny wpływ, jako że przyczyniała się ona do propagowania projektu i poprawy komunikacji z społecznością lokalną.
Kluczem do sukcesu stowarzyszenia jest kompleksowość realizowanych przezeń działań, do których należały wystawy i prezentacje, wycieczki z przewodnikami, szlaki krajoznawcze, trasy rowerowe, projekty artystyczne. W okresie realizacji projektu utworzono sieć Kaitzbach. Wszystkie te inicjatywy przyczyniły się do podwyższenia świadomości mieszkańców o rzekach miejskich.
Inny kluczowy czynnik sukcesu stanowiła decyzja rady miasta o uwzględnieniu w planach modernizacji kwestii otwarcia przykrytego odcinka potoku Kaitzbach.

Rzeźba „Innere Mitte", wydarzenie artystyczne "Wasserkunstweg Mnesmosyne" w strefie nadbrzeżnej Kaczawy (© Karin Lange)

Kaczawa w pobliżu parku im. Hugona Bürknera w Dreźnie (© Karin Lange)

Projekt 16b – rzeka Kaczawa: Park im. Hugona Bürknera

Lokalizacja: Lipsk, Saksonia / Niemcy
Inwestor / wykonawca: Miasto Drezno, Urząd Ochrony Środowiska,
Przedział czasu / Status: 2005-2006
Wielkość obszaru: około 200-metrowy odcinek rzeki Kaitzbach

Krótki opis: Potok Kaczawa (Kaitzbach) w głównej mierze usytuowany jest na obszarze administracyjnym Miasta Drezno. Od XIX wieku, Kaitzbachgrund, strefa nadbrzeżna potoku, funkcjonuje jako popularne miejsce wypoczynku. Od lat 50. do roku 1989 obszar ten stanowił teren składowania odpadów radioaktywnych pochodzących z zakładu przetwarzania uranu Wismut w miejscowości Coschütz/Gittersee. W latach 90. Miasto Drezno musiało przeprowadzić proces oczyszczania potoku oraz pobliskiego jeziora Carolasee, usytuowanego w tzw. "Großen Garten", które zanieczyszczone osadami kanalizacyjnymi.
Kaczawę charakteryzuje średni przepływ na poziomie 35 litrów na sek. Podczas powodzi w 2002 roku, średnie przepływ wynosił 2000 litrów na sekundę. Na obszarach sąsiadujących z Kaczawą szkody powodziowe budynków, infrastruktury, cieków i zbiorników wodnych wyniosły 3.000.000 euro. Po wielkiej powodzi w roku 2002 Miasto Drezno zmuszone zostało do przedsięwzięcia środków mających na celu poprawę ochrony przeciwpowodziowej. Jednym z pomysłów był projekt powiększenia obszaru retencyjnego w Parku im. Hugona Bürknera.

Ogólny zamysł projektu: Przekształcenie Parku im. Hugona Bürknera w zieloną przestrzeń rekreacyjną, która z racji jej położenia bezpośrednio przy Kaczawie może służyć również jako obszar retencyjny.

Szczegółowe cele projektu
ekologiczne: Celem projektu jest połączenie połowicznej renaturalizacji Kaczawy z poprawą ochrony p/powodziowej oraz z uwzględnieniem kwestii przepuszczalności obszaru dla flory i fauny (migracja zwierząt) wynikających z wytycznych Europejskiej Ramowy Dyrektywy Wodnej.
gospodarcze: Poprawa ochrony p/powodziowej dla centrum Drezna w celu uniknięcia szkód powodziowych
społeczne: Podwyższenie jakości życia wynikające z rewitalizacji Kaczawy Utworzenie otwartych przestrzeni miejskich służących celom rekreacyjnym oraz artystycznych rzeźb usadowionych w strefie nadbrzeżnej rzeki
planowanie przestrzenne /rozwój urbanistyczny: Celem pomysłu była poprawa ochrony przeciwpowodziowej poprzez powiększenie obszaru retencyjnego w Parku im. Hugona Bürknera. Zwiększenie potencjału rekreacyjnego strefy nadbrzeżnej Kaczawy.

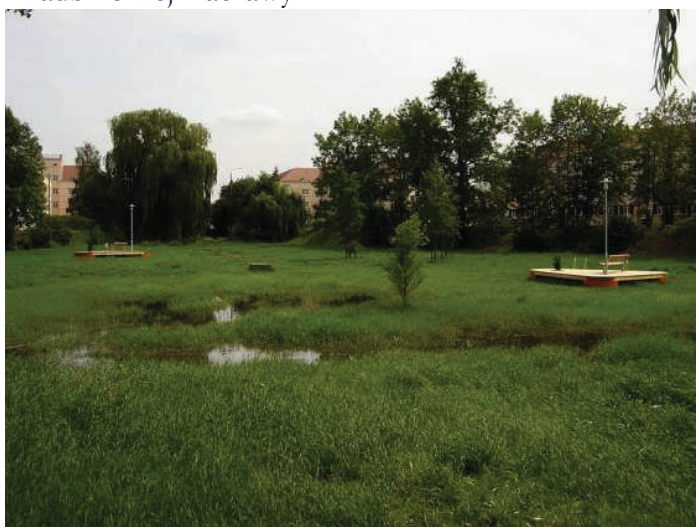

Rzeźby "Parkmöbel", Park im. Hugona Bürknera, Drezno http://de.wikipedia.org/wiki/Hochwasserschutz_in_Dresden

Główny cel projektu: Głównym celem

projektu była poprawa ochrony przeciwpowodziowej poprzez powiększenie obszaru retencyjnego znajdującego się w parku im. Hugona Bürknera z 11.000 m³ do 20.000m³ oraz rewitalizacja połączona z przekształceniem przestrzeni parkowych w obszar rekreacyjny.

Inicjatywa / „siła napędowa”: Inicjatorem projektu był Urząd Ochrony Środowiska w Dreźnie.

Wdrożenie: Prace wdrożeniowe ruszyły w listopadzie 2005 roku i zakończyły się w maju 2006.

Utrzymanie: Za utrzymanie potoku w należytym stanie odpowiedzialny jest Urząd Ochrony Środowiska w Dreźnie.

Partycypacja społeczna: W ramach działań mających za zadanie zwiększyć partycypację społeczną zorganizowano serię prezentacji.

Finansowanie: Koszt działań wdrożonych w latach 2005-2006 wyniósł 280.500 euro.

Analiza: Nastąpiła poprawa ochrony przeciwpowodziowej dla śródmieścia Drezna i po kilku latach obszar znajdujący się w sąsiedztwie Kaczawy stał się popularnym miejscem rekreacji. **Kluczowe czynniki sukcesu:**
Kluczowym czynnikiem sukcesu było połączenie kwestii rewitalizacji parku i przekształcenia go w obszar rekreacyjny z kwestią ochrony przeciwpowodziowej poprzez powiększenie obszaru retencyjnego w parku im. Hugona Bürknera.

Analiza – Niemcy

Porównanie przedstawionych powyżej projektów obrazuje podobne przeszkody i uniwersalne kluczowe czynniki sukcesu, które można wyrazić i podsumować za pomocą sloganu „ludzie – pieniądze – ziemia".

Ludzie

Istotnym czynnikiem sukcesu, wyraźnie widocznym we wszystkich dobrych przykładach rewitalizacji przedstawionych w niniejszej analizie, jest dobra współpraca pomiędzy różnymi interesariuszami. Ścisła współpraca oparta na wzajemnym i zrozumieniu i zaufaniu jest bardzo pomocna, zarówno pomiędzy poszczególnymi wydziałami administracyjnymi jak i przedstawicielami różnych instytucji, organizacji oraz interesariuszami. Ścisła współpraca może pomoc odnaleźć rozwiązania, które wspierane są przez wszystkich uczestników projektu, czego efektem jest przyspieszenie procesów planowania i wdrażania. W porównaniu z wielkimi miastami, jednostki administracyjne w małych miastach mogą skorzystać z „kanałów szybkiej komunikacji" oraz większej elastyczności.

Procesy planowania i wdrażania projektu można być znacznie uproszczone i przyspieszone, gdy prace odpowiedniej instytucji (czyli najczęściej władz miejskich) wspierane są działaniami stowarzyszeń obywatelskich i społeczności lokalnej, które mają możliwość wywierania presji na politykach. W ostatnich dekadach można zauważyć rosnący wpływ aktywnego wsparcia społecznego, co wynika z większej świadomości potrzeb ekologicznych w ogóle jak i zrozumienia istoty rzek jako „linii życia".

Projekty stają się zauważalne i społecznie dopuszczalne, gdy:

- rzeka lub potok przepływa przez centrum miasta, tak jak Pleißemühlgraben i Neckar w Villingen-Schwenningen oraz Neckar w Stuttgarcie,
- projekt uwzględnia funkcje rekreacyjne lub edukacyjne, tak jak Weidigtbach albo projekty realizowane w ramach Wystawy Ogrodów,
- projekty na rzecz ochrony środowiska połączone są z projektami artystycznymi, tak jak w przypadku Parthenaue i Kaczawy.

Dodatkowo, korzyści gospodarcze mogą zwiększyć wsparcie interesariuszy dla realizacji projektu – np. obniżenie opłat za odprowadzanie wody deszczowe. Widoczne to było w projekcie Weidigtbach.

Ze względu na możliwość występowania licznych przeszkód, wytrzymałość i determinacja stanowią ważne cechy osób odpowiedzialnych za realizacje projektu. Kompetencja partnerów na etapie planowania i wdrażania jest również istotnych czynnikiem ze względu na to, że zapewnia ona realizację celów ekologicznych.

Pieniądze

Chociaż koszty projektów rewitalizacji, również zwanych projektami infrastruktury zielonej, stanowią zaledwie mały ułamek kosztów infrastruktury szarej, pozyskanie środków pieniężnych wiąże się z trudnościami. Jeśli przed realizacją projektu nie doszło do klęski żywiołu, która zapewnia finansowanie ze środków publicznych, pozyskanie wystarczających zasobów pieniężnych często stanowi wielkie wyzwanie.

Aby odnieść sukces należy wykorzystać wszystkie dostępne źródła finansowania. Istnieją rożnego rodzaju programy finansowania dla takich działań jak ochrona przeciwpowodziowa, poprawa warunków przyrodniczych, organizacja wystawy ogrodów, prace renowacyjne dla miasta, jak również programy unijne. Wymagana jest szeroka wiedza z zakresu wszystkich tych możliwości.

Wykorzystanie przepisów dotyczących łagodzenia negatywnych wpływów na środowisko (opłaty

kompensacyjne) zmniejsza zależność od finansowania ze środków budżetowych. Jak pokazują przykłady projektów rewitalizacji rzeki Neckar, możliwe jest dzielenie kosztów pomiędzy uczestników projektu: w przypadku powyższych projektów, oprócz gminy w kosztach realizacji projektu partycypował również Zarząd Gospodarki Wodnej.

Co więcej, im większe jest poparcie społeczne dla projektów rewitalizacyjnych, tym większa jest gotowość polityków do przekazania środków budżetowych. Z tego względu, podwyższanie świadomości społecznej również stanowi kluczowy czynnik zabezpieczenia wystarczającego wsparcie finansowego dla projektu.

Ziemia

Kolejnym obszarem, sprawiającym problemy, była dostępność ziemi, która nie jest własnością podmiotu wykonującego projekt. Przyszłościowe kupno ziemi pozwoliło niektórym społecznościom na wdrożenie projektów rewitalizacji na terenach będących ich własnością. Jeśli zachodzi potrzeba nabycia ziemi, ścisła współpraca z rolnikami i właścicielami ziem stawała się ważnym dla sukcesu czynnikiem, co jest kolejnym przykładem istoty sloganu „ludzie". Projekty dodawane do eko-konta społeczności lokalnej zapewniają złagodzenie przyszłych wymogów ziemnych poprzez zastosowanie środków kompensacyjnych przekonując rolników do realizacji projektu.

Poza tymi kluczowymi czynnikami sukcesu, istnieją również inne czynniki, które również mają wpływ na realizację projektów rewitalizacji:

W niektórych projektach, tak właśnie stało się, między innymi, w projektach Isar i Schutter na południu kraju, powódź w roku 2002 była przyczyną rozpoczęcia prac nad poszerzeniem obszaru retencyjnego w połączeniu z utworzeniem przestrzeni rekreacyjnych na terenie parku im. Hugona Bürknera we wschodnich Niemczech.

Istnieje możliwość pogodzenia celów ekologicznych ze społecznymi. Nad rzeka Neckar przeprowadzane działania z zakresu renowacji koryta rzecznego połączone zostały z kompleksowymi rozwiązaniami rewitalizacyjnymi.

Przepisy prawne, takie jak Europejska Ramowa Dyrektywa Wodna, oraz zaangażowanie projekty rewitalizacji na wyższych poziomach polityczno-administracyjnych mogą przekonać lokalnych polityków i doprowadzić do zwiększenia świadomość społeczną

Niektóre projekty realizowane były w ramach nadrzędnych programów, takich jak koncepcje dla rzek lub wstępne programy ramowe. Takie działania mają na celu umiejscowienie projektu w ogólnym kontekście, planie działań, co pozwala na łatwiejsze przekonanie decydentów oraz zwiększenie świadomości społecznej.

Inną metodą pozyskiwania terenów i środków finansowych dla projektu lub przyspieszania procesu planowania była realizacja projektu w ramach Wystawy Ogrodów.

Pozytywna percepcja społeczności lokalnej oraz korzystne reportaże na temat projektu są również bardzo użyteczne. Z powyższych powodów, działania na polu relacji publicznych mogą pomóc w próbach zwiększenia świadomości społecznej i przyczynić się do wytłumaczenia celu i natury niepopularnych działań, takich jak ścinanie drzew. Pozytywny wizerunek można również zdobyć poprzez realizację odcinków modelowych, tworzenie obszarów zielonych, terenów rekreacyjnych, itp.

Tabela 1.2-6: *Główne przeszkody / kluczowe czynniki sukcesu*

Główne przeszkody:	**Kluczowe czynniki sukcesu:**
• brak środków finansowych • ziemia nabywanie/ dostępność gruntu • brak świadomości społecznej i wsparcia	• ścisła współpraca organizacji/osób zaangażowanych • zwiększenie świadomości w celu zdobycia poparcia społecznego

społecznego • spekulacje cen gruntów • istniejąca infrastruktura • brak współpracy • zanieczyszczenie obszaru • niejasna hierarchia i określenie kompetencji na poziomie administracyjnym • mała liczba kompetentnych biur projektowych	• wytrzymałość i determinacja organizacji wykonawczej / poszczególnych osób • kompetentni partnerzy (firmy) planowania i wdrażania projektu: • oddanie wyżej postawionych pracowników administracyjnych i polityków • realizacja projektu w ramach nadrzędnego programu/koncepcji • wykorzystywanie różnych źródeł pozyskiwania środków finansowych, finansowanie z opłat kompensacyjnych • ziemia własnością podmiotu wykonującego projekt • współpraca z właścicielami / rolnikami w celu pozyskania wymaganych dla realizacji terenów

Zalecenia – Niemcy

Strategia Planowania

- Umiejscowienie projektu w ramach nadrzędnego programu w celu promowania projektu i podwyższenia świadomości społecznej
- Utworzenie odcinków modelowych w celu przekonania mieszkańców i decydentów
- Zastosowanie atrakcyjnych rozwiązań, takich jak budowa trawników ozdobionych rabatkami kwiatowymi, w celu zwiększenia poparcia społecznego
- Połączenie działań rewitalizacyjnych z innymi projektami/inicjatywami/celami, zwiększające poparcie społeczne
- Połączenie rozwiązań na rzecz ochrony p/powodziowej i zwiększenia pojemności retencyjnej z działaniami rewitalizacyjnymi (multifunkcjonalna orientacja projektów)
- Wytrwałość i oddanie
- Stosowanie pragmatyzmu i wykorzystywanie wszystkich możliwości w celu zrealizowania nawet najdrobniejszych odcinków projektowych
- Przygotowanie wstępnych wersji projektu zawczasu pozwalające na natychmiastowe przedstawienie lub rozpoczęcie projektu
- Promowanie najbardziej przekonujących projektów w celu zdobycia wsparcia decydentów i lokalnej społeczności, nawet nie stanowią one najważniejszych celów projektu

Brak współpracy

- Ścisła współpraca ze wszystkimi organizacjami / wydziałami biorącymi udział w projekcie
- Utworzenie interdyscyplinarnego zespołu projektowego z przedstawicielami, mogącymi podejmować natychmiastowo decyzje
- Określenie zakresu obowiązków dla każdego z wydziałów zawczasu
- Pozyskanie sprzymierzeńców / partnerów w procesie planowania i wdrażania

Finansowanie:

- Podzielenie budżetu projektu na mniejsze części w szybszego zdobycia środków finansowych Zwiększenie prawdopodobieństwa sfinansowania projektu poprzez pozyskanie środków

finansowych z wielu różnych źródeł (nawet jeśli kwoty pochodzące z tych źródeł są mniejsze).
- Zdobycie informacji możliwych dotacjach i programach
- Wykorzystanie przepisów dotyczących łagodzenia negatywnych wpływów (opłaty kompensacyjne), w celu sfinansowania projektu

Nabywanie gruntu

- Przyszłościowe nabywanie ziem
- Stosowanie kreatywnych rozwiązań w rozmowach z rolnikami i właścicielami pobliskich nieruchomości w celu pozyskania terenów pod realizację projektu (wymiana ziem, satysfakcjonujące rolników podzielenie użytków rolnych; dodanie działania do eko-rachunku w celu obniżenia wymogów prawnych; równomierne rozłożenie negatywnych skutków wymogów prawnych pomiędzy rolników).
- Wdrożenie zrównoważonego sposobu użytkowania obszarów zalewowych we współpracy z rolnikami (redukcja kosztów utrzymania)

Informowanie, partycypacja społeczna i działania z zakresu relacji publicznych

- Zaangażowanie interesariuszy Ścisła współpraca może pomoc odnaleźć rozwiązania, które wspierane są przez wszystkich uczestników projektu, czego efektem jest przyspieszenie procesów planowania i wdrażania.
- Informowanie i angażowanie społeczności lokalnej w procesy planowania i wdrażania Świadomość społeczna i poparcie może pomóc w wywieraniu nacisku na decydentów i przyczynić się do przyspieszenia procesu zatwierdzania projektu (rozproszenie obaw dotyczących projektu).
- Uzyskanie dobrych opinii/reportaży mediów oraz lepszej percepcji społecznej Przyspieszenie procesu pozyskiwania środków finansowych
- Połączenie czysto rewitalizacyjnych działań z innymi rozwiązaniami, które mogą zwiększyć popularność projektu wśród mieszkańców i interesariuszy Promocja projektu i płynących z niego korzyści poprzez na drodze wydarzeń kulturalnych, imprez, uroczystości, wycieczek z przewodnikiem, wystaw, reportaży prasowych, broszurek, itp.
- Tłumaczenie powodów stosowania niepopularnych rozwiązań, w przypadku kiedy muszą zostać podjęte (np. ścinanie drzew).

Wdrożenie:

- Nadzorowanie prac budowlanych pod względem realizacji celów ekologicznych
- Zapewnienie dokładnego przeprowadzenia badań

Podsumowanie – Niemcy

Łącznie w Niemczech analizie i ocenie poddano szesnaście projektów. Miasto Stuttgart (południowe Niemcy) i Uniwersytet w Lipsku (wschodnie Niemcy) zastosowały różne metodologie.

Zespół partnerów REURIS ze Stuttgartu sporządził listę trzydziestu projektów rewitalizacyjnych z Badenii-Wirtembergii, które zostały wybrane z licznych przykładów najlepszych praktyk dobrze znanych i docenianych wśród ekspertów. Szczegółowej analizie poddano dwanaście projektów.

Wyboru dokonywano z myślą przedstawienia szerokiego zakresu projektów o różnym charakterze i problematyce, sformułowano wnioski na temat różnych sposobów planowania, wdrażania i finansowania projektów. Dane zostały zebrane na drodze oględzin, spotkań z osobami odpowiedzialnymi za realizacje projektów oraz poprzez analizę planów projektowych, zdjęć, broszur i artykułów prasowych, literatury tematu i danych dostępnych na internecie. Rozmowy przeprowadzano według kwestionariusza, które został opracowany specjalnie na potrzeby badania. Analizę i ocenę projektów wykonywano zgodnie z kryteriami koncentrującymi się na kwestiach usprawniających / utrudniających realizację projektu, głównych przeszkodach i kluczowych czynnikach sukcesu projektu.

Kryteria wyboru przykładów najlepszych praktyk stosowane przez Uniwersytet w Lipsku: (a) partycypacja osób/firm prywatnych w kosztach projektu rewitalizacyjnego i (b) między innymi, poparcie społeczne dla inicjatyw, poparcie społeczne dla projektu, wzorowe planowanie i wdrożenie projektu. Po przeprowadzeniu analizy projektów realizowanych w Saksonii, wybrano cztery przykłady najlepszych praktyk: Kanał młynówki w Pleißemühlgraben w Lipsku oraz potok Weidigtbach w Dreźnie ze względu na nowatorskie podejście do finansowania, Parthenaue w pobliżu miasta Taucha oraz rzeka Kaczawa – głównie ze względu na pozostałe kryteria opisany powyżej.

Najlepsze praktyki w Niemczech uwzględniają cele gospodarcze, ekologiczne i społeczne oraz służą jako dobre przykłady następujących praktyk:

- Łączenie interesu prywatnego lub półprywatnego interesariuszy z interesami władz lokalnych udowodniło, że może stanowić obiecującą i zrównoważoną pod względem rozwoju podstawę planowania i realizowania projektów rewitalizacyjnych.
- Łączenie obowiązkowych i opcjonalnych celów w ramach działań rewitalizacyjnych zwiększa wsparcie, liczbę interesariuszy i potencjalnych źródeł finansowych.
- Zrównoważony rozwój wdrażanych projektów może zostać przyspieszony poprzez zwiększenie świadomości społecznej i poparcia społecznego.

Ścisła współpraca oparta na wzajemnym zrozumieniu i zaufaniu jest bardzo pomocna, zarówno pomiędzy poszczególnymi wydziałami administracyjnymi jak i przedstawicielami różnych instytucji, organizacji oraz interesariuszami. Proces można przyspieszyć, jeśli lokalna społeczność aprobuje i wspiera cele projektu albo nawet wywiera nacisk na lokalnych polityków.

Aby odnieść sukces należy wykorzystać wszystkie dostępne źródła finansowania. Dodatkowe środki można pozyskać na rzecz różnych działań. Wymagana jest szeroka wiedza z zakresu wszystkich tych możliwości. Co więcej, im większe jest poparcie społeczne dla projektów rewitalizacyjnych, tym większa jest gotowość polityków do przekazania środków budżetowych. Z tego względu, podwyższanie świadomości społecznej również stanowi kluczowy czynnik zabezpieczenia wystarczającego wsparcia finansowego dla projektu.

Przyszłościowe kupno ziemi pozwoliło niektórym społecznościom na wdrożenie projektów rewitalizacji na terenach będących ich własnością. Jeśli zachodzi potrzeba nabycia ziemi, ścisła współpraca z rolnikami i właścicielami ziem stawała się ważnym dla sukcesu czynnikiem.

1.2.5 Przegląd

Miejskie przestrzenie nadrzeczne w Polsce, Czechach i Niemczech łączy jedna zasadnicza cecha. W czasie industrializacji, która rozpoczęła się pod koniec XIX wieku i trwała aż do połowy XX wieku, rzeki i strumienie były regulowane i prostowane, utwardzane i kanalizowane albo wręcz przykrywane. Przestrzenie nadrzeczne często wykorzystywane były do celów komercyjnych - na terenach zalewowych budowano strefy przemysłowe i infrastrukturę techniczną.

Druga połowa XX wieku przyniosła zmiany strukturalne – utworzone wcześniej strefy przemysłowe pustoszały, skutkiem czego tereny nadrzeczne stopniowo ulegały degradacji.

Stan ten trwa po dziś dzień i miejskie rzeki

- nie pełnią funkcji ekologicznych (nie stanowią siedlisk przyrodniczych ani środowiska życia biocenozy, są niedrożne i zanieczyszczone)
- nie pełnią funkcji społecznych (utrudniony dostęp, brak atrakcyjnych otwartych przestrzeni nadrzecznych, niewielkie zainteresowanie ze strony ludności)
- nie pełnią funkcji rekreacyjnych (rozdzielenie przestrzeni miejskich i rzek infrastrukturą techniczną, zaniedbanie terenów nadrzecznych).

Obecnie, świadomość ekologiczna jest wyższa. Jednakże, wciąż widoczny jest brak zrozumienia i uznania we wszystkich trzech krajach dla licznych korzyści (w tym tych społecznych i gospodarczych) płynących z realizacji projektów rewitalizacji rzek.

W celu poszerzenia aktualnego stanu wiedzy o planowaniu i wdrażaniu rozwiązań z zakresu rewitalizacji rzek miejskich, partnerzy projektu zebrali informacje na temat sposobów rewitalizacji rzek miejskich stosowanych w swoim kraju.

Poniżej znajduje się przegląd danych i wniosków pochodzących z badań.

Sytuacja początkowa

Sytuacja początkowa cieków we wszystkich trzech krajach była podobna. W przeszłości rzeki i potoki były prostowane, wzmacniane i zakrywane dla potrzeb rolnictwa, budownictwa, przemysłu oraz ochrony przeciwpowodziowej. Duże rzeki poszerzano i przekształcano w drogi wodne, zaś małe potoki służyły do odprowadzania ścieków. W strefach przybrzeżnych budowano obszary przemysłowe. Doprowadzało to często do oddzielenia rzek i potoków od miast, utraty funkcji przyrodniczych wód, obniżenia atrakcyjności rzek i utrudnienia dostępu do nich. Nie zdawano sobie sprawy z potencjału rekreacyjnego rzek zarówno na wschodzie, jak i zachodzie. We zachodniej Europie zjawisko renaturalizacji i rewitalizacji rzek pojawiło się w latach 80. podczas, gdy w Europie wschodniej – dopiero w latach 90.

Cele projektów

W Polsce projekty rewitalizacji skupiają się na celach społecznych i przestrzennych, eliminacji zanieczyszczeń oraz tworzeniu miejskich przestrzeni nadrzecznych; poprawa warunków przyrodniczych w korycie rzecznym odgrywa znikomą rolę.

W Czechach nacisk kładzie się przede wszystkim na ochronę przeciwpowodziową; aspekty społeczne, ekologiczne i urbanistyczne najczęściej stanowią dodatek, zgodnie z charakterem i lokalizacją rzeki.

W Niemczech cele projektów różnią się zależnie od lokalizacji rzeki i rodzaju cieku; generalnie, cele ekologiczne, społeczne i przestrzenne są obecnie realizowane, podczas gdy aspekty

gospodarcze odgrywają mniejszą rolę, z wyłączeniem ochrony przeciwpowodziowej.

Wykonawca projektu

Miasta i społeczności odgrywają kluczową rolę jako podmioty wykonawcze projektów rewitalizacji we wszystkich trzech krajach. W Polsce większość inwestycji nadrzecznych realizowana jest przez samorządy, które muszą uzyskać akceptacje regionalnego zarządu gospodarki wodnej. Niektóre projekty realizowane są we współpracy z gminami, uniwersytetami, instytutami i organizacjami pozarządowymi. W Czechach, niektóre projekty rewitalizacji realizowane były przez zarządy gospodarki wodnej; w Niemczech podobnie, projekty były realizowane we współpracy z zarządami gospodarki wodnej. W niektórych przypadkach, projekty rewitalizacji realizowane są przez społeczności lokalne współpracujące z firmami prywatnymi (np. Drezno). Niektóre projekty realizowane są we współpracy z gminami, uniwersytetami, instytutami i organizacjami pozarządowymi. Wszystkie inwestycje muszą zostać zaakceptowane przez odpowiednie zarządy gospodarki wodnej. W Niemczech na federalnej drodze rzecznej Neckar projekty realizuje się we współpracy z Federalnym Zarządem Gospodarki Wodnej i Żeglugi.

Inicjatywa

W większości przypadków, inicjatorami projektów były władze lokalne / poszczególni przedstawiciele wydziałów urzędów miasta. W niektórych wypadkach aktywni mieszkańcy, organizacje pozarządowe lub biura planistyczne odkrywały niedoskonałości obecnych rozwiązań lub tworzyły pomysł projektu skłaniając w ten sposób władze lokalne do rozpoczęcia prac nad projektem.

Partycypacja społeczna

(zob. Podręcznik – część 2)

We wszystkich krajach istnieje brak procedur wspólnych planowania i negocjacji poświęconych zagospodarowaniu przestrzeni nadrzecznych, za wyjątkiem form partycypacji określanych przez prawo. Mieszkańcy miasta są często informowania dopiero po zakończeniu procesu planowania, w którym udział mogą brać jedynie osoby poszkodowane. Uczestnictwo pozostałych interesariuszy i społeczności lokalnej zależne od decyzji i zaangażowania organizacji wykonawczych. Prawdziwa partycypacja – czyli taka, w której mieszkańcy mają wpływ na kształt projektu – jest rzadko praktykowana. Jednakże, świadomość istnienia potrzeby zaangażowania społeczności lokalnej i interesariuszy uległa podwyższeniu we wszystkich krajach i dostrzegalne jest zjawisko stopniowego wzrostu partycypacji społecznej już na początkowych etapach planowania projektu – w zależności od dostępności personelu i wymaganych środków finansowych.

Percepcja społeczna

We wszystkich trzech krajach projekty zdobywały poparcie lokalnej społeczności po ich wdrożeniu. Działo się tak nawet w przypadku projektów, które wywoływały wiele kontrowersji na etapie planowania oraz projektów, którym brakowało zrozumienia ze strony mieszkańców w wyniku niewystarczającej ilości informacji lub braku przekonania co do ich wykonalności.

Główne przeszkody

Wszystkie trzy kraje borykają się z tymi samymi trudnościami:

- trudności z pozyskanie terenów i przestrzenie potrzebnych do realizacji projektów
- brak środków finansowych i zasobów personalnych
- niedostateczna współpraca pomiędzy wydziałami / organizacjami uczestniczącym w projekcie.

Dodatkowo, brakuje świadomości licznych korzyści przeprowadzania rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych, co wpływa na brak poparcia społecznego i politycznego. Przekonanie decydentów co do pozytywnych efektów takich działań sprawia trudności ze względu na to, że dane ilościowe dotyczące licznych korzyści niegospodarczych są niedostępne. Dzieje się tak z powodu złożoności metod oceniania mającej wpływ na czasochłonności i kosztowność procesu gromadzenia danych.

W Czechach i Polsce preferuje się konwencjonalne, techniczne rozwiązania ze względu na brak wiedzy, doświadczenia i szkolenia z zakresu najnowszych trendów, możliwości i przykładów półnaturalnej rewitalizacji rzek. Oprócz tego, rozwiązania techniczne są tańsze i łatwiejsze do wdrożenia, a projekty wymagają mniejszej powierzchni ziemi.

W Polsce programy dofinansowania projektów rewitalizacji rzek nie uwzględniają rozwiązań z zakresu rewitalizacji ekologicznej na obszarach zurbanizowanych. Istnieje również rak mechanizmów prawnych, modelów partnerstwa publiczno-prywatnego oraz lokalnych mechanizmów finansowych dostosowanych do polskich warunków. Bazy danych na temat poszczególnych zlewni są fragmentaryczne. Dostępne dane nie odpowiadają różnym strefom życia miejskiego. Zaznacza się brak odpowiednich struktur organizacyjnych na poziomie administracyjnym ora brak metod zarządzania projektami.

W Czechach władze miejskie mają mniej możliwości interweniowania w proces opracowywania projektów przeciwpowodziowych ze względu na to, że należą one do obowiązków innych instytucji, które generalnie nie popierają stosowania połnaturalnych metod i nie opierają swojej pracy o zasady zintegrowanej rewitalizacji rzek. Ponadto, w Czechach kładzie się nacisk na małe potoki; wielkie rzeki prawie nigdy nie są rewitalizowane.

W Niemczech problemy natury urzędowej i słaba współpraca – wynikająca z braku personelu i czasu – stanowią główną przeszkodę. Co więcej, istnieje niewiele biur planistycznych z wysokimi kompetencjami w zakresie rewitalizacji rzek, w szczególności tych, które mogą opracowywać projekty wdrażane na federalnych drogach wodnych.

Kluczowe czynniki sukcesu:

We wszystkich trzech krajach podobne czynniki decydowały o sukcesie projektów rewitalizacyjnych.

- Miasta, jako inicjatorzy i koordynatorzy projektów rewitalizacyjnych, odgrywają kluczową rolę.
- Ścisła współpraca pomiędzy osobami / wydziałami uczestniczącymi w projekcie pozwala odnaleźć rozwiązania dla skomplikowanych problemów.

Kluczowy czynniki sukcesu stanowi również współpraca z kompetentnymi partnerami na etapie planowania i wdrażania projektów – zarówno biurami planistycznymi, jak i firmami budowlanymi. Nadzór budowlany uwzględniający aspekty ekologiczne zapewnia zrealizowanie ekologicznych założeń projektu.

Inny istotny czynnik stanowi stosowanie metod zintegrowanego planowania oraz podejścia multifunkcjonalnego, które bierze pod uwagę aspekty ekologiczne, społeczne i urbanistyczne. Przyszłościowe podejście i nowatorskie metody planowania i wdrażania projektów pozwalają na

odnalezienie rozwiązań dla trudnych problemów z zakresu rewitalizacji rzek.

Kluczowy czynnik sukcesu stanowi również dostępność terenów i zasobów finansowych. Użytecznym rozwiązaniem problemu finansowania jest gromadzenie środków z różnych źródeł. W Niemczech, projekty rewitalizacji są często finansowane z opłat kompensacyjnych lub wdrażane jako środki łagodzące. W Polsce i Czechach nie istnieje taka możliwość. Partycypacja społeczna oraz kreatywne rozwiązania odgrywają kluczową rolę w procesie nabywania terenów.

Każdy projekt ma swoje wyzwania i problemy. Z tego powodu, inicjatywa, kreatywność, oddanie, determinacja, wytrwałość organizacji realizującej projekt, pragmatyzm, dalekowzroczność, długoterminowe i systematyczne działania stanowią niezbędne składniki sukcesu. Jest to bardzo pomocne, jeśli projekt realizowany jest w ramach nadrzędnego planu takiego jak koncepcje zagospodarowania rzek albo wstępne plany ramowe. Takie działania mają na celu umiejscowienie projektu w ogólnym kontekście – spójnym planie działań, co pozwala na przekonanie decydentów oraz zwiększenie świadomości społecznej.

Poparcie społeczne stanowi kluczowy czynnik sukcesu. Dlatego, zaangażowanie mieszkańców i interesariuszy oraz działania z zakresu PR (pozytywne reportaże medialne) przyczyniają się do zwiększenia świadomości społecznej, poprawy wizerunku rzek i co za tym idzie – zwiększenia poparcia społecznego. Przyciągniecie uwagi do rzek poprzez połączenie działań rewitalizacyjnych z innymi projektami, celami i działaniami stanowi skuteczną strategię.

W niektórych przypadkach potrzeba zapewnienia ochrony przeciwpowodziowej stanowiła punkt wyjścia dla realizacji projektów lub istotny argument w rozmowach z politykami i mieszkańcami.

Przepisy prawne, takie jak Europejska Ramowa Dyrektywa Wodna, oraz zaangażowanie na wyższych poziomach polityczno-administracyjnych mogą przyczynić się do zwiększenia poparcia mieszkańców i lokalnych polityków.

W poniższej tabeli 1.2-8 znajduje się przegląd danych i wniosków pochodzących z badań. Współpraca, partycypacja i kwestie finansowe omawiane są szczegółowo w części 2 i 3 Podręcznika.

Tabela 1.2-8: *Podsumowanie*

	Polska		Czechy	Niemcy	
	Polska północna	Polska południowa		Badenia-Wirtembergia Bawaria	Saksonia
1 Podejścia					
Liczba ocenianych projektów	43 zbadane miasta 25 ocenianych projektów 5 szczegółowo opisanych projektów	21 zbadanych projektów 11 ocenianych projektów 3 szczegółowo opisane projekty	35 ocenianych projektów 12 szczegółowo opisanych projektów	12 ocenianych i szczegółowo opisanych projektów	4 oceniane i szczegółowo opisane projekty
Kryteria wyboru	Procesy planowania i wdrażania projektu: • kompleksowość projektu • zrównoważenie / zintegrowane podejście • zaangażowanie społeczne • skuteczność wykorzystania środków finansowych Efekty wdrożenia projektów: • skuteczność • użyteczność		• lokalizacja na obszarze miejskim • zastosowanie zasad rewitalizacji (projekty ukierunkowane na techniczną ochronę przeciwpowodziową oraz prace nad korytami rzecznymi zostały pominięte). • multifunkcjonalne zorientowanie projektu	• dobrze znany, doceniany • pomyślne wdrożenie • charakter pilotażowy • szeroki zakres projektów • nowatorskie metody	• oszacowanie dobrych praktyk przez ekspertów • kwestie finansowe, w szczególności zaangażowanie osób prywatnych • dostępność rzeki • poparcie społeczne • akcje w zakresie public relations • znakomite planowanie i wdrożenie projektu • porównanie z wcześniejszymi działaniami
Analiza i kryteria oceny	Wykorzystanie metod statystycznych w celach oceny porównawczej • atrakcyjność społeczna: • odpowiednie funkcje • poprawa walorów wizualnych oraz integracji przestrzenne ze strukturą miasta • ekologiczna regeneracja • poprawa infrastruktury technicznej • rozwój gospodarczy		• lokalizacja na obszarze miejskim • obecność zasad rewitalizacji • orientacja multifunkcjonalna projektu (aspekty ekologiczne społeczne, gospodarcze, przestrzenne, ochrona p/powodziowa) • poparcie społeczne	• analiza i ocena w oparciu o przeprowadzone rozmowy i dane pochodzące z badań • koncentracja na kwestiach usprawniających/ utrudniających realizację projektu, główne przeszkody, kluczowe czynniki sukcesu	

	Polska		Czechy	Niemcy	
	Polska północna	Polska południowa		Badenia-Wirtembergia Bawaria	Saksonia
2 Wybrane zagadnienia					
Inwestor / Podmiot wykonawczy:	• głownie władze miejskie, potrzeba współpracy z Zarządem Gospodarki Wodnej, • nieoficjalne komitety i stowarzyszenia (współpraca z uniwersytetami, instytutami, organizacjami pozarządowymi, firmami i osobami prywatnymi, itp.)		• głównie władze miejskie • w niektórych wypadkach zarządy gospodarki wodnej • prywatne firmy budowlane (faza realizacji)	głównie społeczności i miasta	
Inicjatywa	głównie społeczności i miasta		głównie społeczności i miasta organizacje pozarządowe	głównie społeczności i miasta / indywidualni pracownicy administracji miejskiej	głównie społeczności i miasta
Celów projektu	koncentracja na eliminacji zanieczyszczeń oraz utworzeniu nadrzecznych obszarów rekreacyjnych; kwestie poprawy warunków ekologicznych rzadko odgrywają istotną rolę		głównie koncentracja na ochronie przeciwpowodziowej; częściowo utożsamiane z kwestiami ekologicznymi, urbanistycznymi i społecznymi (rekreacja, edukacja, promocja jazdy na rowerach i odbywania spacerów)	zmienne zależnie od obszaru i rodzaju cieku wodnego; ogólnie cele ekologiczne, społeczne i przestrzenne są realizowane w obszarach miejskich, podczas gdy aspekty gospodarcze – z wyłączeniem ochrony przeciwpowodziowej – są rzadziej brane pod uwagę.	
Zaangażowanie interesariuszy i mieszkańców :	• Brak zaawansowanych wspólnych procedur planowania i negocjacji poświęconych zagospodarowaniu przestrzeni nadrzecznych • Informacja dla społeczności lokalnej prezentowana zazwyczaj po zakończeniu procesu planowania lub po wdrożeniu całego projektu		wciąż niewystarczające, jedynie zaangażowanie interesariuszy, informacja publiczna jedynie pod koniec	interesariusze biorą udział uczestnictwo innych interesariuszy i społeczności lokalnej zależne od decyzji i zaangażowania organizacji wykonawczych	odbywają się spotkania informacyjne Aktywne zaangażowanie poprzez konkursy i warsztaty występuje rzadziej
Percepcja społeczna	niektóre projekty cieszą się wsparciem społecznym od samego początku, ale w większości przypadków projekty zostały docenione przez mieszkańców po wdrożeniu ludzie zazwyczaj powątpiewają w możliwość realizacji wszystkich planów oraz skorzystania z efektów projektu		• wysoki poziom akceptacji po ukończeniu projektu • w niektórych wypadkach, wstępny brak zrozumienia oraz negatywne reakcje spowodowane brakiem	nawet jeśli projekty budziły kontrowersje na etapie planowania, zostały one powszechnie zaakceptowane przez społeczność po ukończeniu projektu	

	Polska		Czechy	Niemcy	
	Polska północna	Polska południowa		Badenia-Wirtembergia Bawaria	Saksonia
			zaangażowania interesariuszy		
Trudności / główne przeszkody:	• brak doświadczeń w opracowywaniu metodologii projektów zintegrowanej rewitalizacji urbanistyczno-przyrodniczej • brak mechanizmów prawnych, modelów współpracy sektora publicznego i prywatnego oraz lokalnych mechanizmów finansowych dostosowanych do polskich warunków • niski poziom świadomości mieszkańców • brak baz danych poświęconych zlewiskom oraz nieadekwatne dane statystyczne dotyczące różnych sfer życia • trudności z nabywaniem gruntu		• brak środków finansowych • ziemia nabywanie/ dostępność gruntu • preferowanie tradycyjnych rozwiązań technicznych spowodowane niedoinformowaniem / brakiem środków pieniężnych • niewystarczająca świadomość i możliwości interweniowania przez miasto w projekty związane z ochroną p/powodziową i żądania stosowania zasad rewitalizacji • koncentracja głównie na małych ciekach • brak edukacji i doświadczenia w ekologicznej rewitalizacji rzek	• brak środków finansowych • ziemia nabywanie/ dostępność gruntu • brak świadomości społecznej i wsparcia społecznego • spekulacje cen gruntów • istniejąca infrastruktura • niejasna hierarchia i określenie kompetencji na poziomie administracyjnym • brak współpracy • mała liczba kompetentnych biur projektowych • zanieczyszczenie obszaru	• brak środków finansowych • istniejąca infrastruktura

	Polska		Czechy	Niemcy	
	Polska północna	Polska południowa		Badenia-Wirtembergia Bawaria	Saksonia
Kluczowe czynniki sukcesu	• wdrożenie zintegrowanych metod planowania • finansowanie z budżetu miejskiego, pozyskiwanie środków krajowych i unijnych • wprowadzenie programów edukacyjnych i konsultacji społecznych • ścisła współpraca pomiędzy zespołami planującymi i realizacyjnymi • nowatorskie podejście do planowania i projektowania • własna inicjatywa oraz podejście oddolne		• silne zaangażowanie osobiste: • przyszłościowe podejście • dostępność środków • ziemia własnością podmiotu wykonującego projekt • partycypacja społeczna w kwestiach związanych z pozyskaniem terenów • potrzeba ochrony p/powodziowej • zmiana wizerunku rzek miejskich • działanie systematyczne i długoterminowe	• ścisła współpraca organizacji/osób zaangażowanych • zwiększenie świadomości w celu zdobycia poparcia społecznego • wytrzymałość i determinacja organizacji wykonawczej / poszczególnych osób • procesy planowania i wdrażania projektu: • oddanie wyżej postawionych pracowników administracyjnych i polityków • realizacja projektu w ramach nadrzędnego programu/koncepcji • wykorzystywanie różnych źródeł pozyskiwania środków finansowych, finansowanie z opłat kompensacyjnych • ziemia własnością podmiotu wykonującego projekt • współpraca z właścicielami / rolnikami • potrzeba ochrony p/powodziowej • potrzeba renowacji brzegów rzeki Neckar • wymogi prawne (m.in. WFD)	• dobra współpraca z interesariuszami • wsparcie odpowiednich instytucji dzięki stowarzyszeniu lub społeczności lokalnej • rosnąca świadomość rzek: podejście multifunkcjonalne • podział budżetu • pozytywna świadomość społeczna • klęski żywiołowe (powodzie) • wymogi prawne (m.in. WFD) • zachęty gospodarcze dla interesariuszy (np. obniżone opłaty za odprowadzenie wody deszczowej)

	Polska		Czechy	Niemcy	
	Polska północna	Polska południowa		Badenia-Wirtembergia Bawaria	Saksonia
• 3.Zalecenia					
	• metody planowania zintegrowanego oraz ciągłość działań rewitalizacji obszarów nadrzecznych • poprawa jakości wody • analiza warunków w zlewni i dostosowanie celów projektu • dostosowanie rozwiązań do możliwości przestrzennych • poprawa wizerunku miasta • zapewnienie dostępności dla mieszkańców • faworyzowanie sposobów użytkowania, które wymagają bezpośredniego kontaktu z wodą • świadomość tożsamości rzeki i obszarów nadrzecznych • podział na etapy, zarządzanie procesem rewitalizacji i monitorowanie efektów • dbanie o poparcie społeczne • partnerskie rozwiązania pomiędzy sektorem publicznym i prywatnym • współpraca na poziomie regionalnym		• większe zaangażowanie społeczności lokalnej i interesariuszy od momentu rozpoczęcia projektu • dobra promocja projektu • połączenie ochrony przeciwpowodziowej z rewitalizacją: • skuteczne rozpowszechnianie przykładów najlepszych praktyk rewitalizacji wśród decydentów i ludności ogólnej • działania edukacyjne obejmujące uczniów, mieszkańców miasta i decydentów • lepsza współpraca pomiędzy władzami miejskimi a zarządami zagospodarowania wód	• promocja projektu / podwyższenie świadomości społecznej; promocja najbardziej przekonujących założeń projektowych • umiejscowienie projektu w ramach nadrzędnego programu / w połączeniu z innymi projektami • połączenie czysto rewitalizacyjnych działań z innymi rozwiązaniami, które mogą zwiększyć popularność projektu wśród mieszkańców i interesariuszy • wytrwałość • stosowanie pragmatycznych / nowatorskich rozwiązań • przygotowanie wstępnych wersji z wyprzedzeniem • ścisła współpraca / utworzenie zespołów projektowych / określenie kompetencji • odnalezienie sprzymierzeńców / partnerów • podzielenie budżetu ogólnego na podczęści w celu pozyskania środków finansowych • wykorzystanie środków łagodzących (opłaty kompensacyjne) / eko-konta • przyszłościowe nabywanie ziem • wdrożenie zrównoważonego użytkowania ziem na terenach zalewowych • zaangażowanie interesariuszy • starania o dobre opinie/reportaże mediów oraz lepszą percepcję społeczną • nadzorowanie prac budowlanych pod względem aspektów ekologicznych • zapewnienie dokładnego przeprowadzenia badań	

1.3 Wskazówki dla projektów rewitalizacji rzek miejskich

W ramach projektu REURIS we współpracy z ekspertami z Polski, Czech i Niemiec opracowano następujące wskazówki dla projektów rewitalizacji rzek miejskich.

Celem stworzenia niniejszych wskazówek jest udzielenie pomocy planistom, decydentom, inwestorom i interesariuszom przy rozważaniu szerokiego zakresu aspektów (ekologiczne, gospodarcze, społeczne) istotnych dla szczegółowych wymagań rewitalizacji rzek w środowisku urbanistycznym.

Wskazówki podzielone zostały na cztery podstawowe kategorie:

- 1) Poprawa funkcjonalności ekologicznej cieku wodnego postrzeganego jako ekosystem
- 2) Zapewnienie ochrony przeciwpowodziowej
- 3) Zwiększenie wartości mieszkalnej, kulturowej, rekreacyjnej
- 4) Zapewnienie zrównoważonego użytkowania cieków wodnych i ich terenów aluwialnych

Tabela 1.3-1: *Wskazówki dla projektów rewitalizacji rzek miejskich*

1.	**Poprawa funkcjonalności ekologicznej cieku wodnego postrzeganego jako ekosystem**
1.1.	**Odnowa dynamicznego reżimu rzecznego cieków**
	1.zwiększenie różnorodności morfologicznej koryta rzecznego – zwiększenie przepływu cieku i jego dynamiki
	2.modyfikacja reżimu sedymentacji poprzez utworzenie profilu podłużnego cieku
	3.wydłużenie cieku
1.2.	**Modernizacja potoków i strumieni**
	4.usunięcie odcinków skanalizowanych cieku oraz zapobieganie dalszemu kanalizowaniu
	5.spłycenie koryt cieków
	6.zwiększenie swobody przepływu wody lub utworzenie zakoli na prostych ciekach, jeśli to możliwe – przy jednoczesnym odtworzeniu jego dawnego biegu
1.3.	**Zwiększenie różnorodności biotycznej strefy aluwialnej**
	7.rozwój siedlisk lokalnych odpowiednio do warunków w poszczególnych dolinach
	8.usunięcie gatunków inwazyjnych
	9.wspieranie powrotu endemicznych gatunków i siedlisk
1.4.	**Umożliwienie migracji wzdłuż cieków**
	10. przepławki
	11. ułatwienie przepływu przez konstrukcje poprzeczne (jazy stopniowe i progi rzeczne); modyfikacje techniczne (kolumna wody płytkiej i wysoka prędkość przepływu)
1.5.	**Preferowanie półnaturalnych rozwiązań ponad technicznymi modyfikacjami krajobrazu**
1.6.	**Poprawa jakości wody**
	12. wspieranie zdolności do samooczyszczania się cieku
	13. dodatkowe elementy infrastruktury wodno-kanalizacyjnej (budowanie osobnych systemów kanalizacyjnych, oczyszczalni ścieków)
	14. oczyszczanie wody deszczowej przed jej dotarciem do rzeki
	15. eliminacja źródeł zanieczyszczenia
1.7.	**Odnowa i rozwój dodatkowej okrywy roślinnej**
	16. drzewa, krzewy, trzciny, roślinność litoralna, rośliny wodne, itp.
2.	**Zapewnienie ochrony przeciwpowodziowej**
2.1.	**Zmniejszanie ryzyka powodziowego**

	17. zaakceptowanie faktu, że rzeki potrzebują więcej przestrzeni
	18. unikanie sztucznego podnoszenia terenu w wyniku zabudowy aktywnych obszarów zalewowych
2.2.	**Zwiększenie pojemności retencyjnej obszaru**
	19. pozwolenie na naturalne zalewanie aluwialnych terenów zalewowych
	20. tworzenie i odnowa istniejących obszarów podmokłych w miejscach, w których to możliwe
	21. wdrażanie elementów systemu ekologicznej stabilności
2.3.	**Zmniejszenie bezpośredniego wycieku wody deszczowej (szczególnie istotne dla małych cieków)**
	22. podwyższenie wskaźnika przenikania wody deszczowej na obszarze poprzez umożliwienie jej przenikania do profilu gruntu
	23. podwyższenie wskaźnika retencji wody deszczowej na obszarze
	24. ponowne wykorzystywanie wody deszczowej w gospodarstwach domowych i w sektorze miejskim
2.4.	**Zmniejszenie wskaźnika wycieku wody ze zlewni**
	25. podwyższenie gruboziarnistości terenów przybrzeżnych – wykorzystanie naturalnie gruboziarnistych powierzchni w celu zmniejszenia wskaźnika przepływu wody
2.5.	**Rozwiązania techniczne mające na celu przechwycenie nadmiaru wody**
	26. zbiorniki retencyjne i suche poldery w dolinach rzecznych
2.6.	**Utrzymanie technicznych rozwiązań p/powodziowych**
3.	**Zwiększenie wartości mieszkalnej, kulturowej i rekreacyjnej**
3.1.	**Wpisanie rzeki w wizerunek miasta jako istotnego elementu krajobrazu przestrzeni zurbanizowanej**
	27. wykorzystanie stref przybrzeżnych cieków wodnych jako istotnych przestrzeni miejskich o unikalnym potencjale rekreacyjnym
	28. zwiększenie walorów estetycznych obszarów mieszkalnych i rekreacyjnych
3.2.	**Tworzenie ścieżek rekreacyjno-sportowych (pasy zieleni) wzdłuż cieków wodnych**
	29. utworzenie wspólnych ścieżek dla pieszych, rowerzystów, wrotkarzy i pozostałych użytkowników niezmotoryzowanych w strefach przybrzeżnych
	30. poprawa przepuszczalności miasta oraz więzi z otaczającym krajobrazem
3.3.	**Utworzenie obiektów sportowo-rekreacyjnych w strefach przybrzeżnych**
	31. wykorzystanie potencjału rekreacyjnego tych obiektów jako docelowych punktów ścieżek sportowych i rekreacyjnych biegnących wzdłuż cieku
3.4.	**Utworzenie infrastruktury dodatkowej**
	32. system informacji wzdłuż ścieżek sportowo-rekreacyjnych (drogowskazy, tablice informacyjne, panele na ścieżkach edukacyjnych podające informacje na temat elementów naturalnych i kulturowych oraz walorów obszaru)
	33. meble uliczne
	34. umieszczenie artefaktów i tymczasowych wystaw (aspekty kulturowe / historyczne)
3.5.	**Zapewnienie dostępu do wody**
	35. place zabaw umożliwiające interakcje z elementami wodnymi
	36. wędkarstwo
	37. umożliwienie bezpośredniego dostępu do wody / rzeki w niektórych miejscach (z zachowaniem wymaganych środków ostrożności)
3.6.	**Nasadzanie drzew i kształtowanie krajobrazu**
	38. różne rozwiązania dla cieków wodnych na obszarze zurbanizowanym i na obszarze otwartym
	39. nasadzanie drzew wzdłuż ścieżek sportowo-rekreacyjnych
	40. tworzenie nowych parków
4.	**Zapewnienie zrównoważonego użytkowania cieków wodnych i ich terenów aluwialnych**
4.1.	**Zaangażowanie społeczności lokalnej w kwestie zagospodarowania przestrzeni zielonych oraz proces decyzyjny**
4.2.	**Poprawa stosowalności studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego pod względem ochrony p/powodziowej i ochrony cieku**
	41. wykorzystywanie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego w celu

	wdrożenia powyższych zasad rewitalizacji cieków w obszarze zurbanizowanym
	42. opracowanie bardziej szczegółowych zasad zagospodarowania obszarów zabudowanych uwzględniających potencjalne zagrożenie powodziowe
	43. zwiększanie poparcia społecznego dla inicjatyw i rozwiązań inżynieryjnych mających na celu dobro publiczne
4.3.	**Określenie wskazówek dla umiejscowienia turbin wodnych na ciekach**
4.4.	**Określenie zasad poboru wody w celu zapewnienia wystarczającego przepływu umożliwiającego zachowanie dynamicznego reżimu cieku wodnego**
4.5.	**Minimalizacja konfliktów z infrastrukturą (mosty, drogi, rurociągi, itp.)**

1.4 Międzynarodowe zalecenia dla metod planowania i wdrażania

W oparciu o doświadczenie i wnioski sformułowane w ramach projektu REURIS opracowano ponadnarodowy model planowania i wdrażania oraz ponadnarodowe zalecenia dla metod planowania i wdrażania, mogące stanowić podstawę dla projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych.

Model planowania i wdrażania projektów:

Strategia Planowania / Koncepcja Ogólna

Wymiar przestrzenny: cały ciek wodny / zlewnia

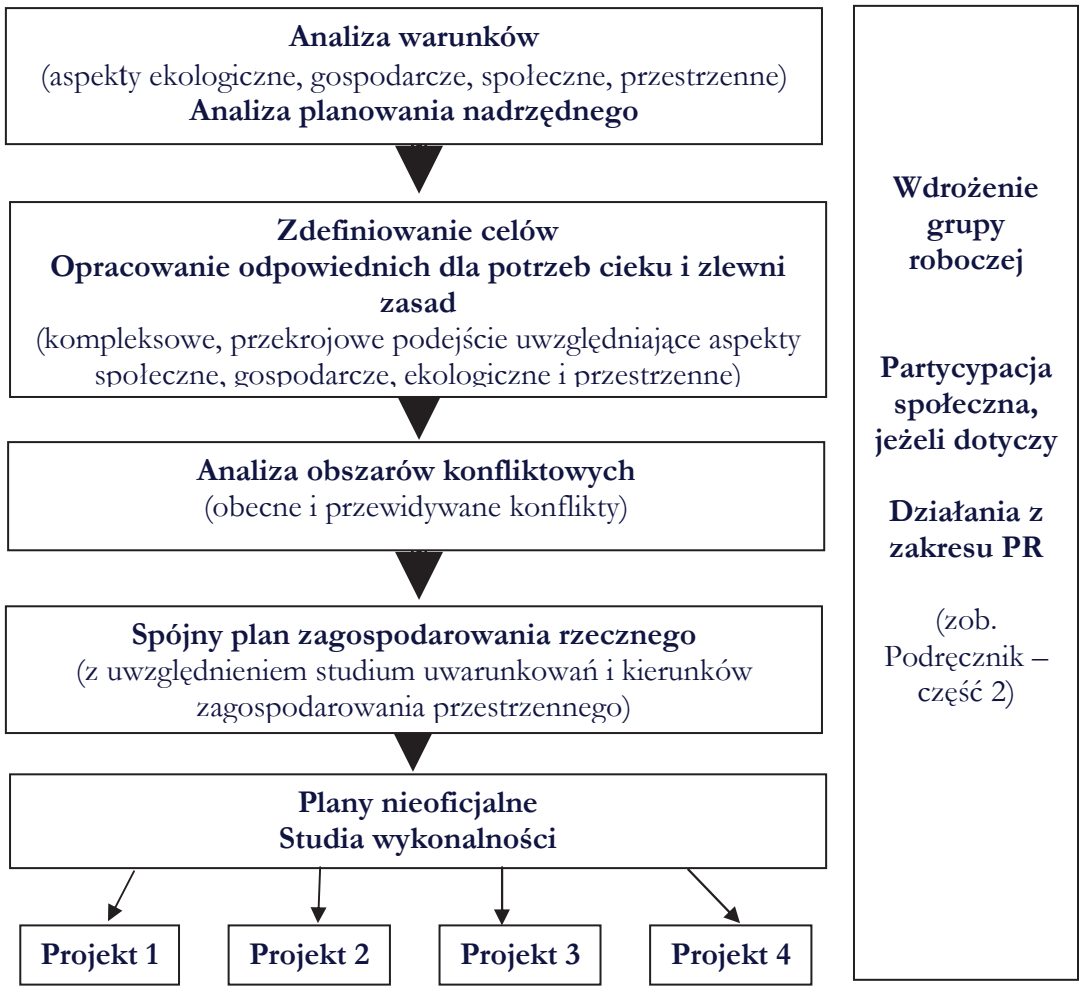

Pojedynczy projekt

Wymiar przestrzenny: lokalny

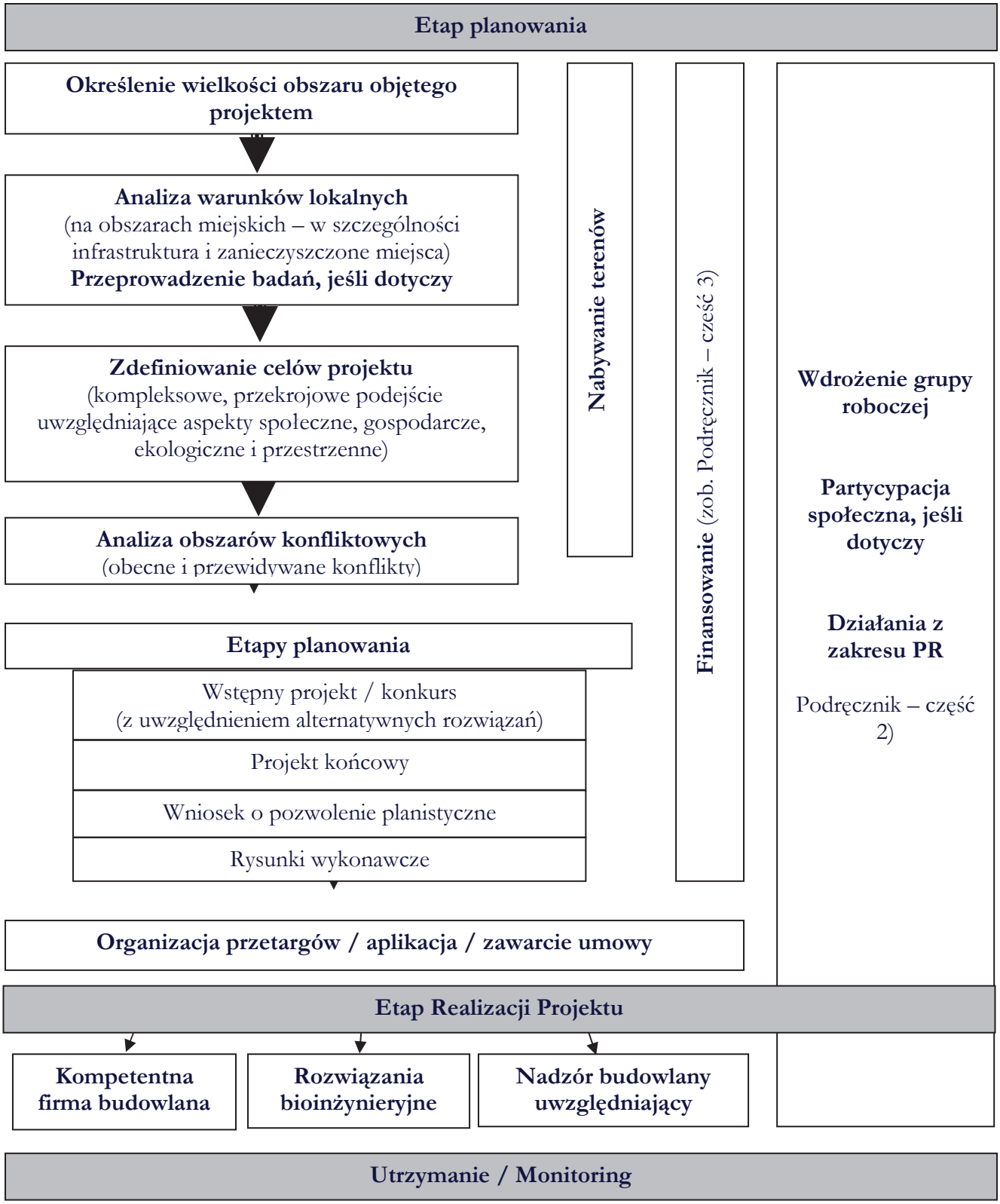

Zalecenia dla metod planowania i wdrażania projektów rewitalizacji rzek

Systemy i metody planowania

- Uwzględnienie celów i wymogów planowania sektorowego (w szczególności plany i przepisy dotyczące gospodarki wodnej, ochrony środowiska i użytkowania terenów) oraz planowania przestrzennego (zarówno regionalne jak i lokalne plany zagospodarowania przestrzennego, wstępne plany użytkowania terenów, wiążące plany użytkowania terenów) odnoszących się do obszaru objętego projektem.
- Działania mające na celu włączenie projektu do lokalnego lub regionalnego planu zagospodarowania przestrzennego, w szczególności gdy projekt nie ogranicza się do jednego odcinka, lecz ma wpływ na cały odcinek cieku w mieście lub na jego brzegi i obszary podmokłe. W ten sposób władze lokalne będą zobowiązane do realizacji projektu; sam projekt będzie uwzględniany w planowaniu podrzędnym.
- Włączenie projektu do aktualnego planu użytkowania terenów i planów zagospodarowania przestrzennego, przez co będzie on obowiązywał również społeczność lokalną.
- Uwzględnienie faktu, że włączenie projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych do miejskich lub regionalnych planów zagospodarowania przestrzennego jest czasochłonne. Wiąże się to z potrzebą uzyskania poparcia dla projektu ze strony polityków i społeczności lokalnej.
- Rozważenie możliwości przyspieszenia procesu realizacji projektu poprzez opracowanie planu nieoficjalnego. Jeśli to możliwe, istotne jest określenie odpowiedniej skali i opracowanie przekonujących planów projektowych.
- Określenie, w jakim stopniu konkurs architektury krajobrazu lub konkurs dla miejskich planistów może przyczynić się do wyłonienia najlepszego projektu i najlepszych rozwiązań rewitalizacyjnych. Określenie rodzaju konkursu, który najlepiej odpowiada wyłonieniu skutecznych rozwiązań dla istniejącego problemu. Zwrócenie uwagi na szczegółowe przepisy prawne i ryzyko wysokich kosztów. Odnalezienie najbardziej kompetentnych jurorów do konkursu.
- W przypadku bycia zaangażowanym w proces planowania sektorowego lub przestrzennego lub w decyzje podejmowane w ramach planowania przestrzennego, należy upewnić się, że interes projektu rewitalizacyjnego zostanie należycie rozważony.
- Określenie dostępności danych potrzebnych do realizacji projektu; poświęcenie wystarczającej ilości czasu na zebranie danych i ich analizę.
- Określenie konieczności oszacowania wpływu projektu na środowisko.
- Określenie możliwości uzyskania wsparcia finansowego w ramach działań łagodzących negatywny wpływ na środowisko wywierany przez inne przedsięwzięcia.
- Upewnienie się na wczesnym etapie planowania, czy do realizacji projektu potrzebne jest uzyskanie specjalnych pozwoleń; tym samym określenie zdolności opracowania realistycznego harmonogramu działań.
- Uwzględnienie przepisów unijnych, takich jak Europejska Ramowa Dyrektywa Wodna, Dyrektywa Powodziowa i Dyrektywa Siedliskowa.
- Określenie, czy krajowe przepisy prawa wodnego, ochrony środowiska, kodeks i ustawy budowlane odnoszą się do projektu. Uwzględnienie faktu, że wszystkie dokumenty potrzebne do uzyskania pozwolenia na użytkowanie terenu, pozwolenia na budowę i zatwierdzenia planu projektowego muszą być opracowane zgodnie z przepisami prawa krajowego.

Uwzględnienie faktu, że proces opracowywania tych materiałów jest bardzo czasochłonny. Im lepsze są te dokumenty i im większa ich zgodność z specjalnymi wymaganiami podmiotu wydającego pozwolenie, tym krótszy okres oczekiwania na uzyskanie pozwolenia.
- Kontynuowanie pracy pomimo licznych przepisów; dążenie do osiągnięcia celu, wykorzystywanie kreatywnych rozwiązań.

Strategia Planowania

- Postępowanie zgodnie z ogólnymi zasadami rewitalizacji (wskazówki dla projektów rewitalizacji rzek miejskich, zobacz 1.3);
- Wykorzystanie kompleksowego, przekrojowego podejścia i metod zintegrowanego planowania przy jednoczesnym uwzględnieniu aspektów ekologicznych, społecznych i gospodarczych (np. uwzględnienie wpływu inwestycji na stan zasobów przyrodniczych i kulturalnych, aktywizację dróg wodnych, atrakcyjność tras turystycznych oraz ochronę p/powodziową);
- Uwzględnienie działań zwiększających dostępność, atrakcyjność i bezpieczeństwo miejskich obszarów nadrzecznych oraz przyczyniających się do zwiększenia pojemności retencyjnej i różnorodności biologicznej;
- Uwzględnienie faktu, że obszary nadrzeczne przyczyniają się do podwyższenia atrakcyjności miasta, rozwoju turystyki i rekreacji oraz stanowią jednocześnie istotną przestrzeń społeczną i kulturalną;
- Integrowanie elementów dziedzictwa miasta na obszarach zrewitalizowanych poprzez m. in. organizację wydarzeń kulturalnych, wykorzystywanie zasobów architektonicznych i przyrodniczych miasta oraz poprzemysłowych reliktów przeszłości (tożsamość miejskich przestrzeni nadrzecznych);
- Zapewnienie dostępności i widoczności miejskich przestrzeni nadrzecznych dla mieszkańców i turystów bez względu na ich pozycję społeczną czy wiek; Zapewnienie dostępu do wody i ciągłości przybrzeżnych tras;
- Rozważenie sposobów użytkowania, które pozwalaj na bezpośredni dostęp do wody, takich jak: transport wodny (towarowy lub pasażerski), sporty, rekreacja, kultura i edukacja;
- Rozpoczęcie od szczegółowej analizy krajobrazu nadrzecznego oraz warunków panujących w całej zlewni; dostosowanie celów do możliwości i potrzeb zlewni poprzedzające renaturalizację obszarów podmokłych;
- Zapewnienie elastyczności w celu zachowania możliwości wprowadzania zmian;
- Utworzenie szczegółowych wskazówek dla cieków, które mogą pomóc zdefiniować cele i priorytety oraz uniknąć błędów i nieporozumień; Uwzględnienie całego cieku wodnego, unikanie rozwiązań fragmentarycznych;
- Promowanie tych aspektów projektu, które można wykorzystać w celu zdobycia poparcia decydentów i lokalnej społeczności. Nie muszą one stanowić najistotniejszych elementów projektu. Podkreślanie licznych korzyści wypływających z realizacji projektu;
- Umiejscowienie projektu w ramach nadrzędnego programu w celu jego promocji oraz podwyższenia świadomości społecznej;
- Wykonywanie działań demonstracyjnych w celu zdobycia poparcia mieszkańców i decydentów (odcinki modelowe, obszary trawiaste, itp.);
- Połączenie działań rewitalizacyjnych z innymi projektami / inicjatywami w celu zdobycia większego poparcia; np. połącznie rozwiązań na rzecz ochrony p/powodziowej i zwiększenia pojemności retencyjnej z działaniami rewitalizacyjnymi;

- Dostosowanie rozwiązań do aktualnych możliwości przestrzennych; Aspekty społeczno-kulturowe i estetyczne powinny być traktowane priorytetowo w centrach miast mających gęstą zabudowę, podczas gdy na otwartych przestrzeniach zielonych nacisk powinno się kłaść na działania renaturalizacyjne i tworzenie siedlisk wodnych.
- Zachowanie wytrwałości i determinacji Rewitalizacja miejskich obszarów nadrzecznych to długoterminowy i skomplikowany proces; często można go zrealizować jedynie w kilku etapach;
- Wykorzystanie metodologii zarządzania projektami;
- Monitorowanie skuteczności projektów w celu zdobycia cennego doświadczenia;
- Stosowanie pragmatyzmu i wykorzystywanie wszystkich możliwości w celu ukończenia nawet najdrobniejszych odcinków projektowych;
- Przygotowanie wstępnych wersji projektu, co pozwoli na natychmiastowe przedstawienie i rozpoczęcie projektu;
- Zapewnienie wystarczających zasobów (personel, środki finansowe);
- Przyszłościowe nabywanie ziem;
- Stosowanie kreatywnych rozwiązań w negocjacjach z właścicielami nieruchomości i rolnikami w celu nabycia wymaganych terenów (wymiana nieruchomości; wytyczenie granic gruntów i stosowanie planu scaleniowego dla użytków rolnych; dodanie działania do eko-rachunku w celu obniżenia przyszłych wymagań);
- Wykonanie wstępnej oceny przyszłych warunków utrzymania zrewitalizowanych odcinków rzecznych;
- Wdrożenie zrównoważonego użytkowania terenów na obszarach zalewowych, np. poprzez współpracę z rolnikami lub stowarzyszeniami prywatnymi (jednoczesna redukcja kosztów utrzymania);
- Uwzględnienie wpływu, jaki zmiana klimatu może wywrzeć na projekt – planowanie przestrzenne i sektorowe często nie biorą pod uwagę w stopniu zadowalającym potencjalnych czynników wynikających ze zmiany klimatu.

Wdrożenie:

- Zapewnienie dokładności i ważności przeprowadzanych badań;
- Wyeliminowanie źródeł zanieczyszczeń w zlewni, stanowiące warunek wstępny dla właściwej rewitalizacji oraz zwiększające zdolność cieku do samooczyszczania;
- Najęcie zespołu kierowniczego mającego doświadczenie w przeprowadzaniu wszystkich działań wdrażanych w ramach projektu; Zapewnienie nadzoru budowlanego uwzględniającego aspekty ekologiczne w celu realizacji założeń projektu;
- Priorytetowe traktowanie rozwiązań bio-inżynieryjnych ponad rozwiązaniami technicznymi.

Zaangażowanie interesariuszy w planowaniu partycypacyjnym

(zob. Podręcznik – część 2)

- Ścisła współpraca ze wszystkimi organizacjami / wydziałami uczestniczącymi w projekcie. Skuteczna rewitalizacja obszarów nadrzecznych wymaga współpracy na poziomie regionalnym. Współdzielenie wiedzy i doświadczenia z pozostałymi partnerami projektu;

- Utworzenie interdyscyplinarnego zespołu z przedstawicielami mogącymi bezzwłocznie podejmować decyzje;
- Wcześniejsze określenie zakresu obowiązków dla każdego z wydziałów;
- Odnalezienie gotowych do współpracy sprzymierzeńców / partnerów zarówno na etapie planowania jak i wdrażania projektu (władze publiczne, interesariusze z sektora prywatnego i prywatno-publicznego);
- Zaangażowanie interesariuszy oraz uwzględnienie społecznych potrzeb i oczekiwań lokalnej społeczności; Ścisła współpraca może pomóc w odnalezieniu odpowiedniego dla wszystkich uczestników projektu rozwiązania, czego wynikiem stać się może przyspieszenie procesów planowania i wdrażania. Przyczynia się to również do zapewnienia zrównoważenia efektów projektu.
- Informowanie i angażowanie społeczności lokalnej w procesy planowania i wdrażania; Świadomość społeczna i poparcie społeczne mogą pomóc wywrzeć nacisk na decydentów i przyczynić się do przyspieszenia procesu zatwierdzania projektu;
- Tłumaczenie powodów stosowania niepopularnych rozwiązań w przypadku, kiedy muszą one zostać podjęte (np. ścinanie drzew);
- Wybranie metody przeprowadzania spotkań, zależnie od tematu i uczestników (czasami spotkania indywidualne lub w małych grupach dają lepsze rezultaty niż wielkie, formalne spotkania);
- Budowanie szerokiej bazy partnerskiej, także kontakty nieoficjalne.

Informowanie, edukowanie i działania z zakresu PR

- Zapewnienie pozytywnych reportaży i opinii w mediach oraz dobrego wizerunku projektu poprzez organizowanie stałej kampanii informacyjnej poświęconej projektowi (dbanie o spójność znaków i szaty graficznej)
- Przekonanie lokalnych mediów, co do znaczenia projektu
- Promocja projektu i płynących z niego korzyści przy okazji wydarzeń kulturalnych, imprez, uroczystości, wycieczek z przewodnikiem, wystaw oraz za pomocą reportaży prasowych, tablic informacyjnych itp.
- Wdrożenie programów edukacyjnych i poprawa szkoleń z zakresu zasad rewitalizacji skierowanych do różnych grup społecznych;
- Zwiększenie świadomości korzyści płynących z projektów rewitalizacyjnych;
- Skuteczne rozpowszechnianie przykładów najlepszych praktyk rewitalizacji wśród decydentów i mieszkańców.

Finansowanie

(zob. Podręcznik – część 3)

- Przeanalizowanie możliwości podzielenia projektu na kilka etapów realizowanych stopniowo oraz finansowanych z różnych źródeł;
- Podzielenie budżetu projektu na mniejsze części w celu szybszego zdobycia środków finansowych. Zdobycie mniejszych kwot pochodzących z wielu źródeł jest bardziej prawdopodobne od pozyskania wielkiej kwoty z jednego źródła. Zdobycie informacji o możliwych dotacjach i programach;

- Akceptowanie niewielkich wkładów finansowych oraz ich łączenie; niepoleganie na jednym źródle, bez względu na jego zasobność;
- Wykorzystanie opłat kompensacyjnych (środki łagodzące) w celu sfinansowania projektów
- Zbadanie możliwości zdobycia środków ze źródeł prywatnych (np. fundacje, spółki prywatno-publiczne, współdzielenie kosztów z prywatnymi deweloperami);
- Odnalezienie instytucji (sponsorów) będących mogących wnosić stały wkład w projekt, bez względu na jego wielkość (w szczególności – kwestie utrzymania terenu).

1.5 Aneks

1.5.1 Ocena projektów z Polski

Tabela 1.5-1: *Ocena procesów planowania i realizacji (1) (Opracowanie: dr. inż. arch. Anna Januchta-Szostak, Politechnika Poznańska, Wydział Architektury, współpraca: zespół Głównego Instytutu Górnictwa w Katowiccach)*
x – wdrożony / bd – brak danych

Kryteria:	Projekt nr: (nz – nie zrealizowany, cz – częściowo zrealizowany)	1A	2A	3A nz	4B	5B nz	6C	7C	8C cz	9C cz	10 C cz	11 C nz	12 D	13 D	14 D cz	15 D nz	16 D nz	17 D nz	18 D nz	19 E	20 E	21 E	22 E	23 E	24 E nz	25 E nz	26 A	27 A	28 A	29 B	30 B	31 C	32 D	33 D	34 E	35 D	36 E
kompleksowość	integracja aspektów przestrzennych, ekologicznych, społecznych i gospodarczych	bd	bd	bd	x	x	x	x	x	x	x	x	X	x	x	x	x	x	x	x	x	bd	x	x	x	x	x	x	bd	x	x	x	-	x	x	x	x
	Uwzględnienie elementów regionalnych	x	x	x	x	x	x	-	-	-	x	x	x	x	x	x	x	bd	bd	-	bd	bd	-	bd	bd	x	x	bd	-	x	bd	x	-	x	bd	bd	bd
	Integracja z całą strukturą miasta	-	-	bd	x	x	x	x	x	x	x	x	-	x	bd	x	x	x	x	x	bd	bd	x	bd	x	x	x	x	-	bd	x	x	x	x	x	bd	x
	Uwzględnienie zlewni	x	-	bd	bd	-	bd	-	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	x	bd	bd	x	x	x	x	x	x	x	bd	bd	-	-	bd	-	-	x
	Zastosowanie metod planowania zintegrowanego	bd	bd	bd	x	x	x	bd	x	x	x	x	bd	bd	bd	x	x	bd	bd	-	bd	bd	-	bd	x	-	-	bd	bd	bd	x	x	-	-	x	bd	x
nowatorskie rozwiązania lub metodologia		x	bd	x	x	x	bd	x	x	x	x	x	-	bd	bd	bd	x	bd	bd	x	x	bd	-	bd	x	-	x	-	-	bd	-	x	bd	-	-	-	-
zaangażowanie społeczne	w proces planowania	bd	bd	bd	x	x	x	x	x	x	x	x	bd	bd	x	x	x	x	x	x	bd	bd	x	bd	x	x	bd	-	bd	bd	x	x	x	bd	bd	bd	x
	w proces wdrażania	bd	bd	-	-	-	x	bd	x	x	bd	bd	bd	bd	bd	x	-	-	-	-	bd	bd	x	bd	-	bd	bd	-	bd	bd	bd	x	bd	bd	bd	bd	bd
	w proces utrzymywania	bd	bd	-	-	-	x	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	bd	-	-	-	-	x	bd	bd	bd	bd	-	bd	bd	-	bd	-	bd	x	bd	bd	bd	bd	bd

poziom wykorzystania źródeł państwowych niepaństwowych	Środki unijne	x	x	x	x	-	x	x	x	bd	x	x	x	x	x	bd	bd	bd	bd	x	bd	bd	-	bd	bd	bd	x	x	bd	bd	-	x	x	bd	-	x	x
	Budżet finansów publicznych	x	x	x	x	-	x	x	x	x	x	x	x	x	x	bd	bd	bd	bd	x	bd	bd	x	bd	bd	bd	x	-	bd	bd	x	x	x	x	x	x	x
	Środki prywatne	bd	bd	bd	-	-	bd	-	x	bd	bd	bd	bd	bd	-	bd	bd	bd	bd	-	bd	bd	-	bd	bd	bd	x	x	bd	bd	x	x	x	bd	-	-	-
	PPP	bd	bd	bd	-	-	bd	-	x	bd	bd	bd	bd	bd	-	bd	bd	bd	bd	-	bd	bd	-	bd	bd	bd	-	x	bd	bd	bd	bd	-	bd	-	bd	-
	Wykorzystanie kapitału ludzkiego	x	x	bd	x	x	x	x	x	x	x	x	bd	bd	x	bd	x	bd	bd	x	bd	bd	x	bd	bd	bd	x	x	x	bd	x	x	x	bd	x	bd	x
	Wykorzystanie potencjału istniejących elementów	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	bd	bd	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Pełny wynik Σ:		7	5	5	10	8	11	8	12	9	10	10	5	6	7	7	8	-	-	10	-	-	8	-	7	6	9	9	-(3)	-(3)	8	12	7	5	6	-(4)	9
Aspekty planistyczne:	Nr projektu: (nz – nie zrealizowany, cz – częściowo zrealizowany)	1A	2A	3A nz	4B	5B nz	6C	7C	8C cz	9C cz	10 C cz	11 C nz	12 D	13 D	14 D cz	15 D nz	16 D nz	17 D nz	18 D nz	19 E	20 E	21 E	22 E	23 E	24 E nz	25 E nz											
Planowanie regionalne		x	x	x	x		x					x																									
Planowanie urbanistyczne, plan wykorzystania terenów		x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x				x	x	x										
Planowania krajobrazu		x	x	x	x	x		x	x	x	x	x			x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x										
Architektura			x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	bd	x	x	x	x		x			x											
Konserwacja zabytków				x			x	x	x	x	x	x	x	x		bd	bd	bd	x	x	x			x	x												

Planowanie p/powodziowe	x		x		x	x	x		x		x	x	x		x		x	x		x		x	x	x	
Planowanie dla lokalnej zlewni	x			bd						bd	bd											x	x	x	
Planowanie koncepcyjne	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
Plan wykonawczy	x	x				x	x	x	x	bd	x	x	x	x	bd				x	x	x	x	x		
Aspekty hydrologiczne i hydrauliczne	x	x	x	x	x		x	x			x	x	x	x	x	x			x		x	x	x	x	x
Nabywanie terenów	x					x		x		x	x											x		bd	
Środki unijne	x	x	x	x		x	x	x	bd	bd	x	x	x	x	bd	bd			x					bd	
System monitorujący	x	bd				x	x	x	x	bd	bd								x					bd	

Tabela. 1.5-2. *Ocena efektów realizacji projektów – Polska północna (Opracowanie: dr. inż. arch. Anna Januchta-Szostak, Politechnika Poznańska, Wydział Architektury)*

Efekty realizacji:		**Nr Projektu:**	**4B**	**6C**	**7C**	**8C**	**12D**	**13D**	**14D**	**19E**	**20E**	**21E**	**22E**	**23E**
		Lokalizacja:	Bydgoszcz BWW	Tczew Wisła	Bydgoszcz Wyspa Młyńska	Gdańsk Wyspa Spichrzów	Kołobrzeg Przystań Jachtowa	Gorzów Warta	Konin Warta	Żyrardów Pisia	Toruń Bacha	Toruń Martówka	Gdańsk Strzyża	Gdańsk Radunia
Skuteczność	W jakim stopniu praktyki wpływają na rozwój miasta (0-3)		3	2	2	2	2	1	1	1	1	0	1	0
	W jakim stopniu praktyki wpływają na jakość przestrzeni publicznych (0-3)		2	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	2
	W jakim stopniu praktyki wpływają na jakość cieków (0-3)		2	0	1	1	1	0	0	3	1	2	2	1
Zrównoważenie	W jakim stopniu praktyki integrują takie aspekty jak: (0-3)	ochrona p/powodziowa	1	1	1	1	0	0	0	2	0	2	1	1
		rozwój społeczny	3	3	3	3	3	2	2	3	2	3	2	1
		spójność przestrzenna	2	2	3	3	2	3	1	2	1	1	2	2
		gospodarka zrównoważona	2	2	2	2	2	2	1	1	1	0	2	1

Szczegółowe kryteria:		Σ	15	13	15	15	13	11	7	15	9	11	13	7
Hydro-ekologiczne:	Ochrona fauny i flory		x		x					x		x		
	Różnorodność biologiczna		x	x						x		x		
	Ciągłość korytarzy migracyjnych		x	x	x			x						
	Poprawa jakości wody		x	x	x		x		x	x	x	x	x	x
	Zapewnienie ochrony p/powodziowej		x	x	x	x		x	x	x	x		x	x
	Zwiększenie pojemności retencyjnej krajobrazu, poprawa równowagi wodnej (wody gruntowe)		x							x		x	x	x
	Odbudowa (odkrycie) dawnych cieków wodnych				x					x	x			
	Renaturalizacja rzeki, utworzenie zakoli									x				
	Inne efekty hydro-ekologiczne													
	Mikroklimat i cyrkulacja powietrza		x		x					x	x	x	x	x
	Stan ekosystemu wodnego		x							x				
	Σ		8	4	6	1	1	2	2	9	4	5	4	4
Społeczne i funkcjonalne:	Utworzenie atrakcyjnych i różnorodnych przestrzeni publicznych		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Dostępność brzegów rzecznych		x	x	x	x	x	x	x	x		x		
	Ciągłość nadrzecznych ścieżek dla pieszych i rowerzystów		x	x	x	x		-	x	x	-	x	x	bd
	Kontakt z naturą		x	x	x				x	x		x		
	Integracja różnych grup społecznych		x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	
	Zaangażowanie społeczne w kwestie zagospodarowania przestrzeni nadrzecznych		x	x	x	x				x				
	Rozwój świadomości ekologicznej		x	x	x					x	x	x		
	Zwiększenie bezpieczeństwa społecznego		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Różnorodność funkcjonalna	Boiska sportowe	x		x							x		
		Rekreacja (spacery, bieganie)	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x	x
		jazda na rowerze	x	x	x	x		x	x	x		x	x	x
		miejsce spotkań	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
		place zabaw			x					x	x	x	x	
		wędkarstwo	x		x			x	x			x		
		imprezy kulturalne	x	x	x	x	x	x	x	x		x		
		dziedzictwo hist.	x	x	x	x	x	x	x	x			x	x
		edukacja	x	x	x	x	x	x	x	x		x		
		turystyka wodna	x	x	x	x	x	x	x					
	Inne efekty społeczne:													
	Σ		17	15	18	13	10	12	14	15	5	15	9	6

		Nr projektu:	4B	6C	7C	8C	12D	13D	14D	19E	20E	21E	22E	23E
		Lokalizacja	Bydgoszcz BWW	Tczew Wisła	Bydgoszcz Wyspa Młyńska	Gdańsk Wyspa Spichrzów	Kołobrzeg Przystań Jachtowa	Gorzów Warta	Konin Warta	Żyrardów Pisia	Toruń Bacha	Toruń Martówka	Gdańsk Strzyża	Gdańsk Radunia
Przestrzenne:	Poprawa walorów estetycznych	architektura	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x
		roślinność	x	x	x		x		x	x		x	x	x
		wały i infrastruktura hydro-techniczna	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x
	Przestrzenna integracja rzeki z miastem		x		x	x		x	x	x	x		x	x
	Spójność pobliskiego krajobrazu		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Nacisk na tożsamość miejsca		x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Rewaloryzacja terenów (poprzemysłowych, powojskowych)				x	x	x	x		x				
	Wzrost wartości historycznej i kulturowej, modernizacja i renowacja zabytków		x	x	x	x	x	x		x	x			x
	Σ		7	6	8	7	7	7	6	8	6	3	6	7
Gospodarcze:	Rozwój działalności gospodarczej		x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x
	Liczba nowych stanowisk pracy		x	x	x	x	x	x		x				
	Liczba nowych mieszkań			x	x	x							x	
	Wzrost liczby wyświadczanych usług		x	x	x	x	x	x	x		x			x
	Zwiększenie wartości rekreacyjnej dla lokalnej społeczności		x	x	x	x			x	x		x	x	x
	Wzrost wartości nieruchomości		x	x	x	x		x	x	x	x		x	x
	Poprawa infrastruktury technicznej		x	x	x	x	x	x	x	x	x		x	x
	Obniżenie zagrożenia powodziowego		x	x						x			x	x
	Poprawa retencji naturalnej i sytuacji wód gruntowych		x							x		x	x	
	Σ		8	8	7	7	4	5	5	7	4	2	7	6
Nr projektu:			4B	6C	7C	8C	12D	13D	14D	19E	20E	21E	22E	23E
Efekty realizacji:		Wynik ogólny Σ:	55	46	54	43	35	37	34	54	28	36	39	30

Tabela. 1.5-3:*Ocena efektów realizacji projektów – Polska południowa (opracowanie Zespół Głownego instytutu Górnictwa w Katowicach we współpracy z Anną Januchta – Szostak)*

	Nr projektu:	26A	27A	28A	29B	30B	31C	32D	33D	34D	35D	36E
	Lokalizacja:	Kłodnica	Czarna Przemsza	Biała Przemsza	Bolesławiec Bóbr	Bełchatów Rakówka	Kraków Wisła	Rawa	Wrocław Odra	Łódź Łódka	Jędrzejów	Łódź Sokołówka
ASPEKTY EKOLOGICZNE	dostępność dla zwierząt		X	X								
	siedliska dla roślin	X	X	X								X
	siedliska dla zwierząt		X	X								X
	różnorodność biologiczna		X	X								X
	naturalna ochrona p/powodziowa											X
	zanieczyszczenie i skażenie	X	X			X		X				
	wody gruntowe											
	system melioracyjny	X	X					X		X		
	użytkowanie ziemi w zlewni								X			X
	gleba											
	lokalna cyrkulacja powierza, lokalny klimat											
	odkrycie cieku											
	stan ekosystemu wodnego			X								X
	wynik	**3**	**6**	**5**	**0**	**1**	**0**	**2**	**1**	**1**	**0**	**6**
ASPEKTY GOSPODARCZE	korzyść w postaci wzmocnienia miękkich czynników lokalizacji											
	zwiększenie wartości pobliskich nieruchomości				X							
	korzyść w postaci różnorodności biologicznej	X		X								X

	Nr projektu:	26A	27A	28A	29B	30B	31C	32D	33D	34D	35D	36E
	Lokalizacja:	Kłodnica	Czarna Przemsza	Biała Przemsza	Bolesławiec Bóbr	Bełchatów Rakówka	Kraków Wisła	Rawa	Wrocław Odra	Łódź Łódka	Jędrzejów	Łódź Sokołówka
	korzyść w postaci większych możliwości rekreacji dla mieszkańców	X	X		X	X			X		X	
	korzyść w postaci lepszej ochrony p/powodziowej oraz naturalnej retencji			X	X						X	X
	koszty i korzyści związane z eliminacją zanieczyszczeń i skażeń		X	X		X		X				X
	korzyść w postaci lepszej sytuacji wód gruntowych											
	koszty związane z realizacją / budową				X	X	X	X	X		X	X
	koszty związane z mniej intensywnym użytkowaniem gruntów w zlewni											
	koszt gruntu											
	koszty utrzymania miejsca											
	korzyści z lepszej lokalnej cyrkulacji powietrza oraz lepszego klimatu											
	aktywizacja gospodarcza lokalnej społeczności				X		X		X		X	
	wynik	**2**	**2**	**3**		**3**	**2**	**2**	**3**	**0**	**4**	**4**
ASPEKTY SPOŁECZNE	kontakt z naturą			X								
	ścieżki dla pieszych		X		X	X	X		X		X	X
	trasy rowerowe		X			X	X					X
	odpowiedzialność za przyrodę			X								X

	Nr projektu:	26A	27A	28A	29B	30B	31C	32D	33D	34D	35D	36E
	Lokalizacja:	Kłodnica	Czarna Przemsza	Biała Przemsza	Bolesławiec Bóbr	Bełchatów Rakówka	Kraków Wisła	Rawa	Wrocław Odra	Łódź Łódka	Jędrzejów	Łódź Sokołówka
	gry / naturalne place zabaw				X							
	miejsce spotkań				X		X		X			
	rekreacja	X	X		X	X	X	X	X		X	X
	spacerowanie		X				X		X			
	edukacja	X		X				X				
	turystyka wodna		X				X		X			
	dziedzictwo historyczne/kulturowe				X		X		X			X
	przygoda											
	interaktywność											
	wynik	**2**	**6**	**3**	**5**	**3**	**7**	**4**	**6**	**0**	**2**	**4**
ASPEKTY PLANISTYCZNE	planowanie regionalne	X	X	X				X				
	planowanie urbanistyczne	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
	planowanie krajobrazu		X	X	X		X		X			X
	dostępność terenów						X					X
	własności terenu											
	system użytkowania terenu		X	X	X				X		X	

	Nr projektu:	26A	27A	28A	29B	30B	31C	32D	33D	34D	35D	36E
	Lokalizacja:	Kłodnica	Czarna Przemsza	Biała Przemsza	Bolesławiec Bóbr	Bełchatów Rakówka	Kraków Wisła	Rawa	Wrocław Odra	Łódź Łódka	Jędrzejów	Łódź Sokołówka
	planowanie p/powodziowe	X		X	X					X		X
	aspekty hydrologiczne i hydrauliczne	X		X	X			X		X	X	X
	materiały				X		X	X	X	X		X
	finansowanie		X	X	X	X	X	X	X	X		X
	przedział czasu na realizację		X	X	X	X	X		X	X		X
	planowanie budowlane				X	X	X	X	X	X		X
	planowanie koncepcyjne	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
	planowanie dla lokalnej zlewni											X
	Wynik:	**5**	**7**	**9**	**10**	**5**	**8**	**7**	**8**	**8**	**4**	**11**
	OGÓLNY WYNIK:	**12**	**20**	**20**	**20**	**12**	**15**	**15**	**18**	**9**	**10**	**25**

Revitalisation of Urban River Spaces

REURIS

Rzeki w mieście – przestrzenie pełne życia

Podręcznik – Część 2
Zaangażowanie interesariuszy projektu wraz z planowaniem partycypacyjnym

Sierpień 2011

CENTRAL EUROPE COOPERATING FOR SUCCESS.

EUROPEAN UNION EUROPEAN REGIONAL DEVELOPMENT FUND

Projekt realizowany w ramach programu EUROPA ŚRODKOWA, współfinansowanego ze środków EFRR

Spis treści

2 Podręcznik – Część II 233

2.1 Wstęp 234

2.2 Pojęcia i poziomy partycypacji 235

2.2.1 Definicje pojęć 235

2.2.2 Poziomy partycypacji 236

2.3 Cele i korzyści partycypacji społecznej 239

2.4 Stan wiedzy – ewaluacja modeli partycypacji i współpracy 241

2.4.1 Metody partycypacji społecznej stosowane w Polsce, Czechach i Niemczech 241

2.4.2 Modele partycypacji i współpracy 245

2.4.2.1 Polska 245

Partycypacja społeczna jako wymóg prawny 245

Pozaustawowe modele partycypacji i współpracy 246

Wnioski i zalecenia 250

Podsumowanie 250

2.4.2.2 Czechy 251

Partycypacja społeczna jako wymóg prawny 251

Pozaustawowe modele partycypacji i współpracy w Czechach, Brnie i Pilznie 253

Wnioski / Zalecenia 256

Podsumowanie 259

2.4.2.3 Niemcy 260

Partycypacja społeczna jako wymóg prawny 260

Pozaustawowe modele partycypacji i współpracy w Niemczech / Stuttgart 261

Wnioski / Zalecenia 269

Podsumowanie 270

2.4.3 Przegląd 271

2.5 Doświadczenia związane z realizacją projektu REURIS 275

2.5.1 Doświadczenia w Katowicach 276

2.5.2 Doświadczenia w Bydgoszczy 290

2.5.3 Doświadczenia w Brnie 294

2.5.4 Doświadczenia w Pilznie 304

2.5.5 Doświadczenia w Stuttgarcie 310

2.5.6 Doświadczenia w Lipsku 318

2.6 Wnioski 327

2.7 Zalecenia międzynarodowe 330

2.7.1 Schemat współpracy i partycypacji 330

2.7.2 Rady i zalecenia 331

2.8 Bibliografia 336

2 Podręcznik – Część II

Druga część podręcznika REURIS skupia się na kwestii partycypacji społecznej w kontekście projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych.

Układ części drugiej podręcznika REURIS – Zaangażowanie interesariuszy w projekty rewitalizacji rzek miejskich oraz planowanie partycypacyjne

2.1 Wstęp

2.2 Pojęcia i poziomy partycypacji

W tym rozdziale określa się pojęcia stosowane w projekcie REURIS, opisuje się uczestników projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych i ogólne poziomy partycypacji.

2.3 Cele i korzyści partycypacji społecznej oraz planowania partycypacyjnego w projektach rewitalizacji

W tym rozdziale przedstawia się cele i korzyści partycypacji społecznej w kontekście projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych.

2.4 Stan wiedzy – ewaluacja modelów partycypacji i współpracy

W tym rozdziale przedstawia i ocenia się obecny stan wiedzy z zakresu metod oraz modeli współpracy i partycypacji społecznej (z uwzględnieniem planowania partycypacyjnego) wykorzystywanych w krajach, w których realizowano projekt REURIS – zarówno form wymaganych prawem jak i form pozaustawowych.

2.5 Doświadczenia związane z realizacją projektu REURIS

W tym rozdziale przedstawia się wnioski pochodzące ze spotkań z interesariuszami oraz profesjonalistami odnoszących się do projektu REURIS oraz akcji pilotażowych.

2.6 Międzynarodowe zalecenia dotyczące partycypacji społecznej oraz planowania partycypacyjnego

W tym rozdziale w formie zaleceń podsumowuje się wyniki badań oraz doświadczenia związane z projektem REURIS.

2.1 Wstęp

Partycypację społeczną można postrzegać na wiele sposobów – jako zasadę lub praktykę polityczną albo też prawo społeczeństwa do uczestniczenia w procesie decyzyjnym **(prawo do partycypacji społecznej)**.

Międzynarodowe Stowarzyszenie Partycypacji Obywatelskiej opracowało siedem głównych wartości partycypacji społecznej:

1. Partycypacja społeczna opiera się na przeświadczeniu, że osoby, których dotyczy pewna decyzja, powinny mieć prawo do uczestniczenia w procesie jej podejmowania;
2. Celem partycypacji społecznej jest zapewnienie wpływu społeczeństwa na podejmowane decyzje;
3. Partycypacja społeczna sprzyja podejmowaniu zrównoważonych decyzji poprzez identyfikowanie potrzeb i interesów wszystkich uczestników, w tym również decydentów;
4. Partycypacja społeczna ułatwia proces angażowania osób, zainteresowanych lub dotkniętych pewną decyzją;
5. Partycypacja społeczna dąży do zwiększenia wkładu uczestników w planowanie sposobów ich partycypacji;
6. Partycypacja społeczna dostarcza uczestnikom informacji, których potrzebują, aby móc uczestniczyć w znaczący sposób;
7. Partycypacja społeczna informuje uczestników o tym, jak ich wkład wpłynął na podjętą decyzję.

W latach 90. w wyniku wzrostu świadomości ekologicznej i pojawienia się koncepcji zrównoważonego rozwoju partycypacja społeczna nabrała nowego wymiaru. Konferencja Narodów Zjednoczonych na temat Środowiska i Rozwoju (Szczyt Ziemi) w Rio de Janeiro w 1992, Zasada 10 (Organizacja Narodów Zjednoczonych, 1992a) oraz Agenda 21 (Organizacja Narodów Zjednoczonych, 1992b) wzywały do zwiększenia partycypacji społecznej w procesie podejmowania decyzji dotyczących środowiska naturalnego i przyczyniły się do przyjęcia w Europie tzw. Konwencji o Dostępie do Informacji, Udziale Społeczeństwa w Podejmowaniu Decyzji oraz Dostępie do Sprawiedliwości w Sprawach Dotyczących Środowiska (Konwencja z Aarhus, UNECE, 1998). Konwencja z Aarhus, która weszła w życie w 2001, określa prawa publiczne do:

- dostępu do informacji,
- partycypacji społecznej oraz
- dostępu do sądownictwa

w rządowych procesach decyzyjnych w sprawach dotyczących lokalnych, państwowych i ponadgranicznych kwestii środowiskowych. Wymogi konwencji z Aarhus oraz związanych z nią dyrektyw UE włączone zostały do praw państwowych. Deklaracja z Rio oraz konwencja z Aarhus przedstawiają zatem prawne i polityczne uzasadnienie włączenia interesariuszy w planowanie rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych.

2.2 Pojęcia i poziomy partycypacji

2.2.1 Definicje pojęć

Z uwagi na występowanie wielu zbliżonych pojęć i różne ich pojmowanie w odniesieniu do partycypacji społecznej i planowania partycypacyjnego, partnerzy projektu REURIS postanowili wspólnie określić kluczowe dla tego projektu pojęcia.

W kontekście projektu REURIS pojęcia **partycypacja społeczna** oraz **zaangażowanie interesariuszy** używane są synonimicznie i oznaczają:

- wszelkie formy partycypacji i współpracy społecznej,
- partycypację społeczną w procesie planowania (planowanie partycypacyjne).

Procesy planowania partycypacyjnego są zazwyczaj inicjowane i koordynowane przez władze administracyjne, a udział w nich brać może społeczeństwo rozumiane zarówno ogólnie jak i w znaczeniu określonych grup docelowych.

Poprzez **interesariuszy** rozumie się wszelkie strony biorące czynny udział w projektach rewitalizacyjnych. Pojęcie to dotyczy rozmaitych osób i instytucji – zarówno tych o statusie osoby fizycznej, jak i tych o statusie osoby prawnej. Strony te charakteryzują różne cele, umiejętności, wiedza, możliwości i zasoby, które wpływają na kształt procesu planowania.

Głównymi interesariuszami w projektach rewitalizacji przestrzeni miejskich są:

- Przedstawiciele administracji publicznej (reprezentujący interesy publiczne)
  Pod pojęciem administracji publicznej rozumie się państwowe, regionalne oraz lokalne władze administracyjne. Administracja publiczna sprawuje często władzę wykonawczą (koordynującą planowanie i realizację projektu) i z tego względu jest odpowiedzialna za całość procesu partycypacji społecznej.
- Politycy
  Znawstwo polityków w dziedzinie rewitalizacji jest często ograniczone, a ich uczestnictwo nieraz motywowane jest chęcią zabezpieczenia interesu politycznego lub spełnienia obowiązku administracyjnego. Na poziomie lokalnym decyzje podejmowane są przez członków rady miasta.
- Interesariusze zewnętrzni

Są to osoby bezpośrednio związane z projektem, takie jak właściciele sąsiednich nieruchomości, organizacje pozarządowe i społeczność lokalna: przedstawiciele prywatnych oraz publicznych instytucji i stowarzyszeń. Wykazują oni zainteresowanie projektem zazwyczaj z uwagi na fakt posiadania nieruchomości lub prowadzenia działalności gospodarczej na danym obszarze. Mogą oni również reprezentować interes publiczny. Do grupy lokalnych interesariuszy zaliczyć można spółdzielnie mieszkaniowe, szkoły, muzea, grupy działające na rzecz ochrony przyrody, kluby sportowe, przedsiębiorstwa, lokalne grupy obywatelskie, izby handlowe i organizacje pozarządowe.
Społeczność jako całość: uczestnictwo mieszkańców motywowane jest przede wszystkim chęcią poprawy jakości życia, ochrony przyrody lub działania na rzecz dobra publicznego. Mieszkańcy rzadko posiadają wiedzę, możliwości i umiejętności wymagane w procesie

planowania. Te braki równoważone są często przez grupy o bardziej formalnym charakterze, takie jak stowarzyszenia, pozarządowe instytucje czy fundacje.

2.2.2 Poziomy partycypacji

Podczas planowania i wdrażania procesów rewitalizacji współpraca z grupami docelowymi i interesariuszami może przybierać różne formy. Te formy współpracy i partycypacji różnią się od siebie pod względem stopnia obowiązkowego zaangażowania społecznego. Arnstein (1969) stworzył tzw. drabinę partycypacji społecznej, która obrazuje różne poziomy partycypacji społecznej.

Na dwóch najniższych szczeblach drabiny nie ma możliwości partycypacji. Z kolei, na najwyższym szczeblu drabiny społeczeństwo ma prawo do podejmowania, podtrzymywania i wetowania decyzji.

Poniżej w oparciu o drabinę Arnsteina omówione zostanie pięć środkowych stopni zaangażowania społecznego w proces planowania i wdrażania. Pomimo jego wielkiego znaczenia, etap pierwszy (informowanie) nie uwzględnia aktywnej partycypacji społeczeństwa. Dlatego też, omawia się go oddzielnie jako minimalny poziom zaangażowania społecznego. W naszym rozumieniu niski stopień partycypacji zaobserwować można po raz pierwszy na drugim szczeblu (konsultacje / włączenie grup docelowych). Jednakże, partycypację na tym poziomie charakteryzuje brak mocy wiążącej w stosunku do organu decyzyjnego. Możliwości społeczności wzrastają z każdym stopniem aż do stopnia ostatniego (Kontrola Obywatelska/Samoorganizacja) stanowiącego najwyższy poziom partycypacji społecznej, na którym organ decyzyjny przekazuje interesariuszom prawo do niezależnego podejmowania decyzji.

Wymienione poziomy partycypacji nie stanowią alternatywnych rozwiązań lecz poszczególne etapy tego samego procesu. W wielu przypadkach przed rozpoczęciem pewnego etapu konieczne jest ukończenie etapu poprzedzającego. Ponadto, jak stwierdzili Weidemann i Femers (1993), wzrost zaangażowania może następować wraz ze zwiększeniem dostępności informacji i praw obywatelskich w procesie podejmowania decyzji. Angażowanie wszystkich potencjalnych interesariuszy w każdy etap procesu planowania i podejmowania decyzji nie jest ani konieczne ani możliwe (Hansen, Mäenpää 2007: 23).

Poniższy rysunek pochodzący ze Wspólnej Strategii Wdrażania Ramowej Dyrektywy Wodnej (Wspólna strategia wdrażania RDW) przedstawia niniejszy związek (źródło: WFD CIS Guidance 2003: 13):

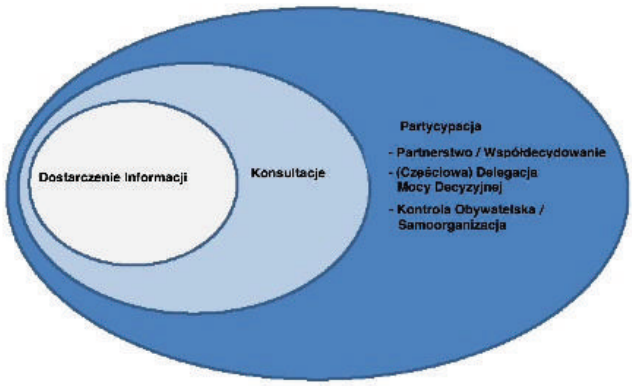

Rys. 2.2-1: *Poziomy partycypacji (źródło: WFD CIS Guidance 2003: 13)*

Poziom 1: Dostarczanie informacji

Drabina Arnsteina ma tutaj kluczowe znaczenie: wiele procedur nie ma charakteru partycypacyjnego, ponieważ nie pozwalają one obywatelom na uczestniczenie w procesie podejmowania decyzji. Proste metody informowania grup docelowych stanowią warunek wstępny procesu partycypacyjnego, lecz same w sobie nie są jego częścią. Chociaż informowanie społeczności często postrzega się jako formę partycypacji, „dostęp do informacji i partycypacja to wyraźnie odrębne kwestie" (Hansen, Mäenpää 2007: 20). Podstawowym warunkiem umożliwienia partycypacji społecznej w danym projekcie jest udostępnienie informacji o nim. Aby przejść na wyższy poziom partycypacji, konieczne jest czynne rozpowszechnianie informacji.

Poziom 2: Konsultacja / włączenie grup docelowych

Według Wspólnej Strategii Wdrażania Ramowej Dyrektywy Wodnej konsultacja stanowi pierwszy poziom rzeczywistej partycypacji (WFD CIS Guidance 2003: 12). Jak wspomniano powyżej, nie wszyscy autorzy zgadzają się z taką definicją konsultacji. Mimo to, czynna konsultacja w procesie realizowania projektu jest dowodem na to, że strona decyzyjna wykazuje zainteresowanie poglądami i opiniami grup docelowych oraz liczy się z ich zdaniem. Konsultacja może zatem służyć wyrażeniu chęci organu decyzyjnego do skorzystania z rad grup docelowych. Z drugiej zaś strony, członkowie grup docelowych nie mają kontroli nad tym, czy ich punkt widzenia naprawdę zostanie uwzględniony. Jeśli konsultacja z obywatelami „nie jest połączona z innymi trybami partycypacji, ten szczebel drabiny stwarza jedynie pozory partycypacji jako, że nie daje on mieszkańcom gwarancji, że ich obawy i pomysły zostaną wzięte pod uwagę" (Arnstein 1969: 217). Konsultacja pisemna może wiązać się z udostępnieniem materiałów dotyczących projektu w celu pozyskania komentarzy. Przeprowadza się również badania opinii społecznej poprzez wykorzystanie kwestionariuszy. W ramach konsultacji ustnych przeprowadza się dyskusje, w trakcie których interesariusze i pozostali mieszkańcy mogą porozmawiać z decydentami. Aby ocenić wpływ procesu konsultacji na realizację projektu, użyteczne jest zapisywanie liczby osób obecnych na spotkaniach lub biorących czynny udział w dyskusji oraz ilości pobranych przez uczestników materiałów informacyjnych i wypełnionych kwestionariuszy. Istotne jest również postawienie sobie następujących pytań: Czy konsultacja prowadzi do jakichkolwiek działań? Czy konsultacja ma wpływ na dalszy rozwój projektu?

Poziom 3: Partnerstwo / Współdecydowanie

Na tym poziomie partycypacji wykorzystuje się oficjalne metody współpracy, uzgodnione przez wszystkie strony zainteresowane. Powołuje się wspólne rady i komitety oraz szczegółowo określa się sposoby współpracy, które można zmodyfikować jedynie za porozumieniem wszystkich stron. Reprezentanci grup docelowych i interesariusze biorąc udział w tych spotkaniach mają możliwość przedstawienia decydentom swoich opinii na tematy związane z realizacją projektu. Tak więc, reprezentacja interesów oznacza przeprowadzenie negocjacji pomiędzy grupami docelowymi/interesariuszami a stroną decydującą, w których obywatele mają możliwość wypowiedzenia się. Jednakże, reprezentanci grup interesu nie mogą podejmować ostatecznych decyzji.

Ten szczebel drabiny wydaje się często ustępstwem w obliczu pojawiającego się niezadowolenia obywateli. Negocjacje nie odbywają się najczęściej z inicjatywy organu decyzyjnego, lecz w wyniku działań przedsięwziętych przez interesariuszy. Mieszkańcy, którzy nieraz mieli negatywne

doświadczenia z decydentami, domagają się poświęcenia uwagi ich interesom. W celu osiągnięcia tego stopnia partycypacji zaleca się opracowanie kryteriów oceny sukcesu. Na przykład można przeanalizować następujące aspekty: Kto wdrażał stosowane mechanizmy negocjacji? Jak wygląda współpraca pomiędzy grupami docelowymi i organami decyzyjnymi? Czy istnieją metody rozwiązywania konfliktów i impasów?

Poziom 4: (Częściowa) Delegacja mocy decyzyjnej

Na tym szczeblu integracja grup docelowych w proces decyzyjny ma podstawy prawne, wyraźnie definiujące zakres i metody partycypacji. Skutkiem tego może być osiągnięcie przez obywateli przeważającej mocy decyzyjnej nad danym planem lub programem oraz zdobycie większości głosów w procedurach decyzyjnych przez przedstawicieli grup docelowych.

Partycypacja może przynieść decydentom wiele korzyści. W przypadku oddelegowania mocy decyzyjnej na etapach planowania i wdrażania projektu wyodrębnić można co najmniej dwie korzyści: (1) decydenci zostają zwolnieni z ich obowiązku, a (2) podejmowane decyzje niemal automatycznie zyskują poparcie grup docelowych. Mimo to, większość organów decyzyjnych dąży do utrzymania wpływu na proces realizacji projektu. Dlatego też, oddelegowuje lub współdzieli się jedynie te kompetencje, które ograniczają się do poszczególnych aspektów projektu. W celu oszacowania zakresu oddelegowania mocy decyzyjnej w ramach procesu partycypacyjnego ważne jest określenie: wpływu interesariuszy na proces decyzyjny, narzędzi organizacyjnych stosowanych w celu przekazania mocy decyzyjnej, prawa mieszkańców do zawetowania decyzji oraz zakresu przekazanych na wyłączność interesariuszy i obywateli kwestii.

Poziom 5: Kontrola Obywatelska / Samoorganizacja

Do samoorganizacji, czyli założenia stowarzyszenia interesu społecznego przez obywateli, może dojść wskutek obaw dotyczących projektu lub niespełnienia oczekiwań społeczności w przeszłości. Oznacza to, że interesariusze określają wszystkie główne aspekty projektu. Mieszkańcy decydują o wszystkich aspektach planowania i wdrażania, a odpowiedzialność za konkretne działanie lub projekt leży całkowicie po stronie interesariuszy.

Samodzielne podejmowanie decyzji przez mieszkańców lub interesariuszy stanowi oczywiście najwyższy stopień partycypacji. Mówiąc ściślej, nie jest to partycypacja lecz całkowite przekazanie obowiązków lub też ich przejęcie przez interesariuszy. Przykładem tego może być sytuacja, w której mieszkańcom daje się możliwość założenia stowarzyszenia użytkowników wód (WFD CIS Guidance 2003:13) W przypadku projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych mało prawdopodobnym jest osiągnięcie tego szczebla drabiny partycypacji, ponieważ projekt inicjowany i realizowany jest zazwyczaj przez fachowców. Z tego względu nie należy spodziewać się przekazania mieszkańcom wyłącznego prawa do planowania i realizowania programów rewitalizacyjnych.

2.3 Cele i korzyści partycypacji społecznej

Często podkreśla się, że czynne zaangażowanie interesariuszy może mieć pozytywny wpływ na jakość procesu planowania i podejmowania ostatecznych decyzji. Doświadczenia z partycypacją społeczną, lub raczej jej brakiem, w wielu przypadkach okazały się jednak niezadowalające. Realizacja partycypacji społecznej przez długi czas rozumiana była wyłącznie jako udostępnianie społeczeństwu prawnie wymaganych informacji. Poparcie społeczne dla takich projektów często utrzymuje się na niskim poziomie z powodu (zbyt) późnego angażowania mieszkańców w proces realizowania projektu. Z tego względu mieszkańcy czują się niedoinformowani oraz ignorowani. Panuje również przekonanie, że kluczową dla pomyślnej realizacji projektu wiedzę posiadają jedynie eksperci, a realnie uczestniczyć w procesie decyzyjnym mogą jedynie wpływowi pod względem gospodarczym i politycznym interesariusze – przeciętny mieszkaniec nie ma prawa głosu.

Ponieważ projekty rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych bezpośrednio wpływają na życie mieszkańców, ich pomyślna realizacja wymaga zarówno aprobaty społeczności jak i jego wsparcia. Dlatego też niezmiernie ważne jest angażowanie społeczeństwa na każdym etapie realizacji projektu oraz umożliwienie jego uczestnictwa od samego początku: „Nigdy nie jest za wcześnie" (WFD CIS Guidance 2003: 17). Zaangażowanie publiczne to nie tylko wymóg prawny, lecz również rozsądna decyzja: „Dzięki partycypacji można odnaleźć trwałe i powszechnie akceptowane rozwiązania z zakresu rewitalizacji rzek, unikając potencjalnych konfliktów, problemów z zarządzaniem i dodatkowych kosztów" (WFD CIS Guidance 2008: 14).

Poniżej wymieniono niektóre z celów i korzyści partycypacji społecznej w kontekście projektu REURIS.

Partycypacja społeczna

- wzbudza społeczne i polityczne zainteresowanie projektami oraz zwiększa świadomość kwestii znaczenia rzek i potoków w miastach oraz licznych korzyści płynących z realizacji projektów rewitalizacyjnych;
- pozytywnie wpływa na świadomość kwestii zapotrzebowania na kompleksowe podejście do rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych z uwzględnieniem aspektów społecznych, gospodarczych i ekologicznych; przyczynia się do wzrostu społecznej i ekologicznej odpowiedzialności;
- zwiększa poparcie społeczne dla projektu zmniejszając tym samym prawdopodobieństwo wandalizmu;
- wykorzystuje kompetencje interesariuszy oraz wiedzę i doświadczenia mieszkańców, podnosząc tym samym jakość planów, działań oraz ostatecznego kształtu projektu.
- przyśpiesza procesy planowania i wdrażania;
- przyczynia się do zwiększenia kreatywności i przejrzystości podejmowanych decyzji
- znacznie zwiększa poparcie społeczne dla projektu oraz zaangażowanie w proces decyzyjny
- zachęca do podjęcia działalności w sektorze prywatnym i wolontaryjnym (tzw. trzecim sektorze) oraz zwiększa prawdopodobieństwo pozyskania środków finansowych od prywatnych inwestorów;
- sprzyja wzajemnemu zaufaniu i zrozumieniu;
- usprawnia proces realizacji projektu oraz zmniejsza ryzyko nieporozumień, sporów sądowych i opóźnień;

- pogłębia wiedzę mieszkańców oraz zwiększa zaangażowanie i zdolności komunikacyjne społeczeństwa;
- umacnia wieź mieszkańców z ich wspólnotami oraz sprzyja identyfikacji obywateli ze społecznością i projektem;
- odsłania konflikty oraz umożliwia zidentyfikowanie oczekiwań, potrzeb i pragnień społeczeństwa już na wczesnym etapie procesu planowania; pomaga znaleźć rozwiązania dla tych kwestii i promuje równoważenie interesów różnych stron;
- pomaga poprawić jakość przyszłych procesów partycypacji społecznej umożliwiając wszystkim stronom nabycie praktycznego doświadczenia w partycypacji;

2.4 Stan wiedzy – ewaluacja modeli partycypacji i współpracy

W celu sformułowania wniosków a także zaznajomienia się z obecnym stanem wiedzy w dziedzinie partycypacji społecznej w kontekście rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych, analizie poddane zostały metody i modele partycypacji społecznej oraz planowania partycypacyjnego stosowane w krajach partnerów projektu – od form wymaganych prawem po różnego rodzaju formy dodatkowe.

Badania te miały za zadanie:

- przeprowadzenie analizy i oceny stanu wiedzy na temat metod stosowanych w krajach partnerskich, mające na celu stworzenie podstawy dla dalszego rozwoju narzędzi partycypacji społecznej,
- przekazanie wiedzy pomiędzy partnerami projektu,
- opracowanie zaleceń służących polepszeniu partycypacji społecznej.

Analizie poddano przede wszystkim:

- stosowane metody partycypacji społecznej oraz planowania partycypacyjnego,
- stosowane w krajach uczestniczących w projekcie modele partycypacji oraz współpracy społecznej.

2.4.1 Metody partycypacji społecznej stosowane w Polsce, Czechach i Niemczech

Metody partycypacji społecznej zazwyczaj klasyfikuje się zgodnie ze stopniem, w jakim uczestnicy mogą wpływać na ostateczne decyzje; drabina partycypacji Arnsteina (1969) opisuje te podejścia w porządku rosnącego zaangażowania społecznego i mocy decyzyjnej, zaczynając od dostarczania informacji, przez konsultacje / włączenie grup docelowych, partnerstwo / reprezentacje interesów, (częściową) delegację mocy decyzyjnej, aż po kontrolę społeczną / samoorganizację (patrz rozdział 2.2.2).

Istnieje wiele konkretnych metod – poniższa tabela nie jest kompletna, zawiera jedynie wybrane metody. Typowa strategia komunikacji to połączenie wspomnianych metod dostosowane do potrzeb danego projektu i warunków lokalnych.

Niektóre z tych metod kierują się wyznaczonymi procedurami i krokami proceduralnymi (oznaczone przez *).

Tabela 2.3-1: *Metody partycypacji społecznej stosowane w Polsce, Czechach i Niemczech*
(źródło: praktyki partnerów projektu REURIS oraz wiedza uzyskana w badaniach najlepszych praktyk; patrz Podręcznik – Część I)
x = powszechnie stosowane / (x) = okazjonalnie stosowane / możliwa metoda
**) wytłumaczone poniżej tabeli (po części metody z określonymi procedurami)*

Metody	**Polska**	**Czechy**	**Niemcy**
Poziom: Informacja			
Tablica ogłoszeń władz miejskich / ogłoszenie w oficjalnym dzienniku urzędowym	x	x	x
Publiczna prezentacja projektów/ planów	x	x	x
Wystawa publiczna (oficjalna)	(x)		x
Materiały drukowane – ulotki, broszury	x	x	x
Biuletyn	x	x	x
Komunikaty i konferencje prasowe / lokalna prasa	x	x	x
Lokalna telewizja i radio	(x)	x	(x)
Aplikacje internetowe (strony, portale, Facebook)	x	x	(x)
Wystawy (fotografie, przedstawienie terenu po realizacji projektu, rysunki dzieci, plany, itp.)	x	x	x
Happeningi / Wydarzenia	x	x	x
Konsultacja / włączenie grup docelowych			
Kwestionariusze i sondaże	(x)	x	(x)
Obserwacja terenu i wywiady kwestionariuszowe z mieszkańcami	x	x	(x)
Sporządzanie map – mapy mieszkańców, mapy możliwych problemów		x	x
Tworzenie wizji o zdefiniowanej strukturze		x	
Okrągłe stoły*)	(x)	x	x
Spotkania w urzędzie miasta (wraz z dyskusją / panelem dyskusyjnym)	x	x	x
Rozmowy telefoniczne, spotkania osobiste	x	x	x
Aplikacje internetowe (głosowanie internetowe / e-partycypacja*, Facebook)	(x)	x	
Projekty/szkice dostępne do wglądu wraz z możliwością komentarza	x		x
Forum obywatelskie*)			x
Partnerstwo / Współdecydowanie			
Warsztaty	x		x
Grupy robocze	x	x	x
Spotkania poświęcone planowaniu społecznościowemu		x	
Warsztaty z uczniami (ze studentami uniwersytetów)	(x)	x	
Okrągłe stoły*)	(x)	x	x
Aplikacje internetowe (głosowanie internetowe/e-partycypacja*, Facebook)		x	(x)
(Częściowa) Delegacja mocy decyzyjnej			
Zespół doradztwa społecznego	(x)	x	
Społecznościowe tworzenie wizji		x	
Referendum*)	(x)		x
Komórka planowania*)			(x)

Kontrola Obywatelska / Samoorganizacja			
Referendum*)		x	
Inne formy partycypacji			
Panel społeczny*)			x
Konferencja Future Search*)		(x)	(x)
Scenariusze na przyszłość*)	(x)	(x)	
Future City Game *)	(x)	(x)	
Konferencja Open Space*)		(x)	(x)
Proces mediacji*)			(x)
World Café*)			(x)
Konferencja przyszłości*)			(x)

Okrągłe stoły często wykorzystywane są przez mieszkańców do inicjowania swobodnych dyskusji mających na celu znalezienie rozwiązań dla konkretnych problemów.

Do ważnych metod szybkiej i prostej partycypacji społecznej należą metody **e-partycypacji**. Wirtualne platformy partycypacji łagodzą dyskusję i automatycznie zapisują opinie uczestników.

Ogólnie rzecz biorąc, komisja złożona z 20-25 osób (często wybieranych losowo) zwana jest **Forum Obywatelskim**. Zajmuje się ona rozpatrywaniem konkretnych kwestii oraz wydaje eksperckie opinie, które prezentowane są mieszkańcom i działaczom politycznym. Taki sposób zaangażowania społeczeństwa poprzez pośredników pozwala na reprezentację poglądów wszystkich stron uczestniczących w procesie decyzyjnym.

Referendum to narzędzie demokracji bezpośredniej w Czechach, Niemczech oraz Polsce, w którym całość elektoratu pytana jest o przyjęcie lub odrzucenie konkretnej propozycji. Referenda inicjowane są przez władze publiczne lub na żądanie obywateli zgodnie z zasadami obowiązującymi w danym kraju.

Rada / komórka planowania koncentruje się na konkretnym zadaniu i pracuje tylko przez pewnien okres czasu. Losowo wybrana grupa osób dorosłych zwolniona jest ze swoich obowiązków zawodowych na czas trwania rady. *Planungszelle (komórka planowania)* opracowuje rozwiązania problemów, które pojawiły się w procesie planowania. Wyniki gromadzone są w tak zwanych *Bürgergutachten* (raportach ekspertów obywatelskich), które przyczyniają się do podjęcia ostatecznej decyzji.

Panel Obywatelski składa się z reprezentatywnej grupy zarejestrowanych wyborców, którym zadaje się pytania odnośnie lokalnych kwestii poprzez pocztę lub internet. Celem organizowania panelu obywatelskiego jest ustalenie skutecznego dialogu między działaczami politycznymi a ich wyborcami.

Konferencja Future Search to nazwa trzydniowego spotkania planistycznego, które umożliwia współpracę ludzi w trudnych złożonych sytuacjach, wliczając w to sytuacje o wysokim współczynniku konfliktu i niepewności. Metoda zazwyczaj zakłada udział grupy 40-80 osób spotykających się w jednym pomieszczeniu, lub większej liczby uczestników (do 300 osób) w konferencjach równoległych. Obywatele z różnych środowisk wykorzystują spotkania Future Search w celu przeprowadzenia systematycznych ulepszeń w ramach swoich wspólnot i organizacji, pracując wyłącznie na bazie własnych doświadczeń (Wikipedia 01/2011).

Scenariusze na przyszłość to metoda uczestnictwa (jak np. warsztaty scenariuszowe), która umożliwia dyskusję na temat przyszłości. Omawianie możliwych scenariuszy ma na celu przewidzenie przyszłych wydarzeń poprzez eliminację mało prawdopodobnych scenariuszy, co pozwala w lepszym stopniu przygotować się na przyszłe zmiany i niepewne sytuacje. Scenariusze powinny koncentrować się na konkretnych kwestiach, np.: „Co powinniśmy zrobić z tą możliwością /opcją?", „Jaki jest stopień zmienności tego scenariusza?" „Czy powinniśmy podjąć działania zachęcające czy zniechęcające w stosunku do tego scenariusza i czy dysponujemy odpowiednimi do tego narzędziami?". Ta metoda pomaga społecznościom rozważyć kwestie zależności, podatności i sposoby przygotowania się na przyszłość. Metody te rozwijają możliwości organizacyjne i sprzyjają planowaniu i wewnętrznym procesom demokratycznym. Liderzy społeczności zazwyczaj przybierają bardziej asertywną postawę podczas spotkań z władzami lokalnymi, a marginalizowane grupy społeczności, takie jak kobiety czy najbiedniejsi mieszkańcy, mają możliwość wyrażenia swojego zdania.

Future City Game to jedno- lub dwudniowe wydarzenie, podczas którego mieszkańcy pochodzący z różnych środowisk oraz reprezentujący różne dyscypliny zbierają się w jednym celu: aby opracować najlepsze metody poprawy jakości życia w mieście. Future City Game zachęca do kreatywnego myślenia i ma na celu odnalezienie najlepszych pomysłów na rozwiązanie długoterminowymi problemów. Future City Game prowadzone jest przez wykwalifikowanych liderów. Zawodnicy konkurują w drużynach w celu opracowywania swoich pomysłów. Przedstawiać można różne pomysły – strategie, usługi, produkty, budynki, działania – najważniejsze by były innowacyjne, przyszłościowe, istotne dla społeczności lokalnej, wykonywalne i zrównoważone. Na koniec wyniki prezentowane są członkom społeczności lokalnej, profesjonalistom i władzom miejskim, którzy po zapoznaniu się z pomysłami oddają swoje głosy na najlepsze rozwiązania (http://creativecities.britishcouncil.org).

Spotkania Open Space lub **Konferencje Open Space** to terminy odnoszące się do rozmaitych metod prowadzenia spotkań, w których sami uczestnicy w trakcie trwania konferencji tworzą ich program i zawartość. Wszystkie odmiany tego modelu wraz z pierwotnym Open Space Technology unikają uprzedniego dzielenia uczestników na grupy i tworzenia programów spotkań. Kwestie te określa się w trakcie spotkań pozostawiając uczestnikom jak najwięcej swobody (Wikipedia 01/2011).

Mediacja to sposób łagodzenia konfliktów między stronami. Mediator pomaga stronom konfliktu dojść do porozumienia lub w niektórych przypadkach (o ile strony konfliktu dopuszczą taką możliwość) wyraża swój pogląd na temat tego, co uważa za uczciwe i rozsądne rozwiązanie. Mediacje posiadają strukturę, plan i dynamikę, których zazwyczaj brakuje „zwykłym" negocjacjom. Proces ma charakter osobisty i poufny. Elementem wyróżniającym ten proces jest obecność mediatora. Pomimo braku obowiązku uczestniczenia w procesie mediacji, w niektórych przypadkach porozumienie zawarte przez strony sporu zachowuje moc wiążącą (Wikipedia 01/2011).

Jako proces konwersacyjny oparty na zasadach zintegrowanego projektu, **World Café** jest to innowacyjna metoda organizowania rozmów na temat istotnych kwestii. Konwersacje łączą się i wzajemnie sprzęgają w miarę przemieszczania się uczestników pomiędzy różnymi grupami. Pozwala to na wymianę idei i odkrywanie nowych spojrzeń na kwestie mające wielkie znaczenie w życiu mieszkańców, w ich pracy oraz ich relacjach społecznych. Jako proces World Café pobudza i uwidocznia zbiorową inteligencję każdej grupy, zwiększając tym samym skuteczność wspólnie przedsiębranych działań (strona: www.theworldcafe.com).

Konferencja Przyszłości (niem.: *Zukunftswerkstatt*, termin ukuty przez Roberta Jungka) to metoda rozbudzania wyobraźni w celu znalezienia nowych rozwiązań dla istniejących problemów społecznych. Konferencja przyszłości dzieli się na tak zwane procesy: krytyki, snów i realizacji. Ostatni proces ma na celu pracę nad realnymi rozwiązaniami dla zdefiniowanych wcześniej problemów. *Zukunftswerkstatt* wykorzystuje się głównie na poziomie lokalnym lub regionalnym. Społeczności i władze lokalne używają go jako metody angażowania mieszkańców w procesy planowania miejskiego.

2.4.2 Modele partycypacji i współpracy

2.4.2.1 Polska

Partycypacja społeczna jako wymóg prawny

Partycypacja społeczna powinna stanowić element tworzenia różnorodnych dokumentów i strategii rozwoju z uwzględnieniem udziału mieszkańców miasta. Celem partycypacji społecznej jest polepszenie jakości życia mieszkańców i zwiększenie przejrzystości procesu decyzyjnego na poziomie wspólnoty poprzez pobudzanie i umacnianie uczestnictwa mieszkańców w procesie podejmowania istotnych dla nich decyzji. Otwartość władz lokalnych na współpracę z partnerami społecznymi wynikająca z przepisów określających miejsce obywateli w procesie podejmowania decyzji i przygotowywania budżetu sprzyja wzrostowi aktywności i zaangażowania mieszkańców oraz w następstwie – rozwojowi wspólnoty.

W Polsce partycypację publiczną często utożsamia się jedynie z „konsultacjami społecznymi". Konsultacje społeczne (inaczej: konsultacje publiczne) to proces wykonawczy umożliwiający poznanie opinii społeczeństwa na temat istotnych dla mieszkańców kwestii. Konsultacje mają na celu zwiększenie zaangażowania społecznego oraz wydajności i przejrzystości wielkich projektów, jak również – usprawnienie procesu sporządzania regulacji prawnych i strategii. W skład tego procesu zazwyczaj wchodzi: powiadomienie (poinformowanie o sprawie, której dotyczyć będą konsultacje), konsultacja (dwustronny przepływ informacji i opinii) oraz partycypacja (włączenie grup interesu w proces tworzenie strategii lub legislacji). „Konsultacje społeczne" mogą być przeprowadzane na różnych poziomach.

Konsultacja to dwustronna wymiana informacji pomiędzy przedstawicielami władz miejskich a społeczeństwem mająca miejsce przed podjęciem decyzji. Jest to otwarty proces umożliwiający jednostkom i grupom uczestnictwo w procesie podejmowania istotnych dla miasta decyzji.

Termin „partycypacja społeczna" używany jest poniżej w celu porównania praktyk stosowanych w Polsce, Czechach i Niemczech.

Partycypacja społeczna w Polsce przeprowadzana jest zgodnie z wymogami stawianymi przez dyrektywy UE. Jednakże, w samym systemie prawnym znajduje się niewiele konkretnych instrukcji określających sposoby zwiększania partycypacji społecznej. Istotne dla partycypacji akty prawne określają:

- doradcze i konsultacyjne prawa grup społecznych,
- partycypację społeczną w różnych dziedzinach polityki publicznej,
- funkcjonowanie instytucji publicznych o charakterze doradczym,
- pozwolenie na uczestniczenie w procesach konsultacyjnych.

Odpowiadające dyrektywy Unii Europejskiej to:

- Dyrektywa 2003/35/EC Parlamentu i Rady Europejskiej z dnia 26.05.2003 określająca poziom partycypacji społecznej w kontekście tworzenia planów i programów poświęconych kwestii środowiska; zrewidowane Dyrektywy Rady Europejskiej 85/337/EEC i 96/61/EC odnoszące się do partycypacji społecznej i dostępu do sądownictwa,
- Dyrektywa 2001/42/EC Parlamentu Europejskiego z dnia 27.06.2001 o ocenie oddziaływania planów i programów na środowisko,
- Dyrektywa 2000/60/EC Parlamentu Europejskiego z dnia 23.10.2000 określająca ramy działań społecznościowych dla zagospodarowania wodnego.
- Ramowa Dyrektywa Wodna

Polskie akty prawne to:

- Ustawa o publikowaniu informacji na temat środowiska i jego ochrony, partycypacji społecznej w ochronie środowiska oraz ocenie oddziaływania na środowisko z dnia 03.10.2008,
- Ustawa z dnia 27.04.2007 o ochronie środowiska,
- Ustawa wodna z dnia 18.07.2001,
- Konstytucja Rzeczpospolitej Polskiej z dnia 2.04.1997,
- Akt o planowaniu i rozwoju przestrzennym z dnia 27.03.2003.

Ewaluacja:
Najpopularniejszą formą partycypacji społecznej w Polskich projektach rewitalizacji są konsultacje społeczne. Przeprowadza się je zgodnie z prawem UE i przepisami prawa polskiego. W Polsce obecne są podstawy prawne, lecz brakuje narzędzi i norm postępowania potrzebnych do angażowania społeczeństwa w procesy konsultacji społecznych. Konsultacje społeczne stanowią często zaledwie formalność i postrzegane są przez władze administracyjne jako niedogodność, a nie – realne źródło informacji.

Pozaustawowe modele partycypacji i współpracy

Modele stosowane przez władze publiczne

W Polsce współpraca między przedstawicielami administracji publicznej może się odbywać na określanym prawem poziomie formalnym (administracja państwowa) oraz na poziomie nieformalnym (władze lokalne). Zachodzi ona zarówno pomiędzy poszczególnymi wydziałami w ramach jednej jednostki administracyjnej, jak i pomiędzy jednostkami administracji publicznej na poziomie narodowym, regionalnym jak i lokalnym.

Jedną z najczęstszych form partycypacji społecznej w Polsce jest referendum. Jednak, narzędzie to rzadko wykorzystywane jest w kwestiach zagospodarowania terenów miejskich czy rewitalizacji obszarów nadrzecznych. Do najbardziej popularnych w Polsce metod należą: negocjacje, spotkania, różnego rodzaju konsultacje pisemne i ustne, grupy sterujące, grupy robocze oraz zespoły realizacyjne.

Ewaluacja

Hierarchiczna struktura władz publicznych zazwyczaj wiąże się z ograniczeniem kompetencji decyzyjnych poszczególnych pracowników administracji. Z jednej strony oznacza to łatwość w śledzeniu procesu podejmowania decyzji, z drugiej zaś strony – zmniejsza elastyczność przy zmianie decyzji oraz ogranicza otwartość komunikacji.

Poniżej wyszczególniono mocne i słabe strony stosowanych w Polsce form współpracy pomiędzy urzędami miejskimi a społecznościami (lub pomiędzy wewnętrznymi wydziałami urzędu miasta):

Słabe strony:

- brak kontaktu interpersonalnego,
- trudności w przepływie informacji (także w przypadku dokumentów),
- brak wewnętrznych porozumień (procedur, instrukcji), brak współpracy międzywydziałowej i współpracy z instytucjami zewnętrznymi,
- potencjalny brak ustanowionych modelów współpracy,
- brak konsekwencji za niepodejmowanie decyzji,
- system zarządzania miastem wzbudza zachowania defensywne spowodowane jego autorytarnym charakterem,
- nadmiar pracy,
- brak elektronicznego systemu informacyjnego – nieefektywny tryb pracy wynikający ze stosowania dokumentów papierowych opatrzonych pieczątkami,
- niejasność kompetencji poszczególnych wydziałów, jednostek budżetowych, spółek miejskich wskutek nadmiernego rozproszenia kompetencji,
- cyrkulacja oficjalnych dokumentów stanowi dominującą a czasami jedyną formę współpracy i wymiany informacji; brak konsultacji i spotkań roboczych (w niektórych przypadkach organizuje się spotkania ad hoc),
- niesprzyjające nastawienie do czynnika społecznego, brak dokładnych metod (horyzontalnych i wertykalnych) interakcji z mieszkańcami i organizacjami pozarządowymi,
- niewystarczająca liczba mechanizmów (i odpowiedniej wiedzy o nich), które motywowałyby pracowników administracyjnych do pracy na rzecz miasta; brak zaangażowania,
- brak zgody na pracę w nadgodzinach,
- brak aprobaty / poparcia społecznego dla wykonywanej pracy,
- pomyłki legislacyjne tworzące dalsze problemy z zachowaniem ciągłości planowania przestrzennego,
- częste przypadki nieprawidłowej interpretacji prawa,
- niesłuszne wydawanie pozwoleń przez wydziały administracji publicznej bez uprzedniej konsultacji,
- brak porozumienia społecznego co do zakresu przestrzennego projektu,
- niewykorzystanie możliwości dozwolonych w ramach istniejącej systemu prawnego; niewykorzystanie możliwości tworzenia planów zabezpieczających dla projektu wskutek braku współpracy pomiędzy wydziałami,
- brak elektronicznego systemu współpracy i wymiany informacji,
- trudności w sferze konsultacji społecznych spowodowane brakiem informacji dotyczących ich zakresu, daty wydania, itp.,

- współpraca kończy się na stworzeniu strategii rozwoju miasta; brak programu operacyjnego i wymaganych dla niego pozwoleń,
- brak sformalizowanych procedur współpracy rady miasta z administracją (brak oddzielnego forum współpracy),
- brak podstawowych informacji na stronie internetowej uniemożliwiający mieszkańcom dostęp do istotnych informacji,
- brak wyszukanych form i metod – brak potrzeby współpracy,
- współpraca ma charakter przypadkowy, zazwyczaj nie wybiega poza ramy jednego kontraktu (często tylko w tych wypadkach współpraca jest owocna),
- brak tematycznych „okrągłych stołów".

Mocne strony i możliwości:

- przestrzeganie terminów,
- przestrzeganie procedur,
- otwartość/chęć współpracy miedzy wydziałami, instytucjami zewn. (w godzinach pracy),
- wysokie kompetencje.

Modele współpracy pomiędzy wydziałami Urzędu Miasta i z podmiotami zależnymi

Podejmowanie decyzji i planowanie w poszczególnych miastach mają zazwyczaj charakter hierarchiczny. Rady i komitety stanowią swego rodzaju grupy robocze złożone z pracowników administracyjnych i członków zgromadzenia, a w przypadku mniejszych społeczności również mieszkańców. Grupy te ustanawiane są przez radę miasta jako organy inicjujące i doradcze.

Wydział Rozwoju Miasta współpracuje z różnymi jednostkami organizacyjnymi Urzędu Miasta w sprawach związanych z wszelkimi istotnymi dokumentami.

Współpraca z innymi oddziałami odbywa się w ramach określonych projektów łączących kwestie rewitalizacji miasta z elementami planowania przestrzennego. Wydział Rozwoju Miasta codziennie współpracuje również z zależnymi wydziałami i podmiotami w kwestiach realizacji inwestycji miejskich. Ponadto, wydział ten konsultuje proponowane zmiany lokalnych planów zagospodarowania przestrzennego, tworzy dokumentację rozwoju strategicznego (na poziomie aglomeracyjnym, regionalnym i narodowym) oraz sporządza aplikacje o zakup/sprzedaż obszarów zawartych w planach inwestycji miejskich. Wydział Rozwoju Miasta bierze również udział w spotkaniach zespołu koordynacji dokumentacji (zespołu, do którego trafiają szkice dokumentacji planowanych przedsięwzięć sporządzane przez inwestorów). Są to czynności wynikające z dobrych praktyk urzędniczych.

Specjalnie wybrani przedstawiciele mają dostęp do różnych działań administracji publicznej opisanych wyżej (takich jak spotkania, grupy robocze, zespoły realizacyjne, itp.).

Ewaluacja

Efekty procesów planowania, w których udział biorą przedstawiciele administracji publicznej, zazwyczaj posiadają wyraźnie określoną budowę (ze szczegółowo zdefiniowanymi zadaniami, obowiązkami, terminami). Określają je również ustalone zasady i procedury. Niewiele jest jednak miejsca na elastyczność zmian opinii i jawności ich komunikowania.

Modele współpracy między Urzędem Miasta a Radą Miasta oraz Radami Pomocniczymi dzielnic miasta

Współpraca pomiędzy władzami miejskimi a pomocniczymi radami często wymaga indywidualnego podejścia. Członków Rad cechuje niechęć i brak doświadczenia w przedstawianiu swoich pomysłów i planów na forum publicznym. Z tego względu preferują środki, które pozwalają im dzielić się opiniami w niewielkim gronie, takie jak kwestionariusze, sondaże, wywiady kwestionariuszowe, grupy robocze i okrągłe stoły. Praca nad planowaniem długoterminowego rozwoju strategicznego wiąże się między innymi z długoterminowym planowaniem inwestycyjnym. Radni miejscy, jako przedstawiciele jednostek pomocniczych miasta w strukturach konkretnych wydziałów, zgłaszają potrzeby inwestycyjne mieszkańców swoich dzielnic, które stanowią podstawę rozpisania budżetu miasta.

Ewaluacja

Choć radni nie są przyzwyczajeni do dzielenia się pomysłami i planami, zaczynają oni dostrzegać znaczenie konsultacji publicznych w procesie planowania. Dlatego też coraz częściej angażują się w procesy konsultacji, dzięki którym zdobywają wiedzę i doświadczenie w danej dziedzinie.

Modele współpracy pomiędzy Radą Miasta lub Urzędem Miasta a innymi organami administracyjnymi, ekspertami, przedsiębiorcami, organizacjami pozarządowymi zaangażowanymi w kwestie środowiskowe oraz prywatnymi interesariuszami i społecznościami

W procesie planowania rewitalizacji przestrzeni miejskich sporządzenie projektu łączy się zazwyczaj z zaangażowaniem grupy ekspertów złożonej z pracowników miejskich, architektów, urbanistów, naukowców i mieszkańców. Metoda czynnego angażowania mieszkańców w proces planowania w Polsce wciąż „raczkuje". Mimo to, można zauważyć wzrost zainteresowania mieszkańców miast udziałem w dyskusjach dotyczących realizowanych projektów.

Podczas pracy nad wytycznymi dla zagospodarowania przestrzeni miejskich organizowane są warsztaty, które cieszą się wielkim zainteresowaniem mieszkańców. Celem tych spotkań jest zdobycie wiedzy na temat opinii mieszkańców co do przyszłego wyglądu miasta. Praca ta zakłada wykorzystanie metod partycypacyjnych. Na przykład, wszyscy uczestnicy mają takie samo prawo głosu. Zakłada się, że każdy uczestnik warsztatu bierze czynny udział w pracy nad projektem. Podczas warsztatów wszystkie decyzje podejmowane są za pomocą porozumienia stron, wliczając w to pracę w podgrupach złożonych z mieszkańców i ekspertów, panele dyskusyjne, ankiety, głosowania oraz moderowane sesje dyskusyjne.

Ewaluacja

Wymienione metody partycypacji społecznej nie zostały jeszcze rozpowszechnione w Polsce. Wiele czynności i procesów wspieranych jest przez stowarzyszenia mieszkańców i organizacje pozarządowe, prowadzące te zgromadzenia w nieformalnej atmosferze. Z jednej strony, dzięki tym działaniom władze miejskie zyskują możliwość poznania opinii mieszkańców na temat projektów rewitalizacyjnych oraz innych związanych z zagospodarowaniem przestrzeni miejskich. Z drugiej strony, z powodu otwartego i nieformalnego charakteru spotkań sprzyjającego zawyżaniu oczekiwań, mieszkańcy mogą czuć się rozczarowani w przypadku niewdrożenia ich propozycji bądź też opóźnienia realizacji projektu.

Wnioski i zalecenia

Konsultacje społeczne powinny stanowić jeden z aspektów tworzenia dokumentów i strategii rozwoju. Konsultacje społeczne organizowane są w celu polepszenia jakości oraz przejrzystości życia publicznego na poziomie wspólnoty oraz poprawienia stopnia rozwoju i partycypacji obywateli w procesie podejmowania decyzji. Wzrost aktywności i zaangażowania społecznego w pozytywny sposób wpływający na rozwój miasta wynika z otwartości władz miejskich. Podstawę tej otwartości stanowią regulacje prawne określające miejsce mieszkańców w procesie decyzyjnym oraz podczas tworzenia budżetu i planowania wydatków publicznych.

Proces przeprowadzania konsultacji społecznych w Polsce nie jest jeszcze w pełni rozwinięty. Na przykład, powinno się opracować system rozwiązań prawnych, który jednoznacznie określałby sposób angażowania społeczeństwa przez urzędników. Absolutnie konieczne jest powołanie komitetu ds. partycypacji społecznej oraz zmiana nastawienia decydentów i społeczeństwa.

Następujące zalecenia mają na celu poprawę jakości konsultacji społecznych w procesie podejmowania decyzji:

- Mieszkańcy powinni być częścią procesu decyzyjnego.
- Urzędnicy powinni poświęcić odpowiednią ilość czasu w celu udostępnienia odpowiednich informacji, zasięgnięcia opinii mieszkańców i udzielenia odpowiedzi na ich pytania. Ilość czasu powinna być dopasowana do skali problemu.
- Dokumentacja i materiały powstałe w wyniku przeprowadzenia konsultacji powinny być poprawne, zrozumiałe i zawierać klarowne (nietechniczne) podsumowanie. Wszystkie pytania i komentarze odnośnie dokumentacji powinny być wyjaśnione przez ekspertów.
- Proces konsultacji społecznej powinien być dostępny dla szerokiego grona interesariuszy.
- Wraz z zakończeniem partycypacji społecznej informacje o spotkaniach i efektach danego procesu powinny być przekazywane wszystkim uczestnikom i interesariuszom.

Podsumowanie

W porównaniu z resztą kraju, w Katowicach i Bydgoszczy konsultacje społeczne i współpraca pomiędzy władzami publicznymi (np. Urzędem Miasta) a mieszkańcami i organizacjami pozarządowymi oraz pomiędzy poszczególnymi wydziałami Urzędu Miasta funkcjonuje na dość wysokim poziomie. W rozdziale tym omówiono ogólne zasady planowania partycypacyjnego. Zaprezentowano również podstawową typologię interesariuszy uczestniczących w procesach planowania partycypacyjnego, ich relacje i sposoby współpracy. Należą do nich:

- współpraca z wydziałami Urzędu Miasta oraz/lub podmiotami podległymi,
- współpraca pomiędzy Urzędem Miasta a Radą Miasta oraz/lub radami pomocniczymi,
- zewnętrzna współpraca Urzędu/Rady Miasta z innymi organami administracyjnymi, ekspertami, przedsiębiorcami, organizacjami pozarządowymi zaangażowanymi w kwestie środowiskowe, lokalnymi interesariuszami i społecznościami.

Dodatkowo rozdział ten przedstawia przykłady intensywności partycypacji lokalnych podmiotów w planowaniu (od dostarczenia informacji, przez konsultacje / włączenie grup docelowych, po partnerstwo / współdecydowanie. Można w nim również znaleźć najczęstsze metody planowania partycypacyjnego wraz z ich mocnymi i słabymi stronami oraz praktycznymi przykładami

partycypacji społecznej. W przypadku polskich partnerów ogólne podejście do współpracy między miastem, mieszkańcami i innymi organizacjami nie jest wadliwe, ale model ten powinien zostać usprawniony.

Proces partycypacji społecznej zależny jest od kontekstu lokalnego, doświadczenia stron uczestniczących oraz ich oczekiwań. Na dzień dzisiejszy stosowanie narzędzi partycypacji w Polsce nadal koncentruje się na gromadzeniu informacji, a nie na wkładzie mieszkańców w proces decyzyjny. Natężenie tego procesu w Polsce zazwyczaj ogranicza się do komunikacji oraz czasami do stwarzania możliwości negocjacji..

2.4.2.2 Czechy

Partycypacja społeczna jako wymóg prawny

W Czechach planowanie partycypacyjne weszło w życie dopiero po roku 1989 – z początku poprzez różne programy międzynarodowe, wspierane w szczególności przez Stany Zjednoczone, Wielką Brytanię i inne kraje zachodnioeuropejskie. Metody planowania strategicznego i społecznego na poziomie miasta stosowane i rozwijane były poprzez te właśnie programy. Działania mające na celu wdrożenie Lokalnej Agendy 21 w Czechach doprowadziły do zwiększenia popularności metod partycypacyjnych, podobnie jak fakt **przystąpienia do Unii Europejskiej** (2004), któremu towarzyszyły naciski, aby włączyć interesariuszy i społeczeństwo w proces sporządzania dokumentacji i planowania projektów finansowanych przez UE.

W Czechach prawa do informacji oraz ich rozpowszechnianie podlegają następującym aktom prawnym:

- Ustawa 106/199 o swobodnym dostępie do informacji
- Ustawa 123/199 o prawie do informacji dotyczących środowiska

Planowanie zagospodarowania przestrzennego miasta: W świetle prawa wszystkie projekty budowlane i znaczące zmiany na danym obszarze muszą być zgodne z obowiązującymi planami użytkowania terenu. Mieszkańcy mają wpływ na rozwój i ewentualne poprawki w planie użytkowania terenu na etapach poprzedzających jego zatwierdzanie, do których zalicza się zlecenie planu, przedstawienie koncepcji oraz przedstawienie propozycji planu. Planowanie użytkowania terenu oraz partycypacja społeczna w planowaniu użytkowania terenu podlegają przepisom Ustawy 183/2006 o planowaniu użytkowania terenu i kodeksie budowlanym (Ustawa Budowlana).

W pierwszej fazie planowania, którą stanowi zatwierdzenie zlecenia planu użytkowania terenu, mieszkańcy mogą składać komentarze wyłącznie w formie pisemnej. W fazie tej możliwe jest również zaproponowanie oszacowania wpływu planu użytkowania terenu na środowisko lub przedłożenie prośby o alternatywną wersję planu.

W fazie drugiej (tworzenie koncepcji planu użytkowania terenu) zwoływane jest posiedzenie publiczne. Organ zlecający wydaje informację publiczną określającą miejsce i czas posiedzenia publicznego (wraz z jego opisem) nie mniej niż 15 dni przed wyznaczonym terminem oraz zapewnia publiczną dostępność planu użytkowania terenu na terenie swojego biura oraz na terenie rzeczonego miasta przez okres 30 dni od daty wydania informacji. Komentarze można składać w ciągu 15 dni od posiedzenia. Właściciele nieruchomości mogą przedstawiać ewentualne

sprzeciwy, a zainteresowane organy i agencje publiczne mogą przedstawić swoje stanowisko. Organ zlecający przyjmuje komentarze i podejmuje decyzje w sprawie sprzeciwów, które muszą zostać uzasadnione.

W procesie zatwierdzania końcowej wersji planu użytkowania terenu organizowane jest kolejne posiedzenie, które daje mieszkańcom ostatnią możliwość przedstawienia komentarzy, właścicielom nieruchomości – możliwość wniesienia sprzeciwu, a organom zainteresowanym – możliwość przedstawienia swojego stanowiska. Plan użytkowania terenu może zostać zatwierdzony przez zarząd miejski tylko wtedy, kiedy wszystkie komentarze zostaną przejrzane i potencjalnie wcielone w życie. Po zatwierdzeniu staje się on dokumentem oficjalnym.

„Przedstawiciele publiczni" spełniają funkcję pośredników społecznych usprawniających proces partycypacyjny poprzez przeprowadzanie przeglądów koncepcji / propozycji planów użytkowania terenu. Posiadają również prawo do przedstawiania ewentualnych sprzeciwów. Zakres ich działań określa prawo budowlane. Mogą oni reprezentować społeczeństwo, jeśli przynajmniej jedna dziesiąta mieszkańców (którzy chcieliby przedstawić podobny komentarz) oddelegowuje ich do tego stanowiska.

Pozwolenia budowlane i pozwolenia na zagospodarowania przestrzenne: Dokumentacja planów użytkowania terenu stanowi podstawę umiejscawiania projektów budowlanych. Projekty budowlane podlegają analizie pod względem ochrony interesów prywatnych i publicznych. Pierwszy etap stanowi proces wydawania pozwolenia na zagospodarowanie przestrzenne, którym zajmuje się odpowiedni wydział budowlany. Do procesu tego zalicza się publiczne posiedzenie, podczas którego mieszkańcy mogą przedstawiać komentarze. Jest to również ostatnia szansa na złożenie sprzeciwów oraz zajęcie stanowiska przez władze publiczne.

Partycypacja społeczna w całości procesu wydawania pozwolenia na zagospodarowanie przestrzeni otwarta jest dla podmiotów określanych mianem „uczestników procesu wydawania pozwoleń" (tj. osób bezpośrednio zainteresowanych projektem oraz stowarzyszeń mieszkańców). Stowarzyszenie mieszkańców mogą uczestniczyć w tym procesie zgodnie z ustawą o ochronie środowiska i krajobrazu. Uczestnik może zgłosić ewentualny sprzeciw w trakcie procesu oraz brać udział w towarzyszących mu posiedzeniach publicznych.

Kolejny etap zatwierdzania danego projektu budowlanego na określonej nieruchomości stanowi proces wydawania pozwolenia budowlanego. Ten proces jest otwarty tylko dla jego władz publicznych/uczestników, którzy ponownie mają możliwość zgłoszenia ewentualnych sprzeciwów i zajęcia stanowiska w sprawie projektu.

Ocena oddziaływania na środowisko – OOŚ: Wielkie projekty budowlane i inne rozległe działania i technologie, które mogą wywrzeć znaczny wpływ na dany obszar, poddawane są ocenie oddziaływania na zdrowie publiczne i środowisko. Proces ten określa się mianem Oceny Oddziaływania na Środowisko (w skrócie: OOŚ). Ten instrument prawny pozwala mieszkańcom wpływać na proces tworzenia wielkich projektów. OOŚ regulowane jest przez Ustawę 100/2001 o ocenie oddziaływania na środowisko. Instrument prawny OOŚ zakłada, że:

- władze publiczne zobowiązane są do regularnego udostępniania informacji na temat efektów realizacji poszczególnych etapów projektu;
- obywatele mogą wpływać na plany poprzez składanie komentarzy, komunikację z autorami dokumentacji i oceny OOŚ, albo też przez konsultacje z odpowiednimi organami;

- uczestniczyć w tym procesie może każda osoba składając oświadczenie pisemne lub biorąca udział w posiedzeniu publicznym. Jedynym warunkiem partycypacji jest przestrzeganie prawnie wyznaczonych granic czasowych;
- w przypadku otrzymania oświadczenia wyrażającego sprzeciw dla dokumentacji lub oceny OOŚ, konieczne jest zorganizowanie publicznego posiedzenia na temat rzeczonej kwestii. I w tym przypadku każdy uczestnik posiedzenia może wygłosić komentarz na temat określonej dokumentacji lub oceny.

Ewaluacja: Wymienione metody planowania określane są przez prawo i stanowią integralną część wdrażania miejskich planów rozwoju i budowy. Główną słabością tego systemu są ograniczenia czasu i metod angażowania stron. Te procesy prawne mają zazwyczaj dosyć formalny charakter i nie pozwalają na wykorzystanie kreatywnego potencjału planowania partycypacyjnego. Często stanowią również przedmiot sporów. Uniknąć tego można poprzez wcześniejsze wykorzystanie profilaktycznych procesów planowania, skupiających się na współpracy oraz wspólnym określeniu charakterystyki projektu lub planu.

Pozaustawowe modele partycypacji i współpracy w Czechach, Brnie i Pilznie

Modele wykorzystywane przez władze publiczne

W Czechach współpraca między przedstawicielami administracji publicznej może się odbywać na określanym prawem poziomie formalnym (administracja państwowa) oraz na poziomie nieformalnym (władze lokalne). Występuje ona zarówno pomiędzy poszczególnymi wydziałami w ramach jednej jednostki administracyjnej, jak i pomiędzy władzami publicznymi na poziomie narodowym, regionalnym jak i lokalnym. Do najbardziej popularnych w Czechach metod należą negocjacje, spotkania, różnego rodzaju konsultacje pisemne i ustne, grupy sterujące, grupy robocze oraz zespoły realizacyjne.

Ewaluacja:

Hierarchiczna struktura władz publicznych zazwyczaj wiąże się z ograniczeniem kompetencji decyzyjnych poszczególnych pracowników administracyjnych. Z jednej strony, ułatwia to śledzenie procesu podejmowania decyzji, z drugiej – zmniejsza elastyczność zmieniania decyzji oraz ogranicza otwartość komunikacji. Hierarchia i skupienie na sprawach wewnętrznych w każdym z wydziałów czasami doprowadzają do zmniejszenia spójności i kompleksowości oceny planu oraz mogą utrudnić koordynację planowania i wdrażania projektów. W istniejących strukturach decyzyjnych brakuje często niezależnego elementu koordynującego procesy planowania – wynika to z problemów organizacyjnych i finansowych oraz nieelastyczności istniejących struktur.

Modele wykorzystywane przez władze publiczne i polityków

Podejmowanie decyzji i planowanie w granicach jednego miasta ma zazwyczaj charakter hierarchiczny – u szczytu znajduje się burmistrz miasta (prezydent w przypadku miast statutarnych, takich jak Brno i Pilzno), następnie zarząd miasta, rada miasta, komitety miejskie, sekretarz i wydziały urzędu miasta. Rady i komitety stanowią swego rodzaju grupy robocze złożone z pracowników administracyjnych i członków zarządu miejskiego, a w przypadku mniejszych społeczności również mieszkańców. Komisje powoływane są przez radę miasta jako

organy inicjujące i doradcze. Praca konkretnej komisji skupia się zazwyczaj na konkretnym aspekcie rozwoju miasta. W Brnie wyróżnić można następujące komisje zatwierdzające projekty rewitalizacji: komisja ds. rozwoju, komisja ds. inwestycji, komisja ds. środowiska, komisja ds. nieruchomości, komisja ds. transportu i infrastruktury technicznej. W Pilznie wyróżnić można następujące komisje omawiające i zatwierdzające projekty rewitalizacji: komisja ds. środowiska, komisja ds. wyglądu miasta i turystyki, komisja ds. planowania i rozwoju, komisja ds. transportu.

Komitety powoływane są przez zarząd miejski jako organy inicjujące i kontrolne. Prezentują one swoje propozycję zarządowi. W świetle prawa powołanie komitetu finansowego i kontrolnego jest obowiązkowe (w Brnie istnieje również komitet ds. mniejszości etnicznych; w Pilznie – komitet ds. przetargów). Zarówno komisje jak i komitety zajmują względnie zdefiniowaną pozycję w strukturze zarządzania miastem, kierując się przy tym określonymi przepisami.

Specjalnie wybrani przedstawiciele mają dostęp do różnych działań administracji publicznej opisanych powyżej (takich jak spotkania, grupy robocze, zespoły realizacyjne, itp.).

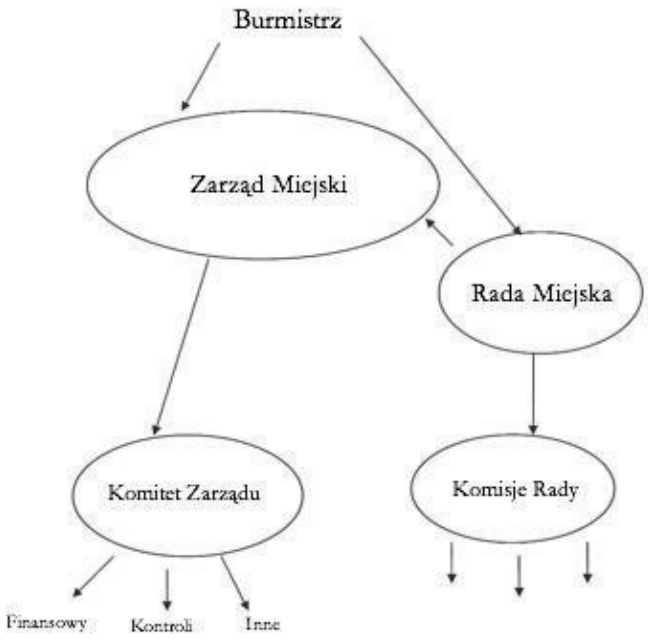

Rys. 2.4-1: *Organizacja procesu decyzyjnego i planowania w czeskich miastach*

Ewaluacja

Efekty procesów planowania, w których udział biorą przedstawiciele administracji publicznej, zazwyczaj posiadają wyraźnie określoną budowę (ze szczegółowo zdefiniowanymi zadaniami, obowiązkami i terminami). Określają je również ustalone zasady i procedury. Niewiele jest jednak miejsca na elastyczność zmian opinii i otwartości ich komunikowania. Z uwagi na narzuconą strukturę podejmowania decyzji oraz kwestie organizacyjne i finansowe widoczny jest brak niezależnej jednostki zarządzającej procesem planowania.

Modele współpracy pomiędzy administracją publiczną a istotnymi działaczami lokalnymi

Współpraca pomiędzy władzami publicznymi a lokalnymi interesariuszami zazwyczaj wymaga indywidualnego podejścia. Przedstawicielom podmiotów prywatnych i publicznych brakuje chęci i doświadczenia w przedstawianiu swoich pomysłów i planów na forum publicznym. Z tego względu preferują metody, które pozwalają im dzielić się opiniami w niewielkim gronie, takie jak kwestionariusze, sondaże, wywiady kwestionariuszowe, grupy robocze i okrągłe stoły. Za formę planowania partycypacyjnego można uważać zespoły realizacyjne (grupy składające się z przedstawicieli władz publicznych oraz wykonawcy danego projektu, których zadaniem jest przeprowadzenie okresowej oceny i wprowadzanie możliwych zmian do opracowywanego dokumentu).

Ewaluacja

Ze względu na ścisły kontakt z działaczami lokalnymi, w przypadku tej metody możliwe jest uzyskanie stosunkowo klarownych i uporządkowanych informacji. Zazwyczaj informacje, opinie i plany są formułowane wstępnie w reprezentowanych instytucjach i mają bardziej trwały charakter.

Wiąże się to jednak z niewielkim stopniem wymiany opinii i ograniczoną możliwością zmiany istniejących planów. Brakuje kreatywnej współpracy z pozostałymi stronami procesu planowania. Działacze lokalni nie odpowiadają przed wyborcami lecz przed swoimi pracownikami, udziałowcami, radami nadzorczymi, itp. Opinia publiczna ma dla nich wyłącznie charakter informacyjny. Zazwyczaj nie są też skłonni podejmować się innowacyjnych metod planowania z uwagi na ograniczenia czasowe.

Modele współpracy pomiędzy administracją publiczną, działaczami lokalnymi i społeczeństwem

Ostatnią i najliczniejszą grupą docelową jest społeczeństwo. Dla tej grupy możliwe jest wykorzystanie szerokiego spektrum metod. Poza typowymi metodami rozpowszechniania informacji w Czechach najczęściej korzysta się z kwestionariuszy, sondaży, wystaw interaktywnych, okrągłych stołów i paneli dyskusyjnych. Natomiast rzadziej wykorzystuje się bardziej wymagające metody, takie jak obserwacja, sporządzanie map oraz wywiady kwestionariuszowe z mieszkańcami. Nowatorskie metody stosuje się zazwyczaj w mniej istotnych procesach koncentrujących się na długoterminowych i nie do końca określonych celach oraz w procesach z zakresu edukacji, kultury, życia społecznego, itp.

W Brnie wykorzystuje się kwestionariusze i sondaże, które rozprowadza się w wydawanym co miesiąc przez miasto czasopiśmie (*Metropolitan*) oraz na miejskim portalu internetowym i w Centrum Miejskim, gdzie organizuje się wystawy i dyskusje społeczne poświęcone najważniejszym projektom rozwojowym (takim jak kwestia odbudowy rynku, rewitalizacja parków, itp.).

W Pilznie wykorzystuje się głównie kwestionariusze i sondaże rozprowadzane poprzez stronę internetowej miasta oraz publikację *Magazyn Miasta Pilzno*. W czasopiśmie tym mieszkańcy znaleźć mogą przydatne informacje o interesujących projektach na terenie Pilzna.

Ewaluacja

Najliczniej społeczność lokalna uczestniczy w podejmowaniu decyzji dotyczących planów rozwoju miasta, które mają potencjalny wpływ na szerokie grono interesariuszy. Procesy te charakteryzuje pewien stopień anonimowości ułatwiający dzielenie się opiniami także tym osobom, którym (z różnych powodów) wypowiadanie się sprawia zazwyczaj problem. Wiele czynności i procesów cieszy się wsparciem stowarzyszeń mieszkańców i organizacji pozarządowych, co pozwala na utrzymanie nieformalnej atmosfery sprzyjającej odnajdywaniu nowych, nowatorskich rozwiązań. Dostarcza to administracji publicznej wiele danych na temat opinii mieszkańców na temat rozwoju przestrzeni miejskich i innych projektów.

Zaangażowanie wielu interesariuszy wymaga jednak adekwatnych zasobów finansowych i kadrowych oraz ścisłej współpracy z organizacjami zewnętrznymi. Z uwagi na różnorodność uczestników i stosowanych metod (które nie zawsze pozwalają na bezpośredni kontakt) zebrane dane mają zazwyczaj mniej wyraźną strukturę. Z powodu otwartego i nieformalnego charakteru spotkań sprzyjającego zawyżaniu oczekiwań, mieszkańcy mogą czuć się rozczarowani w przypadku niewdrożenia ich propozycji bądź też opóźnienia realizacji projektu.

Wnioski / Zalecenia

Podstawą wszelkich procesów planowania długoterminowego jest określenie strategii komunikacji lub planu partycypacji społecznej / partycypacji partnerów projektu. Powinny one uwzględniać cele projektu, jego ramy czasowe, wiedzę działaczy lokalnych oraz zarys kluczowych etapów projektu.

W celu osiągnięcia konsensusu tego typu procesy wymagają czasu, pracy, środków finansowych, uporządkowanego trybu pracy oraz otwartości i zaufania. Procesy planowania partycypacyjnego wymagają zazwyczaj jednego koordynatora, którym może być określony wydział jednostki samorządowej, polityk/podmiot prywatny, szkoła lub organizacja pozarządowa. Przy złożonych procesach często wykorzystuje się doświadczenie niezależnych instytucji, takich jak organizacje pozarządowe, uniwersytety i firmy. Partycypacja społeczna wyraźnie podwyższa jakość projektów, wykorzystuje wiedzę lokalną oraz przyczynia się do zwiększenia kompetencji mieszkańców oraz ich potencjału komunikacyjnego i społecznego (umacniając jednocześnie ich więź ze wspólnotą, do której należą).

Rozpowszechnianie informacji

Zakres metod służących rozpowszechnieniu informacji o projektach jest dosyć szeroki, zwłaszcza w większych miastach. Wykorzystuje się m. in. miejskie tablice informacyjne, lokalne biuletyny, broszury, telewizję lokalną, radio, aplikacje sieciowe, itp. (patrz: rozdział 2.2.1). W mniejszych społecznościach ich zakres jest znacznie ograniczony z powodu niewystarczających zasobów finansowych i ludzkich. Za to relacje między uczestnikami są często bliższe, a komunikacja – bardziej bezpośrednia.

Do mocnych stron należą:

- rosnący standard grafik i tekstu w materiałach informacyjnych,
- coraz bardziej interaktywny charakter aplikacji sieciowych (sondaże, głosowania, itp.),
- coraz częstsze stosowanie nowoczesnych narzędzi komunikacyjnych (SMS, e-mail),
- utrzymanie tradycyjnych metod komunikacji w małych wspólnotach (takich jak lokalny system zawiadomień publicznych),

- w niektórych przypadkach – współpraca z profesjonalnymi organizacjami skupiona na rozpowszechnianiu informacji publicznej oraz partycypacji.

W ostatnich latach wyraźnie wzrosła w Brnie jakość rozpowszechniania informacji wśród mieszkańców, co jest rezultatem zmiany formatu czasopisma *Metropolitan* (rozszerzone rubryki, bardziej interaktywne sekcje, wyższy standard graficzny, itp.) oraz modyfikacji wprowadzonych na portalu internetowym miasta (łatwiejsza nawigacja). Wspomniane już Centrum Miejskie również odgrywa istotną rolę w tej kwestii (dystrybucja broszur, organizowanie wystaw). Ujednolicenie ogólnego designu graficznego materiałów również przyczyniło się do wzrostu poziomu świadomości społecznej. Drukowane biuletyny są również często stosowanym medium w poszczególnych dzielnicach miasta.

W Pilznie istnieje wiele kanałów komunikacji z mieszkańcami miasta. Najważniejszym z nich jest strona internetowa miasta. Tu odwiedzający mogą znaleźć informacje na temat wydarzeń organizowanych przez miasto oraz część telewizyjną „Plzeň v kostce", która opisuje pokrótce najważniejsze wydarzenia danego tygodnia. Strona została przebudowana trzy lata temu zmieniając się w bardziej przyjazną mieszkańcom oraz osobom odwiedzającym. Innym ważnym kanałem komunikacji jest czasopismo *Magazyn Miasta Pilzno*, wydawany w nakładzie 75 000 kopii. Czasopismo trafia do skrzynek pocztowych mieszkańców co dwa miesiące. Możliwe jest również ściągnięcie go w wersji elektronicznej poprzez wspomnianą powyżej stronę internetową miasta. Pilzno jest wielkim miastem i dlatego też każda z dzielnic miasta posiada własną publikację, która informuje mieszkańców o najnowszych wydarzeniach w tym obszarze miasta.

Do słabych stron należą:

- niedostateczna wiedza na temat technik rozpowszechniania informacji ze strony przedstawicieli administracji publicznej,
- zbyt sformalizowany urzędowy charakter oraz pozbawione wyobraźni aspekty graficzne/treściowe rozpowszechnianych informacji,
- opóźnienia w rozpowszechnianiu informacji oraz informowanie po fakcie (o działaniach, które zostały już wdrożone),
- nieprawidłowe stosowanie narzędzi rozpowszechniania informacji w formie pisemnej (m. in. marnowanie zasobów i papieru, przepełnione skrzynki pocztowe, duża konkurencyjność materiałów reklamowych, bierna i nieukierunkowana dystrybucja),
- rzadkie korzystanie z narzędzi takich jak happeningi i prezentacje publiczne,
- niedostateczne komunikacja z sektorem prywatnym i gospodarczym.

Dystrybucja comiesięcznego *Metropolitan* i biuletynów dzielnicowych w Brnie jest nieadekwatna. Centrum Miejskie znajduje się w samym środku starego miasta, ale nie jest łatwo dostępne ani widoczne z ulicy. Głównym problemem *Magazynu Miasta Pilzno* jest nieaktualność omawianych w nim kwestii powodowana dwumiesięcznym trybem publikacji oraz narzuceniem miesięcznego terminu opracowywania tematów. Sytuacja ulegnie zmianie jesienią 2011 wraz z wprowadzeniem miesięcznego trybu publikacji czasopisma.

Konsultacje, wspólne podejmowanie decyzji i planowanie społecznościowe

Do najczęściej stosowanych technik należą (patrz rozdziały 2.2.2 - 2.2.6) kwestionariusze, sondaże, okrągłe stoły, panele dyskusyjne oraz różnego rodzaju grupy robocze. Rzadziej używane są metody planowania oparte na partycypacji interesariuszy (grup docelowych) prowadzą do głębszej dyskusji, wymiany opinii i oceny rozwiązań i alternatyw, itp. Takie podejście do

planowania stosowane jest częściej przez organizacje pozarządowe i uczelnie niż przez władze administracyjne.

Do mocnych stron należą:

- istnienie narzędzi umożliwiających korzystanie z technik planowania na poziomie państwowym (wsparcie Lokalnej Agendy 21, wsparcie Narodowej Sieci Zdrowych Miast, itp.)
- istnienie organizacji pozarządowych pracujących nad rozwojem i wdrożeniem rozmaitych metod planowania (Agora Central Europe, Ośrodek Pracy Społecznej, Fundacja Partnerstwo i inne)

W Brnie wykorzystuje się ze względnym sukcesem kwestionariusze i sondaże rozprowadzane w wydawanym co miesiąc czasopiśmie *Metropolitan*, na miejskim portalu internetowym oraz w Centrum Miejskim. Wyróżnić można dosyć szeroki zakres organizacji pozarządowych i instytucji edukacyjnych, które uzupełniają działania administracji publicznej poprzez organizację okrągłych stołów, paneli dyskusyjnych i wystaw.

Do komunikacji z mieszkańcami używa się w Pilznie głównie sondaży i kwestionariuszy rozpowszechnianych poprzez *Magazyn Miasta Pilzno*, publikacje w poszczególnych dzielnicach oraz stronę internetową.. Wiele związków obywatelskich w Pilznie ma charakter proaktywny, władze miejskie zrzeszają się z nimi podczas przygotowania i planowania wielkich projektów inwestycyjnych. W świetle prawa czeskiego wszystkie plany negocjowane są wraz z zainteresowanymi mieszkańcami już na etapie wydawania odpowiednich pozwoleń.

Do słabych stron należą:

- dominująca rola metod oferujących jedynie konsultacje planów
- nieodpowiednia koordynacja czasowa metod planowania ograniczająca potencjał ich zastosowania w charakterze narzędzi profilaktycznego łagodzenia sporów
- nieprzemyślane plany partycypacji społecznej i strategii komunikacyjnych w wielkich, złożonych projektach (np. planach użytkowania terenu, projektach budowlanych związanych z transportem oraz wielkich projektach długoterminowych)

Poza niedogodnym usytuowaniem budynek Centrum Miejskiego w Brnie nie jest zaprojektowany z myślą o organizowaniu interaktywnych form planowania (niewystarczająca powierzchnia i mała elastyczność przestrzenna, brak stanowisk pracy, niedostatek pomieszczeń). Pozostałe budynki miejskie również nie są dostosowane do powyższych celów. Wielkim problemem Brna jest brak procedur (lub ich nieprzemyślenie) dotyczących szeroko zakrojonych projektów (jak np. drogi szybkiego ruchu) oraz planów budowlanych (planów użytkowania terenu).

Zalecenia

Optymalne wdrożenie projektów partycypacyjnych zapewnia spełnienie następujących kryteriów:

- Wszystkie potencjalne grupy docelowe zaangażowane są w projekt
- Istnieje klarowny, zaprezentowany na zewnątrz plan partycypacji publicznej z wyraźnie zarysowanymi ramami czasowymi
- W komunikacji, rozpowszechnianiu informacji oraz partycypacji stosowane są różnorodne tryby adresowania mieszkańców
- Lider projektu (zespół wdrożeniowy) jest zapoznany z zasadami i metodologią partycypacji, rozumie i akceptuje je

- W procesie bierze udział konsultant zewnętrzny o odpowiednim doświadczeniu w kwestii partycypacji społecznej i usprawniania spotkań publicznych
- W okresie trwania projektu mieszkańcy mają możliwość zasięgnięcia informacji na temat realizacji projektu i stopnia wykorzystania złożonych przez nich propozycji
- Właściciele nieruchomości wyrazili bezwarunkową zgodę co do celu projektu i przyjęli na siebie odpowiedzialność konserwacji i utrzymania terenu
- Proponowany projekt strony internetowej spełnia potrzeby wielu grup docelowych (nie oferuje tylko jednej funkcji)
- Wstępna inicjatywa wychodzi z niższych szczebli drabiny społecznej – nie wyższych
- Projekt przynajmniej pośrednio prowadzi do dalszych działań

Podsumowanie

Projekty rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych w Czechach cieszą się powszechnym wsparciem społeczeństwa, zwłaszcza wtedy, kiedy mają na celu poprawę stanu obszarów wykorzystywanych przez samych mieszkańców (obszary rekreacyjne, trasy rowerowe, parki, itp.). Mieszkańcy zazwyczaj wyrażają wsparcie dla projektów na rzecz ochrony p/powodziowej. Natomiast zazwyczaj nie wykazują wiele zainteresowania projektami, które usytuowane są poza granicami miasta, nie mają widocznego wpływu na poprawę jakości ich życia lub dotyczą wyłącznie kwestii zagospodarowania wodnego lub ochrony środowiska.

Udostępnienie społeczeństwu informacji w czeskich miastach funkcjonuje dość dobrze, ale gorzej jest w przypadku projektów gdzie inwestorem są władze zarządu rzek. W niektórych przypadkach informacje przekazywane są *ex post,* już po realizacji projektu.

Ogólnie rzecz biorąc, sytuacja w Czechach zmienia się, a elementy planowania partycypacyjnego wdrażane są w projektach rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych. W celu zwiększenia zaufania i stopnia partycypacji ważne jest zorganizowanie przemyślanego i obszernego systemu komunikacji. Aktywność programu Międzynarodowa Sieć Zdrowych Miast w Czechach pozwala na nakierowanie miast na celowe łączenie szerokiej gamy kwestii takich jak planowanie strategiczne, planowanie użytkowania terenu, planowanie społeczności, zarządzanie projektami a czasami też monitorowanie rozwoju miejskiego dzięki wskaźnikom podtrzymania środowiska naturalnego. Pozytywne przykłady stanowią miasta Dobříš, Kroměříž i Vsetín.

W większych miastach, takich jak Brno i Pilzno, procesy te są trudniejsze do przeprowadzenia i czasami działają lepiej na poziomie dzielnicowym lub w przypadku, gdy projekt ma wielkie znaczenie dla całego miasta. W Brnie niedawnymi tego przykładami jest planowana renowacja istotnych przestrzeni publicznych (m. in. Zelný trh i Římské náměstí) i ważnych parków (m. in. Bjorsonův sad i rewitalizacja tarasów Černovice). Pod tym względem projekt rewitalizacji Starej Ponávki może być uważany za pierwszy długoterminowy projekt obejmujący partycypacje publiczną już od samego początku. Dobrym przykładem w Pilznie jest przygotowywanie nowego Planu Generalnego Miasta.

2.4.2.3 Niemcy

Partycypacja społeczna jako wymóg prawny

Postanowienia Konwencji z Aarhus wcieliły w życie w Niemczech: Federalna Ustawa o Prawie do Informacji z roku 2005, Federalna Ustawa o Prawie do Partycypacji Społecznej z roku 2006 i Federalna Ustawa o Prawie do Apelacji w Sprawach Środowiskowych (*Umweltrechtsbehelfsgesetz)* z roku 2006.

Partycypacja społeczeństwa i agencji publicznych w podejmowaniu decyzji jest w Niemczech obowiązkowa dla procedur uzyskiwania pozwoleń (m. in. decyzja o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu oraz ocena oddziaływania projektów na środowisko) oraz podczas sporządzania planów użytkowania terenu (wstępny oraz wiążący plan użytkowania terenu) i planów zagospodarowania wodnego (zgodnie z Ramową Dyrektywą Wodną UE).

Federalna Ustawa o Ocenie Oddziaływania na Środowisko (Gesetz über die Umweltverträglichkeitsprüfung) przewiduje, że podczas sporządzania oceny oddziaływania na środowisko i strategicznej oceny środowiskowej instytucje publiczne powinny mieć dostęp do istotnych dokumentów, a po zapoznaniu się z nimi mają złożyć swoją opinię w formie pisemnej (§7 i §14). Odpowiedni organ ma za zadanie dostarczyć istotne informacje wykonawcy projektu. Ustawa zapewnia również angażowanie mieszkańców poprzez wydanie publicznego oświadczenia. Interesariusze muszą mieć możliwość złożenia oświadczeń w formie pisemnej oraz ustnej na zaplanowanym wcześniej spotkaniu. Podjęte decyzje muszą być opublikowane oraz odpowiednio wyjaśnione (§ 9 i §14i).

Federalny Kodeks Budowlany to główny dokument regulujący kwestie planowania miejskiego, który zawiera również przepisy planowania użytkowania terenów miejskich. Przewiduje, że podczas opracowywania wstępnego i wiążącego planu użytkowania terenu należy informować agencje publiczne o założeniach procesu planowania, jego możliwych wariantach oraz oczekiwanych efektach jego realizacji. Agencje publiczne muszą udostępnić mieszkańcom istotne informacje oraz oświadczenia dotyczące szkicu planu.

Podczas tworzenia planu użytkowania terenu władze publiczne informują społeczeństwo o potencjalnym wpływie jego realizacji na środowisko naturalne (§4).

Informuje się również o założeniach procesu planowania, jego możliwych wariantach oraz oczekiwanych efektach jego realizacji. Mieszkańcy muszą mieć również możliwość przedstawienia ewentualnych komentarzy i krytyki. Szkice planów i istniejące oświadczenia muszą być publicznie wystawione, o czym mieszkańcy powinni zostać poinformowani w zwyczajowo przyjęty sposób. Społeczeństwo musi mieć szansę złożenia oświadczeń/komentarzy, które muszą być później wzięte pod uwagę. Płynące z nich wnioski również muszą trafić do wiadomości publicznej (§3).

Zatwierdzenie wiążącego i wstępnego planu użytkowania terenu musi nastąpić w sposób zwyczajowo przyjęty. Dodatkowo wyjaśnić należy sposób rozpatrywania danych uzyskanych w procesie partycypacji oraz (jeśli nastąpi taka konieczność) ewentualnych decyzji podjętych wbrew komentarzom społeczeństwa.

Europejska Ramowa Dyrektywa Wodna: Artykuł 14 Europejskiej Ramowej Dyrektywy Wodnej wymaga od państw członkowskich „pobudzania aktywnego angażowania interesariuszy" w procesie wdrażania dyrektywy. W Niemczech wymóg ten regulowany jest odpowiednimi

ustawami wodnymi.

Podczas sporządzania harmonogramu i programu działań w ramach Planów Zagospodarowania Zlewni, zaplanowane przedsięwzięcia oraz szkic planu muszą trafić do wiadomości publicznej. Musi istnieć możliwość komentarza społecznego. Finalna wersja planu musi być następnie ponownie opublikowana (3e, Państwowa Ustawa Badenii-Wirtembergii o Zagospodarowaniu Wód). Istotne dla projektu organy władz publicznych zobowiązane są do udostępniania odpowiednich informacji oraz wspierania samego procesu (§3d).

Główną procedurą przyznawania pozwoleń dla projektów planowania sektorowego w Niemczech jest **procedura zatwierdzania planów** regulowana ogólnie przez Ustawę o Postępowaniu Administracyjnym (Verwaltungsverfahrensgesetz, §72-78). Wykonawca projektu dostarcza własne plany organom odpowiedzialnym za procedurę posiedzenia, instytucja publiczna sporządza oświadczenie w formie pisemnej. Gotowy plan zostaje opublikowany, dzięki czemu interesariusze mają szansę złożenia ewentualnych sprzeciwów w formie pisemnej. Informacja musi trafić do mieszkańców w sposób zwyczajowo przyjęty. Wymagane jest zorganizowanie publicznego posiedzenia, na którym omawia się ewentualne sprzeciwy i oświadczenia instytucji publicznej. Wyniki, oświadczenia i sprzeciwy, co do których strony nie doszły do porozumienia, przesyłane są do organu zatwierdzającego plany, który podejmuje prawnie wiążącą decyzję po uprzednim uwzględnieniu interesów wykonawcy projektu oraz komentarzy pozostałych stron. Decyzja musi trafić do wykonawcy projektu, osób objętych projektem oraz szeroko rozumianego społeczeństwa (podanie do publicznej wiadomości).

W niektórych przypadkach pozwolenie na budowę może zastąpić zatwierdzenie planów projektowych. Dzieje się tak wtedy, gdy prawa stron trzecich nie są zagrożone lub gdy strony objęte projektem pisemnie wyraziły zgodę na użytkowanie należących do nich nieruchomości. W takim przypadku trzeba również osiągnąć porozumienie z instytucjami publicznymi. W odróżnieniu od decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, w tym wypadku partycypacja społeczna nie jest obowiązkowa.

Ewaluacja

Wymienione obowiązkowe procedury łączy fakt, że nie wychodzą one poza poziom konsultacji rozumiany zgodnie z „drabiną partycypacji" wg. S. Arnsteina (1969). Mieszkańcy oraz agencje rządowe proszone są o złożenie oświadczeń/komentarzy oraz przedstawienie ewentualnych sprzeciwów, które muszą być uwzględniane przez organ decydujący, ale nie mają żadnej mocy decyzyjnej w procesie podejmowania decyzji. Potencjalnie nie musi to służyć niczemu więcej niż potwierdzeniu zgodności projektu z prawem.

Ponadto, oficjalne przedstawienie i opis planów oraz objaśnienia często przedstawiane są w formie niezrozumiałej dla laików. Jeśli więc jednym z założeń projektu rewitalizacji jest prawdziwa partycypacja, ograniczanie się do istniejących wymogów prawnych nie wystarcza. Plany i objaśnienia muszą być napisane w sposób zrozumiały dla mieszkańców, aby umożliwić im realny udział w procesie decyzyjnym. Nie pomaga fakt, że ustawowe modele nie sprzyjają współpracy między poszczególnymi wydziałami administracyjnymi. Partycypacja społeczna kieruje się oficjalnymi procedurami, które nie dają wielu możliwości podejmowania własnych inicjatyw przez poszczególne wydziały.

Pozaustawowe modele partycypacji i współpracy w Niemczech / Stuttgart

W Stuttgarcie brakuje rozporządzenia na poziomie miejskim, które określałoby proces

angażowania społeczeństwa. Nie istnieje również żadna jednostka organizacyjna odpowiedzialna za proces angażowania interesariuszy. Istnieje tylko prawo miejskie regulujące współpracę pomiędzy komitetami politycznymi na poziomie miejskim i dzielnicowym.

Niemniej, obecne są różne modele pozaustawowej partycypacji i współpracy odnoszące się do współpracy w pojedynczych projektach, w miarę regularnych spotkań grup roboczych oraz komitetów politycznych działających zgodnie z procedurami określonymi przez prawo miejskie.

Ogólna współpraca pomiędzy administracją a komitetami politycznymi

Na scenie polityczno-administracyjnej wyróżnić możemy trzech uczestników:

- Administracja (5 wydziałów zaangażowanych w projekty rewitalizacji)
- Rada Miasta Stuttgart
- 23 Rady Dzielnicowe

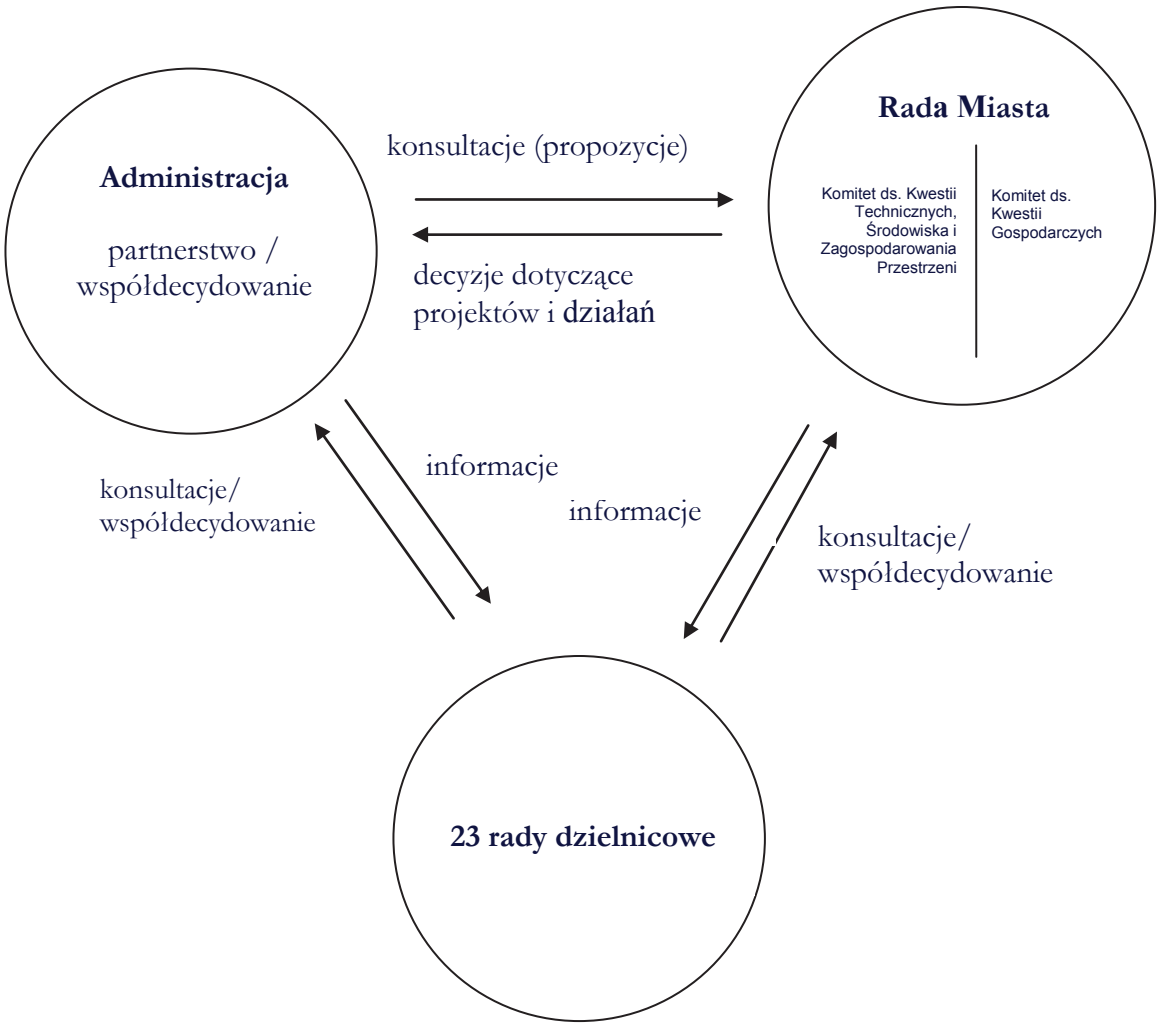

Rys. 2.4-2: *Schemat współpracy w mieście Stuttgart*

Rada Miasta Stuttgart zleca opracowanie koncepcji dotyczących konkretnych tematów, takich jak procesy rewitalizacji. Oddziały administracji publicznej przedstawiają propozycje Radzie Miasta

(forma konsultacji), która podejmuje decyzje odnoszące się do ogólnego podejścia do projektu oraz środków finansowych przeznaczonych na jego planowanie i realizację.

Miasto Stuttgart podzielone jest na 23 dzielnice. Rady dzielnicowe muszą być informowane i konsultowane w sprawach istotnych dla ich dzielnicy. Ich członkowie spotykają się co dwa lub trzy tygodnie. Nie mają one prawa podejmowania ostatecznych decyzji, ale mają możliwości wyrażenia sprzeciwu. Ostatecznym organem decydującym pozostaje jednak rada miasta.

Poziom partycypacji: Ze względu na obowiązek uwzględniania decyzji rad dzielnicowych przez radę miasta zakres możliwej partycypacji waha się od konsultacji po współdecydowanie.

Współpraca pomiędzy wydziałami administracyjnymi

Współpraca w ramach pojedynczych projektów

W Stuttgarcie wyróżnić można pięć wydziałów, które w znacznym stopniu angażują się w projekty rewitalizacji:

- Wydział Zagospodarowania Przestrzennego oraz Renowacji Miejskiej – Zagospodarowanie Przestrzeni Zielonych i Krajobrazu
- Wydział Ochrony Środowiska
- Wydział Inżynierii Lądowej
- Wydział Mieszkalnictwa, Zasobów i Mienia
- Wydział Ogrodów i Parków

Nie istnieje oficjalny komitet, który połączyłby wszystkie te wydziały w celu usprawnienia procesu realizacji projektów rewitalizacji lub rozwinięcia wspólnej strategii planowania. Współpracują one jedynie ad hoc w odniesieniu do pojedynczych projektów.

Cykl życiowy projektów rewitalizacji zależy od trybu pracy różnych wydziałów mających określone obowiązki na każdym etapie realizacji:

Tabela 2.4-2:*Obowiązki wydziałów w projektach rewitalizacji*

Etap planowania i wdrażania	Odpowiedzialny wydział	Dodatkowo zaangażowane wydziały
planowanie koncepcyjne	Zagospodarowania Przestrzennego oraz Renowacji Miejskiej	
nabywanie nieruchomości	Mieszkalnictwa, Zasobów i Mienia	
wstępne planowanie projektu	Zagospodarowania Przestrzennego oraz Renowacji Miejskiej	Ochrony Środowiska (aspekty ochrony wód i przyrody, obszary zanieczyszczone) Inżynierii Lądowej (aspekty techniczne i hydrauliczne)
planowanie projektu	Zagospodarowania Przestrzennego oraz Renowacji Miejskiej	Ochrony Środowiska, Inżynierii Lądowej
planowanie pozwoleń	Inżynierii Lądowej	komentarze pozostałych oddziałów
planowanie wykonania	Inżynierii Lądowej lub Ogrodów i Parków	komentarze pozostałych oddziałów
wdrożenie	Inżynierii Lądowej lub Ogrodów i Parków	-
utrzymanie/konserwacja	Wydział Ogrodów i Parków (brzegi i obszary zalewowe) Inżynierii Lądowej (koryto rzeki)	-

Oberbürgermeister Dr. Schuster

Erster Bürgermeister Föll
Ständiger allgemeiner Stellvertreter des Oberbürgermeisters

Allgemeine Stellvertreter bei Verhinderung des Oberbürgermeisters und des Ersten Bürgermeisters:

1 BM Hahn
2 BM Murawski
3 BM Thürnau
4 BM'in Dr. Eisenmann
5 BM Dr. Schairer
6 BM'in Fezer

Geschäftskreis Oberbürgermeister			Geschäftskreis I	Geschäftskreis II	Geschäftskreis III **BM Dr. Schairer** (RSO)		Geschäftskreis IV	Geschäftskreis V	Geschäftskreis VI	Geschäftskreis VII
Unmittelbar nachgeordnet	Persönliches Referat	Referat Koordination und Planung	Referat Allgemeine Verwaltung und Krankenhäuser	Referat Wirtschaft, Finanzen und Beteiligungen	Referat Sicherheit und Ordnung	Rechtsreferat	Referat Kultur, Bildung und Sport	Referat Soziales, Jugend und Gesundheit	Referat Städtebau und Umwelt	Technisches Referat
	Stadtdirektorin Klett-Eininger (L/OB)	Stadtdirektor Dr. Schlossnikel (S/OB)	**BM Murawski** (AK)	**EBM Föll** (WFB)	**BM Dr. Schairer** (SO)	Ltd. Stadtdirektor Schwedler (R)	**BM'in Dr. Eisenmann** (KBS)	**BM'in Fezer** (SJG)	**BM Hahn** (StU)	**BM Thürnau** (T)
14 Rechnungsprüfungsamt **OB/82** Abteilung Wirtschaftsförderung **OB-ICG** Abteilung für Individuelle Chancengleichheit von Frauen und Männern	**L/OB-B** Ideen- und Beschwerdemanagement **L/OB-K** Abteilung Kommunikation **L/OB-Int** Abteilung Außenbeziehungen **L/OB-PRE** Abteilung Protokoll, Empfänge und Ehrungen	**S-Mobil** Abteilung Mobilität **S-Kind** Abteilung Kinderbüro **S-IP** Abteilung Integration **S-BiP** Abteilung Stuttgarter Bildungspartnerschaft	**10** Haupt- und Personalamt **15** Bezirksämter **AK/AM** Arbeitsmedizinischer Dienst **AK/DSB** Behördlicher Beauftragter für Datenschutz und IT-Sicherheit **AK/Si** Arbeitssicherheitstechnischer Dienst **AK/54** Ref.-Abt. Krankenhausbereich **KS** Eigenbetrieb Klinikum Stuttgart	**20** Stadtkämmerei **23** Amt für Liegenschaften und Wohnen **BBS** Eigenbetrieb Bäderbetriebe Stuttgart **JobCenter Stuttgart**	**12** Statistisches Amt **32** Amt für öffentliche Ordnung **37** Branddirektion **RSO/KKP** Sicherheitspartnerschaft in der Kommunalen Kriminalprävention	**30** Rechtsamt **34** Standesamt	**40** Schulverwaltungsamt **41** Kulturamt **52** Sportamt **KBS/B.E.** Stabsstelle Bürgerschaftliches Engagement	**50** Sozialamt **51** Jugendamt **53** Gesundheitsamt **ELW** Eigenbetrieb Leben und Wohnen	**36** Amt für Umweltschutz **61** Amt für Stadtplanung und Stadterneuerung **63** Baurechtsamt	**62** Stadtmessungsamt **65** Hochbauamt **66** Tiefbauamt mit **SES** Eigenbetrieb Stadtentwässerung **67** Garten-, Friedhofs- und Forstamt **AWS** Eigenbetrieb Abfallwirtschaft Stuttgart **T/V-I** Ref.-Abt. Verkehrsausbau und Investitionen

Rys. 2.4-3: *Jednostki administracyjne Miasta Stuttgart (pomarańczowe = wydziały zaangażowane w projekty rewitalizacji)*

W przypadku projektów na rzece Neckar wymaga się ścisłej współpracy z federalnym zarządem gospodarki wodnej i żeglugi odpowiedzialnym za szlaki wodne.

Ewaluacja: W toku planowania i wdrażania projektu często przenosi się odpowiedzialność za projekt z wydziału na wydział, co skutkuje brakiem ciągłości. Czasami doprowadza to do zmian w realizacji projektu względem początkowych jego celów. Z powodu ograniczeń kadrowych i czasowych koordynacja i równoważenie zmian są na niskim poziomie.

Komitet roboczy „renaturyzacja cieków wodnych"

Komitet roboczy „renaturyzacja cieków wodnych" powstał z pomysłu Dyrektora Wydziału Ochrony Środowiska. Zaangażowanych jest pięć wydziałów zajmujących się działaniami renaturyzacyjnymi:

- Wydział Zagospodarowania Przestrzennego oraz Renowacji Miejskiej / Zagospodarowanie Przestrzeni Zielonych i Krajobrazu
- Wydział Ochrony Środowiska – Wody
- Wydział Ochrony Środowiska – Ochrona Przyrody
- Wydział Inżynierii Lądowej
- Wydział Mieszkalnictwa, Zasobów i Mienia

Komitet roboczy spotyka się dwa razy do roku. Jego członkowie wspólnie opracowują dokument opisujący przebieg różnych projektów rewitalizacji i renaturalizacji oraz omawiają pojawiające się problemy i ich możliwe rozwiązania.

Ewaluacja: Komitet roboczy nie działa operacyjnie i nie spełnia funkcji planowania. Chociaż wszystkie wydziały zajmujące się projektami rewitalizacji obszarów nadrzecznych są reprezentowane w komitecie roboczym, nie opracowuje i nie omawia się koncepcji i strategii planowania i wdrażania wspomnianych projektów.

Ponieważ wszystkie wydziały zajmujące się projektami rewitalizacji obszarów nadrzecznych mają przedstawicieli w tym komitecie, ma on potencjał stać się instrumentem lepszej współpracy poprzez zaangażowanie w wspólne planowanie operacyjne i promocję projektów rewitalizacji w oczach organu decyzyjnego.

Komitet roboczy „przyroda i środowisko" (AGU, *Arbeitsgruppe Umweltschutz*)

Komitet roboczy „przyroda i środowisko" składa się głównie z członków:

- Wydział Zagospodarowania Przestrzennego oraz Renowacji Miejskiej / Zagospodarowanie Przestrzeni Zielonych i Krajobrazu
- Wydział Ochrony Środowiska – Ochrona Przyrody
- Wydziału Inżynierii Lądowej
- Wydziału Ogrodów i Parków – Przestrzenie Otwarte
- Wydziału Ogrodów i Parków – Biuro Nadleśnictwa
- Wydziału Mieszkalnictwa, Zasobów i Mienia – Rolnictwo

Komitet roboczy spotyka się raz w miesiącu. Na spotkaniach omawiane są konkretne projekty z dziedziny ochrony przyrody, planowania krajobrazu, przestrzeni otwartych, ochrony środowiska

oraz konserwacji ogrodów, parków i przestrzeni otwartych. Koordynowane są również komunikaty dotyczące procedur planowania w celu uniknięcia niezgodności oraz powielania zadań.

Ewaluacja: Komitet roboczy nie skupia się na projektach rewitalizacji. Na jego spotkaniach omawia się wiele innych tematów i projektów. Tak, więc stanowi aprobowaną platformę omawiania problemów i kwestii związanych z konkretnymi projektami (w tym projektami rewitalizacji), ale nie działa operacyjnie ani strategicznie, a planowanie nie należy do jego zadań.

Inne komitety administracyjne

Istnieje szereg innych komitetów, które zajmują się kwestiami związanymi z projektami rewitalizacyjnymi. Są to między innymi grupa robocza „mapa placów zabaw" zajmująca się zaopatrywaniem i instalacją placów zabaw, grupa robocza „kwestie społeczne" oraz grupa robocza „koordynacja planu" zajmująca się koordynowaniem robót budowlanych. W swojej pracy te komitety konsultują się miedzy sobą.

Zinstytucjonalizowane angażowanie zewnętrznych interesariuszy lokalnych

Istnieje kilka komitetów, które zajmują się zagospodarowaniem krajobrazu, w których współpraca między administracją miasta a zewnętrznymi lokalnymi interesariuszami ma charakter zinstytucjonalizowany:

Komitet roboczy „Koncepcja rolna" (*Arbeitsgruppe Landwirtschaftskonzept*)

Komitet ten został utworzony na wniosek stowarzyszeń rolników zrealizowany z inicjatywy rady miasta Stuttgart.

Składa się on z członków

- Wydziału Zagospodarowania Przestrzennego oraz Renowacji Miejskiej
- Wydziału Ochrony Środowiska – Zarząd Ochrony Przyrody Nieożywionej
- Wydziału Mieszkalnictwa, Zasobów i Mienia / Rolnictwo
- Wydziału Ogrodów i Parków
- Administracji Rolnictwa

jak również związku rolników Stuttgarckich.

Zadaniem komitetu roboczego jest zabezpieczenie i rozwój agronomii w Stuttgarcie oraz opracowanie koncepcji rolnictwa na obszarach otaczających Stuttgart ze zwróceniem szczególnej uwagi na problem nacisku wywieranego na obszary uprawne przez budowę osiedli i infrastruktury. W Wydziale Mieszkalnictwa, Zasobów i Mienia powstało nowe stanowisko, którego zadaniem jest usprawnienie współpracy i wymiany informacji pomiędzy rolnikami a samorządem Stuttgartu. Z początku zamierzeniem komitetu roboczego było stworzenie koncepcji wspierającej skuteczne rolnictwo i wykorzystujące zasoby naturalne i krajobrazowe, co koordynowałoby i równoważyło plany dotyczące rolnictwa. Jednakże z powodu ograniczeń kadrowych i czasowych cele te można było osiągnąć tylko w stopniu minimalnym.

Ewaluacja: Nowe stanowisko w Wydziale Mieszkalnictwa, Zasobów i Mienia jest bardzo przydatne, ponieważ pomaga pracownikom administracyjnym miasta utrzymać stały kontakt z rolnikami i stowarzyszeniami rolniczymi. Personel jest w stanie dostarczyć cenne i szczegółowe informacje o istniejących trendach, stanie nieruchomości i problemach. Pomocne jest to podczas poszukiwań terenów do nabycia pod projekty rewitalizacji na obrzeżach Stuttgartu.

Przeprowadzanie badań poświęconych sytuacji rolników w Stuttgarcie dostarcza cennych informacji na temat obecnych trendów w rolnictwie. Wyniki badań są również istotne dla procesów rewitalizacji, ponieważ wyraźnie wskazują na zajście zmiany pokoleniowej wśród mieszkańców gospodarstw rolnych na terenie Stuttgartu. Oczywistym stał się fakt, że w najbliższej przyszłości żadne z gospodarstw nie przestanie funkcjonować, więc w najbliższym czasie nie będzie możliwości zakupu dodatkowych terenów.

Poziom partycypacji: konsultacja / włączenie grup docelowych

Okrągłe stoły poświęcone „planowaniu sieci biotopów"

W Stuttgarcie wyróżnić można kilka okrągłych stołów poświęconych „planowaniu sieci biotopów". Zainicjowane zostały przez Wydziału Ochrony Środowiska i funkcjonują na poziomie dzielnicowym. Ich członkami są:

- rolnicy,
- lokalni politycy,
- przedstawiciele administracji (Wydział Zagospodarowania Przestrzennego oraz Renowacji Miejskiej, Wydział Inżynierii Lądowej oraz – w ramach poszczególnych spraw – Wydział Zagospodarowania Przestrzennego oraz Renowacji Miejskiej / Zagospodarowanie Przestrzeni Zielonych i Krajobrazu)
- przedstawiciele organizacji pozarządowych,
- architekci krajobrazu oraz
- zainteresowani mieszkańcy.

Okrągłe stoły spotykają się w nieregularnych odstępach czasu. Zajmują się one realizacją koncepcji sieci biotopów w poszczególnych dzielnicach Stuttgartu. Ich uczestnicy omawiają środki utrzymania biotopów takich jak łąki niskoproduktywne, pola, żywopłoty czy łąki oligotroficzne, jak również koordynują konkretne prace wykonawcze. Członkowie okrągłego stołu – mianowicie rolnicy i plantatorzy winorośli – odpowiedzialni są za utrzymanie. Na spotkaniach tych omawia się również wpływ konkretnych planów na środowisko naturalne danej dzielnicy.

Ewaluacja: Okrągłe stoły mają moc decyzyjną wyłącznie w sprawach zagospodarowania (utrzymania i ochrony) sieci biotopów. Ponieważ interesariusze, na których wpływ mają działania renaturalizacyjne, należą zazwyczaj do członków okrągłych stołów poświęconych „planowaniu sieci biotopów", ta platforma jest odpowiednim miejscem dla wspólnej dyskusji oraz poszukiwania możliwych rozwiązań w kwestii planów rewitalizacji.

Poziom partycypacji: W przypadku projektów rewitalizacji poziom partycypacji waha się od konsultacji po współdecydowanie, zależnie od decyzji organu zarządzającego.

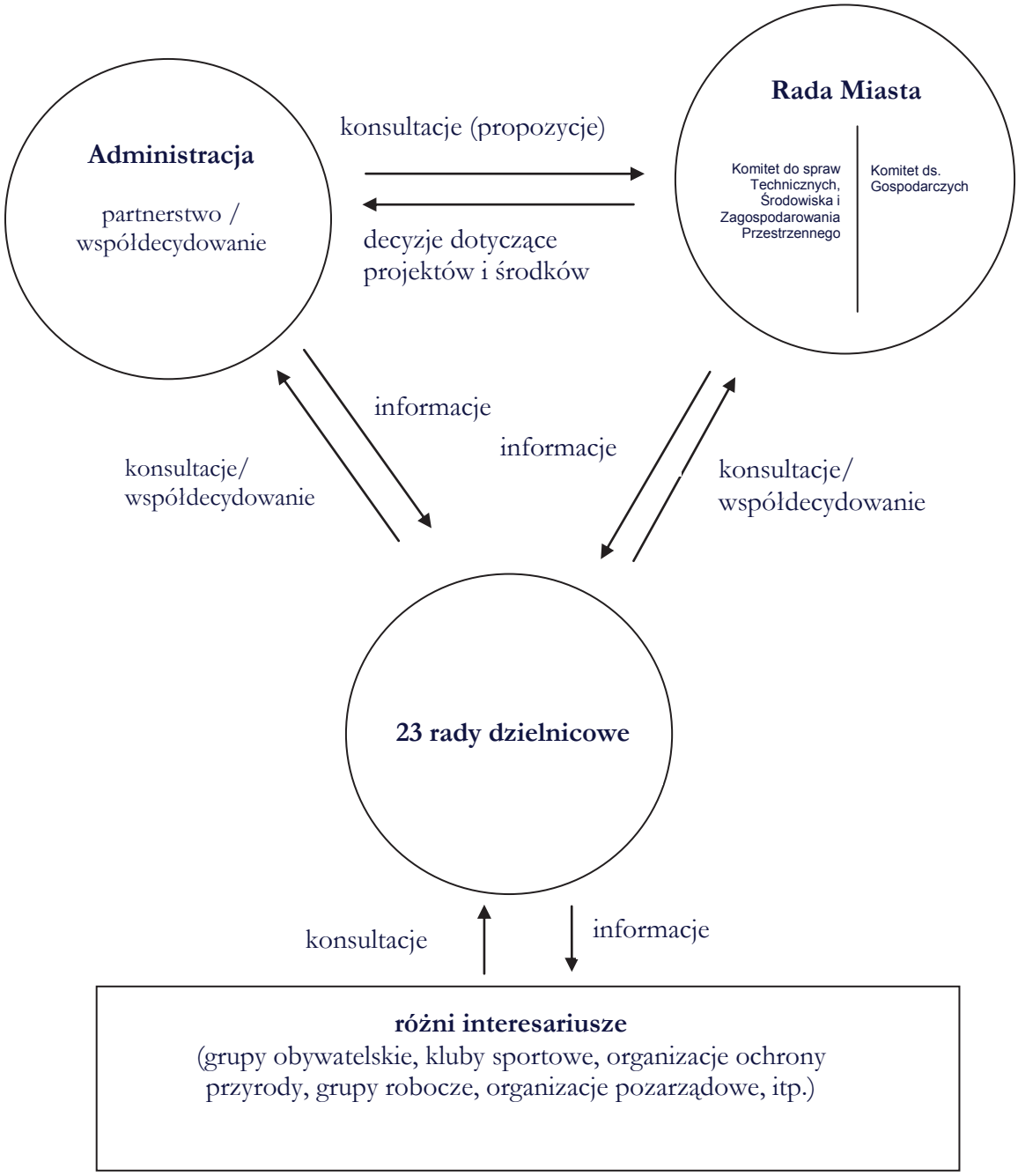

Rys. 2.4-4: *Schemat współpracy wraz zaangażowaniem zewnętrznych interesariuszy w Stuttgarcie*

Powiązane z projektem angażowanie mieszkańców i lokalnych interesariuszy

Oprócz stosowania wspomnianych modeli partycypacji i współpracy angażuje się czasami lokalnych interesariuszy i mieszkańców w rozwój konkretnych projektów. Ich uczestnictwo zależy od:

- bezpośredniego wpływu projektu na poszczególne osoby,

- zakresu projektu,
- oceny przydatności partycypacji interesariuszy na rozwój projektu przeprowadzonej przez odpowiedzialny wydział.

Czasami organizuje się spotkania o charakterze informacyjnym i wydaje się informację prasową (stopień partycypacji: informacja). Z powodu ograniczeń kadrowych i czasowych, okrągłe stoły nie są organizowane zbyt często.

Jeśli projekt rewitalizacji obszarów nadrzecznych realizowany jest w ramach „odnowy obszaru" lub w ramach projektu powiązanego z państwowym programem „miasto społeczne" (*Stadtteile mit besonderem Entwicklungsbedarf / soziale Stadt*), przepisy wymagają zaangażowania lokalnych stron oraz mieszkańców poprzez zinstytucjonalizowane procesy partycypacji.

Wnioski / Zalecenia

Obowiązkowe w świetle prawa procedury partycypacji nie wykraczają poza poziom konsultacji. Jeśli więc jednym z założeń projektu rewitalizacji jest prawdziwa partycypacja, ograniczenie się do spełniania istniejących wymogów nie wystarcza.

Nie pomaga fakt, że ustawowe modele nie sprzyjają współpracy między poszczególnymi wydziałami administracyjnymi. Partycypacja ta przeprowadzana jest zgodnie z oficjalnymi procedurami i nie daje wielu możliwości podjęcia alternatywnych inicjatyw.

Kolejną wadą jest fakt, że prezentacja i objaśnienie planów często są niezrozumiałe dla laików.

W Stuttgarcie brakuje rozporządzenia na poziomie miejskim, które określałoby proces angażowania społeczeństwa. Nie istnieje również żadna jednostka organizacyjna odpowiedzialna za proces angażowania interesariuszy. Istnieje tylko prawo miejskie regulujące współpracę pomiędzy komitetami politycznymi na poziomie miejskim i dzielnicowym.

Niemniej, obecne są różne modele pozaustawowej partycypacji i współpracy, odnoszące się do współpracy w pojedynczych projektach, w miarę regularnych spotkań grup roboczych oraz komitetów politycznych działających zgodnie z procedurami określonymi przez prawo miejskie. Jednakże, nie istnieje żaden komitet, który mógłby opracować wspólną strategię oraz promować projekty rewitalizacji obszarów miejskich. Wydziały współpracują jedynie ad hoc w ramach pojedynczych projektów, a odpowiedzialność za projekt przechodzi z wydziału na wydział w poszczególnych etapach realizacji.

Pomimo wymienionych wad możliwe jest usprawnienie praktyk partycypacji społecznej. W celu przeprowadzenia analizy i poprawienia sytuacji, w ramach projektu REURIS powstała grupa robocza REURIS. Do udziału w niej zaproszone zostały: Miejski Wydział Aspektów Ekonomicznych i Handlu, Stuttgarckie Stowarzyszenie Marketingowe oraz Stuttgarcka Organizacja Planowania Regionalnego (VRS, *Verband Region Stuttgart*). Po raz pierwszy pracownicy wszystkich wymienionych wydziałów uzyskali możliwość regularnego spotykania się w celu przedyskutowania procesów planowania i wdrażania projektów rewitalizacji w Stuttgarcie, jak również scenariuszy na przyszłość i możliwości usprawnienia współpracy (wliczając w to akcje pilotażowe). Większość z uczestników grupy roboczej doceniło inicjatywę i wyraziło nadzieję na to, że lepsza współpraca w projektach rewitalizacji będzie miała pozytywny wpływ na ich rozwój oraz realizację. Zgodzili się, że spotkania powinny być kontynuowane lecz nie wiadomo, czy taka możliwość będzie istnieć po zakończeniu projektu REURIS z uwagi na

ograniczenia kadrowe i czasowe.

Ponieważ wszystkie wydziały zajmujące się projektami rewitalizacji obszarów nadrzecznych mają przedstawicieli w tym komitecie, ma on potencjał stać się instrumentem lepszej współpracy poprzez zaangażowanie w wspólne planowanie operacyjne i promocję projektów rewitalizacji w oczach organu decyzyjnego.

W Stuttgarcie partycypacja społeczna w projektach związanych z architekturą krajobrazu, a zwłaszcza projektach rewitalizacji przestrzeni miejskich, nie przekroczyła poziomu dostarczenia informacji oraz konsultacji społecznej/włączenia grup docelowych.

Urzędnicy borykają się z problemami ograniczeń czasowych, jeśli zdecydują się na realizację działań pozaustawowych włączających w proces wszystkich interesariuszy. Są gotowi działać na rzecz partycypacji społecznej, ale muszą też oszacować, czy jest to opłacalne. Ponadto, zagospodarowanie krajobrazu (zwłaszcza projekty rewitalizacji obszarów miejskich) wymaga specjalistycznego wiedzy i dlatego może być niezrozumiałe dla przeciętnego mieszkańca. Z tego względu, ważne jest przeanalizowanie tego, w jakim stopniu i w jakim czasie powinno się angażować społeczeństwo.

Na podstawie powyższych informacji stworzona została następująca lista zaleceń:

- Należy utworzyć komitet/grupę roboczą specjalizującą się w rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych
- Ważne jest również mianowanie koordynatora ds. projektów rewitalizacji obszarów nadrzecznych, który by zajmował się koordynowaniem tych projektów od samego początku aż do końca, informował regularnie wszystkie wydziały o wszelkich zmianach i dbał o zsynchronizowane działań na każdym etapie planowania
- Należy wykorzystywać możliwości oferowane przez internet
- Istotne jest też dostarczanie szczegółowych informacji o projekcie oraz umożliwienie składania komentarzy przez mieszkańców
- Należy zadbać, aby tworzone plany i opisy były zrozumiałe dla przeciętnego mieszkańca
- Należy pamiętać również, aby opracowany program rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych był zatwierdzony i wspierany zarówno przez radę miasta jak i rady dzielnicowe

Podsumowanie

Metody współpracy partycypacji społecznej stosowane w Niemczech zależne są od rodzaju i rozmiaru projektu. Minimum stanowią wymagane prawem oficjalne procedury. Partycypacja społeczeństwa i agencji publicznych w podejmowaniu decyzji jest w Niemczech obowiązkowa dla procedur uzyskiwania pozwoleń (m. in. decyzja o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu oraz ocena oddziaływania projektów na środowisko), oraz podczas sporządzania planów użytkowania terenu (wstępny oraz wiążący plan użytkowania terenu) i planów zagospodarowania wodnego (zgodnie z Ramową Dyrektywą Wodną UE).

Obowiązkowe w świetle prawa procedury partycypacji nie wychodzą poza poziom konsultacji. Jeśli więc jednym z celów projektu rewitalizacji jest prawdziwa partycypacja, ograniczenie się do spełniania istniejących wymogów nie jest wystarczające. Nie pomaga fakt, że ustawowe modele nie sprzyjają współpracy między poszczególnymi wydziałami administracyjnymi. Partycypacja ta przeprowadzana jest zgodnie z oficjalnymi procedurami i nie daje wielu możliwości podjęcia

alternatywnych inicjatyw.

Kolejną wadą jest fakt, że prezentacja i objaśnienie planów często bywają niezrozumiałe dla przeciętnego mieszkańca.

Istnieją jednak różnorodne zinstytucjonalizowane modele współpracy pozaustawowej, przybierające różne formy zależnie od miejsca realizacji projektu. W Stuttgarcie stosuje się modele współpracy w ramach jednego projektu, spotkania grup roboczych oraz komitetów politycznych działających zgodnie z procedurami określonymi przez prawo miejskie. Jednak, nie istnieje oficjalny komitet, który połączyłby wszystkie te wydziały w celu usprawnienia realizacji projektów rewitalizacji lub rozwinięcia wspólnej strategii planowania. Wydziały administracyjne miasta współpracują tylko w ramach indywidualnych projektów z odpowiedzialnością wymieniającą się pomiędzy wydziałami na różnych etapach projektu.

W świetle koncepcji partycypacji społecznej Arnsteina (1969) projekty zagospodarowania krajobrazu w Stuttgarcie (konkretnie projekty rewitalizacji obszarów miejskich) nie wyszły poza poziom informacji i konsultacji / włączenia grup docelowych.

Jeśli chodzi o zaangażowanie społeczne oraz uczestnictwo zewnętrznych interesariuszy, poza oficjalnymi procedurami zaangażowania architekci krajobrazu muszą zmierzyć się również z ograniczeniami kadrowymi oraz czasowymi. Są gotowi działać na rzecz partycypacji społecznej, ale muszą też oszacować, czy jest to opłacalne. Ponadto, zagospodarowanie krajobrazu (zwłaszcza projekty rewitalizacji obszarów miejskich) wymaga specjalistycznej wiedzy i dlatego może być niezrozumiałe dla przeciętnego mieszkańca. Z tego względu, ważne jest przeanalizowanie tego, w jakim stopniu i w jakim czasie powinno się angażować społeczeństwo.

Podane **zalecenia** mają na celu poprawę sytuacji.

2.4.3 Przegląd

Doświadczenia z partycypacją społeczną w rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych są dość podobne w Katowicach, Brnie oraz Stuttgarcie.

Przykładem tego może być istnienie pewnych typów projektów, w przypadku których prawnym wymogiem jest udział społeczeństwa w podejmowaniu decyzji. Elementem wspólnym tych procedur jest to, że nie wychodzą one poza poziom konsultacji / włączenia grup docelowych. Partycypacja przeprowadzana jest zgodnie z oficjalnymi procedurami, ograniczonymi pod względem czasu i sposobu zaangażowania stron. Co więcej, procedury te nie stwarzają zbyt wielu możliwości podjęcia działań alternatywnych i bezpośredniego kontaktu, zniechęcają, raczej niż zachęcają mieszkańców; jednostki, których może dotyczyć projekt, działają zachowawczo, zamiast przedstawić własne pomysły. Jeśli więc jednym z założeń projektu rewitalizacji jest prawdziwa partycypacja, ograniczenie się do spełniania istniejących wymogów prawnych nie wystarcza. Wszyscy partnerzy projektu widzą potrzebę wykroczenia poza poziom konsultacji oraz faktycznego zaangażowania interesariuszy poprzez wczesne zastosowanie procesu prewencyjnego, dobrowolnego planowania skupiającego się na współpracy i wspólnym podejmowania decyzji.

W przypadku władz miejskich we wszystkich trzech krajach (w kwestii organizacji projektów rewitalizacji) pojawia się chęć wspierania partycypacji społecznej, ale z powodu braków

personalnych i czasowych często spełniane jest jedynie ustawowo wymagane minimum. Organ decyzyjny musi ocenić czy partycypacja społeczna jest opłacalna mając na uwadze wspomniane ograniczenia. Mimo wszystko każde z miast partnerskich ma doświadczenia w partycypacji społecznej, które wychodzą poza obowiązkowe minimum, zrealizowane według uznania jednostek wykonawczych. Doświadczenia te udowadniają, że po zaangażowaniu społeczności, projekty przyjmowane są entuzjastycznie i zazwyczaj mają wsparcie mieszkańców.

Dla porównania, prywatni inwestorzy nie są zazwyczaj zainteresowani, ani przyzwyczajeni do dzielenia się swoimi pomysłami i planami, czy wręcz współudziału w procesie planowania w charakterze interesariuszy.

Istnieje wiele metod partycypacji społecznej, które klasyfikowane są zazwyczaj według stopnia możliwego wpływu uczestników na ostatecznie podjętą decyzję (to jest, według poziomu partycypacji). Jako, że każdy projekt posiada własną charakterystykę i własne, stojące przed nim wyzwania, nie istnieje tylko jedna metoda czy procedura partycypacji społecznej. Każdy z projektów wymaga specjalnie dostosowanej strategii komunikacji i partycypacji oraz indywidualnego podejścia.

Najczęściej stosowanymi metodami i technikami w miastach partnerskich są (na poziomie informacji) publiczne prezentacje, materiały drukowane oraz ogólnodostępne wystawy, artykuły w oficjalnych biuletynach, internecie, oświadczenia i konferencje prasowe oraz (na poziomie konsultacji) okrągłe stoły, spotkania rady miasta wraz z panelami dyskusyjnymi oraz różne rodzaje grup roboczych.

W tych staraniach, wybiegających poza ustawowe minimum, poziomy reprezentacji interesów, podziału władzy oraz kontroli obywatelskiej osiągane są rzadziej.

We wszystkich trzech krajach zaobserwować można poniższe silne i słabe strony:

Zalety:

- rosnąca świadomość na temat znaczenia partycypacji społecznej,
- rosnący standard jakości grafiki i tekstów w materiałach informacyjnych,
- coraz bardziej interaktywny charakter aplikacji sieciowych oraz zastosowanie nowoczesnych narzędzi komunikacyjnych.

Wady:

- sformalizowany charakter planów i publikacji, często niezrozumiały dla przeciętnego obywatela,
- brak sformalizowanych procedur partycypacji społecznej oraz brak systematycznego i obszernego systemu komunikacji - sposób i zakres zaangażowania interesariuszy leży w gestii władz publicznych,
- długi okres planowania powoduje spadek zainteresowania tematem,
- braki personalne, finansowe oraz czasowe.
- informacje często są udostępniane mieszkańcom pod koniec procesu planowania, często informowane są wyłącznie jednostki bezpośrednio zainteresowane

W Bydgoszczy, Pilznie, Brnie i Lipsku jedną z popularnych metod są e-konsultacje (konsultacje wirtualne). W Katowicach i Stuttgarcie internet nie znalazł szerszego zastosowania na potrzeby konsultacji społecznych. Całkiem często stosowaną w Brnie metodą partycypacji są również kwestionariusze, sondaże oraz wystawy. W Stuttgarcie i Katowicach organizowanych jest niewiele happeningów i wydarzeń, gdyż są one bardzo czasochłonne.

W Polsce, w Katowicach i Bydgoszczy najczęściej stosowaną metodą są konsultacje społeczne. Udział w konsultacjach społecznych możliwy jest tylko w przypadku osób posiadających prawa wyborcze. Co więcej, dany wniosek podpisany musi być przez co najmniej 10% mieszkańców z prawem głosu przed rozpoczęciem procedury konsultacji społecznych.

Podobne są również doświadczenia w kwestii współpracy wewnątrz biurokratycznych jednostek administracji miejskich. Hierarchiczna struktura administracji publicznej oznacza zazwyczaj, że indywidualni pracownicy administracyjni mają ściśle określone kompetencje w zakresie podejmowania decyzji. Z jednej strony sprawia to, że proces decyzyjny jest zrozumiały, z drugiej dopuszcza niewiele elastyczności w kwestii wpływania na opinie decydentów. Nie sprzyja to również otwartości komunikacji. Hierarchiczna organizacja i skupienie na sprawach własnych, w każdym z wydziałów administracyjnych, ma czasem negatywny wpływ na spójność i złożoność oceny planów oraz utrudnia koordynowanie procesów planowania i realizacji planów. W istniejących strukturach decyzyjnych brakuje często niezależnego elementu koordynującego procesy planowania - spowodowane jest to brakami organizacyjnymi i finansowymi oraz brakiem elastyczności istniejących struktur.

We wszystkich miastach istnieją jednak grupy robocze i okrągłe stoły, które gromadzą członków różnych wydziałów administracji oraz są (mniej lub bardziej) efektywne w kwestii wspierania projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych.

We wszystkich trzech krajach zaobserwować można zarówno silne, jak i słabe strony komunikacji.

Wady:

- komunikacja ograniczona wyłącznie do oficjalnego obiegu dokumentów,
- brak skutecznych grup roboczych oraz kontaktu bezpośredniego, zwłaszcza w większych miastach,
- niejasne kompetencje międzywydziałowe,
- przeszkody w obiegu informacji,
- braki personalne oraz czasowe, nadmiar pracy.

Zalety:

- ogólna chęć współpracy,
- wiedza specjalistyczna,
- bezpośredni kontakt.

W Katowicach elektroniczny system wymiany informacji nie jest powszechny. Brakuje również sformalizowanych procedur w relacjach między radą miasta a administracją publiczną. W Stuttgarcie nie istnieje żadna zinstytucjonalizowana grupa robocza, czy okrągły stół, które skupiałyby się na strategii wspierania projektów rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych. Wraz z rozwojem projektu między poszczególnymi wydziałami administracyjnymi dochodzi do przeniesienia odpowiedzialności za poszczególne aspekty projektu. W rezultacie pojawia się brak konsekwencji w realizacji projektu, co sprawia czasami, że wstępne cele projektu realizowane są w sposób odmienny od oryginalnych założeń. Na skutek braków personalnych i czasowych cierpi koordynacja i równoważenie wprowadzanych zmian.

W Katowicach i Stuttgarcie brak jest jednostki organizacyjnej odpowiedzialnej za partycypację społeczną, co wskazuje jak niski jest poziom świadomości politycznej i zaangażowania w kwestię partycypacji w tych miastach. W Stuttgarcie brakuje uchwały dotyczącej promocji partycypacji społecznej na poziomie miasta; współpracę pomiędzy komitetami politycznymi na poziomie miejskim i dzielnicowym reguluje jedynie prawo miejskie. Jak pokazują doświadczenia z projektem stacji kolejowej Stuttgart 21, jasna stała się potrzeba zaangażowania interesariuszy, co przyczyniło się do wzrostu świadomości w kwestii partycypacji społecznej.

2.5 Doświadczenia związane z realizacją projektu REURIS

Partycypacja społeczna była jednym z kluczowych zamierzeń projektu REURIS. Udział społeczeństwa miał zasadnicze znaczenie dla podjętych działań rewitalizacyjnych. Każdy z partnerów projektu opracował więc własną strategię komunikacji i partycypacji społecznej, która określać miała zadania, grupy docelowe oraz metody partycypacji społecznej w danym regionie. Strategie te zostały wdrożone i sprawdzone w praktyce. Zaangażowanie grup docelowych nie tylko pozwoliło interesariuszom na odegranie odpowiedniej roli w procesie rewitalizacji, ale przyczyniło się także do pogłębienia wiedzy partnerów projektu.

Partnerzy projektu zorganizowali również spotkania z ekspertami i profesjonalistami, które pozwoliły na wymianę doświadczeń w zakresie różnych metod planowania i wdrażania projektów rewitalizacyjnych oraz w kwestiach związanych z udziałem społeczności lokalnych w procesie rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych.

Wdrażając własne strategie partycypacji społecznej, partnerzy projektu REURIS mieli na uwadze kilka wspólnych założeń, takich jak:

- wzrost świadomości na temat rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych oraz jej korzyści ekologicznych, ekonomicznych i społecznych,
- zaspokojenie wymogów integracyjnego podejścia do projektów rewitalizacji obszarów rzecznych poprzez jednoczesne rozważenie aspektów ekonomicznych i ekologicznych,
- rozpowszechnianie informacji o dobrych praktykach realizacji, zarządzania i finansowania projektów rewitalizacji na obszarach gęsto zaludnionych i o wysokim stopniu uprzemysłowienia,
- testowanie metod partycypacji społecznej, nauka płynąca z tych doświadczeń.

Jednakże, w dodatku do wymienionych wspólnych celów, każdy z partnerów skupił się również na właściwych dla danego regionu lub projektu aspektach dodatkowych. Odpowiednio dla każdego miasta były to:

Katowice

- wypracowanie systemu zagospodarowania dolin rzecznych w oparciu o przykład rewitalizacji doliny rzeki Ślepiotki,
- dostarczenie niezbędnych informacji oraz promowanie partycypacji społecznej w ramach akcji pilotażowej oraz możliwości przyszłego zagospodarowania korytarza ekologicznego rzeki,
- ogólne usprawnienie współpracy pomiędzy stronami zaangażowanymi w procesy rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych w Katowicach - założenie organizacji „Partnerstwo dla Ślepiotki",

Bydgoszcz

- dostarczenie niezbędnych informacji oraz promowanie partycypacji społecznej w ramach akcji pilotażowej i możliwych scenariuszy,

- opracowanie dokładnego planu rewitalizacji Starego Kanału Bydgoskiego oraz sposobu zarządzania sąsiadującym parkiem,
- opracowanie ogólnych zasad rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych,

Brno

- dostarczenie niezbędnych informacji oraz promowanie partycypacji społecznej w ramach akcji pilotażowej,
- promowanie ścisłej komunikacji pomiędzy zespołem wdrożeniowym a właścicielami nieruchomości na obszarze objętym projektem,

Pilzno

- zaangażowanie interesariuszy w projekty rozwoju rzek w Pilźnie oraz projekt na wyspie Božkov,
- usprawnienie metod planowania i realizacji projektów,

Stuttgart

- dostarczenie niezbędnych informacji oraz promowanie partycypacji społecznej w ramach akcji pilotażowej i możliwych scenariuszy,
- ogólne usprawnienia w procesach planowania i realizacji, współpracy pomiędzy stronami zaangażowanymi w projekty rewitalizacyjne miejskich przestrzeni nadrzecznych oraz promocja tych projektów,

Lipsk

- dostarczenie niezbędnych informacji oraz promowanie partycypacji społecznej w ramach akcji pilotażowej i możliwych scenariuszy; zaangażowanie lokalnych społeczności w celu podniesienia świadomości na temat projektu oraz usprawnienie i promowanie współpracy stron zaangażowanych w rewitalizację miejskich przestrzeni nadrzecznych w ramach akcji pilotażowej Thostgrundbac,
- zaangażowanie lokalnych interesariuszy w celu podniesienia świadomości publicznej w zakresie ogólnego znaczenia zrewitalizowanych miejskich przestrzeni nadrzecznych,
- wzrost świadomości odnośnie ekonomicznych aspektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych,

Wszelkie zgromadzone informacje o założeniach, użytych strategiach i metodach, procesach wdrażania i wnioskach z realizacji projektu na terenie każdego z miast partnerskich zawarte są w poniższym rozdziale, w którym znajdują się także rekomendacje.

2.5.1 Doświadczenia w Katowicach

Partycypacja społeczna i czynności komunikacyjne w Katowicach skupiają się na:

- A) Opracowaniu systemu zarządzania przestrzenią nadrzeczną na przykładzie rzeki Ślepiotki
- B) Rozpowszechnianiu informacji oraz promowaniu partycypacji społecznej w ramach akcji pilotażowej, a także wizji korytarza ekologicznego rzeki oraz możliwych przyszłych scenariuszy zagospodarowania doliny rzecznej

- C) Ogólnej poprawie współpracy pomiędzy stronami zaangażowanymi w procesy rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych w Katowicach - „Partnerstwo dla Ślepiotki"

Wszystkie z wymienionych wyżej celów są ściśle ze sobą powiązane i wymagają wspólnych rozwiązań.

A) Opracowanie systemu zarządzania przestrzenią nadrzeczną na przykładzie rzeki Ślepiotki

Krótki opis projektu

Na akcję pilotażową projektu REURIS w Katowicach składają się: częściowa odbudowa korytarza ekologicznego wzdłuż rzeki Ślepiotki, w tym rewitalizacja kanału rzeki, zwiększenie retencji, usprawnienie zagospodarowania wód opadowych, odbudowa krajobrazu oraz poprawa publicznego dostępu do doliny rzeki Ślepiotki.

Głównym założeniem było stworzenie rekreacyjnego terenu zielonego, który poprawi wartość środowiskową obszaru oraz jakość życia mieszkańców. Ważne, z ekonomicznego i ekologicznego punktu widzenia, jest też ponowne określenie poziomu zużycia wody oraz eliminacja negatywnych czynników poprzez zakazanie ryzykownych praktyk zagospodarowania przestrzennego.

Strategia partycypacji i komunikacji

Planowanie szczegółowego zagospodarowania doliny rzecznej winno mieć charakter wieloetapowy i wymaga następującej sekwencji działań:

1. Opracowania DIAGNOZY – wskazania kluczowych uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych (w otoczeniu) doliny, zidentyfikowania wyróżniających potencjałów doliny rzecznej, określających możliwości i kierunki jej rewitalizacji,
2. Uzgodnienia SCENARIUSZY – wypracowanie scenariusza ewolucyjnego oraz życzeniowego (WIZJI) dla doliny rzecznej, porównanie zapisów obu scenariuszy w celu zidentyfikowania najbardziej znaczących różnic pomiędzy nimi,
3. Sformułowania CELÓW strategicznych rewitalizacji doliny – winny się one koncentrować na obszarach luki strategicznej, czyli największych rozbieżności pomiędzy scenariuszami: ewolucyjnym i wizją.
4. Wygenerowania PROJEKTÓW rewitalizacyjnych – dla każdego ze sformułowanych celów rewitalizacji doliny rzecznej powinna powstać lista projektów, których realizacja umożliwi osiągnięcie i celów i w konsekwencji wizji rewitalizacji doliny.
5. PRIORYTETYZACJI projektów rewitalizacyjnych – wyborze projektów, od których proces rewitalizacji powinien się rozpocząć, z wykorzystaniem konkretnych kryteriów/narzędzi priorytetyzacji.
6. Określenia SYSTEMU WDRAŻANIA I MONITORINGU długoterminowego planu rewitalizacji doliny – etap ten jest swoistym przejściem od planowania do realizacji.

Rezultaty i doświadczenia

Szczególnie istotne w procesie planowania rewitalizacji doliny rzecznej wydaje się być konsekwentne przeprowadzenie całego procesu w sposób partycypacyjny, upatrujący partnerów bezpośrednio zainteresowanej gminy w instytucjach zarządzających doliną czy infrastrukturą w samej dolinie i jej otoczeniu, podmiotach gospodarczych, organizacjach pozarządowych funkcjonujących w otoczeniu doliny, pozostałych partnerach społecznych i gospodarczych, podmiotach naukowych i naukowo-badawczych, społeczności lokalnej, prywatnych właścicielach/właścicielkach gruntów położonych w dolinie rzecznej. Można wtedy osiągnąć:

• wysoki stopień konsultacji społecznej,

• połączenie dobrej znajomości doliny rzecznej (różnorodne źródła informacji) z okazją poznania i uwzględnienia różnych spojrzeń dotyczących możliwości jej zagospodarowania,

• zaangażowanie szeroko reprezentowanej wspólnoty zainteresowanej rewitalizacją doliny rzecznej (poczucie własności wypracowanych propozycji i rozwiązań, poczucie współautorstwa planu rewitalizacji), które na etapie wdrażania powinno zaowocować motywacją i współodpowiedzialnością za realizację długoterminowej wizji rewitalizacji doliny,

• szansę zawiązania się międzysektorowego Partnerstwa wdrażającego wizję rewitalizacji doliny rzecznej, co powinno się przełożyć zarówno na zwielokrotniony efekt w postaci liczby, wartości i tempa realizowanych projektów rewitalizacyjnych jak i na przejrzystość zorganizowanego na potrzeby procesu rewitalizacji systemu monitoringu.

Co więcej, aby wspomóc pracę nad planami oraz współpracę między zainteresowanymi podmiotami, opracowano w ramach projektu REURIS następujące formularze pomocnicze:

• karta projektu – pozwalająca zebrać i uporządkować szczegółowe informacje na temat każdego z projektów, niezbędna do przeprowadzenia priorytetyzacji projektów,

• matryca Ślepiotka 2025 – narzędzie priorytetyzacji projektów, wzorowane na matrycy GE, dostosowane przez zespół projektu REURIS w Głównym Instytucie Górnictwa (GIG) do specyficznych potrzeb i uwarunkowań rewitalizacji doliny Ślepiotki,

• ankieta delficka – kierowana do ekspertów/specjalistów, służąca wypracowaniu kryteriów oceny procesu rewitalizacji doliny Ślepiotki = mierników sukcesu rewitalizacji doliny oraz czynników „krytycznych" utrzymania efektów realizacji projektu REURIS – inwestycji pilotowej.

B) Udostępnianie informacji oraz promowanie partycypacji społecznej w nawiązaniu do akcji pilotażowej oraz wizji korytarza ekologicznego rzeki i możliwych przyszłych scenariuszy zagospodarowania doliny rzecznej

Strategia partycypacji i komunikacji

Tereny doliny rzeki Ślepiotki, wybrane do przeprowadzenia akcji pilotażowej, są własnością

Miasta Katowice, dzięki czemu zaangażowanie w projekt innych właścicieli gruntów nie było konieczne. Jednakże, do realizacji akcji pilotażowej zaangażowana została lokalna społeczność, a w głównej mierze mieszkańcy sąsiadujący z rewitalizowanym terenem nadrzecznym.

Ze względu na brak możliwości modyfikacji dokumentacji technicznej, partycypacja społeczna skupiała się na rozpowszechnianiu informacji o projekcie REURIS oraz o wszelkich działaniach i postępach inwestycji pilotowej, a także na kontynuacji rewitalizacji oraz wypracowaniu niebiesko-zielonego korytarza doliny rzeki.

Na strategię partycypacji społecznej składały się:

- Spotkania informacyjne z przedstawicielami Rad Jednostek Pomocniczych dzielnic: Piotrowice - Ochojec i Ligota, a także z zainteresowanymi inwestycją pilotową mieszkańcami oraz lokalnymi grupami wsparci
- Warsztaty z udziałem wymienionych powyżej interesariuszy
- Spotkania informacyjne w lokalnych szkołach
- Wystawy w lokalnych szkołach, otwarte dla studentów/uczniów oraz interesariuszy
- Wizyty terenowe z przewodnikiem organizowane dla przedstawicieli Rad Jednostek Pomocniczych dzielnic: Piotrowice - Ochojec i Ligota oraz dla zainteresowanych interesariuszy
- Informacje prasowe (oświadczenia prasowe, informacje o projekcie umieszczane na stronach internetowych...)
- Spotkania i warsztaty z udziałem profesjonalistów oraz przedstawicieli podmiotów instytucjonalnych

Rezultaty i doświadczenia

Spotkania informacyjne: W latach 2009 i 2010 odbyło się wiele spotkań. Stanowiły one okazję do przedstawienia zespołu REURIS osobom zainteresowanym. Podczas tych spotkań możliwe było również zachęcanie do dyskusji oraz przedstawienie swoich racji przez interesariuszy. W efekcie, umożliwiły powstanie lokalnych grup wsparcia rewitalizacji doliny Ślepiotki.

Wystawy organizowane w pobliskich szkołach w pierwszych miesiącach 2010 roku miały na celu rozpowszechnianie informacji na temat realizowanej inwestycji pilotażowej wśród uczniów oraz mieszkańców.

Wizyty terenowe z przewodnikiem miały na celu ukazanie tego „co dzieje się w sąsiedztwie". Kameralny charakter wycieczek pozwolił uświadomić mieszkańcom, że inwestycja pilotażowa jest robiona dla nich, co skutkowało pobudzeniem w nich poczucia odpowiedzialności za ten teren.

Najskuteczniejszymi narzędziami rozpowszechniania informacji na temat projektu były: jego **strona internetowa** (http://reuris-f.gig.eu/pilot/) wraz z galerią zdjęć oraz **forum dyskusyjne** na temat rewitalizacji rzeki Ślepiotki (http://www.reuris.fora.pl/), gdzie wszyscy zainteresowani mieszkańcy mogli zadawać pytania na temat rewitalizacji, projektu REURIS oraz akcji pilotowej w dolinie Ślepiotki, jak również mogli komentować wcześniej odbyte spotkania i warsztaty.

Najważniejszym elementem strategii partycypacji społecznej były **warsztaty** podzielone na dwa cykle:

- a) Warsztaty na temat metod planowania i procedur dochodzenia do konsensusu.
  Spotkania te miały na celu podnoszenie świadomości na temat zalet rewitalizacji obszarów nadrzecznych, analizowanie możliwości i ograniczeń wizji rewitalizacji korytarza ekologicznego rzeki Ślepiotki, jak również dochodzenie do rozwiązań drogą konsensu.
- b) Warsztaty na temat rozwoju zagospodarowania miejskich przestrzeni nadrzecznych (tworzenie scenariuszy oraz praktyki w procedurach dochodzenia do konsensusu)

Ad a) W sierpniu i we wrześniu 2010 roku w ramach projektu REURIS zorganizowane zostały w Katowicach dwa warsztaty konsensusowe dla przedstawicieli społeczności lokalnych z dzielnic zlokalizowanych w dolinie Ślepiotki, tj. Ochojca i Ligoty. Głównymi założeniami były:

- stworzenie ogólnej, długoterminowej wizji doliny Ślepiotki, która stałaby się punktem odniesienia pracy organizacji „Partnerstwo dla Ślepiotki",
- przetestowanie narzędzia dochodzenia do konsensusu (matryca GE) używanego w priorytetyzacji projektów.

Podczas warsztatów konsensusowych metoda ewaluacji i priorytetyzacji projektu zaprezentowana i „przećwiczona" została na przykładowych szkicach stworzonych na potrzeby rewitalizacji doliny Ślepiotki - matryca General Electric.

W celu zwiększenia użyteczności matrycy GE względem Partnerstwa dla Ślepiotki po wspomnianych spotkaniach i przed spotkaniami scenariuszowymi podjęto następujące działania:

- Ocena kryteriów z możliwością korekcji lub zamiany w taki sposób, żeby nowo tworzone kryteria miały bardziej szczegółową formę (środowiskową, społeczną, przestrzenną oraz ekonomiczną) oraz zaadaptowane były do warunków i potrzeb projektu rewitalizacji doliny rzeki Ślepiotki.
- Przygotowanie definicji/szczegółów w ramach każdego kryterium zgodnie z poziomem ich wdrażania oraz przypisanie ich z odpowiednim oznaczeniem w celu uzyskania jeszcze większej zbieżności ewaluacji konkretnego projektu.

Spotkania zaowocowały stworzeniem spójnej wizji zagospodarowania przestrzennego doliny Ślepiotki oraz osiągnięciem/wzrostem możliwości doprowadzenia przez administrację do porozumienia dzięki połączeniu interesów partnerów i zapewnieniu zbieżności ich celów.

Spotkania konsensusowe dla instytucji, sierpień 2010 (© GIG Katowice)

Spotkania konsensusowe z interesariuszami (© GIG Katowice)

Ad b) W lutym 2011 roku zorganizowano cykl warsztatów scenariuszowych.

Punktem „wyjścia" dla spotkań scenariuszowych były:

- efekty warsztatów konsensusowych – obejmujące:
- lista projektów rewitalizacyjnych realizujących wizję zagospodarowania doliny,
- karty projektów opracowane dla wszystkich projektów rewitalizacyjnych,
- narzędzie priorytetyzacji projektów – matryca Ślepiotka 2025.

W tym kontekście nieprzypadkowa była kolejność warsztatów scenariuszowych, które obejmowały cztery kolejne spotkania z:

- profesjonalistami – 1 warsztat,
- społecznością lokalną doliny – 2 warsztaty o identycznej zawartości merytorycznej,
- przedstawicielami podmiotów instytucjonalnych – 1 warsztat.

Spotkania scenariuszowe, luty 2011 (© GIG Katowice)

Spotkania scenariuszowe z udziałem interesariuszy, luty 2011 (© GIG Katowice)

Tabela 2.5-1: *Aspekty partycypacji społecznej w serii spotkań warsztatów scenariuszowych organizowanych w Katowicach*
Źródło: Doświadczenia katowickiego zespołu REURIS, ekspertyza zewnętrzna (Agnieszka Brożowska)

Warsztat scenariuszowy	Cele warsztatu	Zastosowane metody pracy	Osiągnięte rezultaty
Z profesjonalistami	• dopracowanie kart projektów, • priorytetyzacja projektów zagospodarowania Ślepiotki na osi wykonalności, • wskazanie zjawisk/trendów/ tendencji, które mogą zaważyć na rozwoju doliny Ślepiotki do 2025 roku.	• prezentacja, • praca w grupach, • dyskusja, • moderacja wizualna.	• uczestnicy/uczestniczki warsztatu posiadają szczegółową wiedzę na temat planowanych projektów rewitalizacyjnych oraz ich przełożenia na realizację długoterminowej wizji zagospodarowania doliny, • uczestnicy /uczestniczki warsztatu zaproponowali kolejność realizacji projektów – oceniając je pod względem wykonalności w matrycy Ślepiotka 2025 (w dwóch niezależnych grupach, zróżnicowanych pod względem reprezentowanych kompetencji/ instytucji), • uczestnicy/uczestniczki warsztatu wymieniają i poznają swoje opinie na temat proponowanych projektów rewitalizacyjnych, co pozwala na dopracowanie/ uzupełnienie kart projektów, • uczestnicy/ uczestniczki warsztatu uzgadniają zręby systemu monitoringu procesu rewitalizacji doliny Ślepiotki.
Ze społecznością lokalną	• wypracowanie sposobów podtrzymania efektów rewitalizacji doliny przez społeczność lokalną, • priorytetyzacja projektów zagospodarowania Ślepiotki na osi zapotrzebowania.	• prezentacja, • praca w grupach, • dyskusja, • moderacja wizualna.	• uczestnicy/uczestniczki warsztatu posiadają szczegółową wiedzę na temat planowanych projektów rewitalizacyjnych oraz ich przełożenia na realizację długoterminowej wizji zagospodarowania doliny • uczestnicy /uczestniczki warsztatu zaproponowali kolejność realizacji projektów – oceniając je pod względem zapotrzebowania w matrycy Ślepiotka 2025 • uczestnicy/uczestniczki warsztatu wymieniają i uzgadniają opinie na temat warunków/ możliwości udziału społeczności lokalnej w podtrzymywaniu efektów rewitalizacji doliny.

Spotkania te dały możliwość spotkania wszystkich stron zainteresowanych realizacją długoterminowej wizji zagospodarowania doliny Ślepiotki. Możliwe było również porównanie opinii ekspertów z opiniami użytkowników obszaru objętego rewitalizacją, co zaowocowało wypracowaniem konsensusu w kwestii osiągalnych aspektów rewitalizacji oraz pożądanych jej rezultatów.

Doświadczenie, a także posiadana wiedza i przygotowanie do spotkań warsztatowych ekspertów ułatwiło sprawne przeprowadzenie warsztatów, jednakże to mieszkańcy wykazywali większe

zainteresowanie tematem na spotkaniach.

Jednakże, lokalni interesariusze byli zdecydowanie bardziej chętni na dyskusję dotyczącą ogólnych problemów pojawiających się w kontekście rzeki Ślepiotki, przez co nie byli skorzy do omawiania realizacji konkretnych zadań projektu rewitalizacji. Więcej czasu zajęło przekonanie ich do przemyśleń na temat konkretnych działań w kontekście matrycy Ślepiotka 2025 oraz kart projektów.

Najtrudniejsze były pierwsze spotkania - z uwagi na brak doświadczenia zespołu realizującego projekt REURIS oraz brak wiedzy uczestników o projekcie i ogólnej wiedzy o rewitalizacji. Sytuacja zmieniała się z każdym kolejnym spotkaniem, kiedy to zespół realizujący projekt posiadał już większe doświadczenie, jak przeprowadzić dyskusję oraz jak przygotować uczestników do każdego kolejnego warsztatu (np. poprzez uprzednie rozsyłanie materiałów warsztatowych).

C) Ogólna poprawa współpracy pomiędzy stronami zaangażowanymi w procesy rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych w Katowicach - „Partnerstwo dla Ślepiotki"

Strategia ogólnej poprawy współpracy

Aby szerzyć świadomość w kwestii korzyści płynących z projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych a także rozwijać lepsze metody kooperacji między zaangażowanymi stronami, opracowano następujące strategie:

- Prezentacje dla komitetów politycznych
- Prezentacje publiczne i publiczne spotkania planistyczne
- Warsztaty dla wydziałów Miasta Katowice i innych instytucji
- Założenie organizacji pn. „Partnerstwo dla Ślepiotki"

Rezultaty i doświadczenia

Prezentacje dla komitetów politycznych: Projekt REURIS wykorzystany został w celu prezentacji kwestii rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych najważniejszym graczom politycznym Miasta Katowice. Głównym osiągnięciem było przekonanie polityków, że tylko współpraca może prowadzić do konkretnych rezultatów rewitalizacji rzek i miejskich przestrzeni nadrzecznych.

Warsztaty dla poszczególnych wydziałów Urzędu Miasta Katowice i innych instytucji: Wiele wydziałów i innych instytucji zaangażowanych jest w projekty rewitalizacji na terenie miasta Katowice. Aby poprawić współpracę pomiędzy nimi w odniesieniu do rewitalizacji dolin rzecznych (np. rzeki Ślepiotki), zespół projektowy zorganizował wiele spotkań warsztatowych. Z początku główny problemem był fakt, że członkowie niektórych wydziałów oraz instytucji nie znali się i nie wiedzieli czym się zajmują. Tematami tych spotkań były więc z początku ogólne założenia rewitalizacji, interakcji bezpośredniej jak i informacje na temat wdrażania REURIS w Katowicach. Późniejsze spotkania skupiały się głównie na teoretycznych możliwościach poprawy współpracy wewnątrz obszaru rewitalizacji i opracowaniu modelu funkcjonalnego partnerstwa.

Celem do osiągnięcia z końcem tych spotkań była umiejętność owocnej współpracy i podążania za wspólną strategią wszystkich wydziałów. „Partnerstwo" powinno być stworzone w celu promowania rewitalizacji poprzez wspieranie relacji publicznych i partycypacji społecznej.

Założenie organizacji „Partnerstwo dla Ślepiotki": W celu wdrażania wymienionych propozycji, w sierpniu 2010 roku zorganizowano warsztaty konsensusowe dla instytucji. Głównymi założeniami były:

- stworzenie konsensusu odnośnie metod partycypacji w zagospodarowaniu przestrzennym doliny Ślepiotki oraz działania Partnerstwa, które wdrożyłyby ten plan,
- przetestowanie narzędzia dochodzenia do konsensusu (matryca GE) używanego w priorytetyzacji projektów.

Osiągnięte rezultaty:

- uznanie potencjału partnerstwa instytucjonalnych, społecznych i naukowych podmiotów, które powinny być uczestnikami w Partnerstwie dla Ślepiotki,
- stworzenie modeli kooperacji dla Partnerstwa dla Ślepiotki,
- osiągnięcie/wzrost możliwości doprowadzenia przez administrację do porozumienia dzięki połączeniu interesów partnerów i zapewnieniu zbieżności ich celów.

Trzy grupy podmiotów zidentyfikowane zostały jako kluczowi partnerzy w planowanym systemie współpracy przy rewitalizacji doliny rzeki Ślepiotki:

- partnerzy instytucjonalni (na grupę tą składają się instytucjonalni menadżerowie doliny Ślepiotki, służby porządkowe, instytucje edukacyjne oraz, jako koordynator partnerstwa, Urząd Miasta Katowice),
- partnerzy społeczni (nie instytucje), wliczając w to: prywatnych właścicieli gruntów w dolinie Ślepiotki, organizacje pozarządowe działające w dzielnicach leżących nad Ślepiotką, architektów, artystów, historyków, podmioty biznesowe, media oraz lokalne społeczności),
- partnerzy naukowi (uniwersytety i podmioty naukowo badawcze).

Partnerstwo dla Ślepiotki powinno ściśle współdziałać z podmiotami funkcjonującymi w bezpośrednim sąsiedztwie doliny zarówno na etapie planowania jak i zagospodarowania przestrzennego doliny jak i podczas wdrażania planu. Proponowany model operacyjny Partnerstwa dla Ślepiotki polega na stworzeniu stowarzyszenia składającego się z przedstawicieli wszystkich podmiotów i członków wszystkich zainteresowanych stron procesem rewitalizacji doliny Ślepiotki.

Wśród podstawowych uwarunkowań/czynników sukcesu realizacji wizji zagospodarowania doliny Ślepiotki należy wymienić:

• PARTNERSTWO – realizacja wizji zagospodarowania doliny w międzysektorowym Partnerstwie dla Ślepiotki, współpracującym ściśle także z podmiotami funkcjonującymi w bliskim otoczeniu doliny; proponowaną dla Partnerstwa formą organizacji/instytucjonalizacji jest stowarzyszenie,

• PRZYWÓDZTWO – naturalnym liderem Partnerstwa dla Ślepiotki jest Urząd Miasta Katowice, który dla zarządzania Partnerstwem powinien zorganizować zespół zadaniowy, łączący zasoby/kompetencje tych wydziałów, których cele funkcjonowania obejmują/powinny obejmować rewitalizację miejskich przestrzeni nadrzecznych,

• POTENCJAŁY – funkcjonowanie Partnerstwa dla Ślepiotki winno opierać się o dostarczanie przez poszczególnych partnerów uzupełniających się potencjałów/kompetencji i realizację partnerskich projektów na rzecz rewitalizacji doliny z jednej strony, z drugiej – rewitalizacja doliny Ślepiotki powinna w jak największym stopniu uwzględniać potencjały samej doliny – przyrodnicze, kulturowe, historyczne,

• PRZEPŁYW INFORMACJI – podstawą funkcjonowania Partnerstwa dla Ślepiotki jest sprawny przepływ informacji oczekiwanych przez podmioty tworzące strukturę Partnerstwa, określenie i wypełnienie luk informacyjnych, zarządzanie informacją w ramach Partnerstwa,

• PARTYCYPACJĘ – wypracowanie wizji rewitalizacji doliny w sposób oddolny, uwzględniający twórczy wkład przedstawicieli społeczności lokalnych,

• POROZUMIENIE – miarą skuteczności zarządzania Partnerstwem będzie sposób i czas osiągania konsensusu na poszczególnych etapach – budowania wizji rewitalizacji doliny oraz realizacji zaplanowanego zagospodarowania doliny Ślepiotki,

• POSTAWY – kształtowanie pożądanych postaw użytkowników doliny, które zapewnią podtrzymanie efektów rewitalizacji doliny,

• PROMOCJĘ – promowanie idei rewitalizacji doliny i jej efektów.

W Marcu 2011, podczas „cyklu warsztatów scenariuszowych" odbył się warsztat na temat organizacji „Partnerstwa dla Ślepiotki". Punktem początkowym tego spotkania były wyniki warsztatów konsensusowych, wliczając w to:

propozycję składu Partnerstwa dla Ślepiotki,

rolę poszczególnych podmiotów tworzących Partnerstwo,

możliwe modele zorganizowania zespołu zadaniowego ds. rewitalizacji w Urzędzie Miasta Katowice oraz model, zgodnie z którym lider Partnerstwa mógłby się komunikować ze społecznością lokalną doliny Ślepiotki,

Założeniami warsztatów były:

- wybór modelu kooperacji,
- dokładne zdefiniowanie metod zarządzania Partnerstwem dla Ślepiotki.

Podczas warsztatów wykorzystano następujące metody: prezentacje, pracę w grupach, dyskusję oraz moderację wizualną. Uzyskane rezultaty to:

- wskazanie liderowi Partnerstwa modelu zorganizowania zespołu zadaniowego ds. rewitalizacji w Urzędzie Miasta Katowice
- wymiana i uzgodnienie opinii na temat kanałów komunikacyjnych, jakimi winno się posługiwać Partnerstwo
- wskazanie zapotrzebowania informacyjnego w kontekście pożądanego przez wspólnotę zaangażowania danego podmiotu oraz planowanego procesu rewitalizacji doliny Ślepiotki oraz wskazanie możliwości wsparcia PdŚ i realizacji wizji (poprzez wskazanie zasobów – finansowych, materialnych, niematerialnych, itd., jakie może zaangażować podmiot w procesie rewitalizacji doliny),
- wymiana przez uczestników opinii w kwestii dojścia do konsensusu oraz możliwości uzyskania środków finansowych na rewitalizację doliny Ślepiotki.

Kolejne kroki:

- upowszechnienie wyników priorytetyzacji projektów rewitalizacyjnych – wskazanie projektów, od których PdŚ winno rozpocząć realizację wizji zagospodarowania doliny,
- dopracowanie systemu komunikacji wewnątrz Partnerstwa dla Ślepiotki,
- dopracowanie systemu monitoringu – w odniesieniu do procesu rewitalizacji oraz efektywności funkcjonowania PdŚ.

Doświadczenia: W Katowicach, projekt REURIS jako jeden z pierwszych dostarczył możliwości jednoczesnej współpracy wśród przedstawicieli z tak różnorodnych środowisk poprzez wymianę doświadczeń i rozwój wspólnej postawy. Było to dobre podejście, ponieważ zespół REURIS miał możliwość zaangażowania w rewitalizację rzek miejskich wielu ważnych osób (specjalistów). Z początku, jednym z największych problemów był fakt, że przedstawiciele różnych podmiotów starali się osiągnąć jedynie własne cele - trudnym i czasochłonnym było przekonanie ich do wspólnej pracy w osiągnięciu wspólnego dobra. Inny problem stanowiły zastępstwa wysyłane przez zaproszone osoby, które nie mogły się pojawić na konkretnym spotkaniu, te nowe osoby nie wiedziały nic o projekcie i nie były w stanie poprawnie ocenić podejmowanych decyzji. Zdarzało się jednak, że ci „uczestnicy zastępczy" mieli inne spojrzenie na omawiane problemy, co było dodatkową korzyścią. Duża część problemów została rozwiązana w ramach cyklu spotkań i warsztatów; był to wynik coraz lepszego przygotowania warsztatów przez zespół REURIS oraz wzrostu świadomości znaczenia współpracy wśród ich uczestników.

Wnioski / Zalecenia

Wszystkie określone dla Katowic cele były ze sobą ściśle powiązane i wymagały wspólnych, komplementarnych rozwiązań. Dlatego też wszystkie spotkania i warsztaty z mieszkańcami nakierowane były na osiągnięcie założonych celów. To łączone podejście funkcjonowało dość dobrze i umożliwiło osiągnięcie głównych założeń, którymi były:

- zaangażowanie lokalnej społeczności i instytucji w procesy rewitalizacji dolin rzek oraz wspólne poszukiwanie rozwiązań,
- porozumienie mówiące, iż przestrzenie miejskie oraz doliny rzek stanowią wspólny kapitał mieszkańców miasta i rady miasta, a odpowiedzialni za nie jesteśmy wszyscy.

Streszczając cykl warsztatów konsensusowych organizowanych w ramach projektu REURIS powinno się podkreślić, że ich niezbędną cechą była koncentracja na dwóch warstwach planu rewitalizacji:

- wdrożeniowej - tworzeniu spójnej, długoterminowej wizji zagospodarowania przestrzennego doliny Ślepiotki,
- organizacyjno-administracyjnej – zarządzaniu rewitalizacją doliny oraz wspieraniem współpracy na rzecz rewitalizacji doliny Ślepiotki,
- uznanie potencjału partnerstwa instytucjonalnych, społecznych i naukowych podmiotów, które powinny być uczestnikami w Partnerstwie dla Ślepiotki,
- stworzenie modeli kooperacji dla Partnerstwa dla Ślepiotki,
- osiągnięcie/wzrost możliwości doprowadzenia przez administrację do porozumienia dzięki połączeniu interesów partnerów i zapewnieniu zbieżności ich celów.

Streszczając cykl warsztatów scenariuszowych organizowanych w ramach projektu REURIS powinno się podkreślić, że ich niezbędną cechą była koncentracja na dwóch warstwach planu rewitalizacji:

- realizacja - część ta odnosi się do projektów: ich weryfikacji przez reprezentantów społeczności zainteresowanej rewitalizacją doliny Ślepiotki, ukończenia kart projektów zawierających szczegółowe informacje o projektach oraz priorytetyzacji projektów,
- zarządzania organizacją - warstwa ta odnosi się do zarządzania planem rewitalizacji doliny oraz organizacja współpracy w Partnerstwie dla Ślepiotki,
- realizacja planu rewitalizacji - wskazująca na zewnętrzne warunki o możliwym (pozytywnym lub negatywnym) wpływie na plan realizacji, które powinny być monitorowane, uznająca warunki zaangażowania społeczności lokalnej w realizacji planu rewitalizacji oraz określająca rolę społeczności we wspieraniu podtrzymania rezultatów rewitalizacji i wskazywaniu wskaźników monitorowania planu (opinie ekspertów na temat zebrane w formie kwestionariusza Delphi),
- organizacja współpracy w Partnerstwie dla Ślepiotki - wybór modelu działania pożądanego przez społeczność, tworzenie schematu systemu komunikacji w ramach PdŚ oraz stworzenie listy możliwych metod pozyskiwania zasobów do realizacji projektów rewitalizacji w dolinie rzeki.

Efektywność rozwoju wizji i scenariuszy dla rozwoju doliny Ślepiotki uzyskana została poprzez stopniowanie trudności i szczegółów omawianych na spotkania kwestii. Dodatkową zaletą było płynne przejście od spotkań do celów.

Główne zalecenia:

- Spróbujcie połączyć dwie lub więcej kwestii na jednym spotkaniu, zwłaszcza w przypadku, kiedy są ze sobą powiązane;
- Poznajcie różne metody i zaaplikujcie te, które są odpowiednie dla uzyskania danego celu;
- Informujcie i zachęcajcie możliwie jak największą liczbę osób potencjalnie zainteresowanych uczestnictwem w planowanych warsztatach;
- Pozwólcie uczestnikom przygotować się do warsztatów wcześniej, aby uzyskać od nich użyteczne komentarze;
- Zapraszajcie ekspertów w danej dziedzinie (którzy mają również doświadczenie jako koordynatorzy), aby uczestniczyli w i nadzorowali spotkania;
- Starajcie się, aby spotkania były tak interesujące i niemęczące dla uczestników, jak to możliwe.

2.5.2 Doświadczenia w Bydgoszczy

Partycypacja społeczna i działania komunikacyjne w Bydgoszczy obejmują:

- Dostarczenie niezbędnych informacji oraz promowanie partycypacji społecznej w ramach akcji pilotażowej i możliwych scenariuszy
- Opracowanie dokładnego planu rewitalizacji Starego Kanału Bydgoskiego oraz sposobu zarządzania sąsiadującym parkiem
- Opracowanie ogólnych zasad rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych

Wszystkie ze wspomnianych wyżej celów są ściśle ze sobą powiązane i wymagają wspólnych rozwiązań.

Udostępnianie informacji oraz promowanie partycypacji społecznej w nawiązaniu do akcji pilotażowej oraz wizji korytarza ekologicznego rzeki i możliwych przyszłych scenariuszy zagospodarowania doliny rzecznej

Krótki opis akcji pilotażowej

Na teren inwestycji składa się niewielki fragment Starego Kanału wraz z najbliższą okolicą. W okresie rozkwitu, park wzdłuż Starego Kanału był ulubionym miejscem rekreacji mieszkańców Bydgoszczy. Po wypełnieniu części kanału, a co za tym idzie utracie jego znaczenia, jako śródlądowej drogi wodnej, park stopniowo podupadł. Na obszarach parku położonych dalej od centrum miasta zaszły naturalne procesy stymulujące wzrost i rozprzestrzenianie cennych nowych środowisk roślinnych, które sprawiły, że park jest teraz azylem przyrody wśród ciasnych przestrzeni miasta.

Akcja pilotażowa w Bydgoszczy obejmuje stworzenie programu i koncepcji zagospodarowania przestrzennego całego obszaru parku (65 ha), które określą kierunki procesu rewitalizacji parku. Akcja ta polega również na sporządzeniu technicznego projektu inwestycji na pilotażowym obszarze około 3 ha.

Zadaniem inwestycji pilotażowej jest stworzenie w granicach miasta nowej przestrzeni estetycznej, która służyć będzie za miejsce rekreacji mieszkańców, przywracając jednocześnie dawne znaczenie parku wzdłuż Starego Kanału. Stary Kanał jest wyjątkowym przejawem wyobraźni jego oryginalnych twórców i dlatego całość procesu przywracania wartości parkowi wzdłuż Kanału może mieć kluczowe znaczenie dla mieszkańców, jeśli tylko zachowane zostanie znaczenie historyczne i podkreślone zostaną elementy historycznej kompozycji przestrzennej. Poza wiekowym lasem towarzyszącym alejom parkowym obszar ten nie posiada większej wartości, jeśli chodzi o czynniki środowiskowe. Dlatego też istotne jest sadzenie nowych krzewów, drzew i dużych kwietników, w celu poprawienia różnorodności biologicznej terenu. Plan rozwoju parku przewiduje wprowadzenie nowych, umożliwiających aktywności rekreacyjne, elementów, takich jak: schody terenowe, ścieżki, podjazdy dla niepełnosprawnych, kładki, siedziska, stanowiska do gry w szachy. Ponadto, zaplanowane zostały także niezbędne elementy infrastruktury parku, takie jak: oświetlenie, ławki, kosze na śmieci, stojaki na rowery i mały plac zabaw, by wymienić tylko część z nich.

Strategia partycypacji i komunikacji

Obszar pilotażowy jest własnością Miasta; według ustalonych procedur nie było więc potrzeby zaangażowania zewnętrznych interesariuszy w procesie. Zdecydowano jednak, że ich partycypacja w projekcie ma nadrzędne znaczenie. Grupa interesariuszy zdefiniowana została wyłącznie na potrzeby projektu - gama interesariuszy od przyszłych użytkowników parku, aż do instytucji powiązanych z kwestiami parku i Starego Kanału. Beneficjenci zaangażowani byli w proces planowania od samego początku, od przygotowania wytycznych projektu, aż do określenia ostatecznych rozwiązań:

Celem było uświadomienie mieszkańcom znaczenia tego terenu oraz wykorzystanie tego faktu do rozpoczęcia przeprowadzania kampanii informacyjnej dotyczącej inwestycji pilotażowej oraz prezentującej korzyści płynące z samej rewitalizacji. Działanie to doprowadzi do wzrostu wartości i bezpieczeństwa parku. Specyficzny charakter inwestycji pilotażowej oraz jej lokalizacja wzdłuż antropogenicznego Starego Kanału sprawiają, że konieczne jest inne podejście do rewitalizacji niż w przypadku rzek naturalnych. Przygotowane zostały szczegółowe analizy potrzeb i celów rewitalizacji parku wzdłuż Starego Kanału, w odniesieniu do czynników historycznych, warunków hydrotechnicznych oraz odnowy/ochrony środowiska.

Drugim etapem zaangażowania interesariuszy w proces rewitalizacji była ich czynne uczestnictwo w tworzeniu szkiców projektu poprzez uznanie potrzeb przyszłych użytkowników parku oraz instytucji odpowiedzialnych za obszar.

Proces projektowania oraz zatwierdzania ostatecznych rozwiązań przeprowadzony został z udziałem beneficjentów oraz instytucji odpowiedzialnych.

Zastosowane metody:

- Ankiety przeprowadzone na obszarze miasta oraz bezpośrednio w grupie użytkowników parku na terenie trwającej akcji pilotażowej,
- Warsztaty z grupami fokusowymi (mieszkańcy, młodzież, rady dzielnicowe i instytucje powiązane z parkiem i Starym Kanałem),
- Otwarte dyskusje na temat wytycznych projektu pomiędzy specjalistami w instytucjach odpowiedzialnych za inwestycję,
- Specjalnie dla REURIS utworzona została Techniczna Grupa Robocza, służąca jako narzędzie wspierające w procesie realizacji inwestycji projektu w formie spotkań technicznych wraz z włączeniem interesariuszy i instytucji w proces projektowania,
- Projektowe spotkania Grup Wsparcia,
- Warsztaty dla uczniów i studentów na terenie inwestycji pilotażowej,
- Wydarzenia i informacje prasowe (oświadczenia prasowe, strona internetowa, radio i telewizja),
- Spotkania z wydziałami administracji publicznej, biurem planowania oraz przedstawicielami instytucji odpowiedzialnych za park.

Rezultaty i doświadczenia

W czasie trwania projektu przeprowadzono badania społeczne i przeprowadzono wiele spotkań z

myślą o współpracy z interesariuszami oraz ich skutecznej partycypacji w procesie rewitalizacji.

Ankiety i warsztaty grup fokusowych: W początkowej fazie projektu REURIS w Bydgoszczy, zidentyfikowane zostały grupy interesariuszy i przeprowadzone zostały ankiety. Pomogło to zespołowi REURIS zrozumieć oczekiwania interesariuszy względem zmian wynikających z procesu rewitalizacji. Następnym etapem było przeprowadzenie warsztatów dla przedstawicieli kilku grup: mieszkańców, instytucji, właścicieli firm oraz rad dzielnicowych. Uczestnikom spotkań przekazano wyniki szczegółowych badań dotyczących obszaru inwestycji oraz dane na temat wstępnych założeń projektu zagospodarowania terenu. Pracując nad mapą obszaru, uczestnicy wspólnie przeprowadzili analizę SWOT oraz mieli następnie okazję wyrazić swoje oczekiwania względem nowego planu zagospodarowania. Spotkania miały pozytywny rezultat: uczestnicy przekonani byli, że ich głosy zostały wzięte pod uwagę i chętnie uczestniczyli w spotkaniach. Wnioski płynące z tych spotkań pomogły w ustaleniu wytycznych projektu.

Warsztaty dla studentów: W lipcu 2009 zorganizowany został 14-dniowy warsztat dla studentów, mający na celu przybliżenie zakresu obszaru inwestycji i terenu przyległego do niej. Podczas warsztatu przeprowadzono analizę SWOT, która doprowadziła do stworzenia planu zagospodarowania przestrzennego parku, podziału terenu inwestycji na funkcjonalne obszary oraz utworzenia nowych koncepcji rozwoju. Na koniec warsztatów zorganizowano prezentację dotyczącą projektu REURIS i pracy studentów, skierowaną do władz miasta, instytucji i ekspertów. Świeża perspektywa młodych ludzi, studentów architektury z holendersko-polskiego stowarzyszenia naukowego „Urbanizacja", umożliwiła nowe spojrzenie na miejsce inwestycji pilotażowej oraz dostarczyła nowych wytycznych dla przyszłego projektu.

Spotkania Grup Technicznych: Na etapie projektowania, zespół REURIS zorganizował trzy otwarte, moderowane spotkania, w celu umożliwienia przedstawienia i zatwierdzenia rozwiązań proponowanych przez projektanta wybranego do sporządzenia dokumentacji technicznej. Celem było stworzenie ostatecznej wersji wspólnego projektu. Uczestnikami spotkań byli przedstawiciele wydziałów urzędu miasta, konserwator zabytków, instytucje odpowiedzialne za park i Stary Kanał, organizacje pozarządowe związane z parkiem, pobliski klub sportowy, eksperci i konsultanci projektu REURIS. Po tych spotkaniach zespół REURIS zebrał dodatkowe notatki i komentarze, które zostały przesłane projektantowi.

Uczestnicy nie mieli jeszcze styczności z takim podejściem do procesu projektowania, więc z początku spotkania były nieco chaotyczne. Na kolejnych spotkaniach (po głębszym zapoznaniu się z tematem przez uczestników) prace postępowały w dobrej atmosferze, a rezultaty były zadowalające. Wynikające ze spotkań koncepcje i projekty techniczne stworzone zostały na bazie współpracy i pomysłów wielu jednostek, spełniały więc one wiele różnorodnych oczekiwań. Dodatkową zaletą spotkań było szerzenie wśród uczestników świadomości na temat podstawowych aspektów prawidłowego procesu rewitalizacji, które powinno przybrać formę szeroko zakrojonej dyskusji. To interdyscyplinarne podejście pomoże szybko uporać się z problemami pojawiającymi się w następnych fazach projektu.

Poza spotkaniami Grupy Technicznej, zorganizowano serię mniejszych spotkań w grupach określonych jako Grupy Wsparcia, w celu omówienia bardziej konkretnych kwestii powiązanych z procesem projektowania. Celem spotkań tych było poradzenie sobie z bieżącymi kwestiami w celu późniejszego ich uniknięcia w procedurach administracyjnych. Pomogło to zespołowi uniknąć przesunięcia ram czasowych procesu podejmowania decyzji, co mogłoby być spowodowane przez problemy wewnątrz organów administracyjnych.

Public relations: Zespół REURIS udostępniał informacje o projekcie i inwestycji pilotażowej za pośrednictwem lokalnych gazet, radia i telewizji. Informacje te spotkały się z pozytywnym odzewem ze strony mieszkańców. Komentarze na temat informacji związanych z projektem, zamieszczane na forach internetowych, były pozytywne. Często zdarzało się, że informacja pojawiająca się w jednym miejscu powielana była na innych stronach internetowych.

Działania promocyjne przeprowadzane były jednocześnie z innymi miejskimi wydarzeniami o charakterze ekologicznym, gdzie projekt prezentowany był na poziomie lokalnym. Miasto obrało za cel przekonanie mieszkańców do zaadaptowania ekologicznych nawyków poprzez przyjęcia i festiwale, jak np. te organizowane w Europejskim Dniu bez Samochodu oraz Tygodniu Ziemi.. Gdy tylko miasto organizuje konferencje na tematy dotyczące ekologii, zapraszany jest i przedstawiany również projekt REURIS. Im bardziej projekt będzie kojarzony z akcjami wspierającymi środowisko poprzez rewitalizację, tym większa będzie wiedza i świadomość mieszkańców o złożoności projektów rewitalizacji i korzyściach z nich płynących.

Wnioski / Rekomendacje

Podczas dyskusji organizowanych na spotkaniach omawiano również istotną kwestię niezbędnych do przeprowadzenia procesu rewitalizacji procedur. Inne omawiane tematy to kontynuacja działań w późniejszym okresie po zakończeniu inwestycji oraz utrzymanie długoterminowych efektów przeprowadzonej rewitalizacji. Tematem często poruszanym przez uczestników, w charakterze dobrego przykładu, była inwestycja pilotażowa w Bydgoszczy. Dowodzi to, że pomocne jest powiązanie teoretycznych zasad rewitalizacji z bezpośrednimi kwestiami praktycznymi, najlepiej z konkretną lokalizacją, która znana jest respondentom. Dzięki doświadczeniu w faktycznym procesie realizacji, dane dotyczące założeń rewitalizacji mają oparcie w rzeczywistości. Niemożliwe jest stworzenie planu opartego wyłącznie na bazie założeń teoretycznych. Refleksja nad rzeczywistymi problemami jest kluczowym elementem wartościowej dyskusji, prowadzącej do wypracowania konstruktywnych propozycji.

Najlepsze rezultaty wynikały ze spotkań, gdzie uczestnicy stanowili różnorodną grupę interesariuszy, a dokładnie organów decydujących, specjalistów oraz przyszłych użytkowników obszaru. Każda z tych grup miała odmienne podejście do tematu i wyrażała inne oczekiwania; pomogło to zespołowi REURIS opracować wspólną propozycję.

Podczas pracy z interesariuszami, jedną z pojawiających się kwestii była stosunkowo niska wiara w proces rewitalizacji. Poza niewielką grupą entuzjastów, większość uczestników (głównie mieszkańców) wyraziła obawy dotyczące tego, czy proces rewitalizacji w ogóle zostanie przeprowadzony, a jeśli nawet tak się stanie, to czy jego rezultaty będą zgodne z oczekiwaniami i możliwe do utrzymania na dłuższą metę. Jednakże, większość uczestników o pesymistycznym nastawieniu z łatwością zarażała się pozytywnym sposobem myślenia entuzjastów rewitalizacji, kiedy przedstawione zostały dowody i argumenty dotyczące możliwości odniesienia sukcesu w projektach tego typu.

Początkowe negatywne nastawienie wynikać mogło z braku partycypacji społecznej w procesie rewitalizacji Bydgoszczy. Mieszkańcy nie są przyzwyczajeni do brania ich zdania pod uwagę w działaniach inwestycyjnych organizowanych przez miasto. Pozytywne doświadczenia związane z inwestycją pilotażową projektu sprawiły, że uczestnicy spotkań zdali sobie sprawę, że także ich zdanie ma znaczenie w tego typu procesach.

Wszystkie działania powiązane z procesem zmian w inwestycji pilotażowej podjęte były z udziałem beneficjentów i z myślą, że takie zaangażowanie społeczności lokalnych i instytucji związanych z danym obszarem sprawia, że bardziej utożsamiają się oni z danym miejscem i uważają je za „ich własne". Innym celem było uświadomienie im, że projekt przeprowadzony był dla nich jak i *pro publico bono*. Działania tego typu mogą prowadzić do lepszej integracji społeczności lokalnej w przyszłości, większej świadomości na temat bezpiecznego użytkowania obszaru oraz powszechnej wiary w pozytywne rezultaty dobrze przeprowadzonego procesu rewitalizacji.

2.5.3 Doświadczenia w Brnie

Partycypacja społeczna i czynności komunikacyjne w Brnie skupiały się na:

- A) Dostarczaniu informacji i promowaniu partycypacji społecznej w kontekście akcji pilotażowej
- B) Promowaniu intensywnej komunikacji pomiędzy zespołem wdrożeniowym a właścicielami nieruchomości z obszaru objętego projektem

A) Dostarczanie informacji i promowanie partycypacji społecznej w kontekście akcji pilotażowej

Krótki opis projektu

Rzeka Stara Ponávka jest długim na 3.67 km sztucznym strumieniem wodnym (młynówką), który płynie bardzo blisko centrum miasta. Jego północny fragment płynie przez stary obszar przemysłowy, natomiast część południowa przez obszar mieszkalny i obszar mieszany. Młynówka łączy dwie główne rzeki Brna - Svitavę i Svratkę. Nie nadaje się ona do użytku, jest częściowo zarośnięta i ogólnie niedostępna mieszkańcom. Na dzień dzisiejszy odbywa się stopniowa transformacja w kilku obszarach zindustrializowanych.

Naszą wizją jest przekształcenie Starej Ponávki w niebiesko-zieloną oś wkomponowaną w miejską strukturę Brna. Celem tego projektu jest stworzenie kompleksowego przygotowania rewitalizacji Starej Ponávki wraz z otaczającym ją obszarem. Składać się na to będą 3 fazy: konceptualna, wdrażania oraz rozpowszechniania. Oczekiwane są następujące pozytywne rezultaty: rewitalizacja szerszego obszaru, stworzenie nowych warunków rekreacji i wypoczynku,

Kompleksowy szkic rewitalizacji Starej Ponávki

połączenia piesze i rowerowe między rzekami Svitavą i Svratką, nowy element łączący centrum miasta z jego wiejskimi obrzeżami, stworzenie połączonego systemu miejskich obszarów zielonych powiązanych ze strumieniem (oś zielona), możliwość dostępu mieszkańców do rzeki, ekologiczna reaktywacja rzeki i jej nadbrzeża oraz wzrost świadomości publicznej w kwestii miejskich przestrzeni nadrzecznych.

Strategia komunikacji

Strategia komunikacji projektu rewitalizacji Starej Ponávki została przygotowana w kwietniu 2009 roku przez organizację Partnerstwa Środowiskowego w bliskiej współpracy z przedstawicielami Miasta Brno ds. projektu w celu ustalenia ram czasowych i narzędzi komunikacji z mieszkańcami i partnerami lokalnymi.

Strategia ta oparta była na następujących punktach:

- Jest to unikalny projekt, w którym Miasto Brno usiłuje ponownie włączyć strumień Stara Ponávka w struktury życia miejskiego.
- Projekt ten skupia się na względnie dużym obszarze - rzeka płynie przez obszar katastralny Zábrdovice (Brno Centrum i Brno Północ), Trnitá (Brno Centrum) oraz Komárov (Brno Południe) i ma długość około 3.7 km.
- Projekt finansowany jest z funduszy UE, inne miasta Europy centralnej dzielą się swoimi doświadczeniami i wiedzą.
- Zrównoważenie i możliwość wdrożenia projektu zależą od ścisłej współpracy z partnerami lokalnymi takimi jak właściciele nieruchomości na danym obszarze, władze lokalne oraz wyspecjalizowane, publiczne i pozarządowe organizacje.
- Interdyscyplinarna współpraca nadal nie jest częstą praktyka w czeskich miastach.

Główny cel strategii komunikacji został sformułowany w dwóch kluczowych wymiarach:

- 1) Jako potrzeba poinformowania zaangażowanych podmiotów oraz szerokiej publiki o rewitalizacji danego obszaru oraz zdobycie poparcia tych stron oraz mieszkańców w kwestii planów projektu.
- 2) Aby umożliwić partycypację istotnych stron w samym procesie planowania projektu rewitalizacji.

Dlatego też narzędzia komunikacyjne zostały głównie skupione na:

- Wyjaśnieniu znaczenia rzek i strumieni dla jakości życia w mieście.
- Informowaniu na temat potencjalnych i konkretnych form rewitalizowanych rzek na obszarach miejskich.
- Integracji instytucji i mieszkańców w procesie planowania projektu rewitalizacji na danym obszarze.
- Zapewnieniu poparcia dla projektu ze strony polityków miejskich i dzielnicowych, właścicieli nieruchomości, ekspertów oraz społeczności.
- Zainicjowaniu konkretnych działań przez podmioty zaangażowane, co prowadziłoby do rewitalizacji indywidualnych obszarów dzięki finansowaniu przez prywatne fundusze lub dotacje.

Z myślą o tych celach ustalono trzy kategorie komunikacyjnych grup docelowych:

- 1) Grupy czynnie prowadzące projekt, wliczając w to lokalne grupy wsparcia, właścicieli nieruchomości znacząco zaangażowanych w projekt, władze lokalne (przedstawiciele dzielnic miasta na danym obszarze) oraz grupy konsultacyjne projektu.
- 2) Grupy wsparcia projektu (zainteresowani mieszkańcy), wliczając w to miejskie organy samorządowe, właścicieli nieruchomości zaangażowanych w projekt, lokalne organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, spółdzielnie mieszkaniowe i szkoły.
- 3) Grupy, które trzeba poinformować, rozumiane jako niesprecyzowana opinia publiczna.

Dla celów oceny powodzenia komunikacji projektu wybrano następujące kryteria ogólne:

- Akceptację publiczną względem intencji rewitalizacji obszaru
- Rozwój świadomości środowiskowej wśród mieszkańców
- Rozpowszechnianie wiedzy środowiskowej

Specyficznym wskaźnikiem sukcesu komunikacji projektu była liczba artykułów dotyczących przedsięwzięcia/odniesień do niego w prasie, osób odwiedzających stronę projektu, uczestników wystaw i prezentacji, uczestników publicznych dyskusji i warsztatów, kontaktów poprzez e-maile oraz liczba lokalnych inicjatyw zainteresowanych projektem.

W celu dotarcia do wszystkich grup docelowych w Projekcie rewitalizacji Starej Ponávki zaproponowano następujące narzędzia komunikacyjne:

- **Biuletyn elektroniczny** - 1-2 strony (format A4) podsumowujące bieżący status projektu, wydawane mniej więcej raz na jeden do trzech miesięcy
- **Obszerny raport** - Materiał informacyjny podsumowujący rezultaty etapów projektu, wydawany dwa razy w roku w formie elektronicznej lub papierowej
- **Strona projektu** - Prosty portal internetowy przekazujący cele i czas projektu, jego częściowe rezultaty orz bieżące wydarzenia. Odwiedzający mają możliwość wypełnienia kwestionariusza lub umieszczenia komentarza
- **Artykuły w biuletynach lokalnych** (*Metropolitan*, biuletyny dzielnicowe, itp.) - Artykułu i/lub regularne kolumny dostarczające łatwych do przyswojenia informacji o celach i czasie projektu, jego częściowych rezultatach orz bieżących wydarzeniach
- Oświadczenia i konferencje prasowe
- Wystawy
- **Wydarzenia, imprezy -** publiczne zgromadzenia otwarte dla mieszkańców, takie jak przejażdżki łodzią, akcje sprzątania rzeki, itp. Mają one na celu promowanie projektu
- **Panel/Panele informacyjne** - panele informacyjne dostarczają informacji o realizacji projektu w prostej formie używając atrakcyjnej grafiki, wystawiane są w kluczowych miejscach (takich jak URBANCENTRUM, wybrane budynki administracji publicznej w Brnie oraz miejsca organizowania warsztatów)
- **Spotkania/warsztaty planistyczne** - publiczne spotkania określające cele i czas projektu, jego częściowe rezultaty oraz bieżące wydarzenia, a także dające uczestnikom możliwość czynnego uczestnictwa w planowaniu projektu

Doświadczenia i rezultaty

Biuletyn elektroniczny: Początkowy zamiar stworzenia biuletynu elektronicznego raz na jeden do trzech miesięcy nie był możliwy do zrealizowania. Cel stworzenia względnie regularnego biuletynu zaadaptowany został do ram czasowych projektu z powodu raczej długich przerw między wynikami prac zespołu badawczo-projektowego na każdym etapie. Publiczna broszura informacyjna rozdawana była na spotkaniach publicznych i spotkaniach właścicieli nieruchomości. W wystarczającym stopniu cel ten spełniała również strona projektu, gdzie zamieszczano ważne informacje i częściowe rezultaty projektu (patrz poniżej). Zaproszenia elektroniczne na spotkania publiczne oraz informacje o wynikach spotkań również stanowiły częściowy substytut biuletynu.

Wyczerpujący raport: Strona projektu okazała się wystarczającym narzędziem regularnego dostarczania informacji. Zamieszczane tam były wszystkie ważne informacje i częściowe rezultaty projektu; dlatego też porzucono początkową koncepcję stworzenia wyczerpującego raportu.

Internetowa strona projektu: W celu spełniania założeń akcji pilotażowej w maju 2009 roku pod adresem http://www.ponavka.brno.cz powstała niezależna, okresowo uaktualniania strona. Stronę tą charakteryzuje łatwość nawigacji, kreatywność oraz nowoczesny wygląd. Dostarcza ona również odpowiedniej ilości informacji o projekcie. Główne założenia projektu, które zrealizowano do tej pory zostały zamieszczone i opisane na stronie (są to między innymi zrealizowane kompleksowe badania rewitalizacji Starej Ponávki, wyniki warsztatów ze studentami, zaproszenia na spotkania związane z projektem oraz zdjęcia). Odwiedzający stronę mają możliwość dodawania własnych komentarzy, choć funkcja ta nie cieszy się dużym zainteresowaniem.

Artykuły w biuletynach lokalnych: Początkowy plan komunikacji zakładał niezależne wydawanie materiałów zarówno przez koordynatora projektu, jak i przedstawicieli rad dzielnicowych dzielnic objętych projektem rewitalizacji Starej Ponávki. W miejskim miesięczniku *Metropolitan* oraz kwartalniku dzielnicy Brno Południowe (*Kurier Południowy*) pojawiło się parę artykułów na temat projektu.

Oświadczenia i konferencje prasowe: W celu poinformowania społeczeństwa o wynikach realizacji każdej z faz projektu oraz nadchodzących spotkaniach wydawane był oświadczenia prasowe. Oświadczenia te pojawiły się (lub nawiązano do nich) w wielu lokalnych i regionalnych gazetach, reportażach telewizyjnych oraz wywiadzie dla Radia Petrov.

Wystawy: W ramach projektu zorganizowano trzy wystawy. Pierwsza z nich, zatytułowana „Rzeki i nabrzeża Brna", przeprowadzona została z inicjatywy grup eksperckich oraz cywilnych i miała na celu zwrócenie uwagi na historię i znaczenie rzek w mieście. Druga z wystaw zorganizowana w ramach projektu rewitalizacji Starej Ponávki skupiała się na projektach sporządzonych w czasie warsztatów ze studentami (patrz niżej). Trzecia i zarazem ostatnia wystawa miała na celu całościowe przedstawienie projektu oraz jego dorobków. Wystawa „Rzeki i nabrzeża Brna" organizowana była w czterech kluczowych budynkach administracyjnych miasta na przestrzeni 2008 i 2009 roku (Biblioteka im. Jiří Mahena, Uniwersytet Rolnictwa i Leśnictwa im. Mendela w Brnie, Galeria Vaňkovka oraz Szpital Braci Miłosiernych). Wystawa prac studenckich odbyła się w brneńskim URBANCENTRUM, trwała ona od grudnia 2009 do lutego 2010. Ostatnia z wystaw projektu również odbyła się w URBANCENTRUM w terminie od maja do lipca 2011 roku. Podsumowywała ona i przedstawiała sam projekt, podjęte w jego ramach

działania oraz efekty ich realizacji w czasie trwania projektu od września 2008 roku. Społeczeństwo okazało zainteresowanie tematem podjętym na opisanych wystawach.

Wydarzenia, imprezy: Celem zaplanowanej inicjatywy było podkreślenie znaczenia rzek w życiu miejskim poprzez niekonwencjonalne wydarzenie społeczne, które byłoby atrakcyjne medialnie. Pomysł ten zainspirowany był rejsem po rzece Svitava zorganizowanym w 2008 roku przez stowarzyszenie cywilne Veronica, któremu towarzyszyły wykłady i wydarzenie kulturalne wzdłuż nabrzeża rzeki. Omawiane wydarzenie społeczne nie zostało jednak zorganizowane w ramach projektu. Spowodowane było to głównie odmiennym charakterem obszaru objętego projektem (po Starej Ponávce nie można poruszać się łodzią). Nie stworzono planów odnośnie innych możliwych form wydarzeń organizowanych w ramach projektu.

Wykłady i prezentacje: W ramach publicznej prezentacji projektu zorganizowano wykłady dla mieszkańców w Dům pánů z Kunštátu - Brneńskim Domu Sztuki (12 marca 2009) oraz dla studentów na Uniwersytecie Rolnictwa i Leśnictwa im. Mendela (23 marca 2009), a także przygotowano prezentację na Międzynarodowych Targach Ochrony Środowiska ENVI w Brnie (maj 2009), itp.

Broszura informacyjna: W ramach projektu stworzono broszurę informacyjną zatytułowaną „Przykłady Dobrych Praktyk w Rewitalizacji Cieków Wodnych na Przestrzeniach Miejskich w Czechach". Kolorowa, 30 stronicowa broszura podaje przykłady zrealizowanych projektów rewitalizacji cieków na przestrzeniach miejskich. Została ona przetłumaczona na język angielski na użytek zagranicznych partnerów projektu oraz innych zainteresowanych stron. Broszura, w której znaleźć można było wysokiej jakości fotografie (porównanie zdjęć przed i po) oraz krótkie podsumowanie każdego z projektów, została rozesłana do około 100 instytucji na terenie Czech. W sumie rozesłano 400 egzemplarzy broszury. Część z broszur trafiła również bezpośrednio do rąk partnerów projektu i innych podmiotów. Głównym zadaniem broszury jest zarówno zaprezentowanie partnerom projektu, jak i instytucjom niezaangażowanym w projekt koncepcji i znaczenia rewitalizacji cieków na przestrzeniach miejskich.

Panele informacyjne: Jesienią 2011 roku przygotowano pięć paneli informujących o realizacji projektu w prosty i klarowny sposób, które zostały usytuowane na terenie objętym projektem - wzdłuż korytarza ekologicznego Starej Ponávki.

Spotkania i warsztaty planistyczne

Pierwsze spotkanie lokalnej grupy wsparcia: W ramach projektu powstała lokalna grupa wsparcia składająca się z jedenastu członków. W skład tej grupy weszli urbaniści, architekci, działacze na rzecz ochrony przyrody, specjaliści od zagospodarowania zasobów wodnych i inni eksperci z prywatnych firm, sektora non-profit oraz środowiska akademickiego. Celem założenia grupy było stworzenie zespołu niezależnych ekspertów, który dostarczałby istotnych rad i uwag w procesie realizacji projektu. Wstępne spotkanie grupy odbyło się już na samym początku projektu (29 stycznia 2009). Lokalna grupa wsparcia pojawiała się również na innych, późniejszych spotkaniach i warsztatach organizowanych w ramach projektu.

Pierwsze spotkanie publiczne: Pierwsze spotkanie publiczne odbyło się 6 maja 2009 roku w centrum kultury Vaňkovka. Uczestniczyło w nim 42 przedstawicieli rządowych, właścicieli nieruchomości, ekspertów oraz członków społeczeństwa. Spotkanie miało na celu przede wszystkim zapoznanie szerszej publiki z zakresem projektu, jego intencją, głównymi zadaniami

oraz przewidywanym czasem realizacji. Miało ono również na celu zwrócenie uwagi właścicieli nieruchomości na obszar objęty projektem oraz zaproszenie ich do udziału w projekcie. Pierwsze z organizowanych spotkań zostało w mediach przyjęte bardzo przychylnie (reportaż telewizyjny na żywo).

Drugie spotkanie publiczne: Drugie ze spotkań publicznych odbyło się 9 grudnia 2009 roku, tym razem miejscem spotkania było brneńskie URBANCENTRUM i wzięło w nim udział 27 osób. Celem spotkania było poinformowanie społeczeństwa o wynikach kompleksowej analizy procesu rewitalizacji Starej Ponávki oraz proponowanych wstępnych działaniach na obszarze objętym projektem.

Trzecie spotkanie publiczne: Na trzecim ze spotkań przedstawiony został szkic kompleksowej analizy procesu rewitalizacji Starej Ponávki. Odbyło się ono 23 czerwca 2010 roku w centrum kultury Vaňkovka i wzięły w nim udział 22 osoby. Przedstawiono na nim dokładnie każdą z wydzielonych części obszaru objętego projektem oraz osiągnięto porozumienie z właścicielami nieruchomości odnośnie charakteru działań zaproponowanych w następnej fazie tworzenia dokumentacji projektu. Liczba i charakter uczestników spotkania znacząco wpłynął na dyskusję na temat zaprezentowanych projektów. Przedyskutowano również koncepcję zespołu badawczo-projektowego z udziałem grupy architektów, którzy obstawali przy mniej naturalnym podejściu do projektu. Pomimo pewnych trudności, zebrano wiele cennych komentarzy, które dostarczyły zespołowi istotnych informacji.

Czwarte spotkanie publiczne: Na czwartym spotkaniu publicznym przedstawiono szczegółową dokumentację procesu rewitalizacji trzech wybranych lokalizacji wzdłuż Starej Ponávki. Spotkanie to odbyło się 29 marca 2010 roku w centrum kultury Vaňkovka i uczestniczyło w nim 35 osób. Założenia spotkania zostały w pełni spełnione, dokładnie przedstawiono na nim każdą z wydzielonych części obszaru objętego projektem. Samo spotkanie charakteryzowało się ogólną akceptacją proponowanych działań przez osoby w nim uczestniczące.

Czwarte spotkanie planistyczne w Brnie

Piąte (ostatnie) spotkanie publiczne:

Ostatnie spotkanie odbyło się 28 czerwca 2010 roku w URBANCENTRUM i uczestniczyło w nim 40 osób. Celem spotkania było przedstawienie całości procesu wdrażania projektu, efektów jego realizacji oraz kroków, które będą podejmowane w przyszłości. Na spotkaniu dowiedzieć się można było również o przykładach pomyślnie zakończonej rewitalizacji w Pradze. Założenia spotkania zostały w pełni spełnione, a kwestie na nim omówione spotkały się z akceptacją uczestników.

Warsztaty planistyczne z ekspertami: Po części badawczo-analitycznej procesu rewitalizacji Starej Ponávki zorganizowany został warsztat planistyczny z wybranymi ekspertami. Warsztat ten odbył się 27 stycznia 2010 roku, również w brneńskim URBANCENTRUM. Wzięło w nim udział 31 zaproszonych ekspertów, a jego celem było omówienie ogólnej wizji obszaru objętego projektem. Większość uczestników stanowili specjaliści od dłuższego czasu pracujący nad rozwojem miejskim Brna w różnych dziedzinach, takich jak urbanistyka, architektura, ochrona środowiska, zarządzanie zasobami wodnymi, transport, itp.

Warsztat ze studentami oraz publiczne zaprezentowanie jego rezultatów: Jako część kompleksowej analizy procesu rewitalizacji Starej Ponávki zorganizowany został warsztat, w którym uczestniczyli studenci z trzech szkół wyższych (Wydział Architektury Politechniki Brneńskiej, Uniwersytet Rolnictwa i Leśnictwa im. Mendela w Brnie oraz Wydział Architektury Słowackiej Wyższej Szkoły Technicznej w Bratysławie). Spotkanie to odbyło się w dniach 26-28 października 2009 roku w centrum kultury Vaňkovka. Prezentacja jego rezultatów odbyła się w tym samym miejscu już dzień później (29 października 2009 roku) i uczestniczyło w niej 33 studentów, wykładowców, członków zespołu badawczo-projektowego, reprezentantów władz lokalnych, itp.

Głównym założeniem projektu było wygenerowanie inspirujących pomysłów względem konkretnych działań na obszarze objętym projektem. Studenci mieli za zadanie zaprojektować konkretne działania dla czterech lokalizacji wskazanych przez zespół projektujący, co umożliwiało pracę z projektami studentów już we wczesnej fazie analitycznej projektu. Cel ten został w pełni osiągnięty, a bliska współpraca zespołu badawczo-projektowego ze studentami i wykładowcami oraz wielodziedzinowy charakter pracy studentów miały wymierne korzyści dla projektu. Po zakończeniu warsztatów prace studentów zostały zaprezentowane publicznie. Końcowe wersje wspomnianych planów zostały również zamieszczone na stronie internetowej projektu.

Komitety rozwoju: W celu koordynacji, planowania, oceny oraz stworzenia szczegółowej dokumentacji kompleksowej analizy procesu rewitalizacji Starej Ponávki zostało zorganizowanych kilka spotkań pomiędzy głównym koordynatorem projektu a najważniejszymi przedstawicielami Miasta Brno, zespołem badawczo-projektowym, itp.

Spotkania z istotnymi dla projektu instytucjami: Poza spotkaniami z właścicielami nieruchomości w ramach projektu odbyła się również seria spotkań z instytucjami objętymi projektem oraz innymi stowarzyszeniami istotnymi dla projektu, takimi jak różne wydziały administracyjne Miasta Brno, Povodi morava (Agencja Dorzecza Morawy), Brněnské vodovody a kanalizace (Brneńska Agencja Wodociągów i Kanalizacji) oraz dzielnice Brno Południowe, Brno Centrum i Brno Północne. Przedstawicieli wyżej wymienionych instytucji zaproszono również do wzięcia udziału w komitetach rozwoju (patrz wyżej).

B) Promowanie intensywnej komunikacji pomiędzy zespołem wdrożeniowym a właścicielami nieruchomości na obszarze objętym projektem

Strategia

Już na pierwszym spotkaniu z mieszkańcami okazało się, że nie będą one wystarczające do uzyskania wymaganej intensywnej i produktywnej komunikacji z właścicielami nieruchomości. Dlatego też Zastępca Burmistrza Brna wysłał oficjalne pismo do wszystkich istotnych właścicieli nieruchomości w celu poinformowania ich o zamierzeniach projektu, a także by uzyskać od nich informacje dotyczące intencji względem danego obszaru oraz by zaprosić ich do udziału w projekcie. Wówczas, na podstawie owego pisma, zorganizowano i przeprowadzono spotkania indywidualne.

Doświadczenia i rezultaty

W trakcie prac rozwojowych związanych z opracowaniem kompleksowych badań nad rewitalizacją Starej Ponávki odbyło się około 12 spotkań, w których udział wzięło około 20 istotnych właścicieli nieruchomości. Pozostałe spotkania odbyły się podczas opracowywania szczegółowej dokumentacji projektu.

Spotkania te osiągnęły swój cel, a zdecydowana większość właścicieli wyraziła poparcie względem założeń projektu.

Wnioski / Rekomendacje

Ocena procesu partycypacji partnerów lokalnych i publicznych

Silne strony / czynniki wspierające:

- Projekt dotyczy zagadnienia, które jest aktualnie często poruszane w Czechach oraz Brnie, a tym samym sprawiając, że jest ono w pewnym stopniu atrakcyjne medialnie.
- Projekt jest interesujący również ze względu na znaczenie obszaru objętego projektem, który, choć był zaniedbywany przez wiele lat, stanowi potencjalny obszar rozwoju („południowe centrum miasta").
- Główny koordynator projektu brał czynny udział w procesie komunikacji.
- Komunikacja między zespołem wdrożeniowym a właścicielami nieruchomości na obszarze objętym projektem była bardzo intensywna.
- Bardzo aktywna partycypacja społeczna w trakcie spotkań (aktywność ta przybierała formę pytań, komentarzy oraz pomysłów dla zespołu odpowiedzialnego za opracowanie projektu).
- Organizowanie publicznych dyskusji w centrum kultury Vaňkovka okazało się bardzo korzystne z uwagi na możliwość różnorodnej adaptacji wnętrza (aranżacja pomieszczeń może być zmieniana zgodnie z potrzebami danych warsztatów, wystaw, wykładów, itp.), a także dlatego, że Vaňkovka jest znana jako miejsce organizowania nieformalnych dyskusji publicznych oraz inicjatyw społecznych i studenckich. Miejsce to jest położone w centrum miasta, dzięki czemu jest łatwo dostępne.
- Skorzystanie z brneńskiego URBANCENTRUM okazało się tylko częściowym sukcesem. Wnętrze nie jest zbyt elastyczne, jednakże sprzyja wystawom, niektórym prezentacjom i dyskusjom, a także jest położone w centrum miasta, przez co jest łatwo dostępne. W oczach mieszkańców URBANCENTRUM jest miejscem, gdzie można zasięgnąć informacji o projektach dotyczących rozwoju miasta oraz wypełnić kwestionariusze na temat aktualnych projektów, itp.
- W Brnie znajdują się dwa uniwersytety mogące uczestniczyć w podobnych projektach.
- W Brnie istnieją organizacje typu non-profit zajmujące się ochroną przyrody, urbanistyką oraz gospodarką wodną (Veronica i Związek dla Rzeki Morawy).
- Stosunkowo wysoki poziom poparcia ze strony właścicieli nieruchomości.
- Stosunkowo wysoki poziom poparcia dla projektu ze strony działaczy miejskich (na przykład Zastępcy Burmistrza) oraz działaczy dzielnicowych.

Słabe strony / czynniki utrudniające

- Założenia strategii komunikacji lub inne metody okresowej oceny jej sukcesu nie zostały należycie zdefiniowane (pod względem ilościowym).
- Niewielka liczba uczestników na spotkaniach publicznych.
- W fazie badań i planowania projektu było bardzo trudno zobrazować społeczeństwu złożoność i zasięg projektu.
- Brak atrakcyjnego narzędzia komunikacji (planowane spotkanie towarzyskie nie odbyło się).

Problemy i zewnętrzne przeszkody w komunikacji projektu:

- Złożoność niektórych planów rozwoju Miasta Brna związanych z obszarem objętym projektem rewitalizacji Starej Ponávki. Na przykład zagorzała dyskusja pomiędzy ekspertami i przedstawicielami dzielnicy miasta dotycząca planów „nowego miejskiego bulwaru", które mogłyby kolidować z działaniami rewitalizacyjnymi.

Projekt Rewitalizacji Starej Ponávki jest jednym z pierwszych znaczących projektów, który od początku był zaplanowany z myślą o społeczeństwie i partycypacji partnerów lokalnych. Bez wątpliwości przyczynił się do tego udział środków unijnych w projekcie oraz jego realizacja z czynnym udziałem partnerów zagranicznych, dla których partycypacja społeczna jest niezbędnym elementem wdrażania ważnych planów miejskich. Monitorowanie elementu komunikacji w projekcie nadzorowane było przez zewnętrznego konsultanta socjologicznego.

Ustalone założenia projektu i strategia komunikacji zostały spełnione. Przedsięwzięcie zyskało sporą renomę i akceptację wśród mieszkańców Brna. Na dzień dzisiejszy najważniejszym zadaniem jest pozyskanie aprobaty jak największej ilości zainteresowanych grup (właścicieli nieruchomości, przedstawicieli dzielnicy miasta, itp.), na które przyszła realizacja projektu będzie miała największy wpływ. Oczekuje się, że w następnej fazie projektu wzrośnie zainteresowanie ze strony mieszkańców i instytucji, ponieważ mogą oni skorzystać na niektórych zmianach w obszarze objętym projektem (rozwój nabrzeża, rozwój parku, ścieżki piesze i rowerowe, itp.).

Projekt spełnił również założenia związane z podniesieniem świadomości społecznej na temat środowiskowych aspektów rewitalizacji cieków wodnych na terenach miejskich. Wystawy, internetowa strona projektu, prezentacje projektu na spotkaniach publicznych oraz względnie wysokie zainteresowanie medialne dowodzą, że przedstawiciele administracji Miasta Brna odnieśli sukces wybierając aktualny i istotny dla miasta temat, cieszący się zainteresowaniem mieszkańców miasta, w którym rzeki od zawsze odgrywały dość ważną rolę. Informacje dotyczące projektu są poszukiwane przez młodych ludzi, którzy mogli spotkać się z danym tematem na uczelni i/lub w pracy (ochrona przyrody, zarządzanie gospodarką wodną, architektura, urbanistyka, itp.) oraz dla starszych mieszkańców, którzy czują pewną więź z historią miasta i przeobrażaniem jego rzek.

Na podsumowanie można stwierdzić, że strategia komunikacji w projekcie została dobrze zaplanowana i, pomimo kilku nieistotnych zmian, zrealizowana w pełni w trakcie wdrażania projektu.

Na podstawie tych doświadczeń można sformułować poniższe zalecenia, które mogą znaleźć zastosowanie w podobnych projektach:

- Należy ustalić kryteria oceny wdrażania strategii komunikacji już na samym początku projektu.

- Zamieszczenie na stronie projektu licznika odwiedzin (w celu monitorowania liczby odwiedzin, odwiedzin w czasie wdrażania projektu lub czasie publikacji różnych projektów, itp. - np. przy pomocy narzędzia Google analytics).
- Należy zapewnić prostą formę oceny aktywności i projektu dla kluczowych spotkań publicznych oraz warsztatów planistycznych.
- Należy zaplanować i przeprowadzić niekonwencjonalne i atrakcyjne medialnie spotkania społeczne, które umożliwią dostarczenie różnorodnych informacji o projekcie.
- Należy utrzymywać wysoki poziom komunikacji w fazie wdrażania projektu (poprzez warsztaty planistyczne).

2.5.4 Doświadczenia w Pilznie

Partycypacja społeczna i czynności komunikacyjne w Pilznie skupiały się na:

- A) Zaangażowaniu interesariuszy w rozwój wszystkich rzek w mieście oraz projekt na wyspie Božkov
- B) Usprawnieniu metod planowania i wdrażania

A) Zaangażowanie interesariuszy w rozwój wszystkich rzek w mieście oraz projekt na wyspie Božkov

Krótki opis projektu

W 2007 Instytut Urbanistyki i Rozwoju Miasta Pilzno rozpoczął pracę nad serią kompleksowych badań dotyczących rewitalizacji pilźnieńskich rzek. Od rozpoczęcia projektu Instytut przygotował już 22 osobne, szczegółowe badania trzech rzek miejskich, a następne są w przygotowaniu. Pierwszym krokiem projektu było przygotowanie kompleksowych badań rewitalizacji rzek Úslava, Mže i Úhlava (2009-2010). Projekt koncepcyjny określa kluczowe zasady rewitalizacji cieków na miejskich obszarach zabudowanych oraz na przestrzeniach otwartych. Celem badań była analiza aluwialnych równin rzek pod kątem urbanistyki, ochrony przyrody i krajobrazu, a także ochrona przeciwpowodziowa obszarów wiejskich oraz wskazanie miejsc i obiektów nadających się do celów sportowych i relaksacyjnych oraz szlaków sportowo-rekreacyjnych. Wzdłuż wszystkich pilźnieńskich rzek istnieje „Terytorialny System Stabilności Ekologicznej". Głównym zadaniem tego systemu jest wzmocnienie stabilności ekologicznej poprzez ochronę i odnowę stabilnych ekosystemów oraz powiązań między nimi.

Najbardziej szczegółowy projekt jest przygotowany dla terenu wyspy Božkov. Wyspa Božkov jest obszarem o wielkim potencjale sportowym i rekreacyjnym z uwagi na ścieżki rowerowe wzdłuż Úslavy. Do tej pory potencjał ten wykorzystywany był tylko w niewielkim stopniu przez lokalne kluby sportowe. Większa część obszaru między Úslavą a starym strumieniem napędzającym młyn jest zaniedbana. Szczegółowe badanie użytkowania tego terenu przedstawia propozycję rozwiązań architektonicznych i krajobrazowych, które rozbudowałyby i usprawniły istniejące obiekty sportowe. Jednocześnie środowisko naturalne i krajobraz tego wyjątkowego miejsca zostałyby zachowane. Badanie to także ocenia możliwość odciążenia młynówki podczas powodzi za pomocą kanału obwodowego biegnącego przez wyspę do Úslavy. Tym sposobem wyspa

stałaby się bardziej atrakcyjna, a istniejące oraz przyszłe obiekty sportowe byłyby chronione przed częstym zalewaniem.

Nowo zaprojektowana szeroka terasa wraz z kanałem odwadniającym będą miały od 20 do 30 metrów szerokości. Według projektu dno terasy usytuowane będzie metr poniżej terenu otaczającego, a spadek będzie łagodny. Sam kanał będzie miał dwa metry szerokości i około 0.5 metra głębokości. Dzięki zmiennemu poziomowi wody w kanale będzie ona mogła wpływać do kilku małych jezior i stawów na obszarze terasy. W centralnej części kanału odwadniającego zostanie wybudowany dziecięcy park wodny - plac zabaw z elementami wodnymi (pontonowe kładki, most linowy, ciekawostki fizyczne takie jak koło wodne, turbina wiosłowa, różnego rodzaju studnie, etc.). Umożliwi to młodszym odwiedzającym bezpieczny, bezpośredni kontakt z wodą oraz zapewni możliwość odkrycia jej właściwości fizycznych podczas zabawy. W miejscu ujścia kanału do rzeki Úslavy, zostanie zapewniony pieszy dostęp do wody z myślą o odwiedzających ten teren z psami. W projekcie uwzględniane są również następujące elementy: odbudowa wielozadaniowego boiska sportowego, stworzenie boiska do gry w siatkówkę plażową oraz petanque przy dwóch placach zabaw, tor do łyżworolek, park linowy dla dzieci oraz ścieżkę sprawności fizycznej. Badanie ukazały konieczność podjęcia także innych kroków, takich jak rewitalizacja wzgórza Kolešovka, stworzenie ścieżki dla pieszych oraz punktu widokowego, czy też rewitalizacja młynówki wraz z usunięciem osadów oraz wzmocnieniem jej lewego brzegu w kierunku wyspy Božkov. Częścią projektu są również nowo zasadzone gatunki drzew, które zrównoważą powierzchnie twarde uwzględnione w projekcie.

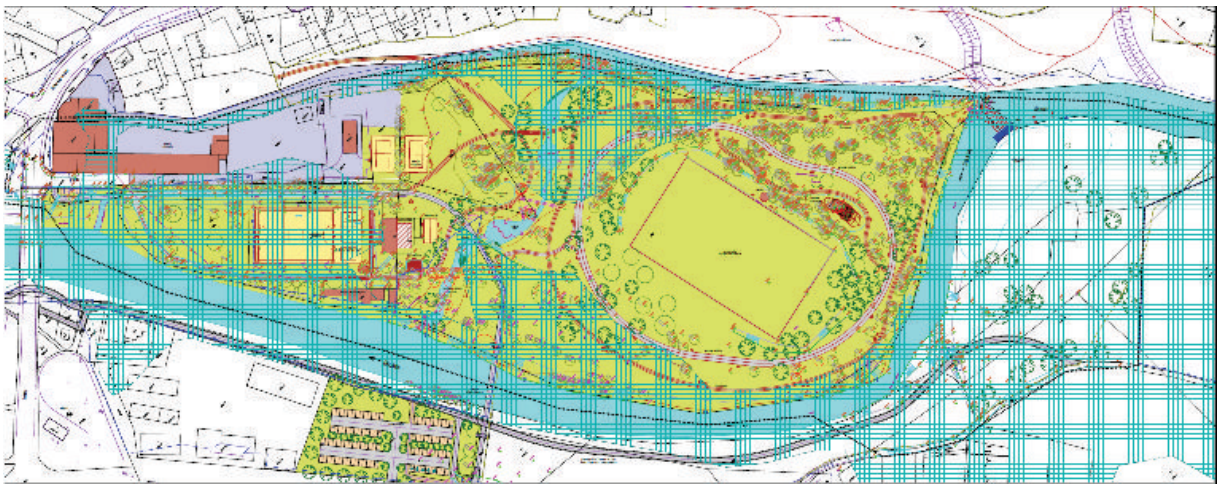

Wyspa Božkov

Strategia

Z uwagi na to, że miasto lub jego dzielnice zazwyczaj nie są właścicielem obszarów dolin rzecznych, konieczne było zaangażowanie interesariuszy zewnętrznych oraz społeczeństwa już na samym początku projektu.

Plany rozwoju wyspy Božkov przedstawiają dosyć obszerną i wymagającą listę proponowanych elementów i zadań. Dlatego też absolutnie konieczna była bliska współpraca kluczowych

uczestników projektu już na etapie planowania.

Strategia ta polegała na

- rozpoczęciu projektu od zapewnienia podstawowych informacji wszystkim interesariuszom i mieszkańcom w celu zwiększenia świadomości o rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych oraz zwiększenia ich chęci do współpracy,
- podtrzymaniu zaangażowania konkretnych grup docelowych dzięki użyciu odpowiednich metod.

Odpowiedni poziom zaangażowania interesariuszy i mieszkańców osiągnięty został przy użyciu następujących metod:

Informowanie interesariuszy i mieszkańców

- Wiadomości Magazynu Miasta Pilzno,
- oświadczenia prasowe w mediach regionalnych,
- reportaże w regionalnej telewizji,
- imprezy (wystawy, spotkania, itp.),
- zebrania zgromadzenia miejskiego i zgromadzeń dzielnicowych (zebrania te są publiczne),
- strony internetowe.

Zaangażowanie interesariuszy projektu

- zaaranżowanie podstawowych spotkań informacyjnych,
- współpraca z interesariuszami podczas spisywania warunków przetargu dla każdej dokumentacji,
- grupy robocze w ramach konkretnych badań,
- zaaranżowanie spotkań z właścicielami ziemskimi,
- spotkania z władzami na poziomie miejskim i dzielnicowym (np. komitety, rady, zgromadzenia, burmistrz).

Doświadczenia i rezultaty

Spotkanie ogólne dla wszystkich interesariuszy (w tym mieszkańców): Na początku projektu REURIS przygotowano spotkanie dla wszystkich interesariuszy oraz mieszkańców. W jego trakcie zaprezentowano projekt REURIS, a kilku ekspertów w tej dziedzinie przedstawiło różne opcje przeprowadzenia rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych. Głównym celem tego spotkania było przekazanie podstawowych informacji o projekcie przed kolejną fazą rozwoju pilźnieńskich rzek - dyskusją na temat konkretnych badań.

Spotkanie robocze podczas szczegółowego opracowywania badań: Instytut Urbanistyki i Rozwoju współpracował już z różnymi wydziałami miejskimi i innymi organizacjami specjalistycznymi podczas przygotowywania warunków przetargu dla każdej dokumentacji. Podmioty zarządzające badaniami mają obowiązek zorganizowania spotkań podczas ich opracowywania. Spotkania z wszelkimi zaangażowanymi organizacjami, podmiotami i interesariuszami zwane są spotkaniami roboczymi. W czasie tych spotkań autorzy badań prezentują ich wstępną wersję. Każdy z uczestników ma prawo przedstawienia swojego

komentarza oraz propozycji względem badań, które autor powinien uwzględnić w końcowej wersji. Liczba spotkań zależna jest od stopnia skomplikowania konkretnego badania. Jest to standardowy model współpracy używany w przypadku wszystkich badań przeprowadzanych przez Instytut. Czasami zaangażowane podmioty nie wykazywały chęci przedstawienia swoich opinii, ponieważ obawiały się one, że ze względu na obecność innych uczestników będą miały one charakter wiążący. Dlatego też warto uzupełnić spotkania robocze o kilka spotkań indywidualnych w przyjaznym dla strony miejscu, jedynie w obecności konkretnych władz. W takich warunkach zainteresowani są w stanie wyrazić własne opinie, możliwa jest próba rozwiązania problemów i dojścia do kompromisu.

Spotkania z właścicielami ziemskimi: Doświadczenia z prywatnymi właścicielami ziemskimi miały różny charakter. Większość wyspy Božkov jest własnością klubu sportowego TJ Božkov. Miasto Pilzno i właściciel wspomnianego obszaru doszli do porozumienia względem wzajemnej współpracy i podziału nieruchomości. Jednej działki nie udało się jednak ani odkupić, ani zamienić na inną. Na skutek tego propozycję trzeba było dostosować tak, aby nie miała ona wpływu na rzeczoną działkę. Bliską współpracę nawiązano również z prywatnym właścicielem młynówki. Projekt rewitalizacji strumienia napędzającego młyn jest całkowicie konieczny do budowy szerokiej przeciwpowodziowej terasy oraz kanału odwadniającego płynącego przez wyspę. Całość dokumentacji przedłożono w jednym czasie, a koordynacja prac inżynieryjno-projektowych zakończyła się sukcesem. Kryło się za tym jednak wiele pracy, niesłabnącego wysiłku oraz ogromne pokłady cierpliwości ze strony podmiotów zaangażowanych.

Spotkania publiczne dotyczące konkretnych badań: Z obszarów leżących wzdłuż czterech pilźnieńskich rzek wybrano kilka lokalizacji, dla których zaplanowano opracowanie szczegółowych badań.

Na początku procesu przygotowania tych badań zorganizowano wiele spotkań publicznych, których celem było przede wszystkim zidentyfikowanie potrzeb i życzeń lokalnych mieszkańców. Wyniki tych spotkań z obywatelami zostały dostarczone autorom, którzy stworzyli z nich podstawę do przygotowania badań. Główną przeszkodą w trakcie spotkań publicznych była chęć mieszkańców do szukania rozwiązań dla innych projektów, które nie były powiązane z rewitalizacją przestrzeni nadrzecznych. Obawiali się oni również, że realizacja projektu rewitalizacji odciągnie środki finansowe przeznaczone na dużo ważniejsze inwestycje (takie jak infrastruktura techniczna, itp.). Z tego powodów dyskusja w trakcie tych spotkań często nie miała zbyt konstruktywnego, ani użytecznego charakteru.

Współpraca i zaangażowanie interesariuszy (na poziomie dzielnicowym oraz miejskim): Po sporządzeniu dokumentacji konieczne jest rozpoczęcie procedury uzyskania zgody na poziomie dzielnicowym, a potem na poziomie miejskim. Jest to długi proces, ponieważ każde z badań musi być przedstawione Komitetom Dzielnicowym i Radom Dzielnicowym, a następnie Komitetom Miejskim, Radzie Miejskiej oraz Zgromadzeniu Miejskiemu.

Wystawy: Wystawa w Ogrodzie Miejskim zaprezentowała rezultaty projektu REURIS wszystkim mieszkańcom i odwiedzającym. W trakcie tego wydarzenia przedstawiono też wszystkie badania przygotowane w ramach projektu, przyszłe plany oraz ogólne informacje o tym, jak poprawić wdrażanie procesów rewitalizacji dolin rzecznych.

B) Usprawnienie metod planowania i wdrażania

Strategia

W procesie przygotowania i konsultacji dokumentacji projektu istotna była bardzo bliska współpraca pomiędzy wszystkimi ważnymi, zaangażowanymi specjalnymi organizacjami oraz podmiotami - wliczając w to Instytut Urbanizacji i Rozwoju Miasta Pilzno (jednostka zamawiająca i autor pilźnieńskiego planu generalnego), Samorząd Miasta Pilzno, Wydział Nabywania i Sprzedaży Nieruchomości Urzędu Miejskiego (zarządca nieruchomości miejskich, inwestor realizacji i płatnik kosztów utrzymania), przedstawiciel władz państwowych (Ministerstwo Środowiska), przedsiębiorstwo państwowe Vltava (Wełtawa) i inne (np. wydziały odpowiedzialne za przestrzeganie legislacji państwowej).

- Współpraca i konsultacje z ekspertami w trakcie spotkań oraz konsultacje codzienne (drogą mailową, telefoniczną oraz bezpośrednie spotkania).
- Zadbanie o niezależne opinie eksperckie.

Doświadczenia i rezultaty

Warsztaty z ekspertami: Uczestnikami spotkania byli zewnętrzni eksperci w dziedzinie rewitalizacji, kwestii ekonomicznych i społecznych, którzy współpracowali z Instytutem Urbanistyki i Rozwoju Miasta Pilzno przy realizacji projektów rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych. W warsztatach udział brali również eksperci w dziedzinie rewitalizacji z Brna i Pragi oraz delegatów czeskiego Ministerstwa Środowiska. Obecni przedstawiciele Ministerstwa Środowiska w trakcie dyskusji podzielili się informacjami dotyczącymi wspierania zarządzania naturalnymi ciekami wodnymi oraz obszarami zalewowymi, a także informowali o możliwościach otrzymania dofinansowania z Programu Operacyjnego Środowisko. Przedstawiciele Miasta Praga oraz członkowie grupy konsultacyjnej podzielili się z wszystkimi uczestnikami swoimi doświadczeniami na polu rewitalizacji.

Konsultacje z ekspertami nie sprowadzały się jedynie do spotkań, ale opierały się głównie na codziennej komunikacji z członkami grupy konsultacyjnej, autorami badań i innymi ekspertami w dziedzinie rewitalizacji.

Wnioski i zalecenia wynikające z doświadczeń w Pilźnie

Rewitalizacja miejskich przestrzeni nadrzecznych jest możliwa tylko przy odpowiednim podejściu oraz w konkretnych warunkach. W przypadku przestrzeni miejskich ważne jest respektowanie pojemności i stabilności cieków wodnych. Stąd też różnice w podejściu do rewitalizacji przestrzeni miejskich i rewitalizacji przestrzeni wiejskich. Najważniejszymi czynnikami w rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych są retencyjność, stabilność (największa możliwa wartość ekologiczna), projekt estetyczny oraz połączenie rewitalizacji z ochroną przeciwpowodziową.

Od samego początku nad założeniami projektu dyskutowało i pracowało wielu ekspertów, istotnych organizacji, a także właścicieli ziemskich i użytkowników terenu. Zorganizowano wiele spotkań, konsultacji eksperckich i publicznych przesłuchań. Dzięki doskonałej współpracy w krótkim czasie doszło do szczegółowego porozumienia w sprawie projektu, który stopniowo

zmierza teraz ku pomyślnemu wdrożeniu.

Najważniejszą nauką płynącą z doświadczeń w Pilźnie jest to, że uczestnicy okazują się bardziej przystępni jeśli są zaangażowani w projekt już od samego początku, jeszcze w procesie przygotowania, badań i analizy. Najskuteczniejszą metodą okazały się indywidualne spotkania z konkretnymi uczestnikami, w trakcie których pracowano nad znalezieniem rozwiązań.

Wnioski i zalecenia ekspertów:

- Należy zachować ostrożność przygotowując warunki przetargu, ponieważ niewielu autorów ma doświadczenie z tego typu projektami i konieczne jest określenie odpowiednich wymogów kwalifikacyjnych,
- W ramach rzetelnego przygotowania się do spotkań publicznych, niezbędna jest wiedza o innych (problematycznych) projektach na terenie dzielnic, które mieszkańcy chcieliby rozwiązać (infrastruktura techniczna, itp.),
- Należy wziąć pod uwagę nie tylko koszty realizacji projektu, ale również przyszłe koszty administracji i utrzymania.

2.5.5 Doświadczenia w Stuttgarcie

A) Rozpowszechnianie informacji oraz promowanie partycypacji społecznej w kontekście akcji pilotażowej oraz możliwych przyszłych scenariuszy

Krótki opis działania pilotażowego

Na akcję pilotażową REURIS w Stuttgarcie składa się rewitalizacja rzeki Feuerbach oraz przyległego odłogu na obrzeżach Stuttgartu. Dawne boisko sportowe, które było nieużywane od 2002 roku oraz utwardzone nabrzeże rzeki Feuerbach mają być zburzone, a koryto rzeki poprowadzone przez środek obszaru zalewowego. Strefy meandrów oraz obszary wody płytkiej wzbogacą różnorodność biologiczną poprzez stworzenie siedlisk o różnych warunkach lokalnych. Wzdłuż zakoli rzeki mają powstać nowe ścieżki rowerowe i trasy dla pieszych. Powoduje to, że projekt ten stanie się również częścią systemu zielonych osi Stuttgartu. Renaturalizacja na obszarze dawnego boiska ma być jedynie początkiem długoterminowej rewitalizacji i zrównoważonego rozwoju całej Doliny Feuerbach aż po Mühlhausen.

Szkic planu rewitalizacji Rzeki Feuerbach w Stuttgarcie (Biuro Planowania Geitz & Partner)

Strategia partycypacji i komunikacji

Jako że teren objęty akcją pilotażową należał do Miasta Stuttgart, nie było prawnej konieczności angażowania zewnętrznych interesariuszy. Niemniej jednak wszystkie zainteresowane strony zostały ujęte w projekcie.

Z uwagi na brak możliwości znacznej modyfikacji obszaru objętego inwestycją pilotażową zespół REURIS zdecydował się skupić na partycypacji społecznej w zamierzonej kontynuacji rewitalizacji w dolnym biegu rzeki, niemniej jednak mieszkańcy byli także informowani o

postępach inwestycji pilotażowej.

Opracowano następującą strategię:

- Spotkania z burmistrzami dzielnic oraz radami dzielnicowymi, z interesariuszami objętymi projektem (właściciele nieruchomości, rolnicy) oraz z grupami zaangażowanymi w sprawy lokalne (grupa robocza planowania sieci biotopowej)
- Sondaże i wystawy (dla wszystkich interesariuszy)
- Konferencje przyszłości (dla wszystkich interesariuszy)
- Imprezy, wydarzenia (ceremonie rozpoczęcia budowy, oględziny placu budowy, wycieczki z przewodnikiem, przyjęcie z okazji otwarcia)
- Informacje prasowe, public relations (oświadczenia prasowe, strony internetowe...)
- Spotkania z wydziałami administracyjnymi / biurem planowania
- Informacje prasowe - oświadczenia prasowe w kontekście konkretnych wydarzeń, internetowa strona REURIS, informacje dotyczące imprez, sondaży i wystaw

Projekt REURIS i akcja pilotażowa były również narzędziami komunikacji ogólnych przesłań rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych. Spotkania te miały na celu podnoszenie świadomości na temat korzyści płynących z rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych, badanie możliwości i ograniczeń w kontekście kontynuacji rewitalizacji oraz znajdywanie rozwiązań dla występujących problemów na drodze konsensusu.

Z uwagi na to, że teoretyczne kwestie rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych nie wzbudzają zbytniego zainteresowania mieszkańców, informacje prasowe ograniczały się głównie do praktycznych elementów realizacji akcji pilotażowej i przyszłych scenariuszy.

Doświadczenia i rezultaty

Spotkania z burmistrzami dzielnic oraz radami dzielnicowymi: Rady dzielnicowe w Stuttgarcie muszą być zaangażowane w planowanie mające związek z odpowiadającymi im dzielnicami. Rady i burmistrzowie dzielnic objętych akcją pilotażową wspierają zarówno samą akcję, jak i dalszy rozwój Doliny Feuerbach jako wkład w poprawę jakości życia w ich dzielnicach. Spotkania te pomogły ustalić najważniejszych interesariuszy, których należało zaangażować w projekt. Co więcej, burmistrzowie i radni reprezentują interesy własnych dzielnic w odniesieniu do rady miasta i odgrywają ważną rolę jako propagatorzy projektu.

Spotkania z osobami objętymi projektem: Aby usprawnić realizację akcji pilotażowej konieczne było zdobycie terenu przyległego do obszaru nią objętego. Po odrzuceniu formalnej oferty Wydziału Zasobów i Mienia przez właścicieli terenu, zespół REURIS spotkał się z nimi osobiście, aby dokładnie wyjaśnić plany akcji pilotażowej. Udało się dojść do kompromisu: właściciele udostępnili część rzeczonego terenu w zamian za inny, który był mniej istotny dla akcji pilotażowej.

Rolnicy stanowią grupę interesariuszy, na których przyszłe plany odnośnie Doliny Feuerbach (kontynuacja akcji pilotażowej) będą miały największy wpływ. Spotkanie z lokalnym stowarzyszeniem rolników miało na celu zbadanie możliwości dalszej rewitalizacji Doliny Feuerbach (takich jak nabycie potrzebnych ziem) oraz znalezienie rozwiązań dzięki obopólnej

zgodzie. Rolnicy są chętni do współpracy jeśli za oddane ziemie dostaną rekompensatę w postaci pieniężnej lub innych terenów. Oczywistym jest fakt, że nie są oni w stanie zagospodarować obszaru zalewowego, w taki sam sposób jak mogą to uczynić z łąkami lub pastwiskami. Nie ma więc potrzeby wprowadzania innowacyjnych rozwiązań w tym konkretnym kontekście, ani też konieczności analizy i planowania zrównoważonego użytkowania terenów zalewowych na terenach miejskich.

Spotkania z grupami zaangażowanymi lokalnie: Biorąc pod uwagę fakt, że wszyscy objęci akcją pilotażową interesariusze należą do grupy roboczej zwanej Planowanie Sieci Biotopowej Mühlhausen i Zuffenhausen/Zazenhausen (wliczając w to rolników, lokalnych działaczy politycznych, przedstawicieli administracji miejskiej i organizacji pozarządowych, architektów krajobrazu i zainteresowanych obywateli), uznana została ona za odpowiednią platformę do dyskusji na temat akcji pilotażowej i przyszłych scenariuszy. Spotkania grupy uwidoczniły stan wiedzy mieszkańców o danej sytuacji, ich żądania, potrzeby i kwestie konfliktowe oraz pomogły zbadać możliwości dalszej rewitalizacji. Zainspirowana przedstawionymi planami i koncepcjami grupa robocza opracowała dokument nakreślający ich długoterminowe cele w kontekście rozwoju rzeki Feuerbach i Doliny Feuerbach, który wspiera koncepcje wydziału planowania. Dokument ten służy teraz jako oświadczenie oddolne (oświadczenie „z dołu do góry") skierowane do interesariuszy, które wspiera zamierzenia przyszłych planów.

Konferencja przyszłości: Na początku projektu REURIS zamierzano zorganizować konferencję przyszłości oraz zaprosić na nią interesariuszy (właścicieli terenów przyległych, mieszkańców, rolników, stowarzyszeń obywatelskich, właścicieli ziemskich, pracowników administracji miasta, lokalnych polityków i zainteresowanych członków społeczeństwa) w celu przedstawienia własnych idei i obaw. Pomysł ten został jednak porzucony po rozmowie z ekspertami do spraw planowania. Stało się jasne, że konferencja przyszłości - jako metoda partycypacji na poziomie reprezentowania interesów, czy nawet delegowania mocy decyzyjnej - nie jest odpowiednia jeśli chodzi o tak ważne zagadnienie pod względem ochrony przyrody, gdyż sytuacja taka wymaga głównie rozwiązań ekologicznych, co zostawia niewielkie pole manewru dla rozpatrywania pomysłów i żądań mieszkańców.

Spotkania z miejskimi wydziałami administracyjnymi / biurem planowania: Postępy inwestycji pilotażowej i scenariuszy na przyszłość były również omówione z „administracyjną" grupą roboczą, która została utworzona w kontekście projektu REURIS, co pozwoliło na przyjęcie skoordynowanej strategii. Co więcej, aby przedyskutować wymagania, możliwości i postęp akcji pilotażowej, zespół REURIS spotkał się dodatkowo z miejskim architektem krajobrazu oraz przedstawicielem Wydziału Inżynierii Lądowej, który jest odpowiedzialny za realizację projektu. Dyskusje te doprowadziły do powstania zmodyfikowanego planu zawierającego lepsze rozwiązania. Z uwagi na braki personalne i czasowe oraz chorobę jednego z pracowników proces planowania trwał bardzo długo.

Informacje prasowe na temat konkretnych wydarzeń były ograniczone na skutek opóźnienia w realizacji akcji pilotażowej. Informacje prasowe przekazane zostały w kontekście publicznej prezentacji i publicznych warsztatów planistycznych. Publiczny warsztat planistyczny spotkał się ze sporym zainteresowaniem ze strony mediów i doczekał się artykułów w dwóch regionalnych środkach przekazu. Niektóre ze spotkań i wydarzeń dotyczących akcji pilotażowej i scenariuszy na przyszłość opisane zostały przez lokalną gazetę. Nie zorganizowano prezentacji publicznej w języku angielskim.

B) Ogólne usprawnienia procesu planowania i wdrażania, współpraca pomiędzy zaangażowanymi stronami w proces rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych oraz promocja rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych

Strategia

W celu podwyższenia świadomości w strukturach administracyjnych miasta i komitetach politycznych na temat rozmaitych zalet rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych, a także by zagwarantować ich wsparcie oraz aby zapewnić możliwość dzielenia się doświadczeniami, jak i możliwość dyskusji nad metodami planowania, realizacji oraz partycypacji publicznej kierowano się następującą strategią:

- Ustanowienie „administracyjnej" grupy roboczej projektu REURIS,
- Prezentacje dla komitetów politycznych,
- Spotkania z interesariuszami,
- Spotkania z ekspertami,
- Imprezy, wydarzenia,
- Prezentacja publiczna i (publiczne) spotkania planistyczne.

Doświadczenia i rezultaty

„Administracyjna" grupa robocza projektu REURIS: W Stuttgarcie wyróżnić można pięć wydziałów wraz z różnymi podwydziałami, które zaangażowane są głównie w projekty rewitalizacji. „Administracyjna" grupa robocza projektu REURIS powstała, aby usprawnić współpracę między tymi wydziałami, aby omówić i ulepszyć metody planowania i wdrażania projektów rewitalizacji oraz opracować scenariusze na przyszłość dla rzek i strumieni w Stuttgarcie. Instytucja odpowiedzialna za turystykę - Wydział Promocji Gospodarczej oraz biura planowania regionalnego również zostały zaproszone do udziału. Pod dyskusję poddano ogólne założenia rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych w Stuttgarcie, temat akcji pilotażowej, usprawnienia współpracy oraz zagadnienie rozwoju określonych wytycznych odnośnie różnych zlewisk.

Członkowie grupy roboczej doszli do porozumienia odnośnie następujących kwestii:

- Wydziały powinny kłaść większy nacisk na współpracę, kierować się wspólną strategią, aby w większym stopniu wpływać na osoby podejmujące decyzje (przeforsowując projekty na zebraniach rady miasta, wydając wspólne oświadczenia prasowe, organizując wystawy i angażując rady dzielnicowe).
- Istotne jest zwiększenie świadomości o różnorodnych korzyściach płynących z projektów rewitalizacji. Chodzi tu zwłaszcza o korzyści ekonomiczne, które choć dostrzegalne, często nie są brane pod uwagę.
- Projekty rewitalizacji powinny skupiać się na przedsięwzięciach dotyczących całych rzek lub strumieni, a nie tylko na rozwiązaniach fragmentarycznych.
- W przypadku rzek w Stuttgarcie nie istnieją określone wytyczne. Z uwagi na fakt, że instrukcje mogą pomóc uniknąć ewentualnych błędów i nieporozumień pomiędzy

wydziałami, grupa robocza stworzyła konkretne zasady dla każdej stuttgarckiej zlewni, zaczynając od rzeki Feuerbach.

- Relacje publiczne oraz partycypacja społeczna mogą pomóc we wspieraniu koncepcji rewitalizacji oraz w stworzeniu nacisku na komitety polityczne. Za cel powinno obrać się uzyskanie wsparcia spoza administracji oraz zwiększenie oczekiwań wśród mieszkańców.

Większość z członków grupy roboczej doceniło inicjatywę regularnych spotkań i usprawniania współpracy oraz wyraziło nadzieję na to, że lepsza współpraca w projektach rewitalizacji będzie miała pozytywny wpływ na ich rozwój oraz realizację. Przyznano również, że spotkania powinny być kontynuowane, ale nie ma pewności czy będzie to możliwe po zakończeniu projektu REURIS ze względu na niedostatek wolnego czasu członków grupy roboczej.

Prezentacje dla komitetów politycznych: Projekt REURIS został wykorzystany w celu zaprezentowania kwestii rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych komitetom politycznym, takim jak Komitet ds. Kwestii Technicznych, Środowiska i Zagospodarowania Przestrzeni oraz radzie miasta. Podwydział Planowania Krajobrazu i Struktur Zieleni otrzymał budżet przeznaczony na rozwój projektów wstępnych związanych z rzeką Neckar.

Spotkania z interesariuszami: Wspomniane spotkania z interesariuszami również pomogły zwiększyć świadomość na temat projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych.

Imprezy, wydarzenia: W celu zademonstrowania związku akcji pilotażowej z pozostałymi projektami w północnej części Stuttgartu i innymi odcinkami rzeki Feuerbach zorganizowano wycieczkę rowerową dla architektów krajobrazu i urbanistów miejskich.

Prezentacja publiczna: Zorganizowana została prezentacja publiczna na temat projektu REURIS i jego akcji pilotażowej („Rzeki i strumienie w Krajobrazie Miasta", 3 listopada 2009). Wydarzenie to było pierwszą prezentacją projektu REURIS i akcji pilotażowej ogółowi społeczeństwa, odbyło się w języku angielskim, a oprócz akcji pilotażowej poruszono również kwestie teoretyczne. Czynniki te sprawiły, że frekwencja na spotkaniu była bardzo niska i nie wzbudziło ono zainteresowania mediów. Dodatkowe wydarzenia publiczne powinny skupiać się przede wszystkim na kwestiach lokalnych i należy przeprowadzać je w języku lokalnym.

Publiczny warsztat planistyczny z ekspertami z dziedziny metod planowania i wdrażania: Publiczny warsztat planistyczny zatytułowany „Przestrzenie Życiowe Człowieka i Natury - Strategie i Metody Skutecznego Wdrażania Projektu" odbył się 5 marca 2010 roku. Ekspertów z krajów związkowych Badenii-Wirtembergii oraz Bawarii (architekci krajobrazu i pracownicy miejscy z dużym doświadczeniem w projektach rewitalizacji) zaproszono w celu zaprezentowania udanych projektów, sposobów jak odnieść sukces oraz ukazania najtrudniejszych przeszkód. Warsztat cieszył się sporym zainteresowaniem. Wzięło w nim udział około 100 uczestników - urbanistów, architektów krajobrazu, lokalnych polityków, radnych miejskich, lokalnych interesariuszy oraz innych osób zainteresowanych. Ukazały się dwa artykułu na jego temat, a zespół REURIS otrzymał bardzo wiele pozytywnych komentarzy na jego temat. Pokazuje to, że kwestia rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych jest bardzo aktualnym tematem, a wymiana opinii oraz aktywna dyskusja jest doceniania i bardzo pomocna w promowaniu projektów rewitalizacji. Eksperci kładli nacisk między innymi na znaczenie bliskiej współpracy pomiędzy podmiotami zaangażowanymi w realizację projektu, bliskie kontakty z interesariuszami objętymi projektem, znaczenie partycypacji społecznej i relacji publicznych, wagę odpowiednich strategii planowania bazujących na holistycznym podejściu, jak również na potrzebę zapewnienia odpowiednich

środków, takich jak środki finansowe i zasoby ludzkie.

Warsztat planistyczny z ekspertami na temat partycypacji społecznej: W celu dzielenia się doświadczeniami w dziedzinie partycypacji społecznej na warsztat zatytułowany „Rewitalizacja Rzek w Stuttgarcie - Jak Zgromadzić Graczy" zaproszono grupę różnych ekspertów (14 uczestników). Spotkanie odbyło się 16 lipca 2010 roku. Prezentacja ta skupiła się na projektach rewitalizacji, projektach społecznych oraz projektach rozwoju miasta. Okazało się, że wytyczne i narzędzia użyteczne w tych odmiennych rodzajach projektów są dosyć podobne i porównywalne. Warsztat ten znacznie wspomógł partycypację społeczną i relacje publiczne w ramach akcji pilotażowej. Omówiono na nim wiele zaleceń odnośnie partycypacji społecznej, które znaleźć można również w rozdziale 2.7.

Pierwszy warsztat planistyczny dotyczący przyszłych scenariuszy: Na pierwszym warsztacie z udziałem ekspertów z różnych wydziałów administracyjnych Stuttgartu zajmowano się głównie określaniem konkretnych wytycznych dla stuttgarckich strumieni oraz rzeki Neckar w celu ułatwienia przyszłych działań rewitalizacyjnych. Warsztat odbył się 12 listopada 2010 roku, wzięło w nim udział 12 uczestników. W ramach dyskusji omówiono wyjątkowe potrzeby i wymogi rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych na obszarach miejskich, zwłaszcza tam, gdzie odbudowa pierwotnego stanu rzek lub strumieni nie jest możliwa ze względu na zbyt duże zmiany. Wyjątkowa typologia i niepowtarzalność każdego rewitalizowanego cieku wodnego musi być wzięta pod uwagę w kontekście użytych materiałów, jego struktury oraz kształtu. Co więcej, rewitalizacja na obszarach miejskich musi brać pod uwagę również czynniki społeczne i kulturalno-historyczne. W okresie ograniczania budżetów należy także odnaleźć równowagę w kwestii intensywności utrzymania obszaru pomiędzy podejmowaniem działań mającym na celu utrzymanie biotopu (tworząc coś na kształt muzeum przyrody), a pozwoleniem, aby obszary poddały się sukcesji ekologicznej. Uczestnicy warsztatu zgodzili się na wspólne opracowanie konkretnych wytycznych dla różnych zlewni Stuttgartu.

Warsztaty na temat przyszłych scenariuszy, listopad 2010 (© Samorząd Miasta Stuttgart)

Drugi i trzeci warsztat planistyczny na temat przyszłych scenariuszy: Drugi (1 luty 2011, 16 uczestników) i trzeci (23 sierpień 2011, 18 uczestników) warsztat z udziałem ekspertów z różnych wydziałów administracyjnych Stuttgartu skupiał się na trzech scenariuszach kontynuacji rewitalizacji rzeki Feuerbach oraz na przyszłych scenariuszach dotyczących stuttgarckiej rzeki Neckar - w sumie 18 projektów. Przedstawiono informacje o statusie wybranych projektów na rzece Neckar oraz podjęto dyskusję w celu wczesnego porozumienia w sprawie wyboru podejścia do projektu, a także aby wypracować wspólną strategię promowania projektów wśród organów decydujących. Porozumienie zostało zawarte i rozpoczęto etap planowania projektów.

Wnioski / Rekomendacje wynikające z doświadczeń w Stuttgarcie

Doświadczenia zebrane w projekcie REURIS pozwalają na wysunięcie następujących wniosków:

- **Partycypacja społeczna jest użyteczna**

Partycypacja społeczna i publiczne spotkania okazały się bardzo pomocne w uzyskaniu poparcia mieszkańców i organów decydujących. Już od samego początku stuttgarcka akcja pilotażowa spotkała się z dużym zainteresowaniem i wsparciem ze strony społeczności lokalnej. Pomimo, że nie było żadnych sprzeciwów co do istoty projektu, ponieważ większość obszaru objętego projektem należało do Miasta Stuttgartu, to same spotkania służyły podniesieniu oczekiwań względem projektu, przyczyniając się tym samym do szybszej jego realizacji. Co więcej, spotkania pomogły poznać się lepiej ich uczestnikom, co stworzyło solidne podstawy do negocjacji nad przyszłymi scenariuszami, kiedy to warunki mogą się okazać znacznie trudniejsze. Pomocny okazał się również bezpośredni i osobisty kontakt z osobami objętymi projektem, takimi jak właściciele terenów, które były potrzebne do realizacji zadania, co umożliwiało ominięcie oficjalnego wniosku Wydziału Zasobów i Mienia.

- **Partycypacja społeczna wymaga nakładów finansowych i personalnych**

Z uwagi na braki personalne i czasowe niemożliwe jest regularne angażowanie interesariuszy w maksymalnym stopniu; opłacalność partycypacji publicznej musi być określana z osobna dla każdego projektu.

- **Partycypacja społeczna nie zastępuje planowania sektorowego**

Chęć wykroczenia poza informacyjny czy konsultacyjny aspekt partycypacji, aby osiągnąć rzeczywiste uczestnictwo należy wziąć pod uwagę cel projektu. Oczywiście w projektach, w których kluczowe są czynniki ekologiczne możliwość zaangażowania społeczeństwa o niewielkiej wiedzy sektorowej jest ograniczona z uwagi na nadrzędność czynników naukowych; w takich przypadkach mieszkańcy mogą brać udział w dyskusjach na tematy ogólne pozostawiając opracowanie szczegółów profesjonalistom. Podsumowując, strategia komunikacji i partycypacji musi być odpowiednio dostosowana do konkretnych warunków i potrzeb każdego projektu.

- **Współpraca i proces koordynacji zajmują dużo czasu**

Współpraca i proces koordynacji zajmują dużo czasu, dlatego rozsądne i pomocne jest wczesne zaangażowanie wszystkich niezbędnych instytucji i wydziałów administracyjnych. Współpraca i spotkania różnych wydziałów w kontekście projektu REURIS przyczyniły się do realizacji skoordynowanej strategii, uzyskania niezbędnego wsparcia podczas wdrażania akcji pilotażowej, a także dla kolejnych scenariuszy. Jednakże w mieście tak dużym jak Stuttgart, o bardzo

rozbudowanej administracji i wielu departamentach zaangażowanych w projekt, proces współpracy jest bardzo czasochłonny. Same wydziały zlokalizowane są często w innych częściach miasta, spotkania nie są więc zbyt łatwe do zorganizowania, a doraźna wymiana informacji poprzez rozmowy „na korytarzu" nie jest możliwa. Dlatego też projekty rewitalizacji w wielkich miastach mogłyby wiele zyskać na stworzeniu wydziału lub zespołu koordynującego. Jednakże współpraca przy projekcie REURIS została poprawiona dzięki chęci pracowników administracyjnych do kooperacji i realizacji wspólnej, skoordynowanej strategii rozwoju projektów rewitalizacji.

- **Relacje publiczne powinny się skupiać na konkretnych projektach i działaniach**

Doświadczenia relacji publicznych w kontekście projektu REURIS i akcji pilotażowej wskazują, że ogólne i teoretyczne kwestie na temat rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych nie wzbudzają zainteresowania mieszkańców. Relacje publiczne i działania mające na celu wzrost świadomości na temat projektu powinny skupiać się na konkretnych projektach.

- **(Publiczne) spotkania planistyczne przyczyniają się do wzrostu świadomości i zwrócenia uwagi na kwestie rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych**

Spotkania i warsztaty planistyczne z udziałem ekspertów okazały się bardzo pomocne i przyczyniły się do wzrostu świadomości oraz zwrócenia uwagi na projekty rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych. Sprawiły one również, że przedstawiciele administracji miasta ponownie przeanalizowali istniejące plany i metody wdrażania projektu, pogłębiając w ten sposób wzajemną wiedzę. Niestety miasto zazwyczaj nie posiada dodatkowych środków na zorganizowanie (publicznych) spotkań planistycznych.

Zalecenia

Doświadczenia zdobyte w projekcie REURIS oraz na spotkaniach planistycznych z ekspertami przyczyniły się do powstania następujących zaleceń odnośnie partycypacji społecznej (opisane zostały dokładniej w rozdziale 2.7):

- Należy stworzyć dostosowaną do specyfiki projektu strategię komunikacji i partycypacji społecznej już na jego początku.
- Należy zapewnić wystarczające środki (personalne i finansowe) dla realizacji partycypacji społecznej.
- Proces partycypacji społecznej powinien rozpocząć się wraz z początkiem projektu. Należy też zaangażować zewnętrznych interesariuszy już we wczesnej fazie.
- Należy wziąć pod uwagę długotrwałość procesu koordynacji projektów rewitalizacji, zwłaszcza w dużych miastach o rozbudowanej strukturze administracyjnej. Ważne jest więc wczesne zaangażowanie wszystkich istotnych wydziałów i instytucji.
- Zaleca się indywidualne podejście do właścicieli nieruchomości objętych projektem.
- Należy też starać się o wsparcie spoza administracji, ze strony podmiotów o podobnych celach, które rozpowszechnią daną ideę (propagatorzy).
- Ważne jest zaangażowanie ekspertów do spraw planowania; można również rozpatrzyć zaangażowanie profesjonalnych agencji komunikacji lub zewnętrznego moderatora.

- Kluczowe jest nie tylko zaangażowanie zwolenników projektu, ale również podmiotów jemu przeciwnych w celu identyfikacji „wrogich" interesariuszy oraz uzyskania przeciwwagi.
- Ustalając terminy spotkań należy pamiętać o świętach i ważnych dla mieszkańców wydarzeniach (takich jak mistrzostwa świata w piłce nożnej). Spotkania i wydarzenia informacyjne ogłaszane powinny być na długo przed wyznaczonym terminem.
- Należy rozsądnie dobrać miejsce wydarzeń / warsztatów w celu przyciągnięcia mieszkańców. Ważna jest również komfortowa atmosfera podczas spotkań.
- Pamiętać trzeba, że mieszkańcy poświęcają swój czas wolny na udział w projekcie, trzeba ich więc w odpowiedni sposób zachęcić. Mieszkańcy muszą mieć okazję, aby sami mogli przedstawić swoje pomysły radzie miasta.
- Należy pokazać uczestnikom, że docenia się ich wkład w dyskusję poprzez odpowiedzi na ich komentarze.
- Relacje publiczne powinny być użyte do wspierania koncepcji rewitalizacji oraz do wywierania wpływu na komitety polityczne.

2.5.6 Doświadczenia w Lipsku

Partycypacja społeczna i czynności komunikacyjne w Lipsku skupiały się na

- A) Poinformowaniu o partycypacji społecznej w akcji pilotażowej oraz możliwych przyszłych scenariuszach, a także zaangażowanie lokalnych uczestników w celu podniesienia świadomości o projekcie oraz usprawnieniu promowania współpracy uczestników w rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych w ramach akcji pilotażowej Thostgrundbach
- B) Zaangażowaniu lokalnych interesariuszy w celu wzrostu ogólnej świadomości publicznej w kwestii znaczenia zrewitalizowanych miejskich obszarów nadrzecznych
- C) Wzroście świadomości dotyczącej ekonomicznych aspektów rewitalizacji miejskich obszarów nadrzecznych (działania 3.2.1 i inne)

Rozpowszechnianie informacji o partycypacji społecznej w kontekście działania pilotażowego oraz możliwych przyszłych scenariuszach, a także zaangażowanie lokalnych uczestników w celu podniesienia świadomości o projekcie oraz usprawnienie promowania współpracy interesariuszy w rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych w ramach akcji pilotażowej Thostgrundbach

Krótki opis akcji pilotażowej

Potok Thostgrundbach jest najważniejszym ciekiem wodnym łączącym się z rzeką Mulda na terenie miasta Grimma. W 90% potok Thostgrundbach płynie rurami i używany jest jedynie do melioracji, odprowadzania wód deszczowych i odwadniania gleby. Potok zostanie w miarę możliwości otwarty i zrenaturalizowany z czym wiąże się odnowienie jego naturalnej pojemności retencyjnej. Otworzenie i renaturalizacja cieku wodnego zaplanowane są na obszarze, gdzie potok wpływa do doliny (określanym jako zlewnia).

Nie zostanie przeprowadzona „prawdziwa" renaturalizacja lokalnego cieku wodnego i rzeki Mulda, niemniej jednak sama przebudowa potoku Thostgrund może okazać się znaczącym

środkiem przeciwpowodziowym. Ekologiczne skutki podjęcia takich działań są niezaprzeczalne. Tylko skuteczna retencja wodna, która powinna być zgodna z naturalnym otoczeniem, umożliwi osiągnięcie pozytywnych rezultatów w kontekście lokalnego cieku wodnego oraz, przy udziale wszystkich mieszkańców, w kontekście całej zlewni. W porównaniu do Muldy możliwości retencyjne potoku Thostgrund są jak na razie znikome. Biorąc jednak po uwagę fakt, że do środkowej i górnej części Muldy wpływa ponad tysiąc niewielkich cieków wodnych, nie sposób zaprzeczyć istniejącemu potencjałowi.

Doświadczenia i rezultaty

Prezentacja przed Radą Miasta: Projekt Thostgrundbach był już wcześniej przedmiotem szeroko zakrojonego procesu planowania. Pierwsze badania możliwości realizacji projektu przeprowadzone zostały w 1993 roku, po czym odbyła się prezentacja na zebraniu rady miasta Grimma. Ówczesna decyzja rady o kontynuacji działań nie została zrealizowana z powodu braków środków finansowych i niedostatecznej promocji. Kolejna, nowa prezentacja przed radą miasta Grimma odbyła się w roku 2006 i przedstawiała ona wyniki kolejnych badań wraz z analizą hydrologiczną. Na następnym spotkaniu zadecydowano o przyjęciu propozycji i możliwościach jej promowania.

Spotkanie z właścicielami i użytkownikami cieku wodnego: Planowane działania obejmowały między innymi nieruchomości prywatne, które nie były własnością miasta Grimma, wliczając w to przedszkole i ogrody działkowe. Wprawdzie dokonano zakupu wielu nieruchomości, lecz nie było to wystarczające. Dlatego też na dzień dzisiejszy możliwe jest zrealizowanie tylko części projektu i tylko część cieku może zostać otwarta. Co więcej, znaczny odcinek potoku Thostgrund stanowi własność firmy Bodenverwertungs- und Verwaltungs GmbH (BVVG). Długie i bezowocne pertraktacje z właścicielem nieruchomości sprawiły, że teren należący do BVVG nie jest już uwzględniany w projekcie. Zatem plany projektu musiały ulec kolejnej zmianie. W marcu 2011 roku projekt został ponownie zaprezentowany ogólnemu zgromadzeniu działkowiczów z obszaru potoku Thostgrund i spotkał się z ogólną akceptacją.

Najważniejszym zagadnieniem w przypadku projektu Thostgrundbach pozostała kwestia pozyskania nieruchomości. Dopóki projekt bezpośrednio nie obejmie mieszkańców, kwestie społeczne mają drugorzędne znaczenie. Patrząc przez pryzmat wcześniejszych doświadczeń można stwierdzić, że w projektach tego typu należy przeprowadzić dokładną analizę planów, która rozpatrzyłaby także kwestie związane z dostępnością nieruchomości. Kiedy, tak jak w przypadku rewitalizacji potoku Thostgrund, są wymagane pozwolenia na budowę, wspomniane kwestie muszą być wyjaśnione przed rozpoczęciem procesu. Z uwagi na ogrom prac związanych z uzyskaniem odpowiednich pozwoleń, cel projektu prawdopodobnie mógł być zrealizowany dużo wcześniej dzięki zastosowaniu procesu planowania analitycznego, zwłaszcza, że część projektu nadal pozostaje niezrealizowana ze względu na dalszy brak jasności w kwestii niektórych nieruchomości.

Artykuły prasowe: Pierwszy reportaż na temat projektu Thostgrund pojawił się w lokalnych środkach przekazu. Niestety transmisje te nie są już dostępne z powodu powodzi z 2002 roku, która w znacznym stopniu zalała miasto Grimma, nie oszczędzając także ratusza.

Prezentacja przed mieszkańcami: Prezentacja projektu rozpoczęła się w roku 1993. Podczas spotkania w 1996 roku po raz pierwszy zostały wyrażone życzenia i obawy mieszkańców,

działkowiczów oraz użytkowników cieku wodnego. Dzięki temu osiągnięto porozumienie, na mocy którego w celu ochrony środowiska odrzucono projekt sztucznego ujęcia wody źródlanej Kleingartenquelle/Teufelsquelle oraz projekt modyfikacji ścieżek wzdłuż górnego odcinka Thostgrund. Oznaczało to, że elementy pożądane przez właścicieli ogrodów działkowych nie stanowiły już części projektu.

Zaangażowanie ekspertów / Koordynacja z Samorządem Miasta Grimma: Przez cały czas trwania projektu regularnie (co dwa lub trzy miesiące) organizowane były spotkania mające na celu komunikacje i koordynacje postępów projektu z ekspertami z Landschaftspflegeverband Muldenland e.V. oraz Landschaftsplanungsbüro Dr. Bormann & Partner GmbH, którzy byli odpowiedzialni za realizację projektu. Na spotkaniach tych zajmowano się następującymi zagadnieniami:

- wybór planu Thostgrund jako akcji pilotażowej projektu REURIS
- określenie przygotowań do realizacji akcji pilotażowej
- przygotowanie badań na temat akcji pilotażowej Thostgrundbach
- procedury uzyskania pozwoleń na budowę obiektów powiązanych z akcją pilotażową
- wymogi dotyczące ogłoszenia przetargu na inwestycję pilotażową
- wsparcie i monitorowanie realizacji projektów budowlanych

Komunikacja z władzami i administracją (Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej, wydziały administracyjne Miasta Grimma wraz z Wydziałem Środowiska): Od rozpoczęcia projektu regularnie odbywały się konsultacje odnośnie oceny planowania, a później także w sprawie podjęcia decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu.

Wycieczki: 26 października 2010 roku podczas spotkania partnerów projektu REURIS w Lipsku obyła się wycieczka nad Thostgrundbach.

Wystawy / prezentacje (skrót): Na targach EUREGIA 2010 (trwających od 25 do 27 października) projekt REURIS oraz akcja pilotażowa Thostgrundbach zostały zaprezentowane ogółowi społeczeństwa. 24 września 2010 roku projekt REURIS oraz projekt Thostgrundbach przedstawiono na Uniwersytecie w Lipsku.

Ocena profesjonalistów: Zanim rozpoczął się proces wydania decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, odbyły się konsultacje z agencjami publicznymi, dostawcami regionalnymi i organizacjami środowiskowymi. Dzięki zaangażowaniu się wspomnianych podmiotów projekt zyskał renomę wśród profesjonalistów i został przez nich oceniony.

B) Zaangażowanie lokalnych interesariuszy w celu wzrostu ogólnej świadomości publicznej w kwestii znaczenia zrewitalizowanych miejskich obszarów nadrzecznych

Dla Uniwersytetu w Lipsku celem działań partycypacyjnych i komunikacyjnych było zaangażowanie lokalnych interesariuszy, aby zwiększyć świadomość na temat przeszłych i przyszłych projektów rozwoju Kanału Karl-Heine oraz skutków turystki i czynności rekreacyjnych na wspomniany ciek wodny. Działania te miały również na celu podniesienie odpowiedzialności za zachowanie wysokiej jakości zrewitalizowanego kanału na obszarze

zurbanizowanym.

Krótki opis projektu

Po pierwszej fazie intensywnych badań i komunikacji z lokalnymi interesariuszami i organizacjami powiązanymi z zagadnieniem wód, zespół z Uniwersytetu z Lipska opracował wiele działań mających związek z Kanałem Karl-Heine. Celem zespołu REURIS było zadbanie o dalszy rozwój projektu oraz zaangażowanie jak największej liczby osób zainteresowanych w możliwie dużą ilości działań związanych z projektem.

Strategia

Projekt składał się z czterech głównych kroków. Po pierwsze konieczne było zdobycie wyczerpujących informacji o lokalnych warunkach i potencjalnych grupach docelowych. Po drugie należało skontaktować się z tymi grupami w celu poinformowania ich o projekcie REURIS, a w szczególności przekazaniu konkretnych informacji o inicjatywie z Lipska. Należało też połączyć te grupy jeśli miało to okazać się konieczne i korzystne. Po trzecie skoncentrowano się na poszukiwaniu odpowiednich partnerów w kontekście każdego zaplanowanego działania. Na końcu skupiono się na przeprowadzeniu wszystkich zaangażowanych interesariuszy przez proces realizacji każdej z inicjatyw.

Doświadczenia i rezultaty

Uniwersytet w Lipsku już we wczesnej fazie projektu REURIS korzystał z metody publicznych spotkań informacyjnych. Zespół zaprezentował koncepcje projektu, jak również krótko- i średnioterminowe cele programu REURIS w Lipsku na jednym z regularnych spotkań publicznych organizacji powiązanej z kwestiami wodnymi, która ma siedzibę niedaleko obszaru objętego projektem - Kanału Karl-Heine (Wasserstammtisch, Verein Wasserstadt Leipzig e.V.). Spotkanie dotyczyło dwóch istotnych założeń: Skorzystania ze zwyczajowych, regularnych spotkań w ramach instytucji zwanej Wasserstadt Leipzig e.V., będącej partnerem projektu, a tym samym zapewniając w ten sposób jej pomoc w szerzeniu założeń projektu REURIS i zaangażowaniu potencjalnych interesariuszy. Po drugie, spotkanie to było instrumentem o ugruntowanej pozycji, który mógł zostać wykorzystany w kontekście propagowania kwestii wodnych oraz dotarcia do większej liczby osób.

Jako swego rodzaju odmianę tych zwyczajowych spotkań, partner programu REURIS, Uniwersytet w Lipsku, zaprosił interesariuszy na spotkanie zatytułowane „Rekonesans Kanału". Rok po pierwszym spotkaniu strony zainteresowane odwiedziły kilka miejsc wzdłuż cieku i zostały poinformowane o dalszych postępach projektu. Bez tego rodzaju spotkań niektóre z założeń projektu nie zostałyby spełnione, chodzi tu między innymi o rozwój ciągłych relacji z mieszkańcami i ekspertami z obszaru objętego projektem. Do interesariuszy zwrócono się bezpośrednio, następnie spotkali się oni w kontekście wsparcia założeń projektu, gdzie okazano im należyty szacunek i zainteresowanie, co miało pozytywny wpływ na możliwe wsparcie przyszłych działań projektu.

W ramach projektu REURIS zespół z Uniwersytetu w Lipsku stworzył wiele okazji umożliwiających interesariuszom spotkanie i realizację pomysłów. Szczególnie skupiono się na

zachęcaniu do spotkań obywateli i przedstawicieli różnych instytucji, którzy nie byli jeszcze w stałym kontakcie. Przykładem tego może być inicjatywa zwana „Wasserflöhe in Aktion" („Wioślarki w akcji"), która okazała się wyjątkowo skuteczna na tym polu. W celu rozwinięcia świadomości środowiskowej u dzieci na obszarze objętym projektem REURIS zaangażowano nauczycieli, pedagogów specjalizujących się w nauczaniu o środowisku, konserwatorów przyrody, specjalistów od edukacji przygodowej, pracowników muzeum i członków administracji miejskiej. Przez około rok spotykano się w różnorodnych grupach oraz współpracowano w kontekście inicjatywy „wioślarek" pogłębiając w ten sposób istniejące już relacje. Zespół Uniwersytetu w Lipsku za owo podejście programowe w 2010 roku otrzymał nagrodę Lipskiej Agenda 21.

Inicjatywy „Budowa mostu linowego na Kanale Kark-Heine" oraz „Projektowanie siedzisk publicznych wzdłuż nabrzeża kanału" były metodami o zbliżonym charakterze, które miały na celu zaznajomienie interesariuszy z kanałem oraz umożliwienie wzajemnego kontaktu. Uniwersytet w Lipsku opracował program aktywizacyjny dla młodzieży z rodzin o trudnej sytuacji społecznej. Zespół REURIS nawiązał współpracę z przedstawicielami lokalnego centrum technologicznego dla młodzieży, ekspertami w dziedzinie edukacji eksperymentalnej i wychowania fizycznego, młodymi ludzi i społeczności lokalnej. Celem inicjatywy było skonstruowanie przez uczestników mostu linowego na kanale Karl-Heine. Pracując razem w ramach tego projektu uczestnicy mogli dowiedzieć się wiele o sobie, poznali okolice kanału oraz znaczenie wzajemnego szacunku i zaufania do siebie nawzajem, a także mogli odkryć „przyrodę miejską".

Inicjatywa „Projektowanie siedzisk publicznych wzdłuż nabrzeża kanału" zwróciła uwagę na wartość wypoczynkową obszaru objętego projektem dla odwiedzających, przypadkowych przechodniów, dzieci, dorosłych, osób starszych i innych interesariuszy. Oględziny terenu doprowadziły do kontaktu zainteresowanych stron ze studentami projektowania, którzy sporządzili ponad 40 szkiców koncepcyjnych siedzisk publicznych przeznaczonych do różnych miejsc obszaru. Po kilku prezentacjach i spotkaniach z przedstawicielami administracji miasta wybrano dwa szkice, które najlepiej spełniały założenia i potrzeby rozwoju miasta na danym terenie. Projekty te zostały zakupione przez miasto i są obecnie w fazie realizacji.

Inicjatywa „Sąsiedztwo Kanału" (Kanalnachbarschaften), która również została opracowana przez Uniwersytet w Lipsku, jest innowacyjnym sposobem wykorzystania Internetu w celach partycypacyjnych. „Sąsiedztwo Kanału" jest nazwą kursu internetowego na temat Kanału Karl-Heine w Lipsku. Zajęcia te skupiają się zwłaszcza na instytucjach, związkach, małych i średnich firmach, lokalnych restauracjach, kawiarniach, pubach, obiektach publicznych takich jak place zabaw, galerie, etc. Elementem wspólnym wszystkich wymienionych elementów jest ich bliskie sąsiedztwo z kanałem. Uczestnicy projektu skontaktowali się z przedstawicielami wszystkich wymienionych podmiotów, odwiedzili ich, omówili ich podejście do kwestii kanału, by na końcu zaprezentować zebrane informacje za pomocą nowo powstałej strony internetowej, która została stworzona specjalnie do tego celu. Procedura ta stworzyła sieć intensywnej komunikacji i wymiany informacji. Zespół tworzący stronę oraz wszystkie zaangażowane podmioty zapewniły swoje wsparcie dla projektu rewitalizacji kanału z wykorzystaniem nowo powstałej platformy internetowej.

C) Wzrost świadomości dotyczącej ekonomicznych aspektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych

Strategia

W celu dzielenia się doświadczeniami i omówienia ekonomicznych aspektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych Instytut Infrastruktury i Zarządzania Zasobami Uniwersytetu w Lipsku zorganizował warsztat z ekspertami. Temat ten został również poruszony wśród studentów.

Doświadczenia i rezultaty

Publiczne warsztaty planistyczne z ekspertami z dziedziny aspektów ekonomicznych: Publiczny warsztat planistyczny zatytułowany „Opcje Finansowania Rewitalizacji Miejskich Przestrzeni Nadrzecznych" odbył się 3 lutego 2010 roku. Głównym zadaniem spotkania było dzielenie się aktualnymi doświadczeniami w danej dziedzinie na terenie Niemiec. Warsztat ten był więc zaadresowany do ekspertów miejskich, ekspertów z firm, agencji rewitalizacji oraz zarządów cieków wodnych. Wzięło w nim udział około 20 osób. Warsztat podzielony był na pięć jednostek: wprowadzenia tematyczne, przegląd opcji finansowania, współpraca z fundacjami, przykłady projektów powiązanych z funduszami i oceną ekonomiczną oraz finansowanie „zielonej infrastruktury". Każda z jednostek składała się z maksimum trzech prezentacji i jednej dyskusji. Zaangażowanie różnych ekspertów z dziedziny rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych dostarczyło wielu okazji do opracowania spójnego obrazu aktualnych doświadczeń w tej dziedzinie na terenie Niemiec. Informacja ta miała wpływ na dalszy rozwój projektu REURIS.

Wyniki:

- Konieczne jest zarówno nałożenie odpowiednich podatków, jak i zaangażowanie prywatnych beneficjentów.
- Według Ustawy o Gospodarce Wodnej Saksonii i Badenii-Wirtembergii możliwe jest zaangażowanie sektora prywatnego. Na dzień dzisiejszy w Niemczech na polu rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych nie było jeszcze partnerstwa instytucji publicznych i podmiotów prywatnych. W trakcie takiej współpracy samorządy miasta nie oddają żadnych praw ani władzy, a co za tym idzie zawsze mają prawo decydować o zarządzaniu ciekami wodnymi na terenie miasta. Główną zaletą partnerstwa instytucji publicznych i podmiotów prywatnych jest bezpieczeństwo finansowe w czasie trwania projektu.
- Współpraca z fundacjami jest istotnym źródłem wsparcia dla samorządów miejskich w projektach rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych.
- W projektach działających na obszarach oficjalnie przeznaczonych do odbudowy ważne jest rozróżnienie pojęcia cieku od pojęcia nabrzeża. Tylko w ten sposób można ubiegać się o wszystkie możliwe dotacje na każdy z elementów przestrzeni nadrzecznych, a także zabieg ten zwiększy szanse na przyznanie tych funduszy.
- Przydatne jest utworzenie katalogu korzyści płynących z projektu.
- Wszelkie sposoby ukazania korzyści finansowych projektu pokazują, że pewnego typu podejścia nie da się uniknąć, a sondaże nie poruszają zagadnienia faktycznej transakcji. Mimo

wszystko uczestnicy warsztatu zainteresowani byli zaprezentowaniem korzyści finansowych płynącym z projektu, ponieważ pozwoliłoby to na porównanie projektów rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych z innymi projektami budowlanymi. Skutecznym podejściem może okazać się tutaj metoda kosztów zastąpienia.

Tematyczne zaangażowanie studentów: Ekonomiczne aspekty rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych zostały również włączone w program nauczania Instytutu Infrastruktury i Zarządzania Zasobami w celu podwyższenia świadomości i wyczulenia przyszłych młodych profesjonalistów na dany temat. Na skutek tego trzech studentów ekonomii skupiło się w swoich pracach magisterskich na teoretycznych i praktycznych zasadach ekonomicznej oceny projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych. Inni studenci rozpatrywali wpływ skutków ekonomicznych na turystykę wodną Lipska po realizacji projektów rewitalizacji oraz studiowali opcje finansowania rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych w Lipsku. Przygotowana została również praca dotycząca rozwoju nieruchomości wzdłuż lipskich rzek, ale nie mogła ona zostać ukończona ze względu na niewystarczającą ilość informacji potrzebnych do oceny.

Wnioski i zalecenia wynikające z doświadczeń w Lipsku

Krótki opis działania pilotażowego Thostgrundbach

Kwestią czasu jest to, czy projekt Thostgrundbach okaże się sukcesem. Już na początku procesu planowania wielu z najważniejszych interesariuszy (również w samym mieście Grimma oraz różnych organizacjach środowiskowych, itp.) nie było zainteresowanych przedstawianymi propozycjami. Poza podstawowymi procedurami dotyczącymi planowania i wydawania pozwoleń potrzebne był niezliczone wyjaśnienia, indywidualne konsultacje, dyskusje i bardzo wiele perswazji ze strony zespołu REURIS. Jedną z kluczowych kwestii w przypadku projektu Thostgrundbach pozostała kwestia pozyskania nieruchomości. Patrząc przez pryzmat doświadczeń można stwierdzić, że w projektach tego typu należy przeprowadzić dokładną analizę planów, która rozpatrzyłaby również kwestie związane z dostępnością nieruchomości. Z uwagi na ogrom prac związanych z uzyskaniem odpowiednich pozwoleń, cel projektu prawdopodobnie mógł być zrealizowany dużo wcześniej, gdyby zastosowano proces planowania analitycznego.

Ogólne kontakty z interesariuszami

Interesariuszy oraz spotkania z nimi podzielić można na cztery grupy:

1. Media
2. Różnorodne grupy mające inne zapatrywania co do koncepcji projektu
3. Interesariusze celowi (grupy lub jednostki)
3. Lokalni politycy, administracja miasta, etc.

1. Media: Uogólnione, niekonkretne podejście do kwestii **mediów** nie odniesie rezultatów. Środkom przekazu można dostarczyć wielu informacji, ale dopóki od nich zależy, co zrobią z tymi materiałami, nie powinno spodziewać się zbyt pozytywnych rezultatów.

Sytuację tą można jednak poprawić: Po pierwsze należy określić specyficzną grupę odbiorców. Należy zadać sobie pytanie kto w redakcji gazety odpowiedzialny jest za lokalne wiadomości? Kto

piastuje podobne stanowisko w redakcji telewizyjnej? Kto pisze w internetowej gazecie o dzielnicy objętej projektem? Należy zadbać o rozwinięcie dobrych relacji z tymi właśnie osobami. Powinno odnieść się do nich indywidualnie, podziękować im za reportaż na temat projektu oraz poinformować ich o dalszych postępach w projekcie, itp. Pomocnym może okazać fakt znajomości danego dziennikarza osobiście - zwiększa to szanse na wysłuchanie konkretnych pomysłów.

2. Spotkania z grupami o różnym podejściu do koncepcji projektu: Spotkania z niejednorodnymi grupami cechują się tym, że dotrzeć można do większej grupy ludzi na jednym spotkaniu. Oznacza to, że informacje o projekcie rozprowadzane są łatwiej i szybciej, choć nie można być pewnym, czy będą one miały długotrwały wpływ na interesariuszy. Co więcej, nie ma możliwości wpłynięcia na reakcje obecnych osób na daną prezentację, na sposób rozprowadzenia informacji wśród stron zainteresowanych, bądź też na ich ocenę i przemyślenia na temat projektu. Imponderabilia te można częściowo kontrolować poprzez przeprowadzenie dogłębnej dyskusji na temat informacji prezentowanych na spotkaniu. Pamiętać trzeba jednak, że nie zawsze jest czas na dyskusję i nie każda grupa skora jest do rozmowy.

3. Interesariusze chcący realizacji określonego celu (grupy lub jednostki): Spotkania te przeznaczone są dla szkół, przedszkoli, organizacji środowiskowych, organizacji obywatelskich, organizacji pozarządowych, przedstawicieli środowiska artystycznego i kulturowego oraz działaczy społecznych. Dyskusje te mogą odbyć się z udziałem nawet jednej osoby lub z niewielką lub średnich rozmiarów grupą osób. Każda z jednostek lub grup o konkretnym celu powinna mieć prawo głosu, a spotkania powinny dostosowane być do ich indywidualnych potrzeb. Rzetelne przygotowanie może sprawić, że każdemu z interesantów w ramach projektu będzie możliwe zaoferowanie czegoś szczególnego. Jest to warunkiem wstępnym do dobrej współpracy z interesariuszami oraz uzyskania pozytywnych rezultatów projektu.

4. Lokalni politycy, administracja miasta, etc. Spotkania z lokalnymi politykami lub pracownikami administracji miejskiej są w pewnym sensie podgrupą (3). Najważniejszą różnicą jest to, że w wielu kwestiach wsparcie polityczne/administracyjne jest konieczne do realizacji projektu. W tym wypadku cel projektu leży jednak w interesie politycznym interesariuszy, a to sprawia, że współpraca jest bardziej prawdopodobna.

Podsumowując, odniesienie sukcesu w kontaktach z interesariuszami zależne jest od trzech zmiennych:

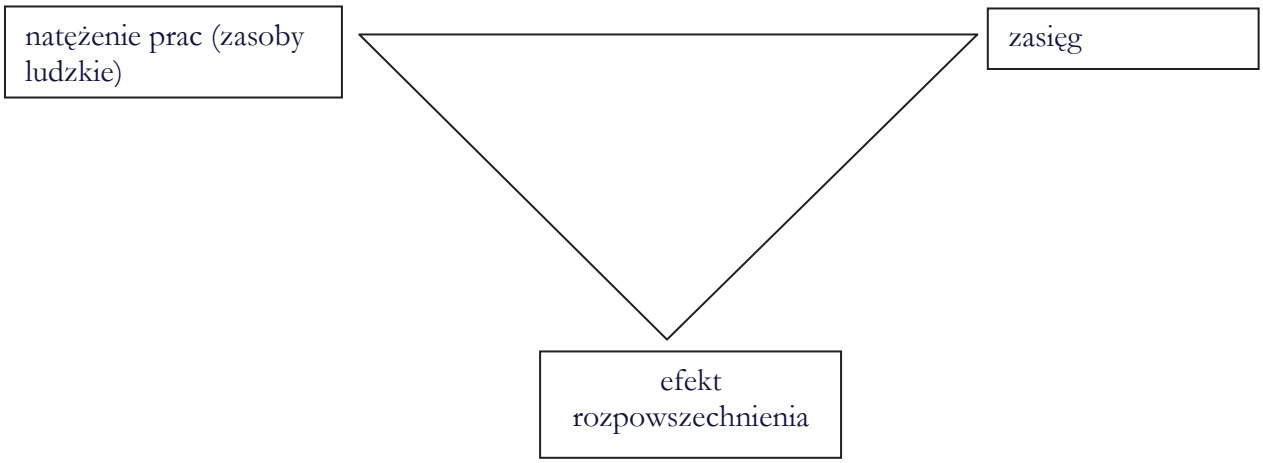

Rys. 2.5-1: *Trójkąt kontaktów z interesariuszami*

Możliwe jest dotarcie do bardzo wielu osób niewielkim nakładem pracy, ale nie będzie przekładało się to na długotrwałe efekty. Możliwe jest także uzyskanie pewniejszych i długotrwałych efektów przy sporym nakładzie pracy, ale przełoży to się na niewielki zasięg, ponieważ kontakt z interesariuszami odbywa się bezpośrednio.

Z doświadczeń tych wynikają dwie kwestie: Uczestnicy zaangażowani w proces planowania i realizacji już od samego początku stanowią bardzo ważny element rozwoju projektu, którego założeniem jest wzięcie pod uwagę interesów i potrzeb zainteresowanych stron. Co więcej, partycypacja interesariuszy jest niezbędnym warunkiem zrównoważonej akceptacji działań rewitalizacyjnych, które są wdrażane pod patronatem publicznym, a także prywatnym.

2.6 Wnioski

W przeszłości wiele poprzednich prób partycypacji społecznej zakończyło się niepowodzeniem. We wszystkich trzech opisanych krajach partycypacja społeczna przez długi czas rozumiana była wyłącznie jako udostępnianie społeczeństwu prawnie wymaganych informacji. Dlatego też akceptacja społeczna projektów często pozostaje na niskim poziomie, co związane jest z faktem, że mieszkańcy zostają zaangażowani w projekt (zbyt) późno, czują się niedoinformowani oraz pomijani przy podejmowaniu ważnych decyzji.

Od czasu wdrożenia Konwencji z Aarhus w 1998 roku świadomość potrzeby partycypacji społecznej znacznie wzrosła, a sami mieszkańcy coraz bardziej domagają się zaangażowania w podejmowanie decyzji.

Jako że rezultat procesów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych ma bezpośredni wpływ na mieszkańców, sukces tych działań jest ściśle powiązany z ich społeczną akceptacją i wsparciem. Dlatego też niezmiernie ważne jest zaangażowanie społeczeństwa na każdym etapie projektu zaczynając już od samego jego początku:

Zatem jeśli projekty rewitalizacji dążą do rzeczywistej partycypacji społecznej, **prawnie wymagane formy partycypacji publicznej nie zapewnią prawidłowego jej poziomu**, ponieważ jest ona wtedy przeprowadzana według oficjalnych procedur, w ramach których istnieją pewne ograniczenia względem czasu i sposobu zaangażowania stron ograniczając się jedynie do konsultacji. Co więcej, nie pozostawiają one wiele miejsca na podjęcie działań alternatywnych lub na bezpośredni kontakt z interesariuszami, często bardziej zniechęcając niż zachęcając mieszkańców. Zazwyczaj osoby objęte projektem przyjmują postawy defensywne, co nie sprzyja przedstawianiu ich własnych opinii. Dlatego też wszyscy partnerzy projektu widzą potrzebę wyjścia poza formy wymagane prawnie oraz konsultacje, po to by faktycznie zaangażować interesariuszy poprzez wprowadzenie w odpowiednim momencie dobrowolnego, profilaktycznego procesu planowania, który skupi się na wspólnym działaniu.

Każdy projekt jest inny i stoją przed nim różne wyzwania, co sprawia, że nie ma uniwersalnej metody czy procedury do jego wdrożenia. Podstawą każdego długoterminowego procesu planowania jest **dostosowana strategia komunikacji i partycypacji** oraz indywidualne podejście do każdego projektu. Z uwagi na skomplikowany charakter architektury krajobrazu (w szczególności procesów rewitalizacji przestrzeni miejskich) i konieczność posiadania niezbędnej eksperckiej wiedzy sektorowej, która może przerastać przeciętnego mieszkańca, ważne jest przeanalizowanie tego w jakim stopniu i w jakim czasie zaangażować społeczeństwo. Typowa strategia komunikacji zawiera w sobie kombinację różnych metod o różnych poziomach partycypacji społecznej zgodnie z potrzebami danego projektu, dostosowanych do warunków lokalnych.

Tego typu procesy wymagają sporego nakładu czasowego, finansowego i organizacyjnego, a także otwartości, zaufania, nieformalnego podejścia oraz wysiłku w celu dojścia do porozumienia. Procesy planowania partycypacyjnego zazwyczaj funkcjonują sprawniej, gdy obecny jest tylko jeden koordynator. Bardziej skomplikowane projekty często korzystają z usług konsultacyjnych doświadczonej, niezależnej instytucji (organizacji pozarządowej, uniwersytetu, firmy).

Władze publiczne z wszystkich trzech omawianych krajów (pod warunkiem, że stanowiły one organ wykonawczy projektu) łączyła chęć promowania partycypacji społecznej. Niestety z

powodu braków personalnych i czasowych często jedynie dba się o zapewnienie prawnie obligatoryjnego minimum partycypacji. Organ wykonawczy projektu musi ocenić czy partycypacja społeczna jest opłacalna w przypadku danego projektu. Mimo wszystko każde z miast partnerskich ma doświadczenia w partycypacji publicznej, które wychodzą poza obowiązkowe minimum i zostały wdrożone z polecenia jednostek wykonawczych. Doświadczenia te udowadniają, że po zaangażowaniu społeczności projekty przyjmowane są entuzjastycznie i cieszą się poparciem większości mieszkańców. Dla porównania prywatni inwestorzy nie są zazwyczaj zainteresowani, ani przyzwyczajeni do dzielenia się swoimi pomysłami oraz planami, przez co nie partycypują w procesie planowania kreatywnego z innymi interesariuszami.

Oczywistym stał się fakt, że projekty rewitalizacji przestrzeni miejskich powinny skorzystać na **współpracy w ramach istniejących struktur władz wykonawczych.** Proces ten może okazać się łatwiejszy w przypadku mniejszych miast niż w przypadku dużych miast o bardzo rozbudowanej administracji i wielu zaangażowanych wydziałach. W mniejszych miastach administracja znajduje się zazwyczaj w jednym budynku, co sprzyja utrzymaniu wzajemnych relacji; w dużych miastach współpraca wymaga specjalnych nakładów w celu polepszenia przepływu informacji, uniknięcia problemów komunikacyjnych oraz realizacji wspólnej strategii rewitalizacji. Projekty te mogłyby wiele zyskać na stworzeniu wydziału lub zespołu koordynującego.

Co więcej, hierarchiczna struktura i biurokratyzacja administracji publicznej mogą stanowić przeszkodę dla skutecznego procesu planowania i realizacji projektu. Na skutek tej zhierarchizowanej struktury indywidualni pracownicy administracyjni mają zazwyczaj dosyć ograniczone kompetencje decyzyjne. Proces decyzyjny jest więc prosty do prześledzenia, ale nie pozostawia wiele miejsca na zmiany decyzji czy komunikację. Hierarchia i skupienie na sprawach własnych w każdym z wydziałów czasami powodują pogorszenie spójności i złożoności oceny planu i mogą sprawić, że trudniej jest koordynować planowanie i wdrażanie projektów. W istniejących strukturach decyzyjnych brakuje często niezależnego elementu koordynującego procesy planowania - spowodowane jest to brakami organizacyjnymi i finansowymi oraz brakiem elastyczności istniejących struktur.

We wszystkich miastach istnieją jednak grupy robocze i okrągłe stoły wchodzące w skład wydziałów administracji, które to są mniej lub bardziej efektywne w kwestii wspierania projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych. Pracownicy administracyjni są chętni do współpracy i angażowania interesariuszy, ale na skutek braków personalnych i czasowych nie zawsze jest to możliwe w zadawalającym stopniu.

Doświadczenia dotyczące zaangażowania interesariuszy w kontekście projektu REURIS unaoczniły fakt, że społeczeństwo jest bardzo otwarte i wyczulone na kwestię projektów rewitalizacji, a także lubi być informowane, angażowane i wysłuchane tej sprawie. W projektach, w których kluczowe są czynniki ekologiczne możliwość zaangażowania społeczeństwa o niewielkiej wiedzy sektorowej jest naturalnie ograniczona z uwagi na nadrzędność czynników naukowych. W takich przypadkach mieszkańcy mogą brać udział w dyskusjach na tematy ogólne, a tym samym pozostawiając opracowanie szczegółów profesjonalistom.

Niektórzy mieszkańcy byli sceptycznie nastawieni do projektu na samym jego początku, ale większość z nich przekonała się do niego w procesie planowania i realizacji dzięki spotkaniom i informacjom podkreślającym korzyści płynące z projektu.

Większość interesariuszy charakteryzowała się sporą przystępnością, chęcią współpracy oraz wypracowywania rozwiązań na drodze porozumienia, pod warunkiem, że ich obawy i komentarze został wysłuchane i wzięte pod uwagę. Spotkania sprawiły, że uczestnicy mieli okazję lepiej się poznać, stworzyć więzy partnerstwa, a także zwiększyły możliwość, jak i prawdopodobieństwo, dojścia do porozumienia i wspólnej realizacji projektu.

Najtrudniejszymi spotkaniami były oczywiście dyskusje z właścicielami nieruchomości bezpośrednio objętych projektem oraz właścicielami ziem, których pozyskanie było jednym z założeń projektu. W takich przypadkach konieczne było zastosowanie metod natężonej komunikacji indywidualnej, choć w kilku przypadkach i to nie pomogło w pozyskaniu terenów niezbędnych do optymalnej rewitalizacji. Biorąc pod uwagę wszystkie doświadczenia, partycypacja społeczna okazała się jednak czynnikiem stanowiącym o sukcesie.

W kontekście projektu REURIS zorganizowano również wiele różnych spotkań z ekspertami, które pomogły usprawnić istniejące metody planowania i realizacji i towarzyszyły postępowi akcji pilotażowej.

Podsumowując, badania i doświadczenia wszystkich partnerów projektu pokazują, że w większości przypadków kiedy to zaangażowano obywateli, projekty rewitalizacji cieszyły się ogólną akceptacja i wsparciem. Korzyści płynące z partycypacji społecznej są więc oczywiste - zespół REURIS zdecydowanie zaleca umocnienie oraz usprawnienie zaangażowania obywateli w podejmowanie decyzji oraz ulepszenie istniejącego systemu komunikacji w strukturach administracyjnych miasta.

2.7 Zalecenia międzynarodowe

Na podstawie doświadczeń i wyników badań projektu REURIS, partnerzy projektu opracowali międzynarodowy schemat współpracy i partycypacji społecznej na potrzeby projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych. Korzystając z doświadczeń w kontekście partycypacji publicznej w akcjach pilotażowych REURIS, eksperckich warsztatów w ramach projektu oraz doświadczeń wynikających z badań nad najlepszymi praktykami (podręcznik, część 1.2) opracowano pewne zalecenia i porady odnośnie partycypacji społecznej w rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych.

2.7.1 Schemat współpracy i partycypacji

** zewnętrznie: partycypacja/współpraca organizacji wykonawczej ze stronami zewnętrznymi;*
** wewnętrznie: partycypacja/współpraca w ramach organizacji wykonawczej / administracji*

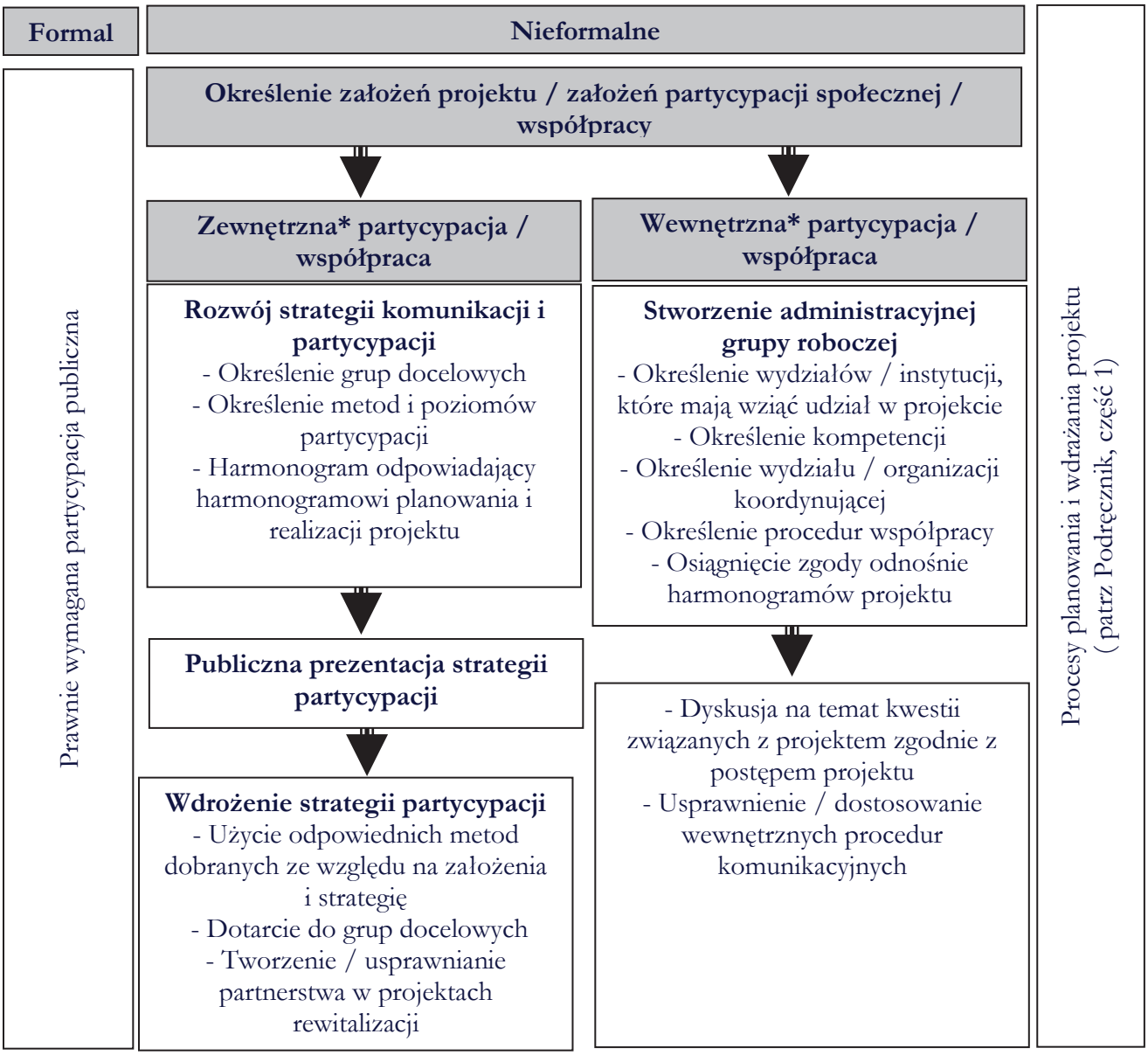

Rady i zalecenia

Jak rozwijać projekty rewitalizacji?
Strategia operacyjna

- Należy utworzyć spotykającą się regularnie administracyjną grupę roboczą specjalizującą się w zagospodarowaniu rzek miejskich, która miałaby na celu wsparcie i rozwój ogólnych koncepcji dotyczących rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych (praca operacyjna). Powinno kierować się wspólną strategią mającą na celu wywieranie wpływu na osoby podejmujące decyzje (przeforsowując projekty na zebraniach rady miasta, wydając wspólne oświadczenia prasowe, organizując wystawy i angażując rady dzielnicowe).
- Należy popierać i wspomagać decyzje rady miasta odnośnie zaangażowania danej wspólnoty w kwestie partycypacji społecznej mające na celu pozyskanie odpowiednich środków finansowych i personalnych. Należy przeforsować i wspomóc stworzenie stanowiska pełnomocnika ds. partycypacji społecznej lub utworzyć wydział ds. partycypacji publicznej.
- Warto starać się o wsparcie spoza administracji, ze strony podmiotów o podobnych celach, które rozpowszechnią daną ideę (propagatorzy).
- Powinno stworzyć się systematyczny i obszerny system komunikacji na poziomie całego miasta. Należy opracować formy współpracy ze społeczeństwem / organizacjami pozarządowymi / interesariuszami, a także rozwinąć system prostego rozpowszechniania dokumentów i planów wraz z możliwością dodawania komentarzy przez wymienione grupy.
- Istotne jest również stworzenie/usprawnienie partnerstwa w kwestii rewitalizacji pomiędzy władzami lokalnymi a innymi agencjami, które są zaangażowane w zarządzanie doliną rzeczną.
- Należy także stworzyć/usprawnić partnerstwo w kwestii rewitalizacji pomiędzy władzami lokalnymi a lokalnymi interesariuszami.

Jak wdrożyć partycypację społeczną do konkretnego projektu?
Procedury skupione na konkretnym projekcie

- Należy zapewnić odpowiednie środki (personalne i finansowe) do celów wdrażania partycypacji społecznej; już w pierwszym kosztorysie warto wykazać koszt partycypacji społecznej jako nieodzownego elementu dla całego procesu.
- Należy stworzyć dostosowaną do specyfiki danego projektu strategię komunikacji i partycypacji społecznej już na jego początku, tak by były zgodne z jego potrzebami i lokalnymi warunkami. Należy ustalić kryteria oceny wdrażania strategii komunikacji już na samym początku projektu.
- Powinno się stworzyć również wytyczne dotyczące partycypacji.
- Należy ustalić i uporządkować strukturę partycypacji (tematy do omówienia, ogólne zarządzanie, wspólne pola działania, kierowanie procesem, cele i zadania, grupy docelowe, metody, harmonogram).
- Powinno określić się zakres działań (prawny, finansowy, polityczny i techniczny).
- Należy rozważyć czy i w jakim stopniu podejmowanie decyzji może być oddelegowane obywatelom (poziom partycypacji społecznej)

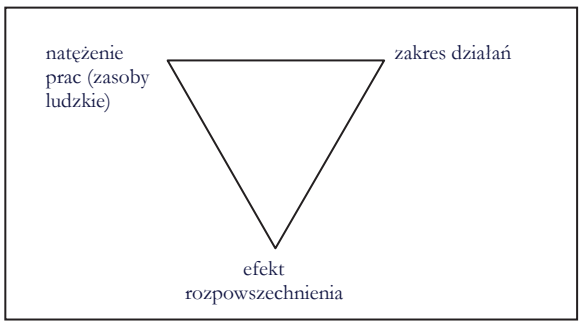

- |Należy pomyśleć o grupach docelowych i sposobie dotarcia do nich. Należy wziąć pod uwagę wady i zalety różnych metod: Z jednej strony możliwe jest dotarcie do bardzo wielu osób / jednorodnych grup przy niewielkim nakładzie pracy, ale nie będzie się to przekładało na długotrwałe efekty. Z drugiej strony możliwe jest też uzyskanie pewniejszych i długotrwałych następstw przy sporym nakładzie pracy ze strony interesariuszy o podobnym celu (grup i jednostek), ale przełoży się to na niewielki zasięg, ponieważ kontakt z zainteresowanymi stronami odbywa się bezpośrednio. Należy więc rozważyć założenia trójkąta kontaktów z zainteresowanymi stronami (zasobami ludzkimi).
- Proces partycypacji społecznej należy rozpocząć wraz z początkiem projektu. Należy zaangażować interesariuszy zewnętrznych już w początkowych fazach projektu, aby uzyskać szczegółowe informacje o warunkach lokalnych, wcześniej zidentyfikować ewentualne przeszkody oraz aby opracować rozwiązania poprzez współpracę i (jeśli to możliwe) osiągnąć porozumienie. Warto zaangażować obywateli nie tylko w proces planowania, ale również w proces realizacji.
- Należy stworzyć grupę roboczą złożoną z przedstawicieli organów decyzyjnych oraz grup zainteresowanych danym obszarem (skupioną na konkretnych projektach). Regularne spotkania grupy sprzyjają przejrzystości procesu realizacji zamierzeń projektu rewitalizacji oraz pomagają w wysłuchaniu opinii interesariuszy, podejmowaniu odpowiednich decyzji, dochodzeniu do porozumień, a także sprzyjają porządkowi prac. W miarę potrzeb warto zintegrować istniejące komitety, aby powstały odpowiednie relacje między uczestnikami poszczególnych grup, które miałyby pozytywny wpływ na ich współpracę.
- W tworzonych projektach należy używać zrozumiałego języka, a dokumentacja musi być przygotowana w przystępny, jasny sposób. Prezentacja planów musi być zrozumiała dla przeciętnego mieszkańca. Warto zadbać o wysoką jakość grafiki i tekstów.
- Warto też zaangażować eksperta ds. planowania.
- Kluczowe jest nie tylko zaangażowanie zwolenników projektu, ale również podmiotów jemu przeciwnych w celu uniknięcia destruktywnych działań. Należy zidentyfikować „wrogich" interesariuszy w celu przygotowania odpowiedzi i wyjaśnień na ich ewentualne obawy i sprzeciwy. Planując publiczne wydarzenie z udziałem zainteresowanych stron należy wcześniej przeanalizować możliwe konflikty i sposoby poradzenia sobie z nimi. W sytuacjach patowych należy rozdzielić strony konfliktu.
- Należy zidentyfikować wspólne cele różnych grup, nawet wtedy, gdy sposób do ich osiągnięcia jest podstawą konfliktu.

Co wziąć pod uwagę w kontekście wydarzeń i spotkań?

- Ustalając terminy spotkań należy pamiętać o świętach i ważnych dla mieszkańców wydarzeniach (takich jak mistrzostwa świata w piłce nożnej). Należy ogłosić wszelkie spotkania i wydarzenia informacyjne w sposób jasny i klarowny co najmniej 14 dni wcześniej, aby upewnić się, że mieszkańcy wiedzą o nich odpowiednio wcześnie.

- Należy rozsądnie dobrać miejsce wydarzeń / warsztatów w celu przyciągnięcia mieszkańców (należy rozpatrzyć atrakcyjność oraz dostępność lokalizacji). Odpowiednio wcześnie powinno rozpocząć się przygotowania, aby wybrać najdogodniejsze dla danego celu pomieszczenia. Ważna jest również komfortowa atmosfera podczas wydarzenia. Organizując więcej niż jedno spotkanie warto zmienić lokalizację w celu zapewnienia różnorodności. Należy unikać organizowania spotkań w budynku urzędu miasta, który może okazać się zbyt onieśmielający dla niektórych mieszkańców.
- Spotkania w mniejszych grupach wspomagają zaangażowanie bardziej nieśmiałych interesariuszy.
- Dobrym pomysłem jest też zaangażowanie profesjonalnego koordynatora, zwłaszcza przy warsztatach planistycznych i omawianiu koncepcji projektu. Koordynator musi być zaznajomiony ze szczegółami projektu i potencjalnymi konfliktami.
- Należy przygotować jasne i zrozumiałe prezentacje wraz z wizualnym przedstawieniem założeń rewitalizacji.

Jak zachęcić mieszkańców do partycypacji?

- Trzeba pamiętać, że mieszkańcy poświęcają swój czas wolny na udział w projekcie, trzeba ich więc w odpowiedni sposób zachęcić. Należy określić ewentualne obawy interesariuszy, szczególnie w kwestiach lokalnych.
- Należy pokazać uczestnikom, że docenia się ich wkład w dyskusję poprzez odpowiedzi na ich komentarze oraz wyjaśnienie w jaki sposób i w jakim stopniu wpłyną one na podjętą decyzję. Warto przeanalizować protokół w celu zaznaczenia wszelkich uwag, zastrzeżeń i propozycji mieszkańców.
- W celu motywacji i uzyskania wsparcia mieszkańców należy wzbudzić w nich (realistyczne) oczekiwania względem projektu.

Jak zoptymalizować relacje publiczne?

- Metody PR mogą pomóc przy wspieraniu koncepcji rewitalizacji oraz w stworzeniu nacisku na komitety polityczne. Należy utrzymywać wysoki poziom komunikacji w fazie planowania i wdrażania projektu.
- Warto zidentyfikować ważne kontakty w lokalnych środkach przekazu (gazetach, telewizji, dzienniku internetowym, itp.). Należy zadbać o rozwinięcie dobrych relacji z tymi właśnie osobami. Dobrym rozwiązaniem jest indywidualne podejście do każdego kontaktu, podziękowanie im za poruszenie tematu projektu oraz informowanie ich o nowościach w projekcie, itp.
- Istotne są również oświadczenia i konferencje prasowe. Należy skupić się na kwestiach interesujących dla mieszkańców, takich jak konkretne projekty i działania, ponieważ nie są oni zainteresowani ogólnymi wyjaśnieniami. Należy określić korzyści płynące z projektu i wyróżniające elementy wyróżniające go na tle innych działań.
- Warto zamieszczać informacje nie tylko na tablicach informacyjnych urzędu miasta, ale również na billboardach, w miejskich punktach informacyjnych, na stronach internetowych oraz portalach dzielnicowych. Zastosować powinno się wiele środków przekazu, takich jak

media drukowane, stacje telewizyjne, Internet, własne dokumentacje i wystawy. Warto też skorzystać z nowoczesnych środków przekazu - przekazywać szczegółowe informacje w Internecie oraz wykorzystać aplikacje sieciowe (takie jak sondaże, e-głosowanie, forum internetowe, itp.). Strona projektu powinna posiadać licznik odwiedzin (w celu monitorowania liczby odwiedzin, odwiedzin w czasie wdrażania projektu lub w czasie publikowania różnych projektów, itp. - np. przy pomocy narzędzia Google analytics).

- Dobrym pomysłem jest połączenie projektu z dodatkowymi działaniami i wydarzeniami takimi jak wycieczki rowerowe, wycieczki łodzią lub statkiem, wystawy, akcje sprzątania nabrzeża, itp. w celu popularyzacji projektu. Należy zaplanować i wdrożyć niekonwencjonalne i atrakcyjne medialne wydarzenie społeczne, które umożliwi dostarczenie różnorodnych informacji o projekcie.

Pomysły na przyszłość

- Mieszkańcy muszą mieć okazję sami przedstawić swoje pomysły radzie miasta.
- Należy odnieść się do uczuć interesariuszy. Można przykładowo zapytać: „Jeśli projekt zostanie zrealizowany, to gdzie znajdować będzie się twoje ulubione miejsce?"
- Ważne jest zaangażowanie profesjonalnych agencji komunikacji.
- Należy skorzystać z okazji do współpracy ze studentami w celu uzyskania innowacyjnych i różnorodnych spojrzeń na dane kwestie.
- Warto skorzystać ze środków demonstracyjnych, które pomogą przekonać mieszkańców i decydentów o wartości projektu (modele, kwitnące łąki, itp.).
- Łączenie działań rewitalizacyjnych z innymi projektami / działaniami / zamierzeniami może przyczynić się do większej akceptacji projektu; przykładem może być łączenie działań rewitalizacyjnych z działaniami przeciwpowodziowymi oraz działaniami mającymi na celu zwiększenie retencji cieków.
- Dla potrzeb wdrażania projektu warto jest zorganizować lokalny zarząd.
- Należy opracować / usprawnić / uwidocznić długoterminową wizję lub plan rewitalizacji doliny rzecznej.

Jak wspomóc współpracę wewnątrz i pomiędzy jednostkami administracyjnymi miasta?

- Należy utrzymywać ciągłą współpracę z wszystkimi wydziałami i organizacjami zaangażowanymi w projekt. Należy też powołać wydział koordynujący (czy też zewnętrznego koordynatora), który kierowałby całym procesem od początkowego planowania do końcowej realizacji w celu zagwarantowania ciągłości projektu i zadbania o realizację początkowych jego założeń.
- Ustalić należy system współpracy, który usprawniłby kontakty między uczestnikami projektu, oraz który stanowiłby istotne dodatkowe narzędzie współpracy poza zwyczajowym obiegiem dokumentacji. Powinno zachęcać się różne wydziały administracyjne do komunikacji wychodzącej poza oficjalny obieg dokumentacji, na przykład poprzez telefon lub e-maile (aktywna, a nie pasywna współpraca).

- Należy stworzyć system łatwego udostępniania dokumentów, np. poprzez Internet, w celu usprawnienia przepływu informacji wewnątrz struktur administracyjnych.
- Kompetencje i odpowiedzialności poszczególnych wydziałów powinny być jasne i przejrzyste.

2.8 Bibliografia

- United Nations 1992a: Rio Declaration on Environment and Development; The United Nations Conference on Environment and Development, 3 to 14 June 1992, Rio de Janeiro.
- United Nations 1992b: Agenda 21; The United Nations Conference on Environment and Development, 3 to 14 June 1992, Rio de Janeiro.
- Aarhus Convention UNECE 1998: UNECE Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters; adopted on 25th June 1998 at the Fourth Ministerial Conference in the 'Environment for Europe', United Nations Economic Commission for Europe – UNECE, Aarhus.
- Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. Journal of the American Institute of Planers, Vol. 35, No. 4, pp. 216-224.
- Hansen, H. S., Mäenpää, M. (2007): Public Participation in River Basin Planning. In: TuTech Innovation GmbH (ed.), Baltic River Basin Management Handbook. Strategies for Sustainable River Basin Management. Hamburg.
- WFD CIS Guidance (2003). Common Implementation Strategy for the Water Framework Directive (2000/60/EC). Guidance Document No. 8: Public Participation in Relation to the Water Framework Directive. Produced by working group 2.9 – Public Participation.
- Wiedemann, P. M., Femers, S. (1993). Public participation in waste management decision-making: analysis and management of conflicts. Journal of Hazardous Materials, Vol. 33, pp. 355-368.
- Beteiligungsrechte im Umweltschutz - Was bringt Ihnen die Aarhus-Konvention? Broschüre des Bundesministierums für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit, 2004
- Wikipedia – Public participation
- Krzyżanowska Ł., Faciejew Ł. (2009): „Partycypacja obywatelska w Polsce"; Menu projektu dla Fundacji Batorego.
- Kasprzyk M. i inni, (2007): Raport „Jakość konsultacji społecznych w Polsce. Krajowa praktyka, a uwarunkowania prawne".
- Brożkowska A., (2011): - Partnership for Ślepiotka – scenarios of Ślepiotka valley revitalization, Katowice, elaboration for the REURIS Project needs, niewydany.
- Brożkowska A., (2010): Partnership for Ślepiotka – system of cooperation for revitalisation of Ślepiotka valley, Katowice, elaboration for the REURIS Project needs, niewydany.

Revitalisation of Urban River Spaces

REURIS

Rzeki w miastach – Przestrzenie pełne życia

Podręcznik – część III

CENTRAL EUROPE COOPERATING FOR SUCCESS.

EUROPEAN UNION EUROPEAN REGIONAL DEVELOPMENT FUND

Projekt realizowany w ramach Programu EUROPA ŚRODKOWA, współfinansowanego ze środków EFRR.

Podręcznik Część 3

–

Kwestie finansowe i ekonomiczne

Spis treści

3.1 WSTĘP....339
3.1.1 Wprowadzenie....339
3.1.2 Struktura....339
3.2 KOSZTY REWITALIZACJI MIEJSKICH PRZESTRZENI NADRZECZNYCH....340
3.3 OPCJE FINANSOWANIA....342
3.3.1 w Polsce....342
3.3.2 w Republice Czeskiej....349
3.3.3 w Niemczech....353
3.3.4 Podsumowanie porównawcze....359
3.4 ZNACZENIE REWITALIZACJI MIEJSKICH RZEK....364
3.4.1 Metodologia....364
3.4.2 Definicje....365
3.4.3 Możliwości i ograniczenia wyceny ekonomicznej....367
3.4.4 Korzyści płynące z rewitalizacji miejskich rzek....368
3.4.5 Kwantyfikacja korzyści....369
3.4.6 Monetyzacja korzyści....369
3.4.7 Literatura poświęcona europejskim studiom przypadku....374
3.4.8 Korzyści wygenerowane przez projekt REURIS....376
3.5 ANALIZA KOSZTÓW I KORZYŚCI....382
3.6 ZALECENIA TRANSNARODOWE....384
3.6.1 Schemat analizy finansowej i ekonomicznej....384
3.6.2 Zalecenia....385
3.7 BIBLIOGRAFIA....387
3.8 ZNAK WYDAWCY....390

3.1 Wstęp

3.1.1 Wprowadzenie

Zgodnie z zaleceniami Ramowej Dyrektywy Wodnej, która postuluje osiągnięcie 'dobrego stanu ekologicznego' wód powierzchniowych oraz co najmniej 'dobrego potencjału ekologicznego' wód silnie zmienionych do roku 2015 (Parlament Europejski, 2000, str. 9), gminy i miasta podejmują działania zmierzające do włączenia przepływających przez nie rzek i strumieni w swe struktury urbanistyczne. Ponieważ rewitalizacja miejskich przestrzeni nadrzecznych jest procesem kosztownym, miasta muszą bronić zasadności przeznaczenia środków na ten, a nie inny cel, oraz dokładać wszelkich starań, by projekty rewitalizacyjne nie były postrzegane jako zbyteczny luksus. Kluczowe znaczenie dla uzyskania publicznego poparcia dla tego typu projektów ma skuteczne nagłaśnianie pozytywnego wpływu poprawy stanu ekologicznego rzek na polepszenie warunków życia mieszkańców, tak by korzyści dla społeczeństwa były wyraźnie widoczne (Everard, 2011). Dlatego też w Części 3 Podręcznika omówione zostaną kwestie finansowe i ekonomiczne związane z realizacją projektów rewitalizacji rzek miejskich.

3.1.2 Struktura

Pierwsze dwie części Podręcznika dowodzą, jak skomplikowany jest proces planowania rewitalizacji rzek miejskich, w tym zapewnienie partycypacji społecznej. Ponieważ wszelkie podejmowane w związku z tym działania generują koszty, celem uniknięcia błędów w obliczeniach należy je ujmować tak szczegółowo, jak to możliwe. W rozdziale 3.2 omówiono różne rodzaje kosztów ponoszonych w związku z rewitalizacją rzek miejskich.

Sukces realizacji projektów rewitalizacji zależy w dużej mierze od posiadania wystarczającej ilości środków finansowych. Brak funduszy stanowi jedną z głównych przeszkód na drodze do transformacji przestrzeni nadrzecznych. Zważywszy na ograniczone zasoby budżetowe, miasta zmuszone są szukać dodatkowych źródeł finansowania. Stąd też opisane w rozdziale 3.3 różnorakie opcje finansowania dostępne w Polsce, Republice Czeskiej i Niemczech, ze wskazaniem różnic występujących w tym względzie pomiędzy poszczególnymi krajami. Zastrzec należy jednak, iż opracowania tego nie można uznać za wyczerpujące temat, ponieważ opiera się ono jedynie na doświadczeniach poszczególnych partnerów projektu i propagatorów dobrych praktyk, poddanych analizie w rozdziale 1.2.

Rozdział 3.4 poświęcony jest wycenie ekonomicznej projektów rewitalizacji rzek miejskich. Korzyści, jakie społeczeństwo czerpie z rewitalizowanych przestrzeni nadrzecznych zestawiono z kosztami, ilustrując w ten sposób wartość inwestycji rewitalizacyjnych. Prawidłowa wycena z jednej strony pomaga zarządcom miast uzasadnić zapotrzebowanie na środki finansowe niezbędne do realizacji tego typu projektów, a z drugiej służy decydentom do porównywania różnych projektów i ustalenia, którym zadaniom należy nadać charakter priorytetowy w związku z ograniczeniami budżetowymi.

Zawierający analizę kosztów i korzyści rozdział 3.5 stanowi syntezę treści omówionych w rozdziałach 3.2 i 3.4, zaś rozdział 3.6 przedstawia zalecenia dotyczące finansowych i ekonomicznych aspektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych, opracowane przez partnerów projektu REURIS w oparciu o ich doświadczenia.

3.2 Koszty rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych

Rewitalizacja miejskich przestrzeni nadrzecznych jest niezwykle kosztownym procesem. Choć dokładna wysokość kosztów zależy w dużej mierze od warunków panujących w konkretnej lokalizacji, należy dołożyć wszelkich starań, by potencjalne koszty obliczyć tak precyzyjnie, jak to tylko możliwe. Rysunek 1 przedstawia różne rodzaje kosztów, jakie należy brać pod uwagę już na etapie planowania.

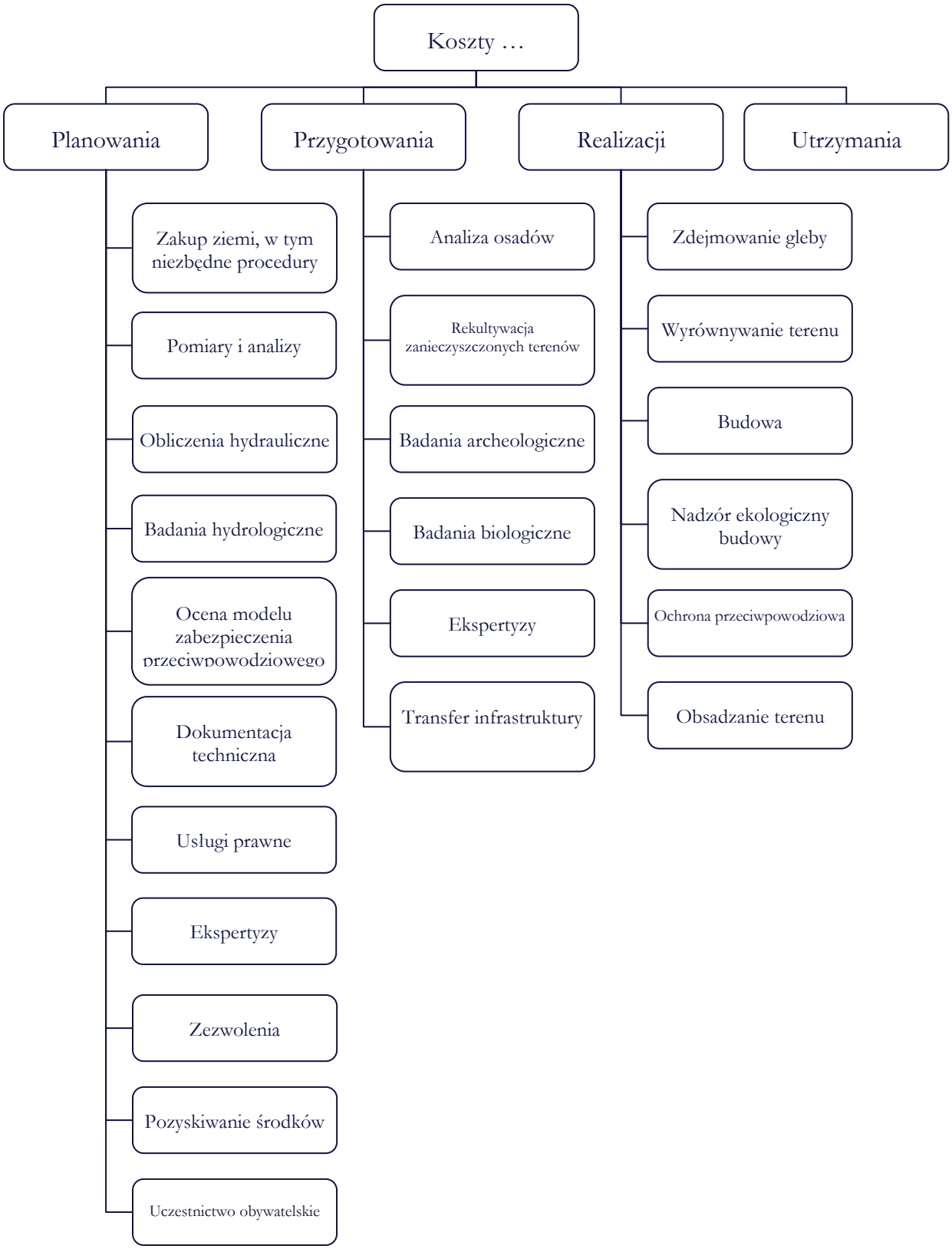

Rysunek 1: Rodzaje kosztów ponoszonych w związku z rekultywacją rzek miejskich (opracowanie - autorzy)

3.3 Opcje finansowania

3.3.1 w Polsce

Niniejszy rozdział poświęcony jest dostępnym opcjom finansowania projektów rewitalizacji rzek. Omówiono w nim także rolę, jaką pełnią one w realizacji tego typu przedsięwzięć.

Planowanie zagospodarowania przestrzennego miast ukierunkowane na jednoczesną ochronę krajobrazu narodziło się w Polsce po 1989 roku. Ustanowiono wówczas także mechanizmy finansowania przedsięwzięć, obejmujące poszczególne etapy ich realizacji, począwszy od planowania po przeprowadzanie konkretnych czynności.

Projekty rewitalizacji, w tym także projekty rewitalizacji rzek, są unikatowe ze względu na ich wielopłaszczyznowość, która z kolei oznacza, że środki na realizację można pozyskiwać dla poszczególnych aspektów: przestrzennych (w tym ochrony dziedzictwa kulturowego), gospodarczych i społecznych. Projekty rewitalizacyjne realizowane w Polsce mogą być finansowane z budżetów jednostek, funduszy Unijnych oraz źródeł prywatnych.

3.3.1.1 Finansowanie ze środków publicznych lokalnych

Projekty rewitalizacji rzek w Polsce mogą być finansowane ze środków odpowiednich jednostek administracyjnych planujących realizację inwestycji, tj.:

- na poziomie gminnym – z budżetu gminy,
- na poziomie powiatowym – z budżetu powiatu,
- na poziomie wojewódzkim – z budżetu województwa i wojewody,
- na poziomie krajowym – z budżetu ministerstwa odpowiedzialnego za dany sektor.

Lokalne instrumenty finansowe o charakterze publicznym są ściśle powiązane z budżetem miasta, stąd też ich podział na:

- instrumenty polegające na przyznawaniu ulg i zwolnień podatkowych (zmniejszając w ten sposób wpływy do budżetu) oraz
- instrumenty polegające na udzielaniu gwarancji, poręczeń majątkowych oraz dotacji z budżetu (wydatki budżetowe).

Opcja finansowania z lokalnych źródeł o charakterze publicznym (budżetów gmin lub powiatów) nie zostanie w tym rozdziale szczegółowo omówiona ze względu na to, że wiele Polskich gmin oraz powiatów nie posiada specjalnych programów oraz funduszy przeznaczonych na realizację projektów związanych z rewitalizacją miejskich przestrzeni nadrzecznych. Dla wielu gmin i powiatów znaczenie priorytetowe mają inne projekty związane z ochroną krajobrazu i środowiska, np. te poświęcone usuwaniu azbestu lub ograniczaniu emisji gazów cieplarnianych i to właśnie im nadaje się pierwszeństwo.

3.3.1.2 Współfinansowanie ze środków publicznych zewnętrznych

Oprócz lokalnych publicznych źródeł finansowania, do których dostęp uzależniony jest od decyzji władz miasta lub koordynatora programu rewitalizacyjnego, istnieją także powszechnie dostępne instrumenty wynikające z decyzji polskiego rządu, obranych strategii, umów międzynarodowych lub programów operacyjnych. W tej części podręcznika omówione zostaną różne metody finansowania, w szczególności te, które nie są związane z lokalnymi finansami publicznymi ani Programem Operacyjnym i funduszami przeznaczonymi w jego ramach na projekty rewitalizacyjne.

Fundusze unijne

Po opłaceniu składek członkowskich do budżetu UE, Polska ma do dyspozycji łączną kwotę 85.6 miliardów euro na realizację inwestycji w latach 2007-2013. Przystępując do Unii Europejskiej, nasz kraj zaakceptował ogólną ramową politykę rozwoju UE, zgodną z unijną polityką spójności społecznej i ekonomicznej. W oparciu o przyjęte ramy i programy operacyjne oraz określone w nich cele i priorytety, Polska przygotowywała i przygotowuje stosowną dokumentację inwestycyjną. Leżące w kompetencji lokalnych władz programy rewitalizacyjne były w głównej mierze finansowane ze środków **Narodowego Planu Rozwoju,** realizowanego w ramach **Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR)** na lata 2004-2006 oraz **Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia (NSRO)** na lata 2007-13. Cele NSRO realizowane są poprzez programy i projekty współfinansowane z następujących instrumentów finansowych:

- Programu Operacyjnego **Infrastruktura i Środowisko** (PO IiŚ) – EFRR i FS (dostępne środki przeznaczone są na realizację projektów z zakresu ochrony środowiska i krajobrazu)
- Programu Operacyjnego **Innowacyjna Gospodarka** (PO IG) – EFRR,
- Programu Operacyjnego **Kapitał Ludzki** (PO KL) – EFS,
- 16 Regionalnych Programów Operacyjnych **(RPO)** – EFRR,
- Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej (PO RPW) – EFRR,
- Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna (PO PT) – EFRR oraz
- Programów Operacyjnych Europejskiej Współpracy Terytorialnej (PO EWT) – EFRR.

Wspomniane programy operacyjne zarządzane są na poziomie krajowym, natomiast 16 RPO zarządzanych jest na poziomie samorządów województw. Na przykład, w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2007-2013, jednostki samorządu terytorialnego mogą ubiegać się o środki na dofinansowanie projektów realizowanych w ramach Priorytetu V (Środowisko). Możliwe jest również uzyskanie dofinansowania na projekty realizowane w ramach Priorytetu VI (Zrównoważony rozwój miast). Maksymalny udział środków UE w wydatkach kwalifikowanych wynosi 85%.

Podobnie jak w innych krajach członkowskich UE, środki na realizację projektów rewitalizacyjnych można pozyskać z następujących programów:

- **LIFE+:** Instrumentu finansowego dla zadań z zakresu ochrony środowiska oraz
- odpowiednich programów operacyjnych współpracy transgranicznej: INTERREG, Europa Środkowa, wzajemnej współpracy, np. na linii Rzeczpospolita Polska – Republika Czeska, Rzeczpospolita Polska – Republika Słowacka.

Odrębnego opisu wymaga mechanizm instrumentu finansowego **Inicjatywa JESSICA**, którego celem jest wspieranie rozwoju obszarów miejskich oraz ich rewitalizacja zarówno w aspekcie ekonomicznym, jak i społecznym. Wdrożenie instrumentu JESSICA wymaga stworzenia Funduszu Powierniczego, , do którego zadań należy wspieranie Funduszy Rozwoju Obszarów Miejskich utworzonych przez poszczególne miasta z ich własnych środków oraz z innych środków publicznych oraz prywatnych i zarządzanych zgodnie z zawartymi umowami. Rzeczone Fundusze inwestują w realizowane na terenie miast projekty, udzielając na ich realizację kredytów i pożyczek. - JESSICA bowiem pozwala na wykorzystanie funduszy strukturalnych UE w systemie zwrotnym, czyli oferuje odnawialne instrumenty finansowe (pożyczki, gwarancje), dając możliwość lepszego wykorzystania środków funduszy strukturalnych i pozyskania udziału instytucji finansowych, banków i przedsiębiorców, między innymi dzięki partnerstwu publiczno-prywatnemu. Istotnym zastrzeżeniem jest fakt, że projekty, o których mowa powyżej, realizowane przy wsparciu z inicjatywy JESSICA powinny generować dochód. Współwystępowanie w tych projektach elementów komercyjnych z niekomercyjnymi ma umożliwić wypełnienie luki na rynku pomiędzy dotacjami a kredytami i innymi instrumentami bankowymi.

W Polsce JESSICA wdrażana jest regionalnie w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych (RPO). Jak dotąd decyzję o przystąpieniu do Inicjatywy podjęły 5 województw: wielkopolskie, zachodniopomorskie, śląskie, pomorskie i mazowieckie.

Fundusze strukturalne UE przyznane w ramach Inicjatywy JESSICA mogą być inwestowane na przykład w partnerstwa publiczno-prywatne oraz inne projekty miejskie ujęte w planach zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich (rewitalizację centrów miast, odnowę infrastruktury miejskiej o unikalnej wartości historycznej). Wyboru projektów, obszarów lub obiektów, które mają zostać objęte dofinansowaniem dokonują jednostki odpowiedzialne za opracowanie lokalnych programów rewitalizacji.

Fundusze krajowe

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) oraz 16 **Wojewódzkich Funduszy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (WFOŚiGW)** dysponują kapitałem zebranym przez Wojewódzkie Inspektoraty Ochrony Środowiska. Fundusze te finansują przedsięwzięcia określone przez ustawodawcę i znajdujące się ogłaszanej co roku tzw. liście priorytetów Funduszu. W 2010 roku wprowadzono zmiany w zakresie funduszy gminnych i powiatowych, które uległy likwidacji. Do chwili obecnej ustawodawca nie powołał w ich miejsce instytucji zastępczych, co utrudnia gminom i powiatom finansowanie przedsięwzięć dotyczących ochrony przyrody i krajobrazu. Zmieniła się także struktura Funduszy Wojewódzkich – stały się one jednostkami budżetowymi samorządów odpowiednich województw.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest największą w Polsce instytucją finansującą przedsięwzięcia z dziedziny ochrony środowiska. Celem działalności NFOŚiGW jest finansowe wspieranie inwestycji ekologicznych o znaczeniu i zasięgu ogólnopolskim i ponadregionalnym, istotnych z punktu widzenia ochrony środowiska.

Przykładowa lista priorytetów ekologicznych i merytorycznych NFOŚiGW na rok 2011 przedstawiała się następująco:

I. PRIORYTETY POLITYKI EKOLOGICZNEJ
   - wspieranie przedsięwzięć, które uzyskały wsparcie ze środków UE, innych bezzwrotnych środków zagranicznych oraz środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz
   - wspieranie przedsięwzięć z zakresu ochrony środowiska, wynikających z konieczności wypełnienia zobowiązań Polski wobec Unii Europejskiej i niewspółfinansowanych ze środków UE.

II. PRIORYTETY MERYTORYCZNE

   Ochrona przyrody:

   - współfinansowanie konserwatorskiej ochrony przyrody,
   - wspieranie działań zmierzających do wpisania na listę i ochrony obszarów Natura 2000 oraz
   - współfinansowanie programów kompensacji przyrodniczej.

   Edukacja ekologiczna:

   - współfinansowanie adresowanych do dzieci i młodzieży programów edukacyjnych oraz konkursów związanych z ochroną przyrody oraz
   - wspieranie działań mających na celu realizację programów edukacyjnych, podejmowanych przez regionalne i lokalne Ośrodki Edukacji Ekologicznej działające przy organizacjach ekologicznych.

Kolejną alternatywą są programy Ministerstwa Środowiska, takie jak: Program Bezpieczeństwa Powodziowego w Dorzeczu Wisły Środkowej, który skoordynuje działania administracji

rządowej i samorządowej. W jego realizację zaangażowane będą wszystkie instytucje odpowiadające za bezpieczeństwo powodziowe, a także wojewodowie i marszałkowie z województw leżących w dorzeczu Wisły Środkowej (lubelskiego, podkarpackiego, kujawsko-pomorskiego, podlaskiego, warmińsko-mazurskiego i łódzkiego). Program powinien być gotowy do końca 2013 r.

Fundusze wojewódzkie

Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (WFOŚiGW) (opis na przykładzie oddziału w Katowicach) udziela finansowego wsparcia na realizację projektów z zakresu ochrony środowiska i gospodarki wodnej, zgodnych z założeniami Krajowej Polityki Ekologicznej, Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego oraz obowiązującym prawem, a także takich, których realizacja wynika z zobowiązań międzynarodowych Polski. Maksymalny udział środków Wojewódzkiego Funduszu na ogół nie przekracza 50% wysokości poniesionych i udokumentowanych kosztów realizacji danego przedsięwzięcia inwestycyjnego. WFOŚiGW udziela pożyczek o preferencyjnym oprocentowaniu i zasadach spłaty oraz przyznaje dotacje na realizację niektórych projektów.

Pozostałe

Ważnym źródłem funduszy na realizację zadań z zakresu ochrony środowiska i krajobrazu są dotacje ze środków **Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego** i **Norweskiego Mechanizmu Finansowego (Funduszy Norweskich).** Ta bezzwrotna pomoc finansowa pochodzi z trzech krajów EFTA (Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu), będących zarazem członkami EOG (Europejskiego Obszaru Gospodarczego), tj. Norwegii, Islandii oraz Liechtensteinu. W Polsce operatorem tego programu jest Ministerstwo Środowiska we współpracy z Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. W związku z projektami rewitalizacji rzek warto przytoczyć program „Bioróżnorodność i usługi ekosystemowe", w ramach którego dofinansowanie mogą uzyskać przedsięwzięcia prowadzące, między innymi, do:

- zwiększenia zdolności naturalnych ekosystemów do stawiania czoła inwazyjnym gatunkom obcym oraz
- zwiększenia poziomu świadomości i edukacji w zakresie bioróżnorodności i usług ekosystemowych, w tym świadomości i edukacji dotyczącej powiązań pomiędzy bioróżnorodnością i zmianami klimatu, a także ekonomicznej wyceny ekosystemów.

Kolejnym programem działającym na podobnych zasadach jest **Szwajcarsko-Polski Program Współpracy.** Począwszy od 2008 roku, Szwajcaria bierze udział w kilku projektach mających na celu zmniejszenie różnic społeczno-gospodarczych w rozszerzonej Unii Europejskiej. Fundusze szwajcarskie przewidują wsparcie dla instytucji sektora publicznego i prywatnego oraz organizacji pozarządowych prowadzących projekty w zakresie ochrony środowiska, zdrowia i edukacji. Pomoc finansowa może być przyznana w ramach realizowanych w Priorytecie Środowisko i Infrastruktura działań z następujących obszarów tematycznych:

- odbudowa, remont, przebudowa i rozbudowa infrastruktury środowiska oraz
- bioróżnorodność i ochrona ekosystemów oraz wsparcie transgranicznych inicjatyw środowiskowych.

Program oferuje także możliwość uzyskania wsparcia finansowego w Obszarze Priorytetowym Sektor Prywatny dla małych i średnich przedsiębiorstw zainteresowanych inwestycjami w infrastrukturę na terenie rewitalizowanym.

Innym źródłem finansowania omawianego tu typu była działająca do końca maja 2011 roku **Fundacja EkoFundusz.**

Zadaniem Fundacji było finansowanie przedsięwzięć w dziedzinie ochrony środowiska, które miały nie tylko istotne znaczenie w skali regionu czy kraju, ale także wpływały na osiągnięcie celów ekologicznych w skali europejskiej, a nawet światowej, uznanych za priorytetowe przez społeczność międzynarodową.

Zadaniem EkoFunduszu było również usprawnianie transferu na polski rynek najlepszych technologii z krajów donatorów, a także stymulowanie rozwoju polskiego przemysłu ochrony środowiska. Środki przydzielane przez Fundację miały charakter bezzwrotnej pomocy zagranicznej i były środkami finansowymi pochodzącymi z zamiany części zagranicznego długu na wspieranie przedsięwzięć w ochronie środowiska (tzw. ekokonwersja długu). Pieniądze zostały Polsce przyznane na podstawie Umowy w sprawie redukcji i reorganizacji zadłużenia Rzeczypospolitej Polskiej, zawartej dnia 21 kwietnia 1991 roku w Paryżu. W programie konwersji długu na ochronę środowiska wzięło udział sześć krajów, tj. Stany Zjednoczone Ameryki, Francja, Szwajcaria, Włochy, Szwecja i Norwegia.

3.3.1.3 Współfinansowanie ze środków prywatnych

Inwestycje prywatne w rewitalizację cieków wodnych nie są w Polsce popularne. Choć fundamentalną zasadą finansowania programów rewitalizacyjnych powinien być udział właścicieli oraz użytkowników w kosztach ponoszonych w związku z pracami konstrukcyjnymi czy renowacyjnymi, w rzeczywistości możliwości finansowania ze środków prywatnych oraz pozyskania wsparcia od potencjalnych inwestorów są ograniczone i – co więcej – rzadko dochodzą do skutku, szczególnie w przypadku dużych projektów.

3.3.1.4 Partnerstwo publiczno-prywatne

Partnerstwo publiczno-prywatne (PPP) jest usankcjonowaną polskim prawem formą współpracy przedsiębiorstw prywatnych wspartych prywatnym kapitałem z sektorem publicznym na wszystkich szczeblach. Ten instrument rozwoju infrastruktury i wykorzystywania jej do świadczenia usług powszechnego pożytku gospodarczego stanowi formę inwestowania w sektor publiczny w większości krajów świata. Będące obecnie jednym z najczęściej omawianych rozwiązań pod względem możliwości dokonywania inwestycji przez podmioty publiczne, PPP stanowi rozwijającą się formę współpracy między organami publicznymi a sektorem prywatnym, umożliwiającą zwiększenie efektywności usług publicznych poprzez podział ryzyka i wykorzystanie doświadczenia sektora prywatnego. Partnerstwo stanowi także dodatkowe źródło kapitału, zwiększając tym samym zasoby środków publicznych do przeznaczenia na inne cele. Z kolei sektor publiczny może zaoferować inwestorom prywatnym pewność długotrwałych przepływów pieniężnych ze źródeł publicznych. PPP jest otwarte na wszelkie dziedziny i rodzaje doświadczeń partnerów prywatnych, o ile związane są one z zarządzaniem składnikiem majątkowym wykorzystywanym do realizacji wspólnego przedsięwzięcia. Ze względu na charakter podmiotów publicznych, przedmiotem partnerstwa publiczno-prywatnego jest wykonywanie zobowiązań publicznych, nałożonych w drodze ustawy na te podmioty, przy czym podmiot publiczny może się angażować w partnerstwo tylko w takim stopniu, w jakim mieści się ono w zakresie jego działalności. Znaczenie tej metody realizacji inwestycji publicznych zostało podkreślone w Komunikacie Komisji z dnia 19 listopada 2009 roku w sprawie wspierania inwestycji publiczno-prawnych. Komisja zaznaczyła, iż w sytuacji kryzysu finansowego i gospodarczego, partnerstwa publiczno-prywatne mogą oferować skuteczne sposoby realizacji projektów inwestycyjnych w obszarze infrastruktury, świadczenia usług publicznych oraz wdrażania szerzej zakrojonych innowacji. Obecnie możliwe jest uzyskanie dofinansowania na projekty inwestycyjne ze środków UE w wysokości maksymalnie 85% wartości kosztów kwalifikowanych.

3.3.1.5 Podsumowanie

W rozdziale przedstawiono dostępne środki finansowania projektów rewitalizacji rzek miejskich oraz innych projektów rewitalizacyjnych.

Projekty rewitalizacyjne, w tym także projekty rewitalizacji rzek, są unikatowe. Środki na ich realizację można pozyskiwać dla poszczególnych aspektów: przestrzennych (w tym ochrony dziedzictwa kulturowego), gospodarczych i społecznych. Istotą rewitalizacji jest doprowadzenie do rozwoju obszaru kryzysowego poprzez stworzenie warunków rozwoju we wszystkich wymienionych powyżej aspektach. Zgodnie z Artykułem 47 Rozporządzenia Komisji nr 1828/2006 z dnia 8 grudnia 2006 roku, obszary objęte operacjami w zakresie rewitalizacji muszą spełniać co najmniej trzy z wymienionych w Artykule kryteriów, z czego co najmniej dwa kryteria muszą dotyczyć społecznego oraz gospodarczego aspektu realizacji projektu. Środki na realizację projektów rewitalizacyjnych w Polsce można pozyskiwać z następujących źródeł:

III. budżetów programów:
- o zasięgu ogólnokrajowym, regionalnym i lokalnym, takich jak Narodowy i Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (odpowiednio NFOŚiGW oraz WFOŚiGW)
- programów Ministerstwa Środowiska, takich jak Program Bezpieczeństwa Powodziowego w Dorzeczu Wisły Środkowej

IV. programów pozwalających na pozyskanie funduszy ze środków Unii Europejskiej:
- PO IG – Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka
- PO KL – Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki
- PO IŚ – Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko
- Regionalnych Programów Operacyjnych

V. innych funduszy pomocowych:
- Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Funduszy Norweskich
- Szwajcarsko-Polskiego Programu Współpracy
- EkoFunduszu (do maja 2011 roku)

VI. dodatkowych źródeł finansowania w ramach mechanizmów takich jak:
- JESSICA
- partnerstwo publiczno-prywatne (PPP)

Należy jednak zaznaczyć, iż w ramach istniejących obecnie programów nie jest możliwe pozyskanie funduszy na realizację szczególne wielkich projektów rewitalizacyjnych, gdyż wyczerpały się środki na ten cel przewidziane w perspektywie budżetowej 2007-2013, a prace nad perspektywą na lata 2014-2020 nie zostały jeszcze ukończone. Dlatego też poszukując źródeł finansowania projektów rewitalizacyjnych należy brać pod uwagę różnorodność działań rewitalizacyjnych oraz funkcjonujące już nowe mechanizmy finansowania, takie jak JESSICA czy partnerstwo publiczno-prywatne, umożliwiające uzyskanie niskooprocentowanych pożyczek zamiast dotacji bezzwrotnych.

Instrumenty finansowe odgrywają wiele różnych ról w procesie rewitalizacyjnym. Z jednej strony, należy je traktować jako metodę pozyskiwania środków na realizację działań przewidzianych w procesie rewitalizacji. Z drugiej zaś strony, powinny być one postrzegane jako mechanizm automatycznego aktywowania procesów rewitalizacyjnych i sposób na zachęcenie mieszkańców i gospodarki obszaru rewitalizowanego do podejmowania oddolnych inicjatyw służących zarówno zaspokojeniu własnych potrzeb, jak i osiągnięciu szeroko zakrojonych celów rewitalizacyjnych. Mimo iż polityce rewitalizacyjnej nadano formalne ramy na szczeblu regionalnym i lokalnym, co jest warunkiem ubiegania się o fundusze ze środków Unii Europejskiej, nie istnieje jako taka krajowa polityka rewitalizacyjna.

Środki przyznane na realizację działań z dziedziny rewitalizacji mogą być także przeznaczane na promocję turystyczną regionu, wsparcie kapitałowe przedsięwzięć gospodarczych (w tym mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw), szeroko rozumianą ochronę środowiska naturalnego, wsparcie inicjatyw społecznych, szczególnie tych podejmowanych przez organizacje pozarządowe działające na danym obszarze inwestycyjnym i w jego strefie buforowej, likwidację barier architektonicznych, ochronę zabytków oraz inicjatywy kulturalne mające na celu poszerzenie oferty kulturalnej miasta.

3.3.2 w Republice Czeskiej

Niniejszy rozdział opisuje opcje finansowania dostępne w Republice Czeskiej, na przykładzie miast Pilzno i Brno.

3.3.2.1 Finansowanie ze środków publicznych lokalnych

Finansowanie projektów rewitalizacji cieków wodnych z budżetów gmin uzależnione jest przede wszystkim od dostępności środków. Preferowane są przede wszystkim projekty z obszaru kontroli przeciwpowodziowej oraz systemów zabezpieczeń przeciwpowodziowych. Ponieważ środki na ich realizację można pozyskać ze źródeł ogólnokrajowych lub unijnych, wkład miast polega zazwyczaj na współfinansowaniu.

Pilzno

Pilzno posiada listę zadań z zakresu kontroli przeciwpowodziowej oraz środków ochrony, które są finansowane z budżetu miasta w pierwszej kolejności. Istnieje także dokument strategiczny zatytułowany „Program Rozwoju Miasta Pilzno", do którego co roku przygotowywane są aktualizacje planu realizacji projektów i który zawiera zestawienie projektów finansowanych ze środków miasta.

Miasto utworzyło **Fundusz Środowiskowy**, który jest funduszem celowym udzielającym pomoc finansową na realizację zadań w obszarze tworzenia i ochrony zdrowego środowiska i zapewnienia czystości w mieście. Fundusz jest integralnym składnikiem majątku miasta i stanowi narzędzie ochrony środowiska zgodnie z Paragrafem 33 Ustawy 17/1992 o ochronie środowiska.

Brno

Brno posiada aktualny plan ochrony przeciwpowodziowej, opracowany przez Wydział Gospodarki Wodnej, Leśnej i Rolnictwa Miasta Brno i zgodny z treścią dokumentu „Ochrona przeciwpowodziowa regionu Moraw Południowych" z czerwca 2008 roku. Za koordynację działań w wyżej wymienionym zakresie odpowiada Wydział Ochrony Środowiska Miasta Brno.

Brno bierze udział w projekcie PPP związanym z rewitalizacją otoczenia odcinka rzeki Stara Ponavka, położonego na terenie zabudowanym w mieście. Projekt ten może przyciągnąć nawet prywatnego inwestora z sektora turystyki i ma szansę na uzyskanie środków z PPP (np. na realizację kampanii marketingowej i informacyjnej).

3.3.2.2 Współfinansowanie ze środków publicznych zewnętrznych

Fundusze unijne

Program Operacyjny Środowisko umożliwia pozyskanie środków na realizację projektów, których celem jest ograniczanie ryzyka powodziowego poprzez ograniczanie przepływu wody dzięki systemowi przyjaznych środowisku środków kontroli i ochrony przeciwpowodziowej. Istnieje możliwość sfinansowania zarówno zadań przygotowawczych, jak i samej realizacji inwestycji. Pomoc finansowa przeznaczona jest także na działania z zakresu optymalizacji stosunków wodnych, mające na celu korektę cieków wodnych, nieprawidłowo funkcjonujących systemów odwadniających oraz innych czynników zaburzających stosunki wodne krajobrazu – wszystko po to, by zwiększyć zdolności retencyjne gleb i ograniczyć negatywny wpływ erozji wodnej i występowanie stanów suszy. Środki przeznaczone są zatem na realizację działań

pozytywnie oddziaływujących na środowisko naturalne i różnorodność ekosystemów, prowadzących do poprawy zdolności retencyjnych gleb, ochrony i odnowy naturalnych systemów odpływowych i zapobiegających występowaniu niebezpiecznych stanów, w szczególności powodzi. Ubiegać się można także o wsparcie finansowe dla projektów związanych z utrzymaniem i odnową zieleni na obszarach zaludnionych, a więc odnową krajobrazu miejskiego.

Program Operacyjny Współpracy Transgranicznej Republika Czeska – Bawaria: w ramach Osi Priorytetowej 1: Rozwój gospodarczy, kapitał ludzki i sieci możliwe jest uzyskanie wsparcia dla współpracy transgranicznej mającej na celu realizację zadań takich jak tworzenie i poprawa jakości obiektów turystycznych, ścieżek rowerowych i chodników, szlaków do jazdy konnej oraz ścieżek tematycznych i edukacyjnych, a także tworzenie materiałów informacyjno-promocyjnych i centrów informacji. Oś Priorytetowa 2: Rozwój terytorialny i kształtowanie środowiska umożliwia zaś otrzymanie dofinansowania na realizację projektów w dziedzinie ochrony gatunkowej, ochrony biotopów, kontroli przeciwpowodziowej, środków ochrony przeciwpowodziowej i rekultywacji nieużytków na cele rolnicze.

W mieście Pilzno pomoc finansowa dostępna jest w ramach **Regionalnego Programu Operacyjnego NUTS II Południowy Zachód,** przy czym o dotacje mogą się ubiegać jedynie projekty z sektora turystyki. Miasto stara się o pozyskanie z tego programu operacyjnego środków na stworzenie w śródmiejskiej przestrzeni nadrzecznej ścieżek sportowych i rekreacyjnych, wyposażonych w sprzęt do ćwiczeń i niezbędne meble zewnętrzne.

W Brnie dotacje na realizację nowych chodników dla pieszych i ścieżek rowerowych można otrzymać z **RPO NUTS II Południowy Wschód**, gdyż zadania te mieszczą się w ramach dwóch osi priorytetowych i następujących obszarach wsparcia:

- Osi priorytetowej 1, obszarze wsparcia 1.4:
  Rozwój infrastruktury na potrzeby pojazdów bezsilnikowych i ruchu pieszego, w tym budowa, remont, przebudowa i wyposażenie w odpowiednie znaki drogowe ścieżek rowerowych i chodników przeznaczonych dla rowerzystów, wrotkarzy, pieszych i osób jeżdżących na skuterach, a niedostępnych dla samochodów i motocykli.
- Osi priorytetowej 2, obszarze wsparcia 2.1:
  Rozwój infrastruktury turystycznej, w szczególności jej budowa i modernizacja na potrzeby rozwoju turystyki w regionie, tworzenie szlaków turystycznych, ścieżek dla pieszych oraz ścieżek edukacyjnych wraz z niezbędnymi udogodnieniami. Możliwe jest pozyskanie środków na realizację projektów pilotażowych mieszczących się w ramach Celu 2, tj. tworzenie wysokiej jakości zielonych przestrzeni nadrzecznych.

Kolejną opcję stanowi **Instrument Finansowy na Rzecz Środowiska (LIFE+)**, ustanowiony Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady, opublikowanym w Oficjalnym Dzienniku UE L149 z dnia 9 czerwca 2007. LIFE+ składa się z następujących komponentów:

- Przyroda i różnorodność biologiczna
  Komponent ten stanowi kontynuację i rozszerzenie Programu Life-Przyroda. Dostępne środki przeznaczane są na realizację najlepszych praktyk oraz projektów demonstracyjnych przyczyniających się do wdrażania postanowień Dyrektyw Ptasiej i Siedliskowej oraz Sieci Natura 2000. Oprócz tego możliwe jest współfinansowanie projektów innowacyjnych lub demonstracyjnych wspierających realizację celów określonych w Komunikacie Komisji (KOM (2006) 216 wersja ostateczna) w sprawie zatrzymania procesu utraty różnorodności biologicznej do roku 2010 i w przyszłości. Minimum 50% środków dostępnych w ramach Instrumentu LIFE+ musi być przeznaczonych na współfinansowanie projektów z zakresu komponentu LIFE+ Przyroda i różnorodność biologiczna.
- Polityka i zarządzanie w zakresie środowiska
  Komponent ten stanowi kontynuację i rozszerzenie Programu LIFE-Środowisko. Dostępne środki przeznaczane są na współfinansowanie innowacyjnych lub pilotażowych projektów przyczyniających się do wdrażania założeń europejskiej polityki środowiskowej oraz rozwoju

innowacyjnej polityki, technologii, metod i instrumentów. W jego ramach realizowane są także cele związane z monitorowaniem i oceną stanu środowiska oraz czynników presji (w tym długoterminowym monitoringiem lasów i interakcji środowiskowych).

- Informacja i komunikacja
  Komponent ten wspiera projekty z obszaru działań informacyjnych i komunikacyjnych oraz kampanie na rzecz podnoszenia świadomości w zakresie ochrony środowiska, przyrody oraz bioróżnorodności, a także projekty związane z ochroną lasów przed pożarami (kampanie na rzecz podnoszenia świadomości oraz specjalne szkolenia).

Fundusze krajowe

Przedsiębiorstwo państwowe Povodí jest administratorem rzek i może wnioskować o subwencje z Ministerstwa Środowiska lub Unii Europejskiej. Wspiera ono inwestycje dotyczące zapobiegania powodziom i odpowiada za utrzymanie koryt rzecznych w dobrym stanie, umożliwiającym odpowiedni przepływ wody w sytuacji zrzutu wody ze zbiorników, przy jednoczesnym zapewnieniu poziomu wody maksymalnie zbliżonego do warunków naturalnych. Przedsiębiorstwo zajmuje się utrzymaniem roślinności porastającej koryta oraz brzegi rzek i zapobiega nadmiernemu jej porostowi, mogącemu powodować spowolnienie odpływu wody do koryta w sytuacji wystąpienia rzeki z brzegów. Ponadto, Povodí zarządza i utrzymuje w dobrym stanie struktury hydrauliczne znajdujące się w korytach rzek i niezbędne w celu zabezpieczenia prawidłowego ich funkcjonowania, należące do administratora rzek lub przez niego użytkowanie z przyczyn wynikających z obowiązującego prawa.

Ministerstwo Środowiska obecnie nie udziela dotacji na poziomie krajowym. Program przywracania naturalnych krajobrazów, nad którym trwają prace, realizowany będzie w terminie późniejszym. Udzielane są natomiast dotacje wspierające projekty inwestycyjne i nieinwestycyjne, których celem jest wdrażanie środków pomagających ograniczyć wpływ zmian klimatycznych na ekosystemy wodne, leśne i pozaleśne. Ministerstwo umożliwia Agencji Ochrony Przyrody i Krajobrazu Republiki Czeskiej i administracji parków narodowych realizację zadań w zakresie sprawowania opieki nad chronionymi obszarami i ptasimi siedliskami, a także ratowania i ochrony gatunków fauny i flory objętych specjalną ochroną. Ponadto, Ministerstwo oferuje wsparcie w zakresie finansowania monitoringu i sporządzania dokumentacji. Po zakończeniu finansowania projektu ze środków programów operacyjnych, Ministerstwo przejmuje rolę Programu Operacyjnego Środowisko.

Ministerstwo Rolnictwa zarządza udzielaniem dotacji w obszarze Zapobieganie powodziom II. Nadrzędnym celem tego programu jest minimalizowanie zagrożenia i ryzyka wystąpienia powodzi na terenach zagrożonych zalaniem. Zadania realizowane w ramach programu dotyczą w szczególności obszarów najbardziej zagrożonych wystąpieniem powodzi, w przypadku których kontrola przeciwpowodziowa i stosowne zabezpieczenia przynoszą najwięcej korzyści. Objęte programem są również działania podejmowane na mniejszych rzekach i usprawniające spływ wody w górnych ich odcinkach oraz te związane z zarządzaniem głównymi rzekami w warunkach powodziowych.

Krajowy Fundusz na Rzecz Infrastruktury Transportowej oferuje finansowe wsparcie dla projektów obejmujących budowę i utrzymanie ścieżek rowerowych oraz ścieżek pieszo-rowerowych.

Fundusze regionalne

W regionie Pilzno nie są, niestety, dostępne dotacje na rewitalizację rzek w miastach. Region jest administratorem Terytorialnego Systemu Stabilności Ekologicznej (*ÚSES)* o znaczeniu regionalnym.

3.3.2.3 Współfinansowanie ze środków prywatnych

Inwestycje prywatne w rewitalizację cieków wodnych nie są w Republice Czeskiej popularne. W przypadku projektów obejmujących tworzenie wysokiej jakości zielonych przestrzeni w obszarach nadrzecznych i realizację ścieżek dla pieszych i rowerzystów (budowę nowej infrastruktury transportowej przyczyniającej się do zwiększania przepustowości danego obszaru), istnieje możliwość pozyskania części funduszy ze źródeł prywatnych. Dopuszcza się zwracanie się do potencjalnych inwestorów w sprawie udzielenia wsparcia finansowego, jednak w związku z kryzysem finansowym, szanse na pozyskanie środków w ten sposób są nikłe.

3.3.2.4 Partnerstwo publiczno-prywatne

W 2006 roku ustanowiono w Republice Czeskiej prawo o umowach licencyjnych i postępowaniu licencyjnym, któremu podlegają projekty PPP.

Partnerstwo publiczno-prywatne jest w Czechach dopiero na etapie rozwoju i jak dotąd nie zrealizowano jeszcze żadnego projektu, w tym projektu z rewitalizacji rzek, korzystającego z tej formy finansowania.

3.3.2.5 Podsumowanie

W Republice Czeskiej główne źródło finansowania stanowią fundusze strukturalne Unii Europejskiej. Największe dotacje przyznawane są na projekty wdrażane w ramach Programu Operacyjnego Środowisko w zakresie przebudowy rzek, kanałów oraz brzegów. Częściowe wsparcie na realizację projektów można także pozyskiwać ze środków prywatnych, jednak ta metoda jak dotąd nie cieszyła się wielką popularnością. Po zakończeniu wdrażania programów UE, źródłem pomocy finansowej będzie budżet państwa, w szczególności Ministerstwa Środowiska, z którego środków realizowane będą projekty rewitalizacyjne.

3.3.3 w Niemczech

Niniejszy rozdział poświęcony jest opcjom finansowania dostępnym w Niemczech na poziomie ogólnokrajowym oraz *landowym* (od niemieckiego *Länder* – kraje związkowe Republiki Federalnej Niemiec), ze wskazaniem specyfiki krajów związkowych (landów) niemieckich partnerów projektu REURIS, tj. Badenii-Wirtembergii oraz Saksonii.

3.3.3.1 Finansowanie ze środków publicznych lokalnych

W tej części rozdziału omówione zostaną samofinansowanie ze środków miejskich, miejskie programy dotacji oraz wykorzystanie płatności kompensacyjnych, wynikających z Federalnej Ustawy o Ochronie Przyrody oraz Federalnego Kodeksu Budowlanego.

Najbardziej oczywistą drogą finansowania projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych jest **samofinansowanie ze środków miejskich**, jednak ze względu na ograniczenia budżetowe, z jakimi boryka się większość miast, w praktyce finansowane są w ten sposób jedynie te projekty, które wymagają niezwłocznej realizacji, zaś dla pozostałych miasta starają się znaleźć inne źródła finansowania, by móc ograniczyć własny wkład finansowy. Nie dziwi zatem fakt, że – według wiedzy autorów – nie istnieją specjalne **miejskie programy dotacji** na rewitalizację miejskich przestrzeni nadrzecznych.

Omawiane tu projekty rewitalizacyjne mogą skorzystać z możliwości finansowania dostępnych w ramach tzw. **regulacji kompensacyjnej**, wynikającej z **Federalnej Ustawy o Ochronie Środowiska (*Bundesnaturschutzgesetz*)** i **Federalnego Kodeksu Budowlanego (*Baugesetzbuch*).** W świetle przytoczonych przepisów, tam, gdzie niemożliwe jest uniknięcie znacznej ingerencji w środowisko i krajobraz, sprawca takiej ingerencji zobowiązany jest do usunięcia następstw swego działania albo w drodze realizacji działań z zakresu ochrony środowiska i krajobrazu, albo – tam gdzie nie jest to możliwe – przez uiszczenie opłat kompensacyjnych (odszkodowawczych). Wysokość tych opłat kształtuje się na poziomie średnich kosztów działań kompensacyjnych, w tym kosztów planowania i realizacji tych działań, kosztów nabycia ziemi oraz kosztów osobowych i administracyjnych. Jeśli nie da się określić wysokości tych kosztów, kwotę płatności kompensacyjnych oblicza się na podstawie długości i skali interwencji w odniesieniu do korzyści, jakie w wyniku takiej ingerencji czerpie jej sprawca. Świadczenia finansowe z tytułu opłat kompensacyjnych przeznaczane są na działania związane z ochroną środowiska i zarządzaniem krajobrazem, których nie regulują inne rozporządzenia. W miarę możliwości, działania kompensacyjne, o których mowa powyżej, powinny być realizowane na obszarze dotkniętym rzeczoną ingerencją w środowisko lub krajobraz. Ponieważ mogą one przybrać formę rewitalizacji rzek, regulacja kompensacyjna stanowi dobre źródło finansowania tego typu projektów. W przypadku, gdy sprawca ingerencji jest prywatnym inwestorem, ta opcja finansowania może być także traktowana jako współfinansowanie ze środków prywatnych.

3.3.3.2 Współfinansowanie ze środków publicznych zewnętrznych

Opisane w tej części podręcznika modele współfinansowania ze środków zewnętrznych usystematyzowano według poziomu finansowania i podzielono na następujące kategorie środków: unijne, federalne oraz środki krajów związkowych (landów) – Badenii-Wirtembergii oraz Saksonii. Wszystkie przedstawione tu modele mają jeden mianownik wspólny – umożliwiają one pozyskanie jedynie części środków niezbędnych do realizacji projektów rewitalizacji rzek.

Fundusze unijne

Poniżej znajduje się opis dwóch wybranych przykładowych modeli współfinansowania ze środków Unii Europejskiej, stosowanych w celach pozyskania środków na potrzeby realizacji projektów rewitalizacji miejskich rzek. Scharakteryzowane zostały programy INTERREG i LIFE+.

Realizowany w ramach trzeciego celu polityki regionalnej UE, tj. Spójności Terytorialnej program **INTERREG** współfinansowany jest ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR). Jego celem jest wspieranie współpracy przygranicznej, międzynarodowej i międzyregionalnej. Warunki uzyskania dofinansowania na realizację projektów, a także jego wysokość uzależniona jest od różnych programów szczegółowych. Środki z Programu INTERREG mogą być przyznawane na potrzeby przedsięwzięć w zakresie rewitalizacji rzek, realizowanych w ramach działań pilotażowych międzynarodowych projektów takich jak REURIS.

LIFE+ jest instrumentem finansowym Unii Europejskiej obowiązującym w latach 2007-2013 i koncentrującym się na współfinansowaniu projektów w dziedzinie ochrony środowiska. Komisja Europejska raz w roku ogłasza nabór wniosków w następujących kategoriach: Przyroda i Różnorodność Biologiczna, Polityka i Zarządzanie w Zakresie Środowiska, Informacja i Komunikacja.

Programy federalne i programy krajów związkowych (landów)

Rząd federalny wspiera nie tylko projekty rewitalizacji federalnych dróg wodnych, którymi zarządza, ale także inne projekty rewitalizacyjne, o ile spełniają one warunki określone w stosownych programach prowadzonych we współpracy z poszczególnymi landami.

Rząd federalny odpowiada za federalne drogi wodne, w tym np. rzekę Neckar. Projekty rewitalizacyjne, obejmujące działania z zakresu rekultywacji czy przebudowy, realizowane są **we współpracy z miastami leżącymi nad daną rzeką oraz Federalnym Zarządem Dróg Wodnych i Transportu Wodnego.**

Jednym z programów uruchomionych wspólnie przed rząd federalny i kraje związkowe (landy), istotnym z punktu widzenia projektów rewitalizacji rzek, jest **Program Ochrony Miejskiego Dziedzictwa Architektonicznego** (*Städtebaulicher Denkmalschutz*), którego ramy ogólne reguluje umowa administracyjna, natomiast poszczególne warunki jego realizacji określane są przez poszczególne landy. Program umożliwia pozyskanie środków z budżetu federalnego i budżetu landu na rewitalizację położonych na obszarach miejskich budynków wymagających ochrony, a także obiektów o specjalnym znaczeniu historycznym.

Jeśli projekt rewitalizacji rzeki stanowi część większego projektu rewitalizacyjnego, możliwe jest otrzymanie dotacji ze specjalnego **Programu Wspierania Działań Prowadzących do Rozwoju Miasta** *(Bund-Länder-Programm Städtebauliche Sanierungs- und Entwicklungsmaßnahmen)*, prowadzonego przez rząd federalny we współpracy z landami, z zastrzeżeniem, że o dofinansowanie ubiegać mogą się jedynie projekty realizowane na obszarach objętych rewitalizacją, o której mowa powyżej.

Kolejnym programem prowadzonym wspólnie przez rząd federalny i landy jest **Porozumienie na Rzecz Poprawy Regionalnych Struktur Gospodarczych** (*Gemeinschaftsaufgabe "Verbesserung der regionalen Wirtschaftsstruktur"*), koncentrujące się na wspieraniu regionów słabo rozwiniętych. Program realizowany jest na obszarze całej Saksonii, natomiast w Badenii-Wirtembergii nie. W jego ramach w Saksonii podejmowane są działania na rzecz infrastruktury istotnej dla gospodarki. Oznacza to, że możliwe jest także pozyskanie środków na realizację projektów rewitalizacji rzek, o ile projektodawca wykaże ich znaczenie dla rozwoju gospodarczego regionu, np. udowadniając, że przyczynią się one do rozwoju lokalnej turystyki.

Ostatnia z opcji finansowania przedstawiona w tej części rozdziału także ma stosunkowo ograniczony zakres zastosowania. Chodzi tu o tzw. **Porozumienie w Sprawie Węgla Brunatnego**, umożliwiające pozyskanie środków finansowych jedynie w landach Brandenburgii, Saksonii-Anhalt oraz Saksonii. Istotą tego porozumienia, zawartego pomiędzy rządem federalnym oraz poszczególnymi landami, jest finansowanie niezbędnych działań rekultywacyjnych prowadzonych na obszarach otwartych kopalń odkrywkowych, stopniowo zamykanych od lat 90 XX wieku. Środki przyznawane w ramach obowiązującego obecnie Czwartego Porozumienia w Sprawie Węgla Brunatnego, zawartego na lata 2008-2012, pochodzą z budżetu federalnego oraz budżetów landów.

Dotacje z krajów związkowych (landów)

Działania z zakresu rewitalizacji rzek miejskich warto podejmować tam, gdzie istnieje możliwość zorganizowania przez miasta **wystaw ogrodniczych** (*Landesgartenschau*) lub tzw. **zielonych projektów** (*Grünprojekt*), ponieważ władze landu mogą przyznać dotację na budowę stałych instalacji. Land Badenia-Wirtembergia przewiduje dopłaty w wysokości maksymalnie 50% lub 3.835 milionów euro na organizację wystaw ogrodniczych oraz maksymalnie 1.278 milionów euro na zielone projekty, z kolei w Saksonii dopłaty na planowaną na rok 2012 następną wystawę ogrodniczą mogą wynieść do 50% lub 4.5 milionów euro.

Zarówno w Saksonii jak i Badenii-Wirtembergii działa fundacja prawa publicznego finansująca działania z zakresu ochrony środowiska. W Badenii-Wirtembergii działa ona pod nazwą **Fundusz na Rzecz Ochrony Przyrody** *(Stiftung Naturschutzfonds*). Środki funduszu pochodzą z różnych źródeł, m.in. prywatnej loterii „Glücksspirale", oraz opłat kompensacyjnych, wymaganych przepisami tzw. regulacji kompensacyjnej, opisanej powyżej. Fundusz dotuje wybrane projekty związane z ochroną przyrody, cechujące się innowacyjnością i modelowym charakterem. Odpowiednikiem badeńsko-wirtemberskiej fundacji w Saksonii jest **Regionalna Fundacja na Rzecz Ochrony Przyrody** (*Sächsische Landesstiftung Natur und Umwelt*), w ramach której działa Saksoński Fundusz na Rzecz Ochrony Przyrody, wspierający działania ukierunkowane na ochronę środowiska i zwiększenie świadomości środowiskowej. Podobnie, jak w przypadku funduszu działającego w Badenii-Wirtembergii, wpływy do budżetu Funduszu Saksońskiego pochodzą w dużej mierze z płatności kompensacyjnych, o których mowa powyżej.

Zarówno Saksonia, jak i Badenia-Wirtembergia w oparciu o różne programy i wytyczne oferują dotacje na projekty tworzenia akwenów wodnych o charakterze zbliżonym do naturalnego.

Opracowane przez Zarząd Gospodarki Wodnej Badenii-Wirtembergii **Zasady Finansowania** określają następujące warunki przyznawania środków: po spełnieniu określonych warunków wstępnych, dotacje udzielane są na projekty rozbudowy istniejących akwenów, ochrony przeciwpowodziowej, tworzenie akwenów o charakterze zbliżonym do naturalnego, stref nadbrzeżnych, a także na opracowanie koncepcji tworzenia akwenów wodnych i związanych z tym kosztów planowania. Wysokość dotacji, wynoszącej maksymalnie 70% wysokości kosztów, uzależniona jest od kategorii danej czynności oraz kosztów jej realizacji w przeliczeniu na mieszkańca.

Polityka Zarządzania Krajobrazem *(Landschaftspflegerichtlinie)* landu Badenia-Wirtembergia precyzuje warunki wstępne oraz udział dotacji w projektach o znaczeniu szczególnie istotnym z punktu widzenia ochrony przyrody i krajobrazu. Środki przyznawane są na realizację działań z obszaru zrównoważonej gospodarki ziemią oraz utrzymania gruntów, a także na kupno ziemi oraz ochronę siedlisk naturalnych i gatunków.

W Saksonii dotacje na realizację projektów mających na celu poprawę stanu lub potencjału akwenów wodnych oraz ochronę przeciwpowodziową przyznawane są w oparciu o **Zasady Finansowania Akwenów Wodnych / Ochrony Przeciwpowodziowej**, zgodnie z którymi maksymalna wysokość dofinansowania może wynosić 75% wysokości kosztów realizacji projektu.

Oprócz wymienionych wyżej dotacji istnieje także jeden specjalny mechanizm udzielania wsparcia finansowego, obowiązujący w landzie Badenia-Wirtembergia. Chodzi mianowicie o **Inicjatywę 'Nasza Neckar'**, zrzeszającą podmioty realizujące projekty rewitalizacyjne skupiające się na rzece Neckar. Władze landu udzielają dotacji pokrywających do 50% wysokości kosztów realizacji danego projektu, pod warunkiem, że wkład władz miejskich będzie taki sam.

Pozostałe

Miasta regionu Stuttgart mogą wnioskować o przyznanie środków finansowych z tzw. **Regionu Wielkiego Stuttgartu** *(Verband Region Stuttgart; VRS)*. VRS opracował koncepcję Parku Krajobrazowego Wielkiego Stuttgartu *(Landschaftspark Region Stuttgart)*, mającą na celu stworzenie sieci otwartych przestrzeni oraz zielonych terenów ważnych z punktu widzenia ekologii i połączonych z miastami. Wybrane projekty mogą uzyskać z VRS środki na pokrycie do 50% kosztów realizacji, o ile stosowne władze miejskie wniosą taki sam wkład finansowy.

3.3.3.3 Współfinansowanie ze środków prywatnych

Środki prywatne na realizację projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych w Niemczech pochodzą w głównej mierze z różnego rodzaju fundacji. Niektóre z nich omówiono już w pierwszej części tego rozdziału. Kolejną opcję stanowi wsparcie finansowe ze strony właścicieli terenów nadrzecznych, opisane poniżej.

Choć środki przyznawane przez **fundacje** zazwyczaj nie wystarczają na pokrycie wszystkich kosztów związanych z rewitalizacją rzek, ich wsparcie jest istotne, ponieważ nie tylko pomaga zdobyć część potrzebnych funduszy, ale także zapewnia wkład finansowy wymagany do tego, by ubiegać się o kolejne środki, tym razem z programów szczebla ogólnokrajowego lub europejskiego. Na szczeblu ogólnokrajowym działają trzy fundacje udzielające dotacji na projekty rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych, z czego jedna działa w różnych landach.

Fundacja Allianz na Rzecz Ochrony Środowiska (*Allianz Umweltstiftung*) finansuje projekty mające na celu poprawę jakości środowiska naturalnego z jednoczesnym uwzględnieniem potrzeb ludzi. Zgodnie z tą zasadą, środki przeznaczane są na ochronę przyrody, gatunków i krajobrazu, obszary wodne o kluczowym znaczeniu, miejskie przestrzenie zielone, projekty ogrodów oraz komunikację ekologiczną. Fundacja działa jedynie na obszarze Niemiec.

Europejska Fundacja Vattenfall Europe na Rzecz Ochrony Środowiska (*Vattenfall Europe Umweltstiftung*) koncentruje się na wspieraniu działań w z zakresu ochrony przyrody na obszarach wodnych i miejskich oraz edukacji ekologicznej. Środki przeznaczane są na realizację projektów w regionach, w których działa założyciel fundacji, tj. spółka Vattenfall Europe AG – aglomeracji Hamburg oraz landach Brandenburgia, Saksonia-Anhalt oraz Saksonia.

Fundacja Michaela Otto (*Michael Otto Stiftung*) finansuje projekty ochrony akwenów wodnych, rzek, strumieni i mokradeł, a także działania na rzecz zrównoważonej gospodarki wodnej. W każdej z wymienionych kategorii, fundacja przeznacza środki na projekty wdrażane przez dzieci i młodzież, np. adopcję strumieni. Fundacja obejmuje swym zasięgiem nie tylko Niemcy, ale także Europę wschodnią oraz północną i środkową Azję.

Będąca jedną z największych fundacji na rzecz ochrony środowiska na świecie **Niemiecka Fundacja Federalna Środowisko** (*Deutsche Bundesstiftung Umwelt*) wspiera projekty z dziedziny zielonych technologii, badań środowiska oraz ochrony przyrody, a także komunikacji ekologicznej oraz ochrony dóbr kultury. Oprócz Niemiec, fundacja obecna jest także w krajach Europy Środkowej, gdzie promuje edukację i komunikację ekologiczną, niezbędną do realizacji zadań w pozostałych obszarach, o których mowa powyżej. Mimo iż fundację ustanowił rząd

federalny, w niniejszym rozdziale zaklasyfikowano ją jako fundację prywatną, ponieważ może ona przyjmować datki i darowizny.

Oprócz wsparcia finansowego ze strony dużych fundacji, warto także podejmować współpracę z mniejszymi, **lokalnymi fundacjami**, ponieważ mają one możliwość pozyskania środków ze źródeł niedostępnych dla miast.

W świetle Ustawy Wodnej landów Badenia-Wirtembergia i Saksonia, miasta mogą angażować w finansowanie realizacji projektów rewitalizacji rzek właścicieli terenów nadbrzeżnych oraz właścicieli innych nieruchomości czerpiących korzyści z rewitalizacji, a także podmioty, którym przysługuje prawo do korzystania z wód. Wkład finansowy wskazanych podmiotów określa się w zależności od korzyści, jakie będą one czerpać z rewitalizacji danego obszaru. W Stuttgarcie nie korzystano jak dotąd z tej formy współfinansowania, doświadczenia w tej kwestii ma natomiast miasto Lipsk.

Istotne z punkty widzenia projektów rewitalizacji rzek, stanowiących część większych projektów rewitalizacyjnych, są przepisy Federalnego Kodeksu Budowlanego, zgodnie z którymi właściciele **nieruchomości położonych na obszarach objętych rewitalizacją** mają obowiązek wniesienia do kasy miasta **opłaty adiacenckiej** odpowiadającą kwocie, o jaką wzrosła wartość danej nieruchomości na skutek działań rewitalizacyjnych.

Na koniec wreszcie, istnieje możliwość uiszczania przez właścicieli terenów nadbrzeżnych lub innych interesariuszy **dobrowolnych wpłat**, w tym darowizn. Choć pozyskanie środków w ten sposób jest niezwykle trudne, gdyż wymaga doskonałych kontaktów z otoczeniem, znaczenia tej formy finansowania nie powinno się umniejszać.

3.3.3.4 Partnerstwo publiczno-prywatne

Według wiedzy autorów, jak dotąd nie zrealizowano jeszcze w Niemczech żadnego projektu rewitalizacji rzek, korzystającego z tej formy współfinansowania.

3.3.3.5 Podsumowanie

W rozdziale przedstawiono opcje finansowania projektów rewitalizacji rzek miejskich dostępne w Niemczech zarówno na poziomie ogólnokrajowym, jak i te funkcjonujące jedynie w poszczególnych krajach związkowych (landach) partnerów projektu REURIS, z uwzględnieniem specyfiki Badenii-Wirtembergii oraz Saksonii. Opisane opcje finansowania podzielono na następujące kategorie: finansowanie ze środków publicznych, prywatnych, partnerstwa publiczno-prywatne oraz współfinansowanie ze środków publicznych.

Finansowanie ze środków publicznych obejmuje samofinansowanie ze środków miasta oraz korzystanie z tzw. płatności kompensacyjnych, wynikających z regulacji kompensacyjnej Federalnej Ustawy o Ochronie Środowiska i Federalnego Kodeksu Budowlanego. Zgodnie ze stanem wiedzy autorów opracowania, nie istnieją specjalne miejskie programy dotacji na rewitalizację miejskich przestrzeni nadrzecznych

Finansowanie rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych ze środków prywatnych odbywa się w dużej mierze dzięki wsparciu ze strony różnych fundacji. Inną alternatywa związana jest z wymaganym przepisami Ustawy Wodnej landów Badenia-Wirtembergia i Saksonia wkładem finansowym właścicieli terenów nadbrzeżnych. W Stuttgarcie nie korzystano jak dotąd z tej formy współfinansowania, doświadczenia w tej kwestii ma natomiast miasto Lipsk.

W ocenie autorów opracowania, także partnerstwo publiczno-prywatne nie zostało jak dotąd wykorzystane jako opcja współfinansowania żadnego z projektów rewitalizacji rzek w Niemczech.

Opisując modele współfinansowania ze środków publicznych, wyróżniono następujące kategorie środków: unijne, federalne oraz środki krajów związkowych (landów) – Badenii-Wirtembergii

oraz Saksonii. Wszystkie przedstawione w ten sposób modele mają jeden mianownik wspólny – umożliwiają pozyskanie jedynie części środków niezbędnych do realizacji projektów rewitalizacji rzek.

W zakresie współfinansowania ze środków Unii Europejskiej, dostępne są dwie opcje, mianowicie program INTERREG i instrument finansowy LIFE+.

Rząd federalny przyznaje środki na realizację nie tylko projektów rewitalizacji federalnych dróg wodnych, którymi zarządza, ale także innych projektów rewitalizacyjnych, o ile spełniają one warunki określone w stosownych programach prowadzonych we współpracy z poszczególnymi landami.

Landy mogą udzielać dotacji na działania w zakresie rewitalizacji rzek miejskich, podejmowane w związku z organizacją wystaw ogrodniczych (*Landesgartenschau*) lub zielonych projektów (*Grünprojekt*). Ponadto, zarówno w Saksonii, jak i Badenii-Wirtembergii, działa fundacja prawa publicznego, finansująca szeroko zakrojoną ochronę przyrody. Oprócz tego, w oparciu o różne wytyczne i zasady, oba landy oferują dotacje na projekty tworzenia akwenów wodnych o charakterze zbliżonym do naturalnego.

Na koniec wreszcie, w regionie Stuttgart istnieje jeszcze jedna, dodatkowa opcja finansowania. Chodzi mianowicie o dofinansowanie z tzw. Regionu Wielkiego Stuttgartu (VRS), o które mogą się ubiegać miasta regionu.

3.3.4 Podsumowanie porównawcze

Niniejsza sekcja stanowi zestawienie porównawcze doświadczeń partnerów projektu z poszczególnych krajów.

3.3.4.1 Finansowanie ze środków publicznych lokalnych

Najbardziej oczywistą drogą finansowania projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych wydaje się być przeznaczenie na ten cel wystarczających środków przez odpowiedni organ zarządzający. W miastach Republiki Czeskiej funkcjonują narzędzia ochrony środowiska, takie jak Fundusz Ochrony Środowiska miasta Pilzno. W Polsce i Niemczech nie istnieją specjalne miejskie programy dotacji na omawiane tu cele. Niemieckie miasta mogą natomiast finansować projekty rewitalizacyjne ze środków pozyskiwanych w wyniku obowiązywania tzw. regulacji kompensacyjnej, wynikającej z Federalnej Ustawy o Ochronie Środowiska i Federalnego Kodeksu Budowlanego i nakazującej sprawcom znacznej ingerencji w środowisko i krajobraz uiszczanie opłat kompensacyjnych.

Rozdział 3.2 pokazuje jak kosztownym procesem jest rewitalizacja miejskich przestrzeni nadrzecznych. Zważywszy na ograniczone zasoby budżetowe, miasta nie są w stanie realizować tego typu projektów wyłącznie z własnych środków i zmuszone są szukać dodatkowych źródeł finansowania.

3.3.4.2 Współfinansowanie ze środków publicznych zewnętrznych

Przeprowadzone w krajach partnerów projektu REURIS badania dowodzą, że najważniejszym źródłem finansowania działań w zakresie rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych są środki publiczne pozyskiwane z zewnętrznych programów pomocowych. Różne opcje współfinansowania ze środków publicznych zewnętrznych funkcjonują na poziomie europejskim, krajowym i regionalnym.

Z punktu widzenia rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych znaczenie mają różne programy pomocowe Unii Europejskiej. W każdym z omawianych tu krajów istnieje możliwość skorzystania ze środków programu INTERREG, realizowanego w ramach trzeciego celu polityki regionalnej UE, tj. Spójności Terytorialnej i współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR). Ogólnie rzecz ujmując, dostęp do unijnych funduszy uzależniony jest od regionu, w którym jest realizowany dany projekt rewitalizacyjny i od tego, czy cele owego projektu wpisują się w cele programu pomocowego. Należy w tym miejscu podkreślić, że warunki w tym względzie ulegają zmianie co siedem lat.

Ponadto, w rozdziale poświęconym opcjom finansowania dostępnym w Polsce opisano także Inicjatywę JESSICA, umożliwiająca krajom członkowskim UE pozyskanie środków z funduszy strukturalnych na wspieranie tworzonych przez miasta Funduszy Rozwoju Obszarów Miejskich, inwestujących w projekty przyczyniające się do rozwoju poszczególnych miast.

W każdym z trzech omawianych tu krajów istnieją różne programy pomocowe o zasięgu ogólnokrajowym. W Polsce działa Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) oraz programy Ministerstwa Środowiska, takie jak Program Bezpieczeństwa Powodziowego w Dorzeczu Wisły Środkowej. W Republice Czeskiej z kolei funkcjonuje wspierające inwestycje w obszarze ochrony przeciwpowodziowej i rewitalizacji rzek przedsiębiorstwo państwowe Povodí, które może wnioskować o subwencje z Ministerstwa Środowiska lub Unii Europejskiej. Ponadto, Ministerstwo Środowiska Republiki Czeskiej pracuje nad Programem Przywracania Naturalnych Krajobrazów, którego realizacja zaplanowana jest na nadchodzące lata. Ze środków Ministerstwa Rolnictwa wspierane są działania w zakresie ochrony przeciwpowodziowej, zaś Krajowy Fundusz na Rzecz Infrastruktury Transportowej przeznacza

fundusze na cele projektów obejmujących budowę i utrzymanie ścieżek rowerowych oraz ścieżek pieszo-rowerowych wzdłuż rzek. W Niemczech rząd federalny nie tylko wspiera rewitalizację federalnych dróg wodnych, którymi zarządza, ale także we współpracy z poszczególnymi krajami związkowymi (landami) prowadzi szereg programów, istotnych z punktu widzenia projektów rewitalizacji rzek miejskich. Niektóre z nich, jak np. Program Ochrony Miejskiego Dziedzictwa Architektonicznego, dostępne są na poziomie ogólnokrajowym, zaś inne, w tym Program Wspierania Działań Prowadzących do Rozwoju Miasta, Porozumienie na Rzecz Poprawy Regionalnych Struktur Gospodarczych oraz Porozumienie w Sprawie Węgla Brunatnego, obejmują jedynie określone regiony.

W podrozdziale poświęconym Republice Czeskiej nie pojawiła się wzmianka na temat jakichkolwiek specjalnych programów pomocowych. Odmienna sytuacja ma miejsce w Polsce i Niemczech, gdzie projekty mogą być także współfinansowane ze środków publicznych na poziomie województw i krajów związkowych (landów). Na terytorium Polski działają Wojewódzkie Fundusze Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (WFOŚiGW), zaś w Niemczech różne rodzaje dofinansowania przyznawane są przez poszczególne landy. Warto, na przykład, realizować projekty rewitalizacji rzek w ramach przygotowań do organizacji wystaw ogrodniczych lub tzw. zielonych projektów, ponieważ dostępne są wówczas specjalne dotacje. Ponadto, w różnych landach działają fundacje prawa publicznego, koncentrujące się na działaniach na rzecz ochrony przyrody. Środki można również pozyskać po spełnieniu wymogów określonych w Zasadach Finansowania opracowanych przez Zarząd Gospodarki Wodnej Badenii-Wirtembergii, Polityce Zarządzania Krajobrazem Landu Badenia-Wirtembergia oraz obowiązujących w Saksonii Zasadach Finansowania Akwenów Wodnych/Ochrony Przeciwpowodziowej. Inną opcję finansowania stanowią prowadzone w poszczególnych landach inicjatywy, w tym badeńsko-wirtemberska Inicjatywa „Nasza Neckar".

Możliwości pozyskania części niezbędnych funduszy ze środków publicznych zewnętrznych nie kończą się na programach wymienionych powyżej. Dla przykładu, w Polsce dostępne są fundusze pomocowe, takie jak Szwajcarsko-Polski Program Współpracy czy Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego, które odgrywają znaczącą rolę we współfinansowaniu projektów, o których mowa w tym opracowaniu. W Niemczech środki można pozyskać między innymi od stowarzyszeń regionalnych, w tym Regionu Wielkiego Stuttgartu (VRS).

Opisane w Rozdziale 1.2 liczne przykłady dobrych praktyk ilustrują doświadczenia partnerów projektu REURIS, z których wynika, że w Europie środkowej nie zrealizowano jak dotąd ani jednego projektu rewitalizacji rzek miejskich sfinansowanego całkowicie i wyłącznie ze środków odpowiedniego organu zarządzającego. Oznacza to, że rola, jaką odgrywają w realizacji tego typu przedsięwzięć środki publiczne dostępne na poziomie regionalnym, ogólnokrajowym i europejskim jest ogromna.

3.3.4.3 Współfinansowanie ze środków prywatnych

Współfinansowanie ze środków prywatnych nie należy do standardowych rozwiązań, stąd też brak odpowiednich przykładów w podrozdziałach poświęconych opcjom finansowania dostępnym w Polsce i Republice Czeskiej.

W Niemczech, władze miast mają prawo włączyć w proces finansowania właścicieli nieruchomości oraz podmioty, którym przysługuje prawo do korzystania z wód, odnoszących korzyści finansowe z prowadzonych działań rewitalizacyjnych. Z prawa tego skorzystano jednak jak dotąd jednie w Lipsku, podczas gdy Stuttgart nie ma na tym polu doświadczenia. Omawiając dostępne w Niemczech opcje finansowania należ również wspomnieć, iż właściciele nieruchomości położonych na obszarach objętych rewitalizacją zobowiązani są do wniesienia do kasy miasta opłaty adiacenckiej odpowiadającej kwocie, o jaką wzrosła wartość danej nieruchomości na skutek działań rewitalizacyjnych.

W Niemczech możliwe jest także pozyskanie środków i wsparcia z różnego rodzaju fundacji. Pomoc finansowa z ich strony jest szczególnie istotna tam, gdzie miasta mają trudności przeznaczeniem na dany projekt własnych środków, gdyż pozwala ubiegać się o dotacje z programów szczebla ogólnokrajowego lub unijnego. Warto przy tym zaznaczyć, że niektóre z niemieckich fundacji, np. Niemiecka Fundacja Federalna Środowisko czy Fundacja Michaela Otto, wspierają także projekty realizowane w krajach Europy wschodniej. Pozyskanie środków z danej fundacji uzależnione jest od tego, czy finansuje ona działania prowadzone na danym obszarze i czy dany projekt rewitalizacyjny wpisuje się w realizowane przez nią cele.

Prowadzone w Niemczech projekty rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych mogą

Środki na realizację projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych mogą także pochodzić z wpłat dobrowolnych, w tym darowizn. Choć w praktyce ta forma współfinansowania nie jest często stosowana, w Niemczech odnotowano przykłady pozyskiwania w ten sposób niezbędnych funduszy.

3.3.4.4 Partnerstwo publiczno-prywatne

Żaden z trzech krajów biorących udział w projekcie REURIS nie ma doświadczeń w stosowaniu partnerstwa publiczno-prywatnego jako źródła finansowania projektów rewitalizacji rzek miejskich. Z jednej strony, przyczyną takiego stanu rzeczy mogą być problemy z zachęceniem prywatnych inwestorów do inwestowania w dobro publiczne, które nie może stanowić przedmiotu obrotu na rynku. Z drugiej strony, zastrzeżenia i uprzedzenia do partnerstwa publiczno-prywatnego mają same miasta, a bez pokonania tychże nie jest możliwe korzystanie z tej formy pozyskiwania środków. Warsztaty przeprowadzone na Uniwersytecie w Lipsku (zob. Rozdział 2.4) pokazały, że miasta obawiają się utraty praw i zdolności decyzyjnych wskutek zawierania umów o partnerstwie publiczno-prywatnym.

3.3.4.5 Podsumowanie

Tabela 1 zawiera skrótowe zestawienie wyników badań przeprowadzonych w trzech krajach partnerów projektu REURIS.

Tabela 1: Podsumowanie

	Polska	**Republika Czeska**	**Niemcy**
Finansowanie ze środków publicznych lokalnych	• Samofinansowanie oraz współfinansowanie ze środków miasta lub powiatu	• Samofinansowanie oraz współfinansowanie ze środków miasta • Narzędzia ochrony środowiska, np. Fundusz Ochrony Środowiska w mieście Pilzno	• Samofinansowanie lub współfinansowanie ze środków miasta • Brak specjalnych miejskich programów dotacji • Płatności kompensacyjne wymagane przepisami tzw. regulacji kompensacyjnej, wynikającej z Federalnej Ustawy o Ochronie Środowiska i Federalnego Kodeksu Budowlanego

Współfinansowanie ze środków publicznych zewnętrznych	• Fundusze UE, np.:
	  • INTERREG
	  • Programy Operacyjne, np. Infrastruktura i Środowisko, Kapitał Ludzki lub Regionalne Programy Operacyjne Województw
	  • LIFE+
	  • JESSICA
	• Fundusze krajowe:
	  • Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)
	  • Program Bezpieczeństwa Powodziowego w Dorzeczu Wisły Środkowej
	• Fundusze wojewódzkie:
	  • 16 Wojewódzkich Funduszy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (WFOŚiGW)
	• Pozostałe:
	  • Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego i Fundusze Norweskie
	  • Szwajcarsko-Polski Program Współpracy, czyli tzw. Fundusz
		• Fundusze UE, np.:
		  • INTERREG
		  • Regionalny Program Operacyjny NUTS II
		  • Program Operacyjny Środowisko
		  • LIFE+
		• Fundusze krajowe:
		  • Przedsiębiorstwo państwowe Povodí,
		  • Program przywracania naturalnych krajobrazów, przygotowywany przez Ministerstwo Środowiska (zaplanowana realizacja w przyszłości)
		  • Program Zapobieganie Powodziom, organizowany przez Ministerstwo Rolnictwa
		  • Krajowy Fundusz na Rzecz Infrastruktury Transportowej (budowa ścieżek dla pieszych i rowerzystów wzdłuż rzek)
			• Fundusze UE, np.:
			  • INTERREG
			  • LIFE+
			• Programy federalne i programy krajów związkowych (landów)
			  • Federalny Zarząd Dróg Wodnych i Transportu Wodnego (dotyczy tylko federalnych dróg wodnych)
			  • Program Ochrony Miejskiego Dziedzictwa Architektonicznego
			  • Program Wspierania Działań Prowadzących do Rozwoju Miasta (dotyczy jedynie rzek przepływających przez obszary objęte rewitalizacją)
			  • Porozumienie na Rzecz Poprawy Regionalnych Struktur Gospodarczych (dotyczy jedynie rzek przepływających przez regiony słabo rozwinięte)
			  • Porozumienie w Sprawie Węgla Brunatnego (dotyczy jedynie landów Saksonia, Saksonia-Anhalt i Brandenburgia)
			• Dotacje z krajów związkowych (landów)
			  • Dotacje na organizację wystaw ogrodniczych oraz tzw. zielonych

	Szwajcarski • EkoFundusz (do maja 2011)		projektów • Publiczne fundacje na rzecz ochrony przyrody, np. Fundusz na Rzecz Ochrony Przyrody Landu Badenia-Wirtembergia czy Regionalna Fundacja na Rzecz Ochrony Przyrody Landu Saksonia • Zasady Finansowania, np. Zasady Finansowania opracowane przez Zarząd Gospodarki Wodnej Badenii-Wirtembergii oraz Polityka Zarządzania Krajobrazem landu Badenia-Wirtembergia, a także Zasady Finansowania Akwenów Wodnych / Ochrony Przeciwpowodziowej landu Saksonia • Inicjatywy na poziomie poszczególnych landów, np. Inicjatywa "Nasza Neckar" w Badenii-Wirtembergii • Pozostałe: • Regionalne stowarzyszenia, np. Region Wielkiego Stuttgartu (VRS)
Współfinansowanie ze środków prywatnych	• Brak przykładów	• Brak przykładów	• Fundacje • Prawo miast do włączenia w proces finansowania czerpiących korzyści finansowe z prowadzonych działań rewitalizacyjnych właścicieli nieruchomości i podmioty, którym przysługuje prawo do korzystania z wód • Opłaty adiacenckie uiszczane przez właścicieli nieruchomości położonych na obszarach objętych rewitalizacją (dot. tylko rzek przepływających przez takie obszary) • Dobrowolne wpłaty, np. darowizny
Partnerstwo publiczno-prywatne	• Brak przykładów	• Brak przykładów	• Brak przykładów

3.4 Znaczenie rewitalizacji miejskich rzek

Jak dowiedzieliśmy się z rozdziału 3.3, finansowanie projektów rewitalizacji rzek z wyłącznie z budżetu miasta zdarza się niezwykle rzadko. Sukces tego typu przedsięwzięć zazwyczaj uzależniony jest od pozyskania środków z zewnątrz, a to udaje się tylko przy zastosowaniu przekonującej argumentacji i wykazaniu, że realizacja projektu jest absolutnie niezbędna. Nawet, jeśli korzyści płynące z danego projektu są oczywiste dla projektodawców, nie jest rzeczą łatwą przedstawienie ich w taki sposób, by były równie oczywiste dla osób decydujących o ewentualnym przyznaniu środków. Dlatego też niniejszy rozdział poświęcony jest licznym korzyściom, jakie wiążą się z rewitalizacją rzek miejskich pomimo opisanych w rozdziale 3.2 kosztów, które należy w związku z realizacją tego typu projektów ponieść.

3.4.1 Metodologia

Ramy przedstawionego tu opisu korzyści płynących z rewitalizacji rzek miejskich wyznacza tzw. podejście usług ekosystemowych. Choć nie istnieje jedna obowiązująca definicja usług ekosystemowych, najczęściej stosuje się tą zawartą w Milenijnej Ocenie Ekosystemów (Millenium Ecosystem Assessment), która definiuje je jako „korzyści, które ludzie czerpią z ekosystemów" (Hassan i in. 2005, str. 27). Bardziej rozbudowaną definicję można znaleźć u Fishera i Turnera (2008), według których „usługi ekosystemowe to wszystkie te aspekty ekosystemów, które wykorzystywane są (w sposób czynny lub bierny) do budowania ludzkiego dobrobytu".

Obie przytoczone powyżej definicje pokazują, że przyjęte tu podejście ma charakter antropocentryczny. Gdy wyceny dokonują ludzie, funkcje ekosystemu stają się tzw. usługami ekosystemowymi (De Groot i in. 2002). Wartość rzeczywista ekosystemu brana jest pod uwagę tylko o tyle, o ile ludzie przywiązują wagę do ekosystemów ze względu na sam fakt ich istnienia (Hassan i in. 2005, pp. 33 i nast.). Dyskusja na temat wartości egzystencjalnej i wartości rzeczywistej: zob. rozdział 3.4.2.

Milenijna Ocena Ekosystemów wyróżnia cztery kategorie usług ekosystemowych: usługi zaopatrzeniowe, regulacyjne i kulturowe, którym towarzyszą usługi wspomagające (Hassan i in. 2005, str. 26). Rysunek 2 ilustruje powiązania pomiędzy poszczególnymi kategoriami usług ekosystemowych oraz poszczególnymi składnikami ludzkiego dobrobytu. Różna grubość strzałek wskazuje na większą lub mniejszą siłę poszczególnych powiązań, zmieniającą się w zależności od różnych ekosystemów i regionów (Hassan i in. 2005, str. 28).

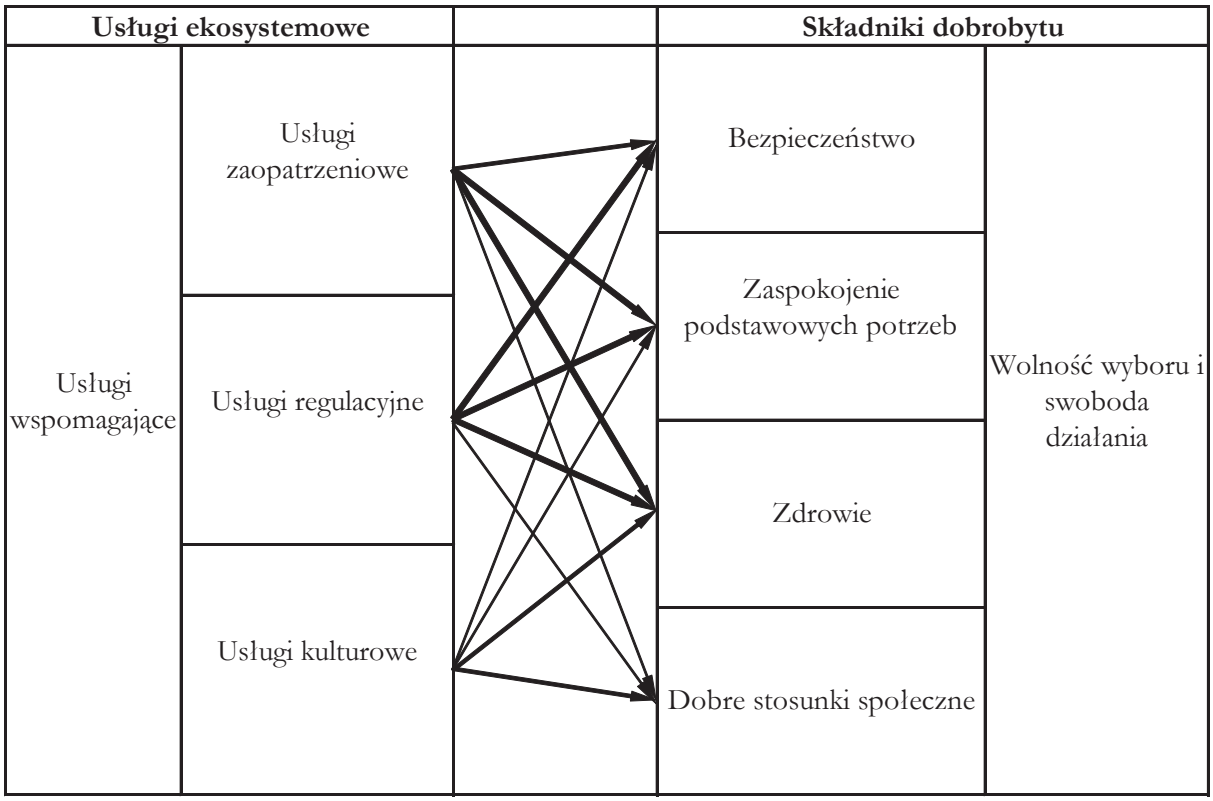

Rysunek 2: Powiązania pomiędzy usługami ekosystemowymi a składnikami ludzkiego dobrobytu (na podstawie Hassan i in. 2005, str. 28)

3.4.2 Definicje

3.4.2.1 Korzyści wynikające z usług ekosystemowych

Choć Milenijna Ocena Ekosystemów stawia znak równości między usługami ekosystemowymi i korzyściami (zob. rozdział 3.4), dla potrzeb bardziej szczegółowej analizy warto wprowadzić rozróżnienie pomiędzy tymi dwoma pojęciami. Korzyści można zdefiniować jako wkład danego dobra lub usługi w osiągnięcie konkretnego celu indywidualnego lub społecznego (Constanza 2000). Boyd i Banzhaf (2007) podają przykład wędkarstwa rekreacyjnego. Samo w sobie nie stanowi ono usługi ekosystemowej. Do jego uprawiania niezbędne są natomiast usługi systemowe, takie jak zapewnienie wód powierzchniowych oraz populacji ryb. Gdy usługi te wykorzystywane są w połączeniu z innymi dobrami, takimi jak sprzęt wędkarski, łódź, czas i dostęp do zbiornika wodnego, dochodzi do powstania korzyści wynikających z wędkarstwa rekreacyjnego. W odniesieniu do wielu interakcji pomiędzy usługami ekosystemowymi a społeczeństwem, Evelard i Moggridge (2011) podkreślają, iż usługi ekosystemowe muszą być spójne w tym sensie, że „nie jest możliwe osiągnięcie docelowej korzyści kosztem innych korzyści i ich beneficjentów".

Ekosystemami będącymi przedmiotem analizy przeprowadzonej na potrzeby niniejszego opracowania są miejskie przestrzenie nadrzeczne, w tym te przestrzenie, które nie stanowią naturalnych ekosystemów. Mimo to, w ocenie O'Gorman i innych (2010, str. 8) zastosowanie przyjętej tu metodologii jest słuszne.

3.4.2.2 Łączna wartość ekonomiczna

Na łączną wartość ekonomiczną składają się wszystkie wartości finansowe, ekologiczne i społeczne określonego przedmiotu badania (zob. Rysunek 3). Należy dołożyć starań, by nie mylić wartości ekonomicznej z finansową, ponieważ ocena ekonomiczna „polega na szerszej interpretacji społecznej nakładów i wyników aniżeli analiza finansowa czy analiza przepływów pieniężnych, koncentrujące się na bardziej zawężonej grupie czynników" Pearce 2006, str. 71). Wartość finansowa dałaby niepełny obraz, ponieważ wiele usług ekosystemowych generuje korzyści, na które nie ma popytu. Ponadto, cena rynkowa nie zawsze odzwierciedla znaczenie danej usługi systemowej w oczach ludzi, którzy mogą być gotowi zapłacić więcej niż wskazuje cena rynkowa (zob. także rozdziały 3.4.3 i 3.4.6).

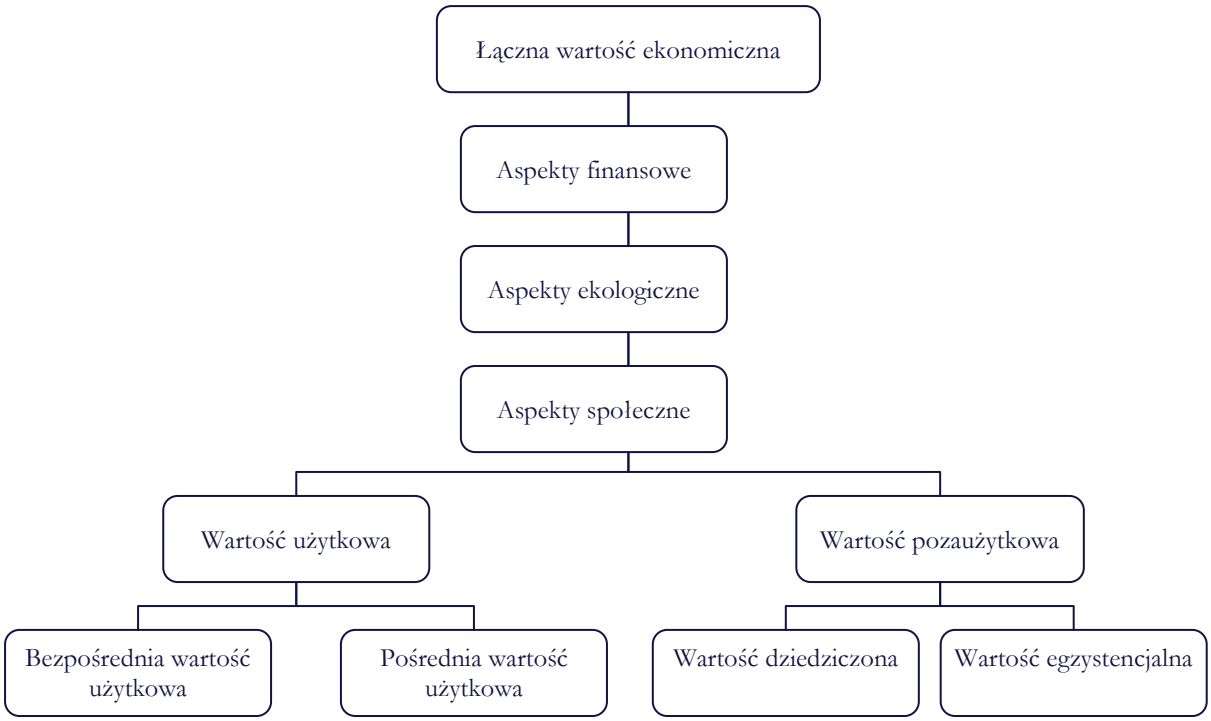

Rysunek 3: Kategorie wartości ekonomicznych (na podstawie Thurston i in. 2009, str. 5)

Rysunek 3 pokazuje również, że łączna wartość ekonomiczna dzieli się na wartości użytkowe i wartości pozaużytkowe. O wartościach użytkowych, mówimy wówczas, gdy określony zasób lub usługa bezpośrednio lub pośrednio zaspokajają ludzkie potrzeby, stąd też dalszy ich podział na bezpośrednie wartości użytkowe i pośrednie wartości użytkowe. Przykładem bezpośredniej wartości użytkowej może być np. droga wodna obfitująca w ryby, które można bezpośrednio łowić i konsumować. Pośrednią wartość użytkową może zaś stanowić woda, która wskutek filtrowania przez rośliny porastające mokradła zdatna jest do kąpieli.

Obok wartości użytkowych istnieją także mniej namacalne wartości pozaużytkowe, odnoszące się do korzyści osiąganych nie w wyniku bezpośredniego korzystania z danego zasobu czy usługi. Wyróżniamy wśród nich wartości dziedziczone, tj. związane z wagą, jaką obecne pokolenie przykłada do ochrony zasobów takich jak miejskie przestrzenie nadrzeczne, celem ich zachowania dla przyszłych pokoleń, oraz wartości egzystencjalne (wartości istnienia), wiążące się z faktem samego istnienia danego zasobu. Nawiązują one zatem do korzyści, jakie ludzie czerpią z tego, że dany zasób przyrodniczy będzie chroniony, mimo iż oni sami nigdy nie będą z niego korzystać. Przykładowo, miejska przestrzeń nadrzeczna ze względu na jej historyczne znaczenie może być dla ludzi źródłem usług kulturowych, nawet jeśli osoby te mieszkają daleko od niej lub nie zamierzają z niej korzystać (Thurston i in. 2009, str. 5). Świadomość różnicy pomiędzy poszczególnymi rodzajami wartości jest niezwykle istotna, ponieważ – po pierwsze – pozwala

upewnić się, czy analizie poddano wszystkie potencjalne korzyści, a po drugie – umożliwia zastosowanie odpowiedniej metody pomiaru korzyści (zob. rozdział 3.4.6).

Ponieważ korzyści są odzwierciedleniem ekonomicznej wartości usług ekosystemowych dla społeczeństwa, w następnej sekcji pojęcia „korzyść" i „wartość" stosowane są zamiennie.

3.4.2.3 Wartość rzeczywista

Jak wcześniej wspomniano, wartości ekonomiczne zawsze wyrażane są z punktu widzenia człowieka, a podejście usług ekosystemowych stanowi analizę tego, jak usługi ekosystemowe przyczyniają się do budowania ludzkiego dobrobytu. W świetle powyższego, sam fakt istnienia zasobów przyrodniczych liczy się tylko wówczas, gdy ma ono znaczenie dla ludzi. Oznacza to również, że wartości ekonomiczne nigdy nie odzwierciedlają łącznej wartości zasobów przyrodniczych, jako że ludzie stanowią jedynie małą część ekosystemu. Co istotne, konkretny produkt ekosystemu może mieć duże znaczenie dla przetrwania innych gatunków lub dla przetrwania samego ekosystemu, niezależnie od tego, czy jest on istotny dla ludzi (Farber i in. 2003; Pearce i in. 2006, str. 87 i nast.; Young 2005, str. 24). Można to zilustrować następującym przykładem: w określonym momencie wartość krańcowa dodatkowych opadów deszczu może być zerowa lub wręcz ujemna, ponieważ mogą one prowadzić do powodzi. Jednocześnie mogą mieć one duże znaczenie dla określonego gatunku roślin, zupełnie nieistotnego z punktu widzenia człowieka. Dlatego też możliwe jest, by wartość rzeczywista produktu ekosystemu różniła się od jego wartości ekonomicznej. W literaturze przedmiotu wartość rzeczywista ekosystemu określana jest czasem mianem wartości ekologicznej (zob. np. Farber i in. 2002).

3.4.3 Możliwości i ograniczenia wyceny ekonomicznej

Wycena ekosystemów często uważana jest za niewykonalną ze względu na preferencje leksykograficzne. Tego typu uwagi krytyczne formułowane są przez ludzi, którzy uważają, że zasoby przyrodnicze mają bezwzględne prawo do ochrony i nie zgadzają się z poglądem, że mogą one stanowić przedmiot handlu lub wymiany na inne towary (Spash i Hanley 1995).

Należy jednak podkreślić, że wycena następuje niejako samoczynnie. Jest ona nieodłącznym elementem procesu podejmowania decyzji, albowiem każdorazowe dokonanie wyboru wiąże się z koniecznością wzięcia pod uwagę różnych czynników (Constanza 2000). Przykładowo, przed rozpoczęciem realizacji projektu rewitalizacji rzeki, mającego na celu polepszenie ochrony przeciwpowodziowej i – co za tym idzie – uniknięcie zniszczeń, należy zdecydować, czy jest to najlepsze rozwiązanie, i czy inne opcje, w tym np. budowa tamy, nie byłyby lepszym wyjściem. Główną zaletą wyceny ekonomicznej jest to, że umożliwia ona dokonanie pomiaru indywidualnych preferencji w zakresie usług środowiskowych w kategoriach pieniężnych (Young 2005, str. 34).

Przedmiotem wyceny ekonomiczne jest zazwyczaj zmiana usługi środowiskowej w stosunku do istniejącego stanu rzeczy. Można na przykład ustalić, ile pieniędzy ludzie byliby gotowi zapłacić za rewitalizację rzeki (Thurston i in. 2009, str. 5).

Young (2005, str. 16) przekonuje, że choć szczegółowe wyznaczanie ekonomicznych korzyści płynących z wody pochłania więcej czasu i środków, i tak warto dokonywać wyceny ekonomicznej, gdyż monetyzacja może pomóc w podejmowaniu właściwych decyzji dotyczących usług ekosystemowych. Inną jej zaletą jest to, że umożliwia ona porównanie dwóch lub więcej podobnych potencjalnych projektów oraz kosztów i korzyści (zob. rozdział 3.5), a także ocenę tego, która część społeczeństwa zyska na realizacji projektu, a która straci. Monetyzacja może także pomóc projektodawcom ubiegającym się o przyznanie środków na przedsięwzięcia związane z rewitalizacją rzek w zdobyciu niezbędnych funduszy (Morse-Jones 2010, str. 1 i nast.; Thurston i in. 2009, str. 1).

3.4.4 Korzyści płynące z rewitalizacji miejskich rzek

Każdy projekt rewitalizacyjny generuje dzielące się na szereg różnych kategorii koszty (zob. rozdział 3.2). Oprócz kosztów generowane są jednak także korzyści, i te również można podzielić na grupy. Tabela 2 przedstawia różnorakie korzyści płynące z rewitalizacji miejskich rzek i strumieni, zestawione z odpowiednimi usługami ekosystemowymi. Potencjalne korzyści i usługi ekosystemowe, które mają zostać wygenerowane w wyniku działań pilotażowych projektu REURIS omówiono w rozdziale 3.4.8.

Przykładowe korzyści wygenerowane przez usługi ekosystemowe przestrzeni nadrzecznych (na podstawie Boyd i Banzhaf 2007; Constanza i in. 1997)

Korzyści	**Usługi ekosystemowe**
Uprawy komercyjne i na potrzeby własne	Zapewnienie pożywienia
Zapewnienie wody pitnej	Zapewnienie określonej jakości wody
Wartość dziedziczona i wartość egzystencjalna	Zapewnienie możliwości korzystania z rzek w celach niekomercyjnych oraz czerpania satysfakcji z samego faktu ich istnienia
Wartość nieruchomości	Zapewnienie odpowiedniego krajobrazu Naturalne pokrycie terenu
Uniknięcie zniszczenia nieruchomości	Ochrona przeciwpowodziowa Ochrona przeciwburzowa Retencja gleby
Uniknięcie uszczerbku na zdrowiu	Ochrona przeciwpowodziowa Regulacja klimatu Kontrola emisji gazów cieplarnianych Zapewnienie jakości wody Usunięcie zanieczyszczeń Tworzenie siedlisk dla populacji drapieżników
Utylizacja odpadów	Retencja Odzyskiwanie składników odżywczych i usuwanie substancji zanieczyszczających
Edukacja	Stworzenie możliwości edukacyjnych i szkoleniowych
Rekreacyjne sporty wodne, np. pływanie, wędkarstwo	Stworzenie możliwości uprawiania rekreacyjnych sportów wodnych
Rekreacyjne użytkowanie ziemi, np. wędrówki, jazda na rowerze	Stworzenie możliwości rekreacyjnego użytkowania ziemi

Określenie korzyści generowanych przez poszczególne usługi ekosystemowe jest rzeczą subiektywną, jako że wszystko zależy tu od punktu widzenia oceniającego. Można to zilustrować posługując się przykładem projektu mającego na celu poprawę ochrony przeciwpowodziowej. W tym przypadku lepsza ochrona przeciwpowodziowa jest usługą systemową wynikającą z nowej biofizycznej struktury przestrzeni nadrzecznej. Korzyści generowane przez tę usługę mogą z jednej strony wiązać się z uniknięciem kosztów zniszczeń, a z drugiej – z tym, jakie znaczenie dla ludzi ma ograniczenie ryzyka wystąpienia powodzi pod względem wpływu, jaki powodzie wywierają na zdrowie ludzkie (O'Gorman i in. 2010, str. 8 i nast.).

Od punktu widzenia osoby oceniającej zależy także to, czy określona cecha środowiskowa będzie uznana za tzw. końcową usługę ekosystemową, czy też zaledwie element pośredni. Przykładem tego może być omówiona w Tabela 2 jakość wody. Choć zapewnienie jakości wody stanowi usługę ekosystemową umożliwiającą czerpanie korzyści w postaci rekreacyjnego pływania, w przypadku korzyści, jaką jest wędkarstwo stanowi ono jedynie element pośredni, albowiem jakość wody odzwierciedlona jest tu populacją ryb, które w przeciwnym wypadku nie występowałyby w danej rzece (Boyd i Banzhaf 2007).

Tabela 2: Usługi ekosystemowe dla wędkarstwa rekreacyjnego i pływania rekreacyjnego (na podstawie Boyd i Banzhaf 2007)

Korzyści	**Końcowe usługi ekosystemowe**	**Elementy pośrednie**
Wędkarstwo rekreacyjne	Zapewnienie wód powierzchniowych i ryb	*Jakość wody* Jakość siedlisk
Pływanie rekreacyjne	*Zapewnienie jakości wody*	Mokradła Naturalne pokrycie brzegów rzek

Wymienione w Tabeli 1 korzyści mogą być zarówno wartościami użytkowymi, jak i pozaużytkowymi. To, do której grupy zostaną zakwalifikowane, zależy wyłącznie od punktu widzenia osoby oceniającej. Dla ludzi bezpośrednio korzystających ze zrewitalizowanej rzeki będą one stanowiły wartości użytkowe, zaś dla osób, które z tego obszaru nie korzystają – wartości pozaużytkowe (zob. rozdział 3.4.2). Podział na te dwie kategorie ma znaczenie dla wyboru odpowiedniej metody pomiaru korzyści (zob. rozdział 3.4.6).

3.4.5 Kwantyfikacja korzyści

Istnieje szereg policzalnych i mierzalnych wskaźników, których zmiany są pomocne w obliczaniu korzyści płynących z rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych. Rzeczone zmiany można mierzyć w sposób bezwzględny lub względny. Tabela 3 podaje przykłady.

Tabela 3: Wskaźniki stosowane w kwantyfikacji korzyści (opracowanie – autorzy)

Poprawa lub wzrost w zakresie ...	**Zmiana wskaźników**
Upraw komercyjnych i na potrzeby własne	Wzrost liczby gatunków ryb hodowlanych
Zapewnienia wody pitnej	Zwiększenie powierzchni wodnych obszarów chronionych
Wartości dziedziczonej i wartości egzystencjalnej	Zwiększenie liczby gatunków roślin Zwiększenie liczby gatunków zwierząt Zwiększenie liczby siedlisk Wzrost hemerobii
Warunków do prowadzenia interesów	Zwiększenie liczby przedsiębiorstw w sąsiedztwie obszarów nadbrzeżnych
Wartości nieruchomości	Wzrost liczby ofert kupna Wzrost ceny rynkowej nieruchomości
Uniknięcia zniszczenia nieruchomości	Poprawa zdolności retencyjnych
Uniknięcia uszczerbku na zdrowiu	Poprawa jakości wody Poprawa zdolności retencyjnych
Utylizacji odpadów	Zmniejszenie stężenia substancji zanieczyszczających w wodzie Zmniejszenie stężenia substancji zanieczyszczających w glebie
Poprawy spójności społecznej	Wzrost liczby uczniów/studentów odwiedzających przestrzenie nadrzeczne Wzrost liczby odwiedzających Wydłużenie czasu pobytu ludzi nad rzeką Zwiększenie częstotliwości wizyt w przeliczeniu na osobę
Rekreacyjnych sportów wodnych	Wzrost sprzedaży licencji wędkarskich Wzrost liczby uprawiających sporty wodne (wędkarzy, kajakarzy, itd.)
Rekreacyjnego użytkowania ziemi	Wzrost liczby odwiedzających (pieszych, rowerzystów, etc.) Wydłużenie czasu pobytu ludzi nad rzeką Zwiększenie częstotliwości wizyt w przeliczeniu na osobę

3.4.6 Monetyzacja korzyści

W przypadku porównywania kosztów i korzyści, konieczne jest posłużenie się tymi samymi jednostkami. Sama kwantyfikacja korzyści przy pomocy wskaźników to za mało, trzeba je więc

przeliczyć na pieniądze. O ile niektóre korzyści, jak np. wzrost wartości nieruchomości, siłą wyraża się w kategoriach pieniężnych, dla pozostałych, niezwiązanych z rynkiem jako takim, konieczne jest przeprowadzenie analizy ekonomicznej. De Groot i in. (2002) wyróżniają cztery podstawowe metody wyceny ekonomicznej:

- Wycenę bezpośrednią
  Dokonuje ona pomiaru wartości wymiennej usług ekosystemowych na rynku.
- Wycenę pośrednią
  Służy ona obliczaniu tych korzyści płynących z usług ekosystemowych, których nie ujmują mechanizmy rynkowe. Dokonuje się tego poprzez obserwowanie rzeczywistych zwyczajów nabywczych na powiązanych rynkach (Pearce 2006, str. 92; Thurston i in. 2009, str. 16). Stosuje się w niej następujące techniki, nazywane również metodami ujawnionych preferencji:
  - Metodę kosztów zniknięty *(ACM)*
    Dotyczy ona kosztów, których społeczeństwo może uniknąć dzięki konkretnej usłudze ekosystemowej. Przykładowo, kontrola przeciwpowodziowa pomaga uniknąć zniszczenia nieruchomości.
  - Metodę kosztów zastąpienia *(RCM)*
    Dotyczy ona kosztów ponoszonych w przypadku zastąpienia konkretnej usługi ekosystemowej przez system stworzony przez człowieka, np. zastąpienia samooczyszczania wód drogimi sztucznymi systemami oczyszczania wód.
  - Metodę dochodów z czynnika *(FIM)*
    Dotyczy ona dochodu, który ulega zwiększeniu dzięki konkretnej usłudze ekosystemowej. Przykładowo, dochody rybaków zwiększają się, jeśli dzięki polepszonej jakości wody rozwijają się komercyjne hodowle ryb.
  - Metodę kosztów podróży *(TCM)*
    Chodzi o koszty ponoszone w celu dotarcia do określonej usługi ekosystemowej. Przykładowo, rzeka, która słynie ze spływów, może przyciągać kajakarzy z odległych miejsc.
  - Metodę ceny hedonicznej *(HPM)*
    Chodzi o ceny, które ludzie płacą za określone dobra lub towary, by móc skorzystać z konkretnej usługi ekosystemowej. Przykładowo, ludzie płacą za wynajem domów położonych nad rzeką, by móc odpocząć i cieszyć się pięknymi widokami.
- Metodę preferencji zadeklarowanych
  Wycena oparta jest na wynikach badania polegającego na przedstawieniu respondentom hipotetycznych scenariuszy oferujących różne alternatywy, celem oceny ich gotowości do zapłaty (GDZ; ang. willingness to pay, WTP) lub gotowości do zaakceptowania dostępności lub utraty usług ekosystemowych. Przykładem technik stosowanych w tej metodzie są wycena warunkowa (CV), ranking warunkowy (CR) oraz eksperyment wyboru (CE).
- Wycenę grupową
  Gotowość do zapłaty lub gotowość do zaakceptowania dostępności lub utraty usług ekosystemowych oceniana jest w ramach otwartej debaty zamiast sumowania wyników indywidualnych preferencji.

Oprócz wskazanych powyżej metod wyceny, istnieje także metoda transferu korzyści (BT). Metoda ta wykorzystuje wyniki wyceny ekonomicznej jednego miejsca do oszacowania wartości drugiego miejsca ze względu na to, że przeprowadzenie osobnej wyceny dla każdej usługi środowiskowej we wszystkich regionach byłoby niemożliwe.

Wszystkie metody mają wady i zalety. W dalszej części tekstu nie koncentrujemy się na wycenie bezpośredniej, ponieważ głównym wyzwaniem jest wycena wartości wielu usług ekosystemowych, które nie podlegają obrotowi na rynku. Skupimy się zatem na dwóch często stosowanych metodach bazujących na metodzie preferencji ujawnionych, mianowicie metodzie kosztów podróży oraz ceny hedonicznej.

Zastosowanie metody kosztów podróży jest skomplikowane o tyle, że może ona nie dać dokładnych wyników w zakresie tego, w jaki sposób koszty podróży odzwierciedlają wartość, jaką odwiedzane miejsce ma dla ludzi. Istnieje bowiem możliwość, że w czasie jednej podróży odwiedzają oni więcej miejsc aniżeli tylko to, które jest przedmiotem badania. Inny problem wynika stąd, że sama podróż może nie być przez nich rozpatrywana w kategoriach kosztów, a wartości (Pearce 2006, str. 102).

Metoda ceny hedonicznej wymaga porównania próbki podobnych dóbr, w najlepszym wypadku różniących się jedynie pod względem wartości, która stanowi przedmiot badania. Jako że znalezienie takiej próbki graniczy z niemożliwością, trudno jest dokonać pomiaru tej konkretnej poszukiwanej wartości tak, by przypadkiem nie pomylić jej z pozostałymi czynnikami wpływającymi na podjęcie przez ludzi decyzji o zakupie.

Metody preferencji ujawnionych uważane są czasem za bardziej wiarygodne niż metody preferencji zadeklarowanych, ponieważ bazują one na dochodzeniu do tego, jakie są preferencje ludzi na podstawie podejmowanych przez nich decyzji i informacji rynkowej, a nie na podstawie „sztucznie stworzonych" rynków hipotetycznych (Pearce 2006, str. 93).

W porównaniu do preferencji ujawnionych, metody preferencji zadeklarowanych, w tym wycena warunkowa oraz wycena grupowa, mają jednak przewagę w tym względzie, że mogą być stosowane w odniesieniu do wszystkich rodzajów korzyści. Oznacza to, że sprawdzają się one nie tylko ex post, ale także ex ante – w odniesieniu do hipotetycznych scenariuszy, a zatem można z nich korzystać w celach wyceny planowanych na przyszłość procesów. Ponadto, wymienione powyżej metody preferencji zadeklarowanych umożliwiają wycenę wartości pozaużytkowych (Pearce i in. 2006, str. 106; Young 2005, str. 157). Należy przy tym wspomnieć, że narzędzia te mogą także pomóc wskazać wartość rzeczywistą, nawet jeśli nie są w stanie jej obliczyć. Metody preferencji zadeklarowanych powinny dostarczać informacji na temat motywów stojących za deklarowaną przez respondentów gotowością do zapłaty. Respondenci mogą, na przykład, stwierdzić, że przedmiot badania, np. rewitalizowana rzeka, ma po prostu prawo istnieć (Pearce i in. 2006, str. 88).

W przeciwieństwie do większości metod wyceny ekonomicznej, skupiających się na badaniu indywidualnych preferencji celem określenia, jaką wartość w ocenie społeczeństwa (np. narodu) ma badana usługa ekosystemowa, wycena grupowa umożliwia traktowanie formowania się preferencji jako społecznego procesu obejmującego dzielenie się wiedzą oraz innego rodzaju interakcje grupowe. Metoda ta może być stosowana do oszacowania wartości, które mają charakter bardziej wspólnotowy niż inne, w tym wartości przestrzeni nadrzecznych, ściśle związanych z systemem społecznym lub folklorem określonej społeczności (Farber i in. 2002). Wartości społeczno-kulturowych, takich jak utożsamianie się społeczności z określoną przestrzenią nadrzeczną oraz innymi wartościami zazwyczaj nie da się przedstawić w kategoriach ilościowych. To samo dotyczy ich wartości rzeczywistej (zob. rozdział 3.4.2). Znacznie lepiej sprawdza się w ich przypadku wycena grupowa i opis jakościowy (Morse-Jones i in. 2010, str. 2). Ponadto, wycenę grupową można także stosować w odniesieniu do różnych metod partycypacji interesariuszy, opisanych w Części 2 Podręcznika.

Ważne jest, by interpretować uzyskane wyniki wyceny w odniesieniu do konkretnego kontekstu przestrzennego, albowiem zarówno biofizyczna struktura ekosystemu jak i status społeczno-ekonomiczny oceniających wynikają w sposób bezpośredni z uwarunkowań przestrzennych (Morse-Jones i in. 2010, str. 4; Young 2005, str. 5). Z tego też powodu trudno w omawianym tu przypadku zastosować metodę transferu korzyści, mimo iż jest on przydatnym narzędziem, umożliwiającym przeprowadzanie rozległych metaanaliz, takich jak globalna ocena światowych usług ekosystemowych autorstwa Constanza i in. (1997).

Rysunek 4 pokazuje, że wymagana dokładność zależy w dużej mierze od celu transferu korzyści. Jeśli ma on służyć jedynie zdobyciu dodatkowej wiedzy na temat określonej korzyści płynącej z projektu lub wstępnej ocenie wartości różnych projektów, wystarczy stosunkowo niski poziom dokładności. Jeśli jednak transferu korzyści dokonuje się celem podjęcia określonej decyzji

politycznej lub celem obliczenia wysokości odszkodowań za zniszczenia powstałe w wyniku określonego projektu, niezbędny jest stosunkowo wysoki poziom dokładności. Transfer korzyści stosuje się tylko, gdy jest to uzasadnione, w pozostałych zaś przypadkach należy przeprowadzić nową wycenę (Brookshire 1992, str. 6).

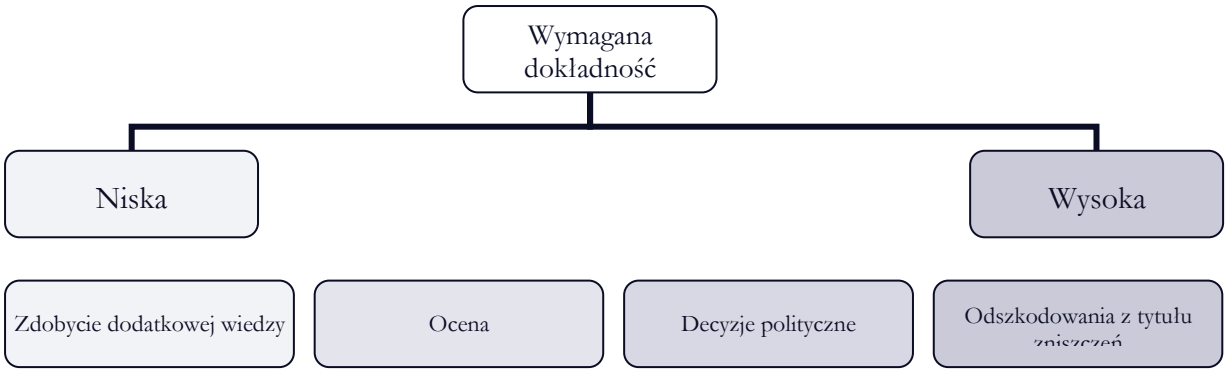

Rysunek 4: Dokładność transferu korzyści wymagana dla ciągłości decyzyjnej (na podstawie Brookshire 1992, str. 6)

Należy dołożyć starań, by unikać podwójnego liczenia, do którego może dojść w przypadku sumowania wyników różnych wycen. Może wówczas stać się tak, że wartość usługi ekosystemowej, która została wyceniona osobno, ale jednocześnie jest też elementem pośrednim przyczyniającym się do wygenerowania korzyści końcowej, również ujętej w tym samym zestawieniu, jest liczona dwa razy (De Groot i in. 2002). Pod uwagę należy wówczas brać tylko końcowe korzyści płynące z usług ekosystemowych, zaś elementy pośrednie, w tym usługi wspomagające, należy ignorować (O'Gorman i in. 2010, str. 8; Boyd i Banzhaf 2007). Zob. także rozdział 3.4.4.

Wybór odpowiedniego zestawu technik wyceny zależy od specyfiki korzyści lub usług ekosystemowych, które mają być przedmiotem wyceny. Przykładowo, wartość rekreacyjną ekosystemu można wycenić przy pomocy metody kosztów podróży oraz metody dochodów z czynnika, jako że obie biorą pod uwagę znaczenie danego miejsca w ocenie ludzi oraz zwiększenie dochodów wynikające z użytkowania danego miejsca w celach rekreacyjnych (Farber i in. 2002). Posługiwanie się wyłącznie jedną techniką wyceny może prowadzić do niepełnych wyników.

Tabela 4 pokazuje, jakie techniki wyceny stosuje się do wyceny określonych rodzajów korzyści i ilustruje, w jaki sposób różne metody wykorzystywane są do oceny wartości usług ekosystemowych.

Tabela 4: Wybór technik wyceny i usług ekosystemowych (na podstawie de Groot i in. 2002)

Usługi ekosystemowe	Wycena bezpośrednia	Wycena pośrednia					Metody preferencji zadeklarowanych	Wycena grupowa
		Koszty uniknięte	Koszty zastąpienia	Dochód z czynnika	Koszty podróży	Cena hedoniczna		
Usługi zaopatrzeniowe								
Zaopatrzenie w wodę	x	x	x	x	x	x	x	x
Tworzenie siedlisk	x	x	x	x		x	x	x
Zapewnienie pożywienia	x		x	x			x	x
Usługi regulacyjne								
Zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych		x	x	x			x	x
Ochrona przeciwpowodziowa, zmniejszenie ryzyka wystąpienia powodzi, przesył wody		x	x	x		x	x	x
Regulacja obiegu wody	x	x	x	x		x	x	x
Usunięcie zanieczyszczeń		x	x	x		x	x	x
Retencja gleb		x	x	x		x	x	x
Usługi kulturowe								
Możliwości z zakresie rekreacji	x		x	x	x	x	x	
Obiekty wizualne			x		x	x	x	x
Aspekty artystyczne	x			x	x	x	x	x
Aspekty duchowe i historyczne					x	x	x	x
Możliwości edukacyjne	x			x	x		x	x

3.4.7 Literatura poświęcona europejskim studiom przypadku

Tabela 6 przedstawia zestawienie badań, jakie przeprowadzono celem pomiaru korzyści płynących z rewitalizacji lub ochrony przestrzeni nadrzecznych w Europie. Ponieważ liczba badań poświeconych miejskim przestrzeniom nadrzecznym jest niewielka, dane zawarte w tabeli nie ograniczają się jedynie do przestrzeni miejskich, lecz dotyczą także badań obejmujących przestrzenie wiejskie. Informacje przedstawione w tabeli uporządkowane są według krajów, przez które przepływają rzeki poddane badaniom.

Wartości podane w Tabela 5 pozwalają na wyciągnięcie pierwszych wniosków w zakresie korzyści przewidzianych w przeprowadzonych studiach przypadku. Przedstawionych wartości nie da się jedna bezpośrednio porównać, jako że ich interpretacja wymaga analizy podstawowych informacji na temat każdego z omawianych tu studiów, w tym analizy zastosowanej metodologii oraz społeczno-ekonomicznych aspektów badanej lokalizacji. Ponieważ badania prowadzono w różnym okresie i w różnych krajach, celem wiarygodnego porównania należałoby wyrazić wszystkie przedstawione wartości w tej samej walucie z uwzględnieniem zdolności nabywczej.

Tabela 5 pokazuje ogromną różnorodność czynników badanych w związku z rewitalizacją rzek, ocenianych przez pryzmat wyceny ekonomicznej. Najbardziej popularną metodą wyceny jest w tym przypadku wycena warunkowa (CV), oferująca wiele możliwości w zakresie metodyki badania. Umożliwia ona ocenę gotowości do zapłaty (GDZ) za pomocą różnych hipotetycznych instrumentów płatniczych, takich jak podatki czy opłaty za wstęp, dobieranych na podstawie odpowiedzi udzielanych przez respondentów. W niektórych z wyszczególnionych poniżej badań zastosowano różne metody wyceny tego samego czynnika, a następnie porównywano uzyskane wyniki celem sprawdzenia ich wiarygodności.

Tabela 5: Badania nad wartością przestrzeni nadrzecznych w Europie

Kraj	Autor, rok	Rzeka	Metoda	Podstawowe wyniki
AT	Kosz (1996)	Park Narodowy Donau-Auen	CV	GDZ za wstęp do parku narodowego: 50 - 80 ÖS/wizyta
CH	Schwarzwälder i in. (2010)	Dünnern, Sorne, Glatt i Broye	CE	GDZ za ścieżki wzdłuż rzek: 21 - 167 CHF/rok; GDZ za 1 dodatkowy zrewitalizowany kilometr rzeki: 16 - 37 CHF/rok GDZ za rewitalizację rzeki: 0 - 149 CHF/rok
CZ, DE	Jílková i in. (2010)	Łaba, Ploučnice i Wesenitz	CV	GDZ za kąpielisko nad Łabą: 0,77 - 1,83 EUR/miesiąc (podatek) 1.78 - 3.30 EUR/dzień (wstęp) GDZ za ścieżkę przyrodniczą wzdłuż rzeki: 1.00 - 1.25 EUR/miesiąc (podatek) 3.63 - 5.73 EUR darowizny
DE	Kölbel (2010)	Neckar	CV	GDZ za możliwość kąpieli w rzece: 20 EUR/rok GDZ za rewitalizację mokradeł: 25 EUR/rok
DE	Meyerhoff i in. (2010)	140 kąpielisk nad jeziorami i rzekami w Berlinie	CE	GDZ za 1 dzień zapobiegania pogorszeniu się jakości wody: 0.15 EUR/wizyta; GDZ za ustawienie znaków informacyjnych: 0.42 EUR/wizyta; GDZ za zapewnienie toalet i prysznicy: 0.96 EUR/wizyta

DE	Meyerhoff i Dehnhardt (2007)	Łaba	CV, RCM	GDZ za ochronę gatunków i siedlisk: 5.30 - 11.90 EUR/rok Wartość 15,000 ha dodatkowych terenów zalewowych: 8.7 mln - 26 mln EUR
DE	Bräuer i Marggraf (2004)	Jossa	RCM	Wartość zwiększonej retencji azotu, spowodowanej reintrodukcją bobrów: 12,000 EUR/rok
DK	Dubgaard i in. (2005)	Skjern	BT	Wartość zwiększonej produkcji trzciny 350,000 DKK/rok Wartość ograniczonego ryzyka powodziowego: 30,000 DKK/rok Wartość redukcji azotu: 1.7 mln DKK/rok Wartość zmniejszenia powstawania ochry: 1.3 mln DKK/rok Wartość zmniejszonej emisji CO_2: 1.4 mln DKK/rok Wartość usprawnień w zakresie myślistwa: 500,000 DKK/rok Wartość usprawnień w zakresie wędkarstwa: 2.8 - 4.6 mln DKK/rok Wartość tzw. 'nie-ekstraktywnej' rekreacji na świeżym powietrzu: 3.6 mln DKK/rok Wartość pozaużytkowa zwiększonej bioróżnorodności: 2.7 mln DKK/rok
FR	Amigues i in.. (2002)	Garonna	CV	GDZ za ochronę siedlisk nadbrzeżnych: 35 - 133 FF/rok
IE	Hynes i Hanley (2006)	Roughty	TCM	Wartość kajakarstwa górskiego: 440,000 - 880,000 EUR/rok
NL	Brouwer i van Ek (2004)	Delta Renu i Mozy	BT	Wartość unikniętych szkód powodziowych: 3.3 miliardów EUR na następne 100 lat Wartość usprawnień w zakresie rekreacji: 4 mln EUR/rok
PL	Birol i in. (2007)	Mokradła Bobrek	CE	GDZ za eliminację ryzyka powodzi, usprawnienia w zakresie rekreacji i ochronę bioróżnorodności: 161,6 PLN/gospodarstwo domowe / miesiąc
PL	Ciszewska (1997)	Biebrzański park narodowy	CV	GDZ za ochronę zasobów parku narodowego: 37 US $
UK	Everard i in. (2011)	Mayes Brook	BT	Wartość lepszej regulacji klimatu: 13,000 GBP/rok Wartość ograniczenia ryzyka powodziowego: 10,000 GBP/rok Wartość ograniczenia erozji: 5,000 GBP/rok Wartość usprawnień w zakresie rekreacji i turystyki: 815,000 GBP/rok Wartość poprawy edukacji: 5,000 GBP/rok Wartość poprawy obiegu składników odżywczych: 21,000 GBP/rok Wartość poprawy siedlisk gatunków fauny i flory: 10,000 GBP/rok

UK	Hanley i in. (2006)	Motray i Brothock	CE, BT	GDZ za poprawę warunków ekologicznych w rzekach: 23 - 36 GBP/rok GDZ za ograniczenie występowania niskiego poziomu wody: 2.70 - 3.87 GBP/rok
UK	Hanley i in. (2006)	Wear i Clyde	CE; BT	GDZ za zdrowie gatunków roślin i zwierząt: 18.19 - 20.17 GBP/miesiąc GDZ za brak śmieci w rzece: 15.68 - 16.91 GBP/miesiąc GDZ za dobry stan brzegów rzeki i ograniczenie erozji do erozji naturalnej: 19.57 - 21.53 GBP/miesiąc
UK	Johnstone i Markandya (2006)	Różne rzeki w Zjednoczonym Królestwie	TCM	Wartość zmiany jakości rzeki o 10%: 0.04 - 3.93 GBP/wizyta
UK	Georgiou i in. (2000)	Tame	CR, CV	GDZ za poprawę jakości wody: 2.76 - 5.08 GBP/gospodarstwo domowe / rok
UK	Garrod i Willis (1996)	Darent	CV	GDZ za utrzymanie odpowiedniego stanu wody w rzece: Mieszkańcy: 10.19 GBP Odwiedzający: 7.16 GBP Osoby niebędące użytkownikami rzeki: 3.85 GBP GDZ za poprawę stanu wody: Mieszkańcy: 6.25 GBP Odwiedzający: 4.85 GBP Osoby niebędące użytkownikami rzeki: 3.00 GBP
UK	Green i Tunstall (1991)	Różne rzeki w Anglii i Walii	CV	GDZ za poprawę jakości wody w rzece: 1.35 - 1.66 GBP/miesiąc

3.4.8 Korzyści wygenerowane przez projekt REURIS

W odniesieniu do przeprowadzonych w ramach projektu REURIS sześciu inwestycji pilotażowych nie było możliwości przedstawienia korzyści z nich płynących w kategoriach finansowych. Dla celów niniejszego opracowania omówiono je jednak szczegółowo w Tabela 6.

Końcowe korzyści zaznaczono pogrubioną czcionką i przedstawiono na szarym tle. Tabela 6 wskazuje także usługi systemowe prowadzące do wygenerowania owych korzyści, albowiem istnieje możliwość, że projekt ukierunkowany jest jedynie na określone usługi ekosystemowe, co oznacza, że ograniczenie się do przedstawienia samych korzyści końcowych nie dałoby pełnego obrazu celów przewidzianych do osiągnięcia w ramach akcji pilotażowych.

Partnerzy projektu zaznaczyli, dla kogo określone w tabeli korzyści i usługi ekosystemowe mają największe znaczenie. Beneficjentów akcji pilotażowych podzielono na następujące grupy:

- F: firmy
- I: instytucje rządowe
- M: mieszkańcy (wszyscy mieszkańcy miasta, w tym ci, którzy zamieszkują dzielnice oddalone od miejsca, gdzie prowadzona jest akcja pilotażowa)
- W: właściciele nieruchomości
- T: turyści (osoby odwiedzające, przyjeżdżające z innych miast)
- S: społeczeństwo (społeczeństwo należy uznać za beneficjenta, jeśli określona korzyść jest istotna z punktu widzenia osób, które nie są ani mieszkańcami, ani turystami, tj. wszystkich tych, którzy nie zamieszkują w mieście, ani też nie zamierzają odwiedzać danej przestrzeni nadrzecznej. Przykładem takiej korzyści może być bioróżnorodność.)

Ponadto, w tabeli zastosowano następujące odnośniki dla oznaczenia klasyfikacji przestrzennej grup beneficjentów:

- F_N, M_N, W_N: poziom nadbrzeża
- F_D, I_D, M_D, W_D: poziom dzielnicy
- F_M, I_M, M_M, W_M: poziom miasta
- F_R, I_R, M_R, W_R, T_R: poziom regionalny
- F_K, I_K, M_K, W_K, T_K: poziom krajowy

Przedstawione wyżej kody zapisano w tabeli pogrubioną czcionką dla tych grup beneficjentów, którzy czerpią z określonej usługi ekosystemowej znaczące korzyści. Brak pogrubienia oznacza, że dana grupa beneficjentów odnosi korzyści z usługi ekosystemowej w niewielkim stopniu. Grupy beneficjentów, które są w danym przypadku nieistotne, pominięto.

Prowadzone w ramach projektu REURIS akcje pilotażowe mają jeden mianownik wspólny – dążą one do poprawy jakości miejskich przestrzeni nadrzecznych, a więc i jakości życia. Wszystkie wymienione korzyści przyczyniają się do poprawy potencjału danej lokalizacji i do tworzenia możliwości rozwoju firm, prowadząc tym samym do zwiększenia atrakcyjności i konkurencyjności miasta. Rewitalizacja miejskich przestrzeni nadrzecznych może zatem generować korzyści finansowe, takie jak zwiększone dochody miasta z tytułu podatków bezpośrednich i pośrednich, a także opłat i zezwoleń, jednakże korzyści tych nie wyszczególniono w Tabela 6.

W porozumieniu z sześcioma partnerami projektu REURIS wyznaczono główne przewidywane ekonomiczne korzyści płynące z inwestycji realizowanych w ramach akcji pilotażowych oraz ustalono, jakie mają one znaczenie dla różnych grup beneficjentów.

Główne usługi ekosystemowe, na których bazują wszystkie akcje pilotażowe, zakładają stworzenie lub zapewnienie:

- otwartych przestrzeni zachęcających użytkowników do zatrzymania się i relaksu,
- ochrony i wzbogacenia bioróżnorodności,
- zielonych ścieżek dla osób niezmotoryzowanych,
- atrakcyjnego otoczenia terenów mieszkaniowych,
- możliwości uprawiania sportów takich jak jazda na rowerze, oraz
- możliwości wyprowadzania psów.

Reasumując, główne przewidywane korzyści ekonomiczne wynikające z realizacji akcji pilotażowych związane są z jednej strony z poprawą spójności ekonomicznej oraz rekreacyjnego użytkowania ziemi, a z drugiej – zwiększeniem wartości dziedziczonej i egzystencjalnej oraz poprawą możliwości rozwoju firm.

Głównymi beneficjentami inwestycji pilotażowych będą mieszkańcy dzielnic, w których prowadzone są rzeczone akcje pilotażowe. Przewiduje się, że w przypadku wszystkich sześciu akcji pilotażowych największe korzyści odniosą oni z:

- ochrony i poprawy walorów estetycznych przestrzeni nadrzecznych,
- otwartych przestrzeni zachęcających do zatrzymania się i relaksu,
- atrakcyjnego otoczenia terenów mieszkaniowych,
- ułatwionego dostępu do przestrzeni nadrzecznych,
- możliwości zabawy, a także
- możliwości wyprowadzania psów.

Ze względu na niewielką skalę omawianych tu inwestycji, ich oddziaływanie dotyczy raczej ograniczonych obszarów. Żadna z nich nie wygeneruje zatem korzyści dla:

- właścicieli nieruchomości położonych poza granicami dzielnic, w których realizowane są działania pilotażowe,
- firm oraz instytucji rządowych mających swą siedzibę poza miastem,
- mieszkańców oraz turystów spoza regionu.

Podsumowując, Tabela 6 pokazuje, że wszystkie akcje pilotażowe, o których mowa w tym opracowaniu, mają na celu wygenerowanie podobnych korzyści. Łączy je także to, że nie obejmują one usług zaopatrzeniowych, co wynika z faktu, iż prowadzone są na obszarach miejskich (Everard i in. 2011), koncentrując się zamiast tego na usługach regulacyjnych i kulturowych o stosunkowo niewielkim wymiarze przestrzennym.

Tabela 6: Przewidywane korzyści płynące z rewitalizacji przestrzeni nadrzecznych w ramach akcji pilotażowych projektu REURIS (opracowanie – autorzy)

Poprawa lub wzrost w zakresie...	**Ślepiotka (Katowice)**	**Stary Kanał (Bydgoszcz)**	**Stara Ponávka (Brno)**	**Wyspa Božkov (Pilzno)**	**Feuerbach (Stuttgart)**	**Thostgrundbach (Grimma)**
Upraw komercyjnych i na potrzeby własne						
Zaopatrzenia w wodę	-	-	-	-	-	-
Zapewnienia wody pitnej						
Zapewnienia określonej jakości wody	-	-	-	-	-	-
Zasilania wód podziemnych	-	-	-	-	M_M	-
Wartości dziedziczonej i egzystencjalnej						
Ochrony i poprawy bioróżnorodności	**M_N, W_N, M_D, S**	**M_N, W_N, M_D**	-	S	**S**	S
Wspierania rodzimych gatunków	M_N, W_N, M_D, I_M, M_M, S	M_N, W_N, M_D, I_M	-	M_D, M_M	**S**	S
Tworzenia siedlisk	M_N, W_N, I_D, M_D, M_M,	M_N, W_N, I_D, M_D	N, D	M_D, M_M	**S**	S
Przyciągnięcia owadów zapylających	-	-	-	M_D, M_M	M_D	-
Zasobów genetycznych	-	M_N, W_N, M_D, I_M	-	-	**S**	S
Zachowania równowagi wodnej	**W_N, I_D**	W_N, I_D	-	M_D, M_M	**I_M, M_M**	W_N, I_M
Ochrony i poprawy walorów estetycznych przestrzeni nadrzecznych	M_N, W_N, I_D, M_D, M_M	**M_N, W_N, I_D, M_D**	W_N, F_D, M_D	M_D, M_M	**M_D, T_R**	M_D, M_M
Ochrony dziedzictwa historycznego	M_N, W_N, I_D, M_D, M_M,	**M_N**, W_N, **I_D, M_D**, **I_K**	M_D, S	-	-	-
Możliwości rozwoju firm						
Warunków do rozwoju turystki	F_N, F_D	F_M	T_R	F_N, F_D, T_R	-	M_M
Warunków do rozwoju gastronomii	F_N, W_N	F_N, F_D	-	W_N, F_D, W_D	-	
Warunków do rozwoju pozostałych sektorów	F_N, W_N, F_D	F_N, F_D, F_M	F_N, W_N, F_D	F_N, W_N, F_D	-	
Stworzenia zielonych przestrzeni umożliwiających odpoczynek w czasie przerw w pracy	M_N, M_D	M_N, F_D, M_D	F_N, W_N, F_D,	F_N, M_N	-	
Zintegrowania przestrzeni nadrzecznych z pozostałymi częściami miasta	-	F_N, M_N, F_D, M_D	**M_D, M_M**	**M_D, M_M**	-	M_N
Stworzenia zielonych ścieżek dla osób niezmotoryzowanych	**F_N, M_N, F_D, M_D**	F_N, M_N, F_D, M_D	**M_D, M_M**	-	**M_M**	M_M
Wartości nieruchomości						

Zapewnienia krajobrazu typowego dla przestrzeni nadrzecznych	M_N	W_D	M_D	W_N, M_D	-	-
Stworzenia naturalnego krajobrazu	W_N	W_D	M_D	W_N, M_D	-	-
Uniknięcia zniszczenia nieruchomości						
Ochrony przeciwpowodziowej	**M_N, W_N**	M_N, W_N	M_N, W_N	M_N, M_D, W_D	M_D, W_D, I_C	M_D, W_D, I_M
Zabezpieczenia przed erozją gleb	W_N	W_N	-	-	**W_D, I_M**	-
Uniknięcia uszczerbku na zdrowiu						
Ochrony przeciwpowodziowej	M_N, W_N, I_D	M_N, W_N, I_D	W_N, F_D, M_D	**W_N, F_D, M_D, S**	M_D, I_M	M_N, W_N, I_D
Regulacji klimatu	M_N	M_N	-	S	M_D	M_N
Kontroli emisji gazów cieplarnianych	-	-	-	-	S	-
Zapewnienia jakości wody	M_N, W_N, I_D, W_D	M_N, W_N, I_D, W_D	W_N, F, M_D	W_N, M_D	M_D, I_M	-
Obiegu składników odżywczych	-	M_D	-	-	M_D	-
Usuwania zanieczyszczeń	M_N, W_N, I_D, W_D	M_N, W_N, I_D, W_D	-	-	M_D	-
Tworzenia siedlisk dla populacji drapieżników	-	-	-	-	M_D	-
Ochrony przed hałasem	-	-	W_N, M_D	-	-	-
Utylizacji odpadów						
Retencji		-	S	-	-	-
Odzyskiwania składników odżywczych i usuwania substancji zanieczyszczających	M_N, M_D	M_N, M_D	-	-	**M_D, I_M**	-
Spójności społecznej						
Stworzenia otwartej przestrzeni zachęcającej użytkowników do zatrzymania się i relaksu	**M_N**, W_N, **M_D**, M_M	**M_N**, W_N, **M_D**, **M_M**	**W_N**, **M_D**, M_M	**W_N**, **M_D**, **M_M**, **S**	**M_M**	M_D, M_M
Stworzenia atrakcyjnego otoczenia terenów mieszkaniowych	M_N, W_N, M_D, W_D	**M_N**, **W_N**, **M_D**, W_D	F_D, **M_D**	F_D, M_D	**M_D**	M_D
Stworzenia możliwości edukacyjnych i szkoleniowych	**M_N**, I_D, **M_D**, M_M, M_R	M_N, I_D, M_D, M_M, M_R	M_D, M_M	M_D, M_M	I_D, M_D	-
Zapewnienia otwartej przestrzeni dla celów przedstawień i występów artystycznych	M_N, M_D, M_M	M_N, M_D	-	-	-	-
Poprawy bezpieczeństwa publicznego	M_N, W_N, I_D, M_D	**M_N**, I_D, **M_D**, W_N	W_N, F_D, M_D	F_D, M_D, W_D	-	-
Ułatwienia dostępu	M_N, M_D	**M_N**, **M_D**	M_D	M_D	M_D	M_D
Rekreacyjnych sportów wodnych						
Stworzenia możliwości pływania	-	-	-	M_D, M_M	-	-

Stworzenia możliwości uprawiania wędkarstwa	-	-	-	M_D, M_M	-	-
Stworzenia możliwości pływania kajakiem	-	F_M	-	-	-	-
Stworzenia możliwości pływania łódka w celach rekreacyjnych	-	-	-	-	-	-
Rekreacyjnego użytkowania ziemi						
Stworzenia możliwości spacerowania	-	-	M_D, M_M	M_D, M_M	**M_M, T_R**	M_D, M_M, T_R
Stworzenia możliwości jazdy na rowerze	M_N, M_D, M_M	M_N, M_D	**M_N, M_D, M_M**, M_R	**M_D, M_M, M_R**	**M_M, T_R**	M_D, M_M, T_R
Stworzenia możliwości zabawy	M_N, W_N, M_D	**M_N, W_N, M_D**,	M_N, M_D	M_D, M_M, M_R	**M_D**	M_D
Stworzenia możliwości wyprowadzania psów	**M_N, W_N, M_D, M_M**	M_N, W_N, M_D	**M_N, M_D**	M_D, M_M	**M_D**	M_D, M_M

3.5 Analiza kosztów i korzyści

Analizę kosztów i korzyści zastosowano w praktyce po raz pierwszy w latach 30 XX wieku w sektorze wodnym w USA (Pearce i in. 2006, str. 33).

Choć, jak sugerują Thurston i in. (2009, str. 6), analiza kosztów i korzyści jest mało precyzyjna, pozwala ona zidentyfikować koszty i korzyści, które w przeciwnym razie zostałyby pominięte. Ponadto, różni się ona od innych technik wyceny, takich jak analiza efektywności kosztowej czy analiza wielokryterialna tym, że jako jedyna dokonuje pomiaru kosztów i korzyści w tych samych jednostkach (Pearce i in. 2006, str. 35).

Thurston i in. (2009, str. 7 i nast.) wyróżniają pięć niezbędnych etapów analizy kosztów i korzyści

I. Definiowanie projektu
Etap ten polega na jak najdokładniejszym wyznaczeniu obszaru projektu. Jest to niezmiernie ważne dla uzyskania w dalszych etapach analizy kosztów i korzyści wiarygodnych wyników. Wyznaczenie obszaru projektu powinno obejmować nie tylko skalę geograficzną projektu, ale także jego demograficzne aspekty oraz ramy czasowe.

II. Identyfikacja oddziaływań projektu
W ramach tego etapu należy ujawnić zarówno pozytywne, jak i negatywne oddziaływania projektu rewitalizacji rzeki.

III. Kwantyfikacja oddziaływań
Ponieważ kolejnym krokiem jest wycena projektu, konieczne jest posiadanie szczegółowej wiedzy na temat konsekwencji realizacji projektu rewitalizacji rzeki. Przykładowo, nie wystarczy ogólnikowo stwierdzić, że projekt przyczynia się do poprawy ochrony przeciwpowodziowej – zamiast tego należy określić procentowy wzrost zdolności retencyjnych rzek oraz wynikające z niego konsekwencje dla gatunków ryb oraz sąsiednich posiadłości.

IV. Wycena kosztów i korzyści
Szczegółowe informacje na temat określania kosztów i korzyści przedstawiono w rozdziałach 3.2 i 3.4

V. Dyskontowanie
Kalkulacja musi odzwierciedlać to, iż zarówno koszty, jak i korzyści pojawiają się na różnych etapach realizacji projektu. O ile jednak koszty na ogół generowanie są w momencie realizacji inwestycji, korzyści zazwyczaj czerpie się później. Dotyczy to w szczególności w przypadku projektów renaturalizacyjnych, jako że proces regeneracji siedlisk jest czasochłonny. Ową różnicę należy mieć na uwadze, gdyż wiąże się ona z koniecznością zastosowania zasady zmienności wartości pieniądza w czasie przy dokonywaniu pomiarów preferencji ludzi. W zależności od regionu, w którym zlokalizowany jest przedmiot badania, Komisja Europejska (2008, str. 16) zaleca, by rzeczywista stopa dyskontowa wahała się pomiędzy 3.5% a 5.5%.

Trudno jest określić horyzont czasowy projektu i to, jak długo wygenerowane wskutek jego realizacji korzyści będą się utrzymywać, albowiem nie da się przewidzieć, kiedy zmienią się preferencje i zwyczaje ludzi. Tym niemniej, warto wybrać jest punkt w przyszłości, na którym przewidywane oddziaływania projektu zakończą się. W przypadku projektów z obszaru wody i ochrony środowiska, Komisja Europejska zaleca obecnie ustalenie 30 letniego horyzontu czasowego „w którym wszystkie aktywa i zobowiązania zostaną upłynnione praktycznie jednocześnie" (Komisja Europejska 2008, str. 37). Wskazany przez KE okres może służyć za punkt odniesienia, aczkolwiek możliwe jest wybranie innego horyzontu czasowego, uwzględniającego specyfikę konkretnego projektu.

Należy również określić różne horyzonty czasowe dla różnych rodzajów kosztów wymienionych w rozdziale 3.2, ponieważ niektóre koszty, w tym koszty planowania, występują jedynie w początkowej fazie projektu, podczas gdy inne, np. koszty utrzymania, dotyczą całego okresu trwania projektu.

Z analizą kosztów i korzyści wiąże się element niepewności, ponieważ opiera się ona na założeniach dotyczących przewidywanego stanu określonych parametrów w przyszłości, takich

jak stopa dyskontowa czy horyzont czasowy. Zaleca się zatem, by każdą analizę kosztów i korzyści poddawać analizie wrażliwości, czyli sprawdzać, jak korzyści reagować będą na zmianę wartości niepewnych parametrów. Jeśli wyniki pozostają niezmienne, analizę kosztów i korzyści uważa się wiarygodną. Jeśli zaś ulegają zmianie, zachodzi konieczność sprawdzenia adekwatności wartości uzyskanych w drodze analizy kosztów i korzyści (Pearce i in. 2006, str. 60 i nast.).

Pomocne może być poszerzenie tradycyjnej analizy kosztów i korzyści o aspekty dotyczące kapitału własnego. Oznacza to, że należy przeprowadzić analizę dystrybucji kosztów i korzyści w poszczególnych grupach, np. grupach dochodowych, geograficznych, grupie podmiotów gospodarczych czy konsumentów (Pearce i in. 2006, str. 61).

Podsumowując, analiza kosztów i korzyści stanowi przydatne narzędzie umożliwiające dokonanie przejrzystej oceny większości kosztów i korzyści występujących w czasie trwania projektu.

3.6 Zalecenia transnarodowe

Na podstawie wyników i doświadczeń zdobytych w ramach realizacji projektu REURIS opracowano następujące transnarodowe zalecenia dotyczące kwestii finansowych i ekonomicznych. Łączy je jedna cecha wspólna, mianowicie to, że wszystkie podkreślają ogromne znaczenie długoterminowego planowania finansowego i ekonomicznego.

3.6.1 Schemat analizy finansowej i ekonomicznej

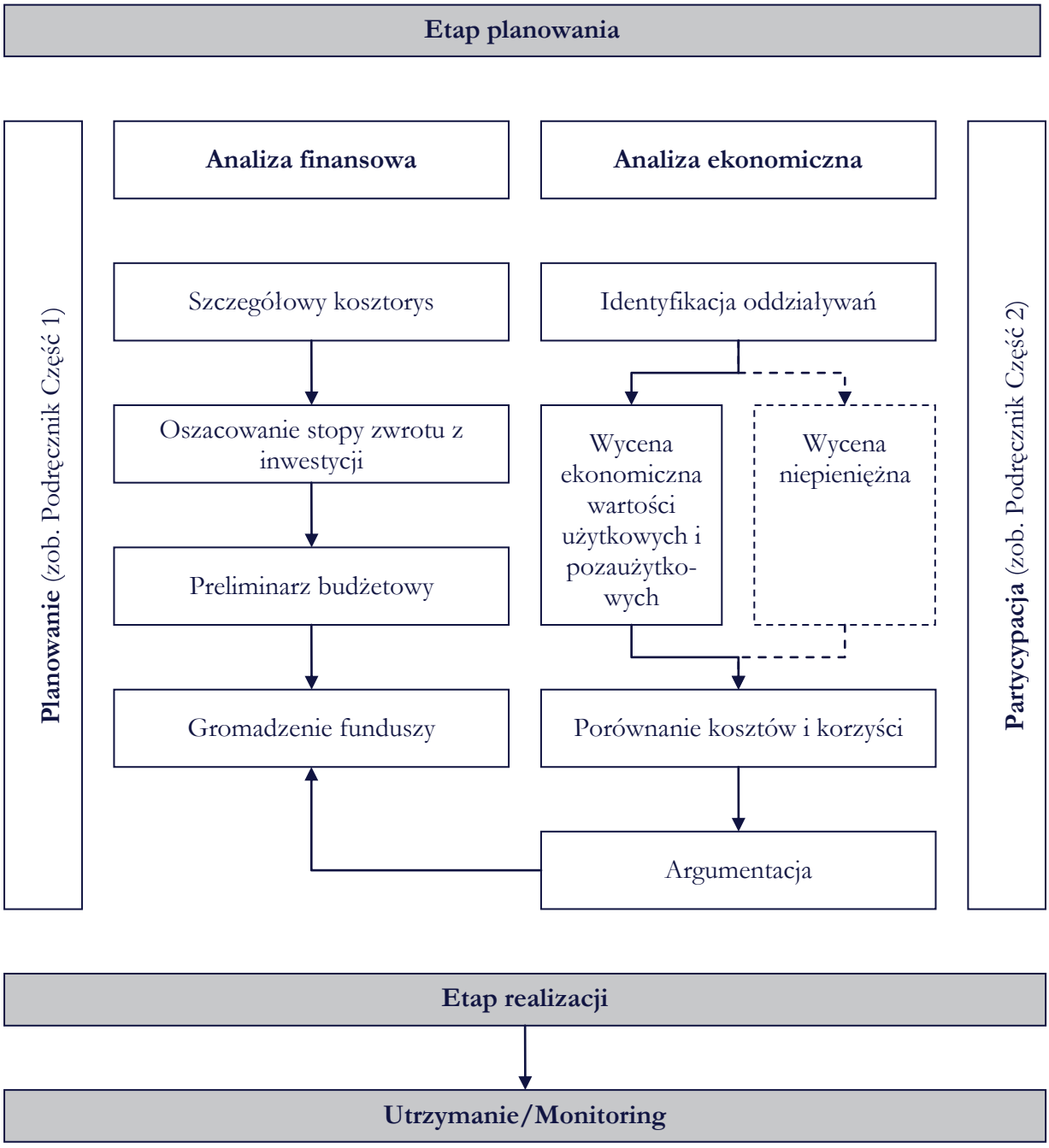

Rysunek 5: Schemat analizy finansowej i ekonomicznej

3.6.2 Zalecenia

Koszty rewitalizacji rzek

- Należy dołożyć starań, by w obliczeniach ująć wszystkie możliwe koszty, unikając tym samym błędnej wyceny.
- Należy upewnić się, że wyasygnowane fundusze wystarczą na pokrycie kosztów planowania i utrzymania projektu. Sukces projektu rewitalizacji rzeki zależy od starannego przygotowania inwestycji na etapie planowania oraz zapewnienia jej późniejszego utrzymania.
- Należy starać się ograniczać koszty utrzymania. Mogą one być wysokie, a tymczasem często nie są brane pod uwagę przy rozpoczynaniu realizacji projektu. W niektórych przypadkach istnieje możliwość zapewnienia udziału beneficjentów (np. podmiotów gospodarczych) lub osób trzecich (np. rolników, którym można dzierżawić łąki) w pokryciu tych kosztów.
- Ważne jest, by w budżecie projektu zaplanować środki na drobne nieprzewidziane zmiany mogące wystąpić w czasie realizacji. Projekty rewitalizacji rzek, szczególnie te innowacyjne, mogą wymagać wprowadzania małych zmian, np. w zakresie stosowanych materiałów budowlanych.
- Budżet projektu należy obliczyć tak, by móc przeznaczyć odpowiednią ilość środków na zapewnienie partycypacji publicznej. Jak pokazano w Części 2 Podręcznika, partycypacja publiczna ma sens, mimo iż jest czasochłonna.

Korzyści płynące z rewitalizacji rzek

- Należy informować społeczeństwo o pozytywnych skutkach realizacji projektu rewitalizacyjnego, skupiając się nie tylko na aspektach ekologicznych, ale też na wpływie środowiska na ludzki dobrobyt. W ten sposób zdobywa się wsparcie i aprobatę dla realizowanych inwestycji.
- Należy szczegółowo opisywać korzyści płynące z prowadzonych działań w zakresie rewitalizacji rzeki. Błędem jest zakładanie, że korzyści, które są oczywiste dla projektodawcy, są równie oczywiste dla zewnętrznych interesariuszy.
- Ważne jest by odróżniać korzyści od usług ekosystemowych. Pozwala to uniknąć podwójnego ich liczenia w procesie wyceny.
- Wyboru metody wyceny należy dokonać w oparciu o zaplanowane cele, albowiem różne cele i decyzje wymagają różnej dokładności wyceny. Jeśli wycena ma pomóc udowodnić zasadność określonej decyzji politycznej, musi być ona szczegółowa. Jeśli zaś ma jedynie służyć wstępnej ocenie wartości projektu, nie jest wymagany wysoki poziom dokładności.
- Należy przeznaczyć odpowiednią ilość czasu i środków na przeprowadzenie wyceny ekonomicznej projektu, w tym przedstawienie wygenerowanych korzyści w kategoriach pieniężnych. Dzięki temu możliwe jest porównanie kosztów i korzyści związanych z realizacją określonego projektu oraz wskazanie beneficjentów.
- Jeśli w zaplanowanym budżecie nie ma środków na monetyzację, należy dokonać kwantyfikacji korzyści przy użyciu wskaźników lub przeprowadzić transfer korzyści.
- W przypadku podjęcia decyzji o transferze korzyści należy zachować ostrożność w interpretacji wyników i upewnić się, że wzięto pod uwagę kontekst przestrzenny danej lokalizacji, w tym strukturę biofizyczną ekosystemu oraz status społeczno-ekonomiczny respondentów.

Opcje finansowania

- W pozyskiwaniu środków na realizację projektu liczy się kreatywność. Ponieważ budżety miast są ograniczone, o sukcesie w zgromadzeniu niezbędnych funduszy decydują dobre pomysły.
- Środki należy pozyskiwać z tak wielu źródeł, jak to możliwe. Nawet jeśli jest to skomplikowane, przyjmowanie najdrobniejszych nawet wpłat jest ważne, gdyż pozwala przyspieszyć realizację projektu. Zdobycie wszystkich środków z jednego źródła jest praktycznie nierealne.
- Duże projekty należy dzielić na mniejsze sekcje czy etapy. Trudno jest bowiem zgromadzić na tyle funduszy, by móc od razu zrealizować cały projekt. Poszczególne etapy można zaś finansować z mniejszych, łatwiej dostępnych dotacji. Ważne jest też to, że łatwiej jest pozyskiwać fundusze na realizację kolejnych etapów, jeśli można się już pochwalić konkretnymi osiągnięciami.
- Błędem jest koncentrowanie się na gromadzeniu środków na realizację zadań ograniczających się do zaledwie jednego obszaru tematycznego. Cele projektu (np. ochrona przyrody, zapobieganie powodziom czy projektowanie urbanistyczne) muszą bowiem wpisywać się w cele potencjalnych sponsorów. Ponieważ jednak projekty rewitalizacji rzek koncentrują się zazwyczaj na osiągnięciu wielu celów, należy rozważać różne możliwości uzyskania pomocy finansowej i wnioskować o jej przyznanie tam, gdzie szanse są największe.
- Należy na bieżąco zasięgać informacji w kwestii dostępnych opcji finansowania. Jest to szczególnie istotne w przypadku dotacji ze środków publicznych, ponieważ programy w ramach których są one przyznawane, mają zazwyczaj ograniczony czas trwania, a warunki udzielania pomocy często się zmieniają.
- Większość dostępnych programów pomocy skupia się na współfinansowaniu inwestycji. Dlatego też ubiegając się o wsparcie finansowe z ich strony należy wcześniej zapewnić udział środków z innych źródeł. W niektórych przypadkach możliwe jest ich pozyskanie od fundacji lub innych instytucji.
- Kluczowe znaczenie ma przygotowanie zrozumiałego i czytelnego opisu projektu i celów, które mają być realizowane. Szczegółowe omówienie korzyści płynących z projektu rewitalizacji rzeki może przekonać potencjalnych sponsorów do wsparcia planowanego przedsięwzięcia.
- Należy sprawdzić, czy możliwe jest zaangażowane w finansowanie projektu interesariuszy, którzy skorzystają na rewitalizacji rzeki. Istnieje też szansa na to, że obowiązujące przepisy zezwalają na udział finansowy prywatnych beneficjentów, lecz z opcji tej jak dotąd nikt nie skorzystał ze względu na brak świadomości w tym względzie.
- Istotna jest współpraca z partnerami zewnętrznymi. Zważywszy na to, jak skomplikowane jest poszukiwanie źródeł finansowania, kluczowe znaczenie mają umiejętności i zaangażowanie odpowiedniej liczby osób. Dlatego też, jeśli miasto nie jest w stanie zapewnić wystarczających środków, warto rozważyć pomoc ze strony zewnętrznych instytucji.

3.7 Bibliografia

Amigues, J.-P.; Boulatoff, C.; Desaigues, B.; Gauthier, C.; Keith, J. (2002): The benefits and costs of riparian analysis habitat preservation: a willingness to accept/willingness to pay contingent valuation approach. Ecological Economics, 43: 1, 17-31.

Birol, E.; Hanley, N.; Koundouri, P.; Kountouris, Y. (2007): The optimal management of wetlands: quantifying trade-offs between flood risks, recreation and biodiversity conservation. Environmental Economy and Policy Research Working Papers No 28.2007. University of Cambridge, Department of Land Economy.

Boyd, J.; Banzhaf, S. (2007): What are ecosystem services? The need for standardized environmental accounting units. In: Ecological Economics, 63:2-3, 616–626.

Bräuer, I.; Marggraf, R. (2004): Valuation of ecosystem services provided by biodiversity conservation: an integrated hydrological and economic model to value the enhanced nitrogen retention in renaturated streams. FEEM Working Paper No. 54.04. Dostępny w Internecie: http://ssrn.com/abstract=541106.

Brookshire, D. (1992): Issues regarding benefits transfer. Paper presented at the Association of Environmental and Resource Economics Workshop, Utah, czerwiec 1992.

Brouwer, R.; van Ek, R. (2004): Integrated ecological, economic and social impact assessment of alternative flood control policies in the Netherlands. Ecological Economics, 50: 1, 1-21.

Ciszewska, K. (1997): Zastosowanie metody wyceny warunkowej do oszacowania wartości ekonomicznej środowiska na przykładzie bagien biebrzańskich. Praca magisterska, Uniwersytet Warszawski

Costanza, R. (2000): Social goals and the valuation of ecosystem services. In: Ecosystems, 3:1, 4–10.

Costanza, R.; d'Arge, R.; de Groot, R.; Farber, S.; Grasso, M.; Hannon, B. et al. (1997): The value of the world's ecosystem services and natural capital. In: Nature, 387:6630, 253–260.

De Groot, R.; Wilson, M.; Boumans, R. (2002): A typology for the classification, description and valuation of ecosystem functions, goods and services. In: Ecological Economics, 41:3, 393–408.

Dubgaard, A.; Kallesøe, M.; Ladenburg, J.; Petersen, M. (2005): Cost-benefit analysis of river restoration in Denmark. In: Brouwer, R.; Pearce, D. (Ed.): Cost-benefit analysis and water resources management. Edward Elgar. Cheltenham.

European Commission, DG Regional Policy (2008): Guide to Cost-benefit analysis of investment projects. Structural Funds, Cohesion Fund and Instrument for Pre-Accession, Brussels.

European Parliament (2000): Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council establishing a framework for the Community action in the field of water policy. In: Official Journal of the European Communities L327, 22.12.2000.

Everard, M. (2011): Why does "good ecological status" matter? In: Water and Environment Journal [dostęp 6 czerwca 2011] Dostępny w Internecie: DOI 10.1111/j.1747-6593.2011.00273.x.

Everard, M.; Moggridge, H. (2011): Rediscovering the value of urban rivers. In: Urban Ecosystems [dostęp 19 kwietnia 2011]. Dostępny w Internecie: DOI 10.1007/s11252-011-0174-7.

Everard, M.; Shuker, L; Gurnell, A. (2011): The Mayes Brook restoration in Mayesbrook Park, East London: an ecosystem services assessment. Environment Agency Report, Bristol.

Farber, S.; Costanza, R.; Wilson, M. (2002): Economic and ecological concepts for valuing ecosystem services. In: Ecological Economics, 41:3, 375–392.

Fisher, B.; Turner, R. (2008): Ecosystem services: classification for valuation. In: Biological Conservation, 141:5, 1167-1169.

Garrod, G.; Willis, K. (1996): Estimating the benefits of environmental enhancement: a case study of the river Darent. Journal of Environmental Planning and Management, 39: 2, 189-204.

Georgiou, S.; Bateman, I.; Cole, M.; Hadley, D. (2000): Contingent ranking and valuation of water quality improvements. CSERGE discussion paper 2000-18, University of East Anglia.

Green, C.; Tunstall, S. (1991): The evaluation of river water improvements by the contingent valuation method. Applied Economics, 23: 7, 1135-1146.

Hanley, N.; Colombo, S.; Tinch, D.; Black, A.; Aftab, A. (2006): Estimating the benefits of water quality improvements under the Water Framework Directive: are benefits transferable? European Review of Agricultural Economics, 33: 3, 391-413.

Hanley, N.; Wright, R.; Alvarez-Farizo, B. (2006): Estimating the economic value of improvements in river ecology using choice experiments: an application to the water framework directive. Journal of Environmental Management, 78: 2, 183-193.

Hassan, R.; Scholes, R.; Ash, N. (2005): Ecosystems and human well-being. Current state and trends. Washington, DC: Island Press (Millennium ecosystem assessment series, 1).

Hynes, S.; Hanley, N. (2006): Preservation versus development on Irish rivers: whitewater kayaking and hydro-power in Ireland. Land Use Policy, 23: 2, 170-180.

Jílková, J.; Holländer, R.; Kochmann, L.; Slavík, J.; Slavíková, L. (2010): Economic Valuation of Environmental Resources and its Use in Local Policy Decision-Making: A Comparative Czech-German Border Study. Journal of Comparative Policy Analysis, 12: 3, 299-309.

Johnstone, C.; Markandya, A. (2006): Valuing river characteristics using combined site choice and participation travel cost models. Journal of Environmental Management, 80: 3, 237-247.

Kölbel, J. (2010): The value of urban river bathing: a contingent valuation study. Master Thesis, University of Oxford, School of Geography and the Environment.

Kosz, M. (1996): Valuing riverside wetlands: the case of the "Donau-Auen" national park. Ecological Economics, 16: 2, 109-127.

Meyerhoff, J.; Dehnhardt, A. (2007): The European Water Framework Directive and economic valuation of wetlands: the restoration of floodplains along the river Elbe. European Environment, 17: 1, 18-36.

Meyerhoff, J.; Dehnhardt, A.; Hartje, V. (2010): Take your swimsuit along: the value of improving urban bathing sites in the metropolitan area of Berlin. Journal of Environmental Planning and Management, 53: 1, 107-124.

Morse-Jones, S.; Turner, R.; Fisher, B.; Luisetti, T. (2010): Ecosystem valuation. Some principles and a partial application (CSERGE Working Paper, EDM-2010-01) [dostęp 11 stycznia 2011]. Dostępny w Internecie: http://www.uea.ac.uk/env/cserge/pub/wp/edm/edm_2010_01.pdf,

O'Gorman, S.; Bann, C.; Caldwell, V. (2010): The benefits of inland waterways. Final report by Jacobs to Defra/IWAC. 2nd ed. [dostęp 31 stycznia 2011]. Dostępny w Internecie: http://www.iwac.org.uk/downloads/research/OGorman_et_al_2010_The_Benefits_of_Inland_Waterways_Phase_1_2nd_Edition_March2010.pdf,

Pearce, D.; Atkinson, G.; Mourato, S. (2006): Cost-benefit analysis and the environment. Recent developments. Paris, OECD Publishing.

Schwarzwälder, B.; Arnold, M.; Beer-Tóth, K.; Baumgart, K. (2010): Added value of near-natural streams: Willingness to pay for river revitalisation projects in Switzerland. Natur und Landschaft, 85: 8, 329-333.

Spash, C.; Hanley, N. (1995): Preferences, information and biodiversity. In: Ecological Economics, 12:3, 191–208.

Thurston, H.; Heberling, M.; Schrecongost, A. (2009): Introduction to economic jargon and decision tools. In: Thurston, H.; Heberling, M.; Schrecongost, A. (Eds.): Environmental economics for watershed restoration. Boca Raton, Fla.: CRC Press, 1–13.

Young, R. (2005): Determining the economic value of water. Concepts and methods. Washington, DC: Resources for the Future.

3.8 Znak wydawcy

Wydano przez: Zespół Projektowy REURIS
© Projekt REURIS 2011
Wydawca: Urząd Miasta Stuttgart: Wolfgang Maier, Elisabeth Bender,
Uniwersytet w Lipsku: Linda Bigga

Rzeki w miastach – Przestrzenie pełne życia. Podręcznik dla potrzeb projektów rewitalizacji miejskich przestrzeni nadrzecznych – realizacji, uczestnictwa, korzyści; Opracowano w związku z projektem REURIS – Rewitalizacja miejskich przestrzeni nadrzecznych, prowadzonym w ramach Programu EUROPA ŚRODKOWA, współfinansowanym ze środków EFRR. Katowice-Stuttgart 2011.

Polska

Główny Instytut Górnictwa (GIG), Katowice (Partner Wiodący)
Plac Gwarków 1 • 40-719 Katowice
Leszek Trząski • Agnieszka Gieroszka • Małgorzata Kopernik • Krzysztof Korczak • Paweł Łabaj • Anna Mathea • Agnieszka Brożkowska (ekspert zewnętrzny)

Urząd Miasta Katowice, Wydział Kształtowania Środowiska (PP2)
ul. Młyńska 4 • 40-098 Katowice
Sabina Denysenko • Krystian Gryglaszewski • Adam Lipiński

Urząd Miasta Bydgoszcz, Wydział Gospodarki Komunalnej i Ochrony Srodowiska (PP3)
Ul. Jezuicka 4a • 85-102 Bydgoszcz
Bogna Rybacka • Anna Januchta-Szostak • Aleksandra Czyżewska • Barbara Kozłowska

Czechy

Urząd Miasta Brno, Wydział Planowania i Rozwoju Miasta (PP4)
Kounicova 67 • 601 67 Brno
Hana Bernardová • Ivan Hloušek • Ilona Hvězdová

Instytut Planowania i Rozwoju Miasta Pilzno (PP5)
Škroupova 5 • 305 84 Plzeň
Eva Brejchová • Pavlína Valentová

Niemcy

Urząd Miasta Stuttgart, Wydział Urbanistyki i Rewitalizacji (PP6)
Eberhardstraße 10 • 70173 Stuttgart
Wolfgang Maier • Elisabeth Bender

Aufbauwerk Region Leipzig GmbH (PP7)
Otto-Schill-Straße 1 • 04109 Leipzig
Sandra Commichau

Uniwersytet w Lipsku (PP8)

Instytut Infrastruktury i Zarządzania Zasobami
Grimmaische Str. 12 • 04109 Leipzig
Linda Bigga • Robert Holländer

Instytut Socjologii
Beethovenstr. 15 • 04107 Leipzig
Karin Lange • Sylke Nissen